BIDRAG

TILL

SVERIGES OFFICIELA STATISTIK.

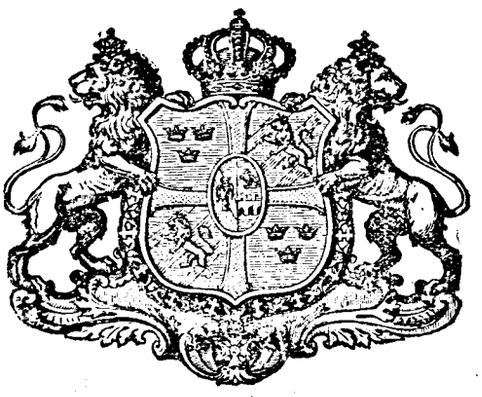
D) SKOGSVÄSENDET. I.

SKOGS-STYRELSENS

UNDERDÅNIGA BERÄTTELSE

ANGÅENDE

SKOGS- OCH JAGTVÄSENDET I SVERIGE INTILL ÅR 1870.



STOCKHOLM, 1879.
KONGL. BOKTRYCKERIET.
P. A. NORSTEDT & SÖNER.

INLEDNING

TILL

Bidrag till Sveriges officiella statistik. Q. Skogsväsendet / Skogsstyrelsen. – Stockholm : P.A. Norstedt & söner, 1872-1912.
Täckningsår: 1870-1910.
1889 ändrades serien till Bidrag till Sveriges officiella statistik. Q. Statens domäner. – Skogsstyrelsen ersattes 1883 av Domänstyrelsen

Föregångare:

Skogs-styrelsens underdåniga berättelse angående skogs- och jagtväsendet i Sverige intill år 1870. – Stockholm : P.A. Norstedt & söner. - (Bidrag till Sveriges officiella statistik. Q. Skogsväsendet ; I)
Detta häfte innehåller en översikt över skogs- och jaktlagstiftningen i Sverige från tiden före 1718 och fram till 1870. Här finns både om samhällsägda skogar och om den enskilda skogshushållningen. I tabellbilagan finns årliga uppgifter i vissa fall ifrån 1738.

Efterföljare:

Kungl. Domänstyrelsens förvaltning / av Kungl. Domänstyrelsen. – Stockholm : Norstedt & söner, 1913-1923. - (Sveriges officiella statistik)
Täckningsår: 1911-1921.
Fortsättes av Domänverket / Kungl. Domänstyrelsen

Det enskilda skogsbruket / av Kungl. Skogsstyrelsen. – Stockholm : Centraltryckeriet, 1944-1952. – (Sveriges officiella statistik)
Täckningsår: 1942-1950
Fortsättes av Skogsstatistisk årsbok / Kungl. Skogsstyrelsen

Översiktspublikationer:

Historisk statistik för Sverige. D. 2, Väderlek, lantmäteri, jordbruk, skogsbruk, fiske t.o.m. år 1955. – Stockholm : Statistiska centralbyrån, 1959

BISOS Q digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) med stöd från Riksbankens Jubileumsfond, 2007

urn:nbn:se:scb-bi-q0-_hist

BIDRAG

TILL

SVERIGES OFFICIELA STATISTIK.

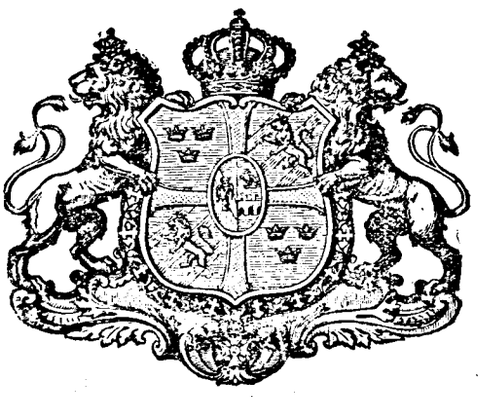
D) SKOGSVÄSENDET. I.

SKOGS-STYRELSENS

UNDERDÅNIGA BERÄTTELSE

ANGÅENDE

SKOGS- OCH JAGTVÄSENDET I SVERIGE INTILL ÅR 1870.



STOCKHOLM, 1879.
KONGL. BOKTRYCKERIET.
P. A. NORSTEDT & SÖNER.

STATISTISKA CENTRALBYRÅN
BIBLIOTEKET
STOCKHOLM 27

STORMÄGTIGSTE, ALLERNÅDIGSTE KONUNG!

Sedan i öfverensstämmelse med nådig föreskrift Skogsstyrelsens årsberättelser från och med år 1870 utgjort en under "Litt. Q Skogsväsendet" upptagen afdelning af Sveriges officiela statistik, har Styrelsen, i följd af nådiga Brefvet den 21 November 1873, sökt att, på sätt ock i åtskilliga andra förvaltande verk egt rum, åstadkomma en sådan inledning till berättelsecykeln, som —

innehållande en öfversigt af ämnet under tiden före årsberättelsernas början — Statistiska beredningen redan år 1858, enligt hvad i nämnda nådiga Bref omförmäles, ansett böra utgöra första delen af berättelseserien, hvars hittills å trycket utkomna första häfte eller berättelse för år 1870 derföre, i afvaktan på nämnda begynnelsehäfte, betecknats med N:o II.

Enär Skogsstyrelsen emellertid först år 1859 inrättades och endast undantagsvis eger äldre arkivhandlingar har Styrelsen ej varit i besittning af erforderliga materialier för en dylik inledande berättelse, hvars källor deremot äro att söka i Riksarkivet och kollegiernas arkiver, likasom Styrelsens fåtaliga, af de alltjemt ökade tjensteärendena upptagna personal endast kunnat egna ringa tid åt det omfattande arbete, som denna del af berättelserna kräft.

Då Skogsstyrelsen dock nu härjemte underdånigst öfverlemnar ifrågavarande, hittills saknade öfversigt, hvad angår Skogsväsendet intill år 1870, utgörande delen I af den detta ämne afhandlande serien af den officiella statistiken, bör Styrelsen således ej underlåta att anmäla, det utom Styrelsen stående krafter måst tagas i anspråk för det hufvudsakliga af denna i tjugo kapitel sönderfallande berättelsedel, hvaraf sålunda de sjutton första kapitlen äfvensom det tjugonde utarbetats af läraren i nationalekonomi vid skogsinstitutet, vice häradshöfdingen J. O. T. von Engeström, som äfven i öfrigt biträdt vid redaktionen af arbetet, kapitlet om jagt och djurfång med tillhörande bilagor af skogsinspektören, f. läraren i jagtkunskap m. m. vid skogsinstitutet A. V. Th. Hahr och bilagorna om de till skogsväsendet tillförene hörande kassornas ställning af revisoren i Statskontoret M. Rystedt, så att endast den öfriga delen af berättelsen, nemligen angående skogsvetenskapen och skogsläroverken samt bilagorna om städers och köpingars skogar, trävaruexporten samt sågar och sågverk utarbetats af Skogsstyrelsens personal.

Skogsstyrelsen framhärdar med djupaste vördnad, trohet och nit.

Stormägtigste, Allernådigste Konung!
Eders Kongl. Maj:ts

underdånigste och tropligtigste
tjenare och undersåte,

C. A. T. BJÖRKMAN.

Stockholm den 7 April 1879.

J. Meves.

SKOGS- OCH JAGTVÄSENDET I SVERIGE

INTILL ÅR 1870.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Berättelse.

Öfversigt af skogs- och jagtlagstiftningen: sid.
a) intill 1718 ... 1.
b) under tiden från 1718 till 1809 ... 8.
c) under tiden från 1809 till 870 ... 13.
Administrationen ... 24.
Uppkomsten af allmänna skogar ... 33.
Lands-, härads- och sockne-allmänningar ... 38.
Kronoparker, djurgårdar och jagbackar ... 45.
Kronoskog, hörande till jordbruksfastighet ... 54.
Skogar, hörande till städer eller allmänna inrättningar ... 55.
Till bergverk anslagna skogar ... 56.
Till sågverk anslagna skogar ... 60.
Flygsandsplanteringar ... 64.
Ekplanteringar ... 66.
Bärande träd, storverks- och masteträd ... 68.
Kronomarker i Norrland ... 74.
Afvittringen ... 76.
Nybyggen ... 85.
Den enskilda skogshushållningen:
a) intill 1718 ... 94.
b) under tiden från 1718 till 1809 ... 100.
c) under tiden från 1809 till 1870 ... 113.
Handel med skogsalster ... 116.
Skogsvetenskapens uppkomst och utveckling samt skogsundervisningen 127.
Jagt och djurfång:
a) jagtredskap samt jagt och fångstmetoder ... 141.
b) jagträtt ... 144.
c) villebrådstillgången och dess förbättrande genom utplantering af vissa djurarter ... 153.
Skogs- och jagtväsendets finanser ... 156.

Bilagor:

I. Städers och köpingars skogar ... II—IV.
II. Jemförelse mellan markegångspris å vissa skogseffekter och andra varor ... V—VIII.
a) Westernorrlands län ... V.
b) Gestrikland ... VI.
c) Stockholms län ... VII.
d) Göteborgs och Bohus län ... VIII.
III. Sveriges trävaruexport ... IX—XIII.
a) åren 1738—1809 ... IX—XI.
b) åren 1810—1869 ... XII—XIII.
IV. Sågar och sågverk samt deras tillverkning åren 1816—1828 och 1861 ... XIV—XV.
V. Dödade rofdjur ... XVI—XXIV.
björnar;
vargar;
lodjur;
jerfvar;
räfvar;
mårder, illrar och lekatter;
uttrar;
sälar;
roffoglar.
Sammandrag öfver antalet dödade rofdjur från och med år 1856 till och med år 1869.
VI. Af rofdjur dödade husdjur ... XXVI.
VII. Särskilda anslaget till jägeristaten ... XXVII.
VIII. Skogsplanteringskassan ... XXVIII—XXXI.
IX. Skogsförsäljningsmedel ... XXXII—XXXIII.
X. Ekplanteringsfonden ... XXXIV.
XI. Penningeräkningen i äldre tider, jemförd med nuvarande mynt ... XXXIV.

TABLE DES MATIÈRES.

Rapport.

Exposé de la législation forestière: page.
a) Jusqu'en 1718 ... 1.
b) Pendant la période de 1718—1809 ... 8.
c) De 1809 à 1870 ... 13.
Administration ... 24.
Origine des forêts publiques ... 33.
Communaux de district et autres ... 38.
Parcs, breuils et réserves de chasse ... 45.
Forêts appartenant à des domaines de l'État ... 54.
Forêts cédées aux villes ou à certains établissements publics ... 55.
Forêts allouées aux usines ... 56.
Forêts allouées aux scieries ... 60.
Plantations dans les sables mouvants ... 64.
Plantations de chênes ... 66.
"Arbres portants" et bois de mâture ... 68.
Terrains de l'État dans le Norrland ... 74.
Délimitation des terres ... 76.
Fermes de colons ... 85.
Économie forestière privée:
a) Jusqu'en 1718 ... 94.
b) Pendant la période de 1718—1809 ... 100.
c) De 1809 à 1870 ... 113.
Commerce des bois ... 116.
Développement de la science forestière et enseignement forestier ... 127.
Chasse et prise des animaux:
a) Engins et méthodes ... 141.
b) Droit de chasse ... 141.
c) Richesse du gibier et son amélioration par la plantation de certaines espèces ... 153.
Finances des forêts et de la chasse ... 156.

Annexes:

I. Forêts des villes et des bourgs ... II—IV.
II. Comparaison entre les prix officiels de certains effets de bois et d'autres marchandises ... V—VIII.
a) Gouvernement de Vesternorrland ... V.
b) » » Gestrikland ... VI.
c) » » Stockholm ... VII.
d) » » Gothembourg et Bohus VIII.
III. Exportation des bois ... IX—XIII.
a) Années 1738—1809 ... IX—XI.
b) » 1810—1869 ... XII—XIII.
IV. Scieries et leur production dans la période de 1816—1828 et 1861 ... XIV—XV.
V. Bêtes de proie tuées ... XVI—XXIV.
ours;
loups;
lynx;
gloutons;
renards;
martes, putois et hermines;
loutres;
veaux marins;
oiseaux de proie.
Récumé des bêtes de proie tuées dans la période de 1856—1869.
VI. Animaux domestiques tués par les bêtes de proie XXVI.
VII. Allocations spéciales au corps forestier ... XXVII.
VIII. Caisse de plantations forestières ... XXVIII—XXXI.
IX. Recettes de la vente du bois des forêts publiques XXXII—XXXIII.
X. Fonds des plantations de chênaies ... XXXIV.
XI. Evaluation des monnaies anciennes en monnaie du système actuel ... XXXIV.

Aperçu en français de l'économie et de la législation forestière.

Rättelser:

Sid.	83	första	spalt	rad	7	uppifrån	står	Floda	läs Nås
»	98	»	»	»	14	nedifrån	»	1416	» 1414
»	105	»	»	»	18	uppifrån	»	taga	» obehindradt taga
»	XXV	bilagan	V	sista	summan		»	40,747	» 407,477

Öfversigt af skogs- och jagtlagstiftningen.

a) intill 1718.

De skogar, hvarmed naturen begåfvat Sverige, hafva städse för dess befolkning utgjort en vigtig näringskälla. Å ett tidigare skede af utveckling lemnade villebrådet för de fåtalige invånarne ett medel till uppehälle, som, ehuru vanskligt, dock ej förutsatte en högre kulturs oupphörligt fortgående arbete. Med befolkningens tilltagande kunde emellertid jagtlifvet icke oförändradt ega bestånd, utan blef det nödvändigt att medelst boskapsskötsel och åkerbruk bereda ymnigare tillgång å födoämnen; det naturliga framåtskridandet ledde sålunda derhän, att, i samma mån nämnda näringsgrenar utvecklades, fästes alltmera underordnad vigt vid villebrådet.

Dermed upphörde dock skogen ingalunda att ega sin stora vigt för hushållningen. Redan användbarheten af vissa trädfrukter till föda åt djur och ibland äfven åt menniskor gaf skogen ett högt värde; och dertill kom att afsvedjad skogsmark erbjöd under en tid, då landet till största delen upptogs af skog, ett lätt vunnet fält för sädesodling. Numera har visserligen nyttan af svedjebruket minskats; men derförutom eger skogen, hvad ständigt skall göra densamma för menniskan behöflig, uti det lätt formade och till många skilda ändamål nyttiga träet ett för den ekonomiska verksamheten synnerligen vigtigt ämne, hvilket, å en lägre kulturgrad nästan uteslutande användt till byggnader, husgeråd och redskap, jemväl vid en högre kultur visat sig vara föremål för en oupphörligt stigande efterfrågan, oberoende deraf att ökad insigt om naturens olika rikedomar och sätten att tillgodogöra desamma beredt tillfälle att till ändamål, hvartill förut begagnats trä, nyttja jern och andra ämnen.

Med afseende å denna träets stora brukbarhet, hvarutinnan det näppeligen öfverträffas af något annat, blir bibehållande af skogen, som dessutom med hänsyn till klimatet och i flere andra hänseenden icke kan frånkännas en stor betydelse, för kulturens uppehållande inom ett land ett oeftergifligt vilkor.

Till en början betraktas skogen såsom en outtömlig grufva, der en hvar utan iakttagande af någon begränsning eger att bemäktiga sig, hvad för honom är användbart.

En inträdande odling, vid hvilken elden och yxan i förening anlitas för markens afrödjande, framkallar naturligen så småningom en förminskning af skogen. Öppna platser uppstå i byarnes närhet; men detta förhållande innebär vid landets bebyggande ingen ekonomisk fara, utan förena sig snarare flere omständigheter att göra dessa platser för befolkningen ganska gagneliga. Genom desamma minskas nämligen faran för rofdjuren, underlättas i många hänseenden åkerbruket och beredes bättre mulbete.

Den slösaktiga hushållning med skogen, som af förhållandena sålunda framkallas, kan dock icke undgå att i de trakter, der en tätare befolkning uppkommer, omsider nödvändiggöra vissa begränsningar.

Man finner också att med jordeganderättens utbildning och kulturens framsteg städse allt flere inskränkningar fästats vid rätten till skogsfång.

Uti vårt land visade sig denna företeelse uti de under 13:de och 14:de seklen i skrift affattade landskapslagarne, hvilkas stadganden i ämnet efter förhållandena i olika landskap erbjuda icke få skiljaktigheter.

Om dessa stadganden redan häraf få betydelse, ökas densamma derigenom, att de utgöra den grund, hvarifrån den svenska rättsuppfattningen sedermera utvecklats, af hvilken anledning ett kort meddelande af det, som dessa lagar i fråga om skogsvård och jagt hufvudsakligen innehålla, icke torde sakna intresse.

Uti det glest befolkade Norrland, der den s. k. Helsingelagen hade giltighet, intogo de särskilda byarne och bygdelagen stora egoområden, af hvilka största delen utgjorde för de enskilde bydelegarne gemensam mark, medan den åker, äng och hagmark, som tillkom en hvar af dem, hade en obetydlig utsträckning [1]). Till betecknande af gränserna begagnade man sig af sjöar, bäckar, berg, stenar och träd med företräde dem emellan, i händelse af stridighet, efter den ordning, hvari de nu blifvit nämnda [2]). Hvad som ej blifvit upptaget, var allmänningsjord, der tillfälle till anläggning af nybyggen för en hvar erbjöds, utan att något särskildt begifvande af de gamle jordegärne eller andra dertill synes hafva varit erforderligt. Om nu ifrågavarande rätt stadgades uti Wiþerbobalken 15 flocken: »Vil man takæ byæ æmpnæ aa almænnungæ. Þa taki a breþ wiþ þæn sum förræ byghdi, swa ath han hanom ænktæ fortaki, taki swa skogh sum byæ æmpni swa breþæn skogh sum aker ok æng, ær wtmark, taki twa siþær styltings rast lankt. Swa langh scal styltingx rast wæra, aki heman foræ sool vm staþu tima, gen iulum ok huggi störæ las ok kumi ater vm miþian dagh, þæt ær laghæ tak, wil han taka til aker æller æng, þa skal han ryþiæ þre dyssiær ok göra eth hus i fira knutær ok gangi vm tæktam ok mærki tækt mæþ II witnum ok wæræ þæt lagha tak hans» [3]). Besittningar, som

[1]) Wiþerbobalken XIII: § 3. — [2]) Samma ställe § 2. — [3]) Detta svårfattliga ställe kan sålunda öfversättas: Vill man upptaga ett tjenligt ställe till anläggande af gård eller by å allmänning, då tage bredvid den, som derstädes uppbyggt sådant ställe, så att han ej intager något från den andre, tage så af skog till gård eller by så bred skog, som åker och äng är. Utmark tage på två sidor så långt som en vanför menniska kan gå med kryckor utan att hvila. Så långt skall detta vara, åke hemifrån före soluppgången vid vintersolståndet och hugge ett lass stör och komme åter vid middagstid, det är ett lagligt intagande af

på detta sätt uppstodo, egde dock ofta föga varaktighet, hvadan jemväl rätt fanns att efter tre år upptaga lägenheter å allmänning, hvilka öfvergifvits [1]).

Lagen fredade, hvad som blifvit enskild egendom, från intrång af obehöriga personer. Sålunda förbjöds att upprödja åker eller äng å annans egor utan jordegarens samtycke; och hygge af timmer likasom åverkan i allmänhet och framdrifvande af kreatur å annans mark i förening med uppbrytande af stängsel var med ansvar belagdt [2]). Äfven jagträtten ställdes i beroende af jordegande rätten. Till och med blotta medförandet af hund och båge i annans skog åtföljdes af straff. Sådant stadgas ock emot uppsättande af kojor derstädes för fällande af villebråd, och emot anordnande af giller samt nedläggande af sjelfskott, hvarmed förstods pilar eller spjut, hvilka, när ett djur gick förbi, af sig sjelfva afskötos, äfvensom emot uppjagande af elg från ståndplats [3]).

Den eld, som i skogen för svedjande eller rödjande antändes, skulle under fem nätter vårdas, så att den ej gjorde skada, och inträffade emellertid att gärdesgård kring åker eller äng uppbrunne eller att skogen fattades af elden, medförde detta bötesansvar [4]).

Bestämmelserna i Uplandslagen häntyda å en af tätare befolkning och gynsammare klimatiska förhållanden mera utvecklad kultur.

Enligt denna lag skulle för utmärkande af den omfattning, som de särskilda fastigheterna lagligen tillkomme, förefinnas rå och rör, utgörande fem i en viss ordning lagda stenar; äfven en sten i förening med derunder lagda ben eller en uppsatt stake kunde i åkerskifte få betraktas såsom laga skiljomärke, men ansågs ej såsom bolstada skäl. Om de sistnämnda rubbades och förseelsen å ett uppgifvet sätt ådagalades, stadgades det uttryckligen: »hawi malseghandi wald hwat han will hælder liff hans take ok upp hængiæ ællr löse sik wiþ hwarn lot». Rå och rör skulle förekomma omkring såväl enskilda personer eller byalag tillhörig jord, som de till invånarnes gemensamma bruk inom en viss ort afsatta allmänningarne; och den mark, hvilken ej inrymdes inom bestämda råskilnader, skulle emellan angränsande fastigheter delas, om fruktbärande skog derå förefanns, efter öre och örtug, men i annat fall till lika vidd för hvardera grannen [5]).

Å öde varande delar af allmänning medgafs väl upprödjande af mark för åkerbruk och boskapsskötsel; men denna rätt stod öppen endast för dem, som ansågos derstädes ega delaktighet, i det att, såsom det uttrycktes, intet »hundæri ællr bolstaþær ma annærs almæning faræ ællr fikiæ hwarti .þ. skoghum ællr watnum utæn han hawi loff ællr leghu fore sik [6]). Bibehållande af den gjorda odlingen var dock städse beroende af fortsatt häfd, så att vid tvist företrädesrätt skulle tillkomma den, som å platsen var boende och derstädes till bevis å odlingens faktiska bestånd verkställt hägnad [7]).

Tillgrepp af skogseffekter å en annans mark medförde efter den olika beskaffenheten af dessa i förening med qvantiteten af det åverkade en olika bestraffning, hvarvid äfven gjordes en väsentlig skilnad emellan sådan skog, hvars nyttighet låg uti dess virke, näfver eller löf, och sådan, som lemnade för djur eller menniskor ätbara frukter. Det olika ansvar, som var i lagen utsatt, uttryckte till en viss grad det värde, som man vid denna tid fäste å de särskilda slagen af skogsalster, hvarföre några af de bestämmelser, som härom meddelats, torde förtjena att omnämnas.

För olofligt hygge af ett lass ved belöpte sig böterna till 9 örtug, men uppgick det tagna till 4 lass ved eller timmer utgjorde desamma 3 mark. För en mansbörda näfver bötades 3 öre, under det att för lika mycket hassel böterna voro 1 öre. Om någon å annans mark afbarkade näfver eller högg löf samt sedan upplade detsamma å platsen för åverkan utan att derifrån afhämta mer än tre fjerdedelar, ansåg det nedlagda arbetet utgöra tillräckliga böter. Fällande af träd, hörande till det slag hvars frukter nyttjades, men hvilka ej hunnit den ålder, som fordrades för att vara fruktbärande, medförde ej synnerligen högt ansvar. Detsamma utgjorde sålunda för ek af den tjocklek, att den var till en hjulaxel användbar, 1 öre, medan deremot straffet för barkning af fruktbärande ek uppgick till 3 mark, med iakttagande att, om dessa icke kunde betalas, gerningsman skulle bindas och hudstrykas. Nedhögges fjerdedelen af bys ekskog, stego böterna till 10 mark, och om skogen i sin helhet förstördes, ända till 40 mark. Derför likasom för trädens afbarkande eller skogens antändande fredade hvarken erhållen tillåtelse eller upprättadt aftal från ansvar.

Den betydelse, som vid hushållningen tillades de genom högre ansvar för åverkan skyddade träden apel och ek, visade sig äfven derutinnan, att jordegare ej egde å samfäld mark utan alla delegares samtycke hugga sistnämnda trädslag vid enahanda straff, som för en främmande person var stadgadt; var emellertid skogen tegskiftad eller stode eken åker och äng till men, finge dess fällande saklöst ske [1]).

Byalagets mark utgjordes af åker, äng, hjordavall och skogsmark. Den sistnämnda torde väl gemenligen bibehållits oskiftad; men lagen stadgade dock att, om stridiga meningar rörande ett ifrågasatt skifte af densamma yppades, de, som påyrkade sådant, skulle hafva vitsord. För behandling af ärenden, som rörde det gemensamma begagnandet af en befintlig ållonskog, omtalas ett sammanträde »aldin stæmpnu» emellan delegarne [2]).

Å den oskiftade skogen egde i allmänhet bydelegare eller hans landbo att obegränsadt taga skogsalster vare sig bränsle, virke, löf, eller näfver; men för tillgodonjutande af denna rätt förutsattes dock att uti byn ega del för minst 1 öre. Det stadgades nämligen [3]): »Agher man minnæ æn öre .þ. by ok bolstaþi, þa skal landboe aka .þ. skogh mæþ enum öki. Agher man minnæ æn halfwæn öre, þa hawi kiælkædræt .þ. skoghi, hawær man æncti .þ. by, þa hawi æncti .þ. skoghinum.»

förut obrukad jord. Vill han taga till åker och äng, då skall han upprödja till åker så mycken jord, som fordras för att derå kunna skörda tre trafvar säd, och tillika göra ett fyrknyta hus (d. v. s. sådant som endast har knutar i de fyra hörnen, men ej timrade mellanväggar) och gå omkring det intagna och utstaka det med två vitnen.

[1]) Wiþerbobalken XVI: § 1. — [2]) Samma balk XIII. — [3]) Flocken VIII derstädes. — [4]) Wiþerbobalken XIX. — [5]) Bestämmelser härom återfinnas i Wiþerbobalken XVIII, XIX, XX. — [6]) Wiþerbobalken XX: § 3. — [7]) Wiþerbobalken XX: § 2: »Farr man .þ. ökn, ok almænning, ryþær ok rymir, bort farr han. til kombær annær .þ. nær ruddu, brötir nær brötto, barkær ok blikær, kombær um garþi ok wærn. vpp kombær þæn þær fyrræ ruddi, ok sighær hwi kom þu .þ. ruþu minæ. Ne sighær han, þæt ær ruþæ min, ok æi þin, iæk hawær barkæt ok blikæt. Giffs þå þöm wald ok wizorþ, þær haghi haffwær. um hwærfft ok a bor, ok þæn hawi fore gangit ærffwþi sinu, sum fyrræ ruddi».

[1]) Stadgande om åverkan och skifte i skog återfinnas i Wiþerbobalken XIV. — [2]) Wiþerbobalken VIII. — [3]) Jorþæbalken XIV: eger man mindre än öre i by, då skall landbo åka (för hämtande af virke m. m.) med ett ök, eger man mindre än ett halft öre, så hafve rätt begagna kälke; hafver man intet i by, då hafver intet i skogen. § 1. Nu hafver man öre i by eller mera, då må både egare och landbo i skog åka med så många ök de vilja. Tycka andra grannar att de göra för mycken huggning i skogen, då gifs dem vitsord som vilja skifta.

»Nu hawær man öre .j. by, ællr meræ, þa hawi baþi eghanden, ok landboin, .j. skogh akæ, mæþ swa mangum ökium þe wiliæ. Þykker andrum grannum at þe giöræ offhogg a skoghinum, þa giffs þöm wald ok wizorþ, ær skoghin wil skiptæ».

Allmän rättighet att vidtaga anstalter för dödande af björn, räf och varg förefanns, såsom den sedan ända till början af innevarande århundrade bibehållits. Grundsatsen om jagtens förbindelse med jordeganderätten uttalades emellertid uti meddeladt förbud, att för annat syftemål än det nyssberörda utlägga giller i annans skog. I lagen stadgades, att tillkännagifvande skulle ske om utsatta sjelfskott [1]). Fredlysningstid förekom beträffande den för sitt pelsverk värderade ekorren, hvilken vid 3 markers böter eller skyldighet att värja sig med tiomannaed icke skulle få tagas före Allhelgonadag [2]).

Likartade bestämmelser finnas uti Södermanlandslagen och Vestmanlandslagen, den äldre och den yngre.

Uti Södermanlandslagen upprepas omförmälda fredlysning af ekorre. Tiden, före hvilken den ej finge tagas, bestämdes till 14 dygn efter Mikaelsmessa den 29 september [3]), dock skulle efter Kyndelsmessa den 2 februari blott skogsegare för öfverträdelse ega att föra talan. Härjemte meddelas åtskilliga föreskrifter om villebråds dödande, hvilka belysa det sätt, hvarpå detta skedde. Sålunda stadgas såsom påföljd för obehörigt utsättande af giller i allmänhet och särskildt sådant af fast virke böter till belopp af 3 mark. Vidare omtalas skyldighet för den, som uppfört »vplöpur», hvilka torde hafva varit med nu brukliga vippsnaror likartade inrättningar, till villebråds dödande, eller för detsamma uppsatt spjut eller gräft grop, att noga vårda ifrågavarande anstalter, så att ej deraf någon tillfogades skada, till förekommande hvaraf dessutom pålysning skulle ega rum.

Villebråd, som af spjut sargats, egde den, som detsamma utsatt, att följa och bemäktiga sig hvar som helst [4]).

Märkliga äro äfven de föreskrifter, som Södermanlandslagen innehåller i fråga om åtgärder till utrotande af varg och björn. Här uppställes nämligen såsom ett allmänt åliggande, hvarifrån ingen vore fri, att bygga varggård, gemensam för ett fjerdedels härad, hvarförutom hvarje bonde skulle ega 2 famnar vargnät. Visade sig en varg å egorna, skulle bud härom från gård till gård inom berörda krets genast kringsändas. Dödande af en gammal varg eller en hel kull med ungar medförde rätt till erhållande af en belöning, som af hvarje bonde skulle utgöras med en »smapænning». Sammalunda var förhållandet, om någon utan allmänt skall dräpt en björn, i hvilket fall han af hvarje bonde skulle bekomma »en swenskan penning». Kallelse till skall borde ovilkorligen efterkommas, och om någon försummade att infinna sig, kunde utan dom af hans egendom till pant tagas för tre öre [5]).

Hvad åter vidkommer Vestmanlandslagen, eger en ej ringa skilnad rum emellan den äldre och yngre. Bestämmelserna i den förra, som jemväl benämnes Dalelagen, äro i många hänseenden mera ofullständiga än i Uplandslagen. Ållonbärande träd omtalas ej; och böterna för olofligt tillgrepp af skogseffekter äro synnerligen låga. Olofligt tillegnande å annans mark af ett lass gran eller tallvirke likasom näfvertägt eller åverkan å »skafscogh», hvars bark afskalades och utgjorde föda åt kreatur samt under missväxtår jemväl åt menniskor, medförde samma bötesansvar 1 öre, utan att den stegring af detsamma, som Uplandslagen, om det tagna uppginge till 4 lass eller derutöfver, omförmäler, här återkommer [1]). Någon begränsning uti bydelegares rätt att nyttja skogen förefanns ej, utan skulle enhvar i oskiftad skog ega att »fara oc fikia at saklöso». Deremot bestraffades, sedan skogen blifvit skiftad, hygge å annans lott med böter till belopp af 3 mark, emedan, såsom det förklarades, en hvar »skal wita sin lut» [2]). Skyldighet att lysa utlagdt giller är bestämdt uttalad, och tillika omnämnes, att, i händelse hund fastnade uti snara, som blifvit uppsatt före Katarinamessa den 25 november, i ersättning skulle af den dertill vållande lemnas en annan hund eller penningar efter gode mäns bestämmande [3]).

I den yngre Vestmanlandslagen är åter öfverensstämmelsen med Uplandslagen större. Visserligen förefinnas några skiljaktigheter, men utan egentlig betydenhet. Så egde t. ex. i förstnämnda lag förbudet att taga ekorre giltighet från Vårfrudag den 25 mars till »wintær nat» eller natten till den 14 oktober, vid hvilken tid vintern ansågs börja [4]).

Bland de lagar, som för särskilda landskap af det gamla Sverige utan inberäkning af Skåne, Halland och Blekinge hade giltighet och i sin helhet till vår tid bevarats, återstår att beröra Vestgötalagen den äldre och den yngre samt Östgötalagen och Gotlandslagen.

Den af en tätare befolkning föranledda högre odling, som redan tidigt utmärkte flera delar af Vestergötland, kunde icke annat än uti lagen finna ett uttryck. Det befinnes sålunda, att i Vestgötalagen, den äldre och den yngre, jordvärdet ställes högre än i de andra landskapslagarna. Rättigheten att å utmarker upptaga nya lägenheter är här föremål för vida bestämdare och tydligare föreskrifter. Egandet af en »attunger», hvarmed förstods en af de delar, hvari by var indelad, berättigade ensamt till delaktighet uti den mark, som utgjorde byalagets tillhörighet [5]). För hvarje intagande af jord derstädes synes det hafva fordrats samtycke af samtlige bydelegare; och under alla förhållanden var ett uppkommet nybygge begränsadt till de egor, som inom dess hägnad inneslötos eller bevisligen sedan äldre tider tillhört detsamma, så att, om än besittningen häraf var innehafvaren betryggad, han icke å den omkringliggande skogsmarken egde ifrågasätta mer än rätt till bete för sina kreatur likasom till yxbörd, hvarmed förstods rätt att bära yxa i skogen eller med andra ord befogenhet att der till nödtorft verkställa hygge [6]).

Uti den yngre Vestgötalagen uttalas såsom en allmän sats, att ingen utan erhållet tillstånd finge efter godtfinnande hugga i byaskog, hvari han hade mindre än en attunger [7]), Straffen för skogsåverkan äro här ganska höga, hvarpå må såsom exem-

[1]) Manhælgisbalken V. — [2]) Wiþerbobalken XV. — [3]) Bygningabalken XIX. — [4]) Bygningabalken XIX: §§ 1—3. — [5]) Bygningabalken XXVII.

[1]) Bygningabalken 23. — [2]) Bygningabalken 43. — [3]) Bygningabalken 44. — [4]) Bygningabalken XV. — [5]) Äldre Vestgötalagen Jordþærbalk 7: »Hauir maþer topt i by ok oræssland ok sex lassa æng, þa a han vitu til vtskiptæ.» Uti yngre Vestgötalagen Jorþæbalken XIX förklarades egaren af en attundæ lot tillkomma andel »oc til skogs oc til lagha hugs, sum hans egho loter bær til. a han minnæ, þa a han eigh vitu til skogs vtan til löf oc loc oc vndir viþu, hugge kastlægge af vndir viþu til eldebrandæ, swa sum hans ægho loter ber til, oc taki sin lot huar ligger baþi i vndir viþu oc aldin viþu þy niþer ær fallin». — [6]) Äldre Vestgötalagen samma balk 14: »Eig mæ takæ intaku, num alli nili þer ær eghu attundæ lot af attunge», hvarmed jemföres § 4 af 13 flocken: »Byggir han ut a mark by ær gærþi um kring sik sialuær. Byggir a fæ marku gærþir um kring sik a III vitter ællær III vittrum længær a oxæbyrþi til skogs, til vndir viþæ ok til fægans, ængir a vitu innæn gard hanum ok han ingæ utæn garþ till allmænnigs, þæt kallas holmsköp, han ma eig i bælgh binda». Härmed öfverensstämmer yngre Vestgötalagen Jorþæbalken XXXII. — [7]) Fornæmisbalken XIII. »Igh ma þen man i scoghe huggæ vlouandis ær minnæ hauir æn attundæ lot attungs oc lagha tompt vtan han saker se at þrenni sæxtan orthughum».

pel anföras, att den, som med fullt uppsåt i annans skog högge och sedan hemförde ej fruktbärande träd till sex lass eller derstädes efter verkställd afverkning upplade lika mycket, skulle böta 9 mark [1]).

Minskad tillgång å skog alstrade äfven en sträfvan, att förebygga dess antändning genom strängare bestraffning af allt, som dertill kunde leda. Sålunda skulle den, som öfverbevisades att hafva påtändt skog med den påföljd, att 20 lass virke sedermera förstördes, böta 27 mark, och lika ansvar följde, om vid kolning för flere personers gemensamma räkning framkallades eld, som medförde nyssberörda skada, för hvilken händelse tillika stadgades, att en hvar af dessa skulle böta såsom hufvudman [2]).

Fridlysning af skog, som i Södermanlandslagen [3]) förekommer i fråga om nöt- eller ållonbärande »gisninga scogh» såsom en åtgärd, hvilken skedde i sammanhang med dess inhägnande och tyckes hafva inneburit, ett förbud för bydelegare att till de ändamål, hvartill skogen förut begagnats, inom hägnaden fälla träd, omförmäles äfven uti såväl den äldre som den yngre Vestgötalagen; men här torde fridlysningen eller med andra ord den »hæræzræfft» eller häradsförbud, som lades å viss skog, hafva afsett dess skyddande för åverkan af främmande personer sannolikt genom utfärdande af vitesbestämmelser [4]).

Temligen ofullständiga äro de stadganden, som sistnämnda lag innehåller i fråga om jagt. Rättigheten dertill synes hafva varit föga begränsad. Det stadgades sålunda: »þen a hæra er hendir. þen ræf er reser. þen vargh er vinder. þen biorn er binder. þen ælgh er fællir. þen a oter vr a drægher» [5]). Äfven beträffande det sätt, hvarpå dessa olika djur togos, lemnar denna märkliga bestämmelse en klar inblick. Ytterligare upplysning härutinnan erhåller man af de flerstädes i lagen förekommande uttrycken »ælgspjut» »ælgstokk» och biornspjut. Hurusom hökar användes vid jagt, framgår af meddelad föreskrift, att den, som i sin skog eller å allmänning åtkommit en hök, borde binda dess fötter utan att sedan någon annan hade rätt att borttaga den [6]). Förebyggande af rofdjurens tillväxt var i denna landsort, der betydande boskapsskötsel idkades, en vigtig angelägenhet, och med hänsyn härtill förekom uttalande uti Fornæmisbalken XLVI af den yngre Vestgötalagen om skyldighet att bygga varggård och hafva vargnät äfvensom att å vissa uppgifna dagar af året verkställa skallgång.

Äfven Östgötalagen är för kännedomen om den gamla skogshushållningen af vigt. Man finner här, hurusom enstaka skogslotter, likartade med de till vår tid bibehållna utjordar utan delaktighet i byns allmänna egor, blifvit från hemman afyttrade [7]), likasom att upplåtelse af växande skog med säljaren förbehållen rätt till sjelfva grunden jemväl brukats [8]). Lagen betecknade åverkan å annans skog såsom ett odalbrott [1]). I oskift skog egde alla saklöst hugga träd, förutom ek och hassel, som voro fridkallade, men delegare, som ansåg att denna rätt missbrukades, lemnades tillfälle att genom påyrkande af skifte härutinnan bereda sig en tryggare ställning. Ifrågasattes delning, skulle framställning derom göras före jul. Skogen synes då genast hafva blifvit satt under ett visst förbud, med påföljd att hygge derstädes medförde böter till belopp af 3 mark. Vid delningen skulle iakttagas, att en hvar erhölle lotter, motsvarande hans del i byn, såväl å den bästa, som å den sämsta trakten, hvarefter allt tillgripande af skogseffekter å annan bydelegares tillskiftade skog var med strängt ansvar belagdt [2]).

Till förekommande af skogens förminskning föreskrefs, att jordegare, som ej hade två bol i by, icke finge medgifva annan att begagna skogen [3]). Vid svedjande skulle noga tillses, att ek ej tillskyndades deraf något men. Inträffade detta och 20 ekar eller derutöfver skadades, uppgingo böterna till 40 mark [4]).

Inom det skogrika och på samma gång bördiga Östergötland spelade villebrådet för hushållningen en stor betydelse, hvadan jemväl åtskilliga bestämmelser rörande jagt uti den ifrågavarande lagen förekomma. Om bäfvern, som i de öfriga landskapslagarne förutom Helsingelagen ej omnämnes, meddelas här stadgande. Vidare angifves det sätt, hvarpå en vid skall fälld björn skulle emellan de delegande skiftas, och påpekas särskildt, att en hvar hade rätt att taga del uti detta fruktade odjurs dödande. Om elg nämnes, att det var förbehållet den, som uppdrifvit ett sådant djur att, tills tre nätter förflutit, förfölja och bemäktiga sig detsamma. I förening med bestämdt uttalad skyldighet att efter emottaget bud inställa sig vid skall efter varg, förelades hvarje bonde att hafva vargnät. Att märka är äfven den i Östgötalagen meddelade föreskriften att rådjur tillhörde konungen. Råkade detsamma vid skall i vargnät, förekom inga böter, men, om nät utan dylik anledning blifvit utsatt och rådjur derigenom dödades, medförde detta ansvar [5]).

I fråga om skogsförhållandena innehåller Gotlandslagen bland annat, att vid uppkommen tvist angående rättighet till skog grannars vitnesmål skulle inhämtas och afseende tillika fästas vid det arbete, som å platsen för tvisten genom virkes upphuggande och uppläggning vårtiden samt afhämtande höstetiden af den ene eller den andre förättats. Den, som hade bästa bevisningen om verkställt arbete, skulle tilläggas vitsord. Härjemte kom edgång i fråga först af den bland de tvistande, hvars egor hade den största utsträckningen med iakttagande härvid, att om denne ej ville bevisa med ed sin rätt, skulle, hvad hans vittnen berättat, lemnas obeaktadt [6]). Jordegare egde ej att medgifva annan att hugga i oskift skog eller att derstädes göra inhägnad. Såväl ek som ock ask och björk egnades ett visst skydd [7]). Att trädfrukt förklarades åtnjuta frid till den senare vårfrudagen [8]). Åverkan i annans skog medförde utom bötesstraff förlust af dit medtagna körredskap och dragare, hvartill kom, om skogen tillhörde munkarne, bannlysning och högre böter [9]).

[1]) Fornæmisbalken IX och X. — [2]) Fornæmisbalken XXXIII och XXXIV. — [3]) Södermanlandslagen Bygningabalken XXVIII och förklaras i Additamenta 5: »Landboe ma at saclösu threa eker hugga, ena til bat eller ekio, andra til snækkiu bonada, thridiu till kirkiu bygning, æi ma han saklösu mera hugga. Vil sidan annan mer hug a scogh göra, ak annar frid a legia, aghi tha friþmander vizord skipt a leggia sua huarium sum i by ægher». — [4]) Äldre Vestgötalagen fornæmix sakir 2 och Yngre Vestgötalagen Fornæmisbalken VII. — [5]) Yngre Vestgötalagen Vtgærþæbalken XV. Härmed antydes, att en hvar, som gripit en hare, uppdrifvit och dödat en räf, dräpt en varg, bundit och fasttagit en björn, fällt en elg eller ur ån uppdragit en utter, dertill var egare. — [6]) Samma balk XVI. Dermed afsågs fångande af ungar; — [7]) Östgötalagen Bygdabalken VIII § 1: Nu æn man köpir hump i skoghi ælla æng» etc. — [8]) Samma balk XXXIII: »Nu aghær annar træn ok annars ær jorþin i skoghinum» och vidare rörande tvist om trädens qvarblifvande: »Nu æn træn standa a biærghum sum huarte nyter til akær ælla æng, ok hin vil hanum hans aldin skogh ælla hans wiþ forfængta, þa a þæn uitzorþ sum træ a. Þöm skulu dömas kuar standa ok egh up huggas.»

[1]) Samma balk XXIX, »oþulbrut». — [2]) Samma balk XXX. — [3]) Sistnämnda flock: þæt ær ok andrum lana ælla skipa utan aghe tu bol i bynum» etc. — [4]) Jemväl å detta ställe: »Brennir man suiþu» etc. — [5]) Bygdabalken XXXVI: »Nu a biur sæ böle sum bonde, huar sum dræpær biur ok brytær hiþi hans, late atær biurin þem snm æningna atte ok mæþ prea marker» etc.; der meddelas ock åtskilliga andra stadganden om jagt. — [6]) Gotlandslagen I: 25. — [7]) III: 54; [8]) I: 59; [9]) I: 7 och 25.

Till ersättande af de svenska landskapslagarne utfärdades omkring år 1351 den efter landets konung uppkallade Magnus Erikssons landslag. I väsendtliga delar öfverensstämmande med de förra häntyda dock dess bestämmelser å en högre utveckling. Enligt denna lag var upptagande af nybyggen å lands- och häradsallmänningarne äfven för dem, som deruti ansågos ega delaktighet, beroende å särskildt medgifvande af den, som egde att föra landskapets eller häradets talan, samt förenadt med skyldighet att för jordupplåtelsen utgöra afgäld, som skulle tillfalla till en tredjedel konungen och i öfrigt de jordegare, som uti allmänningen hade del, utan att dock dessa, om afgälden vederbörligen utgjordes, kunde i framtiden rubba den en gång lemnade besittningsrättigheten[1]). Å allmänningsjord befintliga lägenheter räknades, såsom synes af Ep̣zörisbalken XLII, till lösöre, hvilket utmärker, att innehafvaren ej dertill hade annat än besittningsrätt. Att intaga jord å oskift byamark var i allmänhet förbjudet. Om den var till rödjande lämplig, egde dock delegare att deraf inhägna någon del samt derå taga 3 sädesskördar, men skulle härefter ånyo till samfäldt bruk utlägga marken[2]). I fråga om afgärda by förekom, att densamma, som af uppkomsten å odalbys egoområde erhölle sin benämning, finge med den sistnämnda å dess allmänning njuta timmerfång af ej fruktbärande träd, derstädes taga gärdsel och bränsle samt ega näfver-, torf-, löf- och strötägt äfvensom hafva betesrätt[3]). Skyldighet uttalas för den, genom hvilkens åtgärd eld i skog utbrutit, att genast till dess släckande påkalla grannars hjelp; i sammanhang härmed lemnas bestämmelser om aflägganде af vådaed vid dylikt tillfälle m. m.[4]).

Med omnämnande af »kunungx parkum» förenades stadgande om strängt ansvar, 40 mark, för den som derstädes idkade jagt[5]). Rättighet att jaga med begagnande af ett visst slags nät »sima» förbehölls konungen; och för öfverträdelse häraf utgjorde straffet böter till nyssberörda belopp. Begagnande af giller i annans skog var förbjudet utom för björn, varg och räf, som en hvar egde saklöst dräpa. Till skyddande af elg, som sannolikt befunnits uti de mera befolkade delarne af landet hafva varit i aftagande, stadgades att i rikets alla provinser förutom Helsingland, Gestrikland, Dalarne, Vermland och Dalsland elgspjut icke finge anbringas, samt att allt fällande af detta djur för hela landet skulle vara förbjudet under tiden från fastans början till Olofsmessa den 29 juli. Åfvenledes inskränktes rätten att döda ekorre, mård och hermelin till tiden efter Allhelgonadag. Att hafva vargnät ålåg enligt denna lag såsom efter flere landskapslagar hvarje bonde; och för tillsyn att detta fullgjordes skulle en nätsyn fjerde dag efter pingst anställas[6]).

Magnus Erikssons landslag kunde emellertid ej tillvinna sig allmän giltighet, så att trots tillkomsten af densamma de gamla lokala skiljaktigheterna uti rättsligt hänseende qvarstodo temligen oförändrade. De för lagskipningen ogynsamma följderna af detta förhållande, hvilka med tilltagande förbindelser emellan invånarne från olika delar af landet allt skarpare framträdde, föranledde ett fortsatt sträfvande att för landet i dess helhet bringa till stånd en gemensam lag; och resultatet häraf blef den s. k. Kristoffers landslag, hvilken den 2 maj 1442 erhöll kongl. stadfästelse. Härmed synes visserligen målet för ifrågavarande sträfvanden hafva varit uppnådt; men länge rådde allmän okunnighet om sistberörda lags rättsliga betydelse, hvartill mycket bidrog, att åtskilliga afskrifter uti landet funnos spridda såväl af de särskilda landskapslagarne, som af Magnus Erikssons landslag, utan att der befintliga skiljaktigheter bemärktes.

Vid sidan af nu omförmälda för hela riket eller särskilda landskap gällande lagar torde möjligen förekommit vissa rättssamlingar, hvilka endast för obetydliga områden haft giltighet. En qvarlefva häraf är den af konung Albrekt år 1369 fastställda stadga för Hammars tridiung i Trögds härad[1]). Densamma innehåller, jemte meddelad förklaring »Thettæ hafwer warit af alder Hamars Thridiungs Rætter», åtskilliga bestämmelser i fråga om skogsvård, hvilka uti denna helt nära Enköping belägna bygd, der redan tidigt fanns en tät befolkning, befunnos nödvändiga för att motsvara hushållningens behof. Om än ingalunda oförenliga med den gamla rättsuppfattningen äro dessa bestämmelser dock temligen egendomliga ehuru i vissa hänseenden ganska dunkla, så att man af dem näppeligen kan vinna en fullt tydlig bild, huru förhållandena ordnats. Otvetydigt framgår dock, hurusom en beständig bevakning af den gemensamt begagnade, men kanske för mulbete emellan de olika jordegarne skiftade skogen förefunnits. Likaledes synes rättigheten för delegare att taga skogseffekter hafva fått en efter dåvarande förhållanden lämplig begränsning; och då härtill kommer, att åtgärd för skyndsam beifran af inträffande skogsåverkan var påbjuden, torde ifrågavarande stadga kunna anses såsom ett för sin tid temligen lyckadt försök att bringa till stånd en bättre hushållning med skogen än den då i allmänhet öfliga.

Det nu anförda må vara tillräckligt för att lemna en inblick i det sätt, hvarpå det svenska folket sökte i öfverensstämmelse med tidens kraf reglera de förhållanden, som med skogshushållningen hade samband. Förenämnda lagar sakna väl ingalunda alla spår af de feodala principer, som under senare delen af medeltiden uti Europas sydligare stater länge varit verksamma att undertrycka bondeståndets gamla friheter, men det är dock hufvudsakligen uti de förordnanden, hvilka efterföljde Kristoffers landslag, som verkan af den tilltagande bekantskapen med de utländska feodalförhållandena framträdde.

Såsom ett uttryck af nu anmärkta företeelse må betraktas det redan före tillkomsten af Kristoffers landslag meddelade, uti 30:de kapitlet af konungabalken derstädes influtna förbudet för

---

[1]) Bygningabalken XXIV och Þingmalabalken V. — [2]) Bygningabalken XXV. — [3]) Samma balk XXX. — [4]) Bygningabalken XXVIII: § 7. — [5]) Kununǥxbalk XXX. — [6]) Bygningabalken XVIII och XIX.

[1]) »Konung Albrechts stadga gjord för Hammars Tridiung i Thrögd» förekommer uti Hadorphs Biörköarätt och samling af gamla stadgar. Stockholm 1687. Bland dess stadganden torde här intagas:

1. Efter anmärkning att femte ting skulle hållas å sankt Jakobs dag. »Tha egho næmphnæs fyra mæn, the egho scuda, æn skoga æru skipan före, ok æpter thera vitnom thridiungx tingh kalla, ther egho the syw natta dagh forlæggiæ at skogha rensa, oc siw nætter i fridhi standha.

5. Nu sighx um skogha skipan, ther aa hwar sinom lwt radha, slighr a man som annan, utan Wærnæmæn oc Synæmæn hafva mera, oc Howudzman, Wærnamannom oc Synamannom halfva mera. Hwar» etc.

7. Nu sigx vm skoga aka, tha egho Synemæn thættæ först göræ, ridha till theræ byæ the vmgyæwær at schada hafva giort a Thridiunx skoghana, sea oc scudha hwat der sant vm ær.

8. Nu scal Thridiungx thinghe aka lyusa, tw lass vm hwar dagh i Hamar swa mangha dagha som them asæmber. Hwar som mera aker æn som saght ær böte öre for hwart lass oc» etc.

9. Hwar som gifva vill, skipfta, æller siæljæ ako sina innan thridiungx, sina göre det före thridiungx tingi, hafve oc engin eenwald at gifva æller siælliæ ako uthan thridiungx, utan hwgge siælfwer oc ake siælwer wt af skoghanom, ok göræ aff sidhan hwat han siælwer vill. Howdzman, Wærnæman ok Synærman eghan swa i ako som i skipan.

14. A fiæradagh pinghisdagh agha Wærnamæn vm skogh rijda, them» etc.

bonde att köpa mera skattskyldig jord, än som för besutenhet vore erforderlig. Tillvaron af denna inskränkning uti bondens förvärfsförmåga torde jemväl, om än ursprungliga syftemålet ej varit sådant, medverkat, att den feodala uppfattningen af den olika rätt, hvarmed skatte- och frälsejord innehades, så småningom vann inträde uti vår lagstiftning. På enahanda grund hvilade de om ett utländskt inflytande erinrande, tid efter annan utkomna stadgandena i fråga om jagt, hvilka åsyftade att, med bibehållen rätt eller snarare skyldighet för allmogen till deltagande uti utrotandet af rofdjur, frånkänna densamma dess urgamla befogenhet att å egen eller samfällig mark döda villebråd; och det intresse för jagt, som i allt högre grad bemäktigade sig herremannaklassen, föranledde slutligen, att i anledning af den betydelse, som de fruktbärande träden hade för villebrådet, de gamla till jordegares ömsesidiga båtnad meddelade bestämmelserna blefvo från en helt och hållet olika synpunkt betraktade.

Den förändrade uppfattning i afseende å jordegandeförhållandena, som under slutet af medeltiden sålunda gjorde sig inom de högre klasserna gällande, bar under det nya samhällsskick, som med konung Gustaf I:s tillträde till styrelsen öfver svenska folket tog sin början, frukter, som för den framtida lagstiftningen blefvo utaf afgörande betydelse.

Ehuruväl en viss sträfvan att tillägga konungen dispositionsrätt öfver all mark, som ej tillhörde hemman eller byalag började redan under medeltiden att framträda, var det likväl först under konung Gustaf I:s regering, som dylika anspråk öppet och bestämdt utsades. Hans bekanta, i bref den 20 April 1542 uttalade sats, att »sådana egor som obygda äro höra Gud, konungen och kronan till» är härpå ett talande bevis; och i enlighet härmed lemnade han berättigande för nybyggare att nedsätta sig å allmänningar, som förut betraktats såsom en gemensam tillhörighet för ett visst landskaps eller härads invånare, utan att något särskildt begifvande af dessa, såsom lagen bjöd, synes hafva rättsligen ifrågakommit.

Landets skattskyldiga allmoge likställdes i många hänseenden med adelns landtbor, och ansåg konungen sig befogad att efter godtycke förfoga bland annat öfver hemmanens skog.

Väl må det vara sant, att det faderliga styrelsesätt, som under konung Gustaf I:s regering förekom, i anseende till dennes utmärkta egenskaper, var i hög grad egnadt att framkalla en ökad verksamhet inom flere olika näringsgrenar; men det ringa afseende, som härvid fästades å landets äfven för dess stormän och lärde temligen obekanta lag, kunde i synnerhet under den senare delen af samma sekel, då meddelade påbud ej alltid voro förestafvade af omtanka för landets gagn, utan tillkommo esomoftast blott för tillfredsställande af konungens personliga fördel eller nöje, ej annat än hos befolkningen, som lifligt bevarade minnet af sina gamla lagar, framkalla en önskan om återställande af lagskipningen på en mera rättslig grund, hvarför i främsta rummet erfordrades, att lagen blef för en hvar medborgare tillgänglig.

Med hänsyn härtill må bland de välgerningar, för hvilka svenska folket bör vara konung Carl IX tacksamt, ingalunda räknas såsom den minsta, att på hans föranstaltande den allmänna landslagen år 1608 af trycket utgafs och med kongl. stadfästelse försågs. Det var äfven hans afsigt att af dess i mer än ett hänseende föråldrade bestämmelser verkställa en revision; och i detta syfte utarbetades jemväl särskilda förslag, som dock icke vunno kraft af lag.

Oberoende af de åtgärder, som nu blifvit omförmälda, bibehöll sig den gamla, af Gustaf I utbildade rättsuppfattningen i fråga om allmänningar, bärande träd och jagt temligen oförändrad. Konung Gustaf II Adolf fullföljde i afseende å jagten sina företrädares planer och meddelade om densamma för dess stränghet utmärkta förordnanden.

Rörande den allmänna skogsvården tillkommo under denna konungs regering inga vigtigare bestämmelser, utan förblefvo allmänna landslagens stadganden vid full kraft. Redan vid denna tid började emellertid att yppa sig en farhåga för skogsbrist, som, alstrad af allmogens och bergverksegarnes ohejdade slöseri och ovarsamhet, alltmera påkallade den lagstiftande maktens mellankomst.

Vid riksdagen 1638 sysselsatte detta ämne ständerna och uti riksdagsbeslutet detta år påpekades, hurusom allmänningar och andra skogar skadades af nybyggen, sågqvarnar, svedjande, hvaraf ofta skogseld uppkomme samt timmerskog, skeppsvirke jämte masteträd utöddes och allehanda högdjur och fogel omkomme, hvarföre det beslöts, att i alla härad personer skulle förordnas, som med nämnden besåge allmänningsskogarne och förordnade, hvilka redan bebygda torp finge bestå.

Om någon förändring i den bestående hushållningen var sålunda här icke fråga, utan ville ständerna blott förebygga en förminskning af de allmänningar, hvarest befolkningen af ålder egt att, när den egna skogen tröt, fylla sina behof, och hemmansbrukarne derföre med missnöje sågo att antalet afnämare ökades.

Medvetandet af den fara för skoglöshet, som i synnerhet det vådliga svedjandet med deraf föranledda omfattande skogseldar var egnadt att medföra, framkallade emellertid kort derefter kongl. förordningen den 18 mars 1639 om svedjehuggande äfvensom kongl. förbudet den 19 i samma månad om svedjande i bergslagerne samt om deras belöning, som sådant upptäcka, hvarigenom man åtminstone i de trakter, der skogens nödvändighet för bergsdrift mera uppenbart framträdde, sökte bereda en förbättring.

Frågan om erhållande af en tillfredsställande lagstiftning uti detta ämne förevar vid ständernas sammanträde år 1641, och afläts då till Kongl. Maj:t vid sidan af det allmänna betänkandet en särskild skrift angående skogarnes conservation, vilddjurens utrotelse och några andra saker, hvarom Kongl. Maj:t af ständerna äskat yttrande. Vid den påföljande år hållna riksdagen påyrkades ånyo en sådan besigtning af allmänningarne, som år 1638 beslutits. Vid detta tillfälle stadgades tillika, att torp och nybyggen i saknad af åker och äng för att kunna till ett fjerdedels hemman skattläggas, skulle, om de utan landets skada ej kunde bestå eller för bergverken voro menliga, utdömas och utrifvas, och vidare allt svedjande i de orter, der bergshandtering förekomme eller syntes kunna lämpligen uppstå, för framtiden vara förbjudet; hvarjemte slutligen framställdes begäran ej mindre om åvägabringande af en fullständig skogsordning, hvarmedelst allt missbruk komme att förbjudas, men likväl en hvar njuta sin nödtorft af timmer och ved samt ega ohindradt tillfälle rödja jord till åker och äng, än äfven att ett specielt mandat i fråga om den af ständerna uttalade skyldigheten att återplantera bärande träd måtte utfärdas.

Vid 1643 års riksdag sysselsatte ånyo detta ämne ständerna. Vådan af de folkhopar, som för jagt eller svedjande utan benägenhet att grundlägga en varaktig odling ströko kring landet och blott utödde skog, likasom behöfligheten af särskilda föreskrifter i fråga om rätt till jagt framhölls på ett kraftigt sätt, med förnyande af den vid föregående riksdag gjorda anhållan om utfärdande af en allmän skogsordning, hvarom äfven Kongl. Maj:t uti resolution å allmogens besvär den 13 december 1644 § 9 förklarade sig vilja gå i författning.

Af Kongl. Maj:t synes härefter utarbetandet af skogsordningen och af stadgar i fråga om bärande träd likasom angående jagt och djurfång hafva blifvit öfverlemnadt till vissa deputerade; och sedan vid 1647 års riksdag de uppsatta förslagen varit framlagda till pröfning samt ständerna, med anmälan om de anmärkningar, som förekommit, hos Kongl. Maj:t såsom sin önskan framställt, att förordningarne till allas rättelse måtte publiceras i städerna å rådstufvu-rätterna och å landet på tingen, utkommo omsider den 22 mars 1647 »Stadga och ordning om skogarne i riket», hufvudsakligen byggd å de grunder, som förut varit af ständerna uttalade, äfvensom »Ordning och stadga öfver allehanda bärande skogsträn i riket och deras plantering» samt »Ordning och stadga, huru alla rikets inbyggare sig förhålla skola med jagter, djurfång och fogelskjutande».

Betecknande för den vigt och betydelse, som vid denna tid bergshandteringen för landets hela hushållning ansågs ega, är den inrättning, som alltsedan år 1630 under namn af bergsamtet eller generalbergsamtet egde bestånd och nära samtidigt med tillkomsten af nyssberörda förordningar eller den 6 juli 1649 fick en utbildad organisation.

Under den nya benämningen af Kongl. Maj:ts och rikets bergskollegium kom denna myndighet, som enligt den utfärdade fullmakten egde att till förmån för bergverken förfoga öfver kronans strömmar, skogar och allmänningar, och städse med lifligt intresse följde allt, som hade samband med bergshandteringen, att å skogslagstiftningen utöfva ett betydligt och i många hänseenden gagneligt inflytande; och likasom de år 1639 tillkomna inskränkningarne uti rätten att svedja i bergslagsorter sannolikt var en följd af bergsamtets föregående inrättande, så är det temligen antagligt, att bergskollegium till de åtgärder, som efter skogsordningens tillkomst vidtogos för främjande af en bättre skogsvård, mäktigt bidragit.

Att de i många hänseenden lämpliga föreskrifter, som uti 1647 års skogsordning förekommo, i anseende till det sjelfsvåld, som förut egt rum, å många orter föreföllo i synnerhet allmogen ganska besvärliga, ligger i sakens natur. För denna del af befolkningen torde alltså en återgång till det gamla tillståndet i flere afseenden hafva befunnits önskvärd, under det att skogarnes fortgående sköfling utgjorde för dem, som häruti sågo en för landets ekonomiska utveckling betänklig fara, ett talande bevis för otillräckligheten af de meddelade bestämmelserna. Det dröjde i följd häraf icke länge, innan en omarbetning af skogsordningen blef ifrågasatt, hvarvid den stora vigt, som bergshandteringen och dermed skogens bibehållande egde för statens finanser, gaf frågan en ökad betydelse. Den myndighet, hvilken för nämnda näringsgrens förkofran blifvit inrättad, synes äfven hafva varit den, till hvilken först ett uppdrag i berörda syfte lemnats. Genom kongl. resolutionen den 30 november 1657 blef nämligen, i anledning af bergskollegii föregående anmälan, hurusom skogarne af eld, som uppkommit genom vanskötsel och svedjande, alltmera förderfvades, befallning meddelad samma kollegium att yttra sig, huru och på hvad sätt ett sådant skadligt skogsmissbruk stode att förekomma. Kollegium afgaf jemväl den 9 Januari 1660 betänkande i ämnet, hvarest, efter en omständlig redogörelse för det skick hvaruti skogarne befunne sig [1]), påpekades de hinder, som uppstälde sig mot genomförandet af skogsordningens föreskrifter. Domstolarne, yttrade kollegium, kunde ej medhinna, att utföra ens de för allmänningarne påbjudna undersökningar och rågångsutstakningar än mindre att emellan byar och hemman, såsom nödigt vore, utmärka råskillnaderna eller hvad som vore sjelfva »fundamentet» till skogsordningen. Svedjande å allmänning vore väl förbjudet, men, då detsamma för den fattige, som ej fästade hänsyn till framtida förhållanden, erbjöde det lättaste sättet att vinna uppehälle, vore det omöjligt för landshöfdingarne med deras fåtaliga biträden att förekomma öfverträdelser; hvadan det jemväl visat sig, att skogsordningen så i afseende å skogseld som rörande andra missbruk ej haft den väntade nyttan. På grund af dessa och åtskilliga andra anmärkta omständigheter föreslog kollegium anordnande af särskilda skogsting, som skulle bevistas af kollegiernas kommissarier med flere personer och förrättas emellan pingst och midsommar såsom varande den lämpligaste tiden för verkställande af skogssyner, äfvensom vissa åtgärder till förekommande och dämpande af skogseld, förbud emot hygge af den till annat än bränsle ej brukbara, under 30 år varande skogen m. m.

Nödvändigheten af en förändrad lagstiftning blef äfven af Kongl. Maj:t erkänd. Uti resolutionen å bergskollegii besvärspunkter den 20 december 1662 anbefalldes för åvägabringande af en revision utaf skogsordningen, att amiralitetskollegium tillika med riksjägmästaren och kommerskollegium skulle conferera sina skäl och förslag med bergskollegium, hvarefter Kongl. Maj:t vid derpå följande riksdag ville bringa saken till debatt, slut och authorisation.

Att förena de stridiga intressena samt föranstalta, hvad som för efterlefnad af meddelade föreskrifter i fråga om skogsvård vore oeftergifligen nödvändigt, var emellertid ingalunda en lätt uppgift; hvadan jemväl hela resultatet af den uppmärksamhet, som kom att egnas ämnet, blef ett förnyadt kungörande den 29 augusti 1664 af de redan förut gällande förordningarne om skogar, bärande träd och jagt med några få dervid i fråga om jagt och djurfång gjorda förändringar.

Väl kom sålunda lagstiftningen att bibehålla sig vid det gamla; och det dröjde sjuttio år, innan en ny skogsordning utfärdades, men det oaktadt afstannade ingalunda bemödandet att efter tidens kraf ordna skogsförhållandena.

För tillgodoseende af såväl jagtens som rättsskipningens intressen, inrättades inom de sydligaste och mellersta delarne af landet, hvarest anledning till klagan öfver villebrådets och

[1]) Efter det kollegium först i anledning af åtgången af skog för bergsbrukets behof här anmärkt, att »hundrafaldt mera skog igenom olagligt svedjande, skogselds utsläppande härjade och i grund förderfvade blifva, än alls de tarfva och till hushållenas uppehållande, lagligt rödjande och bergsbrukens kultur och andra requisita år ifrån år oundgängligen behöfves», förklarades »skogarne så till sägandes förhärjade, uppbrände och utan någon differens och några considerationer så utödda wordne och på många orter så vid sjökuster som uppe i landet, der som icke länge sedan öfver mannaminnet skog nog varit hafver af allehanda slag, groft timmer, nu mera icke utan största besvär fast litet till brännved och mångenstädes ock intet är att bekomma».

skogens förminskning hufvudsakligen förekom, en särdeles talrik jägeripersonal, hvilkens samtlige medlemmar voro underordnade den redan i 1634 års regeringsform omnämnde riksjägmästaren, för hvilken instruktion utfärdats den 30 maj 1638, och hvilken embetsman sedermera intill år 1682, då embetet indrogs, hade högsta uppsigten öfver ifrågavarande personal. Till densamma och dess chef öfverlemnades alltmera både att rörande öfverträdelser af jagt och skogsförfattningarne föra talan samt att, då sådant skulle ske, taga befattning med utsyning af skogseffekter. Tillkomsten af berörde tjenstemannakår med dess efter utfärdande af förenämnda, för hela landet gällande skogs- och jagtordningar mera bestämda skyldigheter, berodde väl hufvudsakligen å omsorg att uppehålla den ymniga tillgång af villebråd, som länge utgjorde en af landets största rikedomar och med de från Tyskland inplantade begreppen var föremål för adelns lifligaste intresse; men angelägenheten af skogens bibehållande i förening med nödvändigheten att å kronoparker, som i vissa orter hade en stor utsträckning, medgifva befolkningen utsyning af skogseffekter, gjorde det äfven nödvändigt att ega särskilde tjenstemän, till hvilka befattning med skogsvården kunde jemte tillsyn å jagtförordningarne öfverlemnas. Deras göromål, som redan i följd af den gällande lagstiftningen om ek och bärande träd ingalunda vore obetydliga, ökades genom de inskränkningar uti allmogens rätt att förfoga öfver sina skatteskogar, som blefvo med husesyn-ordningen den 18 juli 1681 och förordningen angående de till militien och landstaten anslagna hemmans häfd den 5 Januari 1684 införda.

Med den tilltagande bristen å skog på de enskilda hemmanen fingo de vidsträckta marker, hvilka såsom en gemensam tillhörighet för befolkningen inom en viss ort hade bibehållit sig, en stegrad betydelse för hushållningen. Redan denna omständighet var egnad att påkalla åtgärder till förekommande af deras vid flere tillfällen öfverklagade förminskning genom skeende inkräktningar. Men anledningen härtill ökades genom det tilltagande behofvet att lemna sådana bruksinrättningar, hvilka hämtade sina skogsförnödenheter från dessa marker, en viss del af desamma, hvilket emellertid, för att befolkningens kraf jemväl skulle kunna tillgodoses, fordrade en dessförinnan saknad kännedom om de för ändamålet tillgängliga skogstrakternas omfattning.

En dylik reglering af allmänningarnes gränser var redan uti 1647 års skogsordning föreskrifven. Ytterligare skäl till verkställande af ett noggrant afskiljande af desamma från enskild mark förefanns, sedan det efter år 1680 börjat visa sig, att kronan emot rekognitionsafgift kunde till bergverk upplåta skog och sålunda af densamma bereda sig, förutom tionde och andra å bergshandteringen lagda skatter, en ständig inkomstkälla.

Åtskilliga omständigheter gifva jemväl vid handen, att under senare delen af 1600-talet domstolarne varit uti icke ringa grad upptagna af de syner och öfriga arbeten, som med ett särskiljande af allmänningarne voro förenade. Under slutet af samma århundrade förordnades till det angelägna verkets påskyndande för flere landskap vissa s. k. skogskommissioner.

De norrländska provinserna, hvarest merendels några bestämda rågångar emellan byarne och de stora skogarne ej funnos, hade emellertid af förenämnda förhållanden förblifvit temligen oberörda. I den mån bergverk der uppstodo samt meddelande af skogsanslag till desamma kom att ifrågasättas, blef uti dessa orter företagandet af en afvittring, såsom denna förrättning redan vid denna tid benämndes, alldeles nödvändig; och den 19 december 1683 utfärdades i anledning häraf förordning och påbud, angående skogarne och hvad med dem iakttagas borde, hvarest allmän föreskrift om vidtagande af en afvittring meddelades.

Vid sidan af de under senare delen af 1600-talet för hela riket utgifna förordningar om skogarne tillkommo för enskilda delar af detsamma på framställning af landshöfdingar och andra embetsmän, ståndsledamöter m. fl. åtskilliga resolutioner och förklaringar, hvilka ofta innehöllo ganska vigtiga afvikelser från de allmänt gällande föreskrifterna. Äfven landshöfdingarne torde på grund af den rätt, som dem tillkom, att meddela bestämmelser af ekonomisk beskaffenhet inom sina län, ej sällan utfärdat kungörelser i fråga om skogsvård af stor vigt och betydelse. Allt detta gaf skogslagstiftningen en ganska lokal karaktär.

För skogarnes vård i Skaraborgs län, der invånarne mångenstädes ledo af stor skogsbrist och tillika en mängd kronoparker, djurgårdar och gehäg mer än annanstädes voro egnade att påkalla lagstiftarens synnerliga uppmärksamhet, utkom den 3 februari 1691 en särskild förordning; och för Norrland lemnades i fråga om svedjande och jagt uti särskilda resolutioner befrielse från iakttagande af de förut gällande föreskrifterna.

I andra delar af landet, hvarest å ena sidan en tillämpning af den i viss mån hyllade grundsatsen om skattebondens skyldighet att endast till husbehof begagna sin skog, på grund af det afseende, som å den sistnämnda vid skedd skattläggning fästats, icke ansågs med rättvisa och billighet öfverensstämmande, men å andra sidan en fullständig frihet lika litet befanns lämplig, började man att vidtaga åtgärder för att finna en passande begränsning uti den rätt att nyttja skogen, som man i de skogsrikare trakterna ej ville förvägra allmogen. Bland annat kom härvid, på förslag af landshöfdingen i Kalmar län, att för denna ort genom kongl. brefvet den 10 mars 1685 fastställas, hvad landshöfdingen dessförinnan förordnat, nämligen att ingen bonde finge hugga mera sågtimmer årligen än till 20 tolfter bräder, eller bränna mera tjära än till en half läst eller kola mer än 6 ryss, med rätt för den, som ej hade tillfälle att såga eller att bränna tjära, att kola 30 ryss. Någon bearbetning af skogsordningen kom väl ej till stånd. Frågan derom uppehölls dock fortfarande; och var det säkerligen konung Carl XI:s afsigt att uti den allmänna nya lagen, för hvars åvägabringande han var verksam, inrymma de stadganden om skogsvård och jagt, som funnos vara behöfliga.

b) under tiden från 1718 till 1809.

Förhållandena under den senare delen af konung Carl XII:s regering kunde icke undgå att å hushållningen med landets skogar utöfva ett sorgligt inflytande. Nöd och elände minskade benägenheten och förmågan att genom ett ordnadt åkerbruk finna medel till uppehälle. I skogarne sökte derför mångenstädes allmogen både skydd emot skeende utpressningar och tillfälle att, tills bättre tider stundade, genom ett begagnande af de utvägar, som här erbjödo sig, vinna en torftig utkomst. Medan sålunda kusttrakterna med der belägna städer, bruk och byar sköflades och brändes af fiender, blef med åkerbrukets tilltagande förfall i det inre af landet svedjande så allmänt, att

rots den fara för skogsbrist, som deraf framkallade omfattande skogseldar voro egnade att medföra, tillämpning af lagens bestämmelser icke kunde ifrågakomma.

När omsider ett fredstillstånd inträdde, och det blef de makthafvande förelagdt att söka hela de sår, som kriget förorsakat, var det på skilda sätt, som man sökte vinna målet. I förening med åtgärder till ödeshemmans upptagande bereddes rätt för innehafvare af kronohemman att genom skatteköp erhålla en mera betryggad besittningsrätt. Äfven skogarne, hvilka vid sidan af sin betydelse för jordbruket jemväl för bergshandteringen och sjöfarten voro oundgängligen erforderliga, blefvo snart föremål för allmänna uppmärksamheten.

Åvägabringande af en ny skogsordning blef härvid ett allmänt önskningsmål, men i följd af de svårigheter, som uppställde sig, vidtog man, utan att afvakta en sådan, till en början åtskilliga mindre betydande åtgärder.

Så blef för befrämjande af den vigtiga ekplanteringen, hvaraf skeppsrörelsens framtid ansågs beroende, den 1 september 1720 ränte- och proviantmästaren i Göteborg Nils Rahmn, som förut till Kongl. Maj:t ingifvit framställning angående skogarnes skötsel, förordnad att vara direktör vid skogarne i Göteborgs och Bohus län samt Elfsborgs län och Halland; i sammanhang härmed föreskrefs, att Kammarkollegium skulle uppsätta instruktion för honom. Detta synes jemväl hafva skett, men förklarade Kongl. Maj:t den 14 mars 1721, att dermed likasom med utfärdandet af ett tillämnadt plakat angående ek- och bokplanteringar borde tills vidare anstå. Saken förföll emellertid ej härigenom, utan några år derefter den 13 februari 1725 utkom såväl den ifrågasatta instruktionen som en förordning angående allmän ek- och bokplantering i nyssberörda län; och hvad i denna förordning stadgades, fick genom kongl. brefven den 13 november 1730 till landshöfdingen Cronman och vice landshöfdingen Frölich tillämpning jemväl inom de begge skånska länen.

Genom skrifvelse den 7 mars 1722 hade den tillförordnade kommissionen öfver statsverket hos Kongl. Maj:t påpekat, att, »trots de meddelade stadgarne angående skogarnes bruk, nyttjande och häfdande, man likväl måste erfara, att de kostliga och högst nödtorftiga skogarne icke blefve rätt brukade», och detta i förening med landshöfdingens i Skaraborgs län erinran, hurusom skogarne endast i det fall att de voro i privates händer väl vårdades, föranledde Kongl. Maj:t den 7 derpåföljande april att anbefalla kammar-, bergs- och kommerskollegierna samt statskontoret att taga ärendet i öfvervägande samt i synnerhet yttra sig, huruvida det vore rådligast, att hvarje hemman tilldelades en viss trakt af de allmänna skogarne, som sedan med större flit af innehafvaren kunde konserveras.

Vid riksdagen 1723 var detta ämne föremål för uppmärksamhet, och uti skrifvelse till Kongl. Maj:t af den 16 oktober samma år androgo ständerna, att, ehuruväl förordningar funnes ej mindre om skogarne, som delades i fridkallade kungsparker, lands-, härads- och sockneallmänningar, oskiftade byskogar, enskilda rålagda skatte-, krono- och frälseskogar, än äfven om djur och foglar, deras dödande och fångande, det vore nödigt att medel och utvägar utfunnes att hämma alla från gamla tider inrotade missbruk, ledande till skogarnes förderf och utödande samt att medelst beredande af tillfälle till flottning göra eljest onyttiga skogar gagneliga, men att ständerna i anseende till sakens vidlyftighet ej kunnat upprätta förslag i ämnet, utan begärde, att Kongl. Maj:t skulle föranstalta en så fullständig förordning om skogarne och jagten öfver hela Sverige, att en hvar i den ort, der han bodde, kunde veta, huru han skulle sig förhålla, samt taga sig till vara för åverkan och annat, som för landet och efterkommande vore skadligt.

På grund af denna begäran uppdrog Kongl. Maj:t, den 3 mars 1724, med hänvisning till åtskilliga hos ständerna ingifna dokumenter och förslag i ämnet, åt kammarkollegium att i förening med vissa andra myndigheter befordra ärendet till verkställighet, med förklarande tillika, att under tiden allvarsam hand borde hållas öfver efterlefnaden af förut utgångna förordningar, likasom att kronoallmänningarne i hvarje landsort borde blifva kartlagda och noga beskrifna; hvarefter uti bref den 18 augusti 1724 Kongl. Maj:t tillställde kollegierna och statskontoret vissa i ärendet ingifna handlingar med befallning att tillse »huruvida uti kollegiernas förra projekt må kunna göras någon ändring».

Frågan om åvägabringande af en ny skogsordning bragtes sålunda under pröfning och ett förslag, innefattande, såsom det synes, jemväl bestämmelser om bärande träd och deras återplantering, blef äfven utarbetadt samt förelagdt rikets åren 1726 och 1727 församlade ständer. Detsamma kunde dock ej tillvinna sig deras godkännande. Ej heller vid riksdagen 1731 kom någon skogsordning till stånd.

Betecknande för de åsigter, som vid denna tid gällde i fråga om orsakerna till den öfverklagade skogsförödelsen, är det memorial[1]), som friherre Gustaf Oxenstjerna till ständerna ingaf sistnämnda år. Efter att hafva påpekat, att många beteshagar utöfver hvad till mulbete erfordrades utan syn och tillstånd af allmogen inhägnades, medan odalhagarne voro öfvervuxna af småskog, i tydligt syfte att härigenom undandraga sig de stränga bestämmelserna i afseende å svedjande, erinrade han, att inrättande af torp och »utbyggen», innan landet blifvit uppbrukadt, varit nyttige, men sedan detsamma blifvit med hemman och byar så tätt bebygdt, att på slättbygden knappt funnes en vedpinne, och i skogsbygden föga mer än hvad der vore behöfligt, för kronan medförde ej ringa våda, emedan den kunde gå miste om ränta både af odalbyn och nybygget. Vidare ansåg han, att till skogsförminskningen väendtligen bidroge ej mindre, att för tjärubrännande och becktillverkning friska träd fälldes, ehuru blott den nedersta delen användes och det öfriga lemnades i skogen, än äfven att genom sågtimmers uppklyfvande, skrädande och täljande till plank och bräder årligen stora qvantiteter trä förbrukades jemte det, som genom svedjande förstördes, hvarförutom enligt hans åsigt vissa föreskrifter i husesynsförordningen vore ledande till öfverflödiga byggnader och reparationer. Användande af ris och torf, hvarom kronobetjeningen skulle bereda allmogen kunskap, blef af honom förordadt, likaledes anordnande af spjäll i boningshusen, hvarigenom bränsle kunde besparas; och föreslog han slutligen tillsättande i hvarje län af ordnings- och uppsyningsmän att biträda landshöfdingen i vården af skogarne.

I öfverensstämmelse härmed var den framställning affattad, som af rikets ständer till Kongl. Maj:t afläts, innehållande bland annat hemställan, att, — enär den dagliga erfarenheten nogsamt gåfve vid handen, att missbruken till skogarnes ruinerande icke kunnat förekommas genom lands- och jägeribetjen-

[1]) Deröfver afgaf kammar- och bergskollegierna utlåtande den 3 April 1731.

ternas handräckning, förmodligen emedan de förre vore upptagne af andra göromål och de senare mera bekymrade sig om jagt och djurfång än om skogarnes vårdande, hvarföre äfven skulle hafva händt, att många härad, ja hela län, der 40 à 50 år tillbaka ansenliga skogar funnits, vid den tid, hvarom nu är fråga, vore så skoglösa, att der näppeligen funnes vedbrand, — ordnings- och uppsyningsmän i hvarje län måtte förordnas, att biträda landshöfdingen uti handhafvandet af förordningarne angående dessa och andra rikets angelägenheter, men på samma gång indragning ske af andra tjenster, hvarmed synbarligen afsågs jägeribefattningarne; hvilken framställning af Kongl. Maj:t uti bref den 3 december 1731 till kammarkollegium öfverlemnades med befallning att deröfver afgifva utlåtande.

Om än ständerna vid ifrågavarande riksdag inskränkte sig att rörande skogslagstiftningen aflåta vissa framställningar, lemnade emellertid uppå adelns derom gjorda anhållan Kongl. Maj:t uti resolution den 12 juli 1731 sitt begifvande till delning af sockneallmänningarne i Skaraborgs län, hvilket beslut, såsom innefattande ett erkännande beträffande olämpligheten af samfälliga marker, innebar en stark eggelse för de begge stånd, hvilka af en delning ansågo sig kunna skörda fördel, att fortgå på den beträdda banan.

Detta visade sig äfven vid påföljande riksdag år 1734, då såväl adeln från åtskilliga delar af landet [1]) som allmogen uti sina särskilda besvär anhöll om delning af allmänningar. Häremot hade redan flere år dessförinnan de embetsmyndigheter [2]), som med de allmänna skogarne hade befattning, anmärkt, att, enär allmänningarne merendels låge vid lands-, härads- eller socknegränserna, tillsynen efter skedd delning för aflägse boende å de obetydliga lotter, som tillfölle enskilde jordegare, skulle i hög grad försvåras, äfven om desse, hvilket ingalunda vore städse att förvänta, skulle vara benägne för en god hushållning med skogen; och uti enahanda syfte voro de yttranden affattade, som i anledning af sist omförmälda besvär afgåfvos ej mindre af kammar- och bergskollegierna än äfven af riksdagens bergsdeputation, hvilken senare jemväl påpekade, hurusom, då skogen gemenligen vore ojemnt försedd med timmer, ett skifte komme att derå medföra för den ene ymnig tillgång och för den andre brist [3]).

Med dessa uttalanden af dem, som i ämnet ansågos ega sakkunskap, var utgången hos Kongl. Maj:t gifven, men om än de gjorda framställningarne icke kunde tillvinna sig bifall [4]), blef emellertid uti resolutionen å allmogens besvär den 12 december 1734 § 26 till befrämjande af den delning utaf skog, gemensam för en eller flere byar, hvarom kongl. förordningen den 30 augusti 1731 [5]) redan meddelat föreskrift, stadgadt, att delegare, som, efter det skifte blifvit påyrkadt, ville derifrån undandraga sig, skulle plikta 10 dal. s:mt, som sedan hvarje gång fördubblades.

Efter de förarbeten, som nu blifvit omförmälda, förenades ständerna omsider vid riksdagen 1734 om en allmän skogsordning, som i anledning häraf blef till efterrättelse utfärdad den 12 december samma år; och då vid samma tid ständerna tillika för sin del antogo ännu gällande Sveriges Rikes lag, hvarest jemväl finnas åtskilliga bestämmelser såväl om skogsvård, som om utödande af skadedjur, tycktes lagstifningsarbetet uti ifrågavarande ämne böra hafva vunnit erforderlig fullständighet. Vissa luckor funnos emellertid fortfarande, hvilkas fyllande var af behofvet påkalladt. Så föranledde de bestående förhållandena rörande rätt att förfoga öfver ek och bok, hvarpå adeln redan vid 1731 års riksdag uti sina enskilda besvär fästat uppmärksamhet, ständerna att till Kongl. Maj:t aflåta skrifvelse af den 12 december 1734. Ständerna, som ej ville alldeles upphäfva gällande, till och med för frälsemän meddelade inskränkningar uti rätten att fälla eller från riket utföra ek och bok, i anseende dertill att dessa träd och förnämligast ek till skeppsbyggeri, pipe- och tunnestäfver, snickeri, hjul- och vagnmakeri, artilleri och fortifikation samt manufaktursartiklar och många hushållsarbeten vore i hög grad begärliga och nödvändiga, anmärkte uti nyssberörda skrifvelse, att den rikedom, som å dessa trädslag uppkommit i många orter, efter de vigtiga upplysningar, som skogskommissionen från Blekinge, Kronobergs och Kalmar län lemnat, genom skogens småningom fortgående förruttnelse ändamålslöst förspilldes, hvarföre ständerna funne det vara synnerligen angeläget att bringa till stånd författningar, hvarmedelst såväl brukbara som skadade ek- och bokträd komme att till rikets nytta användas samt deras återplantering iakttagas. Efter erinran härom hemställde ständerna, att för besparing af de ansenliga till utrikes skeppsvirke årligen utgående penningarne samt för beredande af tillfälle för jordegare, att, när å hans mark befintlig ek och bok icke vore för allmänna ändamål erforderlig, deraf hafva något gagn, förordnande måtte utfärdas: att frälseman skulle hos landshöfdingen i orten angifva, hvad han kunde aflåta samt, efter det att detta anbud meddelats amiralitetet, artilleriet, fortifikationen och privata skeppsbyggare utan att antagligt svar inom tre månader lemnats, sedermera ega att till utlandet exportera detsamma; att beträffande kronan tillhörig ek och bok det för dess behof erforderliga virket borde fällas endast å de orter, der transportkostnaden, hvarom aftal med allmogen före afverkningen skulle träffas, ej blefve för hög, samt toppar och qvistar till den mestbjudande försäljas, dock att desamma, i fall hygget skedde å instängd beteshage, skulle tillfalla jordegaren; att ek och bok å krono- och skattejord äfvensom å allmänningar och parker, som efter skedd besigtning befunnits för kronan obehöfliga, skulle, sedan värdering och utstämpling skett, på stubben försäljas med företrädesrätt för åbo och för innehafvare af skoglösa hemman till gårdens behof, utan att dock de ek- och bokskogar, hvarför hemman blifvit skattlagda, skulle för hvad, som till deras nödtorft kräfdes, härunder innefattas m. m.

I anledning af nu omförmälda skrifvelse, hvari förmärkes en sedermera fortgående sträfvan att framkalla en förändring uti den särdeles för allmogen besvärliga lagstiftningen angående ek och bok, anmodades den 3 juni 1735 kammarkollegium att »efter correspondance med Krigskollegium projektera en allmän förordning om ek- och bokskogarne såväl som andra, deras nyttjande, skötsel, vård och återplantering». Något förslag i öfverensstämmelse med riksdagens uttalade önskningar synes emellertid icke hafva blifvit upprättadt, innan ånyo vid riksdagen 1741 angelägenheten af en reform uti förevarande ämne framhölls i en till Kongl. Maj:t den 22 augusti 1741 aflåten framställning om meddelande af rätt till hälften af den upp-

[1]) Adeln från Upsala, Stockholms, Skaraborgs och Elfsborgs län likasom från Nerike, Vermland och Östergötland anhöll, att lands-, härads- och socknеallmänningar måtte få delas efter hemman, öre och örtug. Se bergsdeputationens handlingar för 1734 års riksdag i riksarkivet. — [2]) Kammar-, bergs- och kommerskollegiernas och statskontorets yttrande af den 7 april 1727. — [3]) Bergsdeputationens handlingar för riksdagen år 1734, der man tillika finner flere upplysningar beträffande skogsbristen mångenstädes i riket. — [4]) Resolutionen å allmogens besvär den 12 december 1734 § 25. — [5]) Förordning angående oskiftade fäleds- eller utmarkers upptagande samt skogs och marks delning åboer och byar emellan.

växande ekskogen åt krono- och skatteåbo, hvarefter den 23 mars 1742 utfärdades förordning om ekplanteringars befordran och ektelningars vårdande. Fullständiga bestämmelser rörande ekskogarne lemnades omsider uti förordningen angående ekskogarnes fredande af den 10 januari 1746. Dessförinnan hade dock i fråga om ekträds tillgodogörande för export meddelats särskilda stadganden[1]).

De stränga och uti den landtliga hushållningen djupt ingripande bestämmelser, som den år 1734 tillkomna skogsordningen innehöll, kunde icke annat än alstra ett missnöje, som framträdde vid 1738 års riksdag och föranledde ständerna att anbefalla allmänna besvärsdeputationen[2]) att genom vissa ledamöter granska skogsordningen med ledning af deremot inkomna besvär samt derefter in pleno företaga saken.

För uppfyllande af detta uppdrag hördes vid skilda tillfällen inför deputationen de från olika delar af landet närvarande riksdagsmännen, hvarigenom förhandlingarna hos deputationen blefvo egnade att lemna en inblick icke allenast uti de högst skiljaktiga åsigter, som i fråga om skogslagstiftningen vid denna tid förefunnos, utan äfven i de lokala förhållandena och befolkningens deraf beroende särskilda önskningar.

I de delar af landet, hvarest den odlade eller odlingsbara jorden hade i jemförelse med skogsmarken ringa utsträckning, utgjorde svedjebruket fortfarande ett vigtigt näringsmedel, hvadan de begränsningar, som den nya förordningen deremot uppställde, naturligtvis voro för invånarne i hög grad hinderliga. Enligt hvad en riksdagsman från Småland meddelade, måste »en bonde, som är nödtvungen att slikt för sin nödvändighet söka, först gå 2, 3, 4, 5 à 6 mil till tinget och derstädes anhålla om tillförordnade män, som dess fällehygge besigtiga, och sedan gå lika lång väg hem igen och törhända äfven få uppvakta den dertill förordnade jägeribetjent och för honom uppvisa det vid tinget erhållna syningsextrakt, samt sedan när en sådan jägeribetjent lägligt faller, emottaga hans och de flere syningsmäns ankomst till sig och vidare förfoga sig åter till tingsrätten att derstädes uppvisa den skedda utsyningen och deröfver afvakta tingsrättens resolution, hvarmed det ändock icke är nog, utan måste ändtligen med samma tingsresolution till landshöfdingen och afvakta hans ordres om verkställighet till jägeribetjenterne, hvilkas ordres en sådan stackars bonde sedan måste afbida ifrån den högre till den lägre, så att bonden sålunda får göra ett fällehygge af 1 à 4 skeppland». Temligen likartade klagomål framställdes af personer från andra landskap, och till bevis att markens användande för ifrågavarande ändamål ej vore så farligt, som det förmenades, anfördes, hurusom å afsvedjade platser på en gång merendels uppvuxe en tät och vacker skog, så att ingen blädning med nytta eller besparing der kunde användas, medan annanstädes qvarvarande marbuskar ofta visade sig för återväxten högst skadliga. Härmed antyddes sålunda ett förhållande, som vid den nyare skogshushållningen tillmätits stor betydelse. De föreskrifter, som skogsordningen i § 16 meddelade rörande uppförande af stengärdesgårdar och jordvallar i stället för de brukliga hägnaderna, likasom förbudet att till tjärubränning nyttja annat än rötter, stubbar, gartallar samt andra förtorkade och odugliga träd måste naturligen i de trakter, der sådant af skogsbrist ej påkallades, för allmogen förekomma högst besvärliga, hvarföre detta stånd gerna förenade sig med dem, för hvilka medgifvande af en fri dispositionsrätt syntes vara egnad att framkalla en god hushållning. Yrkanden framställdes sålunda, att allt, som anginge enskildes skogar, skulle från den tillämnade skogsordningen uteslutas, att skatte-, krono- och frälseskogar något friare måtte få nyttjas m. m. Såsom en lämplig begränsning ifrågasattes, bland annat, dels meddelande af rätt för åbo att, såsom i Kalmar län före utfärdande af 1734 års skogsordning skulle hafva varit medgifvet, årligen svedja en viss areal, dels stadgande att innehafvare af hemman borde vid det såsom bekant uppgifna förhållandet, att kolskog uppvuxe under en tid af 30 à 40 år, vara berättigad att på sin skog, sedan en del blifvit afsatt för beredande af byggnadstimmer och ved, årligen kola $^1/_{30}$- eller $^1/_{40}$-del.

Emot den gällande skogsordningen erinrades inför besvärsdeputationen vidare, att en tillämpning af densamma i Norrland, der någon jägeribetjening ej fanns, och de befintliga byalagen icke hade från de stora skogarne afvittrade egor, vore både omöjlig och oförenlig med ett fortsatt bebyggande af landet. I afbidan å en skeende afvittring påkallades i följd häraf för denna landsdel särskilda bestämmelser, hvarjemte anmärktes, att med den dervarande ymniga skogstillgången och fåtaliga befolkningen, det allmänna förbudet uti § 31 emot safvande och skogs fällande till föda åt getter både saknade ekonomiskt berättigande och utgjorde ett betänkligt hinder för invånarne, särdeles under missväxtår, då tallens saflöpande, tagande af bark och hemförande af tallris, hvaraf sistnämnda djur underhöllos, för befolkningen vore, så vida den ej skulle af svält förgås, alldeles oundgängligt[1]). Den meddelade föreskriften, att stubbe ej finge huggas mer än högst 1 aln öfver marken, ansågs slutligen uti Norrland i anseende till de massor af snö, som der hopade sig vintertiden, omöjlig att efterkomma. Af nu antydda orsaker, syntes ändringar i skogsförordningen vara uti flere hänseenden nödvändiga särdeles för sistberörda landsdel.

Åtskilliga åtgärder föreslogos jemväl till begränsande af skogsförbrukningen. Uti detta syfte ifrågasattes förbud emot begagnande af takved, tilldelande af bestämda skogsanslag åt nybyggare, sedan frihetsåren lupit till ända, påbud om uppkastande af jordvall vid gator och vägar, stadgande att blott mogen skog skulle få huggas, tillsättande af uppsyningsmän för kronoparkerna m. m.; och omtalades slutligen i besvärsdeputationens handlingar ett upprättadt förslag till stadga och förordning om skogarne i Vestergötland och Dalsland samt Göteborgs och Bohus län.

Resultatet af dessa arbeten visade sig uti den öfver kongl. förordningen om skogarne i riket den 12 december 1734 lemnade kongl. förklaringen den 5 april 1739, hvilken, utan att innehålla någon genomgående omarbetning af den förra, dock sökte att, der denna befunnits vara alltför sträng, införa sådana bestämmelser, som mera öfverensstämde med hushållningens behof samt i öfrigt meddela de tillägg, som befunnits behöfliga.

Om än stor svårighet yppade sig att förena de olika meningarne i fråga om skogslagstiftning, mötte det likväl ännu

[1]) Redan resolution å städernas besvär den 12 december 1734 § 37 lemnar föreskrift om utskeppning af klappholtz-, pip- och tunnestäfver. Ytterligare stadgas härom uti resolution å städernas besvär den 12 april 1739 § 29. — [2]) Handlingarna rörande allmänna besvärsdeputationen till skogsordningens öfverseende år 1738 finnas i riksarkivet.

[1]) Från Kronobergs län erinrades, att åtgången af tallris till föda åt getter vore en obetydlighet mot den förbrukning af skogseffekter, som anläggning af ett alunbruk medförde.

större hinder att rörande jagten finna tillfredsställande bestämmelser till ersättande af stadgan angående jagt och djurfång af den 29 augusti 1664. Det för ständerna framlagda förslaget till allmän lag innehöll uti 23 kapitlet af byggningabalken med nyssberörda stadga öfverensstämmande föreskrifter i fråga om jagt. Häraf uppväcktes emellertid en vid riksdagen år 1731 börjad strid, som hotade att förhindra hela lagens antagande. De ofrälse ståndеn, som medgåfvo, att rätten till fällande af s. k. högdjur tillkomme ensamt konungen och adeln, bestredo nämligen, att den s. k. mindre jagten å egna eller samfälliga egor, likasom å lands-, härads- eller sockneallmänningar skulle vara adeln förbehållen, men förmenas andra, under hänvisning till landslagen 19 kapitlet byggningabalken, hvars grundsatser om jagtens förbindelse med jordeganderätten, om än de af senare förordningar blifvit inskränkta, dock ständerna hade rätt att upplifva. Adeln påpekade åter till stöd för de i lagen föreslagna stadgandena, att derigenom ej ifrågasattes någon ändring af det, som var lagligen gällande och till förekommande af villebrådets utrotande erfordrades, samt anmärkte tillika emot det åberopade stödet af landslagen för en motsatt mening, hurusom samma lag, utan att betaga skattejordegaren hans ständiga besittningsrätt, ej visste af annan jordegare än kronan och frälseman, hvilket senare yttrande hos de öfriga ståndеn framkallade lifliga motsägelser.

Då ingendera ville gifva vika, blef adelns förslag om det ifrågavarande 23 kapitlets uteslutande ur lagen, såsom innehållande stadganden af privilegii natur, af ständerna samfäldt godkändt; i sammanhang hvarmed beslöts, att hos Kongl. Maj:t göra framställning, att 1664 års stadga skyndsamt måtte öfverses och förbättras på det sätt, som med hvar och ens rättigheter öfverensstämde, och att den nya stadgan sedan till allmän efterrättelse måtte utfärdas före närmast följande riksdag, då hvarje stånd, i fall något vore deremot att erinra, hade tillfälle att söka ändring. Skrifvelse härom innehållande jemväl förklarande, att 23 kapitlet af lagförslagets byggningabalk hade uteslutits, afläts den 13 december 1734 till Kongl. Maj:t, som derefter den 20 mars 1735 anmodade hofrätterna att inkomma med betänkande och förslag till öfverseende af 1664 års stadga. Sedermera tillsattes den 8 december 1749 en särskild kommission för behandling af ärenden, som med jagten hade sammanhang. Hos ledamöterna af kommissionen synes hafva varit förherskande en benägenhet att bibehålla det bestående; hvadan jemväl det förslag till en förbättrad och förnyad förordning om jagt och djurfång, hvilket emellertid blef upprättadt och för allmänheten publicerades[1]), icke kunde vinna behörigt godkännande.

Inom alla områden af ekonomisk verksamhet rådde under den s. k. frihetstiden ett lifligt bemödande att åvägabringa en högre utveckling, hvarvid synnerlig uppmärksamhet egnades åt den förut tillbakasatta landthushållningen.

Landets uppodling och bebyggande likasom allt, som dermed stod i förbindelse, blef ett ständigt föremål för de makthafvandes omsorger. För upptagande af de talrika ödeshemman, som under de sorgliga krigsåren i början af ifrågavarande århundrade uti alla delar af riket uppkommit, meddelades åtskilliga förmåner, hvilka i förening med de skilda förordningar, som till gynnande af nybyggesväsendet utkommo, verkade för odlingens utbredning. Icke allenast i de obebygda delarne af Norrland bereddes härigenom uppkomsten af nya hemman, utan äfven å kronoparker och allmänningar i andra orter uppstodo genom upplåtelse af odlingsbara platser sjelfständiga lägenheter, hvilkas värde genom innehafvarnes derå nedlagda arbete år ifrån år ökades. Härförutom vidtogos skilda anstalter för att hos jordbrukare väcka håg och lust för ett förbättradt åkerbruk. Uti detta syfte tillförsäkrades jordegare för tillkomna nyodlingar å hemmanets egor evärdlig skattefrihet; och vigtiga upplysningar uti förevarande hänseenden lemna ännu de berättelser, som landshöfdingarne i fråga om landthushållningen afgåfvo till ständerna.

Af det intresse, hvarmed allt, som rörde åkerbruket omfattades, följde jemväl omtanka för skogshushållningens höjande. Ju högre värde tillades jordbruksfastighet, desto angelägnare blef det att för framtiden betrygga en jemnt fördelad tillgång å skogseffekter, hvilka med dåtidens kommunikationsanstalter endast undantagsvis kunde bära kostnaden af en längre transport. Likaledes må härvid icke förglömmas, att, då för industrien skogens alster voro i hög grad nödvändiga, dess utveckling under ifrågavarande period äfvenledes ledde till ökad omsorg för skogens bibehållande. Detta yttrade sig väl förnämligast uti sträfvan att åvägabringa en tillfredsställande lagstiftning, utan att efterlefnaden deraf synnerligen noga öfvervakades. I de sydliga landskapen inrättades dock mångenstädes planterhagar och uti den mellersta delen af landet ställdes i detta syftemål allmänningarne för kortare eller längre tid under förbud.

Till förminskande af förbrukningen utaf skogseffekter meddelades en mängd påbud, hvilka med den stora utsträckning, som skogsmarken intog i förhållande till befolkningen, nu kunna synas ganska egendomliga, men förklaras af den då rådande föreställningen om en öfverafverkning.

Här må jemväl omnämnas, hurusom vetenskapsakademien, som år 1739 inrättades samt uti sitt sigill upptog och ännu bibehåller bilden af en man, sysselsatt att plantera träd, med öfverskrift »för efterkommande», länge var verksam för befordrande af allt, som kunde ega för skogshushållningen eller jordbruket ett gagnande inflytande.

Då i afseende å skogens vård de meddelade lagbestämmelserna visade sig icke uppfylla de förhoppningar, som derå grundats, leddes man till den öfvertygelsen, att för målets vinnande ändringar uti lagstiftningen vore behöfliga. Fråga synes härvid hafva uppstått att antingen i allmänna skogsordningen, mer än redan skett, taga hänsyn till de egendomliga förhållandena i olika delar af landet, eller vid sidan af densamma upprätta särskilda förordningar för de olika landskapen; och sedan ärendet till en början behandlats af landshöfdingarne samt dessa inkommit med yttrande, förordnade Kongl. Maj:t den 22 december 1749 med uttalande af nödvändigheten af en »för hvarje landsort i riket lämplig och förnyad skogsordning» åtskilliga personer att derom gå i författning[1]).

Dessa kommitterade, hvilkas verksamhet upphörde först år 1756, utarbetade ett den 24 februari nämnda år till Kongl. Maj:t öfverlemnadt förslag, hvilket med vissa förändringar, och sedan jemväl amiralitetskollegium uppsatt ett sådant, den 14 derpå-

[1]) Detta förslag finnes uti Modées författningssamling under den 31 december 1755.

[1]) Ledamöter af kommissionen voro presidenten grefve Piper, krigsrådet Johan Wefverstedt, kammarråden Jonas Wulfvenstjerna och Samuel Ehrencrona, amiralitetskammarrådet H. Löfvensköld, assessoren Ulrik Rudenschiöld, kammarherren och assessoren G. B. Bonde samt assessoren Olof Rudebäck.

följande maj tillställdes ständerna, som vid den då pågående riksdagen ansågo sig ej kunna fatta något afgörande beslut i saken. Anmärkas må likväl, hurusom städerna uti sina allmänna besvär vid denna riksdag, jemte klagan öfver den brist på vedbrand och bränsle, timmer och tjenligt virke till handtverkeriernas behof, till åker- och plogredskap för landtmannen, som allt mer yppade sig i Skåne och der hotade såväl städerna som slättbygden med oundviklig undergång, anhöllo om en för hvarje landsort lämplig skogsordning, helst härpå berodde »rikets och dess inbyggares välfärd, bergsbrukets, handelns, manufakturernas och fiskeriernas tillväxt»; i anledning af hvilken anhållan Kongl. Maj:t under förklarande af sitt välbehag med den samma utfäste sig att låta uti ämnet utfärda förordnande [1]).

Vid riksdagen 1766 förehade ständerna till pröfning två särskilda förslag till skogsordning, hvilka de uti skrifvelse af den 15 oktober samma år öfverlemnade till Kongl. Maj:t med anhållan, att förslagen måtte tryckas och kunniga göras, på det påminnelser deremot kunde till derpåföljande riksdag aflemnas; och samtidigt härmed förklarade ständerna, att å alla ställen, der blott enskilde skogar funnos, jägeristaten skulle indragas. Densamma indrogs också delvis år 1766, men återställdes 1770.

De ifrågavarande förslagen befunnos emellertid ej antagliga; hvadan den 15 februari 1773 tillsattes en ny kommission [2]) med uppdrag att öfverse och granska skogs- och jägeriförordningarne. På tillskyndan af densamma infordrades från samtlige landshöfdingarne yttrande beträffande vissa af komiterade uppgifna frågor, som till landshöfdingarne i olika län voro något skiljaktiga, men hufvudsakligen angingo skogarnes tillstånd och natur, de ändamål, hvartill de nyttjades, och om de voro dertill tillräcklige, orsaken till skogsbristen, svedjande och hvilka missbruk som dervid föröfvades, kontroll vid utsyningen, anledningen till planteringars åsidosättande äfvensom sätt att förekomma skogseld. Sedan dessa yttranden inkommit, afgaf kommissionen år 1787 ett förslag till skogsordning, hvilket lades till grund för den författning, som af en år 1790 förordnad ny kommission åtminstone delvis utarbetades, men först efter förnyad granskning af vissa dertill utsedda personer den 10 december 1793 af Kongl. Maj:t till allmän efterrättelse utfärdades.

Likasom förhållandet hade varit med föregående skogsordningar, så visade sig äfven den sist omförmälda vid tillämpningen möta svårigheter och vara i behof af förbättringar, hvarföre år 1798 åter en komité [3]) nedsattes för att i sådant afseende utarbeta förslag. Till en början torde densamma haft för afsigt att lemna endast en förklaring till 1793 års skogsordning på sätt sextio år förut med hänsyn till 1734 års skogsordning egt rum, men i anseende till de olägenheter, som ansågos härmed vara förknippade, afgaf komitén ett förslag till ny förordning, hufvudsakligen öfverensstämmande med den gällande men med rättelser och tillägg i vissa punkter. I enlighet härmed utfärdades den 1 augusti 1805 ny skogsordning, innefattande jemväl stadganden rörande ek och andra bärande träd samt master och spiror.

Härmed ansågs dock ej skogslagstiftningen hafva fått nödig fullständighet, utan förklarade Kongl. Maj:t uti sistnämnda dag aflåtet cirkulär till samtlige landshöfdingarne i riket, att de i skogsordningen meddelade föreskrifterna i fråga om återplantering å kronoparker och allmänningar ingalunda beredde trygghet emot skogsbristen för kommande tider, hvarför jemväl erfordrades vidtagande af lämpliga och verkande anstalter till återplanteringars befrämjande å enskilda egor, utan att dock en allmän författning, enär tillståndet i olika provinser erbjöde stora skiljaktigheter, vore tjenlig, vid hvilket förhållande Kongl. Maj:t anbefallde landshöfdingarne att hvar för sitt län ingifva förslag till en efter länets behof lämpad författning. Yttranden i ämnet inkommo också till Kongl. Maj:t, men desamma ledde icke till utfärdande af några särskilda stadgar för vissa län [1]).

För beredande af ökad insigt uti skogshushållningen lemnades nära samtidigt med skogsordningens utfärdande reseanslag åt professoren F. W. Radloff, hvilken, efter att hafva tagit kännedom om skogsvården och dermed sammanhang egande förhållanden uti Tyskland, vid sin återkomst till fäderneslandet derom afgaf en vidlyftig berättelse [2]). På Kongl. Maj:ts befallning utgaf han äfvenledes ett betänkande om återplantering och skogshushållning i allmänhet, och synes det hafva varit ifrågasatt, att han skulle föreslå någon lärokurs för utbildning af forstmän, om hvars behöflighet öfverhofjägmästaren grefve Bunge till Kongl. Maj:t gjorde framställning utan att densamma dock lyckades tillvinna sig bifall.

Hvad jagtlagstiftningen beträffade, utfärdades den 13 april 1808 ny jagtstadga med föreskrifter, som stodo i öfverensstämmelse med de förändrade principer, hvilka redan dessförinnan vid lagstiftningen tillerkänts giltighet. Dermed upphörde jagträtten att vara en stor del af den jordbrukande befolkningen förmenad, och meddelades tillika vigtiga bestämmelser i fråga om fridlysning af vissa djurslag, utödande af skadedjur m. m.

c) under tiden från 1809 till 1870.

Å den märkliga riksdagen år 1809, då det blef styrelsens och ständernas gemensamma uppgift att genom förändrade lagar och förordnanden möjliggöra ett återupprättande i ekonomiskt likaväl som politiskt hänseende af det svenska väldet, fattades jemväl för skogshushållningen i riket vigtiga beslut. Uti 77 § af den nämnda år antagna regeringsformen infördes i fråga om förvaltningen af kronans fastigheter, hvilken dessförinnan tillkommit ensamt rikets konung, stadgande af innehåll, att såväl kungsgårdar och kungsladugårdar med dertill lydande hemman och lägenheter som kronoskogar, parker, djurgårdar och kronans öfriga lägenheter utan rikets ständers samtycke icke finge kronan afhändas, utan skulle förvaltas efter de grunder, som rikets ständer derom föreskrefve; och erhöllo tillika ständerna i grundlagen bestämdt uttalad rätt att i ärenden, som angingo rikets allmänna hushållning, hos konungen framställa sina önskningar, hvarigenom tillfälle bereddes dem att å hela den ekonomiska lagstiftningen, som fortfarande blef konungen ensam förbehållen, utöfva ett ganska betydligt inflytande.

[1]) Se härom resolution å städernas allmänna besvär den 19 Januari 1757 §§ 32 och 54. — [2]) Uti denna kommission sutto riksråden, grefvarne Nils Bjelke och Mauritz Posse, bergsrådet Detlof Hejkensköld, hofrättsrådet F. Cronstedt, kammarrådet Anders Botin, öfverjägmästaren Olof Holmcreutz och ryttmästaren Johan Chr. Toll, den sistnämnde inkallad enligt kongl. brefvet den 22 April 1773. — [3]) Åtskilliga personer tillhörde för kortare eller längre tid denna komité såsom riksdrotset Carl Wachtmeister, generallöjtnanten Toll, öfverhofjägmästaren Axel Oxenstjerna, kontreamiralen C. O. Cronstedt, kammarrådet P. Lagerheim, professor M. Calonius m. fl.

[1]) För de skånska länen och möjligen äfven Östergötlands län funnos emellertid vissa af Kongl. Maj:t fastställda förordnanden om skyldighet att inrätta planterhagar eller vid landsvägarne verkställa trädplantering. — [2]) Hans berättelse om skogshushållningen i Tyskland finnes tryckt i Ekonomiska Annaler för år 1807.

Med den befogenhet, som de anförda stadgandena gåfvo, blef det nu ständernas sträfvan att söka åvägabringa först och främst *en förändrad bättre hushållning med kronans skogar, hvilka dittills* lemnat en afkastning, icke ens motsvarande kostnaderna för jägeripersonalens ytterst knappa aflöning, och att dernäst rörande den enskilda skogsvården bringa till stånd de lagförändringar, som kunde finnas behöfliga.

Väl öfverensstämde det sätt, hvarpå ständerna vid denna tid tänkte sig, att lösningen af dessa frågor lämpligast skulle ske, i åtskilliga delar med de grundsatser, som sedan medlet af nästföregående århundrade blifvit förfäktade, men den tystnad, som inom folkrepresentationen i detta ämne länge egt rum, samt den nu framträdande klarare uppfattningen af målet, dit man sträfvade, gifva giltig anledning att betrakta förhandlingarne vid denna riksdag såsom bildande utgångspunkten för den omgestaltning, som under den närmast följande tiden genomfördes.

Till underhållande af den farhåga för skogsbrist inom landet, hvilken sedan medlet af 1600-talet har varit en ständigt återkommande företeelse, förenade sig vid den tidpunkt, hvarom nu är fråga, flere omständigheter. Svedjande, hvars vådliga följder man väl kände, var fortvarande hos allmogeklassen, utom i Malmöhus län, öfligt. Bergsbrukets uppdrifna behof[1]) ökade naturligen denna fruktan, hvartill ytterligare bidrog det slöseri med skogseffekter, hvilket sedan äldre tider äfven i skogfattiga bygder fortfor och bland annat yttrade sig uti det stora antal af hus, hvilka funnos i de tätt sammanbygda, ofta af vådeld hemsökta byarne, der egaren af en obetydlig hemmanslott skulle hafva alla de s. k. laga husen, vidare uti eldstädernas inrättning, hägnaderna m. m. Allt detta, i förening med en allmän sträfvan hos en hvar af bydelegarne att af de till slutet af sista seklet temligen allmänt oskiftade skogsmarkerna draga största nytta utan hänsyn till framtiden, hade å flere orter verkat en skogsförödelse, som enligt berättelser från offentliga myndigheter förekommit oroväckande, särdeles emedan någon förminskning uti förbrukningen af trä, hufvudsakligen för landets egna behof icke ansågs möjlig, samt dessutom det outvecklade kommunikationsväsendet merendels lade hinder för befolkningen uti de skoglösa bygderna att begagna sig af den skogsrikedom, som i andra trakter förefanns. En naturlig följd häraf var att emot bondeståndets flerfaldiga gånger upprepade yrkanden om obegränsad rätt att svedja kraftiga protester framställdes af personer med mera öppen blick för framtiden, hvilka insågo den skada, som deraf för tillfredsställande af ögonblickets kraf föranleddes, och derför ej ville medgifva, att den fria dispositionsrätten skulle i detta hänseende framkalla en bättre vård af skogen, såsom mången af exemplet från frälsejord ville påstå. Emellertid utgjorde den omständigheten, att skogen å jord af sistnämnda natur och särskildt eken bättre vårdades, ett skäl, som med framgång anfördes af dem, hvilka, utan att fästa afseende å det inflytande, som egarens större bildning och bättre ekonomiska omständigheter medförde, blott uti friheten ville finna medlet till en bättre vård af skogen.

De af den engelske nationalekonomen Adam Smith under slutet af förra seklet i fråga om statens och den enskildes hushållning framställda läror, hvilka redan vid ifrågavarande tid hade uti flere af Europas länder haft ett genomgripande inflytande jemväl å skogslagstiftningen, gåfvo ökad styrka åt de påståenden, som på grund af flere bestående missförhållanden framställdes, att staten skulle afhända sig sådan jord, som ej vore för dess särskilda behof erforderlig, samt upphäfva jemte befintliga inskränkningar uti den enskilda dispositionsrätten allt, som innefattade en tillsyn å hushållningen.

Af mången framhölls omöjligheten för staten att utan synnerligen betungande kostnader å dess genom åverkan medtagna och af skogseldar härjade skogar åstadkomma en god skogsvård, hvarmed förenade sig förhoppningen, att desamma, efter att hafva blifvit enskild egendom, genom egarens intresse för deras bevarande skulle för framtida behof bättre bibehållas, på samma gång som staten genom den ifrågasatta upplåtelsen skulle erhålla af dessa skogsmarker ej mindre en efter dåvarande förhållanden ingalunda obetydlig skatteköpeskilling, än äfven uti de årliga skatter, som efter försäljningen vore att emotse, en viss ständig tillökning uti inkomst.

Benägenheten att till enskild egendom förvandla ifrågavarande fastigheter berodde jemväl å en temligen allmän önskan att finna en berättigad anledning till indragning af den illa aflönade skogs- och jägeripersonalen, hvilkens åligganden i följd af den gällande lagstiftningen om ek å krono- och skattejord m. m. voro egnade att underhålla en från de begge föregående århundradena fortplantad ovilja mot nämnda personal. Dertill kom den gängse uppfattningen, att kronans skogar voro ett slags för alla tillgängliga allmänningar, så att stadgandena om åverkan derstädes egentligen vore ett för tillfredsställande af de höges jagtbegär tillkommet ingrepp uti folkets rättigheter. Förtrytelsen häröfver drabbade i främsta rummet jägeribetjente; och oviljan emot dem stegrades ytterligare af det i lag påbudna deltagandet uti de jagter, hvilka för rofdjurens utödande skulle anställas, likasom af det sätt, hvarpå denna personal, hvars löneförmåner i icke ringa mån utgjordes af bötesandelar, uppfyllde sina skyldigheter.

Uti ordalag, som tydligen tillkommit under intryck af nu antydda förhållanden, anhöllo rikets ständer genom skrifvelse den 26 april 1810:

1:o att Kongl. Maj:t täcktes anbefalla landshöfdingarne »att hvar och en i sitt län, der allmänna skogar funnes, höra invånarne genom deputerade öfver alla med skogshushållningen gemenskap egande delar äfvensom om vården och tillsynen deröfver samt med deras yttranden jemte eget utlåtande till Kongl. Maj:t skyndsamt inkomma och att Kongl. Maj:t, sedan kammarkollegium samt öfverhofjägmästare-embetet äfven blifvit hörde, måtte förordna en komité »för att på grund af alla inhämtade upplysningar och utlåtanden uppgöra förslag antingen till en fullständig allmänt gällande skogsordning eller till flere särskilda för olika delar af riket»;

2:o »att vederbörande kollegier och embetsmän måtte anbefallas att ofördröjligen inkomma med fullständiga uppgifter och yttranden: 1:o angående huru många och af olika namn varande kronans skogar, som ännu vore odisponerade, samt huru många eller stora delar deraf nödvändigt borde bibehållas och vården af dem handhafvas, 2:o om af de så kallade häradsallmänningarne några till hela deras vidd eller till vissa delar borde bibehållas för kronan eller publika behof, med uppgift af skälen

[1]) Enligt bergskollegii betänkande den 10 Maj 1814 beräknades en tillverkning af 5,000 skeppund koppar kräfva 61,429 stafrum ved. Hvarje sådant hade 3 alnars längd, höjd och bredd.

dertill, samt 3:o rörande häradsallmänningarnes delande emellan de socknar, som sådant åstundade, vid verkställande af hvilken delning alla på samma allmänningar tillåtna intagor och nybyggen likväl borde förblifva orubbade samt, der kärr och mossar eller tjenliga ställen till nyodlingar funnos, dessa till bibehållande af en jemn delning i sjelfva skogen derifrån undantagas, för att sedermera efter häradsboernas öfverenskommelse upplåtas till nybyggens anläggande, hvilka sedan, enligt gällande författningar skattlagda, kunde med befolkningens tillväxt bereda inkomster för staten;

3:o att Kongl. Maj:t efter dessa upplysningars erhållande täcktes bestämma, hvilka och huru stora de kronans skogar och parker skulle vara, som borde för allmänt behof qvarblifva, samt med afseende på lokala omständigheter och rikets förmån låta de öfriga för allmän räkning genom auktion försälja till den mestbjudande, som derå erhölle full eganderätt mot vilkor antingen af en vanlig skatt efter orternas olika metoder eller ock af bestämd grundränta för hvarje tunnland med eller utan frihetsår efter omständigheterna;

4:o att besigtningen och undersökningen å dessa allmänningar, så snart ske kunde, af landshöfdingarne förrättades, hvarvid noga borde utrönas: allmänningarnes vidd samt huru och på hvad sätt, i händelse några till odling upplåtna trakter derå funnes, sådana erhållits, i hvilket fall, om efter fem års förlopp, sedan innehafvaren derå undfått resolution, ingen odling skett, trakten syntes böra till allmänning återgå;

5:o att i fråga om hushållningen med de större kronoskogarne nämligen de uti Norrland, Dalarne och Vermland, Kongl. Maj:t efter sig företeende omständigheter samt invånarnes och vederbörande embetsmäns hörande, täcktes vidtaga de mått och steg, som för hvarje ort funnes tjenligast och för det allmänna nyttigast, antingen genom försäljning eller upplåtande till nybyggens anläggning, hvarvid, jemte områdets fastställande, skattläggning borde ske på samma gång, utan att derigenom hindrades beviljande af frihetsår, som enligt ständernas åsigt borde utsättas till minst tjugufem;

6:o att då en verklig eganderätt alltid medförde den bäst uträknade enskilda hushållning, de allmänningar, som voro till grufvor anslagna, till så stor del, som erfordrades för grufvedriften, lemnades under grufvelagets enskilda och omedelbara tillsyn och vård, samt, om något öfverskott blefve, detsamma försåldes lika med kronoparker;

7:o att egare af hemman i allmänhet af hvad natur som helst, men ej åbo, derefter enligt försäkringarne af den 21 februari och den 3 april 1789 lemnades full dispositionsrätt öfver de på deras egor växande skogarne med undantag af ekskogen samt de hemmansskogar, der lagligen bevakade förord enskilde emellan egde rum;

8:o att allmänna tillsynen öfver skogarne å boställs- och kronohemman på Kongl. Maj:ts förordnande skulle ankomma; att då undersökningar höllos å prestbol äfven vissa deputerade af församlingen måtte vara närvarande, samt att till den uti skogsordningen tillåtna kolning å boställen tillades rätt til afsalu af hvarjehanda skogseffekter, dock under samma kontroll, som lagen bjöde;

9:o att då erfarenheten visat olämpligheten af alla dittills vidtagna författningar till ekars fortplantning och konservation måtte stadgas: 1:o att sedan en ny besigtning i de orter, hvarifrån transport af ekvirke med förmån kunde ske, blifvit verkställd, alla för kronans räkning stämplade ekar å sådana hemmans egor, der åboen vore jordegare, antingen för kronans räkning fälldes eller ock, der de för dess behof ej vore erforderliga, genom allmänna auktioner till statskassans förmån föryttrades före utgången af år 1813, efter hvilken tid alla ekar borde jordegaren under fri dispositionsrätt tillhöra, dock att äldre författningar om ekbarkens samlande förnyades och förbättrades äfvensom att berörde besigtning sträckte sig jemväl till kronohemman och boställen, så att alla derå varande odugliga ekar finge af åboerna fällas och begagnas; 2:o att all ekfällning skedde genom rothuggning; 3:o att vissa indragna boställen i de orter, der eken trifdes och belägenheten för transport vore fördelaktig, ansloges till ekplantering; 4:o att hushållningen på krono- och boställsjord förblefve under kronobetjeningens vård på samma fot, som 1805 års kongl. skogsordning stadgade, likväl så att till större uppmuntran för vården af dessa träd åboerna sattes i åtnjutande af den vid samma författning bifogade taxas fulla belopp;

10:o att, enär med full eganderätt följde fri dispositions- och försäljningsrätt, de §§ af nyssnämnda kongl. skogsordning, hvilka stadgade om sågningar, bräders och timmers försäljande, tjärubränning, barktagande samt om svedjande, ej derefter lämpades till de hemman, af hvilka innehafvaren vore egare; samt

11:o att alla betalningssummorna för de kronoparker och skogar, hvilka komme att föryttras, insattes i rikets ständers bank samt endast till afbetalning å rikets skuld användes.

I sammanhang härmed gjorde rikets ständer framställning om sådan ändring af stadgan angående jagt och djurfång af den 13 april 1808, som lämpade sig efter de särskilda orternas olika omständigheter, dock att författningar, som rörde jagten icke dervid förändrades annorlunda än blott i afseende å ett meddeladt tillfälligt förbud emot fällande af högdjur, särdeles hjortar, elgar och vildrenar, hvilka ständerna i anseende till den skada, som dessa djur tillfogade landtmannen, ansåge jordegare böra vara berättigad att under den för jagt tillåtna tid skjuta, om de på hans egor skulle finnas.

En särskild behandling egnades vid riksdagen år 1809 åt de till bergverken upplåtna s. k. rekognitionsskogarne, hvilka jemlikt konstitutions-utskottets memorial af den 29 november 1809 skulle inbegripas under de i § 77 af regeringsformen omförmälda »kronoskogar». Äfven i fråga om dem afläto nämligen rikets ständer till Kongl. Maj:t den 16 december 1809 daterad skrifvelse, deruti med erinran, *dels* att staten, då samma skogar först genom anläggning af bruk och manufakturverk kommit kronan till något gagn, och den enskilde i förlitande å de en gång tillerkända förmånerna ingått i sådana kostsamma företag, lika litet kunde ovilkorligen disponera öfver desamma, som de af bergverken utan förbehåll af statens eganderätt finge begagnas, *dels ock* att, såsom rikets ständer vid 1747 års riksmöte uttalat, jernverkens rättigheter och privilegier till samma skogar rätteligen bestodo deruti, att de mot skäliga skogsören skulle oskiljaktigt förblifva vid de hammare och masugnar, hvarunder de blifvit anslagne, utan att staten deraf förhindrades att, sedan prisen å kol betydligt stigit, fordra högre betalning för den aflåtna skogen, rikets ständers till Kongl. Maj:t hemställde, att vid den försäljning till skatte af kronans ifrågavarande fastigheter, hvilken af ständerna beslutades, berg-

verken ovilkorligen måtte vara berättigade att deraf behålla så mycket, som för verkets drift och smidets underhållande tarfvades, under det att med hänsyn till den öfriga ouppodlade marken en hvar borde lemnas öppet att, sedan den blifvit till hemmantal indelad, med bruksegaren konkurrera, under vilkor, att den skog, som kunde denne tillerkännas, finge af honom emot sex års räntor till skatte lösas, samt med uttryckligt förbehåll för rikets ständer att vid ett följande riksmöte, i händelse bruksegare inom den tid af sex år, hvartill rättigheten till skatteköp till en början skulle inskränkas, ej deraf begagnade sig, med afseende å rekognitionsskogarne vidtaga sådana åtgärder, som de pröfvade nyttiga. Härtill lemnade Kongl. Maj:t sitt godkännande, och utfärdades i anledning af ständernas ifrågavarande hemställan kungörelse den 4 februari 1811 angående användandet af de till bergverken och bruken upplåtna rekognitionsskogar.

Samma obenägenhet emot bibehållande af kronoskogarne såsom publik egendom samt önskan att vinna ändring uti den kronan medgifna rätt till ek å jord af viss beskaffenhet, som framgår af rikets ständers här ofvan omförmälda begge skrifvelser, framträdde jemväl vid påföljande riksdagar; och i samma mån som sträfvande till frihet inom de ekonomiska förhållandena gjorde sig gällande, förenade sig dermed, såsom här nedan vidare skall omförmälas, bemödanden att borttaga vissa band, som till skenbar nytta för några industrigrenar hämmade skogshushållningens utveckling.

Vid riksdagarne åren 1812 och 1815 afbidade rikets ständer i afseende å frågan om kronoskogarnes användning den utredning, som hos Kongl. Maj:t blifvit begärd, men samma förhållande egde ej rum med hänsyn till de ifrågasatta förändringarne uti lagstiftningen om kronans rätt till ekskogen. Rikets ständer gjorde nämligen vid den första af dessa riksdagar den 16 juli 1812 daterad framställning, dels att ekträd, som antingen voro eller genom sin växt lofvade att blifva af förmånlig beskaffenhet, skulle, såsom kronan tillhöriga, redan under år 1814 noga urskiljas från de ekar, som voro till sådant behof mindre dugliga och derföre fingo till kronoskattejordsinnehafvaren utstämplas, med rätt för egare af för kronans behof utsynade ekar att dem vid kronans varf eller hamn öfverlemna emot erhållande af två tredjedelar af gångbara värdet, dels att kronoskattejordegare eller kronoåbo vid skeende uppodling finge efter anmälan hos Kongl. Maj:ts befallningshafvande till egen nytta använda de ekträd, som enligt kronobetjeningens dem inom tre månader från anmälningsdagen meddelade underrättelse ej vore för kronans behof erforderliga, hvarjemte hemställan slutligen gjordes om inköp af hemman att begagnas till ekplanteringar för kronans räkning. Sedan i anledning af denna framställning Kongl. Maj:t uti bref till kammarkollegium den 11 januari 1814 förklarat sig ej kunna bifalla, hvad af ständerna föreslagits, fäste desamma, dertill hufvudsakligen föranledde af bondeståndets upprepade klagomål öfver den skada, som de bestående förhållandena för allmogen medförde, vid det derpå följande riksmötet 1815 ånyo uppmärksamheten å detta ämne och anhöllo uti skrifvelse den 4 augusti samma år om en förändring af den gällande metoden för utstämpling af ek. Äfven vid riksdagen åren 1817 och 1818 förekom samma fråga hos ständerna.

Förhandlingarne vid riksdagen sistnämnda år ådagalägga det intresse, hvarmed alla de frågor, som berörde skogsförhållandena, af ståndеn omfattades. Uti flere särskilda skrifvelser framställde rikets ständer hos Kongl. Maj:t sina önskningar härutinnan; desamma äro visserligen fortfarande grundade å öfvertygelsen om olämpligheten af det bestående, men dock framträder klart vid jemförelse med de vid föregående riksdagar aflåtna skrifvelserna, att en förändring uti uppfattningssättet gjort sig gällande, utmärkande att man började inse skogens stigande värde.

Rörande skogshushållningen i allmänhet aflåto rikets ständer skrifvelse den 11 juni 1818, innehållande erinran om den år 1810 gjorda anhållan, att från länens invånare skulle infordras yttranden och förslag till gagneliga och användbara ändringar och förbättringar i författningarne rörande skogshushållningen för hvarje särskild ort samt i förening härmed hemställan, bland annat, att den skogsordning, som för hvarje särskildt landskap möjligen blefve upprättad, skulle efter Kongl. Maj:ts egen pröfning, så snart förslaget hunnit inkomma, stadfästas.

I afseende å kronoskogarne gjorde ständerna uti skrifvelse den 13 juni 1818 framställning, att vid den försäljning af vissa kronoskogar, hvarom de redan uti skrifvelse den 26 april 1810 anhållit, skatteköpeskillingen skulle erläggas med sex gånger den ränta, hvaråa högsta anbud för hvarje tunnland skog eller jord vid auktionen blifvit gjordt, och hvilken ränta ej finge understiga sex skillingar banko för hvarje tunnland, med skyldighet för köpare att för utgörande såväl af den årliga räntan som skatteköpeskillingen, hvilka begge skulle beräknas i spannmål efter ett medeltal af länets markegångspris under de köpet närmast föregående tio år, ställa nöjaktig säkerhet, utan att Kongl. Maj:t derigenom vore förhindrad att, der i anseende till särskilda lokala förhållanden en försäljning å dessa vilkor möjligen skulle motverka nybyggens och odlingars anläggande, meddela de ytterligare föreskrifter, som kunde pröfvas nödiga; hvarjemte ständerna uti skrifvelse den 14 juli 1818 angående användande af de rekognitionsskogar, hvilka af vederbörande bruksegare inom den i kungörelsen den 4 februari 1811 fastställda tid af sex år efter kungörelsens utfärdande icke blifvit till skatte lösta, hemställde, att bruksegare under en tid af två år, räknade från den dag, då riksdagsbeslutet undertecknades, skulle lemnas tillfälle att af rekognitionsskogarne till sina bruk inköpa så stor del, som till deras smide vore nödig, emot utgörande af skatteköpeskilling och årligen utgående grundränta, beräknad till minst 5 skillingar banko för hvarje tunnland skog i landskapen söder om Dalarne och Gestrikland men 3 skillingar i den öfriga delen af riket, samt under vilkor i öfrigt att alla å ifrågavarande skogar befintliga uppodlingar af åker och äng skulle skattläggas och i hemmantal indelas efter gällande metod å den ort, der de voro belägna, med rättighet för innehafvarne att till nödig vedbrand, stängsel och bete bekomma skogs- och hagmark, samt att de skogar, som vid 1821 års början icke blifvit på nu antydda sätt kronan afhända, skulle, med undantag för den händelse att bruksegare kunde lagligen bevisa det ej hafva å honom berott, att han ej dessförinnan fått skatteköpa skogen, likasom öfverloppsmarker utbjudas och försäljas på allmän auktion efter de grunder, som rikets ständer enligt den här ofvan omförmälda skrifvelsen den 13 juni 1818 utstakat.

Rörande den ifrågasatta förändrade hushållningen med kronoskogarne hördes Kongl. Maj:ts befallningshafvande, kammarkollegium och vissa andra myndigheter. De inkommo med vid-

lyftiga yttranden i ämnet, innefattande jemväl upplysning rörande arealen å de ifrågavarande skogarne; och sedan dessa förberedande åtgärder blifvit vidtagne, framlade Kongl. Maj:t för rikets år 1823 församlade ständer särskilda propositioner om användande af ej mindre rekognitions- och grufveskogarne än äfven öfriga såsom kronans tillhörighet betraktade skogar och allmänningar.

Med hänsyn till de förra framhöll Kongl. Maj:t i proposition den 11 februari 1823 bland annat, att den rätt till rekognitionsskogarne, som vid olika tillfällen blifvit bergverken tillförsäkrad, icke förenats med någon ovilkorlig skyldighet att inom viss tid till skatte köpa, hvad som efter behörig undersökning kunde finnas till verkens drift och smidets underhållande nödigt, äfvensom att de uti kungörelsen den 4 februari 1811 fastställda grunder, hvarigenom beredts kronan, oberäknadt skatteköpeskillingen, genom ordinarie rotering, salpeterskatt och årlig hemmansbevillning en vida högre inkomst än den, som tillförene genom rekognitionsafgifterne erhållits, icke varit för bruksegarne, såsom framginge af deras mindre benägenhet att uti skatteköpen ingå, förmånliga, så att ingen bruksegare syntes kunna antaga de af rikets ständer vid 1818 års riksdag uppgifna grunder, enligt hvilka kronan af skogsmark, hvaraf densamma redan genom derpå grundade tackjerns- och smidestillverkningar åtnjöte icke obetydliga inkomster, skulle erhålla högre årlig ränta än för vanliga odlade kronolägenheter, som till skatte löstes. Af sådan anledning hade Kongl. Maj:t funnit vigtiga betänkligheter möta att bifalla riksdagens den 14 juli 1818 i ämnet aflåtna ofvan berörda skrifvelse; deremot föreslog Kongl. Maj:t riksdagen dels att utan afseende på, om och när anmälan om skatteköp af rekognitionsskog å bruksegares sida skett, den andel deraf, som denne ansetts berättigad att bibehålla, borde, så fort sig göra läte, till hemman indelas och skattläggas samt till skatte köpas, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de grunder, som i 1811 års författning blifvit stadgade, dels att de så kallade grufveskogarne finge bibehållas för de grufvors behof och nytta, till hvilka de varit upplåtna, så länge samma grufvor bearbetades och vid deras upphörande användas åt andra grufvor, som deraf kunde vara i behof, dock att, på det staten icke skulle sakna inkomst af samme skogar, vanlig rekognitionsafgift, i likhet med hvad för några af dem egt rum, skulle desamma åsättas att derefter till staten årligen ingå, dels att de öfverloppsmarker, som af rekognitionsskogarne uppkomme, likasom de skogar, hvilka åt indragna och upphörda bergslag varit upplåtna, och de rekognitionsskogar, hvilka genom bruksegares afsägelse återkommit under kronans disposition, borde behandlas på det sätt, som rikets ständer i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående kronoskogarne i allmänhet kunde vidare stadga.

Förslaget vann ständernas bifall och uti skrifvelse af den 15 december 1823 tillkännagåfvo de, att i enlighet med hvad Kongl. Maj:t framställt, de funnit skäligt att, utan afseende på, om och när anmälan till rekognitionsskogs inlösen skett, den andel af dessa skogar, som bruksegare förklarats berättigad för smide bibehålla, borde efter de af Kongl. Maj:t föreslagna grunder till hemman indelas och skattläggas samt sedan af bruksegarne till skatte köpas med skyldighet för den, som ej ville skatteköpa sådan skog, att derom inom ett år, efter det Kongl. Maj:ts beslut i ämnet meddelats, göra anmälan; hvarefter Kongl. Maj:t den 29 januari 1824 aflät skrifvelse i ämnet till kammar- och bergskollegierna, hvilka åter den 31 mars 1824 utfärdade kungörelse angående vilkoren för rekognitionsskogarnes inlösen.

Beträffande de öfriga kronoskogarne anfördes uti den härom aflåtna kongl. propositionen af den 19 februari 1823 flera omständigheter, som talade för ett delvis upplåtande af desamma åt enskilde. Särskildt påpekades svårigheten af deras bevakning, de i sakens natur liggande hindren för embetsförvaltningen att uti ifrågavarande ämne med framgång vara verksam samt framför allt det vanliga begäret att tillegna sig, hvad man ansåge ingen ega. En förändring erfordrades sålunda, men de af ständerna uti skrifvelse den 13 juni 1818 förordade föreskrifter, som dessutom icke syntes angå andra skogar än de, hvartill kronans egande- och dispositionsrätt i allmänhet vore ostridig, eller de s. k. kronoparkerne, betryggade ingalunda framtida beståndet af derstädes befintliga lägenheter, likasom det föreslagna sättet att bestämma räntan genom högsta anbudet å auktion icke medförde säkerhet för kronan att i fall af skogens utödande erhålla åsatt ränta, för hvilken personlig borgen icke vore på längden användbar, hvartill komme att ett bibehållande eller ersättande af åtnjutna, merendels af gunst och nåd efterlåtna skogs- och mulbetesrättigheter skulle å de flesta ställen alstra, att hela parken deraf medtoges. Efter erinran härom förklarade Kongl. Maj:t att den förändrade hushållning, som med alla de allmänna skogarne borde i ett sammanhang vidtagas, skulle afse: införande af en förbättrad skogsvård å de skogar, som för kronans räkning bibehölles, fastställande af lämpliga grunder för afyttrande af de öfriga kronan tillhörande skogarne, så att hvarken kronan eller de enskilde blefve lidande, samt utväg till öfverlemnande af de skogar, som egentligen tillhörde menigheter, men varit ställde under statens vård och inseende; hvarefter vidare anfördes, dels att någon försäljning icke kunde ifrågakomma hvarken med hänsyn till lands- eller häradsallmänningarne jemte de med dem likställda kronoallmänningarne, hvilka under full eganderätt borde upplåtas uppå de grunder, som kunde finnas lämpliga till intressenternes egen disposition eller af de vid afvittringen i rikets norra provinser öfverblifna marker, hvilka i anseende till folkbrist och felande kommunikationer vore af föga värde och icke kunde med större nytta för det allmänna användas än till nya hemmans anläggning, dels att af kronoparkerne och de kronans allmänningar, hvartill kronan hade enahanda dispositionsrätt, borde undantagas, för att under kronans disposition bibehållas, ej mindre hvad för flottornas och andra kronans behof befunnes nödigt än äfven mark, hvilkens afhändande skulle tillskynda hemman, som till skogsfång eller mulbete å skogen egde rätt, något verkligt, för hemmanets bestånd känbart lidande. Med hänsyn härtill föreslog Kongl. Maj:t ständerna, att de återstående, kronan tillhörande skogarne, efter det nödigt utrymme tilldelats dervarande jägeriboställen och lägenheter under ständig besittningsrätt och behöfligt anslag lemnats till ersättning för sådan skogs- eller mulbetesrätt, som ej af gunst och nåd eller å kortare tid blifvit medgifven, skulle afyttras och dervid sålunda tillgå, att den disponibla parken delades i lotter, som efter markens mer eller mindre goda beskaffenhet, oberäknadt impedimenter, utsattes från 15 till 40 tunnland samt att derefter de särskilda lotterna å offentlig auktion försåldes till den, som, efter det den årliga

räntan blifvit bestämd, derför bjöde den högsta skatteköpeskillingen, med förbehåll å kronans sida att anbudens antagande berodde af Kongl. Maj:ts pröfning.

Hos rikets ständer mötte den sålunda föreslagna försäljningen icke det allmänna bifall, som man af det sätt, hvarpå föregående riksdagar behandlat denna fråga, haft anledning förvänta. Stats- samt allmänna besvärs- och ekonomiutskotten tillstyrkte väl i afgifvet betänkande rikets ständer, att hufvudsakligen antaga den kongl. propositionen, men vid ärendets behandling hos ståndeu bifölls betänkandet endast af bondeståndet, under det att det samma återremitterades af de öfriga ståndeu till förnyad handläggning hos de nämnda utskotten, hvilka i ett senare utlåtande funno sig icke böra i anledning af gjorda anmärkningar i väsendtlig mån frånträda sin förut framställda åsigt. Emot detta af utskottens majoritet fattade beslut reserverade sig bland andra bergsrådet C. M. af Robson, som efter en vidlyftig utveckling af ämnet tillstyrkte rikets ständer att till svar å den kongl. propositionen anhålla:

1:o att försäljandet af kronans skogar och parker samt öfverlemnandet till enskilde af läns- och häradsallmänningar måtte uppskjutas, intill dess en fullständig undersökning genom vederbörande konungens befallningshafvandes försorg kunde söder om Dalelfven hinna verkställas, och dervid blifvit utredt vidden och beskaffenheten af den mark och skog, öfver hvilken kronan egde att disponera äfvensom hvad rymd i och för enskildes tillhörigheter dessa skogar skulle frångå;

2:o att Kongl. Maj:t måtte tillsätta en komité af ledamöter, som med nit för saken förenade grundlig kännedom af ifrågavarande ämne och hvilken skulle hafva sig uppdraget att emottaga alla de underrättelser, som de i föregående moment tillstyrkta lokalundersökningar afsågo, äfvensom i anledning af dem granska närvarande förhållanden och bedöma samt till Kongl. Maj:t uppgifva, hvad verkan dittills förda hushållning haft på skogarnes bibehållande eller förstöring och vidare att efter gjorda beräkningar upplysa, huru stor afkastning och behållning kunde anses blifva af dem, då de behandlades efter den metod, som i andra länder vore bruklig, jemförelsevis med den, som härstädes dittills varit använd;

3:o att, efter verkställigheten af förenämnda undersökningar samt utan hinder af hvilande odlingsansökningar, Kongl. Maj:t skulle låta på öppen auktion åt den mestbjudande försälja alla sådana kronoskogar, vare sig jagbackar eller parker, söder om Dalelfven, hvilka vore under 200 tunnlands vidd, äfvensom till delegarne öfverlemna alla sådana läns och häradsallmänningar, som icke öfverstege nyssnämnda rymd, allt under de vilkor, som Kongl. Maj:t i dessa fall funne lämpliga;

4:o att Kongl. Maj:t måtte anbefalla vederbörande att så fort sig göra läte, inrätta uppå alla kronoparker, der den behållna rymden öfverstege 200 tunnland, skogshushållnings utöfning efter den förändrade metoden, som grundade sig på någon viss cirkulation af hyggen och med årlig afverkning af en bestämd del utaf sjelfva skogen med bibehållande af nödiga fröträd och med iakttagande af de gjorda hyggenas fredande, tills de hunne återväxa undan möjligheten af kreaturens åverkan;

5:o att af behållningen efter den skedda försäljningen äfvensom genom den årliga afkastningen en särskild kassa bildades, vid hvars användande man föreställde sig hufvudsakliga föremålet vara bibehållandet, vården och utvidgandet af denna hushållsgren samt att skogsplantering på skoglösa orter och förbättring af sådan skogsbetjenings lönevilkor, som deraf gjorde sig förtjent, till detta vigtiga ändamål hörde;

6:o att så snart de åtgärder föregått, som 1:a, 2:a och 3:e mom. afsågo, alla söder om Dalelfven återstående läns- och häradsallmänningar, som öfverstege 200 tunnlands rymd skulle försättas under samma hushållningssätt, som för kronoskogarnes bibehållande pröfvades nödigt och nyttigt i anledning af hvad derom uti 4:e mom. föreslaget blifvit;

7:o att Kongl. Maj:t framdeles, när sig visat, huruledes det sålunda föreslagna skogshushållningssättet medfört de dermed åsyftade fördelar, äfvenledes sträckte sin omtanke till de allmänna skogar, som funnos norr om Dalelfven belägna, på det en för dessa orter lämplig hushållningsmetod jemväl måtte införas [1]).

När ärendet härefter hos ständerna till afgörande förekom, blef utskottens ofvanberörda utlåtande i ämnet bifallet af borgare- och bondeståndeu, under det att deremot ridderskapet och adeln äfvensom presteståndet för sin del antogo bergsrådet af Robsons särskilda mening. Vid detta förhållande och då någon jemkning emellan dessa stridiga beslut icke kunde ske, samt frågan, såsom inverkande å statens inkomster, jemlikt 69 § regeringsformen ej kunde förfalla, blef densamma öfverlemnad till förstärkt statsutskott, och här utföll voteringen så, att stats- och allmänna besvärs- och ekonomiutskottens omförmälda utlåtande med 82 röster mot 37, som afgåfvos för bergsrådet af Robsons mening, blef riksdagens beslut. Sedan rikets ständer härefter genom skrifvelse den 20 december 1823 meddelat Kongl. Maj:t, att ständerna med några få dervid gjorda tillägg helt och hållet antagit och bifallit den kongl. propositionen, aflät Kongl. Maj:t till kammarkollegium den 10 mars 1824 bref, innehållande de föreskrifter, som vid den förändrade regleringen med kronoskogarne och allmänningarne i riket borde gälla till efterrättelse, och hvilka finnas intagna uti kammarkollegii till Kongl. Maj:ts befallningshafvande den 14 derpåföljande april utfärdade cirkulärbref.

I samma bref meddelade Kongl. Maj:t äfvenledes förklarande, att i öfverensstämmelse med riksdagens uttalade önskan alla skogs- och jägeribetjentesysslor, som i följd af regleringen vid en del parker och allmänningar icke blefve behöfliga, vid innehafvarnes afgång tillsvidare skulle lemnas obesatte, deras löner ingå till staten, och boställen på fem år i sänder för kronans räkning utarrenderas, så vidt de icke till aflöning för skogs- och jägeribetjente å bibehållna parker och allmänningar erfordrades.

Hvad för allmogeklassen länge utgjort ett kärt önskningsmål, vann sålunda af den lagstiftande makten ett erkännande, som syntes komma att beröfva kronan den hufvudsakliga delen af dess skogar. Vid tillämpningen af de gifna föreskrifterna fästes dock ett icke ringa afseende å de åsigter, som af bergsrådet af Robson uttalats, hvilken omständighet föranledde, att, emot hvad mången önskat, åtskilliga kronoparker och allmänningar bibehöllos orubbade.

Om än erhållande af förfoganderätt öfver befintliga allmänningar likasom rätt till upptagande af odlingslägenheter å kronans särskilda skogar utgjorde ett temligen allmänt mål för

[1]) Den förtjente hofjägmästaren J. af Ström lär, enligt hvad hans efterlemnade papper gifva vid handen, omfattat de efter samråd med honom af bergsrådet af Robson såsom ledamot af ridderskapet och adeln uttalade åsigter.

landtbefolkningens sträfvande, var ändring uti den gamla lagstiftningen angående kronans rätt till ek å krono- och skattejord icke mindre efterlängtad af innehafvare deraf, hvilka ansågo denna rätt synnerligen besvärlig.

I anledning af såväl rikets ständers under riksdagarne 1812 och 1815 framställda anhållan det Kongl. Maj:t måtte vidtaga en allmän reglering af ekskogarne, som kommitterades till reglering af flottornas ärenden derom gjorda hemställan, uppdrog Kongl. Maj:t under den 17 december 1816 åt öfversten af Borneman och majoren Fåræus att, efter erhållen del af flera handlingar och förslag rörande ekskogarne i riket och deras vård, derom gemensamt öfverlägga och med utlåtande, grundadt på egen kännedom och erfarenhet inkomma; hvarjemte vederbörande landshöfdingar anbefallde att afgifva fullständiga berättelser om tillståndet med ekskogarne i länen samt dervid upplysa, huruvida tillfällen till inhägnader å kronoparker för ekars plantering förefunnos och i hvad mån kongl. förordningen om skogarne i riket den 1 augusti 1805 härutinnan tarfvade jemkning och rättelse. Sedan i följd af hvad sålunda blifvit förordnadt, öfversten af Borneman och majoren Fåræus inkommit med betänkande af den 11 oktober 1817 samt landshöfdingarne afgifvit yttranden, remitterades dessa handlingar till ofvanbemälde kommitterade, hvilka derefter uti utarbetadt förslag till vidtagande af nödiga anstalter i afseende å vården och hushållningen med ifrågavarande skogar den 6 februari 1819, med ogillande af den tanken, att en fullkomligt fri och oinskränkt dispositionsrätt öfver ekar, lemnad åt egare af skattehemman, säkrast skulle befrämja det åsyftade ändamålet af ekskogarnes vård och förkofran, ansågo hufvudgrunderna uti gällande skogsordning endast tarfva vissa jemkningar till uppmuntran och säkerhet för dess iakttagande, samt uti detta hänseende bland annat föreslogo förhöjning uti den för afverkade ekar af kronan lemnade stubbelönen, premier för väl vårdade ekar och för inrättande af planterhagar m. m., under uttalande, att detta likväl ej vore tillräckligt för det åsyftade ändamålet, utan att derföre oundgängligen erfordrades att, jemte inhägnad, vård och fredlysning af kronans ekparker, till nya ekplanteringars inrättande för kronans räkning användes kronoallmänningar och parker, äfvensom att härförutom, så vida behofvet sådant skulle fordra och i den mån tillgång genom försäljning af kronoskog, som för kronan vore umbärlig och oanvändbar, erhölles, hemman, som funnes passande, inköptes till anläggande af ekplanteringar, hvilka under alla förhållanden borde skiljas från all privat inflytelse så i anseende till begagnande af skogen eller betet, som administrationen, hvilken skulle öfverlemnas åt flottornas konstruktionscorps; och hemställde kommitterade slutligen, att till vinnande af en säker och bestämd kännedom om ekskogarnes dåvarande skick i allmänhet och de tillfällen till planteringar af denna trädart, som erbjöde sig, en generel besigtning af ekskogarne måtte företagas i de län, der eken bäst trifdes.

Öfversten af Borneman, hvilken erhöll uppdrag att verkställa denna besigtning och som, sedan densamma förrättats, den 22 december 1822 deröfver afgaf berättelse, innefattande jemväl uppgift å de åtgärder, hvilka enligt hans åsigt vore att i saken vidtaga, upprättade i sammanhang härmed efter de vid besigtningen gjorda anteckningar för de af honom undersökta länen särskilda journaler eller liggare, hvilka ej blott i detail upptoge ekskogens beskaffenhet å hvarje krono- och kronoskattehemmman tillika med de för flottan dugliga ekar å frälsejord, der besigtning tillåtits, utan äfven i allmänna uttryck bestämde skogens större eller mindre ymnighet.

Vid riksdagen år 1823 väcktes ånyo hos rikets ständer fråga om dispositionsrätten till ekskogen; och sedan Kongl. Maj:t lemnat dem del såväl af öfverste af Bornemans berörda berättelse, som af kommitterades till reglering af flottornas ärenden här ofvan omförmälda förslag, aflåto ständerna till Kongl. Maj:t skrifvelse den 1 december samma år, deruti de, under åberopande ej mindre af det missnöje, som den skattskyldige erfore, vid erinran att den ek, som hans egen jord frambragte, ej tillhörde honom utan staten, än äfven af den benägenhet, som de gällande förbudslagarne alstrade, att hämma ekens fortplantning, bland annat anhöllo, att egare af kronoskattehemman tillätes uppå vissa vilkor tillköpa sig en fri och oberoende dispositionsrätt öfver alla å deras egor befintliga och framdeles uppväxande ekträd, med undantag endast af dem, som öfversten af Borneman vid besigtningen utmärkt såsom goda och för flottorna användbara, äfvensom att Kongl. Maj:t i afseende å det ifrågasatta anläggandet af ekplanteringsparker, hvarom rikets ständer i saknad af uppgjorda kalkyler öfver parkernas areal ej ville meddela något fullständigt yttrande, täcktes förordna, hvad derutinnan kunde pröfvas nödigt samt snarast och säkrast leda till ändamålet.

På grund af rikets ständers nu omförmälda skrifvelse meddelade Kongl. Maj:t uti bref till krigskollegium, förvaltningen af sjöärendena och kammarkollegium den 31 januari 1826, att Kongl. Maj:t, beträffande förslaget att emot uppgifna vilkor innehafvare af skattehemman och åbo å kronohemman, som till skatte löstes, skulle få förvärfva sig en fri dispositionsrätt öfver de å hemmanen befintliga eller framdeles uppväxande ekar, funnit detsamma stå i nära sammanhang med frågan, huru tillgång kunde beredas för inköp af tjenliga hemman och kronolägenheter till ekplanteringshagars inrättande för kronans räkning; af hvilken anledning och då rikets behof af ekvirke först i en framtid komme att fyllas genom sådana planterhagar eller parker, Kongl. Maj:t vid derpå följande riksdag genom proposition ville gifva rikets ständer tillkänna, huru lång tid borde framflyta efter planterhagarnes inköp för kronans räkning, innan Kongl. Maj:t funne lämpligt medgifva skatteman fri dispositionsrätt af den å hemmanet växande ekskogen, men att emellertid, såsom förberedande åtgärd i och för inköp af nödig mark för planterhagars anläggning, förvaltningen af sjöärenden anbefallde att, efter det nödiga upplysningar blifvit infordrade, till Kongl. Maj:t uppgifva, hvilka platser vore dertill mest tjenliga.

Härefter aflät Kongl. Maj:t proposition den 21 februari 1829 till rikets då församlade ständer, i hvilken Kongl. Maj:t med gillande af den utaf ständerna antagna grundsatsen, att fri dispositionsrätt öfver ekskogarne borde skatteman beviljas, föreslog att den fria dispositionsrätten öfver ekskogar å skattejord, med undantag endast af de för kronans räkning redan stämplade ekar genast skulle vidtaga och vederbörande utan lösen för all framtid tillerkännas — under förbehåll dock att dessförinnan sådana beslut och åtgärder föregått, som betryggade kronans framtida behof af ekvirke, samt att ständerna medgåfve Kongl. Maj:t att för anläggning af planterhagar till beredande af framtida

tillgång å ek för kronans räkning med en rymd af 20 à 25 tusen tunnland disponera härtill lämpliga kronoparker och andra kronans lägenheter, äfvensom anvisade nödiga medel dels till ersättning åt innehafvare af desamma, dels till kostnaderne för sjelfva anläggningen och administrationen, dels till inköp af behöflig jord.

Hvad Kongl. Maj:t sålunda föreslagit, blef ej oförändradt af ständerna godkändt. Deras skrifvelse af den 19 augusti 1829, hvarmed de besvarade den kongl. propositionen, innehöll nemligen, att ständerna, trots omöjligheten att beräkna rikets behof af ekvirke för dess flotta efter en tidrymd af 200 år, med afseende å den ekonomiska betydelse, ekplanteringar städse för landet skulle ega, visserligen medgåfvo, under iakttagande likväl att lägenheter invid eller nära öppen farled derför disponerades till undvikande af allmogens betungande med besvärliga landttransporter, att 25,000 tunnland tjenlig jord finge till dylika planteringar i mån af behof användas och att Kongl. Maj:t för detta ändamål skulle ega, dock utan att uppoffring å statsverkets sida för häfvande af gällande kontrakt eller besittningsrätt föranleddes, använda till en början kungsgårdar, kronoparker och kronoallmänningar, med rätt för Kongl. Maj:t att efter lagligen skedd uppskattning kunna utbyta större eller mindre del af den kronan tillhöriga, för ekplantering bestämda jord emot annan jord, tillhörig enskild man, men att ständerna, emedan ekplanteringen afsåge behofvet af virke efter en tidrymd af 200 år och den derefter följande tiden, samt följaktligen $^1/_{200}$ af den areal, som för det hela erfordrades eller 125 tunnland borde årligen med ek planteras, vid detta förhållande, och då hela jordrymden eller 25,000 tunnland icke på en gång behöfde vara disponibel, till Kongl. Majt:s pröfning hemställde, att början med ekplantering och planteringshagars inhägnande verkställdes vid Bispmotala kungsgård, Kongl. Maj:t dock obetaget att till det belopp, som rikets ständer i ett för allt i jord hade anslagit äfven å andra orter låta börja planteringen, utan att emellertid den sammanlagda areal, som öfver hela riket för hvarje år till plantering användes, finge öfverstiga de af rikets ständer anslagna 125 tunnland. I fråga om ekträdets öfverlemnande till kronoskattehemmansegarens fria disposition, vidhöllo ständerna på grund af den förmån, som derigenom bereddes denne, den vid 1823 års riksdag antagna lösningsskyldigheten, såsom vilkor för erhållande af rätt till ekskogen.

Sedan rikets ständer derefter genom skrifvelse den 17 september 1829 hos Kongl. Maj:t anhållit att, med upphäfvande af föreskriften uti 10 kapitlet 3 § 2 mom. byggningabalken att masteträd, som på skattejord funnes, ej finge huggas eller säljas, förrän det blifvit kronan hembudet, det måtte stadgas, att kronoskattehemmansegare skulle emot viss uppgifven lösen erhålla fri dispositionsrätt öfver alla antingen redan befintliga eller framdeles uppväxande maste- och storverksträd, utfärdade Kongl. Maj:t, i öfverensstämmelse med ständernas derom meddelade bestämmelser, den 28 oktober 1830 förordning angående rättighet för egare af kronoskattehemman, berustade säterier och stadsjord af kronoskatte natur att förvärfva sig fri dispositionsrätt öfver ekskogen samt maste- och storverksträd; och blef enahanda rätt sedermera genom kongl. brefvet den 6 juli 1833 och krigskollegii den 1 derpåföljande oktober utfärdade kungörelse medgifven egare af Vadstena krigsmanshushemman.

Yttringar af det på många sätt märkbara sträfvandet att till befrämjande af en bättre kultur förskaffa den enskilde jordegaren fullständig dispositionsrätt öfver den jord, som af honom innehades, voro jemväl de sedan längre tid fortgående, men i synnerhet vid denna tid kraftigt fortsatta åtgärderna för att dels genom afvittring skilja kronans och den enskildes mark, dels genom skifte sammanföra bydelegarnes förut spridda lotter eller odeladt bibehållna marker.

Uti berörda syfte utkommo under den tid, hvarom nu är fråga, flera lagar och förordningar. Den 8 december år 1820 angående afvittringsverket i Jemtland utfärdad stadga efterföljdes den 10 februari 1824 af stadga i samma ämne för Vesternorrlands, Vesterbottens och Norrbottens län. Kort tid härefter den 4 maj 1827 utkom stadga om skiftesverket, hvilken stadga påbjöd anordnande af s. k. laga skiften, vid hvilka egorna, så vidt möjligt vore, skulle bringas i ett sammanhang.

Från början af innevarande århundrade tog vetenskapsakademien ingen befattning med sådant, som direkt hade afseende å landtbruket. Deremot stiftades den 26 december 1811 den sedermera genom kongl. brefvet den 3 december 1812 organiserade landtbruksakademien med uppgift att verka för jordbrukets och dertill hörande näringsgrenars förkofran; hvarefter med samma bestämmelse tillkommo inom de olika länen de s. k. hushållningssällskapen.

För åstadkommande inom landet af en bättre skogshushållning anslog konung Carl XIV Johan den 2 februari 1819 af enskilda medel en summa af 2000 riksdaler banko till belöning åt den, som före rikets ständers sammankomst år 1823 utarbetade ett antagligt förslag till den för Sverige fördelaktigaste skogshushållning med afseende å de i hvarje landsort sig företeende skiljaktigheter af jordmån och klimat. 13 särskilda arbeten framlades för vinnande af denna belöning, men förklarade Kongl. Maj:t den 5 juli 1826, att, då intet af dem uppfyllt ändamålet att utgöra en kort och lättfattlig framställning om det tjenligaste skogshushållningssättet, någon utbetalning deraf icke kunde ifrågakomma. Landtbruksakademien anbefallde dock samtidigt föranstalta utarbetande af en dylik; och den 30 januari 1830 beslöts, att en af hofjägmästaren af Ström författad afhandling i ämnet skulle utdelas i rikets alla pastorat.

Innan de till skogslagstiftningen hörande frågor, som nu blifvit omnämnda, funnit en afgörande lösning, hade vid flera tillfällen yrkande blifvit framställdt om en genomgripande förändring af det vid början af innevarande sekel ännu rådande hushållningssystem, som för att gynna hufvudsakligen bergsbruket, förädlingsindustrien eller den inhemska skepps- och handelsrörelsen, innehöll en mängd, i synnerhet för den del af befolkningen, som ej inom dessa näringsgrenar hade sitt uppehälle, tryckande och förlustbringande bestämmelser, hvilka man med en klarare insigt om lagarne för den ekonomiska verksamheten insågo snarare motverka än främja välmågan inom landet.

Särdeles inom skogsväsendet funnos sedan äldre tider åtskilliga förhållanden, hvilka ej öfverensstämde med den nyare tidsandan och hvilkas upphäfvande blef för samhällets utveckling en angelägenhet af vigt. Till dessa måste räknas den skyldighet, som till bergsbrukets uppehållande blifvit allmogen i flera trakter pålagd att ofta till underpris vid bestämda bruk afyttra sin tillverkning af kol, de till sågverkens eller

skeppsbyggeriernas skydd meddelade förbuden mot export af visst slags virke, vidare åläggande för allmogen att till användning vid garfverierna uppsamla ekbark, de till uppmuntrande af den inhemska skeppsrörelsen tillkomna bestämmelser, hvarigenom bland annat export af trävaror å främmande fartyg i hög grad försvårades samt slutligen flera stadganden till reglerande af förbrukningen och förekommande af prisstegring å skogseffekter, hvilka stadganden voro egnade att sätta skogshushållningen i en godtycklig ställning.

Den ekonomiska förlust, som i synnerhet skogsegaren af den bestående lagstiftningen tillfogades och den missrigtning af hans hushållning, hvilken densamma medförde, i förening med den af högre bildning alstrade sträfvan att uti sin verksamhet ega en förut kanske mindre saknad frihet, blef sålunda anledning dertill, att de yrkanden om förändring uti en friare riktning, som tid efter annan framställdes vunno alltmer betydelse, om än länge det gamla åskådningssättet fortlefde.

I den mån de friare åsigterna erhöllo allt större utbredning och förtroende, försvunno det ena efter det andra af de gamla banden; och vårt lands historia har att under de årtionden, som följde närmast efter statshvälfningen år 1810, uppvisa åtskilliga förordningar, som ådagalägga att frihetens betydelse inom den menskliga hushållningen hade blifvit insedd.

Redan genom kungörelsen den 31 augusti 1815 hade handeln med kreatur, viktualievaror och andra landtmannavaror, hvarunder inbegrepos bland annat åtskilliga skogseffekter och villebråd, blifvit fri och obehindrad, under det att först genom kungörelsen den 14 augusti 1828 blef förklaradt, att handeln med bräder likaså skulle vara så oinskränkt, att man egde när och till hvem man åstundade, på landet och i städerna föryttra berörda vara.

Till nu anförda lagstiftningsåtgärder kommo likartade inom andra för virkesåtgången vigtiga produktionsområden såsom bergsbruket, der genom kungörelsen den 16 maj 1835 handeln med och förbrukningen af tackjern inom riket förklarades fri och obegränsad samt genom förordningen den 27 april 1846 en utsträckt frihet lemnades stångjernssmidet och den gröfre jernförädlingen; och erfarenheten besannade äfven de förhoppningar, som man härvid grundat å tillämpningen af friare grundsatser för det menskliga arbetet.

Vid flera tillfällen framhölls under de efter år 1810 följande riksdagarne önskvärdheten af en ny tillfredsställande skogsordning antingen gemensam för hela riket eller med olika bestämmelser för olika landsorter likasom af en ombildning af skogs- och jägeristaten i öfverensstämmelse med de förändrade omständigheter, som blefve en följd deraf att flertalet kronans skogar öfverginge till enskild egendom och att kronans rätt till ekskogen å skattejord upphörde; hvarmed förenade sig angelägenheten att vidtaga anstalt för åvägabringande af en god hushållning å de skogar, som i kronans ego bibehöllos.

Vid behandlingen af dessa ärenden, som efter det frågan om kronoskogarne fått sin lösning påkallade åtgärder från Kongl. Maj:ts sida, kom uppmärksamheten först att rigtas å nödvändigheten att bibringa forstliga insigter åt de personer till hvilka för framtiden närmaste vården af kronans skogar skulle öfverlemnas, och inrättades den 15 oktober 1828 invid hufvudstaden kongl. skogsinstitutet. Enligt de för detsamma nämnda dag fastställda stadgarne skulle dess direktör vid sidan af sin befattning såsom förste lärare vara skyldig att till Kongl. Maj:t afgifva utlåtande, när sådant af honom infordrades, uti frågor, som rörde skogsväsendet, samt att dessutom anmäla, hvad för skogsväsendet i riket erfordrades. Härigenom kom förste innehafvaren af detta embete hofjägmästaren Israel af Ström att beträffande skogshushållningen i riket intaga en betydelsefull ställning, i det att intet mera vigtigt ärende, som dit var hänförligt, afgjordes honom oåtspord.

Redan derförinnan hade Kongl. Maj:t den 28 maj 1828 anbefallt utsedde komiterade för skogsväsendets reglerande, dåvarande öfverhofjägmästaren, friherre J. W. Sprengtporten, lagmannen Leonard Cassel och af Ström att upprätta förslag till instruktion för jägeristaten, likasom förslag till inrättande af en centralstyrelse för hela skogsväsendet i riket; i anledning hvaraf de till Kongl. Maj:t inkommo med utlåtande i ärendet; deruti de, som ansågo den ifrågasatta centralstyrelsen alltför kostsam, och derföre afstyrkte inrättande af en sådan, i öfrigt hemställde att, förutom i de norra länen, en öfverjägmästare eller jägmästare skulle finnas i hvarje län med iakttagande, att endast en öfverjägmästare funnes för de begge skånska länen och Halland, att den för Örebro län föreslagna öfverjägmästaren skulle uti Vermland, der hvarken allmänningar eller kronoparker funnos, biträda enskilde, att jägmästaren i Kalmar län skulle hafva enahanda befattning inom Gotlands län samt att den föreslagne öfverjägmästaren i Kronobergs län borde biträda enskilde i Blekinge. Statskontoret yttrade sig härefter den 3 november 1835 i ärendet, hvarpå följde kongl. brefvet den 19 mars 1836, der de allmänna hufvudgrunder, som vid den nya regleringen af skogs- och jägeristaten borde tillämpas, angåfvos.

Slutligen utfärdades den 16 mars 1838 instruktion för skogs- och jägeristaten med bestämmelser i fråga om dels dess organisation och allmänna åligganden, dels de allmänna skogarnes affattning och indelning samt årsafverkningsförslagens upprättande, dels skogseffekters utsyning, stämpling, fällning och kubering samt deras afhämtande och försäljning, dels särskilda till hushållningen med de allmänna skogarne samt vården deraf hörande anstalter, dels rofdjurens och roffoglarnes utödande samt villebrådets fredande dels kompetens till befordran vid skogs- och jägeristaten, dervid varande tjenstemäns och betjentes tillsättande, tjenstledighet m. m., dels särskilda föreskrifter för skogs- och jägeristatens tjenstemän i afseende å tjenstgöringen äfvensom angående tilltal och ansvar för deras tjensteförseelser.

Ifrågavarande instruktion blef sålunda för hushållningen å kronans skogar och äfven i andra hänseenden af ganska stor betydelse. Meningen var att vid sidan af densamma sätta en efter de förändrade förhållandena lämpad allmän skogsordning, hvarföre också samtidigt med utfärdande af instruktionen afgick kongl. bref till kammarkollegium att verkställa en omarbetning af 1805 års skogsordning. Åtskilliga omständigheter försvårade fullgörandet af detta uppdrag, och blef kollegium, efter att den 15 december 1843 afgifvit utlåtande om häradsallmänningarnes vård och förvaltning, genom kongl. brefvet den 21 januari 1859 derifrån frikalladt, hvarefter uppdraget öfverflyttades å skogsstyrelsen, som samtidigt härmed inrättades.

Efter den reglering, som med kronoskogarne vidtogs å 1820-talet, återkommo ofta klagomål öfver den pågående skogsskövlingen likasom framställningar om behofvet af särskilda lagstiftningsåtgärder för åvägabringande af en bättre skogshushåll-

ning, utmärkande, att man ej längre uti den fria jordeganderätten såg en tillräcklig borgen derför.

Till belysning af tillståndet må här anföras, hurusom uti den berättelse, som af öfverdirektören vid landtmäteriet afgafs rörande en år 1850 verkställd embetsresa genom rikets norra län och Gotland, yttras af denne: »Mig veterligen finnes i de norra länen ingen skogshushållning, men deremot den grofvaste misshushållning; och mången ler medlidsamt åt den, som tadlar den senare samt intresserar sig för den förra. Man handlar så, som bodde man under æqvatorn och icke på vägen till eller i närheten af polcirkeln. Man lefver för dagen, alldeles så, som vore någon framtid icke att förvänta. Blädningens förderfliga verkningar bekymra ingen; »barkning» är ett förment godt sätt att tillgodogöra skogen och att väl använda sin tid; och att »takveds» begagnande leder till skogens ruin, har det väl ännu icke fallit någon in att besinna, åtminstone i förening med begär att hålla upp dermed, innan det blir försent.»

»Skogseldarnes orsaker äro flera. En är redan anförd eller den, att nybyggaren bränner skogen för att hindra lappar komma till eller vistas på nybygget. För öfrigt uppkommer skogseld i följd af vårdslöst svedjande; eller genom liknöjda vallhjon, som upptända eld, för att medelst röken derifrån freda sig sjelfva och sin hjord för mygg och flugor, men oftast lemna elden, innan den blifvit släckt; eller genom vårdslösa vägfarande, som lägra sig i skogen och der uppgöra eld för värme eller skydd mot insekter, men afresa utan att släcka; eller ock tillställes den med berådt mod af dem, som önska förbättra sitt bete eller vilja bereda sig aska för en ofta lyckad, ofta usel sädesskörd, eller önska lätt åtkomma tjäruved eller torrskog till kolning.»

»Barkning såg jag först i Dalarnes norra del sedan i Helsingland utmed Kårbölevägen och sist i Jemtland. Dermed förstås afskalning af den gulbruna bark, som 3 à 4 alnar ofvan roten och sedan ända till toppen finnes helst å yngre men äfven äldre tallar. Denna bark skrapas, torkas i hässjor och males till mjöl. På flera ställen i Dalarne och på Finnskogarne derstädes användes mjölet till bröd; då har barkningen ett försvar i behofvet och många träd medtager den ej. Men så är det ej längre norr ut, i Helsingland och Jemtland. Der begagnas mjölet till utfordring af fäkreatur men isynnerhet svin, som deraf skola blifva mycket feta. Der är det en handelsvara, som säljes fjerdingsvis mot 8 sk. banko; och till en fjerding mjöl fordras 15 à 20 tio till femton alnar höga tallar. Jag såg till barkning fällda tallar af 75 à 146 års ålder.»

»På några ställen sysselsätter folket sig med laggkärls förfärdigande. De fälla för detta ändamål de största och vackraste träd, men befinnes trädet vara ruttet eller icke »rättklufvet» som det heter, så kasseras det. Har det åter alla erforderliga egenskaper, så begagnas likväl blott den nedersta ändan till en längd af 4 à 6 alnar. Det öfriga lemnas att ruttna i skogen.»

»Till vedbrand tages ej af skogseld skadade, barkade eller för laggkärls förfärdigande fällda träd utan vill man hafva dem, som på rot blifvit skadade, emedan de innehålla mycken kåda och brinna väl. Följaktligen äro skogarne öfverfyllda med åt förruttnelse hemfallna stockar, på somliga trakter, helst der barkning eger rum till den grad, att hvarken menniskor eller kreatur kunna framgå utan fara att bryta benen; och det inses lätt icke blott, att dessa förderfliga insekter, som äro mäktiga nog att förstöra betydliga skogssträckor, hafva det bästa tillfälle att föröka sig i de gamla och torra trädstammarne utan äfven att uppkommande skogseld genom dem får en fruktansvärd näring».

Längre ned uti ifrågavarande berättelse anmärkes:

»I Norrland brukas ej, mig veterligen, barkning; men hvad eld och blädning icke der förstöra, det medtages genom en öfverdrifven och oklok afverkning af de yngre och vackraste träden, i det man af dem gör så kallad takved. Både i städer och på landsbygden täckas gemenligen husen sålunda, att sedan takstolen blifvit försedd med vrakbräder eller bakar, så lägges på dessa ett tjockt lager af näfver som björkskogen sig till skada måst lemna, och näfvern fasthålles med takveden, hvilken består af de vackraste 20 à 30 år gamla oklyfda träd, lagda tätt intill hvarandra i kors öfver ryggåsen och räckande ända ned till takfoten.' Tolf sådana träd fordras till en alns betäckning å takets båda sidor och på ett enda hus i Umeå har jag räknat 430 stycken träd. När man nu tillika vet, att takveden ej kan ega bestånd i mera än 15 år, och att Norrlands lyx är många byggnader, så inses lätt, huru förstörande för den unga skogen det beskrifna taktäckningssättet är»[1]) etc.

Äfven i mellersta och sydliga Sverige ansågos förhållandena beträffande skogsvården vid samma tid oroväckande, i synnerhet förmärktes föga benägenhet, att vidtaga anstalt för åvägabringande af återväxt.

För att härutinnan åstadkomma en förbättring blef uti kongl. cirkuläret den 30 oktober 1850 bland annat förklaradt: att hvar och en, som visade sig på egen eller arrenderad jord genom sådd ur hand af tall, gran eller lärkträdsfrön, inom fem år derefter hafva uppdragit eller uppdraga låtit barrträdsplantor på sådant sätt, att minst 3,000 stycken funnes någorlunda jemnt fördelade på tunnlandet, samt så vårdade och fredade att de icke af kreatur skadades, skulle, med iakttagande af vissa uppgifna vilkor, för odling af 5, 10, 20, 30, 40 och 50 tunnland men ej derutöfver bekomma en belöning, beräknad efter 10 riksdaler banko per tunnland; att hvar och en, som genom fröträds lemnande vid trakthuggning, af tall 40—50, af gran 50—60 stycken någorlunda jemnt fördelade å tunnlandet, och för öfrigt på lika sätt som nyss omförmäldes, uppdragit eller uppdraga låtit barrträdsplantor, skulle bekomma under enahanda vilkor för ofvannämnda tunnlandstal en belöning, beräknad efter 5 riksdaler banko per tunnland, samt att för hvarje län skulle bestämmas en belöning af 200 riksdaler banko, som tillkomme den bästa fröhandeln i länet, med vilkor att inom fem år derefter genom samma handel kunde anses föryttrade minst 1,000 ℔ för utsäde dugligt tall- eller granfrö och att dylikt frö medelst samma handel hållits tillhanda köpare under minst två år.

Med åtgärder af nu ifrågavarande beskaffenhet var man emellertid ej tillfredsställd, utan rigtades önskningarna å erhållande af en efter landets förhållanden lämpad skogsordning hvars bestämmelser voro egnade att motverka en fortsatt misshushållning med skogen.

Uti särskilda skrifvelser af den 30 november och den 4 december 1854 påpekade rikets ständer behofvet af genomgripande förändringar uti skogslagstiftningen; hvarefter Kongl. Maj:t den 20 juni 1855 tillsatte en komité, bestående af f. d.

[1]) Detta taktäckningssätt har numera nästan alldeles upphört och ersatts af mindre virkesödande.

statsrådet Jonas Wærn såsom ordförande äfvensom statsrådet L. Almqvist, presidenten i bergskollegium Fredr. Åkerman, öfverdirektören vid landtmäteriet Ludvig B. Falkman, hofjägmästaren Israel af Ström, öfverjägmästaren, t. f. direktören för skogsinstitutet Gustaf Segerdahl samt brukspatronen Baltzar De Maré, med åliggande för dem att afgifva utlåtande och förslag, om och hvilka åtgärder, som från lagstiftande eller verkställande maktens sida vore att vidtaga i ändamål att förekomma den öfverklagade, till framtida skogsbrist och menliga klimatiska verkningar ledande förödelsen af skogarne i landet samt att i allmänhet befrämja en förbättrad skogshushållning.

Komitén afgaf den 28 juni 1856 utlåtande, innehållande, efter framställning rörande de dåvarande förhållandena inom de olika landskapen, ett förslag till ny förordning om skogarne i riket samt till nya och förändrade föreskrifter uti vissa delar af skiftesstadgan samt flera andra till skogshushållningen hörande ämnen, äfvensom angående grunderna för inrättande af en särskild skogsstyrelse i hufvudstaden samt af skogsstat i landsorterna. Högsta domstolens yttrande infordrades i anledning af komiténs förslag till ny förordning om skogarne i riket samt till ändringar i skiftesstadgan; hvarefter Kongl. Maj:t uti skrifvelse den 30 maj 1857 öfverlemnade till rikets ständer det af komitén uppgjorda förslaget, med tillkännagifvande att Kongl. Maj:t för sin del funnit följande bestämmelser böra läggas till grund för ny lagstiftning uti ifrågavarande ämne:

att kronoparker samt andre kronans skogar och planteringar borde, derest särskilda omständigheter ej annat föranledde, bibehållas oförminskade och ställas under vård och förvaltning af en i hufvudstaden inrättad särskild styrelse med underlydande tjenstemän och betjente i landsorterna, i ändamål att behandlas efter sådan, på vetenskapliga regler grundad hushållningsplan, som betryggade deras framtida bestånd och tillväxt;

att häradsallmänningarne likaledes borde bibehållas oförminskade och oskiftade samt stå under skogsstyrelsens vård och förvaltning, i ändamål af enahanda regelbundna behandling, som kronoskogarne, men med rättighet för dem, som efter dittills gällande grunder kunde anses såsom delegare i dessa allmänningar, att tillgodonjuta den behållna afkastningen deraf antingen in natura eller med de derför inflytande penningar, på sätt delegarne kunde sins emellan öfverenskomma, dock att kostnaden ej mindre för skogarnes indelning, der sådan ej redan skett, än äfven för deras vård och skötsel skulle i första rummet utaf afkastningen godtgöras;

att skogar å kungsgårdar, boställen och alla andra kronans och allmänna inrättningars hemman och lägenheter, skulle, så vidt med afseende å deras beskaffenhet pröfvades lämpligt, och hinder i öfrigt ej mötte, på allmän bekostnad till regelbunden hushållning indelas; dock att å hemman eller lägenheter, som ej vore under kronans omedelbara disposition, kostnaden för skogarnes indelning efter hand godtgjordes af den inflytande afkastningen;

att, hvad anginge de kronohemman och lägenheter, hvilka besuttes med stadgad åborätt, innehafvarne egde, så framt den vid indelningen föreskrifna hushållning iakttoges, fritt använda årliga afkastningen af skogen, hvilken, till dess sådan indelning skett, finge endast till husbehof begagnas, samt, i händelse hushållsplanen öfverträddes, kunde på lämplig tid sättas under förbud;

att samma rätt och förmån äfven tillkomme boställshafvare derest bostället skog ej öfverstege 500 tunnland eller, ehuru mindre, likväl vid dess indelning befunnes i betydligare mån öfverstiga bostället behof af skogsfång, i hvilket fall det skulle ankomma på Kongl. Maj:ts pröfning, om och under hvad vilkor skogen finge antingen af boställshafvaren bibehållas och nyttjas eller ock af skogsbetjeningen särskildt vårdas och förvaltas, med iakttagande att af skogens behållna afkastning i första rummet tilldelades boställshafvaren, hvad honom skäligen tillkomme;

att då skogen å kronans eller allmänna inrättningars på arrende upplåtna hemman och lägenheter ej funnes vara af den större betydenhet, att den borde ställas under särskild vård och förvaltning af skogsbetjening, men dess indelning till regelbunden hushållning dock pröfvades lämplig, hädanefter vid utarrendering af sådana hemman borde stadgas förbindelse för arrendatorn att, der indelning vore eller blefve verkställd, ställa sig vederbörligen uppgjord plan i afseende å skogens behandling till efterlefnad, emot rättighet för honom att fritt få disponera, hvad af skogens årliga afkastning icke åtginge till hemmanets behof;

att oskift skog tillhörande hemman, by eller socken ej finge, om någon delegare det bestrede, annorledes än till husbehof användas, derest en regelbunden skogshushållning icke iakttoges;

att sockneallmänning ej kunde skiftas utan pröfning och tillstånd af Kongl. Maj:ts befallningshafvande;

att svedjande i skog och betesmark äfvensom getters utsläppande i skog förbjödes;

att, der i följd af särskilda förhållanden afrödjning af skogstrakt skulle finnas lända till men för klimatet eller växtligheten å angränsande jordområden, eller medföra fara för jord- eller bergras eller kunde föranleda annan våda, sådan skogstrakt skulle kunna fridlysas från annan än den mera inskränkta afverkning, som pröfvades vara i nämnda hänseende oskadlig, och hvilken under behöriga kontroller finge verkställas;

och slutligen att i sammanhang med införande af en sådan lagstiftning rörande skogshushållningen, förhöjda och i viss mån förändrade ansvarsbestämmelser för tillgrepp och åverkan i skog antoges.

Härjemte äskade Kongl. Maj:t beviljandet intill nästföljande statsregleringsperiod af ett årligt förslagsanslag å 150,000 rdr rmt, för att, utom det bidrag, som kunde vara att påräkna från skogsplanteringskassan, från hvilken för år 1857 utginge till skogsstatens aflöning ett belopp af 64,145 rdr samma mynt, hvaruti likväl inbegrepes en del boställens afkastning, af Kongl. Maj:t i mån af behof disponeras till erforderliga utgifter för skogsinstitutet och de lägre skolor, som för skogsbetjeningens utbildning blifvit ifrågasatta samt för skogsstyrelsens inrättning jemte dess och öfrige till skogsstaten hörande tjenstemäns aflöning.

Rikets ständer, som erkände behofvet af en skogsstyrelse i hufvudstaden beviljade för inrättande af en sådan och de öfrige af Kongl. Maj:t ifrågasatta ändamål ett årligt reservationsanslag och funno uti skrifvelse den 16 februari 1858 i allmänhet icke något att erinra vid de af Kongl. Maj:t, angifna bestämmelser eller grunder för en ny skogslagstiftning med förklarande dock att i afseende å den ifrågasatta dispositionsrätt, som skulle tillkomma innehafvare af kronohemman och lägenheter, hvilka med stadgad besittningsrätt besuttes äfvensom boställsinnehafvare, sådana betänkligheter förekommit, som förhindrat rikets ständer att samma stadganden godkänna, hvarförutom ständerna anhöllo

att Kongl. Maj:t ville taga i öfvervägande, huruvida det ovilkorliga förbudet emot getters utsläppande i skog borde utsträckas till Kopparbergs, Gefleborgs, Jemtlands, Vester-Norrlands, Vesterbottens och Norrbottens län.

Med anledning af ständernas nu omförmälda uttalande, förordnade Kongl. Maj:t uti bref den 21 januari 1859 till kammarkollegium om inrättande af skogsstyrelsen, och öfverlemnades till dess samtidigt utnämnda chef, förutvarande landshöfdingen i Norrbottens län Anders Emanuel Ros, att efter vissa uti det kongl. brefvet angifna grunder, utarbeta förslag till instruktion för styrelsen. Kongl. instruktion för skogsstyrelsen och skogsstaten utkom sedermera den 19 november 1869.

De efter skogsstyrelsens inrättande närmast följande tio åren utmärktes af flera för skogs- och jagtvården uti riket vigtiga förordnanden.

Den 25 maj 1860 utfärdades kongl. stadga för skogslöroverken i riket; och ny jagtstadga utkom den 21 oktober 1864.

För förhållandena inom den nordliga delen af landet blefvo af stor betydelse de förordningar, som utkommo den 21 december 1865, dels angående kronoparkers bildande i Stora Kopparbergs län och de norrländska länen, samt om vissa iakttagelser vid storskiften och afvittringar i nämnda län, dels angående utsyning och försäljning af skogsalster från kronans skogar i de nyssnämnda länen.

Angående hushållningen med de allmänna skogarna i riket, utkom den 29 juni 1866 förordning, hvarmed ett länge kändt behof blef fylldt.

Frågan om åvägabringande af en ny skogsordning för den enskilda hushållningen återstod emellertid. Norrland ådrog sig härvid i främsta rummet uppmärksamhet; och uppå derom af rikets ständer uti skrifvelse den 13 maj 1868 framställd begäran förordnade Kongl. Maj:t den 18 juni samma år en särskild komité, bestående af landshöfdingen E. V. Almqvist, förste landtmätarne J. W. Pilo och J. E. Nyström, bruksegaren Eric Häggström, skogsinspektörerne A. M. Österdahl och Axel Fr. Kjellerstedt samt vice häradshöfdingen J. A. Åstrand med uppdrag att efter inhämtad kännedom om de norrländska skogsförhållandena till Kongl. Maj:t afgifva förslag såväl till lämpliga lagbestämmelser som till behöfliga författningsstadganden för åstadkommande af en förbättrad och af tidsförhållandena samt på vetenskapliga grunder ordnad skogshushållning i de norrländska provinserna, hufvudsakligen beträffande de under allmän vård stående, men ock i lämpliga fall vidkommande de enskildes dervarande skogar; hvarförutan särskildt utlåtande borde af komitén meddelas, på hvad sätt enligt komiténs åsigt kronan kunde beredas all den inkomst, som af dess ifrågavarande skogar skäligen vore att förvänta.

Komitén, af hvars ledamöter förste landtmätaren Pilo afled, förrän utlåtande afgifvits, framställde förslag till skogsordning för Norrbottens, Vesterbottens, Vesternorrlands, Jemtlands och Gefleborgs län och ifrågasatte härjemte bland annat utsträckt rätt till utbrytning af skogsservitut, vissa tillägg i afvittringsstadgan m. m.; dess utlåtande är dateradt den 21 december 1870.

Redan derförinnan hade för Gotland meddelats en den 10 september 1869 utkommen förordning, som till förekommande af skogsförödelse derstädes åvägabragte vissa inskränkningar i afseende å dispositionsrätten öfver skog å enskild egendom.

Administrationen.

Redan under medeltiden förekommo med säkerhet här i landet »vild-, djur- eller fogelskyttar», såsom de sedermera under 1500-talet benämndes. Bruket att anställa sådane, som hade sin naturliga anledning uti villebrådets dåvarande stora betydelse för hushållningen, gynnades af den förkärlek, som adeln egnade jagten. Vid sidan af skyttarne omförmäldes »jägare», som utmärkte sig genom en större utbildning uti yrket än den i landet vanliga. De voro sannolikt hemmastadde uti de metoder för jagt, som brukades i det sydliga Europa och hade, efter hvad det vill synas, uteslutande till uppgift att sysselsätta sig med djurfång, medan åter skyttarne antagligen tillika varit hemmansbrukare.

Regentens lefnadssätt stod under ifrågavarande tid i nära öfverensstämmelse med stormännens. Hufvudsakliga skilnaden låg deruti, att den förre gemenligen förfogade öfver mera betydande tillgångar. Han torde alltså kommit att i sin tjenst anställa större antal af jägare och skyttar än det, hvartill stormännen hade tillfälle. En giltig anledning till nämnda förhållande låg också uti den dyrbara hofhållningen, för hvars uppehållande fordrades ansenliga förråder af kött, skinnvaror m. m.

Med temligen stor säkerhet må man sålunda kunna antaga, att flere af medeltidens regenter förutom de hoffolket tillhörande jägare, som vistades i deras närhet, haft skyttar i landsorterna, med åliggande för dem att å mer eller mindre bestämda tider af året till hofvet inleverera villebråd. Från Gustaf Wasas vistelse i Dalarne kort före befrielsekriget omtalas en »kronoskytt» med namn Sven Elfsson i Isala by som troligen haft en dylik anställning.

Gustaf I hade i sin tjenst åtskilliga personer, som för hans räkning voro upptagne af jagt och djurfång. Han rönte till och med en viss svårighet att förskaffa sig så många sådana, som han hade önskat. Derpå häntyder bland annat hans uti bref den 7 september 1525 till danske riksmarsken Tyge Krabbe ställda begäran, att denne, om han hade någon god jägare till öfverlopps, skulle sända den till konungen under löfte å den

sistnämndes sida att i sådant fall »byta och dela» med riksmarsken »den del der god är», och uti bref den 6 februari påföljande år förnyades begäran, med tillägg att konungen jemte jägaren ville hafva »ett godt par stöfvare» [1]). Äfven från andra håll sökte konungen förskaffa sig till djurfång lämpliga personer. Den 2 mars 1544 skref han till Nils Grabbe i Wiborgs län med anmodan att sända goda »fågelfängare och skyttar», som kunde skjuta hvarjehanda skogsfågel i synnerhet järpar; och den 9 oktober samma år anbefalldes anskaffande af en hornbåge till den »finske vildskytt», som dragit till Gripsholm. Ofta omförmäldes under Gustaf I:s regering en person vid namn Claus Djureskytte. Till honom, som någon gång kallades konungens trotjenare, öfverläts enligt kongl. brefvet den 1 juli 1539 att å efterlefnaden af åtskilliga der meddelade föreskrifter i fråga om jagt å hjort och hind m. m. utöfva uppsigt [1]) under hotelse att, om han dervid såge genom fingrarne, han skulle straffas till lif och gods.

Särskilda förläningar meddelades personer för dylik uppsigt eller andra med jagten sammanhängande ändamål. Så erhöll enligt kongl. brefvet den 26 mars 1541 en »her Anders Jegere», jemte confirmation af Torsö prestegäld, den närliggande Odensön, under vilkor att han noga skulle tillse, att fridkallade djur ej der skötes eller utöddes; och ofvannämnde Claus Djureskytte fick den 10 juli 1552 förläning af vissa nybyggen å Edsweden (sedan benämnd Edsmärren) i Westergötland, med skyldighet att »dher emoth uppehalla salt och tunneträ tills dhen willebråd han till wårt behoff församblandes eller skjutandes warder».

Oafsedt de särskilda uppdrag, som härutinnan lemnades vissa personer, tillhörde den allmänna tillsynen, att kongl. påbud och befallningar rörande jagt och skogsvård åtlyddes, vederbörande fogdar och öfver dem de ståthållare eller andra befallningsmän, som i de olika orterna å konungens vägnar bjödo och befallde.

För de högre embetsmännen förefanns och fortlefde sedermera rätt att till eget behof fälla villebråd å kronomark. En antydan härom innebär det kongl. bref, som den 14 mars 1673 utkom, innehållande, att ingen landshöfding finge hafva i sin tjenst flere än två skyttar, utan att dessa dock skulle få fälla något högdjur vidare än lagen föreskrefve, hvarmed sannolikt menades, att de i lagen förbudna tiderna skulle iakttagas. Äfven nu gällande jagtstadga tillägger såsom bekant Kongl. Maj:ts befallningshafvande för egna personer jagträtt å kronoskog inom deras tjenstgöringsområde.

Nu omförmälda förmån torde väl hafva varit de lägre embetsmännen förvägrad. Att märka är dock, hurusom under 1500-talet deras verksamhet ej var begränsad till utöfvande af uppsigt å jagtvården, utan inträffade ej sällan, att föreskrifter i fråga om de djur, som till konungens behof borde inom en viss ort fällas, kommo för verkställighet dem till handa. Härigenom fingo de emellertid ett sådant bestyr med jagten, som lätt för dem möjliggjorde att tillgodose egna intressen, hvarföre förbud måste ibland till dem utfärdas att fälla högdjur [2]).

Temligen oförändrade tyckas förhållandena uti ifrågavarande hänseende bibehållit sig under senare delen af sistnämnda århundrande. Esomoftast utsände konungen under denna tid sina personliga tjenare för att i landsorten fälla villebråd. Exempel härpå erbjuder den kongl. befallning, som den 19 juni 1576 lemnades drabanten Olof Larsson att begifva sig till Westergötland och Dalsland för att der med undersåtarnes tillhjelp till konungens eget behof fälla inemot 50 elgar, hjortar och rådjur samt efter skedd insaltning sända köttet till konungen.

I den mån regenterne af vigtigare göromål hindrades att egna en noggrannare uppmärksamhet åt jagtvården, framträdde behofvet af särskilda förtroendemän för utöfvande af uppsigt å densamma, likasom å hushållningen vid de kongl. djurgårdarne.

Väl meddelades redan under Johan III:s regering förordnande för några personer, tillhörande högadeln, att inom en eller annan trakt af riket hafva en viss tillsyn uti nyss berörda hänseende; men dessa uppdrag [1]) voro, efter hvad det vill synas, af temligen tillfällig natur och afsågo sannolikt i främsta rummet att utan hänsyn till stånd bereda tillämpning af jagtförordningarne.

Mera omfattande och varaktig var den anställning, som den 16 mars 1595 lemnades Nils Claesson till Alebäck. Honom uppdrogs nämligen enligt fullmakt nämnda dag att vara konungens jägmästare med skyldighet att hafva uppsigt öfver Kongl. Maj:ts djurgårdar samt försvara Kongl. Maj:ts och kronans parker och »all djurfällning emot lag och rätt».

Under den sedermera följande tiden omnämndes allt oftare jägmästare och jägare. I kongl. bref den 24 januari 1604 lemnades ett visst uppdrag åt »jägmästaren Michel Wachtmester» och uti bref från konungen samma år omförmäldes den 4 februari »Hans Jäger» och den 21 augusti »Chilian Christianson Jägare».

Möjligen lemnades redan till dessa och andra personer, som i landsorterna vunno anställning såsom jägmästare, jägare eller skogvaktare, ett visst inseende öfver skyttarne, men detsamma, om det ens ifrågakommit, hade näppeligen någon större betydelse. Vigtigare var det, att den 27 juni 1613 till öfverjägmästare utnämndes en inflyttad tysk, Stellan Otto Mörner, som dessförinnan år 1606 förordnats till öfverhofjägmästare. Den honom tilldelade titeln af öfverjägmästare utmärker beskaffenheten af det meddelade uppdraget och den öfveruppsigt, som honom tillkom öfver de i landsorten varande jägmästarne med flere. En omständlig fullmakt utfärdades för honom samtidigt dermed, enligt hvilken han skulle, bland annat, hafva tillsyn öfver kronans parker, som Sveriges lag konungen ensam förbehölle; i sammanhang hvarmed förekommo åtskilliga föreskrifter i fråga om jagt och skjutande, om fogellek, om björnar och varggårdar, anställande af skyttar m. m.

Vid sidan af nu omförmälda personer, hvilkas hufvudsakliga uppgift låg uti utöfning af jagten, förekommo andra, till hvilka en viss befattning med skogsvården öfverläts. Sålunda befullmäktigades den 7 augusti 1581 profossen i Vestergötland att hafva uppsigt öfver kronans skogar särdeles å Edsveden och alla de skogar, som låge utmed elfven, med förklarande, att bevis å förbrytelser, som af honom uppdagades, skulle insändas till konungens kansli; och den 3 september 1596 utfärdades försvarelsebref för Nils Berg, som på jägmästaren i Vestergötland Claes Jonssons begäran förordnats att hafva akt å kronans skogar och konungsparker i Vestergötland.

[1]) Huru angelägen konungen var att i hans tjenst anställde jägare ej skulle afvika, inhämtas af kongl. brefvet den 21 augusti 1529 med befallning till Bengt Skrifvare, att denne skulle »bespana» en jägare med hundar i Småland, om hvilkens vistelseort konungen var okunnig. — [2]) Kongl. brefvet den 5 juli 1547 föreskref sålunda att fogdarna i Nyköpings län icke finge skjuta så många elgar och rådjur.

[1]) Den 27 oktober 1572 befullmäktigades Göran Gyllenstjerna att hafva tillsyn öfver jagten inom Stäkeborgs län; och den 22 oktober 1573 fick Carl de Mornay ett likartadt uppdrag.

»Skogvaktare» omtalas allt oftare under början af 1600-talet, men desamma hade bestyr ej blott med skogsvården utan kanske förnämligast med jagten.

Den 2 april 1609 utnämndes till denna syssla i Jönköpings län Michel Jönsson i Tenhult; och den 25 januari 1619 utfärdades för Erich Knutsson en omständlig skogvaktarefullmakt, hvarest med anmärkning, att konungen tillsatt skogvaktare uppå alla sina skogar, denne Erich Knutsson förordnades till skogvaktare öfver »Callmarne, Tiust och Tuna Lhän och Södre och Norre Widbo», i hvilken egenskap honom skulle tillkomma att hafva inseende deröfver, att i dessa orter allt olaga skjutande blefve afskaffadt med skyldighet att »der han förnimmer någen som understår sigh till att slå djur eller gå opå Foglelekar och icke är af Oss dertill förordnader eller vttskickedh, dem skall han låta antekna och skicke Oss deres nampn och hvar the äre boendes eller hafwa sitt tillhåld, då wele wij fuller finna rådh till att låta näpsa dem, så att andre skole der hafva en warnagel af».

Godtgörelse till dessa tjenstemän bereddes på olika sätt. Förutom upplåtelse af jord förekom en mera eller mindre omfattande skattefrihet. Så befriades den 17 februari 1606 fyra fogelskyttar i Nerike från de årliga utlagorna å sina hemman, och den 19 februari 1611 förklarades skogvaktare och djurskyttar i Vestergötland vara frie för årliga skatter, utskrifning, skjutsfärder, men ej från hjonelagspenningar.

Medgifvanden af delaktighet uti böter, som för öfverträdelser emot jagt- och skogsförordningarne ådömdes, blefvo äfvenledes tidigt en vigtig inkomstkälla för jägeribetjente. Redan den 30 juni 1599 inflöt uti då meddelad fullmakt för Petter jägare, som skulle hafva tillsyn, att ingen af adeln, ryttare, knekter eller andre å kronans skogar och parker i Vestergötland sköte några djur samt tillika åtala dem, som dermed besloges, uttryckligt berättigande att behålla tredjedelen af böterna; och 1638 års instruktion, som tillade jägeribetjente tredje penningen af böter och sakören samt medgaf kronans djur- och fogelskyttar frihet för gästning, skjutsning och utskrifning, uttalade säkerligen härmed blott hvad sedan längre tid tillbaka varit öfligt.

Kontant lön förunnades någon gång. Exempel härpå erbjuder omnämnda fullmakt för skogvaktaren Erich Knutsson, hvilken tillförsäkrades att »bekomma åhrligen sin Lhön och Beställning, som honom opå bete tienst förordnet är», likasom att få »sin nödtörfftiga fordenskap», då han vore å tjenste resor stadd.

Vid bestämmande af de löneförmåner, som kommo jägeribetjente till del, blef emellertid städse den kontanta lönen en obetydlighet. Huru godtgörelse för de högre bereddes, visar sig af fullmakten den 13 februari 1613 för Nils Krake att vara »underjägmästare» i Vestergötland, utmärkande, att hans lön skulle vara 12 daler i penningar, samt härförutom 8 alnar i »packelaken», fri kost äfvensom en tredjedel af alla förbrutna skinn och hudar. Skogvaktarne tillades den 3 augusti 1616 skattefrihet å sina hemman; och uti meddelade förordnanden för djurskyttar att jaga på kronans allmänningsskogar inflöt under Gustaf II Adolfs regering merendels berättigande att för det, som levererades till Stockholms skinnkammare, få afdrag å hemmansräntor eller kontant betalning och stundom fri förtäring och skjuts[1]).

[1]) Sveriges historia under Gustaf II Adolfs regering af Abraham Cronholm, delen IV. sid. 475. Lund 1864.

Flera omständigheter gifva vid handen, att under nu ifrågavarande tid kronoskyttar till stort antal funnits i landsorten. Ofvan omförmälda fullmakt för Stellan Mörner den 27 juni 1613 innehöll föreskrift för denne att förordna två djurskyttar i hvarje fögderi, och möjligen torde i många trakter, der ymnigt villebråd fanns, än flera skyttar hafva förekommit.

Dessförinnan likasom sedermera vållade skyttarne stridigheter emellan landets store. Uti den emellan konung Johan III och hertig Carl den 13 februari 1587 ingångna förlikningen stadgades, att hvarken konungens eller furstens skyttar finge öfverskrida en hvar af dem begge tillkommande landområden; och nära femtio år derefter intogs uti kongl. förklaringen den 28 juli 1634 försäkran, att konungens hejderidare, skogvaktare, djur- och fogelskyttar derefter ej skulle understå sig att göra ridderskapet och adeln något förnär å dess parker vid äfventyr att dömas till ett arbitralt straff.

Huru stort än antalet af dem var, som förvärfvat sig anställning såsom kronoskyttar, funnos dock många, som i denna egenskap utan lagligt berättigande ströko omkring i landet. Särdeles förrymde knektar och andra, som förlorat lust för stadigt arbete, egnade sig med förkärlek åt jagt och tilltvingade sig, under föregifvande att vara kronoskyttar, af den värnlöse bonden å landsbygden födoämnen och skjuts, hvarigenom de för befolkningen blefvo en verklig landsplåga[1]).

Under drottning Kristinas regering åvägabragtes en bestämdare organisation af jägeripersonalen. Regeringsformen af år 1634 omtalade bland de höga riksembetena en riksjägmästare, hvilken skulle hafva, såsom det sades, »inseende på Konungens parker och jagerättigheter samt djurgårdar såväl som öffver Chronones skogar att där icke skeer intrång uthj; i liika måtto att rätta tiden j lagen eller stadgerne beskreffven observeras medh djur eller foglefänge och att biörne och skadeliga djurs jagt icke försummas; att icke bärande trädh emot lagh hugges eller chronan skeer i dess skogar inpass; att chronones Ållone och böke skogar förvändes till nytta; och så i liika måtto dirigera Konungens hoffjachter och laga att dee till dess lust och heder bestälte ähre. Under hans lydno skola vara Hoffjägemästare och deres underhaffvande, så djurewachtare, skogwachtare och så till allmänne skadelige djurs jacht Embetsmännen, enkannerligen fogdarne, ländsman och allmogen vara honom eller hans fullmechtige följachtige».

Den 11 december 1635 utnämndes till riksjägmästare Carl Hård och uti samtidigt härmed meddelad fullmakt angåfvos hans skyldigheter.

Närmare bestämda blefvo dessa uti den år 1638 utkomna, i öfverensstämmelse med berörda fullmakt affattade instruktionen; enligt hvilken det skulle åligga riksjägmästaren bland annat tillse att kronans verklige skyttar försåges med särskilda tecken och vapen samt att förteckning å dem likasom å hejderidare årligen upprättades och till kronans räknekammare samt landshöfdingarne ingåfves; den, som origtigt angåfve sig för att vara kronans skytt, skulle gripas, till närmaste slott föras och uti knekterullorna inskrifvas. Likartad föreskrift förekom uti fullmakt den 26 februari 1638 för Paul de la Grange att vara jägmästare i Kalmar, Kronobergs och Jönköpings län.

[1]) Jemför riksdagsbeslutet år 1643 punkten 8, riksjägmästareinstruktion af år 1638 samt resolutionen å adelns besvär den 20 december 1643 § 8.

Under 1600-talet tilltog så småningom antalet af de personer, som tillhörde jägeristaten. Uti 1646 års specialstat upptages såsom hörande under »Rijksjägeristaten» först och främst riksjägmästaren med en aflöning af 1500 daler silfvermynt jemte särskildt anslag för utfodring af fyra hästar [1]), vidare två underjägmästare, 2 skogsridare, 2 falkofängare, hvarförutom omförmäldes hejderidare, skogvaktare och skyttar i landsändarne [2]) till ett ej angifvet antal, hvilka alla, med inberäknande af det, som tillkom riksjägmästaren, i aflöning bekommo ett belopp af 5,911 daler 2 öre.

Närmare uppgift å jägeribetjeningen finnes för år 1661. I den för detta år upprättade personalstaten omförmälas nämligen, förutom riksjägmästaren och hans handskrifvare, för Upland: 1 hejderidare, 2 falkenerare, 5 skogvaktare, af hvilka en var förordnad för fredsmilen omkring Upsala, 1 djurvaktare med 3 drängar vid Svartsjö och 1 rapphönsfångare med dräng; för Södermanland: 1 hejderidare och 8 skogvaktare; för Östergötland: 1 hejderidare, 8 skogvaktare, 1 rapphönsfångare med dräng, 1 djurvaktare, 2 ledevaktare och 5 drängar vid Omberg, 1 djurvaktare jemte 3 drängar vid Linköping; för Småland: 3 hejderidare och 22 skogvaktare, deraf 11 i Jönköpings län, 6 i Vexiö län och 5 i Kalmar län; för Skaraborgs län: 1 underjägmästare, 1 hejderidare, 25 skogvaktare och 1 djurvaktare i Skara med 3 drängar; för Elfsborgs län: 1 hejderidare och 25 skogvaktare; för Nerike: 7 skogvaktare; för Vestmanland: 1 hejderidare, 1 djurvaktare vid Ulfvesund, 4 drängar och 4 skogvaktare, samt för Åland: 1 hejderidare, 2 skogvaktare och 4 skallfogdar. Staten för dessa visade en slutsumma af 9,022 daler s:mt. En betydlig del deraf synes dock hafva innehållits, så att den verkliga utgiften från statsverket blott belöpte sig till omkring halfva beloppet.

Uti öfriga delar af riket, der hvarken skogs- eller jagtvården påkallade någon jägeribetjening, torde också i allmänhet någon dylik icke hafva vid nu ifrågavarande tid förefunnits.

Der var det hufvudsakligen omsorgen för vilddjurens utrotande, som kunde föranleda anställning af jägeribetjente, men merendels var inom dessa trakter vanan vid vapnens bruk hos befolkningen så stor, att densamma under ledning af utsedde skallfogdar lätteligen kunde företaga de i lag föreskrifna åtgärderna mot de för boskapen mest farliga rofdjuren, såsom varg, utan att till biträde behöfva jägeribetjente.

Emellertid förtjenar det omnämnas, att redan uti den fullmakt, som den 19 augusti 1664 utfärdades för Erik Boye att vara underjägmästare, förklarades, att hans embete skulle isynnerhet deruti bestå, att söka utöda de odjur, som funnos i Finland och vållade allmogen stor skada. Häraf synes, att jägeribetjeningen ingalunda blott hade regenternes benägenhet för jagt att tacka för sin tillvaro, utan att den äfven förelades en för kulturens fortgång vigtig uppgift.

Kongl. resolutionen den 14 augusti 1682 medförde åtskilliga förändringar inom jägeristaten. Riksjägmästaresysslan [3]) indrogs, och till utöfvande af den uppsigt öfver jägeribetjente, som förut tillkommit innehafvaren af detta embete, lemnades föreskrift om förordnande af fyra jägerifiskaler. Härförutom omtalades såsom chef för jägeristaten inom hvarje län en öfverjägmästare. Någon sådan tillsattes dock ej för hvarje af de län, der en jägeripersonal fanns, utan inträffade det ofta, att en person var öfverjägmästare inom flera län. Så blef Gustaf Hammarin, adlad Hammarberg, öfverjägmästare år 1684 i Småland och derefter år 1697 i Skåne, Halland och Blekinge samt Östergötland. Vid samma tid synes också en annan person, en slägting till den sistnämnde vid namn Samuel Hammarin, adlad Hammarfeld, som förut varit landtjägare i Jönköpings län, hafva innehaft enahanda beställning i det sydliga Sverige.

Jägerifiskalerne [1]), hvilkas löneförmåner utgjordes af bötesandelar och möjligen ersättning för rättegångskostnad uti af dem utförda mål, torde hufvudsakligen haft till åliggande att öfvervaka både det sätt, hvarpå jägeribetjente fullgjorde sina skyldigheter och den allmänna efterlefnaden af de särskilda förordningar, som för skogs- och jagtvården meddelats. Jägerifiskalerne utsträckte sin verksamhet äfven till Norrland.

Detta angifver kongl. resolutionen den 29 maj 1686 uppå samtlige allmogens uti södra och norra kontraktet af Helsingland gjorda ansökan att slippa jägerifiskalens emot dem anställda action och påbördade böter för skogshygge och svedjefall, dervid Kongl. Maj:t verkligen befriade de fällde från utgifvande af böterna.

År 1683 tedde sig jägeristaten enligt den upprättade personalförteckningen på följande sätt, nämligen: tre jägerifiskaler, en för Upland, Södermanland, Vestmanland, Öster- och Vestergötland jemte Bohuslän, en för Småland, Skåne, Halland och Blekinge samt en för Nerike, Vermland och Dal jemte bergslagen, Dalarne och Norrland, hvarjemte den öfriga skogspersonalen utgjorde för Upland: 1 underjägmästare, hvars tjenstgöringsdistrikt jämväl omfattade Vestmanland och Gestrikland, äfvensom 1 hejderidare och 10 skogvaktare; för Södermanland: 1 hejderidare och 8 skogvaktare; för Östergötland: 1 hejderidare, 8 skogvaktare, 2 djurvaktare, 1 ledvaktare och 6 drängar; för Kalmar län: 1 hejderidare och 5 skogvaktare äfvensom för Öland: 1 landtjägare och 12 skogvaktare, hvilka senare tillika skulle vara strandridare; för Blekinge: 1 hejderidare och 4 skogvaktare; för Jönköpings och Kronobergs län: 2 hejderidare, 17 skogvaktare samt 1 djur- och skogvaktare å Visingsö; för Elfsborgs län: 1 hejderidare, 21 skogvaktare och 12 skyttar; för Skaraborgs län: 1 underjägmästare, 2 hejderidare, 3 djurvaktare, 28 skogvaktare, 13 skyttar och 1 dräng; för Nerike: en underjägmästare jemväl för Vermland och Dal äfvensom 11 skogvaktare; för Vestmanland: 1 hejderidare, 1 djurvaktare öfver Ulfvesund, 3 drängar och 9 skogvaktare; för Åland: 1 hejderidare, 2 skogvaktare och 4 skallfogdar samt för Bohuslän: 1 hejderidare och 4 skogvaktare.

Någon lön för fiskalerne omförmäles ej; men aflöningen för de öfrige uppgick till ett sammanlagdt belopp af omkring 6,650 daler s:mt.

De omfattande bestyr med skogsvården å krono- och skattejorden, som under 1600-talet tilldelades jägeribetjente, alstrade

---

[1]) Riksjägmästaren skulle förutom den i staten anslagna lönen enligt 1638 års instruktion jemväl bekomma hudarne af alla »störta och skadedjur». — [2]) Enligt nyssnämnda instruktion skulle vissa hejderidare förordnas för hvarje fredkallad park, hvarförutom för hvarje härad i riket skulle tillsättas en skogvaktare, hvilken borde ega den förmögenhet, att han kunde hålla egen duktig häst att dermed årligen öfverrida skogarne. — [3]) Riksjägmästare voro efter hvarandra: Carl Hård, Axel Carlsson Sparre, Claes Baner, Ebbe Ulfelt och Axel Baner.

[1]) Uppå hemställan af riksjägmästaren Claes Baner förklarade Kongl. Maj:t i bref af den 5 mars 1668, att den, som vore fiskal under jägeristaten, skulle få tertialen af vissa sakören, hvadan det vill synas som skulle dylika embetsmän funnits redan före omorganisationen af jägeristaten 1682.

en allt bestämdare skilnad emellan, å ena sidan, sådana jägeribetjente, som hade den lokala skogs- och jagtvården å landsbygden till sig öfverlåten, och, å den andra, dem, som för jagt och djurfång voro i konungens personliga tjenst.

De förre voro närmast underordnade Kongl. Maj:ts befallningshafvande, medan de senare, som hörde till hofjägeristaten [1]), ställdes i uteslutande beroende af visse utaf konungens hofembetsmän. Bland dessa skulle visserligen högsta chefskapet utöfvas af konungens öfverstemarskalk, men öfverläts hufvudsakliga befattningen härmed till hofjägmästaren, hvilken skulle anordna och leda de kongl. jagterna samt öfvervaka hushållningen å djurgårdarne.

Kongl. Maj:ts i de olika landsorterna varande befallningshafvande, som sedan äldre tider utöfvat hvar inom sitt län den högsta tillsynen öfver skogsvården, förlorade i viss mån under medlet af 1600-talet sin gamla myndighet, i det att till vissa af de då inrättade s. k. rikskollegierna lemnades en icke obetydlig befattning med de skogar, hvilka betraktades såsom kronan tillhörande. Såsom här ofvan blifvit omnämndt, öfverläts nämligen för bergshandteringens understödjande till bergskollegium, enligt Kongl. Maj:ts fullmakt af den 6 juli 1649, en omfattande förfoganderätt öfver kronans skogar och allmänningar särdeles i närheten af bergverk och bruk; och med hänsyn till flottans behof af ekvirke samt masteträd kom amiralitetskollegium att taga befattning med frågor, som å tillgången af nämnda slags virke kunde få inflytande. Kammarkollegium hade att skaffa med jordbrukshushållningen i allmänhet uti riket, hvadan ock allt, som rörde skogsvården, underställdes dess pröfning [2]); och slutligen fick krigskollegium, i följd af indelningsverkets upprättande och hela den öfriga i sammanhang dermed åvägabragta militära organisationen åliggande att hafva omvårdnad rörande allt, som anginge hushållningen å de till militiestaten anslagna talrika hemmanen.

Inom länen fortforo emellertid Kongl. Maj:ts befallningshafvande att i fråga om skogsvården vara den högsta myndigheten. Till dem ställde kollegierna uti ärenden rörande skogsväsendet sina bref; och skyldighet för landshöfdingarne att med uppmärksamhet följa skogshushållningen inom de särskilda länen återkom städse uti de instruktioner, som för dem utfärdades. Dem underordnade voro krono- och jägeribetjente.

Sedan längre tid tillbaka synas de för djurfång anställde skyttarne och till jägeristaten hörande medlemmar ibland hafva blifvit ålagde att deltaga uti landets försvar. Kongl. brefvet den 12 april 1611 innehöll uttrycklig befallning till Michel Wachtmester att emot danskarne uppbåda skogvaktare samt af dem bilda en fana; och uti en ibland hofjägmästarnes handlingar i riksarkivet förvarad ansökan från 1680-talet omförmäles, att skogvaktare dessförinnan hållit en god klippare med sadel och pistoler för att, när så omträngde, i krigstider gå till gränsen [1]).

Den talrika jägeripersonal, som under början af 1700-talet förekom i Skåne, utgörande enligt en ännu i behåll varande specifikation och rulla för år 1714, en öfverjägmästare med dennes vikarie, en holzförste, åtta hejderidare och landtjägare samt en hvar af dem underordnade skogvaktare till ett sammanlagdt antal af 33 personer, äfvensom 49 extra kronoskyttar, alla fördelade å de olika hejderidaredistrikterne, synes jemväl af generalguvernören grefve Stenbock hafva blifvit använd vid försvaret emot danskarne [2]), och sannolikt torde till de vapenföre jägarne härvid öfverlemnats att biträda vid handledningen af de odisciplinerade hopar, hvilka han nödgades att föra emot den inträngande fienden.

Under slutet af samma sekel kom, såsom här nedan skall omförmälas, ånyo jägeristatens medlemmar att användas för militära ändamål.

Det redan tidigt under frihetstiden framträdande bemödandet att genom anordnande af ek- och bokplanteringar bereda ökad tillgång å dessa trädslag, föranledde, såsom omnämndt blifvit, den 1 september 1720 meddeladt förordnande för ränte- och proviantmästaren Nils Rahmn att vara direktör vid skogarne i Göteborgs och Bohus län samt Elfsborgs län och Halland »med rang, som i 36:te nummern i rangordningen vore införd, dock utan lön eller gravation i staten». Samma direktörsbefattning bekläddes efter honom af öfverstelöjtnanten Thure Lejonstolpe, men torde sysslan sedermera indragits. Nils Rahmn ådagalade mycket nit uti sitt embete, hvarom vitna de omfångsrika berättelser i ämnet, som han afgaf till öfverordnade myndigheter, och hvilka i flera hänseenden äro ganska upplysande.

Amiralitetskollegium likasom bergskollegium fortforo under frihetstiden att ega ofvanberörda befattning med skogsvården.

För att biträda kammarkollegium vid öfverläggningar angående rikets kultur förordnades den 8 juni 1725 en särskild ekonomideputation, bland hvars ledamöter märktes riksråden grefve De la Gardie och baron Lagerberg äfvensom presidenten baron Feif, öfverdirektören Nordencreutz och assessoren i bergskollegium Bergenstjerna.

Jägeripersonalen, som säkerligen under krigsåren haft många vakanser, återställdes efter det fredstillstånd inträdt i nära öfverensstämmelse med hvad som egt rum efter 1682 års resolution.

Huruvida jägerifiskaler fortfarande förekommo bland de ordinarie beställningarne, är ovisst. Någon gång blefvo likväl dylika tjenstemän, hvilka, såsom varande utan lön, ej upptogos i staterna, omförmälde. Så tillades jägerifiskaler genom kongl. brefvet den 16 januari 1740 vid åtal för svedjande samma andel af böter och af grödan, som genom kongl. brefvet den 25 april

[1]) Redan 1632 förekom en hofjägeristat utgörande 1 fogelfångare, 3 jägare, 2 djurskyttar och 4 fogelskyttar. Talrikare var den 1637, då bland hofpersonalen upptogs: 1 hofjägmästare, 4 nätjägare, 1 fogelfångare, 12 djur- och fogelskyttar, 1 hofjägare med biträde samt 2 falkenerare, för hvilka aflöningen uppgick till 1,387 daler 16 öre. Uti staten för år 1646 förekom likaledes en särskild hofjägeristat, fördelad i två afdelningar, de tyske och de svenske jägarne. De förre utgjordes af 1 hofjägmästare med 4 tjenare, 1 hofjägare med sina tjenare, 1 »besuchknecht» med dräng, 4 jägaredrängar och 4 tygknektar, under det att åter de svenska jägarne voro bland andre 4 nätjägare, 1 fogeljägare, 12 djur- och fogelskyttar, 1 »waideman», som tog rapphöns, 1 hofjägare med två drängar, 1 hejderidare vid Stockholm, 1 »waideman, som ligger på heeden». Sammanlagda aflöningen uppgick för de tyska jägarne till 4,056 daler och för de svenska jägarne till 1,754 daler, deruti inberäknade 282 daler till hundarnes förtäring. Bland hofjägmästarne under senare delen af 1600-talet och början af påföljande århundrade må nämnas Hans Reutercrantz, Otto Mörner och Carl Gustaf Spens. — [2]) Kammarkollegium skulle jemväl enligt kongl. brefvet den 16 november 1680 hafva inspektion öfver jägeritjenstemännens aflöning likasom å djurgårdarne att der fallande hö till konungens nytta begagnades.

[1]) På samma ställe uppgifves, att i Vestergötland funnits vid denna tid 50 skogvaktare samt dessutom enligt kongl resolutioner en kronoskytt i hvart härad, hvilka åtnjutit till boställe de förre $^1/_2$ mantal och de senare $^1/_4$ mantal. — [2]) Den 21 augusti 1709 uppdrog grefve Stenbock till öfverjägmästaren G. Hammarberg att till förökande af jägeristaten i Skåne antaga till kronoskytt en af hvarje socken, som vore skicklig till jagt och skogarnes befredande och brukbar vid andra påfallande tillfällen till rikets försvar. Förmåner, som utlofvades dem, voro: frihet från utskrifning och extra ordinarie kontribution, Kongl. Maj:ts särskilda beskydd och hägn samt försäkran att ej blifva till utrikes ort transporterad. Ståndspersoner, som ville emottaga anställning vid jägeristaten, skulle tillförsäkras att efter hvars och ens qvalitet och egenskap dervid employeras. Skrifvelsen härom finnes i riksarkivet bland handlingar rörande skogs- och jägeristaten, der äfven omförmälda rulla förekommer.

1735 medgifvits landsfiskaler, och kort derefter i kongl. bref den 7 mars 1740 omnämndes tillsättning af en jägerifiskal i Östergötland.

Enligt 1737 års personalstat utgjorde jägeristaten i Upsala län: 1 jägmästare, 1 hejderidare och 7 skogvaktare; i Stockholms län: 1 hejderidare, 5 skogvaktare samt å Svartsjö 1 djurvaktare med dräng, 1 skytt och 1 skogvaktare; i Södermanland: 1 hejderidare och 8 skogvaktare samt derförutom för Gripsholms län 1 jägare och 3 skogvaktare och för Eskilstuna län 2 skogvaktare: i Östergötland: 1 hejderidare och 8 skogvaktare äfvensom för Vadstena län 1 hejderidare, 1 djurvaktare och 5 ledevaktare; i Kalmar län: 2 hejderidare och 7 skogvaktare; å Öland: 1 landtjägare och 12 skogvaktare; i Blekinge: 1 hejderidare och 4 skogvaktare; i Jönköpings län: 1 hejderidare, 11 skogvaktare jemte 1 djur- och skogvaktare å Visingsö; i Kronobergs län: 1 hejderidare och 6 skogvaktare; i Kristianstads län: 1 öfverjägmästare, 1 holzförste enligt kongl. brefvet den 26 juni 1723, 4 hejderidare och 16 skogvaktare; i Malmöhus län: 1 landtjägare, 4 hejderidare och 16 skogvaktare; i Halland: 1 hejderidare och 4 skogvaktare; i Bohus län: 1 hejderidare, 4 skogvaktare; i Elfsborgs län: 1 hejderidare, 21 skogvaktare, 12 skyttar; i Skaraborgs län: 1 öfverjägmästare, 2 hejderidare, 1 djurvaktare, 28 skogvaktare, 13 skyttar, 1 dräng; i Nerike och Vermland: 2 hejderidare, 16 skogvaktare; i Vestmanlands län: 1 hejderidare och 9 skogvaktare samt i Strömsholms län: 1 hejderidare och 3 skogvaktare. Sammanlagda kontanta aflöningen uppgick till 8,425 daler 4 öre. Anmärkas må härvid, att utbetalning af löner till skogvaktare och skyttar gjordes beroende deraf, att de, utom hvad som fälldes vid allmänna skall, hade nedlagt vissa rofdjur; ett förhållande som i författning om än icke i tillämpningen qvarstod intill utfärdandet af nu gällande jagtstadga.

Jemte den ordinarie staten förekom en extra ordinarie stat, enligt hvilken dels funnos för Halland, på grund af sekreta utskottets resolution af den 31 maj 1731, 1 hejderidare och 4 skogvaktare, hvilka tillsammans uppburo 220 daler s:mt, dels upptogs såsom lön till direktören för tillsyn af skogarne uti Skaraborgs, Elfsborgs, Göteborgs och Bohus län 600 daler s:mt att utgå af jägerisakören inom dessa län.

I flera af de provinser uti det sydliga och mellersta Sverige, der ymnig tillgång å villebråd samt ek eller bok förekom, ifrågasattes vid nyssberörda tid en betydligare tillökning af jägeristaten. Öfverjägmästaren W. M. Pauli gjorde nämligen år 1736 hemställan om inrättande uti Småland och Bleking af en ny jägeristat, till hvars aflöning skulle användas kronans inkomster af bi, perlefisken samt flottbara strömmar, likasom ållongäld, jägerisakören, skatter af å krono- och skatteegor upptagna, men ej skattlagda torp samt skogsören; och förklarade Kongl. Maj:t uti bref af den 11 augusti samma år — utan att emellertid godkänna alla de föreslagna inkomsttitlarne — att efter storleken af för ändamålet disponibla tillgångar en ny dylik stat skulle inrättas i berörda landsorter, hvarom projekt borde framläggas af dervarande landshöfdingar för Kongl. Maj:t. Man finner jemväl af ett den 26 april 1737 till kammarkollegium aflåtet bref, att Kongl. Maj:t fastställt en af Pauli med samme landshöfdingar öfverenskommen jägeristat för de ifrågavarande landskapen. Densamma upptog för dem gemensamt: 1 öfverjägmästare, 3 underjägmästare, 1 fiskal och 1 auditör, hvarförutom i de särskilda länen skulle finnas, i Jönköpings län: 3 holtzförstar, 4 öfverlandtjägare, 4 underlandtjägare, 8 hejderidare, 8 häradsjägare och 20 skogvaktare; i Kalmar län: 3 holtzförstar, 4 öfverlandtjägare, 4 underlandtjägare, 8 hejderidare, 8 häradsjägare och 24 skogvaktare; i Kronobergs län: 2 holtzförstar, 3 öfverlandtjägare, 3 underlandtjägare, 6 hejderidare, 6 häradsjägare och 18 skogvaktare; samt i Blekinge län: 2 holtzförstar, 2 öfverlandtjägare, 2 underlandtjägare, 4 hejderidare, 4 häradsjägare och 12 skogvaktare. Det årliga löneanslaget för denna jägeristat uppgick till 19,200 daler s:mt.

Äfven uti Södermanland tillkom vid denna tid en ny jägeristat. Kongl. brefvet den 29 november 1737 förklarade nämligen i anledning af en utaf öfverjägmästaren Paul Hillethan gjord framställning, att till jägeristatens förökande derstädes skulle uti en för detta ändamål bildad aflöningsfond bland annat ingå: sakören, kronans inkomster af bi, dittills jägeristaten medgifven hemmansindelning, afgifter såväl för beviljad utsyning å kronoskogar inom lifgedinget till kolning åt närbelägna bergverk som för torp å samma skogar samt böter för åverkan å fredkallade platser.

Nu omförmälda nya jägeristater behagade emellertid ej rikets ständer, utan anhöllo de uti skrifvelse af den 11 oktober 1738, att Kongl. Maj:t ville förordna om dess indragning till alla delar och omständigheter, och uti bref den 5 december sistnämnda år lemnade äfvenledes Kongl. Maj:t föreskrift derom till kammarkollegium med förklarande, att den förra staten och de der upptagne betjente skulle sättas i sitt gamla skick och tjenstgöring.

Om än försöket att införa en större jägeristat sålunda strandade emot ständernas fruktan, att deraf skulle alstras ett intrång uti landthushållningen, skedde dock gång efter annan sedermera under 1700-talet förändringar uti ifrågavarande personal, som gemenligen medförde en tillökning af densamma. Enligt kongl. brefvet den 15 december 1757 delades öfverjägmästaredistriktet uti Malmöhus och Kristianstads län, så att öfverjägmästaren Samuel Hammarberg derefter blott bibehöll förstnämnda län, under det att till beklädande af samma beställning i Kristianstads län förordnades J. L. von Gröninger; och den 10 september 1764 biföll Kongl. Maj:t gjord framställning att i Gestrikland, hvarest ekskog funnes, skulle tillsättas en landtjägare eller hejderidare jämte så många skogvaktare, som kunde tarfvas, med rätt för dem att uppbära två tredjedelar af ådömda sakören i de mål, som af dem utfördes.

Efter det att vid flerfaldiga tillfällen obenägenheten emot jägeripersonalen i dess helhet [1]) gifvit sig tillkänna uti framställningar särdeles af allmogen om indragning af densamma, gjorde sig omsider vid riksdagen år 1766 en temligen allmän åsigt om olämpligheten af dess bibehållande gällande; och fann Kongl. Maj:t, med bifall till ständernas i skrifvelse den 15 oktober nämnda år framställda begäran, uti bref till kammarkollegium den 2 påföljande december skäligt förklara, att till

[1]) Följande fall erbjuder derpå ett exempel. År 1757 gjorde e. o. kanslisten Lars Gran ansökning att blifva förordnad till jägmästare i Vesterbotten. Borgerskapet och allmogen i orten hördes, dervid från Umeå anmärktes, att någon fruktan för öfverafverkning så mycket mindre der kunde uppstå, som sågverkens tillverkningsbelopp blifvit noga bestämdt, under det att från Torneå påpekades att, heldre än att omkostnader gjordes för anställande af jägmästare, borde bevakningen till förekommande af personers afvikande till utlandet, lurendrejerier och dylikt förstärkas. I öfrigt förklarades att tjärutillverkningen ej vållade stor åtgång af skogseffekter, af hvilka alla skäl befolkningen önskade att såsom dessförinnan blifva »förskonad» från jägeribetjening. Handlingar från Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Vesterbotten, förvarade i riksarkivet.

vinnande af någon »lisa i staten» alla skogsbetjente å de ställen, der blott enskilda skogar funnes, vare sig delade eller odelade, genast skulle indragas, men dock få behålla sina löner, till dess de på ett eller annat sätt afginge, hvaremot skogsbetjeningen å de orter, der kronoparker, kronoallmänningar, rekognitionsskogar, gehäg eller jägeriplatser vore belägna, fortfarande skulle vara i verksamhet.

Härmed var tydligen utsagdt, att jägeribetjeningen icke skulle hafva något att skaffa med den enskilda personer tillhöriga skogen; hvadan också i bref af den 5 november 1767 meddelades kammarkollegium, att utsyning af ekar, som stode åker och äng till men, likasom af storverksträd å skatteegor, skulle, der skogsbetjening ej funnes, förrättas af kronobetjent uti tvenne nämndemäns närvaro.

I följd af kongl. brefvet den 7 februari 1770 återställdes emellertid jägeristaten, så att lediga sysslor fingo ånyo besättas. Dess verksamhet begränsades dock till vård af kronoallmänningar samt tillsyn öfver bärande träd, master och spiror äfvensom öfver efterlefnaden af förordningar rörande jagt och djurfång å kronoskog.

Fruktan för en inträffande skogsbrist, som var anledningen till nyssberörda beslut, visade sig också uti den kort derefter den 4 juli 1770 utfärdade vidlyftiga instruktionen för den öfverjägmästare, som jemlikt ständernas uti skrifvelse den 30 nästföregående januari gjorda anhållan borde å Gotland tillsättas för hämmande af den skogsskövling, som der förekommit.

Det gamla riksjägmästareembetet förklarade konung Gustaf III uti förordnande af den 4 januari 1780 sig vara betänkt att återupprätta; och utfärdades i afvaktan deraf nämnda dag för öfverhofjägmästaren, friherre Axel Oxenstjerna instruktion i nära öfverensstämmelse med den år 1638 för riksjägmästaren utkomna, som bland annat till öfverhofjägmästaren öfverlät uppsigt öfver kronoparker, jagbackar och djurgårdar.

Vid nämnde uppsigt bibehölls sedermera öfverhofjägmästaren såväl enligt den år 1793 som den år 1805 utkomna skogsordningen. 1808 års jagtstadga öfverlät till honom att utöfva tillsyn å efterlefnaden af der gifna bestämmelser i fråga om jagt och djurfång likasom att hafva chefskap öfver jägeri- och skogsbetjente. Detta fortfor att ega giltighet till dess genom kongl. kungörelsen den 16 mars 1824 förordnades, att den öfverhofjägmästareembetet lemnade uppsigt öfver parker, gehäg och djurgårdar, med undantag af Stockholms djurgård, skulle tillika med förmanskapet öfver jägeribetjeningen upphöra samt öfvertagas af Kongl. Maj:ts befallningshafvande i de olika länen, hvarjemte den embetet enligt samma stadga tillagda befattning med jagtvården i riket ej vidare skulle fortfara.

Skogs- och jägeristaten ombildades på grund af kongl. brefvet den 10 mars 1790 till en jägerikorps, hvars medlemmar icke skulle vidare hafva någon befattning med skogsvård och de öfriga sysslor, som varit dem anförtrodda, utan i stället vara skyldiga att till rikets försvar tjenstgöra vid dess gränser, men ej utom desamma, så vidt högsta nöden det ej fordrade, med rätt dels för gamle och orkeslöse att förskonas från krigstjenst, dels för andre, som ville härifrån befrias, att taga afsked. Uti samtidigt härmed utgifven förordning lemnades föreskrifter, på hvad sätt derefter med skogarnes vård och tillsyn skulle förhållas, utmärkande, att Kongl. Maj:ts befallningshafvande, vid sidan af de uppsyningsmän öfver allmänningar och kronoparker, som enligt då gällande skogsordning skulle af häradsrätterna tillsättas, borde emellan kronofogdar och länsmän verkställa en fördelning af skogsdistrikterna, med åliggande för de sistnämnde att sedan hvar i sitt distrikt jemte uppsigt öfver skeende skogsåverkan hålla hand deröfver, att, hvad om återplantering samt ung ek- och bokskogs fredande vore stadgadt, ej försummades. Mål angående oloflig jagt, oloflig transport af ekvirke samt hvad i anseende till sågqvarnar borde iakttagas, skulle af landsfiskalerne till åtal upptagas; och stadgades slutligen, att betjeningen å kronans djurgårdar och gehäg skulle förblifva oförändrad, likasom att der för vården af någon skogsplantering eller någon annan särskildt nyttig anstalt skogsbetjent vore antagen, densamme icke skulle flyttas eller dess befattning upphöra, förrän Kongl. Maj:t närmare derom utlåtit sig.

1793 års skogsordning ändrade emellertid detta förhållande, och af angifvet skäl, att kronofogdar och länsmän i anseende till sina öfriga göromål icke medhunne att öfvervaka skogsvården uppå allmänningar, stadgades derstädes i § 1, att uti de län, hvarest lands- och häradsallmänningar funnes, skogs- och jägeristaten skulle för tillsyn öfver desamma återställas på samma fot, som densamma var, innan förordningen af den 10 mars 1790 utfärdades. Tillika förekom uti nämnda skogsordning förklarande, att Kongl. Maj:ts befallningshafvande, hvilka egde tillsätta skogs- och jägeribetjente förutom öfverjägmästare, skulle emellan de förre fördela uti vissa distrikt kronoparker, gehäg, lands- och häradsallmänningar samt afgifva utlåtande, huruvida den befintliga staten för ifrågavarande skogars bevakning vore tillräcklig eller behöfde förstärkning, äfvensom upplysa om lägenheter der till boställens anordning vore att tillgå.

Häruppå följde kongl. brefvet den 12 december 1794, hvarigenom jägeristaten jemväl återinsattes i tjenstgöring uti de län, der inga allmänningar och kronoparker funnes, men jägeribetjente förut varit tillförordnade, med vilkor emellertid att deras tillsyn icke sträcktes längre än jägeribetjente i skogsordningen vore uppdraget samt att de åtnöjdes med de löneförmåner, som förut varit dem förunnade; hvarjemte samtidigt meddelades till kammarkollegium underrättelse, att öfverjägmästare, hvilka i stället för lön på stat enligt äldre författningar åtnjöte kronans andel i jägerisakören, skulle dervid bibehållas, så att någon eftergift deraf ej kunde i särskilda fall ifrågakomma[1]).

Kongl. Maj:ts förnyade kungörelse den 11 juni 1799 angående deras ansvar, som jaga och skjuta under förbjuden tid, hvarigenom rättigheten att anhängiggöra åtal för öfverträdelser af jagtordningarne ställdes för en hvar öppen, innebar, om ock sedermera tvifvelsmål deremot framställdes[2]), berättigande för jägeribetjente att uti mål af förevarande beskaffenhet föra åklagaretalan. Dermed hade sålunda deras gamla uppsigt öfver jagtvården blifvit återupprättad.

---

[1]) Angående öfverjägmästares rätt till sakören i skogsåverkans- och jagtmål lemnades uti kongl. brefvet den 1 augusti 1805 vissa förklaringar, utmärkande att ådömd skadeersättning för skogsåverkan m. m. ej skulle likställas med sakören utan borde allt efter skogens olika natur kronan, häradet eller den enskilde jordegaren tillkomma; att öfverjägmästaren till ensaks böter och viten blott hade den andel honom såsom åklagare tillkomme m. m. Rättigheten till böter för öfverjägmästare upphörde så småningom. Så fränkändes genom Svea hofrätts universal den 29 augusti 1822 öfverjägmästaren i Örebro län förmånen till uppbärande af kronans andel af böter i vissa åverkansmål. — [2]) Se kongl. brefvet den 1 augusti 1805 till Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Kalmar län.

Angående jägeripersonalen i Jönköpings län, hvilken efter år 1740 förökats med en öfverjägmästare utan annan lön än hvad honom af sakören kunde tillfalla, stadgades uti kongl. brefvet den 12 december 1795, att antalet skogvaktare i detta län skulle fastställas till nio, med iakttagande, att den skogvaktareindelning, som derigenom kunde indragas, skulle tilläggas dåvarande öfverjägmästaren Silfverhjelm. Kort tid derförinnan hade Kongl. Maj:t uti bref den 10 september samma år tillåtit landshöfdingen i Skaraborgs län, der betydande vindfällen i följd af ett inträffadt stormväder förefunnos, att, i den mån omständigheterna sådant kräfde, efter inhämtadt godkännande af kammarkollegium antaga nya skogsbetjente, hvilka dock ej finge bestås annan förmån än tjenliga boningsplatser å kronoskogarne och målsegande andelen af ådömda böter, enligt 69 § af då gällande skogsordning.

Kongl. brefvet den 29 januari 1796 lemnade berättigande för Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Vermlands län[1]), att i stället för de 6 skogvaktare, som med Kongl. Maj:ts bifall den 27 mars nästföregående år afskedats, förordna andra till utöfvande af enahanda befattning.

Om inrättande af en skog- och jägeribetjening i Vesterbotten meddelades föreskrift uti kongl. brefvet den 10 november 1797, dervid ej blott omnämndes, att Kongl. Maj:t till öfverjägmästare i länet utnämnt fändriken Erik Petersson emot åtnjutande af målsegande och kronans andel i de saköresmedel, som kunde falla för öfversågningar vid sågverken samt å kronoallmänningar skeende olofliga skogshyggen, hvilka af honom upptäcktes och åkärades, utan äfven förklarades, att skogvaktare och uppsyningsmän finge af landshöfdingen antagas, dock utan gravation för staten men med rätt för uppsyningsmän att å de stora allmänningstrakterna uppodla till boställe för framtiden dertill lämplig lägenhet, under vilkor att efterträdaren i sysslan skulle utgifva ersättning för odlingskostnaden till så stor del, som kunde anses under besittningstiden icke hafva tillgodokommit den gamle innehafvaren.

Åtskilliga indragningar af jägeribeställningar förekommo tillika. Kongl. brefvet den 3 mars 1796 innehöll, att å Gotland, der inga kronoskogar funnos, jägeristaten skulle vid den då varande betjeningens afgång indragas och kronobetjent derefter utöfva den tillsyn, som förut tillkommit den förra; och i sammanhang med åtskilliga andra vidtagna åtgärder till hushållningens förbättrande å Öland blef genom kongl. brefvet den 16 mars 1802 bestämmelse meddelad om förminskning af dervarande jägeripersonal.

Uti södra Helsingland hade år 1794 jägeristaten blifvit åter upprättad, men sedan Kongl. Maj:t den 4 april 1797 förordnat, att öfverjägmästaresysslan derstädes vid innehafvarens afgång eller befordran ej skulle vidare besättas samt derefter allmoge i landskapet ingifvit ansökning om indragning af all jägeristat i denna ort, hvarest ekskog ej funnes och, såsom det anmärktes, i anseende till det skytteri, som der allmänt idkades, jägeribetjening för anställande af skall efter odjur syntes vara umbärlig, lemnade Kongl. Maj:t uti bref af den 1 augusti 1805 till denna ansökning bifall.

Sedan äldre tider tillbaka utöfvade häradsrättens ordförande i förening med nämnden en ganska vigtig befattning med skogsvården inom häradet. Häradsrätten tillkom det att uttala sådan fridlysning, som redan under medeltiden vidtogs för att å ett område under en angifven tidrymd förhindra djurfång eller hygge. Äfven var det länge öfligt, att häradsrätten, uppå framställning af enskilde jordegare eller administrativa myndigheter, utsatte för olofligt tillgrepp af skogseffekter å viss mark särskilda viten, som vid inträffande öfverträdelser ådömdes de felande, hvarförutom denna myndighet ibland meddelade för skogshushållningen inom häradet ganska vigtiga föreskrifter såsom förbud emot begagnande af getter och dylikt.

Häradsrätten såsom häradets lagliga representation torde också af gammalt hafva haft en viss förvaltande rätt öfver de inom häradet belägna allmänningar. Vid densamma skulle utses uppsyningsmän, som enligt de under medlet af 1700-talet utkomna skogsordningarne skulle öfvervaka skogsvården ej mindre å allmänningar än äfven å kronoparker.

Kronobetjeningen hade å de orter, der jägeribetjening ej fanns eller var indragen, skyldighet att utöfva uppsigt öfver skogsvården, med iakttagande dock att inom bergslag omsorgen härför var upplåten till bergmästare, hvilka merendels med stor uppmärksamhet följde befolkningens åtgöranden i afseende å skogen och om dess tillstånd meddelade vidlyftiga redogörelser uti de berättelser, som en hvar af dem skulle periodvis till bergskollegium ingifva. Derjemte förekom vid större bruksanläggningar en särskild personal för skogsvården redan tidigt under 1700-talet.

I de län, der jägeribetjening ej var anställd, funnos s. k. skallfogdar, hvilka såsom namnet antyder, hade till uppgift att leda de skall, som till rofdjurens utödande anställdes.

Slutligen torde böra omförmälas att för uppsigt öfver en eller annan allmänning eller kronopark ibland tillsattes tjenstemän, hvilka under benämning af skogsuppsyningsmän eller med annan titel i vissa orter bibehöllos intill början af innevarande århundrade.

Skogs- och jägeristaten hade, såsom redan blifvit antydt, ingalunda förvärfvat sig landtbefolkningens välvilja. Förnämsta anledningen dertill var väl, att åtal utgjorde för medlemmar af denna stat, af hvilka långt ifrån alla hade boställen, en vigtig näringsutväg. Sålunda tillförsäkrades till och med i 1805 års skogsordning skogs- och jägeribetjente rätt att, när uppå yrkande af dem någon blifvit fälld till ansvar enligt bestämmelserna i skogsordningen, njuta delaktighet i ådömda böter samt dessutom att bekomma ersättning för deras använda rättegångskostnad. Deraf alstrades nämligen hos jägeri- och skogsbetjente en benägenhet att uppsöka skedda öfverträdelser för att deraf antingen förmedelst den lagliga delaktigheten uti ådömda böter m. m. eller genom de belopp, som efter vänlig öfverenskommelse af de felande kunde åtkommas, finna tillfälle till förvärf.

Vid utsyning af ek och bok till jordegare likasom af timmer och andra skogseffekter begingo de ganska ofta mannamån, så att den, som genom skänker eller på annat sätt förstått att förskaffa sig deras ynnest, hade största utsigten att få sin önskan uppfylld. Skogs- och jägeribetjentes falhet omtalades också temligen öppet.

Till de högre platserna togos merändels afskedade officerare, som ej sällan saknade både intresse och håg för skogsvårdens befrämjande, vid hvilket förhållande uppsigten öfver underordnade försummades.

[1]) Stat för jägeribetjeningen i Vermland skulle förut blifvit fastställd 1696 och den 8 oktober 1754.

Så länge allmän skyldighet förekom att deltaga i de skall, som af jägeribetjeningen temligen godtyckligt anordnades, framkallade äfven det dervid för allmogen vållade besväret i förening med en möjligen alltför sträng behandling af den biträdande allmogen ytterligare anledning till missnöje, som verkade inskränkningar uti rättigheten till anställande af skall.

Med den vid 1810 års riksdag ifrågasatta delningen och försäljningen af kronoskogar och allmänningar stod också, efter hvad omnämndt blifvit, i nära förbindelse den samtidigt uttryckta önskan, att, sedan de skogar, för hvilka hufvudsakligen en skogs- och jägeristat var inrättad, förvandlats till enskild egendom, fullständig indragning af denna personal kunde ske. Sträfvandena härutinnan krönte sig också med framgång, så att i kammarkollegii cirkulär den 14 april 1824 angående en förändrad reglering med kronoskogarne och allmänningarne i riket, jemte bestämmelser härom, inflöt föreskrift, att intill dess framdeles blifvit bestämdt, om några skogs- och jägeribetjentesysslor för jagtväsendet och tillsyn öfver ekskogarne komme att bibehållas, alla skogs- och jägeribetjentesysslor, som i följd af regleringen blefve obehöfliga, skulle tills vidare lemnas obesatta, deras löner ingå till statsverket och boställena på fem år i sänder för kronans räkning utarrenderas, så vidt de icke för bibehållna parker och allmänningar erfordrades.

Den upprättade staten å skogs- och jägeripersonalen upptog vid denna tid, om än, såsom anmärkt blifvit, vissa förändringar skett, nästan samma beställningar, som förekommo derstädes under medlet af sistlidna århundrade. Många af dem voro dock, då nyssberörda beslut fattades, obesatta.

Efter det visse kommitterade varit verksamme för framställande af förslag till omreglering af skogs- och jägeristaten utkom den 19 mars 1836 kongl. bref i ämnet [1]), utmärkande, att denna stat för framtiden borde utgöras af en dels förvaltande och befallande, dels bevakande och verkställande personal, af hvilka den förra, hvartill hörde öfverjägmästare-, jägmästare- och öfverjägarebeställningarne, borde ega teoretisk och praktisk kännedom om skogs- och jagtväsendet och vara skyldig ej mindre att vid boställsskogars indelning till trakthuggning tjenstgöra mot stadgad lämplig betalning än äfven i afseende å skogs- och jagtvård biträda enskilde, medan åter den senare, hvartill räknades underjägare, anställde vid kronoparkerne, skogvaktare vid de åt enskilda menigheter upplåtna eller under allmän vård bibehållna lands- och häradsallmänningar samt planteringsvaktare vid större flygsandsplanteringar, skulle utöfva bevakning och tillsyn vid huggning och afförsel af skogseffekter samt biträda vid de allmänna anstalterna för rofdjurs utödande. Utan att ega någon tillsyn öfver boställs- och kronohemmansskogar samt å ekskog uppå skattejord, skulle dock skogs- och jägeripersonalen ega rätt att åtala inträffande förseelser, hvarjemte i det anförda brefvet uttalades, att någon sådan personal ej skulle inrättas i Vesternorrlands, Jemtlands samt Vester- och Norrbottens län. — Tillika fastställdes en interims skogs- och jägeristat, som upptog för Stockholms län: 1 jägmästare; för Upsala län: 1 öfverjägmästare, 2 öfverjägare och 5 underjägare; för Vestmanlands län: 1 jägmästare, 1 öfverjägare; för Södermanlands län: 1 öfverjägmästare, 1 öfverjägare, 2 underjägare; för Nerikes län: 1 öfverjägmästare, 1 öfverjägare, 2 underjägare; för Skaraborgs län: 1 öfverjägmästare, 2 öfverjägare, 15 underjägare; för Elfsborgs län: 1 öfverjägmästare, 1 öfverjägare, 10 underjägare; för Jönköpings län: 1 jägmästare; för Östergötlands län: 1 öfverjägmästare, 2 öfverjägare, 6 underjägare; för Kronobergs län: 1 jägmästare; för Kalmar: 1 jägmästare, 4 underjägare, samt för Kristianstads, Malmöhus och Hallands län: 1 öfverjägmästare [1]); och skulle denna stat, hvilken till aflöning åt nämnda personer upptog en summa af 27,600 riksdaler rmt, endast, så vidt sådant med bibehållande af den dåvarande skogs- och jägeripersonalens rätt lät sig göra, gå i verkställighet och i öfrigt genomföras i mån af blifvande ledighet samt den tillgång, skogsplanteringskassan kunde för redan stadgade eller andra angelägna behof medgifva.

Vid kongl. skogsinstitutets inrättande den 15 oktober 1828 meddelades chefen för detsamma uppdrag att utöfva tillsyn å skogsvården [2]).

Alltför obetydlig var emellertid den personal, som sålunda anställdes, för att densamma, då under medlet af innevarande århundrade statens skogar fingo ett i hög grad stegradt värde, skulle kunna uppfylla sina åligganden på det sätt, som befanns önskvärdt; och särskildt framträdde flera betänkliga följder utaf frånvaron af all jägeri- och skogspersonal i Norrland.

Redan före skogsstyrelsens inrättande meddelades i anledning af nu berörda förhållanden föreskrift om anställande af skogstjenstemän i vissa norrländska län. Genom kongl. brefvet den 20 juni 1855 tillkommo i Norrbottens län 1 jägmästare- och 2 öfverjägarebefattningar, hvarförutom förordnades om anställande af två skogsuppsyningsmän i hvardera af de tre revier, hvari landet delades. Enahanda personal tillsattes derefter, i följd af kongl. brefvet den 24 april 1856, i Vesterbottens län. Sedermera följde den 20 april 1859 föreskrift om tillsättande af skogstjenstemän och betjening i Vesternorrlands, Jemtlands, Gefleborgs och Kopparbergs län.

Så småningom ökades antalet jägmästare- och öfverjägarebeställningar i de nordliga delarne utaf riket och enligt kongl. brefven den 24 februari och den 31 mars 1865 tillkom för Vesterbottens och Norrbottens län 1 skogsinspektör, hvarefter uti kongl. brefvet den 11 maj 1866 omförmäldes förordnande af en skogsinspektör för Vesternorrlands, Jemtlands och Gefleborgs län samt någon mindre del af Vesterbottens län.

Uti den sålunda uppkomna organisationen skedde betydliga förändringar genom kongl. brefvet den 10 december 1869 angående skogsstyrelsen, skogsstatens och skogsläroverkens organisation och utgiftsstater. Landet indelades uti sex särskilda skogsinspektörsdistrikt, hvardera omfattande vissa revier, hvarå antalet inom hela riket bestämdes att tills vidare utgöra 74.

Det återstår nu blott att erinra, hurusom uti kongl. brefvet den 21 januari 1859 förordnades om inrättande af skogsstyrelsen, med åliggande för densamma:

a) att såsom öfverstyrelse ordna och öfvervaka den egentliga skogshushållningen vid alla under statens dispotion, förvaltning eller uppsigt stående skogar och flygsandsfält;

b) att handhafva den allmänna tillsynen öfver tillämpningen af de stadgar, som röra jagt och djurfångst;

[1]) Redan uti kongl. cirkuläret den 26 mars 1828 till landshöfdingarne i alla län, med undantag af Kopparbergs, Gefleborgs, Jemtlands och Vesternorrlands län, meddelades vissa föreskrifter i fråga om kompetens till öfverjägmästaretjenster.

[1]) Skogsstaten i Vestmanland, Nerike, Elfsborgs och Kronobergs län hade tjenstgöringsskyldighet i resp. Kopparbergs, Vermlands, Göteborgs och Bohus samt Blekinge län. — [2]) Kongl. brefvet den 17 mars 1841 lemnade föreskrift angående inspektionsresors företagande af chefen för skogsinstitutet inom alla de län, d under allmän vård och tillsyn ställda parker och allmänningar funnes.

c) att utöfva öfverinseende och befäl öfver de vid skogs- och jägeristaten anställde tjenstemän och betjente;

d) att ordna och utöfva högsta tillsynen öfver de allmänna skogsundervisningsverken i riket;

e) att i frågor rörande skogshushållningen och jagtväsendet afgifva utlåtanden, hvilka kunde varda från Kongl. Maj:t infordrade eller eljest af embetsmyndigheter begärdes; samt

f) att hos Kongl. Maj:t göra framställning angående sådana till styrelsens befattning hörande ämnen, hvarom Kongl. Maj:ts beslut borde begäras, äfvensom årligen afgifva berättelse om skogsundervisningens och skogshushållningens tillstånd i riket; i sammanhang hvarmed föreskrefs, dels att de skogshushållnings- och kulturplaner, som derefter upprättades, skulle af Kongl. Maj:ts befallningshafvande öfverlemnas direkt till skogsstyrelsen, för att der granskas, dels att redogörelser såväl i rent forstligt som i ekonomiskt hänseende angående förvaltningen af de skogar, som stode under allmän uppsigt, skulle afgifvas till skogsstyrelsen, hvilken det tillkomme, att med ledning af dessa redogörelser i behörig ordning vidtaga de åtgärder eller meddela de rättelser, som kunde finnas erforderliga.

Frågor angående 1:o pröfning och fastställelse af trakthuggningsindelningar och hushållningsplaner å kronoparker och häradsallmänningar, 2:o enahanda pröfning af förslag rörande skogshushållningen å flygsandsfält, 3:o pröfning af kulturförslag å kronoparkerna, hvilket medförde anordning af medel från skogsplanteringskassan samt 4:o vidtagande af de åtgärder, hvartill årligen inkomna skogsredogörelser för kronoparker och häradsallmänningar föranledde, tillhörde emellertid fortfarande kammarkollegium, till dess genom kongl. brefvet den 29 juni 1866 den befattning med skogshushållningsärenden, som förut tillhört nämnda kollegium, öfverflyttades helt och hållet å skogsstyrelsen.

Åt nämnda styrelse och skogsstatens tjenstemän öfverlätts likaledes genom kongl. brefvet den 9 december 1870 från förvaltningen af sjöärenden och vid sjöförsvaret anställde tjenstemän åliggandet att ega kännedom om kronans ekskog samt till master och spiror för flottans behof användbar furuskog [1]).

Uppkomsten af allmänna skogar.

I nära samband med den sjelfständiga ställning, som landskapen och inom desamma häradena i äldre tider intogo till hvarandra, stod den då allmänna föreställningen, att befintlig skogsmark, som ej tillkom enskilda hemman eller byar, vore en gemensam tillhörighet för inbyggarne uti det härad eller, under vissa förhållanden, hela det landskap, der sagda mark fanns. Å denna förutsättning hvilade flera stadganden i landskaps- och landslagarne.

Allmänningsjord utmärkte sålunda ej städse mark, som saknade egare. Blott i de norra delarne af riket, der en fast befolkning icke under medeltiden uppkommit, inbegreps derunder öde varande och sålunda för en hvar tillgänglig mark. I det öfriga landet utgjorde åter allmänning en viss menighets bestämda egendom; rätt att derstädes tillegna sig skogseffekter och begagna mulbete tillkom dem, som inom häradet eller landskapet bygde och bodde [1]).

Allmänningarnes egenskap af gemensam egendom för befolkningen inom en viss ort framträdde på mångahanda sätt. Menigheten eller dess lagliga representation tillhörde det att bestämma, om mark finge derifrån upplåtas, och under hvilka vilkor sådant tillätes. Äfven i andra hänseenden förfogade densamma efter godtfinnande öfver allmänningsmarken. Innehafvare af jord å allmänningsmark kommo öfverallt, der ej dess omfattning gjorde en förminskning betydelselös, att stå uti ett visst beroende till den menighet, som dertill var egare. Härå häntyda de i Vestgötalagen förekommande uttrycken »almænnings bondi», »almænnings iorþ», »almænnings karl» och »almænningslandboe».

Områden, hvilka betraktats såsom allmänning, blefvo af menigheter öfverlåtna till enskilda personer eller för vissa ändamål disponerade. Mångfaldiga exempel finnas härpå. Enligt bref af erkebiskopen Nils Alleson, dateradt den 21 december 1302 [2]), hade Särestad (nu Segerstad), Hanebo och Söderala socknar med vissa förbehåll upplåtit omkring 3 qvadratmil af skogen Emord eller Ödmorden till underhåll af ett herberge för vägfarande, utan att något tillstånd af konungen eller hans fogde dervid sattes i fråga. Lagmannen Niklis Björnsson förklarade uti bref af den 10 april 1328, att han i samråd med landskapets inbyggare tillåte biskop Styrbjörn i Strengnäs, att i utbyte mot vissa biskopsstolens eller domkyrkans gods erhålla några skogar och egendomar, kallade allmänningar. En handling, daterad Hvalstad den 1 september 1312, omförmäler, hurusom med hela häradets bifall fogden i Skara Sune Jonsson frikallats från erläggande af häradsskyld för en fastighet i Skæmmingeryd och till och med långt senare bibehöll sig föreställningen om menighetens rätt att förfoga öfver allmänningsmark.

Åtskilliga omständigheter framkallade emellertid en förändring. Skyldigheten att utgöra skatt, som till en början förekom blott vid krig och andra tillfällen, då regenten var i

[1]) I additamenta IV: 11 till Vestgötalagen omförmälas åtskilliga »almænnigs scoghær» och »almænnigs biærgh» såsom Edsuider, Risuidær, Billing, Kindcull m. fl.

[1]) Enligt kongl, brefvet den 12 april 1873 erhöll sedermera skogsstyrelsen det bestyr med bokskogen å kronohemman och boställen, som dessförinnan på grund af § 32 af 1805 års skogsordning tillkommit Kongl. Maj:ts befallningshafvande, hvarefter genom förordning af den 30 maj nämnda år blef stadgadt, att den bergsöfverstyrelsen och bergsstaten tillkommande befattning med de till bergsbandteringens understöd anslagna skogar skulle beträffande sjelfva skogsvården med samma år upphöra och skogarne ställas under skogsstyrelsens öfverinseende för att behandlas enligt vetenskapliga reglor, lämpade för hvarje särskild skog efter ortförhållandena och ändamålet med skogens upplåtande. — [2]) Det nu anförda brefvet och flera af de följande omförmälas uti en uppsats »Framställning af de så kallade grundregalernas uppkomst och tillämpning i Sverige intill slutet af sextonde århundradet» af Carl Gustaf Styffe, hvilken uppsats är intagen i kongl. vitterhets-, historie- och antiqvitetsakademiens handlingar, XXIV delen, Stockholm 1864.

behof af understöd, blef alltmer ofta återkommande, tills omsider årliga bidrag blefvo föreskrifna; och med de stegrade utgifterna tilltogo städse beskattningsföremålen likasom sträfvan att bereda utväg för åstadkommande af ökade tillgångar.

Sannolikt kom vid detta förhållande uppmärksamheten att fästas å de i rikets sydliga del varande, med ymnig tillgång å bärande träd ofta försedda allmänningar, hvarest utan tillkomst af någon odling genom meddelande af rätt till ollontägt eller till samlande af nötter och andra frukter tillfälle erbjöds till erhållande af en kanske icke så ringa inkomst. Af denna eller annan anledning inträffade, att konungen erhöll del uti allmänningsmark såväl i Tio härads och Östgöta lagsaga som äfven, efter hvad det vill synas, i Vestergötland, hvaraf föranledts en formlig delning emellan konungen eller hans rättsinnehafvare och häradena. Redan uti ett dokument, utfärdadt emellan 1210 och 1216, omtalas en af konung Sverker den gamle till Nydala kloster lemnad gåfva af tredingen uti skogstrakterna Flata och Nutahult. Det är dock icke otänkbart, att i detta fall åsyftats blott en byallmänning, hvari konungen för honom tillhöriga hemman haft del. Bestämdare framstå konungens anspråk uti en af konung Birger den 25 augusti 1296 meddelad befallning till Ölmestads och Skärstads socknar att skifta sin allmänningsskog i tre lotter och låta erkedjeknen Sune i Linköping till Arbugha gård erhålla hvilkendera han önskade. Vidare märkes, hurusom bytesbrefvet af den 29 juli 1303 emellan riksmarsken Thorkel Knutsson och konung Birger tillägger den förre tredjedelen af allmänningsgodsen uti både Linköpings och Vexiö stift, vanligen kallad »kunungslut». Indragning af denna förläning till kronan torde dock kort derefter hafva vidtagits. Enligt ett emellan åren 1222 och 1250 utfärdadt bref öfverlät konung Erik Erikson till Alvastra kloster hela sin tredjedel uti tvenne bol i Grutbec (nu Grebäck), hvaraf klostret erhållit de öfriga begge delarne genom »skötning» af konungen och hela Vestgötafolket. Konung Albrecht tillät uti bref den 7 april 1384 Norrköpings borgare att hugga ved på »konungs tridjung» i Bråbo härad; och likartade upplåtelser häntydande å konungens rätt till delaktighet uti allmänningsjord förekommo vid flere andra tillfällen [1]).

Någon sådan delning af allmänningsjorden, som, utan att landskapslagarne derom meddela några bestämmelser, sålunda synes i Götalandskapen temligen allmänt hafva förekommit, åvägabragtes icke i det egentliga Svealand. De ofruktbara marker, hvaraf allmänningarne här till stor del utgjordes, kunde kanske icke likasom i det sydligare landet blifva föremål för någon inbringande upplåtelse. Erläggande af afgift för å allmänning upptagna lägenheter torde till och med först under den senare delen af medeltiden hafva ifrågakommit. I anseende härtill och då innehafvare af desamma för visso icke undgingo att deltaga uti de pålagor, som befolkningen affordrades, förefanns för konungen ingen anledning att blanda sig uti förhållanden, sådana de af lag och sedvana utbildats. Förhållandet ändrades dock, i samma mån utgörande af en särskild afgäld för jord å allmänning visade sig möjlig.

Landskapslagarne för Svealand tala icke om sådan afgäld, och det är först i Magnus Erikssons landslag, som stadgande finnes att afgäld, som från häradsallmänning utginge, skulle skiftas emellan jordegarne i häradet efter jordatalet och konungen taga sin treding, sålunda efter samma grund som konungen egde del i böterna. Kristoffers landslag innehöll detsamma och kongl. brefvet den 19 juni 1444 meddelade till och med bestämdt förbud för konungens embetsmän att befatta sig med häradsränta och afgäld af häradsallmänning mer än hvad lagboken utvisade.

Bevis att konungen derutöfver sträckt sina anspråk äro ingalunda de medgifvanden, som konungen tid efter annan lemnade bergverksidkare att å allmänning taga nödiga skogseffekter. Dessa medgifvanden må nämligen med den uppfattning, som man om dylik jord hade, näppeligen vara att betrakta annat än såsom ett rättsligt uttalande af konungen, att hvad bergsdriften kräfde, skulle å skogen få tagas med lika rätt, som inbyggarne egde att derstädes genom svedjande eller på annat sätt bereda sig medel till uppehälle.

Å de stora obygderna i Vesterbotten och Finnland, der ännu i början af 1300-talet befolkningen nästan uteslutande utgjordes af kringströfvande lappar, voro förhållandena väsendtligen olika med dem, som rådde i det öfriga landet. Här fanns ingen menighet, som å skogsmark framställde bestämda anspråk. Besittningstagande af jord i dessa trakter, hvilket från mer än en synpunkt var gagneligt, kunde icke annat än i hög grad gynnas deraf, att landets öfverhufvud eller med andra ord den person, som, der marken icke utgjorde viss menighets tillhörighet, måste anses hafva i främsta rummet varit berättigad att deröfver förfoga, meddelade försäkran, att jordinnehafvaren i förening med tryggad besittningsrätt hade att påräkna viss tids skattefrihet. Sålunda utfärdades under Magnus Eriksons minderårighet påbud med tillåtelse för hvem som ville, att bosätta sig emellan Skellefte och Ule emot åtnjutande af skattefrihet, till dess konungen blefve myndig. Konung Magnus Eriksson utfärdade den 9 april 1335 formligt gåfvobref till Niklas Abjörnsson Sparre å Pite elf med dess omgifningar, hvarest för bosättningar och byggnader betydliga kostnader blifvit använda; och då helsingarne deremot anmärkte, att Helsinglands gräns sträckte sig till Ule träsk i Finnland, blef detta vid riksmötet i Telge den 5 september 1328 ogilladt. Vid samma tillfälle förordnades, att domsrätten öfver nybyggarne skulle utöfvas af konungens fogdar och ej af lagmannen, men helsingelagen dock tillämpas.

Förhållandena synas sålunda gifva vid handen, att menigheterna under medeltiden delvis bibehållit en obegränsad dispositionsrätt öfver de allmänningsmarker, som af dem efter gammal sedvana begagnades. I strid häremot har dock uppgifvits, att år 1282 genom det s. k. Helgeandsholms mötes beslutet skall hafva förklarats bland annat, att all allmänningsjord, som ej vore upptagen och enskild person tillhörig, skulle tillkomma kronan. Till stöd derför har man förnämligast åberopat en af Palne Eriksson Rosenstråle år 1587 uppvisad handling. Äktheten af densamma likasom verkligheten af ett sådant beslut har emellertid på goda grunder blifvit betviflad. Man har anmärkt, att, om verkligen ett beslut af berörda innehåll fattats, detsamma bordt lemna spår i derefter utgifna allmänna lagar, men sådant finnes hvarken der eller i samtida handlingar uti vidsträcktare mån än här ofvan blifvit omförmäldt.

Ingalunda må dock förnekas, att en dermed öfverensstämmande uppfattning under senare delen af medeltiden gjorde sig

[1]) Stadgandet i Östgötalagen Eghna Salu balker I, § 2: »nu vill kununger allmænning sælia» innebär ej nödvändigt någon antydan å rätt för konungen till häradsallmänningar, utan syftar säkerligen blott å skogsmark, tillhörande konungens gårdar.

inom landet gällande, hvartill hufvudsakligen bidrog den tilltagande bekantskapen med de feodala rättsprinciper, som hyllades i utlandet.

Benägenheten för jagt gaf besittningsrätten till skogsmark ökadt värde. Så länge marken förblef allmänning, kunde nämligen ej befolkningen förhindras att derstädes beta sina kreatur, anordna svedjeland m. m. Det berättas också, att under den laglöshet, som utmärkte konung Albrechts regering, det privilegierade frälseståndet skall hafva tillegnat sig så mycket allmänningsjord, att förlust härigenom tillskyndades kronan. Beslut om jordens återvinnande fattades i anledning deraf å möte i Nyköping 1396; och på yrkande af fogdarne vid räfstetingen skall det äfven ibland hafva lyckats att återställa till härad inkräktad allmänningsjord.

För innehafvarne af den konungsliga magten saknades likaledes ej orsak att eftersträfva besittningsrätt till skog.

Der kungsgårdar funnos, beredde förvärfvet af allmänningsmark en tillökning uti egoområdet, hvilken från flera synpunkter blef förmånlig. Redan en åstadkommen utsträckning af jagtmarken gaf egendomen ett högre värde och dermed förenade sig flera andra fördelar. Var skogen ållonbärande, erbjöd sig tillfälle att genom upplåtelse af ållontägt vinna en mer eller mindre betydlig inkomst och i annat fall kunde genom anläggning af nyhemman, hvilka, då de anlades å mark, tillhörig kronan, blefvo skattskyldiga till densamma, beredas en för framtiden vigtig inkomstkälla.

Sålunda förefaller det sannolikt, att under slutet af medeltiden kronan förfogat öfver betydande skogar. Mångenstädes hade de områden, som hörde till konungens under den gemensamma benämningen af Upsala öde i lagen uppgifna fastigheter, icke så ringa omfattning. Dertill kommo åtskilliga ek- och bokskogar, som kronan genom delning af allmänningsmark i de sydliga orterna förvärfvat; och slutligen är det möjligt att, oafsedt de skogar, som blifvit underlagda kungsgårdar, enstaka områden för att användas till jagtmark eller af annan orsak förklarats tillkomma kronan, utan att sådant å de ställen, der hemmanen å egna egor haft erforderlig tillgång af skogseffekter, mött någon gensaga från befolkningens sida.

Under konung Gustaf I bragtes de åsigter om kronans rätt öfver allmänningsjorden, som flerstädes före hans tid framskymtade, till full mognad. Redan uti bref den 4 mars 1535 i fråga om upptagande af ödesjord talade han om »cronones och konungens allmenninger», och att han dermed åsyftade utan undantag allmänningsjord, blir uppenbart vid jämförelse med andra uttalanden i ämnet. Så medgaf han i bref den 12 augusti samma år »aff synnerlig gunst och nådhe» inbyggare i Vermland att »friie och obehindrade niute bruke och beholle alle the almenninger szom the vtaff longlig tiid och hedhanne höss witterlige och skälige hafft haffue». Ek- och bokskogarne i Småland, särdeles i Konga härad, benämndes uti bref den 13 april 1537 »crononess bärande eke och bökeskogar» och slutligen uttalade konungen uti öppna brefvet den 20 april 1542 sin bekanta sats att »sådana eger som obygda liggie höre Gud, oss och Sverigis crone till och ingen annan».

Sedermera bibehöll denna rättsuppfattning i fråga om allmänningarnes egenskap af kronans egendom giltighet; och det utländska inflytandet, som dervid var verksamt, gaf sig vid flera tillfällen tillkänna. Regementsformen för Vestergötland den 9 april 1540 talade om kronans »regalier» med föreskrift att af dessa »länhgodz, gårdar, torp, torpestäder, åkrer, ängiar, skogar och uthmarker eller fiskewattn platt intet skall svijkligen ifrådraget eller henne ifrårycht blifva».

Det i många hänseenden märkliga förbudet för skattebonde att förvärfva mer jord än som erfordrades för fullsutenhet underlättade ett ingripande i eganderättsförhållandena från konungens sida. Så småningom ledde nämligen detta derhän, att konungen betraktade sig såsom den egentlige egaren till skattejorden, hvadan en förminskning af skattehemmans egor emot nedsättning af skatten blef från rättslig synpunkt möjlig. Något dylikt torde dock endast undantagsvis hafva egt rum, såsom då utvidgning af en kongl. park eller djurgård skulle företagas.

Oberoende af de kongl. anspråken bibehöllos allmänningarne till begagnande af de menigheter, som dertill från äldre tider varit berättigade. Uppkomna frågor beträffande rätt till allmänningsjord underställdes af olika menigheter ej sällan konungens bedömmande, och blefvo dervid behandlade såsom andra jordatvister.

Huru vigtig den skedda förändringen uti uppfattningssättet än var, fortforo sålunda de gamla förhållandena att utan synnerlig rubbning ega bestånd. Den afgäld, som erlades för jord å allmänning, torde dock efter Gustaf I:s förklaranden om dess egenskap af kronans tillhörighet ej vidare hafva blifvit föremål för någon delning utan oförminskad ingått till kronan.

För konungens anspråk å allmänningsjorden fick den redan vid möte i Vadstena år 1524 beslutade och sedermera utförda skattläggningen stor betydelse, särdeles emedan dermed förenades skyldighet för fogdarne att årligen insända räkenskaper med ett hufvudregister öfver befintliga hemman och lägenheter. Den periodvis återkommande jordundersökning, som fogdarne för uppfyllande af berörda åliggande måste vidtaga, beredde nämligen en noggrannare kännedom om jordegendomsförhållandena i landet; och synes jemväl konungen hafva deraf begagnat sig för tillsyn, att de bestående hemmanen ej vidtogo en för kronan skadlig utvidgning å allmänningsjorden. Ett bevis härpå är, hurusom Bälinge häradsboer bötfälldes af Gustaf I, för det att de undandolt en allmänning [1]).

Under den senare delen af 1500-talet låg uppfattningen om kronans förfoganderätt öfver den adeln ej tillhöriga jorden till grund för flera fattade beslut. Med stöd deraf ansåg konung Johan III sig oförhindrad att förklara ett helt landskap, Öland, för fridkallad park, och i Södermanland uppstodo genom afsöndringar från bestående hemman de s. k. jagbackarne. Skogstrakter, hvilka i egenskap af konungens parker voro fridkallade, förekommo i flera delar af riket; och allt tyckes gifva vid handen att föga hinder funnits för regenten att för kronans räkning tillegna sig förutvarande allmänningsjord. Temligen betydelselöst torde på grund häraf det förklarande vara, som uti Kongl. Maj:ts försäkran för ridderskapet och adeln den 11 februari 1594 meddelades, utmärkande, att konungens embetsmän icke skulle ega att befatta sig med häradsallmänning vidare, än lagboken utvisade om konungens treding, med rätt för konungen att bygga och förbättra kronans anpart i allmänning, utan att sådant dock finge blifva adelsbyar eller besutna hemman till förfång. Att detta blott häntyder å en ökad kännedom om de lagliga bestämmelserna, utan att innebära ett för framtiden vigtigt er-

[1]) Enligt 1542 års handlingar i kammararkivet.

kännande af menigheternas rätt, tyckes framgå deraf, att kort derefter uti Björneborgs riksdags beslut den 9 februari 1602 § 7 stadgades, att hvad adeln byggt å »cronones almenning» skulle vederkännas under kronan, likasom att bondes egoområde skulle begränsas till det, hvarå han var besuten och hans rå och rör utvisade.

I samma mån som den kongl. makten alltmer begränsade de gamla kommunala friheterna, blef den ökade myndighet, som tillkom konungens i landsorterne varande embetsmän, en anledning för desse att i allmänhet taga befattning med flere ärenden, som förut synas hafva varit till menigheterna öfverlåtna. Ibland dessa ärenden intogo frågor om rätt till skogsfång och mulbete å allmänningsjord en ganska vigtig plats, hvadan det är antagligt, att, i fall allmogen ej bibehållit en viss politisk makt, rätt till fortsatt begagnande af allmänningarne för allmogen förenats med skyldighet att derför till kronan erlägga afgift.

Landshöfdingarne, till hvilka det öfverläts att utöfva uppsigt öfver allmänningarne, att genom lämpliga anstalter befordra deras bebyggande, att meddela derifrån efter menighetens hörande skogsanslag till bergverk m. m., fingo härigenom många tillfällen att ingripa uti hushållningen å allmänningarne; hvilket allt för underordnade betjente, som hade att utföra i sådant syfte gifna föreskrifter, var egnadt att framkalla den föreställningen att allmogens nyttjanderätt kunde efter godtfinnande begränsas. Försök gjordes ock af dem att för tillgodonjutande af skogsfång å allmänningsmark tilltvinga sig betalning.

Emellertid gaf 1647 års skogsordning, som omtalade lands-, härads- och sockneallmänningar, redan uti uppgiften om deras tillvaro ett erkännande af landskapets, häradets och socknens rätt. Äfven andra bestämmelser i skogsordningen, som afsågo ett oförminskadt bibehållande af desamma, hvilade å enahanda grund. Sålunda skulle om dem företagas en ordentlig undersökning, dervid alla bevis, rågångar och råmärken skulle noga upptecknas och nya råmärken, i fall gamla förkommit, upprättas samt ett exemplar af rågångsbeskrifningen inlemnas i kansliet och ett andra till landskapet, häradet eller socknen, hvarest allmänningen vore belägen, hvaraf synes, att om än statens rätt dervid var tillgodosedd, den anbefallda åtgärden tillika afsåg menigheternas intressen.

Ett noggrannt, för framtiden åskådligt bestämmande af allmänningarnes och de såsom kungsparker förklarade markernas utsträckning mötte emellertid flera hinder. Allmänna landslagens stadganden i ämnet voro särdeles ofullständiga, så att en tillämpning af desamma ej var lätt.

Om de enskilda byarne och gårdarne varit å skogsmarken med rå och rör försedde, hade en ledning vid förrättningen vunnits, som gjort densamma temligen enkel; men så var ej alltid förhållandet utan oftast åberopades otydliga synedomar eller en längre tids oklandrad häfd till bevis å eganderätten. Äfven inträffade det ej sällan, att egare till fastigheter, som angränsade härads- eller sockneskilnader, invid hvilka merendels de största skogarne funnos, sökte att ända till dessa skilnader få såsom sin egendom försvara marken, under uppgift att desamma jemväl angåfvo utsträckningen af deras enskilda egor. Genom företeende af gamla dombref, afhörande inför domstol af ålderstigna personer eller andra medel kunde visserligen någon gång åvägabringas tillfredsställande bevisning, att marken till större eller mindre del vore att betrakta såsom allmänning för en eller annan menighet; men härmed var i alla fall ej omfattningen vederbörligen angifven. Der skogsbrist rådde, förefanns möjligen utväg att äfven derutinnan förebringa bevisning. Annorlunda var åter förhållandet i de trakter, der de enskilda hemmanen hade ymnig skogstillgång; och isynnerhet härstädes erbjöd sig ett lätt tillfälle för jordegare att tillskansa sig betydande delar af gamla allmänningar, utan att vid en uppkommande tvist vederbörande menighet kunde till ådagaläggande af sina rättigheter ens styrka att obestridd rätt till hygge derstädes under den föregående tiden egt rum.

Oaktadt svårigheter för menigheterna förefunnos att häfda sina anspråk å ifrågavarande marker, anlitades dock, särdeles under senare delen af 1600-talet, allmänna domstolarne ej sällan för mål af förevarande beskaffenhet. Der emellertid allmänningens utsträckning, antalet af de deri intresserade eller andra omständigheter gåfvo saken en större vigt och betydelse, kom dess öfverlåtande till särskilda domstolar att betraktas såsom bästa utvägen till vinnande både af en mera noggrann behandling och af ett snarare slut. Så finner man, hurusom år 1668 en kommissorialrätt förordnats att afdöma en uppkommen tvist om allmänningsmark i Tierps härad [1]), hvarefter användande af dylika domstolar sedermera ofta ifrågakom för bestämmande af rätta skilnaden emellan olika landskap.

Icke ensamt för allmänningarne utan äfven i afseende å parkerna, hvilka likaledes voro föremål för inkräktningar, visade sig en regleringsåtgärd erforderlig. Af sådan orsak tillsattes under slutet af 1600-talet de under namn af skogskommissioner bekanta myndigheter, hvilkas åtgärder länge bibehöllo sig hos befolkningen uti ett föga behagligt minne. Den första af dessa förordnades i början af 1680-talet för Skaraborgs län. I denna på flera ställen skoglösa bygd alstrade den strånghet, med hvilken kommissionen förfor, ett sådant missnöje, att konungen såg sig föranledd att utnämna en ny kommission, för hvilken instruktion den 18 juli 1689 utfärdades. Kommissionen, hvars uppgift hufvudsakligen skulle vara att definiera parkernes och allmänningarnes »etandue» samt att afsöndra och afrösa Kongl. Maj:ts gränser ifrån privatas egor, hade icke ringa svårighet att efterkomma konungens önskan, som uttalade sig uti chefens för hans jägeristat yrkande, att alla de uti en upprättad förteckning såsom konungens parker upptagne, ehuru under den närmast föregående tiden ibland såsom allmänning brukade marker, skulle i sin förra egenskap bibehållas, men på samma gång förebygga alltför stora rubbningar i den lokala hushållningen och derigenom dämpa det framkallade missnöjet, hvarutinnan den likväl synes hafva temligen väl lyckats, då klagomålen afstannade.

Sedan derefter uti enahanda syfte undersökningar i Elfsborgs län vidtagits rörande der befintliga allmänna berg, sjöar och skogar samt handlingarne derom blifvit till kammarkollegium öfversända, förekom jemväl uti denna landsort en s. k. skogskommission, utan att dock densamma synes hafva haft synnerlig betydelse [2]). Så var deremot ej förhållandet med de skogs-

[1]) Norra Tierps allmänning skulle genom kongl. bref 1582 och 1591 ansetts vara konungens och kronans enskilda egendom. Uppgift härom i Uplands skogskommissions handlingar i riksarkivet. — [2]) Den 6 december 1695 anbefallde dock Kongl. Maj:t landshöfdingen i länet att afmäta skogsallmänningarne och fullgöra »insteningen».

kommissioner, som tillsattes för Upland. Äfven här föregingos dess arbeten af uppmätningar. Efter det att sådana skett samt klagomål från allmogen i landskapet inkommit med uttrycklig begäran om förordnande af särskilda personer för behandling af dessa ärenden, utnämndes lagman Wattrang, assessor Strömfelt tillika med häradshöfdingarne »öfver Elfcarlby Wästland och Tiärps socknar sampt Nohrunda Bählings, Waxale, Rastboo, Ohlentz, Fröståkers och Närdinghunds härader med Häfröö socken uti Upland» att företaga undersökning om »skogarnes beskaffenhet samt parkers och allmänningars rätta vidd och begrepp, så ock hvad med rätt och skäl för olaga inkräktningar dersammastädes bör skattas och anses» under iakttagande isynnerhet af de föreskrifter, som meddelats uti en för dem den 14 maj 1694 upprättad instruktion, hvilken äfven för de kommitterade, som vid sidan af de ofvannämnde hade ett likartadt uppdrag i andra delar af provinsen, torde hafva egt tillämplighet, och dessutom såsom ett uttalande af Kongl. Maj:t fick giltighet på andra ställen i riket [1]).

Allmänningskommissioner omtalas jemväl för Vestmanland, af hvilka en tyckes hafva befattat sig endast med uppmätning och den andra med sakernas afdömande, hvilket dock befanns olämpligt; hvadan uti kongl. brefvet till kammarkollegium den 17 april 1695 förklarades, att uti de provinser, som återstodo, på samma sätt borde förfaras som det skett i Upland och andra höfdingadömen, så att icke tvenne utan allenast en kommission blefve förordnad, hvilken, sedan undersökning och afmätning förrättats, straxt kunde med afdömandet efter instruktion förfara. Huruvida sedermera i öfverensstämmelse härmed särskilda kommissioner kommit till stånd för de nu afsedda provinserna eller ärendena på dessa ställen behandlats af häradsrätterna, kan icke med säkerhet uppgifvas; men det senare är sannolikt.

Öfver de domar, skogskommissionerna meddelat, framställdes sedermera tidt och ofta klagomål. Sedan vid flera tillfällen medgifvande lemnats att vid laga domstol få upptaga frågor, som kommissionen afdömt, men detta i anseende till svårighet för kronan att förebringa motbevisning, befunnits vara särdeles olämpligt, blef genom kungörelsen den 18 juni 1782 en viss tid af tre år utsatt, hvarefter de, som icke vid vederbörlig domstol sökt bevisa sin rätt till andel uti allmänningar, icke vidare skulle emot samma domar ega att föra talan. [2])

Uti lagar och förordningar under slutet af 1600-talet förekomma temligen stridiga uttalanden angående allmänningarnes egenskap af kronans mark. Uti kongl. förordningen den 19 december 1683 yttrades tydligt, att skog, som genom afvittring eller andra laga skäl kunde visas tillhöra en viss socken eller härad icke skulle densamma förnekas, utan att allmänningen dock finge öfver sina rätta gränser extenderas; men kort tid derefter den 5 januari 1685 förklarades uti kongl. bref till hofrätterna, att uppkomna frågor angående »Våre allmenninger» skulle, om de vore belägna inom bergslag, tillhöra bergskollegium, men annars kammarkollegium, dock att tvistigheter om råskilnad emellan »Wåre almenningar» och privata angränsande egor, skulle vid domstolarne upptagas, under iakttagande att dervid någon förordnades att bevaka »Wårt Interesse och rättigheeter». Allmänna föreställningen synes dock hafva varit, att allmänningar, om än de i viss mån voro för kronan såsom dess egendom disponibla till de ändamål, som regenten funne berättigade, dock med hänsyn till nyttjanderätten tillkommo menigheter, hvarföre också desamma ansågos icke kunna frånkännas större del än som för dem vore obehöflig [1]).

Tillvaron af fridkallade trakter, hvarest till och med å byallmänningar en stränghet i afseende å jagt och möjligen äfven beträffande skogsvård rådde, som var jemförlig med den å parkerna tillämpade, åvägabragte emellertid för dem, som härutinnan ville utsträcka konungens rättigheter, en skenbar likställighet emellan dessa olika marker. Från rättslig synpunkt qvarstod likväl en betydlig skilnad. Byallmänningar betraktades såsom de enskilda hemmanens tillhörighet. Jemväl socknealmänningar torde, när desamma sedan äldre tider af socknemenigheter brukats, förblifvit orubbade i deras besittning, ehuruväl i den ofvanberörda instruktionen den 14 maj 1694 konungen hade förbehållit sig att i desamma hafva lika rätt som i häradsallmänning.

Emellan dessa sockenallmänningar å ena sidan samt parker, jagbackar och djurgårdar, hvarå kronans rätt var fullt bestämd, å den andra sidan, stodo de öfriga visst härad eller landskap tillkommande, ehuru i 1734 års skogsordning såsom kronans egendom angifna skogar äfvensom de betydliga områden i det nordliga Sverige, hvilka, om än bygdelagen deråa framställde anspråk, icke lämpligen kunde dem tillerkännas till större del än som befunnes för hemmansåboerne till skogsfång och mulbete erforderligt. Bestämmandet af det, som derstädes tillkomme kronan,

[1]) Komitterade sysselsatte sig jemväl med uppgående af gränsen emellan Upland och Gestrikland i anledning af missnöje öfver en 1537 meddelad synedom. Då fråga var om allmänningarnes utsträckning, företräddes häradena af fullmägtige. Å de fridkallade parkerna hade riksjägmästaren Ulfeldt lemnat förteckning. Icke obetydliga inkräktningar, som i form af vretar, fjell, skogstrakter brukats under frälsehemman, men ursprungligen tillhörde allmänningar, lades ånyo till de sistnämnda. Inom Långhundra, Seminghundra och Erlinghundra härad var antalet af dem 29. Se skogskommissionens handlingar i riksarkivet. Här må jemväl anmärkas, att i kammararkivet finnes bland handlingar rörande skogskommissionen i Upland en besvärsskrift af allmoge, daterad den 11 januari 1694, hvarest förekommer: »de gamla lagarne innehålla, att allmänningar ligga en på hvar sida om häradssträngen, hvaraf följer, att ingen by i stor skog bör betjena sig af häradsrösen utan allmänning bör stöta dertill, dernäst förmäler samma kapitel att från häradssträngen skall mätas väfveldrett (= snörrätt) till nästa odalby, distansen skiftas i 3 delar, deraf skulle 2 delar vara varskog och en tredjedel allmänning, hvilken ofelbart bör ligga näst häradssträngen. Möjligen syftar detta å Östgötalagen, Bygdabalken XXVII § 2 och 3 och Uplandslagen Wiþerbobalken XX. Kongl. brefvet den 28 mars 1698 erinrade, att häradsråmärken och skilnader ej borde tagas till grund att allena skilja byegor. — [2]) Kongl. förklaringen den 8 november 1786 erinrade att de angående rätt att öfverklaga skogskommissions dom från 1731 till 1782 utkomna förklaranden icke afsåge utslag af afvittringsrätter, hvilka blott varit vanliga häradssynerätter.

[1]) En viss skilnad gjordes likaledes emellan allmänningsskogar, der viss menighet faktiskt innehade nyttjanderätten, och sådana med hvilka detta ej var förhållandet. De förra utgjordes af härads- och sockenallmänningar, medan de senare, till hvilka de gamla landsallmänningarne torde hafva räknats, i ordets fulla bemärkelse voro kronoallmänningar. Uti en handling från slutet af 1600-talet upptages såsom »cronones» skogar: i Östergötland »Åhmebergs diuregardh» l. (längd) 1 mil b. (bredd) 1 mil, »Mällby skog» l. 1 mil b. 1/2 mil, »Långe skogen» l. 1 mil b. 1/2 mil, »Elffvestadh skogh» l. 1 mil b. 1/2 mil, »Hålewägenn» l. 3 mil b. 2 mil, »Kålmåhlen» l. 5 mil b. 2 mil, »Åthwedh skogh» l. 2 mil b. 2 mil, »Noor skogh» l. 1 mil b. 1 mil, »Fredzkallade parcker om Linköping» l. 1 1/2 mil b. 1/4 mil, »Kinda häradt som ähr mestedels skogh» l. 4 mil b. 2 mil; i Vestergötland och Skaraborgs län: »Hallna» l. 2 mil b. 1 mil, »Fägremo» l. 3 mil b. 1 mil, »Tije och Nycklemo» l. 2 mil b. 1 mil, »Stora Tijwegenn» l. 5 mil b. 5 mil, »Bröthann» l. 2 mil b. 2 mil, »Russlingenn» l. 1 mil b. 1 mil, »Lille Tijwegenn» l. 6 mil b. 3 mil, »Billingen fredkallat park» l. 3 mil b. 1 mil, »Hornebostöpen» l. 1 mil b. 1/2 mil, »Binnebergz Moo» l. 1 mil b. 1/2 mil, »Klofftemo» l. 1 1/2 mil b. 1/2 mil, »Kinna skogh fredkallat park» l. 3 mil b. 2 mil, »Billingen på een sidha», Smerthan, l. 2 mil b. 1 mil, »Meyssa bergh fredkallat park» l. 2 mil b. 1/2 mil, »Häck Åhss» l. 5 mil b. 2 mil, »Edzwägen fredkallat park» l. 3 mil b. 1 mil, »Lärke skog» l. 1/2 mil b. 1/4 mil, »Runne stygenn» l. 1 mil b. 1 mil, »Häkz Måssen» l. 1/2 mil b. 1/4 mil, »Stööpen» l. 2 mil b. 1 mil, samt i Elfsborgs län: »Åhlingzåhrs skogh» l. 1 mil, »Röne skogh» l. 1 mil b. 1 mil, »Laa skogh» l. 1 mil b. 1 mil, »Häfdeby skogh» l. 1 1/2 mil, »Bollebygz skogh» l. 1 1/2 mil, »Ahlefiell» l. 1 1/2 mil b. 1 1/2 mil, »Tollere och Lerum skogh» l. 1 3/4 mil b. 1 1/4 mil, »Henne och Halleberg freekallat park» l. 1 1/2 mil b. 1 1/2 mil, »Edzwägen» l. 1 mil b. 1 mil, »Sundshagen freekallat park» l. 1/4 mil b. 1/4 mil.

efter det hemmanen fått sina områden utbrutna, blef en svår uppgift för den redan i slutet af 1600-talet började och ännu ej afslutade afvittringen.

Förutom nu nämnda slag af allmänna skogar äro att märka sådana från allmänningsmarker utbrutna områden, som blifvit upplåtna åt berg- eller sågverk.

Lands-, härads- och sockneallmänningar.

Allmänningsjorden hade vid den gamla hushållningen stor betydelse, särdeles inom de tätare bebygda delarne af riket. Den var, såsom 1681 års husesynsordning § 33 träffande anmärkte, »modren till skog för alla hemman i häradet, som sjelf litet eller intet skog hafva, att de hugga sig timmer och nödig vedbrand», hvarföre också i sammanhang härmed uttalades skyldighet för »häradsrätterne att veta sina allmänningar, rå och rör och dem således försvara såsom byamark till hela häradets nytta».

Näppeligen torde mulbete och skogsfång å allmänningsjord tillgodonjutits utan all ordning af de dertill berättigade. Antagligt är nemligen, att utan någon derom träffad öfverenskommelse byalagen begagnade sig af ifrågavarande förmåner företrädesvis å de trakter, som närmast angränsade deras egoområden.

På detta sätt utbildade sig å allmänning emellan de olika byalagen ett slags urminnes häfd, hvilken ej sällan ledde till marks förenande med närbelägna fastigheter och härjemte medförde, att i den mån sambandet emellan häradsboerne försvagades, och socknen framstod såsom den förnämsta kommunala föreningen å landsbygden, samfällig skogsmark, som förut räknats till häradsallmänning, öfvergick att blifva en socknens tillhörighet.

Äfven de från äldre tider omförmälda landsallmänningarne, hvarmed förmodligen menades de stora gränsskogarne Kolmården emellan Södermanland och Östergötland, Tiveden emellan Nerike och Vestergötland samt Holaveden emellan Östergötland och Småland, upphörde så småningom att vara en gemensam tillhörighet för inbyggarne i ett helt landskap, för att, der ej af desamma kronoparker uppstodo, blifva häradsallmänning eller med andra ord en tillhörighet för vissa härad.

Allmänningarnes af nybyggen och andra omständigheter föranledda förminskning ådrog sig tidigt den allmänna uppmärksamheten. Faran häraf framstod i full dager för allmogen, som å fortsatt rätt till mulbete och skogsfång derstädes såg ett hufvudsakligt vilkor för sin utkomst. Att trygga menigheterna vid nyttjanderätten till allmänningsjorden, var äfven syftemålet med 1647 års skogsordnings bestämmelser i ämnet. Enligt desamma skulle lands-, härads- och sockneallmänningar endast af dem, som inom landskapet, häradet eller socknen vore boende, få begagnas till bete, fiske och skogsfång, allt till husbehof. Ingen utom häradet eller socknen bosatt person finge nyttja allmänning till annan än der belägen gård med mindre sådant af alla vederbörande å tinget lagligen tillätes. Svedjande derstädes blef förbjudet, dock medgafs, för den händelse »rödjande» till mulbetes förbättrande befunnes erforderligt, att, efter det vid tinget förordnade män å stället förrättat syn och undersökning, vidtaga för sådant ändamål nödiga anstalter, med skyldighet likväl för den, som derom ginge i författning och hvilken egde att taga en gröda å den afsvedjade marken, att akta antänd eld samt ansvara för all skada. Endast med häradets tillstånd och emot årlig afgäld var det tillåtet att å allmänning bygga sågqvarn eller annat vattenverk. Likaledes fordrades särskildt begifvande för rätt att till dylikt verk å ifrågavarande mark hämta sågtimmer och ved.

Dessa stadganden återkommo i 1664 års skogsordning och ofvan omförmälda husesynsordning meddelade föreskrift, att häradshöfding och nämnd i förening med fogdar och länsmän ålåge tillse, att ingen å allmänning tillätes »något skadligt svedjande eller utödande mer än till sin nödtorft», likasom att föranstalta om utrifning af »onyttiga nybyggen»; och för ifrågavarande ändamål skulle det tillhöra häradshöfdingen att gemensamt med fogdarne årligen »låta allmänningarne syna», hvarjemte angränsande byar icke skulle tillåtas att inkräkta mer än de af ålder hade haft.

Lättare var dock att lagstifta än att åvägabringa en förändrad hushållning. Allmogen frångick ej i följd af de meddelade lagbestämmelserna sina gamla vanor. Svedjande å allmänning, hvilket husesynsordningen icke förbjöd utan snarare tillät, fortfor att blifva en vigtig orsak till skogens utödande. Ingen förmåddes vid hygge till husbehof att iakttaga sparsamhet; och särskildt klagade allmogen, att frälsemännen till sina byggnadsföretag hämtade mera virke än som stode i rätt förhållande till deras jordbesittningar [1]).

Misshushållning och gjorda inkräktningar i förening alstrade att flerstädes allmänningarne under slutet af 1600-talet blefvo för befolkningen otillräckliga, hvartill kanske ytterligare bidrog, dels att från desamma vid denna tid skedde betydande upplåtelser till bergverk, dels att tillåtelse för uthäradsboer likasom för stadsinnevånare [2]) ej sällan lemnades att begagna viss allmänningsjord.

Det missvårdande, hvarför allmänningarne voro föremål, gaf, såsom naturligt var, anledning till meddelande af strängare bestämmelser för rätt att derifrån erhålla virke.

Redan tidigt synes i Skaraborgs län den grundsats gjort sig gällande, att en hvar, som å dervarande kronoparker och kronoallmänningar önskade bekomma skogseffekter skulle styrka sitt behof derå och föreskrifter i enahanda syfte lemnades uti

---

[1]) Se härom kongl. resolutionerna å allmogens besvär den 22 november 1680 § 16 och å adelns besvär den 25 oktober 1686 § 28. — [2]) Resolutionen å städernas besvär den 22 november 1686 § 8.

kongl. brefvet den 24 november 1694 rörande hushållningen å allmänningarne i Upland [1]). Enligt hvad det kongl. brefvet utmärker, hade först en fridlysning af vissa dylika egt rum, hvaröfver personer, tillhörande såväl krigsbefälet som allmogeklassen fört klagan med anmärkning, att de derigenom hindrades att fullgöra sina uti husesyningsordningen och andra författningar bestämda skyldigheter i afseende å byggnadsarbete och underhåll af gärdesgårdar. Denna klagan ansågs icke vara oberättigad, hvarföre det förordnades, att efter åbos anmälan om behof af skogseffekter landshöfdingen skulle anmoda två af nämnden att jemte länsmannen syna, hvad som tarfvades och deröfver afgifva sitt förklarande, hvarefter och sedan vid tinget saken blifvit undersökt, samt rättens bevis öfverlemnats till landshöfdingen, denne skulle beordra en jägeribetjent till utsynande och utmärkande af de träd, hvilkas fällande tilläts, äfvensom till utöfvande af tillsyn att inga andra eller flera högges. Åt detta bref synes sedermera hafva gifvits en allmännare tillämpning, hvilket visade sig derutinnan, att ett dermed öfverensstämmande förfaringssätt för erhållande af utsyning antydes såsom gällande uti flera derefter utkomna förordnanden.

Med utlemnande af tingsbevis uti ärenden af ifrågavarande beskaffenhet förfors emellertid temligen lättsinnigt, hvarföre kongl. senaten uti bref till Svea hofrätt af den 24 januari 1714 [1]) erinrade, att före meddelande af dylika bevis häradsrätten i förening med kronobetjent borde göra sig om alla omständigheter noga underrättad, utan att dock, sedan bevis utgifvits, något hinder borde göras emot deras verkställande.

I samma mån allmänningarne syntes vara otillräckliga för den jordbrukande befolkningens behof, kommo uti skogsordningen meddelade förbud emot anläggning derstädes af torp och nybyggen, som å flera sätt voro för skogen skadliga, med stegrad stränghet att uppehållas. Att bibehålla ifrågavarande marker, som under början af 1700-talet fortfarande hade stor utsträckning, helt och hållet otillgängliga för odlingen, hvartill den rådande lagstiftningen syftade, befanns emellertid vara lika litet för det allmänna nyttigt, enär de vid frånvaron af all kultur lätt blefvo ett tillhåll för varg och andra rofdjur. Detta i samband med det ringa intresse, som den enskilde hade att vårda den samfälliga marken [2]), kunde icke annat än framställa såsom önskvärd en lagförändring, hvarigenom uppkomsten af nya hemman med den deraf följande förminskningen i de gamla intressenternes rätt förhindrades, men en stadigvarande odling å ifrågavarande platser det oaktadt möjliggjordes. Uti detta syfte stadgades till en början i resolution å allmogens besvär den 3 juni 1719 § 8, att, der någon till cultivation duglig plats på lands- och häradsallmänning funnes vara mistlig, densamma emot tillbörlig rekognition finge emottagas och cultiveras, hvarmed likväl någon tillåtelse ej var lemnad till uppsättande af torp derstädes.

Kongl. förklaringen den 5 oktober 1741 anbefallde härefter formligen en delning af alla å härads- och sockneallmänningar varande kärr och mossar emellan de olika hemmanen, med förklarande att, om åbo härvid icke ville åtaga sig upprödjande, eller ej fullbordade sådant inom förelagd tid, platsen skulle lemnas till en annan. Frihetsår utfästes och stadgande meddelades, att de, som redan emot skatt och utskylders utgörande upptagit å allmänning oländig mark, icke desto mindre borde uti den öfriga marken ega lika del med de andra härads- och sockneboerne, eller med andra ord man ville derstädes framtvinga ett odlingsarbete. Förordnandet gällde väl blott den till skogsbörd otjenliga marken; men då bedömandet häraf öfverlåts till intressenterne, möjligen biträdde af landtmätare eller kronobetjent, skulle lätteligen ifrågavarande föreskrifter kunnat leda till delning af allmänningsmarken i dess helhet.

En sådan eftersträfvades såsom bekant af mången och derför anfördes icke utan skäl, att der en viss, af sedvana framkallad delning faktiskt förefanns, vare sig emellan socknarne eller emellan de enskilda gårdarne och byalagen, skulle meddelande af en viss rättslig kraft åt det, som förhållandena utbildat, vara att föredraga framför ett samfällighetstillstånd, der den sparsamme och den slösaktige inför lagen hade samma rätt. Med afseende härå tilläts äfvenledes uti resolutionen å adelns besvär den 12 juli 1731 § 15, att sockneallmänningar i Skaraborgs län finge emellan intressenter, som det åstundade, fördelas, utan att jägeribetjente derefter skulle ega att befatta sig med slika afdelta skogstrakter. Detta medgifvande, som först genom resolution å adelns besvär den 8 januari 1735 § 1 utsträcktes att omfatta jemväl Östergötland [1]) och sedan enligt § 12 i förklaringen af år 1739 öfver skogsordningen fick tillämplighet för hela riket, torde hafva medfört, att icke allenast s. k. sockneallmänningar utan äfven delar af större skogar, som varit i viss mening gemensamma för hela härad, blifvit skiftade, beroende deraf att då sockneboer betraktades hafva uteslutande rätt till den inom socknen belägna delen, skilnaden emellan de begge slagen af allmänningar blef i vissa fall temligen obestämd. Den delning, som företogs, innefattade näppeligen alltid ett tilläggande af jord, efter beräkning af mantal, till alla i socknen befintliga hemman, utan förekommer det mera sannolikt att afseende fästats å de förutvarande förhållandena, så att lotter blott tillkommit de hemman, hvilka, i saknad af egna skogstillgångar, sedan äldre tider varit hänvisade till allmänningen för erhållande af nödiga skogseffekter. Delning af en inom socknen varande allmänning emellan de hemman, som dertill kunna ega rätt, skedde icke ens städse samtidigt utan hade ibland karakteren af en utbrytning, hvarigenom vissa fastigheter tillades rätt sins emellan dela den af dem förut gemensamt nyttjade skogstrakten.

Angående det sätt, hvarpå de skiftade sockneallmänningarne skulle betraktas, synes meningarne hafva varit delade. Hemmansinnehafvarne, som uti delningen hufvudsakligen sågo ett medel att underdraga sig jägeribetjeningens tillsyn [2]), kunde visserligen

[1]) Brefvet finnes intaget uti Abrahamssons edition af landslagen under 29 kap. byggningabalken. — [2]) Å vissa orter träffades emellertid åtgärder för reglerande af hushållningen å allmänningsjorden. Exempel härpå erbjuder en i kongl. bref den 14 april 1752 omförmäld, den 10 april 1704 ingången förening emellan sockneboerna i Enåkers socken i Halland rörande bruket af deras allmänning. Tingsrätten och landshöfdingen hade ansett den vara nyttig; och blef den af Kongl. Maj:t stadfästad, så att densamma af alla vederbörande för all framtid skulle obrottsligen efterlefvas.

[1]) Härstädes förklaras resolutionen af år 1731 äfven angå Elfsborgs län: »Samtyckes, att socknarnes och byarnes oskifte skog eller så kallad samskog i Östergötland må få delas äfven som Skaraborgs och Elfsborgs län dertill fått tillstånd genom 15 § i 1731 års resolution på adelns besvär.» — [2]) Resolutionen å allmogens besvär den 17 augusti 1762 § 40 tillägger allmogen i Wässe socken af Wässe härad i Vermland, hvarest sockneallmäuningen flera år dessförinnan genom landtmätare blifvit delad, rätt derstädes till eget behof få hugga timmer, virke och gärdsel m. m. utan jägeribetjeningens utsyning. Deremot stadgade kongl. brefvet den 26 mars 1782, hvarigenom medgafs delning af Elfkarö kronoallmänning, att hvarje hemmans skogslott skulle bibehålla sin urgamla och verkliga krononatur och egenskap och att således nyttjanderätten åboerne ensamt uppdroges, men jägeribetjeningen fortfarande utsyna, hvad till kolning eller andra behof med skogens bestånd tillätes att användas. Härmti skedde genom kongl. brefvet af den 14 september 1803 den ändring, att fullständig eganderätt åboerna tillades.

för befrielse derifrån åberopa Kongl. Maj:ts i sådant hänseende lemnade allmänna medgifvande. Erfarenheten gaf dock vid handen, att den lemnade friheten missbrukades; och detta förhållande i förening dermed, att marken bibehöll fortfarande sin krononatur gaf anledning till meddelande af förändrade föreskrifter.

Hemställan gjordes af kammar- och bergskollegierna att utsyning på delade sockenallmänningar borde vara lika så nödig som å den tid, då de voro oskiftade, så att den, som å dylik mark, hvilken genom delningen ej förbytt sin natur, högge något stående träd utan föregående utsyning, skulle plikta efter lag och skogsordningen, hvaruppå Kongl. Maj:t uti bref den 16 september 1746 biföll, hvad sålunda föreslagits, såsom »ländande till en bättre hushållning med sockenallmänningarne, hvilket med den tillåtne delningen varit ändamålet».

Huruvida någon allmän tillämpning häraf kommit att ega rum, torde emellertid vara mindre säkert. Så länge marken ansågs såsom kronojord, är det möjligt, att derå förekommit en viss uppsigt, som dock, efter det att den omsider förblandats med hemmanens öfriga egor, alldeles upphörde [1]).

Uti 1793 års skogsordning §§ 8 och 9 stadgades, att sockneallmänningar, när ingen stridighet om deras egenskap förefunnes, finge uppå ansökning af flertalet sockneboer delas, under vilkor, att den lott, som härvid tillföllo hemman, ikläddes dess natur, vare sig frälse, skatte eller krono; och enahanda medgifvande lemnades i 1805 års skogsordning med den begränsning, att en delning blott tilläts, för den händelse minst 4 tunnland duglig mark belöpte å hvarje mantal [2]).

Större svårigheter var förenadt med en delning af de för invånarne uti ett helt härad gemensamma allmänningarne. Det oaktadt blef sådant jemväl under den senare delen af 1700-talet med större eller mindre framgång ofta ifrågasatt. Uti resolutionen å allmogens besvär den 17 augusti 1762 § 38 besvarades af allmogen från flera län gjord framställning om angelägenheten och nyttan deraf, att häradsallmänningar delades först i sockenallmänningar och dessa sedermera emellan byarne, med hänvisning till den under utarbetande varande nya förordningen om skogar och allmänningar; hvarefter frågan, såsom här nedan skall vidare omförmälas, flera gånger återkom, ehuruväl den först i senare tid fick sin lösning.

Rörande hushållningen å odelade allmänningar lemnades uti 1734 års skogsordning ytterst noggranna föreskrifter. Jemte förbud emot uppförande derstädes af torp och sågar stadgades, att såväl laglige innehafvare af hemman och torp å allmänning som öfrige deruti delaktige inbyggare i landskapet, häradet eller socknen icke egde utan föregående utsyning till bränsle taga annat än vindfälle, nederliggande lågor, förtorkade träd, skatar och grenar. Erhållande af byggnadsvirke eller timmer förutsatte en vidlyftig procedur. Syn, som på begäran föranstaltades af häradsrätten och förrättades af särskilda synemän, skulle först å stället ske, hvarvid upplysning borde beredas om det, som för den tillernade byggnaden, i händelse densamma vore efter lag och husesynsordning af behofvet påkallad, erfordrades, äfvensom huruvida dertill nödigt virke å hemmanets egen mark saknades, hvaröfver allt sedermera af häradsrätten skulle meddelas bevis. Efter derom tagen kännedom skulle landshöfdingen i mån af allmänningsskogens tillräcklighet samt med iakttagande, att adel och andra ståndspersoner icke beviljades mera timmer än som i billig proportion emot bondehemmanens förnödenhet svarade, bestämma, hvad som borde komma de olika sökande till del; sedan skulle jägmästaren i enlighet med landshöfdingens till honom lemnade ordres i fråga om antalet af de en hvar beviljade träden låta vederbörande skogs- och jägeribetjente, i närvaro af två nämndemän samt af de för allmänningens vård af häradsboerne tillsatte uppsyningsmännen, med kronohammare utmärka träden såväl å stammen som vid stubben, med skyldighet för den, som åtnjöte utsyning, att efterfallande skatar och grenar, som hindrade skogsväxten, afföra eller på berg och steniga platser hoplägga. Till kontroll, att intet underslef egt rum, skulle på angifvet sätt upprättade förteckningar å det utsynade virket ingifvas ej mindre till landshöfdingen än äfven till häradsrätten, hvilken sistnämnda borde låta efterse, om detsamma blifvit till det bestämda ändamålet användt. Befanns det härvid, att virket blifvit försåldt eller missfarits, medförde detta ansvar.

För utöfvande af uppsigt å allmänningen förekommo särskilda skogvaktare, hvilka, boende uppå eller nära intill densamma, ofördröjligen skulle för jägmästaren anmäla, hvad som vid bevakningen förefölle. Häradsrätten skulle dels årligen förordna två af nämnden och två af härads- eller sockneboerne till uppsyningsmän, hvilka hvarje år ombyttes, att efterse, huru allmänningen medfores och sköttes, dels hvart annat eller tredje år uti jägeribetjentes och några häradsboers närvaro sjelf besigtiga förhållandena på ort och ställe till utrönande att vederbörande fullgjort sina skyldigheter.

Uti den år 1739 utkomna förklaringen öfver 1734 års skogsordning fullständigades eller modifierades, med bibehållande af sjelfva grundsatserna, nu omförmälda bestämmelser. Efter uttalad straffhotelse mot den embetsman, som vid utdelningen eller utsyningen gjorde någon »egenvillig och oskälig skilnad och orätt», stadgades här bland annat, att för åstadkommande af ytterligare kontroll öfver uppgifterna i ofvanberörda förteckningar å utsynadt virke, desamma till allas efterrättelse och fria tillträde borde vid socknekyrkan, der tinget hölles, qvarlemnas till andra årets slut, då den nya förteckningen inkomme, vidare att utsyningar och utstämplingar, genom hvilkas godtyckliga utsättande å olämplig årstid allmogen lidit men, borde om möjligt intill allhelgonadag vara afslutade, samt att intressenter utan utsyning och tillstånd å allmänning skulle få taga löf och näfver liksasom efter tillsägelse hos skogvaktaren till vedbrand hugga sådana träd, som voro föråldrade eller till intet annat duglige. Under vissa förhållanden kunde landshöfdingen tillstädja att till personer i skoglös bygd utom häradet eller socknen emot betalning upplätes från dess allmänning skogseffekter, med vilkor

[1]) Huruvida lotter af en delad sockneallmänning skulle städse anses som kronojord, var ej bestämdt angifvet; men derför anfördes, att i instruktionen för skogskommissionen i Upland af år 1694 Kongl. Maj:t tillades lika rätt till dessa allmänningar, som till de öfriga. Ett egendomligt uttryck af den rättsliga osäkerhet, som rådde i afseende å desamma, är kongl. brefvet den 7 mars 1790, der det, i fråga om begärd rätt att kola å viss sockneallmänning, förklarades, efter anmärkning, att densamma tillhörde sockneboerne: »alltså och då saken rörer enskilda personers rätt, ty kunna Wi till den gjorda underdåniga ansökningen icke i nåder samtycka, med mindre bruksintressenterna kunde åtaga sig att till medlet af nästkommande maj månad hafva de beställda 36-pundiga kanonerna färdiga». Kongl. Maj:t förklarade i bref den 6 september 1834, att någon allmän förklaring, om å sockneallmänningar befintliga lägenheter vore en socknens tillhörighet eller innehafvarne finge dem emot skatt till kronan behålla, ej kunde meddelas. Ännu qvarstår i gällande bevillningsförordning stadgande om afgift till kronan af dem, som utan att erlägga rekognitionsafgift, å sockneallmänning ega kolningsfrihet. — [2]) 1805 års skogsordning § 8 stadgade äfvenledes, hurusom Kongl. Maj:ts befallningshafvande efter sockneboernas hörande kunde bevilja en person utbrytning af hans lott, med rätt för de öfrige att behålla sina andelar i samfälligheten.

dock att de sålunda erhållna penningarne endast användes till skogsplanterings inrättande å allmänningsjord, der sådant bäst läte sig göra, samt att skogs- och jägeribetjente sedan vårdade planteringarne.

Härmed trodde man sig hafva meddelat sådana bestämmelser, som skulle framtvinga en bättre hushållning å allmänningarne. Förståndig tillämpning deraf borde jemväl hafva verkat gagneligt. Dertill hade dock i främsta rummet erfordrats, att det funnits en redbar, nitisk och skicklig jägeripersonal, hvars handlingssätt vid omvårdnaden af skogen varit ledt mindre af begär efter eget förvärf än af önskan att befrämja skogens tillväxt. Så otillräcklig och föga verksam, som vid denna tid bevakningen var, förekom åverkan allmänt och än farligare voro de skogseldar, som under närmast derpå följande åren förbättrade betet och underlättade erhållandet af utsyning å skadadt virke, hvarföre också befolkningen ingalunda egnade en utbruten skogseld den uppmärksamhet, som för den framtida tillgången å skogseffekter hade varit önsklig.

De särskilda pröfningar, som fordrades för erhållande af utsyning från allmänning, synas hafva saknat det värde, som ursprungligen dermed afsågs, och hufvudsakligen uppfattats såsom tomma formaliteter. Domstolarne å landet likasom Kongl. Maj:ts befallningshafvande voro, i saknad af egen lokalkännedom, nödgade att fästa en hufvudsaklig vigt å de syner, som höllos af personer tillhörande allmogeklassen, och merendels oförmögne att fatta nödvändigheten utaf ett sparsammare bruk af skogen än det af ålder vanliga.

På ett lättsinnigt och vårdslöst sätt uppfyllde oftast de tillsatte uppsyningsmännen sina åligganden, och den eftersyn, som skulle af häradsrätten utöfvas, blef gemenligen helt och hållet försummad. Slutligen må icke förbises, att de meddelade föreskrifterna i flera afseenden lemnade rum för en godtyckligheet, som icke kunde bidraga till att göra desamma aktade.

Då i följd af dessa omständigheter misshushållningen efter utfärdande af 1734 års skogsordning med förklaringen af år 1739 ingalunda minskades, tillgrep man å de orter, der synnerlig fara ansågs vara för handen, den i 16 kapitlet af byggningabalken anvisade utvägen att ställa allmänningarne för kortare eller längre tid under förbud, hvarigenom all afverkning blef en hvar utan hänsyn till hans behof förvägrad [1]); men om än detta hindrade erhållande uppå lagligt sätt af skogseffekter utgjorde de derigenom ökade åverkansbrotten en fortfarande anledning till inträffande skogsförödelse. Fortfarande syntes sålunda uti lagstiftningen finnas en lucka, som borde fyllas, dervid icke utan anledning ifrågasattes att inskränka den i odlingens intresse meddelade rättigheten att å allmänning göra intagor. För Stockholms och Upsala län blef äfvenledes genom kongl. brefvet den 18 november 1774 förbjudet att företaga några uppodlingar eller göra intagor å allmänningsjord, och äfven på andra sätt sökte man der bereda en bättre hushållning [2]).

Förslag att dela allmänningarne framkommo likaledes med den framgång, att uti förordningen om landtmäteriet af den 12 augusti 1783 inflöt stadgande, att sockne- och häradsallmänning icke utan kammarkollegii tillstånd och förordnande finge uti storskifte delas, hvarmed angafs möjlighet att kunna utverka en delning. Blott uti särskilda undantagsfall synes dock tillstånd till delning af häradsallmänningar hafva lemnats.

Omsider utkom år 1793 ny skogsordning med i flera hänseenden rörande hushållningen å allmänningarne förändrade föreskrifter. Kongl. Maj:ts befallningshafvande, hvilka här förelades att förrätta särskilda allmänningsransakningar, som borde minst hvart 6:te år förnyas, tillhörde det att hafva en noggrann kunskap ej allenast om de i deras län befintliga allmänningarnes antal, natur och gränseskilnader utan ock om deras tillstånd i anseende till bättre eller sämre »skogsarter», mer eller mindre tillgång af skog, markens växtlighet samt hvad och huru mycket med allmänningens bestånd samt utan dess skada kunde årligen afverkas. Beslut derom skulle fattas först efter det öfverjägmästaren och landtmätaren äfvensom andra för god insigt i landthushållningen kände män blifvit i ärendet hörde och kännedom tagits om de öfver allmänningarne upprättade kartor med beskrifningar. Förslag å det antal timmer eller annat byggningsvirke, ved, gärdsel eller stör, som från hvarje allmänning finge årligen upplåtas, borde derefter uppgöras för en tid ej öfverstigande sex år. Utöfver detta förslag skulle Kongl. Maj:ts befallningshafvande ej vid ansvar ega att tillåta någon utsyning. Rätt för samma myndighet lemnades tillika att, om så befunnes nödvändigt, för kortare eller längre tid lysa allmänning antingen helt och hållet eller till en del i frid, utan att densamma derunder finge till annat än bete för boskapskreatur nyttjas.

Upprättadt bevillnings- och utsyningsförslag skulle af Kongl. Maj:ts befallningshafvande till kammarkollegium ingifvas och derstädes tillika anmälas, om ändring uti förslaget funnes böra ske.

För den enskilde, som önskade att från allmänning bekomma skogseffekter, gällde det att underkasta sig en procedur temligen öfverensstämmande med den förut stadgade. Han skulle genom två gode män låta syna sitt uppgifna behof ej blott å timmer eller annat byggningsvirke utan äfven å ved, gärdsel eller stör samt derom likasom beträffande skogstillgången å egen mark förskaffa sig ett fullständigt bevis, hvilket sedan borde ingifvas till vederbörande häradsrätt, som hade vid pröfning af dylik ansökning att noga iakttaga, att timmer eller byggningsvirke ej finge upplåtas till nybyggnad eller reparation af andra hus än de i lag och husesynsordningen omförmälda, samt att understöd ej lemnades till den, som hade egen skog eller med densamma illa farit, hvarom särskildt yttrande i rättens protokoll borde göras. Nyssberörda handling skulle sökanden derefter inom augusti månad ingifva till Kongl. Maj:ts befallningshafvande för att erhålla utsyning under derpåföljande vinter [1]).

Då det emellertid kunde inträffa, att de granskade och verkliga behofven af timmer och byggnadsvirke öfversköte, hvad

[1]) Exempel härpå lemnar det förbud, som, enligt hvad kongl. brefvet den 14 februari 1754 utmärker, blef satt å åtskilliga allmänningar i Upsala län. Derförinnan hade menigheterna yttrat sig å häradstingen och vissa vilkor blifvit framställda såsom att allmänningen delades i 4 delar, af hvilka 2 genast sattes under förbud för 10 år, derefter den 3:dje för samma tid och slutligen den 4:de, likasom att invånarne fortfarande erhölle vindfälle och dylikt till bränsle. Der allmänning blifvit satt under förbud, skulle dock enligt kongl. förklaringen den 13 januari 1770 innehafvare af militie boställen icke behöfva vidkännas någon afkortning uti det dem af synerätten föreslagna virkesbeloppet. — [2]) K. brefvet den 4 januari 1780 gjorde för vissa härads allmoge i Upland rättigheten till utsyning beroende derpå, att sökanden anlagt hägnader af sten eller jordvallar eller befordrat trädplanteringen, dervid timmer, gärdsel, stör eller annat skulle beviljas i förhållande derefter.

[1]) Undvikande af dessa formaliteter medgafs den, som lidit eldskada och vore i sådan fattigdom, att han utan omgång borde hjelpas, i det att Kongl. Maj:ts befallningshafvande för sådan händelse finge omedelbart lemna utsyningsrätt.

som enligt de upprättade förslagen finge medgifvas, stadgades att för sådan händelse en viss ordning borde följas, så att företräde lemnades först boställsinnehafvare, som saknade egna skogstillgångar [1]), dernäst hemmansegare och åboer, som sökte understöd till förbättrande af gamla hus, hvarigenom de, som i öfrigt begärde virke till nybyggnad, kommo i sista klassen.

Äfvenledes innehöll skogsordningen åtskilligt i fråga om afverkningen. En hvar, som fått bevillning af timmer, borde, efter det pålysning från predikstolen skett, å utsatt tid inställa sig, vid äfventyr att han annars under den vintern ej blefve hulpen. Utsyningen skulle handhafvas af öfverjägmästaren, derefter stämpling ske och skogsbetjenterne sedermera noga tillse, att rigtigt tillginge vid virkets fällning och afförsel. Den, som åtnjöte utsyning, skulle tillhållas att, såsom redan förut var stadgadt, bortföra de efter träden fallande skatar och grenar. Sådana äfvensom nederliggande lågor finge till bränsle användas med skyldighet dock för Kongl. Maj:ts befallningshafvande, hos hvilken lof dertill borde sökas, att dervid förordna om utsyning efter omständigheterna.

Kongl. Maj:ts befallningshafvande egde icke medgifva »någon å allmänning sig nedsätta, sågqvarn bygga eller någon uppodling eller intaga der göra, den händelsen undantagen om mark till skogvaktareboställe eller skogsplanteringars anläggande rödjas bör», men tillhörde det Kongl. Maj:ts befallningshafvande att, om der funnes mosse eller kärr, som för bete eller skogens tillväxt borde utdikas, söka förmå dem, som till allmänningen hade nyttjanderätt, att verkställa sådan utdikning eller sammanskjuta betalning till den, som ville sig åtaga dylikt arbete.

Uti nu ifrågavarande skogsordning meddelades förnyad föreskrift för Kongl. Maj:ts befallningshafvande att besörja, att de lands- och häradsallmänningar, hvaröfver säkra kartor icke vore att tillgå, med det skyndsammaste blefve afmätta, och å karta lagda samt till deras innehåll, skogstillgång och bördighet samt bättre och sämre trakter noga beskrifna. Verkställigheten häraf försvårades dock i hög grad derigenom, att landtmätarne, som enligt förordningen om landtmäteriet af den 12 augusti 1783 § 44 icke tillerkändes ersättning för förrättningar af nu antydda beskaffenhet, icke voro i den ekonomiska ställning att sådana kunde dem mer än undantagsvis påläggas [2]).

Uti 1805 års skogsordning, hvarest den föregående skogsordningens bestämmelser i allmänhet utan förändring återkommo, tillades emellertid landtmätarne för sådana arbeten godtgörelse. Här stadgades nämligen, att vederbörande hemmansinnehafvare i länet eller häradet, som hade nyttjanderätt till skog och mulbete, skulle efter deras innehafvande förmedlade hemmantal gemensamt bestå kostnaden för en geometrisk affattning af allmänningens område samt dess kartläggande.

Jemväl rörande rätten till upptagande af odlingslägenheter å allmänningsjord kom samma skogsordning att medföra en förändring, i det att enligt densamma en hvar kunde hos Kongl. Maj:ts befallningshafvande söka och erhålla tillstånd att uppodla å sådan jord befintliga kärr och mossar, som genom uppodling kunde göras nyttiga. Till odlingens verkställande egde dock häradsboer eller i allmänhet de, som uti allmänningens nyttjande deltoge, företräde, under förbehåll af gjord anmälan inom natt och år efter skogsordningens kungörande. Samtidigt med dess utfärdande meddelades härförutom i cirkulär till Kongl. Maj:ts befallningshafvande föreskrift att föreslå, huru lämpligast uppodling kunde företagas af sådana trakter på allmänningarne, som utan afsaknad för skog eller bete skulle kunna på nyttigare sätt användas.

Uppkomsten af särskilda odlingslägenheter, bebodda eller obebodda, hvilka under föregående tider befunnits så förderfbringande för skogen, kunde härigenom icke annat än på det högsta gynnas, utan att skadan för den sistnämnda städse motsvarades af odlingens dermed beredda utsträckning. Erfarenheten efter utfärdande af 1805 års skogsordning lade äfven detta i dagen, hvarföre skogsordningens föreskrift att ansökning om odlingsrätt skulle underställas Kongl. Maj:ts afgörande blott för den händelse, att marken hade den vidd, att derå kunde upptagas ett åttondedels mantal eller mera, i följd af kongl. brefvet den 6 februari 1821 blef derhän förändrad, att Kongl. Maj:t förbehöll sig ensam rätt att medgifva odling å allmänning.

Vid de upplåtelser, som sedermera skedde, bestämdes ej sällan, att jordinnehafvaren, om han gjorde sig förfallen till åverkan, dermed ginge förlustig den lemnade besittningsrätten. Härtill lades ibland skyldighet att med stenmur eller lefvande trädhäck omgifva den upptagna lägenheten [1]). Upplåtelser af nu ifrågavarande beskaffenhet lemnades emellertid ej efter utfärdande af 1824 års cirkulär angående en förändrad reglering med allmänningarne och kronoskogarne.

Under första början af innevarande sekel betraktades fortfarande lands- och häradsallmänningarne såsom kronans obestridliga egendom. För olika ändamål medgaf Kongl. Maj:t afsöndringar, och mark, som förut tillhört allmänning, men derifrån afskildes, underkastades särskild grundskatt [2]).

En annan uppfattning gjorde sig emellertid sedan gällande och fick uti Kongl. Maj:ts proposition till rikets ständer år 1823 angående de allmänna skogarne ett tydligt och bestämdt erkännande, i det att här samma allmänningar förklarades böra anses såsom en landets eller häradets tillhörighet.

Att bibehålla dem i denna egenskap såsom samfälld egendom, syntes för mången delegare föga lämpligt. Tillfället till erhållande derstädes af skogseffekter var allt annat än egnadt att uppmuntra till god hushållning å egen mark. En hvar, som vårdade sin skog, saknade alltså icke anledning att önska ett upphörande af samfällighetsförhållandet; och ytterligare orsak dertill förefanns för egare af större gods, hvilka i anseende till egna skogstillgångar merendels förmenades att bekomma virke å allmänning, men dock nödgades att för sådan, hvaraf de vid delning skulle få betydliga lotter, underkasta sig utgifter.

Som bekant blef genom kammarkollegii cirkulär den 14 april 1824 förordnadt, att lands- och häradsallmänningar samt de kronoallmänningar, som med dem hade lika egenskap, skulle, när Kongl. Maj:t uppå skeende ansökning funne sådant lämpligt och laga hinder derför icke mötte, till intressenternes egen

[1]) Äfven till allmänna byggnader, broar och salpetersjuderier skulle virke med lika förmånsrätt som till boställsinnehafvare utsynas. — [2]) Den redan tidigt påbjudna uppmätningen var för vederbörande ett obehagligt åliggande, hvarifrån de gerna undandrogo sig. Kongl. Maj:t medgaf äfven ibland, att föreskrift härom finge hvila, såsom kongl. brefven den 31 juli 1776 och den 9 juni 1777 gifva vid handen.

[1]) Se kongl. brefven den 30 oktober 1821 angående uppodling å Olands häradsallmänning, den 24 i samma månad angående intägt å Fägremo allmänning m. fl. — [2]) Se kongl. brefvet den 11 november 1823 angående upplåtelse af ett skoglöst kärr å Bråbo häradsallmänning.

disposition gemensamt eller till delning emellan socknen eller enskilde hemmansegare, som deri egde del, upplåtas, med iakttagande af de grunder, som Kongl. Maj:t i hvarje särskildt fall bestämde. Menighet, som åstundade delning af dylik allmänning eller ville under egen gemensam disposition densamma emottaga, skulle derom ingifva ansökning till Kongl. Maj:ts befallningshafvande, som sedermera — efter det att naturen af lands- och häradsallmänningen blifvit bestämd, vidden, beskaffenheten och förhållandet med densamma, i alla delar genom säker afmätning och undervisning känd, alla vederbörande, hvilkas rätt derunder kunde bero, i afseende på lämpligheten af förslaget och grunderna derför vid häradsrätten hörde, och häradsrätten sitt yttrande afgifvit, — hade att handlingarne jemte eget utlåtande till kammarkollegium insända, hvarefter detta embetsverk med dess betänkande öfverlemnade frågan till Kongl. Maj:ts pröfning.

Till upplysning om det sätt, hvarpå de vid denna tid befintliga allmänningarne disponerades, må här meddelas följande [1]):

Namn.	Kongl. bref.	Areal qvadratref.	Summa qvadratref.	Anmärkningar.
Upsala län.				
Wendels allmänning	$1833^{22}/_{6}$	11,465,30		Förklarades för socken-allmänning och delad.
Bälings » c:a	——	56,000	67,465,30	Delad.
Vestmanland.				
Libergs allmänning	——	1,601,60		Upplåten till Strömsholms stuteri.
Grafs »	1830 $^{9}/_{7}$	——		Upplåten till Hjelmare slussverk.
Wåla »	——	39,200		Förklarad för socken-allmänning.
Del af Snefringe	——	——		
Östergötland.				
Aska härad.				
Ingelsbyskogen	1833 $^{2}/_{11}$	1,399,27		Delade.
Krakhults allmänning		140,05		
Blommendals »	$1838^{16}/_{3}$	249,90		
Hanekinds härad.				
Kolbyttemon	1834 $^{7}/_{6}$	977,90		Efter det mark blifvit afsatt från Åsdymlingen till afrättsplats och å denna samt öfriga allmänningar till grustägt skedde försäljning af desamma.
Åsdymlingen		590,80		
Norra allmänningen		185,50		
Risinge tingslag.				
Ysunda allmänning	——	3,250		Sedan mark blifvit afrösad för betesrätt försåldes det öfriga.
Schedvi »	1833 $^{9}/_{11}$	1,187,72		
Åkerbo härad.				
Åkerboskogen	1833 $^{2}/_{11}$	447,65		D:o d:o.
Lösings härad.				
Ludden	$1836^{17}/_{9}$	3,959,23		Försåldes.
Bråbo härads allmänningar, utgörande delar af Kolmården.				
Skärlötemarken	1833 $^{9}/_{11}$	14,079,80		Upplåtna åt häradsboerna till delning efter oförmedladt hemmantal.
Satramarken	»	11,919,95		
Åby mo	»	660,97		
Kammar- och Qvarntorpsbackarne	»	21,546,05		

[1]) Se Tidskrift för skogshushållning 1877.

Namn.	Kongl. bref.	Areal qvadratref.	Summa qvadratref.	Anmärkningar.
Klintemarken	$1833^{9}/_{11}$	6,897,97		Upplåtna åt häradsboerne till delning efter oförmedladt hemmantal.
Grantorpsmarken	»	5,172,12		
Norrsnytomarken	»	2,399,95		
Björkekinds härad.				
Af Kolmorden	$1836^{18}/_{12}$	8,925,87		Af Kolmorden lemnades skog till marmorbruket men i öfrigt skedde delning.
Kuddby skog	»	4,359,60		
Nåsängs udd	»	316,40		
Knifsätter	»	2,654,27		
Friggesätter	»	4,411,40		
Lönsås	»	1,836,10		
Merums allmänning	»	632,20		
Skärkinds härad.				
Allmänna slätt	$1837^{17}/_{9}$	422,20		Försåldes.
Pinken	»	133,35		D:o.
Boda	»	132,65		D:o.
Hammarkinds härad.				
Ludden	$1832^{31}/_{3}$ $1837^{17}/_{9}$	3,381		D:o.
Vifolka härads allmänningar	$1832^{12}/_{5}$	722,40	102,986,27	Efter afrösning af mark för mulbetesrätt och afsättning af ett område till afrättningsplats försåldes det öfriga för häradets räkning.
Skaraborgs län.				
Vadsbo härad.				
Klyftamon	$1835^{10}/_{8}$	40,038,42		Delad i sammanhang med kronoparken Billingen.
Fägremo	——	51,240		Upplåten till Göta kanal och Fredsbergs socken.
Russlingen	——	2,016		
Skånings härad.				
Gryten	1838 $^{2}/_{2}$	7,327,07	100,621,49	Delad emellan Wånga sockens hemmansegare.
Elfsborgs län.				
Kinds härad.				
Gälaveden	$1832^{14}/_{7}$	11,474,40		Upplåten till vissa socknar.
Ås härad.				
Trehörningen	$1836^{19}/_{3}$	12,869,50		D:o.
Gälaveden	»	37,331,17		D:o.
Vedtle härad.				
Vedlefjäll	1832 $^{2}/_{6}$	87,796,80		Upplåten till de hemman, som derå begagnade bete och skogsfång.
Gäseneds härad.				
Od och Rönneskog	$1832^{10}/_{3}$	3,121,65		Förklarad för socken-allmänning.
Trennings hult	$1836^{18}/_{11}$ $1837^{14}/_{7}$	9,521,39		Delad.
Ormungen	$1832^{10}/_{3}$	18,204,55		D:o.
Våthult	1837 $^{2}/_{6}$	29,064,70		Efter meddeladt skogsanslag till dervarande lägenheter af en viss storlek delades det öfriga å $60^{1}/_{4}$ mantal, som derå gjorde anspråk.
Alefjäll	1833 $^{9}/_{3}$	35,943,55		Delad.
Vedens och Ås härad.				
Veden	——	118,569,15		D:o.

Namn.	Kongl. bref.	Areal qvadratref.	Summa qvadratref.	Anmärkningar.
Ale Kullings och Bjerke härad.				
Af Risveden	1833 $^{9}/_{3}$, 1842 $^{18}/_{6}$, 1852 $^{28}/_{7}$	78,050,32		Förutom 7,048,13 qvadratref, som bibehöllos, blef återstoden delad emellan åtskilliga hemman.
Marks härad.				
Lygnersvider och Spirhult	1837 $^{2}/_{6}$	94,770,20	536,717,78	Upplåten åt Sätila socken.
Jönköpings län.				
Norra Vedbo härad.				
Af Östra Holaveden	——	15,561,50	15,561,50	Afhändes innan allmänningarne kommo under reglering.
Kronobergs län.				
Kinnevalds härad.				
Möcklehult	1828 $^{19}/_{11}$, 1830 $^{23}/_{3}$	4,246,37		Försåld för häradets räkning.
Hössön	1828 $^{19}/_{11}$, 1837 $^{17}/_{3}$, 1838 $^{28}/_{7}$	5,810,87		D:o efter det dock dessförinnan afrösning af mark skett i ersättning för mulbetesrätt och till vissa intägter.
Hörjemo	1828 $^{19}/_{11}$, 1834 $^{25}/_{3}$	13,133,05		Försåld och skattepeskillingen fördelad emellan socknarne efter oförmedlade hemmantalet.
Allbo härad.				
Ideberg	1828 $^{19}/_{11}$, 1834 $^{28}/_{3}$	1,135,05		D:o.
Norrvidinge härad.				
Allguneberg	1828 $^{19}/_{11}$, 1838 $^{2}/_{2}$	1,395,45	25,720,79	Indelade i lägenheter utan åsatt mantal och försåld såsom de öfriga allmänningarne inom länet.
Summa qvadratref	——	——	889,874,73	

Efter regleringen återstod häradsallmänningar med en sammansagd areal af 1,161,505,25 qvadratref. Till desamma kommo sedermera de vid storskifte inom Kopparbergs län afsatta allmänningarne.

Att regleringen på detta sätt slutade, berodde förnämligast derpå, att någon ovilkorlig rätt för delegare att skifta häradsallmänning ej var meddelad, utan att det var till Kongl. Maj:t öfverlemnadt att i de olika fallen bestämma, om en delning skulle tillåtas.

Bibehållandet af allmänningar med nyssberörda utsträckning påkallade naturligen åtgärder för att å desamma åstadkomma en bättre skogsvård än den förut rådande. Hänsyn härtill förekom redan uti kammarkollegii ofvan omförmälda cirkulär år 1824, som stadgade, att, der en delning icke företoges, eller intressenterne icke ville under gemensam disposition emottaga allmänning, utan den således komme att i sitt förutvarande skick förblifva, Kongl. Maj:ts befallningshafvande skulle vidtaga lämpliga åtgärder till allmänningens rigtiga och ändamålsenliga skötsel, hvartill isynnerhet hörde att nödigt antal duglige och pålitlige vaktare för hvarje allmänning antoges och med tillräckliga boställen förseddes, samt, der sådant funnes lämpligt, samma skogshushållningssätt inrättades, som för kronoskogarne blifvit förordnadt. Uppfyllande af denna föreskrift mötte emellertid många hinder. Häradsboerne saknade merendels benägenhet att för åvägabringande af en bättre hushållning underkasta sig uppoffringar, och äfven, der detta ej var förhållandet, visade sig svårighet att finna personer med erforderliga forstliga insigter för arbetets utförande.

Vid riksdagen åren 1840 och 1841 påpekade ständerna uti aflåten skrifvelse till Kongl. Maj:t vigten deraf, att delegarne medgåfves utse vissa deputerade att deltaga i vården och uppsigten öfver allmänningarne [1]), likasom att vissa förändringar och tillägg skedde uti den år 1838 utfärdade instruktionen för skogs- och jägeristaten i riket, hvilken meddelade åtskilliga bestämmelser i fråga om hushållningen å de under allmän uppsigt ställda skogarne såsom angående skogseffekters utsyning och stämpling m. m.[2]) Frågan förevar ytterligare vid riksdagen år 1847. Derpå följde kongl. brefvet den 23 mars 1849, hvarest, jemte lemnadt förordnande beträffande rätt för häradsboerne att genom utsedde deputerade deltaga i vården af dem tillhörande allmänningar, stadgades att der så vore behöfligt skogsinstitutets lärare och elever skulle få å allmänningarne förrätta uppmätning, affattning och indelning emot ersättning af skogsplanteringskassan, hvarifrån likaledes borde utgå medel till bevakningen derstädes, allt under vilkor att delegarne underkastade sig vissa afgifter till samma kassa för de skogseffekter, som enligt af Kongl. Maj:ts befallningshafvande fastställd fördelning till dem utsynades. I afseende å sådana allmänningar, som stode under intressenternes gemensamma förvaltning, skulle de höras, om de medgåfve deras ställande under allmän vård på nyssnämnda vilkor, med iakttagande att, der öfverenskommelse angående ofvanberörda afgifter ej träffats, förslag i ämnet skulle vid häradsrätten i närvaro af jägeribetjent och andra personer uppgöras, hvarefter Kongl. Maj:t i sammanhang med dessa afgifters fastställande skulle lemna föreskrifter om deras uppbärande och redovisning och borde härvid det, som återstode efter afdrag af nödiga kostnader, deribland skogsplanteringskassans förskotter, till intressenterne reserveras för den disposition, som kunde finnas lämplig.

Såsom redan blifvit påpekadt kunde den företrädesrätt till erhållande af virke från allmänning, hvilken uti 1805 års skogsordning tillkom innehafvare af skoglösa hemman, och oaktadt de tillkomna förändringarne uti densamma bibehöll giltighet, icke annat än framkalla en viss berättigad missbelåtenhet hos de

[1]) För vården af Lysings härads allmänning i Östergötlands län upprättades å 1830-talet ett reglemente, enligt hvilket visse kommitterade antingen ensamme eller i samråd med häradsboerne skulle bestämma, om och när trakthygge borde införas, utse efter förslag af skogvaktaren den trakt, der utsyningen skulle företagas, bestämma qvantiteten af det, som finge utsynas, medgifva jordupplåtelser derstädes m. m. Reglementet ansågs vara behöfligt, emedan Kongl. Maj:ts befallningshafvande den 26 april 1837 öfverlemnade vården af allmänningen till en inom häradet utsedd komité. Kongl. Maj:t upphäfde emellertid den 10 juli 1843 reglementet såsom stridande emot instruktionen af år 1838, under uttryckande af sitt misshag öfver den syftning till öfverträdelse af gällande förordningar, som röjde sig uti den vidtagna åtgärden. Hos Kongl. Maj:t hade häradsboerna åberopat en kongl. resolution af den 22 mars 1689, meddelad i anledning af de klagomål öfver det intrång af andra häradsboer, som de lede »å denna med stort besvär och omkostnader förvärfvade allmänning». — [2]) Instruktionen af år 1838 innehöll bland annat, att distriktsförvaltarne skulle rörande häradsallmänningar författa skogskartor och förslagsvis verkställa indelning till trakthuggning m. m. men bestämde ej, af hvilken kostnaden skulle utgöras. Härom hade dock uti kongl. brefvet den 21 september 1838 till Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Upsala meddelats, att distriktsförvaltarne skulle utan särskildt arfvode förrätta detta arbete, med begagnande af de dagsverken, som intressenterne till biträde borde lemna. Äfven öfverjägmästarnes mindre skicklighet att leda arbetena vid det nya hushållningssättets införande utgjorde, såsom det anmärktes i kongl. propositionen af den 12 november 1847, ett icke obetydligt hinder för anordnande af en bättre skogsvård å allmänningarne. Enligt kongl. brefvet den 29 januari 1850 afslogs bondeståndets uti skrifvelse den 24 januari 1845 gjorda anhållan att jägeribetjentes tillsyn öfver häradsallmänningarne måtte upphöra.

delegare, som härigenom kommo att sakna all förmån af allmänningen, isynnerhet när hänsyn fästes till det olika förhållande, som egde rum, då delning af sådan mark egt rum [1]). Ett erkännande af det olämpliga härutinnan skedde genom Kongl. Maj:ts uti bref den 4. maj 1853 lemnade medgifvande för en del häradsboer i Östergötland att tillsvidare efter hemmantalet utan afseende på skogsbehof sig emellan fördela det årliga utsyningsbeloppet från deras allmänningar. Trots den rubbning af de bestående förhållandena, som derigenom bereddes särdeles för innehafvare af skoglösa hemman, hvilka förut erhållit sina förnödenheter från allmänning, blef man alltmera öfvertygad, att på denna väg sträfvandena borde rigtas för åvägabringande af den förbättrade hushållning å allmänningarne, hvilken sedan sekler tillbaka hade varit i lagstiftningen åsyftad. Allmän giltighet fick också denna grundsats uti kongl. förordningen den 29 juni 1866 angående hushållningen med de allmänna skogarne i riket, hvilken i afseende å nyttjanderätten till allmänningarne medfört vigtiga förändringar. I strid mot den gamla uppfattningen förklaras här, att hela den behållna afkastningen, efter det först undantagits det virke, som till broar och andra för häradet gemensamma byggnader erfordras, skall årligen emellan samtlige delegare efter oförmedladt hemmantal fördelas, hvarvid det å delegarne ankommer att bestämma, om utdelningen skall ske in natura eller efter försäljning i penningar.

Enligt nu gällande bestämmelser skola vidare delegare i häradsallmänning genom sockenombud utse en allmänningsstyrelse, som i enlighet med ett af dem upprättadt samt af Kongl. Maj:ts befallningshafvande fastställdt reglemente handhafver förvaltningen af allmänningen; delegare i häradsallmänning äro, under vilkor att dylikt reglemente finnes, samt att hushållningsplan för allmänningen blifvit af skogsstyrelsen fastställd och de för indelningen nödiga arbetena på delegarnes bekostnad blifvit utförda, berättigade att sjelfva förestå allmänningens bevakning och skötsel, men i annat fall bör revirförvaltaren, som städse bibehåller en viss uppsigt öfver iakttagande af de i afseende å skogshushållningen meddelade föreskrifterna, årligen afgifva redovisning ej mindre öfver allmänningens afkastning i skogseffekter än äfven öfver utgifterna för allmänningen och de medel, som han till deras bestridande uppburit.

Kronoparker, djurgårdar och jagbackar.

I Kristoffers landslag omförmäles likasom i den äldre landslagen »konungs park» [2]) med förklarande, att ansvaret för den, som jagade å sådan mark, utgjorde böter till belopp af 40 mark, konungens ensak, hvarjemte den brottslige hade förverkat häst och armborst.

Till park räknades emellertid blott konungens »enskylloga æghor som Vpsala öde oc annat tholight». Uppenbarligen inbegreps ej derunder skogsmark i allmänhet, som hört till konungens gårdar. Till en början ligger det i sakens natur, att oskiftade byskogar, der konungen för vissa landtbohemman haft del, ej dit hänförts. Äfven i de fall, då denne varit egare till en hel bysamfällighet eller enstaka gård, och dertill hörande skog varit af rå och rör omgifven, är det ej antagligt, att denna omständighet ensamt eller med andra ord eganderättsförhållandet skulle hafva verkat skogens betraktande såsom kungspark. Deremot talar det nyssberörda stränga ansvaret, som tyckes förutsätta, att den till park hänförliga markens omfattning varit på ett bestämdare sätt angifven än som i äldre tider merendels med till hjordevall ej afsedd skogsmark inträffade, desto heldre som, om än straff fanns för oloflig jagt å annans egoområde, vid sidan deraf bibehöll sig rätt att under vissa förhållanden dit förfölja och döda ett uppdrifvet djur. Med hänsyn härtill förefaller det sannolikt, att de områden, hvarå uttrycket kungspark syftat, blifvit genom uppförd inhägnad eller annan anstalt på ett för en hvar åskådligt sätt afstängde från sådan mark, der de allmänna bestämmelserna om ansvar för jagt hade tillämplighet.

Till enahanda antagande ledes man vid betraktande af det på ett utländskt ursprung hänvisande ordet »park», hvilket ej synes hafva varit brukligt i Tyskland och derföre troligen hit öfverflyttats från England, der »park» ännu utmärker inhägnad skog till skilnad från »forest».

Häntydde emellertid uttrycket park i äldre tider uppå en med hägnad afskild skog, torde med densamma, som, efter hvad förhållandena gifva vid handen, haft betydelse såsom jagtplats, hafva åsyftats en instängd djurgård.

Särskilda anstalter för uppfödande af vilda djur voro vid tiden för tillkomsten af den äldre landslagen och sedermera ingalunda ovanliga i de skandinaviska länderna. Derom vitna åtskilliga bestämmelser såväl i den yngre Vestmanlandslagen som i Skånelagen [1]).

Inrättandet af djurgårdar, der rådjur, hjortar och andra djur genom uppförda hägnader bereddes ett visst skydd, stod för öfrigt i ett ganska nära samband såväl med den rådande hushållningen som med den allmänna benägenheten för jagt. Dermed möjliggjordes för de höge herrarne att å sina gårdar i det öfre Sverige hafva i sin närhet djurslag, hvilka i vildt tillstånd förekommo endast i det sydliga landet.

---

[1]) Kongl. brefvet den 10 december 1831 innehöll dock förklarande, att det både med allmänna lagen och skogsordningens föreskrifter vore förenligt, att med någon skog försedda hemmansegare, när de ej med densamma illa farit, skulle från allmänning erhålla de skogsförnödenheter, hvaraf de voro i behof och hvilka ej funnos å deras egna egor. — [2]) 34:de kapitlet af konungabalken.

[1]) I den yngre Vestmanlandslagen Manhælghisbalkær I § 1 förekommer med hänsyn derpå: »Föþer man diur hema ællær fughla, can þæt skaþa giora, warþa swa fore þy som fore aþro fæ sino i allom sakom»; hvarjemte från Skånelagen I 102 här anmärkes: »Föþer man biorn ællr ulf ællær annær diur ællær fughlæ. Þe ær af grymmæ naturæ, oc dræpe þe man bötæ han ær þem a ni marc, særæ þe man bötæ þre mark. Föþer man þe diur ær af bliþe nature æræ, swa sum biort ællær hök oc dræpæ þe man» etc.

Under nu omförmälda förutsättning får det för oloflig jagt i konungens park uppgifna höga ansvaret, som efter dåvarande förhållanden svårt tryckte den sakfällde, men för konungen var inkomstbringande, sin naturliga förklaringsgrund deruti, att det inom höga murar eller gärdesgårdar inneslutna villebrådet så att säga ställdes under eganderättens helgd, så att ingrepp uti egarens förfoganderätt öfver detsamma blef nära jämförligt med stöld af annans utegående kreatur, hvilken förseelse i de gamla lagarne mycket strängt bestraffades [1]).

Parker eller djurgårdar voro under medeltiden säkerligen icke talrika, hvartill anledningen må sökas uti den ymniga tillgång å villebråd som då förefanns och gjorde dem temligen obehöfliga.

Äfven Gustaf I synes icke hafva egnat stor uppmärksamhet åt inrättningar för ifrågavarande ändamål.

Åtskilliga omständigheter förekomma emellertid, hvilka häntyda derpå, att han haft djurgårdar [2]). Sedermera blefvo de synnerligen vanliga. Särdeles konungarne Johan III och Carl IX ådagalade för anordnande af sådana mycket intresse. Skilda djurslag sammanfördes på olika platser, dervid försök till och med gjordes, att i mellersta Sverige underhålla renar till betydligt antal [3]).

Djurgårdar uppstodo vid Stockholm [4]), Kalmar, Upsala, Stegeborg med flera ställen [5]). Med inrättande af sådana förenades åliggande för fogdarne att vid ansvar anskaffa djur till intagande i desamma. Så skulle enligt kongl. brefvet den 27 september 1577 en hvar af fogdarne i Östergötland böta 10 daler, för det att de ej kunnat anskaffa mer än 2 elgkalfvar till djurgården vid Stegeborg.

Den ekonomiska bestämmelse, som vid denna tid fortfarande tillades djurgårdarne, aftog dock sedermera. Benägenheten för jagt innebar dock tillräcklig anledning till ett fortsatt underhållande af slika inrättningar, hvadan desamma på åtskilliga ställen kommo att bibehållas. För konungarne voro de förenade med icke obetydliga utgifter. Anskaffande af foder och spannmål åt djuren var kostsamt, och dertill kom aflöning åt betjeningen. Förutom det kött, skinn m. m., som till konungen aflemnades, erhölls näppeligen någon egentlig inkomst derifrån, om än en sådan ibland blifvit beräknad [6]).

Af djurgårdarne hade befolkningen ej ringa obehag. Icke nog att esomoftast till desamma inhägnades mark, hvarest allmogen förut haft rätt till skogsfång och mulbete, utan ansågs det åligga närboende hemmansbrukare att uppföra och underhålla den stängsel, som omkring djurgård borde förefinnas [1]).

Såväl drottning Christina som konung Carl X, hvilka begge intresserade sig för jagt, lemnade ej djurgårdarne utan uppmärksamhet; och äfven konung Carl XI meddelade flera förordnanden för att å desamma införa den strängа ordning, som han öfverallt inom förvaltningen sökte bringa till stånd. Deremot förföllo djurgårdarne under början af 1700-talet. Konungens långa frånvaro från riket i förening med knappa tillgångar var dertill en naturlig anledning. Hägnaderne blefvo ej vederbörligen underhållna, så att djuren utgingo, och svårigheter yppade sig att erhålla erforderlig betjening [2]).

Under medlet af sistlidna århundrade synas djurgårdarne hafva varit ganska talrika att döma åtminstone af det år 1755 upprättade förslaget till förordning om jagt och djurfång, hvarest djurgårdar vid Stockholm, Läckö, Skara, Höjentorp, Visingsö, Strömsholm, Omberg, Gripsholm och Lillö kungsgård omförmälas.

Emot slutet af samma århundrade minskades antalet af desamma. Den 26 februari 1787 förklarades sålunda beträffande Ombergs djurgård, som sedan äldre tider varit en ibland de förnämsta, att dervarande »krondjur» skulle »ödeläggas» och djurgården användas endast till befordrande af bättre höväxt, mulbete och skogsfång. För närvarande finnas sådana inrättningar blott invid Stockholm, Gripsholm och å Öland vid Ottenby.

Efter hvad förut blifvit anmärkt, uppstodo till en början kongl. parker och djurgårdar blott å mark, som tillhörde kronan. Dertill bidrog förutom här ofvan omförmälda omständigheter, att vid den tid, då sådana inrättningar först i lag omnämndes, befogenheten till jagt och djurfång å den byalag tillhöriga marken stod i nära förbindelse med jordeganderätten, medan åter å allmänningsjord ingen var derifrån utesluten, som hade rätt till skogsfång och mulbete. Emellertid inträdde såsom bekant härutinnan en förändring under slutet af medeltiden. Uti flera utfärdade påbud förbjödos de ofrälse stånden att jaga och deraf framkallades i flera hänseenden vigtiga rättsföljder.

För uppehållande af de till konungens och adelns förmån utkomna förbuden kunde frälsemännen, som blott å egen mark och å allmänning hade jagträtt, föga uträtta, och äfven för regenterne visade det sig omöjligt att bereda noggrann efterlefnad deraf öfver hela riket. Med hänsyn härtill meddelades redan tidigt fridlysning för ett eller annat slags villebråd att ega

[1]) Enligt 2 kapitlet Tiufva balken af landslagen skulle den för stöld af utegående boskap brottslige dömas till »green och galgha och ligge ogilder fore sin gierning» samt målsegaren af hans lösören taga en tredjedel, konungen den andre och häradet den tredje. — [2]) I bref den 20 juni 1543 till Gustaf Olsson tackade konungen honom för de lefvande djur, han fått, och uttalade sin önskan att få villebråd upp med något skepp från Lödöse. — [3]) Åtskilliga föreskrifter meddelades i bref af den 10 april 1572 beträffande underhåll af renar på Svartsjö och Ventholm; fogden der Måns Persson skulle bibehålla 50 å hvarje gård samt skicka de öfriga till Åkerön, Lidingön och andra närbelägna öar, hvarest djuren skulle behörigen vårdas och beredas erforderligt uppehälle. Dessförinnan hade i bref den 5 januari samma år fogden i Vesterbotten anmodats att nedsända 200 renar till Upland. — [4]) Kongl. bref afgingo den 8 november 1576 till fogdarne i Småland, Vestergötland, Upland, Vestmanland och Östergötland att skaffa elgkalfvar, som kunde tämjas i kongl. djurgården vid Stockholm. — [5]) Den 23 januari 1590 anbefallde Philip Kern att inhägna skogen vid Flötesund till en elghage, dervid jordegare i närbelägna byar borde för skog, som dertill afstodes, beredas vederlag eller ersättning uti minskning af utlagorna; den 4 januari 1604 förekom befallning att inhägna ängen och ekskogen vid Konungsör till en djurgård och den 14 i samma månad lemnades likartad föreskrift beträffande Mösseberg och Hunneberg, dit hjortar skulle föras från Gräfsnäs. Kongl. djurgårdar omtalades tillika vid Tynnelsö, Bråberg och Gripsholm. — [6]) I extrakt af 1654 års anordningsstat, förvarad i statskontoret, förekommer under rubriken »Djurgård och skjuteri» en inkomst af 1,400 daler, hvilka dock voro anvisade till Kongl. Maj:ts hofstat.

[1]) Redan uti Kongl. Maj:ts svar på menige mans klagomål i januari 1582 omförmälas besvär från Hammarkinds häradsboer, som skulle hafva varit ålagda att föra 15 lass gärdsel till Stegeborgs djurgård och nu förskonades med 2 lass; hvarefter uti resolution å allmogens besvär den 13 december 1644 omtalas en »fast allmän klagan» öfver dagsverksskyldighet bland annat för djurgårdars hägnande och vidmakthållande, hvilken klagan dock ej ledde till någon lindring, utan förklarades att allmogen icke kunde befrias fråu att till hägnads upprätthållande förfärdiga och fullgöra sina vissa och vanliga famnar. — [2]) Hofjägmästaren Reutercrantz upplyste i memorial den 17 juli 1684, att vid denna tid underhöllos i djurgården vid Stockholm emellan 500 och 600 djur, medan de i Köpings djurgård uppgingo till omkring 300. Samtidigt härmed omförmäldes kongl. djurgårdar vid Venngarn, Skara, Kegelholm och Ekolsund. Under Carl XII:s sista regeringsår blefvo djurgårdarne färre. Sålunda meddelade uti skrifvelse den 9 oktober hofjägmästaren C. G. Spens, att å Ekolsund ej funnes några djur samt att Köpings djurgård vore i ett jämmerligt skick; deremot skulle å Öland tillgången å villebråd varit synnerligt ymnig särdeles af kron- och dofhjortar. Vildsvinen hade under den kalla vintern 1709 dödt ut. Hofjägmästarnes handlingar i riksarkivet.

giltighet blott inom ett bestämdt uppgifvet område, hvars utsträckning var ibland större, ibland mindre. I ett allmännyttigt ändamål fridkallade sålunda konung Gustaf I den 1 juli 1539 hjort och hind öfver Vestergötland [1]).

Vid andra tillfällen deremot, då åtgärden blott angick en mindre trakt, afsågs dermed synbarligen endast konungens enskilda intressen [2]). I detta fall synes likasom uti det föregående länge ingen skilnad hafva blifvit gjord emellan å ena sidan de områden, som till större del upptogos af byalag, och å den andra gammal allmänningsjord. Orsaken dertill låg kanske uti den omständigheten, att, der de förra voro af krono- och skattenatur, hvars innehafvare saknade rätt till jagt, ingen anledning till klagomål öfver en meddelad fridlysning kunde förekomma, medan åter samma åtgärd, om den angick skogsmark, hvarest frälseman egde jagträtt, ingrep uti den senares rättigheter.

Fridlysning beträffande villebråd å områden af förstberörda beskaffenhet förekom under 1500-talet flerfaldiga gånger. Omförmälda jägmästarefullmakt för Nils Claesson den 16 mars 1595 innehåller sålunda, att hvarken »adel eller oadel» skulle ega att sätta stockar eller nät, likasom att fånga harar i vissa härad omkring Skara och Orreholmen; och den 21 april 1607 befullmägtigades Christoffer Wernstedt och Michel Jägare att fredkalla skogen och marken omkring Upsala slott, efter som lägenhet kunde vara, på 3, 2 eller $1^1/_2$ mils afstånd, dervid det fredkallade området med pålar jemte vapen skulle utmärkas.

Bland de ifrågavarande platserna hade Öland den största betydelsen. Dess läge med hafvet å alla sidor försvårade tillträdet af de å fastlandet talrika rofdjuren, hvarjemte dess milda klimat beredde möjlighet att dit med framgång införa vissa djurslag från det sydliga Europa.

Öland, som under konung Johan III:s regering förklarades af ålder hafva varit en för konungens räkning fredkallad trakt, bibehöll under de efter hans tid följande begge århundradena samma egenskap. Vid sidan af hemmanens små egoområden funnos derstädes vidsträckta allmänningsmarker, å hvilka allmogen hade mulbetesrätt och dess bekanta småväxta hästar större delen eller hela året kringströfvade.

Å ön var det icke tillåtet för allmogen att bära bössa; och sålunda bibehöll sig tillståndet under 1700-talet. De principer, som i 1789 års förordning uttalades, framkallade emellertid en förändring, hvarom här nedan skall vidare omförmälas.

Åland och tidtals Gotland voro likaledes fordom orter, der konungen förbehöll sig jagträtt. Förstnämnda ö synes hufvudsakligen haft betydelse för den ymniga tillgång af elg, som derstädes förefanns. Gotland omtalades deremot ej så ofta. Under 1600-talet förekom likväl kongl. förordnande, utmärkande, att ön vore en för konungens jagt fridlyst plats [3]).

Härförutom är att märka, hurusom i instruktionen för riksjägmästaren af den 30 maj 1638 bland de såsom fridkallade och kronans enskilda parker angifna områdena upptages en mil kring Kalmar, en mil kring Jönköping och en mil kring Upsala äfvensom vid Stockholm, hvarmed jagträtten å dessa platser inom den uppgifna omkretsen med undantag endast af dervarande frälseegor blef konungen förbehållen.

Nu omförmälda förordnanden, som till formen bibehöllo giltighet intill utfärdandet af 1808 års jagtstadga [1]), fingo för befolkningen inom de områden, som derför voro föremål, icke ringa betydelse, isynnerhet som med förbudet emot jagt förenades inskränkningar i afseende å rätt till skogsfång och möjligen rättighet att begagna bössor [2]).

Vigtigare för framtiden blef emellertid den fridlysning, hvilken likaledes uti syfte att derstädes förbehålla konungen jagträtt träffade förutvarande allmänningsskogar. Dermed lades nämligen grunden till uppkomsten af de nuvarande kronoparkerne.

Om redan under konung Gustaf I:s tid eller dessförinnan marker af förevarande beskaffenhet funnits, torde näppeligen kunna med säkerhet uppgifvas. Uti merberörda bref den 1 juli 1539 talade konungen om Edzweden [3]) såsom en plats »then dog är och alltid varit haffver cronones egin schog fridkallat och ingen annandz», med tillägg, att de, som der uppsatt hus, skulle åläggas att bortföra dem, vid äfventyr att de annars blefve nedbrända. Enligt ett senare bref den 10 juli 1552 tyckes likväl fridkallandet endast hafva omfattat vissa trakter nämligen Gummundsön, Kötkullsön och Långeön, och det tillika ifrågasatta inhägnandet af desamma, hvilket hade varit alltför besvärligt, om det blott haft till ändamål att afskilja det konungen förbehållna området från allmänningsskogen, häntyder å afsigten att der anordna en djurgård.

Fullkomligt ådagalagdt är dock, att under senare delen af 1500-talet förekommit hvarken till djurgård hänförlig eller jordbruksfastighet tillhörande skog af betydligare omfattning, som varit af konungen till jagtmark fridlyst. Uti förut omförmäldt bref den 7 augusti 1581 omnämnes såsom sådan »Edzweden och de skogar, som lågo utmed elfven». Denna trakt skulle emellertid, efter hvad det här förklaras, hafva af ålder varit betraktad såsom en konungens fridkallade skog. Samma benämning tillades kort tid derefter Omberg vid Vadstena, Halle och Hunneberg samt Kinnaskogen i Vestergötland [4]). Antalet af parkerna, hvartill vid denna tid de fridkallade skogarne synes hafva räknats, tilltog till den grad, att hertig Carl skall hafva ärnat att vid riksdagen i Söderköping år 1595 framställa förslag om vidtagande af en särskild undersökning rörande parkerne i riket [5]).

Den omständigheten att en sådan ifrågasattes, hvarmed antyddes en rådande ovisshet i ämnet, hade helt säkert sin

[1]) Dessförinnan yttrade konungen i bref den 24 november 1538 till åtskilliga herremän i Vestergötland: »Szom eder well förtencker N. ath vtaff oss ock menige riigsens rådh belettvadt och samtyckt är, ath opå någre år tillgörendes skulle her udi rigit hjordt och hindh fridkallade wara, på thet the åter igen förökes motte, epter the så otilbörligen nu i många år slagne och wtödde äre och then drygaste parten kombar ingenn til gangs, vtan löpe ther sedan i mosser och kier och rothue bortt then sielffve som sådan jagt bruge til lithett gangn ock menige rigit tiil stoor schada och huar same hög diur» etc. — [2]) 1572 den 11 april erhöll ståthållaren i Stockholm befallning att fridkalla hjortarne emellan Stockholm och Södertelje. Här var det synbarligen konungens jagtintresse, som dikterade beslutet. — [3]) Kongl. patentet den 7 april 1673.

[1]) Bestämmelse härom återkom uti instruktion af år 1780 för öfverjägmästaren. — [2]) Den 29 mars 1680 stadgade sålunda Kongl. Maj:t beträffande en fridkallad trakt att inom fredsmilen derstädes ingen finge fälla »någon skog, hög- eller underskog» på öar, holmar eller fasta landet, förutom så mycket af deras enskilda som till deras eget hushåll tarfvades. Rättighet att bära bössa, som genom resolutionen å allmogens besvär den 17 september 1723 § 37 medgafs allmogen förutom å Öland och der kungsparker funnos, undantog visserligen ej de fridkallade trakterna, men då förbudet hade giltighet å en ort, der en kungspark var belägen, samt dylik ofta fanns inom fredsmilarne, låg deruti en utväg att dit räkna dessa trakter. — [3]) Edsveden omförmäles i addimenta till Vestgötalagen bland de i Vestergötland varande allmänningsskogarne, se sid. 33. — [4]) Jägmästarefullmakten för Nils Claesson till Alebäck af den 16 mars 1595. — [5]) Enligt riksregistraturet för den 4 oktober 1595 förekom bland de punkter, som skulle föredragas ständerna, fråga om ransakning i hvar landsände beträffande kronans och konungens enskilda parker.

grund deruti, att i förevarande syfte framställda kongl. anspråk beträffande viss skogstrakt icke alltid fortfarande upprätthöllos.

Kongl. påbud, innefattande fridkallelse af skogsmark, utfärdades och desamma kungjordes säkerligen från häradstingen eller af andra myndigheter för befolkningen; men då de till en början blott angingo jagten samt inskränkning uti rättigheten till skogsfång eller mulbete dermed ej bereddes, lemnades åt desamma ej synnerlig uppmärksamhet, hvarföre å ställen, der konungen för jagträttens utöfning ej anställde särskilda personer, och i följd häraf skeende öfverträdelser af förbuden gemenligen kommo att lemnas oanmärkta, den meddelade fridlysningen snart blef helt och hållet förglömd, desto hellre som vid densamma utsträckningen af den fridlysta marken ej sällan torde hafva blifvit ganska otydligt angifven.

Sålunda tyckas förhållandena till en början hafva i allmänhet gestaltat sig. Med anställande af en stadigvarande jägeribetjening uppstod emellertid ett synbart bemödande hos regenterne att för all framtid såsom kronans tillhörighet bibehålla de en gång fridlysta områdena. Detta kunde dock ej ske utan att särskilda anstalter vidtogos för utmärkande af parkernes lagliga gränser och konung Carl IX försummade äfvenledes ej att derom draga försorg.

Exempel derpå erbjuder den befallning, som uti kongl. bref den 8 mars 1604 meddelades Nils Berg att omkring Edsweden på ett armborstskotts afstånd uppsätta pålar, å hvilka eller uppå träd, som funnos i linien, skulle upphängas riksvapnet, måladt i sköldar, så att, efter hvad det anmärktes, en hvar måtte veta, att han ej finge jaga eller fälla skog inom konungens »fria park». Enahanda åtgärder förekommo säkerligen beträffande åtskilliga andra skogar af ifrågavarande beskaffenhet. Detta kan man sluta bland annat deraf, att, då under senare delen af 1600-talet undersökning egde rum i vissa trakter af landet beträffande dervarande allmänna skogar, ganska ofta åberopades till ådagaläggande att viss mark vore konungspark, hurusom nyssberörda märken der varit uppsatta. Ett förnyadt anbringande af dylika, der de saknades, anbefallde samtidigt härmed.

Bland kongl. jagtplatser, som under 1500-talet uppkommo, må i sammanhang härmed erinras om de kronoegor, som äro kända under benämningen jagbackar. Desamma, som blott funnits i Södermanland och Nerike, uppstodo antagligen, såsom förut blifvit omnämndt, under den tid, då sedermera konung Carl IX såsom hertig förfogade öfver nämnda begge landskap. Utgörande ursprungligen afsöndringar från bestående hemman, bibehöllo sig jagbackarne såsom en kronans tillhörighet intill början af innevarande århundrade. Merendels blefvo desamma oaktadt till betryggande af kronans rätt någon gång inteckning[1]) vid domstolen i den ort, der de voro belägna, föranstaltades, icke afskilda från angränsande hemmansegor, hvilken omständighet i förening med den ringa utsträckning, som en hvar af dem gemenligen hade, beröfvade dem för kronan all betydelse.

Uti instruktionen för riksjägmästaren af år 1638 omförmäles särskildt såsom fridkallade parker: Omberg, Edsweden, Halle- och Hunneberg, Sundshagen, Billingen, Kinneskogen, Höjentorp, Mösseberg och Kronoberg; men det antydes härjemte att förutom de nu uppgifna skulle funnits andra Kongl. Maj:t och kronan tillhörande parker, å hvilka alla likasom å kronans jagtplatser, djurgårdar, skogar och lundar riksjägmästaren skulle utöfva tillsyn.

Sannolikt är, att de vid denna tid fridlysta skogarne egentligen varit afsedda till jagtmarker, så att befintliga inskränkningar i afseende å rätt till skogsfång och mulbete derstädes blott hade hänsyn till vildafvelns befrämjande[1]). Så småningom ändrades dock förhållandet; och den uteslutande rätt, som tillkom kronan att tillgodogöra, hvad å dessa marker förefanns, alstrade, att en fridlysning äfven tillkom i ändamål att bereda tillgång å skogseffekter för en närbelägen kungsgård eller af annan orsak.

Derigenom kom omsider ett förändradt begrepp att fästas vid konungsparkerne. Deras egenskap att vara kongl. jagtplatser trädde alltmer i bakgrunden, och den strängare hushållning med skogen, som å dem iakttogs, blef den egentliga skilnaden emellan dessa skogar och de till menigheterna upplåtne allmänningarne, hvilket förhållande medförde, att benämningen konungspark utbyttes mot kronopark.

Förbättrande af skogsvården å parkerne blef redan tidigt en svår uppgift för styrelsen. Uti detta syfte innehöll nyssberörda instruktion för riksjägmästaren förbud emot anläggning af nybyggen likasom emot svedjande derstädes. Dermed förnades föreskrift om noggrann tillämpning af gällande skogsordningar eller med andra ord de särskilda påbud i ämnet, som blifvit än för en, än för en annan landsort utfärdade.

Hvarje medgifvande af skogsfång å dessa platser, der, efter den i senare delen af 1600-talet gällande rättsuppfattningen, ingen utan lof finge tillgripa ens en grön qvist, utgjorde ett kongl. ynnestbevis, hvarföre också hemman, hvars innehafvare förunnades rätt att å parken erhålla skogseffekter, voro skyldige att efterkomma de föreskrifter, som till utvisande af det verkliga behofvet och till förekommande af skogens förminskning kunde pröfvas lämpliga[2]).

Uppå vissa inskränkningar uti den rätt till skogsfång å konungspark, som allmogen å flera ställen sedan de äldsta tider tillgodonjutit, häntyder redan resolutionen å allmogens besvär den 29 augusti 1664 § 8, utmärkande, att de härad, som dertill jemlikt kongl. bref hade laglig rätt, blott efter skogvaktarnes anvisning skulle få å parken taga vindfällen, medan de, som der hade mulbetesrätt, väl skulle till sin nödtorft få hugga odugliga träd, men endast under iakttagande att desamma dessförinnan af hejderidaren utstämplats.

Här förekommer väl ej antydt någon skyldighet att, förrän virke utlemnades, styrka behof derå, men äfven detta blef tidigt

[1]) Vid Selebo häradsrätt förekom den 18 februari 1661 en sådan åtgärd. I domboken för denna dag anmärktes: »Intecknades konungens parker uti Selebo härad, Kiernbo socken», hvarefter följa åtskilliga namn.

[1]) Den 16 juli 1598 till Sigge Arvidsson meddeladt kongl. bref stadgade, i sammanhang med klagan att »ekeskogsfällning» tagit öfverhand, hurusom ransakning skulle ske om de ekar, som å kronans parker och skogar blifvit fällda. Fullmakt för Nils Berg den 23 mars 1603 innehåller, att denne skulle hafva noga inseende deröfver att å Edsweden, som vore en kronans enskilda park, djur icke fälldes samt ej heller skogen högges och utöddes, och den 19 april 1609 anmodades landsprofossen i Vestergötland Lars Eriksson att ransaka om en hop ekvirke, som adeln och andre låtit hugga utmed elfven i Ale, Viste och Väne härad på kronans skogar samt att låta sätta »kronomärke å allt, som ej var huget å adelns enskilda skogar. Dessa och andra fall gifva vid handen, att till en början blott de åtlonbärande träden i samband med fridlysningen ställdes under ett större skydd. Derefter följde öfriga s. k. bärande träd och omsider inbegreps derunder skogen i sin helhet. — [2]) Utsyning förekom tidigt å kronopark i afseende å ek, hvars fällande för skeppsbyggnad eller annat ändamål ibland medgafs enskilde. Så förklarades i bref den 16 november 1616, att Kongl. Maj:t ville förordna några män, som skulle bese och utmärka de träd, som kunde efterlåtas att huggas, så att ekskogen icke olagligen förspildes, uthögges och förderfvades.

brukligt, dervid den inom jägeristaten införda stränga subordinationen vållade, att ärenden af obetydlig vigt måste handläggas på skilda ställen.

Sålunda uppgafs inför 1689 års skogskommission i Skaraborgs län, hurusom en bonde, som önskade å kronopark bekomma byggnadsvirke, skulle först vid tinget visa, huru mycket han behöfde, vidare med tingsrättens resolution och attest vända sig till landshöfdingen, från honom, i fall hans begäran bifölles, till öfverjägmästaren, som ofta bodde långt borta, för att sedan med dennes ordres begifva sig till underbetjente och slutligen derifrån till skogvaktaren [1]).

Den praxis, som sålunda utbildat sig, återfinnes i 1691 års skogsordning för Skaraborgs län. Här tillförsäkrades de, som enligt kongl. resolutioner medgifvits att å kronopark afhämta ris, stubbar och vindfällen, rätt till fortsatt utöfning häraf, men dermed förenades skyldighet att följa skogvaktares anvisning; och om det befunnes nödigt att i saknad af dylikt till bränsle taga förtorkade eller friska träd, finge enligt nu ifrågavarande skogsordning sådant blott ske efter föregående utstämpling af hejderidaren. Till öfverjägmästaren öfverlåts att bestämma om utsyning af byggnadsvirke, dock kunde han ej medgifva erhållande af sådant, innan husesyn försiggått och för kontroll häröfver skulle till landshöfdingen årligen insändas såväl förteckning å medgifna utstämplingar som de synehandlingar, på grund hvaraf virke utlemnats.

Mindre stränghet rådde i de öfriga delarne af riket. Å dervarande kronoparker mötte icke hinder att upptaga sådant, som endast till bränsle var användbart. Deremot synes erhållande af timmer för den, som derom framställde anhållan, hafva kräft ett visst åtagaläggande af befintligt behof derå m. m.; och sedan intyg härom erhållits från häradsrätten, tillkom det vederbörande landshöfding eller öfverjägmästare att bestämma och jägeribetjent att utstämpla, hvad som ansågs böra komma den sökande till del.

Att detta tillämpats i afseende å kronoparker, synes följa deraf, att för allmänningar ett dylikt tillvägagående genom det förut omförmälda kongl. brefvet den 24 november 1694 blef påbjudet. Att döma af kongl. resolutionen å adelns besvär den 26 januari 1698 § 8 skulle det till och med för rätt till hygge å kronans parker varit behöfligt att dertill hafva utverkat sig Kongl. Maj:ts tillstånd, men då sådant ej erfordrades enligt 1691 års skogsordning för Skaraborgs län, torde i allmänhet dylika ärenden oberoende af sistberörda föreskrift fortfarande blifvit afgjorda af underordnade myndigheter. Möjligen skedde dock tillämpning deraf å de parker, som af konungen personligen begagnades till jagtmark och för hvilka han således särskildt var intresserad [2]).

Tydliga bestämmelser i ämnet meddelades omsider uti 1734 års skogsordning, hvarest i nära öfverensstämmelse med hvad dessförinnan synes hafva egt giltighet, stadgades, att de, som bodde uppå eller bredvid någon kronopark, derstädes finge, när sådant förut varit vanligt, med landshöfdingens tillstånd njuta mulbete för sina kreatur samt till vedbrand efter anvisning af vederbörande jägeri- eller skogsbetjente hämta förtorkade träd, vindfällen, lågor, stubbar och dylikt, utan att, så länge detta funnes att tillgå, friska träd finge fällas. I händelse hemmansinnehafvare efter tingsbevis oundgängligen behöfde hjelp, skulle landshöfdingen ega att låta genom jägeribetjeningen med kronans hammare stämpla gamla, till annat än bränsle ej dugliga träd, som utan skada kunde aflåtas; och tillhörde det landshöfdingen att genom de förteckningar å utstämpladt virke, som till honom borde ingifvas, öfvervaka hushållningen å kronoparkerne.

Alltför stränga ansågos dock nu omförmälda föreskrifter vara, hvarföre tillåtelse uti 1739 års förklaring lemnades att erhålla utsyning af sådana å parkerne befintliga kullfallna, till timmer och bygningsvirke tjenliga träd, som icke till publika behof befunnes erforderliga. Tillika berättigades landshöfdingen att till understöd åt hemmansinnehafvare, som deraf efter häradsrättens bepröfvande vore i behof och ej kunde förskaffa sig virke från andra skogar, medgifva hygge af friskt men föråldradt träd, som ej funnes vara användbart såsom maste-, spire- eller storverksträd.

Genom det i sammanhang dermed meddelade stadgandet, att penningar, som erhölles för mistlig skog å kronopark, skulle användas till planteringars inrättande och befredande å kronoegor, hvarest sådant lämpligen kunde ske, lades grunden till de skogsplanteringskassor, som sedermera i några län uppstodo. För enahanda ändamål skulle äfven få användas den betalning, som jemlikt kongl. förordningen den 10 januari 1746 lemnades vid utsyning af ek till skeppsvirke, klappholts och pipstäfver, och anledning finnes antaga att på vissa ställen för åverkan ådömda böter äfven fått begagnas för planteringar.

Betydelsen af de medgifvanden, som meddelades i syfte att bereda erforderliga medel för planteringsarbetet, förminskades dock af det ringa intresse, som myndigheterna i allmänhet derför lade i dagen.

Till åtlydnad af Kongl. Maj:ts i bref den 27 juli 1774 åt landshöfdingarne lemnade befallning att afgifva berättelse om skogskassor och skogsplanteringar i de särskilda länen, inkommo de en tid derefter till Kongl. Maj:t med åtskilliga upplysningar i ifrågavarande hänseende. Det befanns härvid, att besparade medel för verkställande af plantering egentligen blott funnos i Skaraborgs och Östergötlands län. I det förstnämnda af dessa län utgjorde behållningen den 18 februari 1774 ett belopp af 15,734 riksdaler $22^1/_2$ skilling; lån och förskotter för flera ändamål hade från denna kassa beviljats och uppgafs särskildt, hurusom allmogen år 1772 derifrån till inköp af spanmål bekommit försträckningar, som dock sedermera blifvit återbetalda. I Östergötlands län belöpte sig ifrågavarande medel ingalunda till ett så betydligt belopp. År 1762 uppgingo de till 834 riksdaler 29 skilling och växte derefter så, att de år 1774 ej utgjorde mer än 970 riksdaler 13 skilling. Anmärkas må tillika, att enligt uppgift af Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Vestmanlands län derstädes funnits för återplantering tillgängliga 350 riksdaler, som erhållits genom beviljad utsyning å ek. I Upsala län skulle för nyssberörda ändamål icke hafva varit att tillgå andra medel än för åverkan ådömda böter, uppgående för åren 1762—1774 sammanlagdt till cirka 450 daler s:mt; de hade dock ej blifvit dertill använda utan hufvudsakligen ingått till statskontoret [1]).

[1]) Se kommissionens handlingar i riksarkivet. — [2]) Med de allt strängare föreskrifterna för erhållande å laglig väg af virke ökades åverkansförseelserna. Derpå lemna flera förordnanden bevis. För Öland tillkom af sådan orsak kongl. brefvet den 20 oktober 1716 angående olofligt skogshygge å Öland, utmärkande att, när den brottslige ej anträffades, hela häradet skulle vara pligtigt utbetala böterna.

[1]) De ingifna yttrandena härom finnas i riksarkivet bland den vid ifrågavarande tid verksamme skogskommissionens handlingar.

Temligen allmänt framställdes klagomål, att å kronoparker likasom å allmänningar skogsvården ej var tillfredsställande. Å begge ställena förekom åverkan ganska ofta; och hvad värre var inträffade ej sällan skogseldar, hvilka af befolkningen snarare främjades än förhindrades. Trots de stränga föreskrifterna emot afverkning af andra träd än sådana, som ovilkorligen borde borttagas, yppade sig en oroväckande utglesning af skogarne, men på samma gång ett visst bemödande att åstadkomma en bättre skogsvård. Bevis härpå är, hurusom, efter det anmälan skett om den missvårdnad och förödelse, som egt rum å skogarne i Elfsborgs län samt isynnerhet å »kronoskogarne» Edsmärren och Lärkeberg äfvensom »kungsskogarne» Halle- och Hunneberg, Kongl. Maj:t den 15 juni 1773 förordnade om en besigtning derstädes samt om beredande i sammanhang dermed af upplysningar rörande de bästa medlen till åvägabringande af en rigtigare hushållning.

Likartade uppgifter ingingo från andra håll. Fridlysning af skog å kronopark blef derföre på många ställen en anlitad utväg till hämmande af öfverafverkning, utan att lagen för mark af ifrågavarande beskaffenhet omtalade något dylikt, hvilket ock med hänsyn till gällande föreskrifter om utsyning m. m. borde hafva varit obehöfligt.

Nödvändigheten af en sådan åtgärd erkändes emellertid i 1793 års skogsordning. Derstädes blef nämligen öfverhofjägmästaren, till hvilken genom 1780 års instruktion, såsom förut blifvit nämndt, öfverlåtits tillsyn öfver kronoparker, förelagd, att, när sådant förekomme behöfligt, hos Kongl. Maj:t göra anmälan om fridlysning af kronopark. Stadgandena i denna skogsordning om den hushållning, som der borde iakttagas, öfverensstämde i öfrigt temligen nära med de förut gällande, dock gjordes här rättighet att å kronopark fälla och från platsen afföra skog, som stode å rot, eller kullfallna träd, som till timmer eller andra nyttiga behof voro tjenliga, i hvarje särskildt fall beroende af Kongl. Maj:ts tillstånd, hvarmed man ville förebygga, att medgifvande till skogsfång allt för lätt skulle kunna utverkas.

Omedelbart efter utfärdande af nyssnämnda skogsordning synas undersökningar rörande tillståndet å de skilda kronoparkerne egt rum, hvarvid tillika upplysning bereddes om areal och åtskilligt annat, som med hushållningen stod i samband.

Med ledning af sålunda från de lokala myndigheterna inkomna uppgifter afgaf öfverhofjägmästaren friherre Axel Oxenstjerna den 27 maj 1795 ett omständligt utlåtande beträffande kronoparkerne i riket. Kammarkollegium yttrade sig sedermera deröfver, hvarefter Kongl. Maj:t den 4 augusti 1796 meddelade beslut i ärendet. Härvid bestämdes för hvarje särskild park, om och till hvilken omfattning äfvensom för hvilken tid fridlysning skulle ega rum.

1805 års skogsordning bibehöll i den föregående skogsordningen meddeladt åliggande för öfverhofjägmästaren, att för hvarje park framlägga förslag å det antal timmer eller annat byggnadsvirke, ved, gärdsel och stör, som årligen kunde upplåtas under den närmast följande perioden af sex år, hvarjemte denne embetsman ålades att anmäla, om för viss tid kronopark borde fridlysas. De, som bodde uppå eller invid sådan, skulle efter gammal sedvana fortfarande der ega, jemte mulbete för boskapen, frihet att taga nederliggande skatar, grenar och dylikt, allt under jägeribetjents uppsigt och anvisning, utan att emellertid Kongl. Maj:t af sådan betesrätt vore förhindrad att för skogsväxt och till plantering inhägna någon trakt af parken och i sammanhang dermed förbjuda bete till dess uppkomna plantor hunnit undanväxa boskapens bett. För beviljad utsyning af timmer, ved, gärdsel och stör skulle de, som dertill icke kunde visa sig ega laga tillstånd, betala hälften af det belopp, som länets markegångstaxa utsatte, hvilka penningar, likasom hvad å auktion inflöte för virke, som för kronans behof vore fäldt, men såsom dertill odugligt blifvit försåldt, skulle, såsom redan uti 1739 års skogsordning blifvit föreskrifvet, ingå till fond för en kassa till bestridande af utgifter för inrättande och underhåll af nödiga planterhagar å parkerne. Derjemte stadgades, att å kronopark befintlig mosse eller kärr, som icke vore till skogsväxt tjenlig eller förut blifvit uppodlad, skulle få till odling upplåtas, med iakttagande dock att innehafvare af sådan jord ej egde begagna sig af skogen annorlunda än efter vederbörligt tillstånd och emot betalning.

Med stöd af sistberörda bestämmelse uppstodo under den närmast härefter följande tiden flerstädes å kronoparkerne en mängd spridda lägenheter. Upplåtelser af nu antydda beskaffenhet upphörde dock att meddelas efter utfärdande af kammarkollegii ofvanberörda cirkulär af den 14 april 1824 angående en förändrad reglering med kronoskogarne och allmänningarne i riket.

Anordnande af en bättre hushållning å kronoparkerne, som genom omförmälda föreskrifter uti 1805 års skogsordning i väsendtlig mån underlättades, upptog fortfarande i hög grad uppmärksamheten [1]). Undersökningar angående beskaffenheten af skogstillgångarne skedde, och uti bref af den 12 november 1808 förordnade Kongl. Maj:t, huru hushållningen skulle inrättas å de särskilda kronoparker, som funnos i Östergötlands, Kalmar och Jönköpings län, dervid Kongl. Maj:t väl ansåg sig ej kunna lemna obetingadt bifall till vissa af öfverhofjägmästaren grefve Bunge föreslagna inskränkningar i afseende å betesrätt, såsom att boskap ej finge å parken utsläppas före den 1 juni m. m., men föreskref, att Kongl. Maj:ts befallningshafvande skulle till Kongl. Maj:t inkomma med utlåtande i ämnet, efter det utredning vid vederbörande häradsrätt skett, om hvilka hemman hade betesrätt, om andra hemmans djur dit insläpptes till skada för skogen, huruvida de, som vore till mulbete berättigade, funnes benägne att ombesörja parkens inhägnande äfvensom huru sådane djur, hvilka såsom får och svin mest skadade de späda plantorna, kunde från skogen afhållas. Skadan af de s. k. servituten och nödvändigheten att, der de ej kunde upphäfvas, begränsa desamma, blef sålunda härstädes likasom i utlandet insedd. Till några lagbestämmelser i ämnet ledde dock ej nyss omförmälda skrifvelse.

Ju större svårigheterna visade sig vara att åvägabringa en bättre hushållning å kronoparkerne, desto mer framträdde, såsom redan här ofvan blifvit anmärkt, en benägenhet att afhända

[1]) Bland hindren för anordnande af en bättre hushållning hade äfven kostnaden för anskaffande af dervid nödigt arbetsbiträde en viss betydelse. För besparing uti ifrågavarande hänseende förekom i 1805 års skogsordning § 62 stadgande angående skyldighet för personer, som för åverkan å kronopark blifvit dömde till böter, men ej kunde betala dem, att aftjena dessa med dagsverken vid kronopark efter beräkning af markegångstaxan; hvarefter Kongl. Maj:t i bref den 16 oktober 1809 medgaf, att dylika personer finge, i brist af egen tillgång på födoämnen, förskottsvis under arbetet bekomma underhåll af kronans medel, dock sådant blott till hälften af det, som markegångstaxan för dagsverke utstakade, och med iakttagande, att arbetstiden förlängdes i sådan mån, som svarade emot förskottet.

kronan desamma. Derpå häntyda flera kongl. beslut under början af innevarande århundrade [1]).

De s. k. jagbackarne ådrogo sig härvid först uppmärksamhet. För ett upplåtande af desamma till egare af de hemman, inom hvilkas egoområde de voro belägna, anfördes den obetydliga utsträckning, som de intogo, äfvensom de olägenheter, som i flera hänseenden voro förenade med deras bibehållande såsom en kronans egendom.

Af dessa skäl anbefallde jemväl Kongl. Maj:t i bref till Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Södermanlands län den 1 augusti 1805 en lokal undersökning i fråga om, dels hvilka jagbackar ostridigt vore kronans egendom, dels hvilka bland de, som kunde dit räknas, vore till skogsbörd tjenliga, med föreskrift att endast de sistberörda borde fortfara att tillhöra kronan, under det att öfriga skulle upplåtas till angränsande hemman.

Ärendet bragtes emellertid ej härmed till slut, utan följde förklarande af rikets ständer i riksdagsbeslutet år 1818 § 23, att alla i Södermanlands län belägna jagbackar skulle, derest de befunnos tillhöra kronan, försäljas. Till utredande af förhållandet härutinnan uppstodo en mängd rättegångar, hvilka, enär kronan ej ansågs kunna ådagalägga, hvad henne tillhörde, gemenligen slutades på det sätt, att kronans yrkanden underkändes. De återstående blefvo, för den händelse de ej förenades med närbelägen kronojord, skatteförsålda, under iakttagande af föreskrifterna uti kongl. brefven den 16 juli och den 2 september 1823. Efter utfärdande af kammarkollegii cirkulär den 14 april 1824 angående kronoskogarne i allmänhet torde emellertid dervarande föreskrifter äfven fått tillämplighet för jagbackarne.

Vid flera tillfällen förekom jemväl å andra orter en upplåtelse af kronoskog. Den 30 juli 1808 medgaf Kongl. Maj:t, att kronoallmänningen Ormaskogen i Skaraborgs län, hvarest under de sjuttio föregående åren någon utsyning af virke ej hade ifrågakommit, skulle få till enskilda upplåtas. Beträffande nu nämnda skog blef visserligen utförandet häraf inställdt, såsom inhämtas af kongl. brefvet den 30 april 1810, men likartade åtgärder vidtogos med vissa andra kronoskogar [2]).

Å Öland, der den alltsedan medlet af 1500-talet bestående djurgårdsinrättningen hade medfört icke obetydliga inskränkningar uti befolkningens rätt att begagna den hufvudsakligen såsom en kronans tillhörighet betraktade skogsmarken, inträffade under början af innevarande sekel en med den nyare tidsandan öfverensstämmande omgestaltning, som till förmån för dervarande jordegare upphäfde kronans förfoganderätt öfver större delen af skogen.

En mängd särskilda åtgärder voro emellertid nödvändiga, innan omsider målet vanns.

Fråga om ett ordnande af förhållandena å ön uppstod redan under slutet af 1700-talet, men föga eller intet synes då hafva uträttats [1]). Emellertid gjorde riksdagsfullmäktige från Öland vid riksdagen år 1800 hos Kongl. Maj:t framställning att djurgårdsinrättningen, hvaraf allmogens åkerbruk lede men och kronan blott hade utgifter utan motsvarande fördelar, måtte upphöra [2]). Dertill lemnade Kongl. Maj:t den 12 maj 1801 sitt bifall, under förklarande att af utmarkerne en del skulle användas till ek- och andra skogsplanteringar samt det öfriga tillskiftas socknar och byar med skyldighet för dem att omkring de allmänna planterhagarne verkställa hägnad. För att uppgöra förslag till närmare bestämmelser härom öfverlemnades ärendet till vissa kommitterade, hvarpå följde kongl. brefvet den 16 mars 1802, enligt hvilket fyra ekplanteringar skulle å ön anordnas, med skyldighet för innehafvare af i mantal satt jord ej blott att på uppgifvet sätt deltaga uti uppförande af stenmurshägnader än äfven att under fyra år till planteringarne bidraga med $^1/_6$ tunna råg eller korn på hvarje helt hemman.

Uppå nu antydda grunder blef det till kommitterade öfverlemnadt att inom ön åstadkomma en annan, så att säga, rättsförfattning, hvarmed åvägabragtes en fördelning emellan dervarande hemmanen af den förut endast för nyttjande till dem upplåtna utmarken. Till efterrättelse för kommitterade gällde härvid kongl. brefven den 17 juli och 3 september 1812 samt utfärdad särskild instruktion af den 6 maj 1813.

Arbetet härmed synes hafva fortgått ganska raskt, i det att, sedan Kongl. Maj:t den 19 april 1814 bestämt vidden och gränserna för de afsatta skogsparkerne och den 7 juni samma år meddelat svar å vissa af kommitterade framställda frågor, förrättningen i Ölands norra mot var bragt till slut den 15 november 1816, då Kongl. Maj:t pröfvade anförda besvär i fråga om utmarksdelningen derstädes. Vid sistnämnda tillfälle framträdde äfven ett förhållande, som sedan upprepade gånger tog styrelsens uppmärksamhet i anspråk. Å de till gemensamt mulbete i forna tider upplåtna utmarkerne hade uppkommit till betydligt antal små lägenheter, hvars innehafvare besutit desamma å behaglig tid [3]). Alltför obetydliga att kunna skattläggas hade dessa lägenheter, hvartill »inhyseshjonen» uti kongl. brefvet den 8 april 1811 tillförsäkrats orubbad besittning under mannens och hustruns lifstid, förklarats sedermera tillfalla de å ön varande hemman, emellan hvilka de skulle fördelas. Härmed voro naturligen inhyseshjonen ingalunda belåtna; men de af dem beträffande anordningarne i norra Mot anförda besvären blefvo af Kongl. Maj:t den 5 november 1816 ogillade [4]).

---

[1]) Angående reglering af några kronoparker i Upsala län handlar kongl. brefvet den 9 juni 1807. Här tillåts delning af kronoparken Håga backar med undantag af den s. k. Lundaparken, hvarest funnos vissa märkliga fornlemningar, om hvars vårdande af egare till de hemman, som der fingo mulbetesrätt, föreskrift meddelades. Samma år den 7 maj lemnade Kongl. Maj:t vissa bestämmelser angående skogsvården å Visingsö. — [2]) Den 28 augusti 1808 medgaf Kongl. Maj:t delning af kronoparken Anemossen i Skaraborgs län, der enligt uppgift skog i mannaminne ej skulle hafva funnits. Från delningen undantogs till ekplantering en plan af omkring 125 tunnland. Någon delning synes dock sedermera ej hafva skett före den allmänna regleringen.

[1]) Redan 1780 inkom till Kongl. Maj:t en framställning från landshöfdingen Kaulbars om befolkningens å Öland oro och bekymmer öfver dervarande skogars befarade utödande. Deröfver afgaf amiralitetskollegium den 21 november 1781 utlåtande, hvaraf inhämtas, att allmogen på flera uppgifna sätt sökte göra ekar odugliga. Kongl. Maj:t gillade uti bref den 11 februari 1782 ett ifrågasatt öfverlåtande till åboerna af ekskogen. Derefter förekom en ansökning från Ölandsallmogen att utan jägeribetjeningens åtal och utsyning få hugga bränsle, hvaröfver Kongl. Maj:t den 25 juni 1795 meddelade yttrande. — [2]) I sammanhang dermed framhölls, hurusom en sådan åtgärd skulle möjliggöra en bättre vård af skogen, hvarigenom tillfälle komme att beredas kronan att från Öland få för flottans behof erforderligt ekvirke. — [3]) Enligt kongl. bref den 24 april 1781 hade landshöfdingen Rappe vid denna tid till Kongl. Maj:t inlemnat en ansökning från allmogen å Öland, att de af 1,763 hushåll å dervarande kronoallmänningar gjorda intägter måtte utläggas och till hemmansegarne emot skatt upplåtas. Här må jemväl omnämnas kongl. resolutionen den 3 december 1823 med afslag å inhyseshjonens ansökan om ärftlig besittningsrätt till deras å Ölands allmänningar upptagna lägenheter. — [4]) Betydelse för ordnande af förhållandena å Öland ega härjemte kongl. brefven: den 21 januari 1817 beträffande utdikning af vissa från utmarksdelningen undantagna kärr och mossar å Ölands norra Mot, den 15 juli samma år angående användande af berörda kärr och mossar, upplåtelsebref å dervarande lägenheter m. m., samt den 19 januari 1825 angående trädplanteringar å Öland, och den 25 augusti samma år angående enahanda sak.

Ärendet fortsattes sedermera inom öfriga delar af ön och afslutades några år derefter.

Bibehållande af alla de vid regleringen för skogsplantering afsatta markerne befanns emellertid ej vara tjenligt, hvadan ock snart beslut fattades att sälja Köpings Tall, Strandskogen, Ramsättra, Lindby och Rölla Tall. Beträffande de trenne sistnämnda, hvars försäljning påbjöds den 8 maj 1821, stadgades, att de skulle, delade i smärre lotter, försäljas emot årlig ränta ej understigande 6 skilling banko och skatteköpeskilling till sexdubbla beloppet af den erbjudna räntan.

Härmed var början gjord till skatteförsäljning af kronans skogar och derpå följde såsom bekant likartad upplåtelse utaf större delen af desamma.

Enligt kammarkollegii cirkulär den 14 april 1824 skulle nämligen, såsom förut blifvit omnämndt, af kronoparkerne bibehållas under kronans disposition endast så mycket som för flottornas och andra kronans behof befunnes nödigt, men det öfriga, för den händelse dermed ej bereddes hemman, som till bete eller skogsfång å parken egde laglig rätt, något verkligt för dess bestånd kännbart lidande, bringas under enskild egande-rätt. Dervarande jägeri- eller skogsbetjentes boställen och under ständig besittningsrätt upplåtna lägenheter af en viss omfattning borde härvid först erhålla nödigt utrymme af skog och betesmark, sedan vederbörlig ersättning i jord lemnas för bestående rätt till mulbete och skogsfång, när sådant lämpligen kunde ske; och skulle det, som derefter till kronans fria disposition återstode, deladt i lotter, hvardera innehållande efter afdrag af impedimenter 15 à 40 tunnland emot årlig ränta, som efter markens godhet och skogens beskaffenhet bestämdes från $^1/_2$ till 3 kappar spanmål under skattemannarätt upplåtas till den, som derför å allmän auktion bjöde den högsta köpeskillingen.

Angående det sätt, hvarpå regleringen genomfördes, må nu länsvis omförmälas resultaten af densamma [1]).

Beträffande först Upsala län funnos derstädes före år 1824 åtskilliga små kronoparker, nämligen Håga, Berga, Malma, Krisslinge, Hesselby, Råby, Örlösan, Flogsta och Hammarby, utgörande tillsammans 4,185,59 qvadratref, af hvilken areal 1,697,15 qvadratref skattlades och försåldes, under det att det öfriga bortlemnades i ersättning för åtnjuten förmån af mulbete och skogsfång. Äfven kronoparkerne Ramningshult, Högskogen och Tierp förminskades sammanlagdt med 8,948,09 qvadratref, hvilka blefvo utan vederlag kronan afhända. Den skattlagda marken, som fördelades i femton olika lotter, lemnade en skatteköpeskilling af 2,096 kronor 98 öre, med en årlig grundränta af 174 kronor 68 öre.

De i Stockholms län befintliga Adelsö och Vendtholms kronoparker lades vid regleringen under Drottningholms slott, hvadan de ännu för kronan äro i behåll.

I Södermanlands län skattesåldes sammanlagdt för 1,778 kronor 50 öre åtskilliga jagbackar och Klosters allmänning, utgörande inalles 2,888,76 qvadratref och från Sörby kronopark afhändes 548,95 qvadratref, medan deremot kronoparkerne Ridö och Obygdö blefvo oförminskade.

Inom Östergötlands län varande kronoparken Omberg förminskades med 2,320,50 qvadratref duglig mark, som emot årlig ränta till belopp af 209 kronor och 11 öre jemte 33 kronor 15 öre i kronotionde tillades åtskilliga inom Lysings och Dals härad varande hemman, hvilka å parken sedan längre tid tillbaka emot stadgad afgift åtnjutit mulbete. I öfrigt försåldes uti 148 särskilda lotter kronoparkerna Eneby park, Skälgen, Gap- eller Kopön, Östra Malmskogen och en del af Ycke kronopark med tillsammans 4,113,75 qvadratref förutom hvad som af den sistnämnde och af Östra Malmskogen i ersättning för mulbete och skogsfång afstods. Vestra Malmskogen undergick ej någon förminskning.

Jönköpings län förlorade den lilla kronoparken Kirsaberget, som, fördelad i två lotter, försåldes för 673 kronor 50 öre och årlig ränta af 24 kronor 97 öre. Visingsö kronopark bibehölls.

Kronoparkerna Bo och Österudd om 733,60 qvadratref, Fjälemyr om 884,80 qvadratref samt holmarne Stora och Lilla Grundet å Gotland blefvo skattelösta mot 130 kronor 13 öre i ränta och 770 kronor 15 öre i köpeskilling.

Å Öland blef Böda kronopark vid regleringen oförminskad; men samma förhållande egde ej rum med hänsyn till kronoparken Norrlandet, belägen å den till fastlandet hörande delen af Kalmar län, af hvilken 3,090,37 qradratref tillades majorsbostället Stufverum, och återstoden omkring 1,390 qvadratref fördelades bland dem, som förut å parken åtnjutit mulbetesrätt.

Kronoparken Sönnarlöfs Kongsora med 157,80 qvadratref inom Kristianstads län försåldes för 4,171 kronor 50 öre samt 35 kronor 94 öre i årlig ränta.

I Inlands Fräkne härad af Göteborgs och Bohus län fanns vid tiden för regleringen en skoglös kronoallmänning vid namn Brefjellet, hvilken för kronans räkning uppmättes och såldes till skatte mot 3 kronor 58 öre i ränta och 559 kronor i köpeskilling.

Beträffande Elfsborgs län blefvo de å Dalsland belägna kronoparkerne Kroppefjell och Masteskogen med en sammanlagd areal af 52,712,80 qvadratref icke för kronan bibehållna; och om än med hänsyn till Edsmären, som före regleringen innehöll 130,941,80 qvadratref, icke förfogades på enahanda sätt, kom dock den del, som för kronan bevarades, icke att upptaga mer än 27,378,05 qvadratref. Kronoparkerne Halle- och Hunneberg voro de enda, som, hufvudsakligen på grund af sitt isolerade läge, förblefvo oförminskade.

Största antalet kronoparker fanns, då regleringen företogs, uti Skaraborgs län. Dervarande länsstyrelse sökte emellertid på allt sätt främja ett öfverlåtande af desamma till enskilde och detta skedde jemväl, så att nu återstår blott en obetydlighet. Utan att något för kronans räkning undantogs försvunno sålunda kronoparkerne Kungslenaberg, Himmelsberget, Stjelkaskogen, Mösseberg [1]), Gryten, Binnebergsmo och Billingsliderna, Koflymarken, Anemossen, Billingen och Ormeskogen utan inberäkning af hvad utaf den sistnämnda lemnades till Göta kanalaktieboiag. Arealen derå sammanlagdt utgjorde 149,942,17 qvadratref. Dessutom skedde en högst ansenlig förminskning af kronoparkerne Varaskogen, Kinneskogen, Tiveden, Sundsmarken, Furubacken, Kungslena åsar och Stenåsen, så att af desamma, som förut hade en utsträckning af 167,452,87 qvadratref, blott kom för kronan efter regleringen att återstå 47,180,17 qvadratref. Klyftamon, Rådaås och Ledsjömo, hvarå arealen belöpte sig till 8,332,16 qvadratref, bibehöllos oförändrade.

[1]) Se härom Tidskrift för Skogshushållning för år 1877.

[1]) Nuvarande kronoparken Mösseberg har uppkommit genom Gökhems och Klefva socknars afsägelse å den på dem belöpande marken.

I Vermlands län blefvo de begge kronoparkerne Sörmo och Gränsjö, innehållande den förra 3,399,20 qvadratref och den senare 6,210,23 qvadratref i 40 särskilda lotter till den högstbjudande å auktion försålda mot 14,848 kronor 6 öre i skatteköpeskilling och 444 kronor i ränta.

Skatteförsäljning och upplåtelse till betesberättigade skedde uti Örebro län af kronoparkerne Jägarebacken, Hällebråten, Immetorp jemte en del af Krämmaremarken med tillsammans 8,266,07 qvadratref; hvaremot kronoparken Tysslingen kom, sedan dess försäljning en gång lär hafva varit beslutad, att bevaras. Kronoräntan för inom detta län försålda kronoskogar, fördelade i 67 lotter, uppgår till 1,070 kronor 43 öre och köpeskillingen belöpte sig till 52,928 kronor 28 öre.

Slutligen förekom inom Kopparbergs och Gefleborgs län i följd af 1824 års cirkulär en skatteförsäljning af vissa skogslotter, hvilka inbragte till statsverket en ränta å 205 kronor 30 öre och en köpeskilling af 1357 kronor 50 öre.

I sammanhang med beslutet om ett delvis upplåtande till enskilde af kronoskogarne bestämdes, såsom ofvan blifvit omförmäldt, att å dem, som för kronans räkning bibehölles, skulle införas en ordnad hushållning [1]). Föreskrifter uti sådant syfte meddelades också i samband med regleringen för de olika kronoparkerne.

Noggranna bestämmelser rörande den forstliga behandlingen af kronoparkerne förekommo först uti den år 1838 utkomna instruktionen för skogs- och jägeristaten, som derom bland annat föreskref, att först i afbidan på hushållningens definitiva reglerande en provisionel huggningsplan, enligt hvilken af arealvidden årligen finge afverkas endast $^1/_{150}$:del af barrskogen och $^1/_{80}$:del af björk- al- och aspskogen skulle uppgöras och tillämpas, hvarefter kronoparkerne skulle indelas i block, skiften, afdelningar, periodiska hyggen och årshyggen. Härjemte borde behöriga skogskartor uppgöras, den växande skogen uppskattas och till trakthuggning förslagsvis indelas, upprättade kartor, hvarå afdelningarne och perioderna för hela omloppstiden skulle finnas utmärkta tillika med beskrifningarne deröfver, arealuträkningar, taxeringslängder, huggningsberäkningar och hushållningsplaner af Kongl. Maj:ts befallningshafvande insändas till kammarkollegium för att derefter vid skogsinstitutet undergå granskning, och det ena exemplaret sedan återställes till Kongl. Maj:ts befallningshafvande, som deraf skulle till distriksförvaltaren lemna en afskrift för att sedan vid skogsvården tjena till efterrättelse. Distriktsförvaltaren tillhörde det att, innan augusti månads slut till Kongl. Maj:ts befallningshafvande ingifva skriftligt förslag öfver afkastningen å hyggestrakten för året inom hvarje block särskildt, utan att vid den sedermera skeende afverkningen något finge tagas af kommande årshyggen, derest ej sådant oundgängligen erfordrades, med iakttagande städse att periodiska hygget för 10 år icke öfverskredes.

Enligt samma instruktion förekom upplåtelse af höslåtter för ett år å sidlända ängar uppå kronoparkerne. Mulbete derstädes blef på flera sätt begränsadt, i det att stadgande förekom, dels att inga djur finge före den 1 juni eller efter den sista september dit insläppas, dels att afverkade eller skoglösa trakter borde för återväxten instängas, under vilkor dock att, derest kostnaden för den stängsel, som i följd af betningen måste uppföras, öfverstege 10 års betesafgift, något mulbete ej skulle å parken upplåtas; hvarjemte meddelades åtskillige föreskrifter om de åtgärder, som till beredande af återväxt borde iakttagas [1]).

Skogseffekternas stegrade värde gåfvo under medlet af innevarande århundrade statens skogar en betydelse för dess finanser som man dessförinnan ej kunnat förutse. Följderne häraf framträdde uti flera derefter följande förordnanden. Särskildt må nämnas, hurusom i kongl. förordningen den 21 december 1865 meddelades föreskrift angående kronoparkers bildande i Stora Kopparbergs och de Norrländska länen, hvarigenom omfattningen af dessa marker kommit att i hög grad ökas, hvarefter uti kongl. förordningen den 29 juni 1866 angående hushållningen med de allmänna skogarne i riket, med upphäfvande af förut i ämnet gällande bestämmelser, såsom allmän grundsats uppställdes, att »kronoparkerne skola bibehållas oförminskade samt behandlas efter sådana, på vetenskapliga reglor grundade för särskilda ortförhållanden lämpade hushållningsplaner, som afse skogens framtida bestånd och högsta afkastning.»

Närmare bestämmelser angående beskaffenheten af den hushållning, som sålunda borde å kronoparkerne inrättas äfvensom beträffande andra dermed i sammanhang egande frågor hafva sedermera vid särskilda tillfällen meddelats.

---

[1]) Kammarkollegii cirkulär af den 14 april 1824 innehöll föreskrift att, sedan genom tagen kännedom af kartor handlingar m. m. erforderliga upplysningar vunnits, en särskild lokalundersökning, som förrättades af Kongl. Maj:ts befallningshafvande i närvaro af kronoombud m. fl., skulle ske och, efter det vederbörande *dervid sig yttrat, förslag till reglering upprättas. Detta tillika* med Kongl. Maj:ts befallningshafvandes yttrande samt öfrige handliger skulle sedan insändas till Kongl. Maj:t, hvarförinnan dock, i fall någon vid nämnda undersökning påyrkade eganderätt till större eller mindre del af allmänning, sådant yrkande, som inom tre månader skulle vid vederbörlig domstol anhängiggöras, borde hafva blifvit slutligen pröfvadt. I anledning af anmälan om å kronoparkerne i Skaraborgs län, inträffade skogseldar, enligt antagande åstadkomna i beräkning att erhålla utsyning å brandskadadt virke och bereda bättre mulbete, förordnade kongl. brefvet den 15 mars 1826 dels om inhägnade af en viss afbränd del af skogen, dels att, om stängseln nedrefvos utan att upphofsmännen upptäcktes, alla, som af gunst och nåd å parken åtnjutit mulbete, skulle sådant förvägras, och de, som till mulbete hade laglig rätt, tillhållas att vakta kreaturen.

[1]) Kongl. skogsstyrelsens cirkulär den 29 juni 1867 angående grunder för de allmänna skogarnes indelning till ordnad hushållning. Samma styrelses cirkulär den 18 Maj 1869 angående sättet för tillämpningen af åtskilliga utaf de år 1867 meddelade föreskrifter rörande indelning af allmänna skogar. Kongl. instruktionen för skogsstyrelsen och skogsstaten den 19 november 1869 m. fl. sedermera utfärdade författningar.

Kronoskog, hörande till jordbruksfastighet.

Under benämningen Upsala öde sammafattades i äldre tider de spridda gods, som tillkommo innehafvaren af den svenska konungavärdigheten. Desamma hade till en början ingalunda stor utsträckning, men under slutet af medeltiden och början af den nyare tiden fick den jord, som tillhörde kronan och enligt 4:de kapitlet af landslagens konungabalk utgjordes af de gamla nyssberörda godsen och s. k. »kronojord» alltmer ökad omfattning. Dertill samverkade flera omständigheter. Genom försummelse att utgöra påbjudna utskylder hemföll gammal skattejord till kronan. Den betydelsefulla reduktionen af kyrkans besittningar förskaffade kronan stora jordegendomar, och slutligen uppstodo under Gustaf I:s och hans söners regeringstid i skilda delar af riket s. k. afvelsgårdar med hvilka förenades närbelägna mindre fastigheter.

Vid nämnda tid sköttes merendels jordbruket å de större gårdarne för konungens räkning, medan åter smärre hemman upplätos emot arbets- eller andra prestationer till personer af bondeklassen. Äfven inträffade, att kronans jordegendom å förläning bortlemnades.

För dem, som innehade kronan tillhörig jord, gällde den allmänna rättsregeln, att de skulle förbättra men ej försämra densamma. Uppfattningen härutinnan framlyste i åtskilliga af de instruktioner för konungens befallningsmän som gång efter annan utkommo [1]). Skogsvården trädde dock härvid, såsom naturligt var, i bakgrunden. Hufvudsakligen var det uppå åbyggnaderna likasom å ängs- och åkerjorden, som uppmärksamheten fästes. Allmänna lagens bestämmelser om landbo hvilka torde hafva egt tillämplighet jemväl å innehafvare af kronojord, voro emellertid ganska stränga. Enligt 19 kapitlet byggningabalken egde nämligen landbo utan särskildt tillstånd ej att begagna å egendomen varande skog annat än till husbehof.

Iakttagande deraf ifrågakom likväl ej å de trakter, der ymnig tillgång af skog förefanns. Lokala bruk och sedvanor tillmättes stor betydelse härutinnan, hvadan å orter, der afverkning till afsalu af skogseffekter utgjorde ett vanligt förvärfsmedel för landtbefolkningen, brukare af kronojord helt säkert icke förmenades att deruti deltaga.

Hushållningen med skogen å kronans fastigheter ådrog sig först under senare delen af 1600-talet egentlig uppmärksamhet. En oroväckande skogsförödelse skulle vid denna tid hafva derstädes förekommit [2]), i anledning hvaraf förordnades [3]), att innehafvare af förpantningshemman samt å arrende upplåtna kronogods i allmänhet icke finge betjena sig af skogen mer än till hemmanets enskilda »tarfvor och vedbrand» vore erforderligt; och dermed förenades föreskrift, att tillförlitlig upplysning om innehållet af förpantningsbrefven och arrendekontrakten skulle inhämtas samt derefter uppskattning ske beträffande den skada, som genom skogens utödande tilläfventyrs tillskyndats kronan, hvarför densamma vid godsets afträdande borde bekomma ersättning.

Härmed öfverensstämmer Kongl. Maj:ts uti resolution den 7 januari 1681 § 4 lemnade förklarande, att personer, som inom bergslagsorter å arrende eller förpantning bekommit kronohemman, dermed icke vunnit rätt att för mer än de lagliga räntorna erhålla skogseffekter, så att för hygge utöfver hvad till vedbrand och hemmanets öfriga behof kräfdes, skulle betalas något »å part». Exempel finnas också att bergverk för rätt att få kola å ett underlydande kronohemmans skog måst erlägga rekognitionsafgift [1]).

Svårigheter visade sig emellertid att uppehålla de nu omförmälda föreskrifterna, och deraf alstrades benägenhet att vid upplåtelsen medgifva en mera tryggad besittningsrätt.

För en sådan åtgärd beträffande kronans bruksegendomar påpekade kammarkollegium uti utlåtande den 26 maj 1714, hurusom hvarje förhöjning af arrendet föranledde en stegrad tillverkning, och dermed ett ökadt anlitande af skogstillgångarne, hvarföre kollegium, som ansåge att med arrendeupplåtelser uppstode fara för skogarnes utödande, tillstyrkte, att skatteköp af samma egendomar måtte medgifvas. Efter utfärdande den 19 september 1723 af allmän förordning, huru med de hemman och kronolägenheter, som till skatte försåldes, skulle förhållas, fick också skatteförsäljningen, som under 1600-talet hufvudsakligen skedde för att tillgodose bergsbrukets behof å skogseffekter, ökad omfattning. Kongl. förordningen den 21 februari 1789 förnyade derefter rättigheten till skatteköp af kronohemman med upphäfvande af den dittills kronan förbehållna rätt att vid försäljning af skattehemman utom börd återlösa detsamma.

I afseende å boställen kunde naturligen någon skatteförsäljning ej ifrågakomma annat än i samband med indragning af de tjenster för hvilka de voro afsedda.

Jemte boställena bibehöllos såsom kronans tillhörighet en mängd kungsgårdar och andra kronogods, hvilka senare redan under konung Carl XI:s regering temligen allmänt upplätos å arrende. Under 1700-talet förekommo angående vilkoren dervid åtskilliga förordnanden, vid hvilka dock skogsvården föga uppmärksammades.

Att till afsalu begagna å kronojord varande skog, fortfor för innehafvare deraf att efter tillkomsten af 1734 års lag vara förbudet. Landslagens förut omförmälda förbud upplifvades nämligen i 7 § af 10 kapitlet byggningabalken [2]).

Vidsträcktare frihet torde dock i många trakter hafva förekommit. Redan i kongl. brefvet till kammarkollegium den 21 oktober 1695 antyddes, att åboer å skogshemman finge sälja

[1]) Instruktionen för Gabriel Oxenstjerna den 26 oktober 1618 ålade honom hafva uppsigt att »cronones åkrer blifwe i rätten tijdh vpbrukade, widh alle Ladugårdar, åhrligen åhrs efther lägenheten förbättrede, Vthsäden i rätten tijdh Hööst och Wåår vthsådd och inbärged. Sammaledes och medh engerne att de wäll rödies vthi tijd afslåes och inbärgas och medh alt sådant trooligen handles, så att H. K. M:tt ickie igenom nogors försummelse eller otroohet tager någon skada». — [2]) Särdeles i Finland skulle skogen å kronohemman i hög grad missfarits; och med hänsyn till förhållandena der förordnade kongl. brefvet den 7 mars 1691, att åldriga personer, som för ödeläggande af skog å kronohemman, enligt påbud den 15 februari 1686, vore hemfallne till gatuloppsstraff, skulle aftjena detsamma med fängelse vid vatten och bröd. — [3]) Kongl. brefvet den 22 mars 1683 till kammarkollegium; der förekom också föreskrift att vid skatterättigheters försäljande inom bergslag icke blott den vanliga räntan skulle tagas i betraktande utan afseende jemväl fästas å skogen.

[1]) Bergskollegii bref den 10 december 1697 utmärker, att rekognition utgick för rätt att kola å kronohemmanet Sörbys egor. Detta fortfor tills bergskollegium enligt bref den 30 april 1726 förklarade sådan afgift ej vidare böra utgå. — [2]) Enligt förordning af den 13 augusti 1766 var arrendator uttryckligen förbjuden att begagna skog tillhörande kronogods för afsalu.

timmer till de nödträngde, som ingen skog hade, men ändå voro förbundne att bebygga sina hemman, och detta förklarande bibehöll helt säkert giltighet efter utfärdandet af 1734 års lag inom de orter, der slättbon, så vida han skulle kunnat bygga och underhålla i lag omförmälda hus, måste hafva egt rätt att jemväl från kronoåboer i den angränsande skogsbygden köpa virke. Såsom en viss bekräftelse deraf äro jemväl att betrakta under 1700-talet meddelade berättiganden för befolkningen i en eller annan skogfattig trakt att från andra härutinnan rikare bygder hämta skogseffekter. Likaledes synas i de orter, der kolning åt närliggande bruk eller tjäru- och pottasketillverkning var för befolkningen ett hufvudsakligt näringsmedel, kronoåboer och jemväl boställsinnehafvare [1]) icke hafva varit ifrån rätt dertill uteslutne.

Enahanda var förhållandet i Norrland; men i de delar af denna landsort, der hemmanen saknade bestämda rågångar, fick den afverkning, som till afsalu förekom, en viss olika betydelse.

Rättighet för innehafvare af sågar å de stora skogarne derstädes att idka ett oinskränkt sågande var i 1734 års skogsordning medgifven, och någon begränsning uti tillverkningen af tjära, hvaraf befolkningen mångenstädes hade sin utkomst, kunde likaledes ej ifrågakomma.

Ett ordnande af förhållandena visade sig emellertid erforderligt, särdeles efter det hemmanen fått sig tillagda afskiljda områden, hvarå med tillämpning af lagens allmänna bestämmelser all afverkning till afsalu vore förbjuden.

Med kongl. brefvet den 6 maj 1830, som medgaf åboer å kronohemman och nybyggen i de norrländska länen rätt att å dem vid afvittring tilldelade eller eljest behörigen bestämda och afrösade områden, till tjärubränning afhämta dertill tjenliga stubbar, rötter och vindfällen, infördes sålunda ej någon nyhet utan bereddes blott en laglig rätt till det, som förut utan anmärkning företagits.

Enahanda var förhållandet med kongl. brefvet den 3 mars 1837, som innehöll medgifvande att å samma områden taga vissa skogseffekter för tillverkning af pottaska; i sammanhang hvarmed må omförmälas den tillåtelse, som den 5 april 1839 lemnades åboer i några delar af Norrbottens län att å sina behörigen bestämda områden utöfver hvad till husbehof erfordrades verkställa kolning för bergsbrukens behof.

Vigtigare blef kongl. brefvet den 11 april 1844, hvarmed berättigande lemnades innehafvare af kronojord att der till afsalu afverka skog. Der medgafs nämligen kronoåboer i Vester- och Norrbottens län att från sina områden sälja sågtimmer af minst 10 tums diameter i lilländan, med iakttagande af vissa förbehåll till förekommande af skogsförödelse. En likartad rätt tillkom genom kongl. brefvet den 20 april 1859 för Vesternorrlands län med den begränsning att den blott omfattade träd, som af skogseld skadats.

Dessa och andra i ämnet meddelade föreskrifter upphäfdes af kongl. förordningen den 21 december 1865, som närmare bestämde utsyningsrätten å här ifrågavarande skogar.

Om skogsvården å kronan tillhörande jordbruksfastigheter innehåller nu gällande förordning angående de allmänna skogarne i riket af den 29 juni 1866, att såväl å kungsgårdar samt andra kronan förbehållna eller utarrenderade hemman och lägenheter som å boställen en regelbunden hushållning å dertill hörande skogsmark skall införas, med iakttagande, att, der denna är större än för egendomens behof å skogsfång erfordras, skogen till större eller mindre del kan komma att afskiljas för att underkastas den behandling, som för kronopark är stadgad. Innehafvare af dylika fastigheter hafva tillagts viss rätt till den afkastning, som vid tillämpning af godkänd hushållningsplan kan, efter det gårdens behof å skogsfång blifvit fylldt, genom försäljning af skogseffekter beredas, hvarmed dock för arrendatorer förenats skyldighet att utgöra s. k. skogsarrende. Beträffande hemman, som innehafvas med stadgad åborätt, har lemnats medgifvande för åbo att under vissa förhållanden kunna begagna dervarande skogsmark till afsalu.

Skogar, hörande till städer eller allmänna inrättningar.

Sedan äldsta tider tillbaka torde städerna här i Sverige hafva haft mer eller mindre betydande jordbesittningar, der tillfälle för stadsinvånarne gifvits att idka spanmålsodling och boskapsskötsel, likasom att bekomma nödiga skogseffekter [2]).

Donationer af jord lemnades särdeles under 1600-talet till åtskilliga städer. Derjemte förvärfvades sådan genom köp från angränsande skattehemman [3]).

För många städer, der handel och industri spelade en underordnad betydelse, utgjorde stadsjorden invånarnes förnämsta inkomstkälla, hvarför dess bibehållande oförminskad för borgerskapet blef en vigtig angelägenhet. Försäkran derom har också vid skilda tillfällen meddelats, och ännu gäller oförändrad Kongl. Maj:ts den 23 februari 1789 för rikets borgerskap och städerna i allmänhet gifna förklarande att desamma utan minsta hinder eller förfång skulle bibehållas vid dem tillagd jord, skog, utmark m. m. [1])

Städerna hafva städse egt full frihet att efter godtfinnande ordna hushållningen å sina skogar. Någon tillsyn af jägeri-

[1]) Enligt kongl. förordningen den 13 juli 1696 angående husesyn å officersboställen skulle en afverkning derstädes till afsalu få ega rum. — [2]) Åker- och trädgårdsjord samt betesmark hade för stadssamhällena i äldsta tider större betydelse än skogsmark, enär borgarne synes haft för vana att å den närbelägna landsbygden fylla sina behof å skogseffekter. Sålunda innehöll privilegierna för Skara stad den 24 augusti 1527 berättigande för stadsboerne att »hugga fritt wed till deras torftelige eldbrand uti nästa skog kring vid staden then rätte skogseganden ingen skada eller förderf utaf hafva, undantagande trä som i lagen förbudna ståndа». I 10 kapitlet 10 § af byggningabalken qvarstår ännu förklarande, att invånarne i städerna icke må hugga utan lof och minne på andras skogar, som ligga deromkring inom en och en half mil vid 10 dalers bot. — [3]) Kongl. brefvet den 1 juli 1682 medgaf invånare i städer att behålla skog, som blifvit inköpt från närboende skattebönder.

[1]) Härmed må jemföras resolutionen å städernas besvär den 13 juli 1719 § 21 och kongl. förklaringen öfver skogsordningen den 5 april 1739 § 20.

betjente eller några föreskrifter om utsyning å dessa skogar omförmäles ej i utkomna påbud och författningar om skogsvården.

I följd af nu antydda förhållande har hushållningen å olika stadsskogar gestaltat sig ganska olika [1]).

Frikostigt har visserligen staten sedan lång tid tillbaka för gynnande af industriella eller andra företag medgifvit erhållande af skogseffekter från kronoskog, men förutom de upplåtelser, som skett till berg- och sågverk, har dock gemenligen ej dermed förenats någon besittningsrätt till skogsmark, som af kronan disponerats.

Bland de företag, som emellertid kommit i åtnjutande af en sådan förmån, intager Göta kanalaktiebolag främsta rummet. Detsamma erhöll nämligen genom kongl. brefvet den 14 mars 1815 åtskilliga kronoparker och allmänningar i Östergötlands och Skaraborgs län, hvarvid fästats såsom vilkor bland annat, att skogarne endast skola användas för kanalverkets nytta, hvarföre de ej utan särskildt tillstånd af Kongl. Maj:t få försäljas, förpantas eller till någon upplåtas, med skyldighet för bolaget att till kronan hembjuda för detsamma ej behöfliga maste- och storverksträd. Dessa vilkor gälla fortfarande till efterrättelse för bolaget [1]).

Till bergverk anslagna skogar.

Vid de allmänna medgifvanden, som landskaps- och landslagarne innehålla beträffande rätt för den, som inom ett landskap eller härad bygde och bodde, att nyttja dertill hörande allmänningsjord, fästes ej något undantag för idkare af bergsbruk. Om än desamma sålunda från rättslig synpunkt synas hafva varit oförhindrade att derstädes taga nödiga skogseffekter, är det dock möjligt, att i anseende till det ödande af skog, som bergsbruket föranledde, fråga redan i äldre tider uppstått om meddelande af vissa inskränkningar uti rätt till skogsfång för bergsdriftens behof särdeles med hänsyn till inkomne främlingar, som af den gamla befolkningen näppeligen ansågos ega delaktighet uti allmänningsjorden. För att uti förevarande hänseende bereda bergsmännen, hvars verksamhet för den ekonomiska utvecklingen i landet hade den största betydelse, erforderlig trygghet, förekommer ganska ofta uti de under medeltiden meddelade privilegier, hvari bergsmännen sökte ett skydd för sin näring, förklarande, att allmänningsmark finge till bergsdrift begagnas. Så stadgar kongl. brefvet den 14 maj 1413, att bergsmännen vid Åtvidaberg erhölle enahanda frihet både med vägar, strömmar och »skogar», som bergsmännen å Kopparberget åtnjöto; och uti kongl. brefvet den 6 februari 1458 tillförsäkrades de sistnämnde fortfarande rätt att bruka alla »almindeliga skogar» och strömmar, som de i konung Kristoffers tid innehaft.

Uppå en viss allmän befogenhet för bergsmännen att å mark, som ej tillhörde enskildt hemman, ega rätt till skogsfång, hänvisar likaledes Sten Stures i privilegier för bergsmännen å Silfverberget vid Sala den 8 augusti 1512 lemnade uttalande »att efter richsens stadga skola alla hafva skog till gruffvones oppehelle som offver alla bergslager sijdvana är».

Huruvida redan under medeltiden större allmänningsskogar blifvit bergsmän inom en viss ort till uteslutande begagnande medgifna, är ovisst. Väl omförmäles uti de privilegier, som konung Magnus den 7 november 1340 utfärdade för Vestra berget, hvarmed sannolikt afsågs Lerbäcks bergslag, att dervarande bergsmän skulle bekomma någon del af den omkringliggande allmänningsmarken, men denna upplåtelse hade sannolikt blott till ändamål att för de enskilda hyttelagen, hvilka uti bergslagsorter gestaltade sig i en viss öfverensstämmelse med byalagen å den öfriga landsbygden, bringa till stånd en särskild hemskog, der rättigheten till skogsfång blef hyttelagens delegare förbehållen.

De af konung Gustaf I hyllade grundsatserna i fråga om kronans rätt öfver allmänningsmark i förening med hans kända benägenhet att söka åvägabringa förvärf för kronan framlyste uti hans förordnanden till främjande af bergsbruket. Sålunda finner man uti hans till Mårten Skinnare och Anders Hansson den 23 april 1524 aflåtna öppna bref rörande uppsökande i Öster- och Vestergötland af silfver- och kopparmalmstreck, utfästelse å konungens sida, att »ther strömer eller skoger vid handene liggia som till sådan bergsbrukan behöfves, vilja wi att them skall thet ingalunda förnekas». Dertill fogades »att der sådane strömer och skogher nogrom synnerliga tillhörer, när wi ther om underviste warde skola wi skickat att thet skall blifva them utan skada hollit». Härmed må jämföras konungens den 15 augusti 1530 för bergsmännen å Salberget meddelade försäkran att de egde »hugge fritt i krononess bergsskogh så lenge han reckie kan» med tillägg att »när han all är, tå hugge huar mett annan frijt gruffvewedh ther han honum finna kan, men kolewedh hugge ingen utan skogsegandens minne».

Bergsbruk idkades under Gustaf I:s och hans söners regeringstid på åtskilliga ställen i riket för kronans räkning och der, hvarest detta var förhållandet, skedde en förvandling af den kringboende allmogens utlagor till vissa för bergshandteringen erforderliga naturaprestationer. Allmogen fick härvid skyldighet att framskaffa den behöfliga qvantiteten bränsle och virke, hvaraf följde, att några bestämda, från hemmanen afskilda skogar icke blefvo för begagnande vid de konungen tillhörande bergverken afsatta.

Dermed fortsattes emellertid ej synnerligen länge. Bergsdrift, idkad för kronans räkning, visade sig förlustbringande, hvarföre dels kronans gamla bergverk öfverlätos till enskilde, dels privilegier å anläggning af sådana allt oftare meddelades.

[1]) Angående nu befintliga skogar, som tillkomma städer och köpingar, se Bilagan 1.

[1]) Kongl. Maj:ts förnyade reglemente för Göta kanalbolag den 22 oktober 1875, 1 art. § 8.

Härvid kom emellertid en bibehållen uppfattning om kronans rätt till malmbergen, som vid beskattningen af bergshandteringen tillades ej ringa betydelse, att utöfva ett visst inflytande å rätten till skogsfång. Utan den sistnämnda var nämligen bergsdrift omöjlig, hvadan också uti privilegier å anläggning af bergverk ganska ofta inflöt uttryckligt berättigande att begagna allmänningsmark [1]).

Med förunnad rätt till idkande af bergsdrift torde sålunda städse varit förenad befogenhet att dertill bekomma nödiga skogseffekter. Särskilda skogsanslag, som till en början icke förekommo, visade sig vid uppkomsten af flera bruk inom en ort behöfliga. Bestämmanderätten härutinnan tillkom konungens å orten varande befallningshafvande samt bergskollegium, som enligt dess förut omförmälda fullmakt af den 6 juli 1649 erhöll »wåld, makt och disposition» öfver kronans strömmar, skogar och allmänningar särdeles i närheten af bergverk, med skyldighet att föranstalta upprättande af jorde- och bergsböcker, innehållande uppgift å »allehanda bruk, grufvor och lägliga strömmar, hvad mera de äro bygda eller obygda med de gods, skogar och lägenheter, som dem vidhänga, och antingen allredan äro under publik eller privat bruk bebreffvade, eller till nya bruks upprättande pröfvas nödiga och nyttiga vara».

Tidt och ofta meddelade Kongl. Maj:t och bergskollegium särdeles under senare delen af 1600-talet föreskrift till Kongl. Maj:ts befallningshafvande att bereda nödig skogsmark åt särskilda bruk. Utförandet häraf synes hafva tillgått på så sätt, att häradshöfdingen med biträde af nämnden, efter det att yttrande afgifvits af dem, som å allmänningsmarken åtnjöto skogsfång och mulbete, utstakat det område, som till fyllande af bergsdriftens behof upplåts [2]).

Vid behandling af ärenden utaf ifrågavarande beskaffenhet utgjorde emellertid allmänningarnes merendels obestämda omfattning ett stort hinder, hvarföre också bergskollegium vid skilda tillfällen, såsom förut blifvit omnämndt, erinrade om nödvändigheten af en afvittring gent emot enskilda hemman; och om än utan föregående afvittring »provisionaliter» skogsanslag meddelades, blef dock en sådan jemte markens kartläggande ansedd att vara nödvändig för att en upplåtelse kunde ske [3]).

Anspråk å särskild ersättning för upplåten skogsmark framträder först uti »Kongl. Maj:ts nådigste resolution och svar uppå några ärenden, hvilka concernerande bergslagerna insinnerade äro» af den 7 januari 1681. Här stadgades nämligen i § 3, att noggrann undersökning skulle anställas beträffande de kronan tillhörande, men af enskilde nyttjade allmänningarne, för hvilka en »tribut» borde komma kronan till godo, samt att för sådant ändamål bergskollegium i samråd med landshöfdingarne skulle vidtaga anstalt för att till den mestbjudande »förarrendera» allmänningsmark med företrädesrätt för den, som dertill vore innehafvare, i fall denne ville betala lika mycket, som af en annan erbjödes.

Möjligen hade redan dessförinnan konkurrens emellan olika bruksidkare ibland framkallat anbud om utgifvande af betalning för rätt till uteslutande skogsfång å viss allmänning. Hvilken verkan, som dylik konkurrens kunde hafva, ådagalägger följande fall. En person vid namn Elias Linderoth gjorde ansökning om understöd af en uppgifven allmänning, $^1/_2$ mil från Bjurbäckshytta och utfäste sig att i händelse af bifall dertill förnöja socknen eller gifva Kongl. Maj:t vedergällning. Häraf föranleddes en längre skriftvexling, och omsider anbefallde bergskollegium i bref den 8 januari 1683 landshöfdingen Lilliecrona att »provisionaliter» tilldela Linderoth, om hvilkens benägenhet att utgifva betalning erinrades, så mycket som skäligt vore och kunde till honom upplåtas, med tillägg att andra bruksidkare, som påyrkade något af allmänningsmarken, äfvenledes icke finge undandraga sig, hvad dem skäligen komme att påläggas.

Någon allmän tillämpning af nyssberörda år 1681 gifna kongl. resolution tyckes emellertid icke hafva kommit till stånd. Frågan, huru kronan skulle kunna beredas någon inkomst för allmänningsjord, som till bergverk upplåtes, bibehöll sig dock, och bland andra ärenden, som öfverlätos till den år 1687 förordnade bergslagskommissionen, var äfven, att åvägabringa kännedom om de allmänningar, som till särskilda bruk upplåtits, likasom angående beloppet af den afgift, som derför kunde utgå [1]). Densamma betraktades med rätta såsom en ny skatt, lagd å bergshandtering, och väckte derföre allmänt missnöje. De, som egnade sig åt stångjernssmide ansågo sig på grund af en kort dessförinnan skedd tillökning af hammarskatten böra derifrån befrias, och idkare af tackjernsblåsning framhöllo, hurusom de under alla förhållanden knappast kunde fortsätta sin verksamhet i anseende till den ringa dermed förenade förtjensten, hvarföre de, som redan till kronan utgjorde den dryga tiondeafgiften, funne den nya pålagan alltför betungande.

Uti aflåtet betänkande af den 26 februari 1689 hemställde emellertid bergskollegium, att de, som brukade allmänningsskog till stångjernssmide, skulle erlägga två öre s:mt för stafrummet, under uppgift att skog å stubben kunde till detta pris på många orter erhållas samt att afgiften med hänsyn till masugnar och tackjernsblåsningen beräknades att utgå med ett öre s:mt per stafrum, men att i anseende till svårigheten att få kännedom om hvart stafrum, som högges, bruken belades med en efter tillverkningen, hvarom kollegium hade kunskap, lämpad viss årlig afgift. Härtill lemnade Kongl. Maj:t uti resolution, daterad den 14 mars 1689, sitt bifall, med förständigande för kollegium att genast vidtaga anstalt för tillämpning deraf. Fortfarande rådde dock i flera hänseenden stor ovisshet beträffande det sätt, hvarpå de nu ifrågavarande föreskrifterna borde genomföras.

[1]) Så var förhållandet med de privilegier å ett jernbruk på Dalsland, som i mars månad 1628 meddelades för Peter Rotsel, Wellem Rewer och Jacob Flyttingh. Riksregistraturet fol. 172 för samma år. De berättigades »hugga frij wedh till deress kollningar såwäll som timber till hvad byggningar de der till behöfwa, allenast dett skier på allmenningerne». — [2]) Belysande det sätt, hvarpå förhållandena ofta gestaltade sig, är det fall, som omförmäles i bergskollegii bref den 1 juni 1681. Gustaf II Adolf hade den 25 maj 1629 medgifvit Krokfors bruksegare att få hugga å kronans skog, som sträckte sig inåt Nerike, så mycket ved, som till ett inrättadt hammarverk erfordrades. Klagomål öfver bruksegarnes åtgöranden framställdes emellertid af dervarande allmoge å riksdagarne 1660, 1664 och 1668 med den påföljd, att Kongl. Maj:t förklarade, att bruket borde bekomma en skogstrakt motsvarande dess behof. Detta önskade äfven bruksegarne och i detta syfte förskaffade de sig tingsrättens attestatum att odelad skog på orten funnes, hvarefter landshöfdingen den 24 maj 1669 anmodades föranstalta om tilldelning af skog. Förening med häradsboerne ingicks den 19 september 1672 och confirmerades uppgörelsen sedan af Kongl. Maj:t den 6 oktober 1673. — [3]) Ofta försummades emellertid att låta afvittring gent emot angränsande byar föregå tilldelning af skog till bergverk. Så förekommer i resolutionen å allmogens besvär den 17 december 1734 § 46, jemte klagan att allmogens by- och skatteskogar underlades inrättade jernbruk, yrkande, att förrän anslag från allmänningsmark lemnades, afvittring å den sistnämnda på bruksegarens bekostnad borde företagas; i anledning hvaraf Kongl. Maj:t förklarade att vid fråga om tilldelning af skogstrakt till bergsbruk ingenting kunde »fastställas», innan allmänningen blifvit aftagen och från byamark afskiljd. Anmärkningar i samma syfte framställdes af justitie deputationen vid 1747 års riksdag.

[1]) Bergskollegii skrifvelse den 26 februari 1689 till Kongl. Maj:t omförmäler, att flera bruksegare godvilligt låtit öfvertala sig att erlägga rekognitionsafgift.

Omsider anmodade bergskollegium uti bref den 2 januari 1691 sina underlydande bergmästare att tillse, att denna »rekognition af vederbörande rigtigt må blifva erlagd»; i sammanhang dermed utsträcktes betalningsskyldigheten att omfatta till och med de begge föregående åren 1689 och 1690.

Huruvida utgifvande af rekognitionsafgift ifrågakommit endast för de bergverk, som erhållit en afskild del af allmänningsmarken eller om skyldigheten drabbat alla, som derstädes för bergsdrift togo skogseffekter, torde vara ovisst.

Emellertid synes med skyldigheten att utgöra rekognitionsafgift också hafva förenats rätt till erhållande af bestämdt skogsanslag. Den fördel, som dermed bereddes bruksidkare, motvägde uti icke ringa mån den pålagda afgiften, hvarföre under början af 1700-talet ej sällan inträffade, att de för bekommande af afskildt skogsanslag underkastade sig särskilda uppoffringar. Äfven bergskollegium å sin sida lade i dagen mycken nit för att till olika bergverk, hvars egna skogstillgångar voro otillräckliga, meddela upplåtelse af allmänningsjord.

Frihet från erläggande af rekognitionsafgift tillkom, jemlikt kongl. brefvet den 7 november 1690, bruksinrättningar för tillverkning af ädlare metall. Enahanda förmån medgafs också den, som för malmbrytning begagnade viss allmänningsmark.

Redan tidigt synes det hafva varit brukligt, att viss skogsmark i närheten af grufvor blifvit afsatt för att bereda nödig tillgång å bränsle vid malmbrytningen.

Gubernatorn Carl Bonde yttrade sålunda uti bref den 11 augusti 1642 beträffande vissa skogar, som förmenats tillkomma ett Louis De Geer tillhörigt bruk, Westerby, hurusom desamma borde följa grufvan, enär alla grufvor skulle hafva sina grufveskogar, med tillägg »men att hvar bergsman, såsom De Geer påstått, skall föra veden ifrån sitt hemman och till grufvan, det är tillförene aldrig händt, utan så stor del han i grufvan hafver, så mycket tillåtes honom hugga i grufveskogen».

Med tillämpning af det allmänna stadgandet angående skyldighet, att för kronoskog, som till bergsdrift användes, utgöra rekognitionsafgift ansågs först sådan äfven böra utgå för grufveallmänning [1]). Detta befanns dock vara olämpligt och medgaf Kongl. Maj:t genom resolutionen den 11 december 1696 befrielse för jerngrufvor från erläggande af rekognitionsafgift »för de skogar, som consumerades till slika verks drifvande».

Dylik afgift ifrågakom likaledes ej med hänsyn till de s. k. bergslagsallmänningarne. En sådan var exempelvis Ofvansjö och Torsåkers allmänning, som genom bergskollegii resolution den 21 april 1706 tillades bergsmännen i orten att användas till grufve-, hytte- och hammarverk med rätt dessutom för hemmansinnehafvare i Ofvansjö och Torsåkers socknar att derstädes taga nödigt byggnadsvirke. Allmänningar af nu ifrågavarande beskaffenhet voro närmast jemförliga med härads- eller sockneallmänningar.

Rekognitionsskogarne intogo bland de olika slag af marker, hvilkas bestämmelse var att tjena till understöd för bergshandteringen, obestridligen det första rummet. Om dem förekommo under 1700-talet åtskilliga förordnanden, medan åter de andra föga uppmärksammades.

Upplåten rekognitionsskog fick ingalunda efter godtfinnande nyttjas, utan skulle densamma blott få begagnas till sådant skogsfång, som för bergsdriften var erforderligt. Uti 1734 års skogsordning och annanstädes förekom föreskrift i detta syfte; och dertill fogades i kongl. förordningen den 19 april 1740 § 14 förklarande, att rekognitionsskogar och allmänningstrakter, som blifvit hyttor och grufvor anslagna, icke finge brukas till stångjernssmide. Kongl. förklaringen den 5 april 1739 stadgade bötesansvar till belopp af 100 daler s:mt för den, som använde rekognitionsskog till annat ändamål än det vid upplåtelsen bestämda. Allmänt erkändes, att de bergverk, som af sådan skog en gång kommit i åtnjutande, fortfarande borde dervid bibehållas, men ansågs en förhöjning af afgiften till kronan kunna, om omständigheterna sådant påkallade, företagas.

Å riksdagen 1747 förevar fråga härom, och med hänsyn till det ringa belopp, som rekognitionsafgifterna utgjorde — de belöpte sig för näst föregående år icke till mer än 1,965 daler s:mt 27 rst [1]) — hemställde rikets ständer uti skrifvelse den 5 november 1747, att rekognitionsafgiften derefter borde utsättas för de allmänningar, som till stångjernssmide nyttjades, till 6 öre och för dem åter, hvilka betjenade masugnarne, till 3 öre s:mt för hvart stafrum, allt i proportion af de föregående taxeringarne, hvarefter Kongl. Maj:t uti bref till bergskollegium den 24 i nyssnämnda månad meddelade föreskrift om tillämpning deraf.

Från utgörande af den sålunda påbjudna förhöjningen voro till en början bergsmännen för sina hyttor befriade. Detta upphörde med utfärdande af kongl. brefvet den 27 juli 1779 angående beräknandet af skogsrekognitionsafgiften, hvarigenom på samma gång som likställighet emellan ståndspersoners och bergsmäns egendomar anordnades, stadgades, att den tredjedel af rekognitionsafgiften, som tillkommit enligt kongl. brefvet den 14 mars 1689 skulle erläggas med 3 daler s:mt för riksdalern, men den nyssberörda förhöjningen beräknas efter 6 daler s:mt för en riksdaler, med iakttagande dock att detta beräkningssätt ej sträcktes till sådana bruksegare, som blott tills vidare åtagit sig att erlägga en provisionel rekognitionsafgift, utan att hafva någon viss dem tilldelad skog, så att desse skulle, tills de finge en ordentligt afrösad och skattlagd trakt, blott betala efter 6 daler s:mt å en riksdaler.

Förändring uti gällande bestämmelser i fråga om rekognitionsskogarne blef i början af innevarande århundrade för mången ett önskningsmål. Bonden och i allmänhet den jordbrukande

[1]) Kongl. brefvet den 10 augusti 1696 förklarade, att vissa Dannemora grufvor underlagda skogar skulle »under grufvan taxeras». Äfven bergskollegii bref den 1 juni 1689 i fråga om upplåtelse af en allmänning till Strossa grufvelag utvisar att derför ifrågakommit visst »vedermäle».

[1]) Enligt af bergskollegium vid 1747 års riksdag lemnad förteckning angående den rekognition, som utgick från hyttor och hamrar för de på kronans allmänningar undfångna tilldelningar. Bergsdeputations handlingar för samma riksdag pag. 1796. Om än de låga belopp, som rekognitionsafgifterna utgjorde, i någon mån förklara den obetydliga summa, hvartill de sammanlagdt uppgingo, är det emellertid möjligt, att ansenliga områden förblifvit i strid mot författningarne derifrån fria. Åtminstone förnyades gång efter annan föreläggande för bergmästarne att härutinnan anmäla hvad som blifvit försummadt. Bergskollegii bref den 23 oktober 1747 innehåller föreskrift för dessa att taxera efter den föreskrifna metoden till årlig afgift oskattlagda allmänningstrakter samt insända taxeringsinstrument jemte betänkande. Ytterligare erinran härom förekom i bergskollegii den 27 mars 1764 aflåtna bref till bergmästarne angående otaxerade allmänningar äfvensom i instruktion för bergskollegium af den 22 juni 1773, hvarest kollegium ålades föranstalta, det allmänningar, som bruk och bergverk innehade utan att de blifvit taxerade, måtte till skogsöresafgift vederbörligen skattläggas.

befolkningen såg ingalunda med tillfredsställelse, hurusom de betydande, för anläggning af nyhemman icke tillgängliga områden, som dessa skogar upptogo, innehades emot en obetydlig afgift, utan att för denna jord, som ej var i mantal satt, utgjordes alla de å hemmanen inom orten fördelade onera såsom väghållning, skjuts m. m., hvaraf allmogen för sina hemman i ökadt mått drabbades.

Medan i följd häraf för nämnda samhällsklass hvarje anordning, som medförde jordens vederbörliga skattläggning och indelning till hemman framställde sig såsom önskvärd, hade äfven bruksegare skäl att eftersträfva en sådan omgestaltning af förhållandena, som, med fästadt afseende å den obestridda rättigheten för konung och ständer att förhöja rekognitionsafgiften härutinnan undanröjde all framtida osäkerhet, dervid målet naturligen blef erhållande af fullständig eganderätt till den mark, hvars evärdliga besittning blifvit, under vilkor att bruksdriften uppehölls, bruksegare tillförsäkrad.

Grundsatsen att kronoskog kunde till enskilde med full eganderätt öfverlåtas utan dermed förenad skyldighet att grunda ett med åker, äng och åbyggnader försedt hemman, uttalades först i kongl. brefvet den 29 november 1796, som medgaf, att i de norra provinserna befintlig, till nybyggen otjenlig mark finge åt hemmansinnehafvare, som förut deraf begagnat sig, upplåtas utan frihetsår emot årlig ränta. För dessa orter bereddes sålunda utväg att med bruk förena skogsanslag under full eganderätt. Sådant förekom också ibland och exempel härpå erbjuder kammarkollegii utslag den 18 november 1808, enligt hvilket skatteköp af två öfverloppsmarker efter den för Savolax gällande skattläggningsmetoden tilläts innehafvaren af Safva bruk i Vesterbotten, under förbehåll att bruket med derunder lydande tillhörigheter blefve Kongl. Maj:t och kronan en evärdlig säkerhet för räntans oafkortade erläggande.

Efter det frågan om skatteköp af dessa kronomarker, såsom här ofvan blifvit omförmäldt [1]), förekommit å riksdagen år 1809, utfärdade Kongl. Maj:t den 4 februari 1811 kungörelse angående användandet af de till bergverken och bruken upplåtna rekognitionsskogar. Dermed berättigades bruksegare att af desamma skatteköpa så mycket, som för verkets drift och smidets underhållande tarfvades, under det att till den öfriga ouppodlade marken, som skulle till hemman indelas, hvar och en borde lemnas öppet att med bruksegaren i köpet konkurrera. För genomförande häraf påbjöds undersökning såväl om den för bruket med beräkning af dess egna skogar, för så vidt smidet derpå grundats [2]), nödiga vidden af mark, som beträffande den skog, hvilken erfordrades till bränsle, byggnadstimmer och stängsel åt de för brukets räkning anlagda torp eller odlingar. Efter det brukets skogsbehof blifvit utrönt, skulle detsamma bekomma mark af den del, som vore närmast kring dess egor och odlingar, hvarefter och sedan skattläggning egt rum bruksegare vore skyldig att emot sex års ränta köpa jorden till skatte. För att komma i åtnjutande af de med ett skatteköp förenade förmåner tillhörde det emellertid bruksegare att inom den tid af sex år, hvartill rättigheten till skatteköp till en början inskränktes, hafva fullgjort, hvad derför å honom ankomme. Å de orter, der jordegare eller boställsinnehafvare hade rätt till mulbete, fiskvatten eller fäbodeställen på skogarnes område med eller utan yxbörd, skulle rubbning häraf ej ega rum utan vederbörande hemmansegare vid skattläggningen derför njuta afräkning; likaså borde för de odlingslägenheter, hvarå odlaren hade stubbe- eller röjselrätt [1]), nödig skogstillgång under bolbyrätt anslås, hvarjemte slutligen föreskrefs, att för den händelse rekognitionsskog upplåtits under en mera bestämd besittningsrätt [2]), densamme icke utan frivillig öfverenskommelse finge upphäfvas, äfvensom att i afseende å skog, som i senare tider blifvit äldre verk anslagen, återkallelse af lemnad rätt, om statens fördel sådant fordrade, skulle ske, och skulle den skog, som derefter blefve öfrig, delad i särskilda lotter åt enskilde till odling upplåtas.

I enlighet med dessa föreskrifter och åtskilliga för verkställighet deraf meddelade bestämmelser påbörjades regleringen [3]). Densamma hann dock icke mer än till en ringa del utföras före den fastställda terminens utgång, den 4 februari 1817, isynnerhet som mången bruksegare, för hvilken de hemmansindelningen åtföljande besvären kändes tryckande, hoppades att genom sakens fördröjande utverka billigare vilkor.

Om benägenhet härtill vittnade emellertid ej rikets ständers vid riksdagen år 1818 uttalade förklarande, att alla rekognitionsskogar, hvilka ej inom 1821 års början voro skatteköpta, skulle på allmän auktion försäljas. Detta beslut erhöll ej Kongl. Maj:ts sanktion; hvadan frågan återkom vid 1823 års riksdag, då i öfverensstämmelse med Kongl. Maj:ts till ständerna gjorda proposition beslutades, såsom anfördt blifvit, att utan afseende om och när anmälan om skatteköp å bruksegarnes sida skett, den andel af skogen, som de förklarats berättigade att för sina smiden bibehålla, skulle, så fort ske kunde, till hemman indelas och skattläggas samt af bruksegarne skatteköpas efter de i 1811 års kungörelse bestämda grunder med den jemkning dock, att, i fall enligt gällande skattläggningsmetod den till kronan ingående årliga räntan, uträknad efter ett medium af de sistförflutna tio årens markegångspris utgjorde mindre belopp än, hvad kronan under den sista tiden åtnjutit, räntan borde till ett sådant belopp förhöjas och hemmantalet derefter rättas, med tillägg, att bruksegare, som ej ville å dessa vilkor tillösa sig rekognitionsskog, borde inom ett år från den dag, Kongl. Maj:ts beslut i ämnet blefve utfärdadt, ingifva formlig afsägelse, vid äfventyr att eljest blifva skyldig ersätta alla de omkostnader, som åtföljde skogarnes beredande till skattläggning.

Kongl. Maj:t aflät härom den 29 januari 1824 bref till kammar- och bergskollegierna med angifvande, att tiden för begagnande af en så beskaffad afsägelse komme att beräknas till den 29 januari 1825.

Vid tillämpning af de om skatteförsäljningen gifna föreskrifter befanns emellertid, att hemmantalets beräknande efter

[1]) Se sid. 15. — [2]) Enligt kongl. brefvet den 5 december 1815 skulle vid rekognitionsskogarnes affattning samt beräkning för bruksdriften bruksegares egna skogar tagas i betraktande blott för den händelse smidet funnes å dem vara grundadt.

[1]) Angående betydelsen af stubbe- och röjselrättshemman, hvarom olika meningar yppats emellan kammar- och bergskollegierna, se kongl. brefvet den 27 januari 1819. — [2]) Vid skatteförsäljning af bruk under 1700-talet voro ofta de i skattebrefvet använda ordalagen så tvetydiga, att det var nästan omöjligt bestämma, om dertill hörande skogar inbegripits uti försäljningen. — [3]) Angående arealen af den mark, som skulle bruket tilldelas, stadgades, att de på skogar anlagda och bruken förbehållna torp och odlingar vore att betrakta såsom bolstäder för de nya hemman, som der komme att inrättas, med iakttagande att hvarje dylikt, som efter bördigheten och skogens återväxt borde af ut- och inegor få en omfattning ifrån 1,200 till högst 3,000 tunnland, skulle både å marken och kartan till rättelse för framtiden utmärkas. Kammarkollegii cirkulärbref den 18 juli 1821 meddelade sedermera åtskillige föreskrifter vid rekognitionsskogarnes indelning till hemmantal och skattläggning.

det högre belopp, som räntan skulle utgöra, då rekognitionsafgifterna derför lades till grund, komme att blifva för bruksegarne allt för betungande, i anledning hvaraf rikets ständer uppå derom af Kongl. Maj:t framställd proposition uti skrifvelse den 11 februari 1830 medgåfvo, att föreskriften om räntans förhöjande i sistberörda fall skulle helt och hållet förfalla, samt att de bruksegare, hvilkas rekognitionsskogar blifvit efter samma föreskrifter skattlagda, skulle få tillgodonjuta den nedsättning i hemmantalet å sina rekognitionshemman, som med samma jemkning i skattläggningsgrunden instämde. Detta meddelade Kongl. Maj:t i bref den 6 mars 1830 kammarkollegium, som derefter till Kongl. Maj:ts samtlige befallningshafvande den 2 april samma år utfärdade cirkulärbref i ämnet.

Alltså upphörde dessa från allmänningar af skilda slag utbrutna skogsmarker att ens till namnet räknas såsom kronans tillhörighet. De öfvergingo att blifva enskild egendom; men egendomligt är, att en icke oväsentlig begränsning fästats vid förfoganderätten öfver desamma. Fortfarande äro de nämligen, att betrakta såsom oskiljaktigt förenade med de bergverk, till hvars understöd upplåtelse skett; och Kongl. Maj:t har jemväl uti bref till kammar- och bergskollegierna af den 16 maj 1835 uttryckligen förklarat, att, i händelse ansökning till bergskollegium om rekognitionsskogs begagnande för ett annat verk än det, hvarunder den blifvit anslagen, inkomme, bergskollegium, efter det från vederbörande inhämtats yttrande, huruvida samma skog med mera förmån för egaren kunde användas till ett annat af honom egande verks fournering och framgent för »det flyttande kolfånget» vara att tillgå, så att den derpå grundade rörelsen icke inskränktes, skulle ärendet med eget utlåtande till Kongl. Maj:t anmäla; hvarefter Kongl. Maj:t ville i ärendet meddela beslut.

Efter utfärdandet af kongl. kungörelsen den 4 februari 1811 angående skatteförsäljning af rekognitionsskogarne ifrågasattes, huruvida till desamma jemväl vore att hänföra de s. k. grufveallmänningarne. Detta ansåg emellertid Kongl. Maj:t ej vara förhållandet, hvadan det befanns nödigt att underställa ständernas pröfning, huru med dem borde förhållas.

Fråga härom förekom vid riksdagen år 1823; och biföllo ständerna härvid af Kongl. Maj:t framstäldt förslag, att dessa skogar bibehölles för de grufvors behof och nytta, åt hvilka de varit upplåtna för att på sätt, som dittills skett, begagnas, så länge grufvorna bearbetades samt vid deras upphörande upplåtas åt andra grufvor, som deraf kunde vara i behof, med iakttagande dock, att vanlig rekognitionsafgift desamma åsattes och till statsverket inginge. Derefter aflät Kongl. Maj:t den 29 januari 1824 bref i ämnet till kammar- och bergskollegierna, hvarefter den 29 derpå följande mars cirkulärbref till bergmästarne utfärdades, angående grufveskogarnes taxerande till rekognitionsafgift.

Å grufveallmänningarne funnos åtskilliga lägenheter, hvilka med lagligen befästad stubbe och röjselrätt innehades. Angående dem meddelade kongl. brefvet den 19 mars 1828, att någon skogsmark från allmänningen icke finge till inskränkning af grufegarnes nyttjanderätt till skogen för lägenheterne afrösas, utan skulle åboerne åtnöja sig med fortfarande tillgodonjutande af den rättighet till nödigt skogsfång och mulbete, som de dessförinnan egt begagna.

Det hinder för skogsvården, som låg uti rätt till mulbete å rekognitionsskog, föranledde förslag om medgifvande att inhägna någon del deraf, men fann Kongl. Maj:t enligt aflåtet bref till kammarkollegium den 22 november 1839 betänkligt att meddela i detta syfte något allmänt förklarande.

Till sågverk anslagna skogar.

Å de vidsträckta, kronan tillhörande skogarne i Vermland, Dalarne och den öfre delen af Norrland var det enligt de år 1647 och 1664 utkomna skogsordningarne tillåtet för en hvar att fälla sågtimmer.

En mängd sågverk uppstodo med stöd af detta lagrum under senare delen af 1600-talet särdeles å kustlandet uti de Norrländska provinserna, och äfven under början af derpå följande århundrade utgjorde handel med bräder för dervarande inbyggare ett vigtigt förvärfsmedel.

Sågverkens rätt att å orter, der ymnig skogstillgång förefanns, drifva sin rörelse utan inskränkning i afseende å tillverkningen, erkändes uti 1734 års skogsordning, som likväl ej bibehöll förut gällande föreskrifter om rätt att å vissa kronoskogar hämta sågtimmer.

För de bestående sågverken skedde dock dermed ingen rubbning uti de gamla förhållandena, hvadan de sågverk, som grundats med beräkning af skogsfång från allmänningsmark, fortfarande voro deraf i åtnjutande. En begränsning uti tillverkningen ansågs emellertid, i samma mån skogstillgången minskades eller antalet sågverk inom en ort ökades, vara behöflig och om vidtagande af en sådan åtgärd förekom äfven bestämmelse i 1734 års skogsordning. Här antyddes nämligen, hurusom landshöfdingen i trakter, der ett oinskränkt sågande vore medgifvet, egde skyldighet, att, så snart af »timmer- och furuskogens förminskning någon skadlighet» vore att befara derom till Kongl. Maj:t göra framställning; hvarvid den åtgärd, som tillgreps, var att i stället för den gamla obegränsade tillverkningen fastställa för hvarje såg en viss bestämd sådan, som ej vid ansvar finge öfverskridas. Inom orter, der ringa furu- eller timmerskog funnes, skulle för alla sågar till afsalu en sådan begränsning vara bestämd, hvarom det ålåge landshöfdingen och kammarkollegium att draga försorg.

Angelägenheten att befordra en lämplig användning af skogsrikedomarne i den norra delen af riket föranledde den 19 mars 1736 meddeladt förordnande för landshöfdingen G. Gyllengrip att i förening med två andra personer efter verkställda lokalunder-

sökningar bereda upplysning om de »Vesterbottniska skogarnes situation och egentliga beskaffenhet» med särskildt afseende fästadt å skogarnes mer eller mindre umbärande till sågningen; hvarefter bemälde personer uti upprättad omständlig berättelse påpekade den ymniga tillgång å skog, som utmärkte flera delar af de undersökta trakterna.

Ständerna, som fingo del af berättelsen [1]), hemställde i anledning af densamma uti skrifvelse den 11 oktober 1738, att till befrämjande af brädhandeln i Norrland dervarande landshöfdingar borde tillhållas att »facilitera» sågverken på det sätt, att krono- och jägeribetjente vid flottningen och timrets framskaffande samt vid andra tillfällen lemnade skälig handräckning; hvarjemte ständerna i sammanhang dermed anhöllo, att de i provinserna befintliga sågqvarnar, som saknade särskilda kongl. privilegier och icke voro skattlagda, taxerades till någon viss afgift till kronan och finge sin tillverkning efter landets behof och skogarnes tillstånd noga begränsad. På grund af ständernas nu omförmälda skrifvelse aflät Kongl. Maj:t den 23 februari 1739 bref i ämnet till kammarkollegium om iakttagande af det, som ständerna anfört.

Härmed påskyndades en allmän skattläggning af sågarne och i förening dermed utsattes, hvad vid en hvar af dem årligen finge tillverkas. Tillika angafs, hvarifrån timmer skulle erhållas, hvilken omständighet, då allmänningsskog härvid togs i betraktande, alstrade rätt till ett visst skogsfång derstädes.

Ärenden af ifrågavarande beskaffenhet företogos ofta i samband med afvittringen, och 1742 års instruktion för densamma i Ångermanland stadgade också, att förrättningsmännen skulle verkställa undersökning om tillkomsten af qvarnar, om den årliga tillverkningen och hvad derefter kunde göras, till hvad årlig afgift de blifvit till kronan taxerade, af hvilkens skogar sågtimret hämtades samt hvilka sågar finge tillåtas eller såsom skadliga borde utrifvas. Sågverksrörelsens upphjelpande, som man härvid hade för ögonen, försvårades af uppkomna stridigheter emellan bruksidkare, som ville häfda för sin näring en företrädesrätt till icke upptagen skogsmark, och sågverksegare. Ej sällan inträffade också, att sågar såsom menliga för ett närbeläget bergverk måste nedläggas [2]).

Privilegier å anläggning af sågverk med afverkningsrätt från kronoskog meddelades ganska ofta under medlet af 1700-talet och den derefter följande tiden, intill dess sådant, såsom här nedan skall vidare omnämnas, uti början af innevarande århundrade upphörde.

Säkerligen främjade lemnade dylika privilegier i hög grad utvecklingen af de norrländska städerna. Deltagande uti sågverksrörelse synes inom flera af desamma hafva varit temligen allmänt. Så torde här omförmälas, hurusom uppå ansökning af »borgmästaren och det handlande borgerskapet i Hernösand» kammar- och kommerskollegierna den 23 november 1744 lemnade tillåtelse till sågverks inrättande med 27 fina holländska blad vid Looelfven i Ångermanland, hvarest försågning skulle ske af det timmer, som genom flottning utefter forsar och strömmar kunde framskaffas från vissa uppgifna skogar invid fjellen. Borgerskapet tillförsäkrades rätt att tillika med vissa intressenter begagna dessa skogar och derifrån årligen uttaga 4,000 träd samt i en framtid än större antal sådana, under förutsättning att detta kunde ske, utan att skogarnes utödande dermed vore att befara.

Afvittring synes icke hafva förekommit i de aflägsna trakter, som härvid till skogsfång voro anvisade. Deremot är det uppenbart, att den skogsmark, som vid meddeladt privilegium den 12 november 1756 å anläggning af ett sågverk vid Borgfors inom Piteå socken afsågs, utgjorde en afvittrad allmänning. Afvittringen hade likväl mindre betydelse, enär med beviljad stockfångst ej var förenad någon sådan rätt till sjelfva marken, att nybyggen dermed förhindrades.

Beträffande skyldighet att erlägga afgift gestaltade sig förhållandena för sågverken uti en viss öfverensstämmelse med dem, som i fråga om bergverken förut blifvit omförmälda. Sålunda innefattade å sågverksrörelsen lagda skatter till en början jemväl godtgörelse för de skogseffekter, som dervid förbrukades, men omsider lades å de sistnämnda en särskild afgift. Sågverkens rättigheter voro emellertid beroende af de en gång erhållna privilegierna, innehållande berättigande för ett bestämdt sågverk att utan begränsning till tiden bekomma visst antal sågstockar till uppgifvet pris, medan åter bergsbrukets idkare, som likaledes under lång tid icke behöfde för använda skogseffekter erlägga någon betalning, underkastades allmänna, lätt föränderliga bestämmelser uti ifrågavarande hänseende.

Stadgade afgifter för erhållen rätt till stockfångst blefvo i de enskilda fallen ganska vexlande. I början utgörande några ören för hvarje träd, stego dessa afgifter allt efter skogens beskaffenhet och dess närhet till afsättningsorten och vattendrag för nedflottning. De bestämdes i allmänhet i penningar, men det inträffade dock, att de utsattes att utgå uti annat. Så innehåller kammarkollegii utslag den 26 juli 1819, att stubböresafgiften för Degerfors medgifven årlig stockfångst af 1,200 träd skulle utgöra $37^1/_2$ tolfter enkla furubräden och $6^1/_4$ tolfter skeppsplankor.

Under den tid, då först upplåtelse af stockfångst lemnades, fästes dervid få vilkor. Sedermera blefvo dock medgifvanden derå i flera hänseenden begränsade. Jemte det ibland uttryckligt förbehåll gjordes om kronans fortfarande rättighet till master, storverksträd, spiror och ämnen dertill, inflöt merendels uti de under slutet af sista århundradet och derefter utgifna stockfångstprivilegierna stadgande om bibehållen rätt för kronan att å den för sågtimmers erhållande afsedda skogstrakten upplåta jord till nybyggesanläggningar [1]), hvarigenom icke sällan händt, att åt sågverksegare tilldelade allmänningar blifvit så förminskade att andra skogstrakter måst till fyllande af derigenom uppkommen brist i sågverks privilegierade stockfångst anvisas. Härförutom förknippades ibland den medgifna rättigheten till sågtimmer med det förbehåll, att i framtiden uppkommande ädlare verk borde likasom nya skattskyldiga hemman njuta företräde vid fråga om tilldelning af mark.

[1]) Berättelsen finnes i afskrift bland kammar- och ekonomideputationens handlingar för år 1738. — [2]) Uti kammarkollegii bref den 23 november 1744 omförmäles klagomål af en brukspatron Polak deröfver, att häradshöfdingen Wallensten skulle, utan att göra sig underrättad om Polaks behof af skog, föreslagit sågningsrätt till ett ansenligt qvantum bräder för åtskilliga sågar, som varit utdömda alltsedan Polaks bruk privilegierats.

[1]) Kammarkollegium föreskref uti utslag den 22 november 1805 i afseende å upplåtelse åt Qvarnhusforss sågverk af 415 timmerträd, att densamma icke finge lägga hinder i vägen för upptagande af kronoнybyggen och anläggande af nya hemman å de allmänningstrakter, från hvilka berörda stockfångst afhämtades. Sågverksegare ifrågasatte jemväl att ega exclusiv rätt till anläggning af nybyggen å det för stockfångsten afsedda området, men den 13 maj 1800 gillade Kongl. Maj:t i ett särskildt mål kammarkollegii föregående utslag, hvarigenom förklarats, att någon rätt till nybygges anläggande å trakter, der timret fälldes och till sågen afördes, icke kunde sågverksegare tillerkännas.

Rättighet till stockfångst meddelades ganska ofta under början af innevarande århundrade, likasom vid denna tid ej sällan tillkommo uti förut lemnade privilegier förändringar särdeles i afseende å virkesqvantiteten. Äfven kom stundom den stockfångst, som en gång blifvit ett visst sågverk medgifvet, att öfverflyttas å ett annat, så att derigenom på mer än ett sätt rubbningar bereddes uti de ursprungliga förhållandena.

Den i regeringsformen § 77 införda bestämmelsen, att kronoskogarne skulle förvaltas efter de af ständerna derom gifna föreskrifter, i förening med ståndernas vid 1818 års riksdag aflåtna skrifvelse i fråga om anordnande å kronoskogar af en förändrad hushållning föranledde kammarkollegium att uti skrifvelse den 10 mars 1819 hos Kongl. Maj:t göra förfrågan, huruvida derefter finge lemnas tillstånd till nya sågverksanläggningar med rättighet till viss årlig stockfångst för alltid från kronoskog eller blott tills vidare och intill dess om kronoskogarnes användande annorlunda förordnats, hvaruppå Kongl. Maj:t i bref den 3 juni 1820 till svar meddelade, att, intill dess Kongl. Maj:t rörande sistnämnda ärende fattat beslut, något tillstånd till stockfångst icke skulle få beviljas.

Vid denna tid hade sågverksrörelsen icke för Norrland större betydelse än att allmänna meningen, då fråga var om användande af kronans disponibla skogar, ville gifva ett ovilkorligt företräde åt nybyggesanläggningar. Till och med bergsbruket ansågs böra företrädesvis gynnas, hvarföre också ständerna i skrifvelse till Kongl. Maj:t vid riksdagen år 1818 framställde begäran om anstalters vidtagande till bergshandteringens införande uti Norrbotten.

Frågan om de norrländska kronoskogarnes användning förevar sedan, såsom anmärkt blifvit, vid 1823 års riksdag; och anbefallde Kongl. Maj:t uti bref den 16 mars 1824 kammarkollegium att infordra från vederbörande Kongl. Maj:ts befallningshafvande yttrande om meddelade föreskrifter i fråga om tillstånd till viss årlig stockfångst från kronans skogar till befrämjande af nybyggesanläggningar å kronomark borde upphäfvas eller inskränkas.

Sådana yttranden inkommo jemväl från Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Vesternorrlands, Jemtlands, Vesterbottens och Norrbottens län, eller de enda län, hvarest tillstånd till stockfångst för sågverk från kronoallmänningarne lemnats. Sammanstämmande erinrades härvid, hurusom i följd af en vid sågverken i allmänhet för vida utsträckt skogsafverkning samt mindre god hushållning, skogstrakterna blifvit öfver höfvan och mer, än med deras framtida bestånd kunde förenas, anlitade till skada och hinder för nybyggesanläggningar. Vid detta förhållande ansågs klokheten bjuda, att, förrän afvittringen beredt kännedom om det, som till nybyggen eller endast till skogsväxt funnes för kronans räkning disponibelt, någon upplåtelse åt sågverksanläggningar icke vidare skedde, hvarjemte gjordes hemställan beträffande Norrbottens län att för bergshandteringen derstädes nödiga skogstillgångar borde bibehållas.

Med afseende å nu omförmälda förhållanden förordnade Kongl. Maj:t uti bref den 2 maj 1826, att, intill dess afvittringen i länen blifvit afslutad och ytterligare föreskrifter meddelats, det ofvanberörda förbudet i fråga om meddelande af rätt till viss årlig stockfångst från kronans skogar för sågverk skulle fortfara, men dock dylika derförinnan såsom hvilande förklarade ärenden, som af enskilde personer blifvit väckta och af vederbörande auktoriteter behandlats före utfärdande af det kongl. brefvet den 3 juni 1820 skulle få efter de gamla föreskrifterna granskas och afgöras, utan att dock af de sökta skogstrakterna inom Norrbottens län några sådana finge upplåtas, hvilka för bergshandteringen derstädes kunde finnas af vigt att bibehålla. Till de nu anförda bestämmelserna kom stadgande, att vid den fortgående afvittringen i Vesternorrlands, Vester- och Norrbottens län skulle, likasom redan dessförinnan genom kongl. brefvet den 10 februari 1824 blifvit förordnadt för Jemtland, till tryggande af sågverkens framtida bestånd, dem tilläggas mark, med iakttagande, att, om de trakter, der sågtimmer dessförinnan hämtats, genom tid efter annan tillkomna nybyggen eller genom anslag af mark till fyllnad för dessa eller för oafvittrade äldre hemman blefve förminskade, sågverken till ersättning derför af annan befintlig odisponerad kronans mark skulle undfå så stort område, till hemman under vanlig besittningsrätt indeladt och skattelagdt, att med skogens framtida bestånd sågverken alltid derifrån kunde erhålla det antal träd, som efter deras privilegier till afverkning blifvit beviljadt; och föreskrefs slutligen, att, då på sätt Kongl. Maj:ts befallningshafvande uppgifvit, otvifvelaktigt ett större antal träd från de skogstrakter, hvarå sågverken grundats, till dem afhämtades och försågades än privilegierna innehölle, kammarkollegium skulle uppgifva, hvad till förekommande af slika missbruk, genom öfversågning vore att vidtaga.

Härefter meddelades i kongl. brefvet den 18 juli 1827 bland annat, att vid hemmansindelningen gällande afvittringsstadga för länen skulle tillämpas, med beräkning af högsta tunnlandtalet skog till 3,000 tunnland på helt mantal. Så länge sågverken drefves, skulle hemmanen derifrån vara oskiljaktiga med gemensam ansvarighet för utskylder. De borde komma i åtnjutande af högst 15 frihetsår, hvarefter de skulle utgöra ränta och utskylder, som hemman i orten i allmänhet ålåge.

Under den närmast härefter följande tiden fick sågverksrörelsen en oupphörligt stigande vigt, och dermed ökades jemväl sträfvandet att underlätta försågning till afsalu af virke i de nordliga delarne af riket.

Åtskilliga sågverksegare i Vesterbottens län anhöllo vid detta förhållande hos Kongl. Maj:t, att, då vid den undersökning om markens beskaffenhet och växtlighet, som i sammanhang med afvittringen skedde, befunnits, att lägenheter till hemman med framtida, å jordbruk grundadt bestånd till ganska ringa antal blefve att tillgå, tillåtelse måtte lemnas, att till hemman eller nybyggen otjenliga skogstrakter finge, efter det de blifvit belagda med skogsränta, såsom kongl. brefvet den 29 november 1796 och kongl. kungörelsen den 4 februari 1811 i ämnen af likartad beskaffenhet föreskrefve, af sågverken skatteköpas antingen på sätt redan vore stadgadt eller Kongl. Maj:t kunde finna godt bestämma. Samtidigt härmed framlades för Kongl. Maj:t ett af styresmannen för afvittringsverket i Norrbottens län Johan Rutbäck uppgjordt förslag till förändrade bestämmelser i afseende å sättet och vilkoren för skogstrakternas upplåtande till sågverken. Han utgick derifrån, att det hvarken kunde påräknas eller fordras, att sågverksegarne skulle till hemman använda och uppodla de stora kronoallmänningar, som de till stockfångst behöfde. Enligt hans åsigt hvilade deras enda fördel på sågstocken, medan för ortens invånare jordbrukets utveckling vore vigtigast. Nybyggesanläggningar å kronans marker borde derföre vara fullkomligt fria för hvar och en, som dertill först anmälde sig. I följd häraf

och då vid afvittringstillfället de marker, som dugde till odling, svårligen kunde upptäckas, föreslog Rutbäck, att sågverksegarne befriades från dem enligt kongl. brefvet år 1827 åliggande hemmansanläggning samt tillätes att från de dem till stockfångst anslagna kronoallmänningarne afhämta och försåga så många träd, de kunde medhinna, likväl under iakttagande af de i privilegierna föreskrifna vilkor, så att ej någon sågstock mindre än tio tum i lilländan vid åverkansbrott tillgrepes. Häröfver afgaf kammarkollegium den 12 februari 1841 utlåtande, deruti kollegium, med hänsyn till det hufvudsakliga skälet för en förändring, eller att odlingskostnaden, när dertill komme hemmanens räntor och onera blefve i förhållande till sågverkens afkastning för dryg, erinrade, att 1827 års bref icke innehölle någon bestämd föreskrift om hemmans odlande och bebyggande; hvarjemte i öfrigt anfördes, att stubbörena, hvilka för stockfångst, beviljad i senare tider, belöpte sig till cirka $3^1/_2$ sk. banko per träd, sålunda, när den omfattade exempelvis 2,000 träd, uppgingo till 145 riksdaler 40 skilling banko, hvaremot skatter och allmänna onera icke kunde uppskattas till mer än 65 riksdaler banko, vid hvilket förhållande och då ett helt mantal kunde tilldelas ända till 3,000 tunnland skogsmark, deruti icke inbegripne impedimenter, ett sågverk med rätt till nämnda stockfångst skulle utan tillökning i afgifter kunna bekomma $6{,}730^{10}/_{13}$ tunnland, hvaraf borde kunna påräknas nämnda antal träd, utgörande endast ett träd å tre och ett halft tunnland. Af dessa skäl tillstyrkte kollegium ej någon allmän förändring uti gällande bestämmelser, under erkännande dock att tillämpning af dem i vissa särskilda fall kunde blifva mindre billig, hvarför kollegium föreslog vissa föreskrifter, såsom tilläggande af en viss valfrihet för sågverksegare att bibehålla stockfångsträttighet å kronoallmänning eller att underkasta sig hemmansindelning m. m.

Likaledes är att märka en till Kongl. Maj:t ingifven framställning af egarne till vissa sågverk i Ångermanland i syfte att vid indelning och skattläggning af stockfångstskogarne derstädes tunnlandtalet måtte, i likhet med hvad för Jemtland blifvit bestämdt, beräknas för ett helt mantal till 5,000 tunnland god skog efter ordentlig gradering med rätt för en sågverksegare, som åtoge sig en nybyggares skyldigheter i afseende å odling och byggnadsarbete, att tillgodonjuta en sådans rättigheter och förmåner, hvarjemte uti tre ytterligare till Kongl. Maj:t ingifna ansökningar flera sågverksegare framhöllo de hinder och svårigheter, som skulle vid tillämpningen af gällande föreskrifter om tilldelning af skogsområde till sågverk uppstå.

Förutom kammarkollegium yttrade sig uti ärendet Kongl. Maj:ts befallningshafvande i de norra länen, hvarefter det ansågs vara till fullo ådagalagdt, att till odling otjenlig och af odlingsbar jord ej åtföljd kronoskogs indelning under sågverken och skattläggning till hemmantal enligt kongl. brefvet den 18 juli 1827 med beräkning af högst 3,000 tunnland på helt mantal, i anseende till skogens försenade återväxt, icke på ett nog tillfredsställande sätt uppfyllde afsigten med de gifna stadgandena, utan tvärtom verkställigheten komme att undergräfva sågverkens för orten angelägna bestånd. Af denna orsak och enär ändamålet med de sedan längre tid fortgående åtgärderna till de norra orternas bättre bebyggande ej kunde vinnas med mindre vilkoren för skogsmarkernas öfverlemnande åt enskilde jemkades till närmare öfverensstämmelse med dervarande naturförhållanden, meddelade Kongl. Maj:t i bref den 29 maj 1852 åtskilliga förändrade bestämmelser angående vilkoren för upplåtande af skogstrakter till sågverken i de norra provinserna.

Sågverken skulle enligt dessa bestämmelser, om förhållandena sådant medgåfve, af de till dem för stockfångst redan upplåtna trakter bekomma högst 3,000 tunnland och i Luleå lappmark till och med 4,000 tunnland under vanlig besittningsrätt indelade och skattlagde eller efter skedd afvittring af den dervid återstående öfverloppsmarken, som skulle beläggas med skogsränta, så stort område, att derifrån erhölles det antal träd, som efter sågverkets privilegier blifvit till afverkning beviljadt. Dermed förenades föreskrift, att, om skogen inom det åt sågverk upplåtna området befunnes så betydlig, att derifrån med skogens bestånd kunde erhållas större antal träd årligen än det, hvartill sågverket vore berättigadt, sågverksegare icke finge behålla mer skogsmark, vare sig af den dess hemman åtföljande eller af den med skogsränta belagda, än som motsvarade sågverkets enligt privilegierna tillerkända stockfångst. Emellertid skulle från det åt sågverk emot skogsränta anslagna område, som, om sågverket nedlades, återfölle till kronans disposition, kunna utöfver det ursprungligen beräknade antalet medgifvas ytterligare afverkning af till sågtimmer tjenliga träd af minst 10 tum i lilländan, derest det vore vederbörligen utrönt att genom omsorgsfull vård och ordnad hushållning skogen så förökats, att den med sitt fulla bestånd tilläte årlig fällning af större antal träd, hvartill under sådana omständigheter Kongl. Maj:ts befallningshafvande egde medgifva tillstånd, med rätt för sågverksegare, som ett år huggit ett ringare antal träd, att under de nästpåföljande fem åren fälla och afföra det bestämda honom lagligen tillkommande antalet.

Redan dessförinnan hade genom kongl. brefvet den 11 april 1844 blifvit stadgadt, att Kongl. Maj:ts befallningshafvande tills vidare egde medgifva sågverksegare i Norr- och Vesterbottens län, att, om de sådant åstundade, från de till stockfångst upplåtna skogstrakterne utöfver redan bestämd stockfångst afhämta och till försågning af så kallade utskotts eller halfrena bräder använda kullblåsta eller skadade träd emot erläggande af fyra skillingar banko stubböresafgift för trädet, under vilkor, bland annat, att något så beskaffadt hygge icke finge ske annorlunda än efter vederbörlig utsyning, hvarför sågverksegaren skulle gälda kostnaden. Ändring häruti skedde genom 1865 års utsyningsförfattning och kongl. brefvet den 21 december 1865 angående hushållningen med kronans skogar i rikets norra län, hvarigenom Kongl. Maj:t förbehöll sig rätt att bestämma, på hvilka vilkor en så förökad stockfångst skulle kunna medgifvas äfvensom fastställa en deremot svarande förhöjning i afgifterna till kronan.

För en skyndsammare verkställighet af den föreskrifna utbrytningen, som försenats derigenom, att inga medel funnits anslagna för bekostande af utbrytningsförrättningarna, hvilka derför måst anstå, till dess att antingen sågverksegarne läte verkställa den på egen bekostnad eller trakten blifvit föremål för allmän afvittring, anbefallde Kongl. Maj:t uti nyss omförmälda bref den 21 december 1865 Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Vesterbottens och Norrbottens län att föranstalta om en snar tillämpning af de i ämnet meddelade föreskrifterna, under förklarande att af utbrytningen föranledda kostnader skulle, derest densamma skedde utan sammanhang med allmän afvittring, gäldas af skogsplanteringskassan.

Samma kongl. bref meddelade också den för hushållningen i de emot skogsränta för privilegierad stockfångst upplåtna skogsområdena vigtiga bestämmelsen, att desamma med hänsyn till kronans tillsynsrätt vid deras upplåtande ställdes under den af Kongl. Maj:t samtidigt utfärdade allmänna utsyningsförordningen [1]).

Enligt den sammanfattning af nu befintliga privilegier å stockfångst från kronans skogar, som af Norrländska skogskomitén upprättades [2]), inhämtas, hurusom i Norrbottens län finnas sexton särskilda sågverk med rättighet till erhållande årligen af 29,765,3 träd emot en sammanlagd årlig afgift för 26,765,3 träd — för 3,000 dylika erlägges ingen betalning — af 2,583 kronor 15 öre eller i medeltal för hvarje träd af hela stockfångsten omkring 8,7 öre.

I Vesterbottens län varande tjugotre sågverk ega rätt till årlig afverkning af 38,571 träd emot afgifter, som inalles belöpa sig till 3,012 kronor 20 öre, hvilket i medeltal för hvarje träd gör något mer än 9,8 öre. Deremot skulle i Vesternorrlands län finnas blott fem sågverk med årlig afverkningsrätt till 11,634 träd, för hvilka afgift till statsverket utginge med tillhopa 2,238 kronor 39 öre, utgörande i medeltal för hvarje träd nära 19,3 öre. Härtill må anmärkas, att Mo sågverk på grund af närmare undersökning och uppskattning af den skogsmark, som blifvit detta sågverk tilldelad genom kongl. resolutionen den 28 december 1862 och den 14 juli 1868 erhållit tillstånd till en ökad afverkning af 1,250 träd årligen å berörda mark utöfver det antal träd, hvartill afverkningen vid tilldelningen beräknats, mot skyldighet dock att för den ökade afverkningen erlägga särskild afgift af 40 öre för hvarje träd, så att hela afverkningen åt sågverk i ersättning för privilegierad stockfångst i Vesternorrlands län skulle uppgå till 3,173 träd årligen; varande der sammanlagda arealen 49,862 tunnland 14 kappland duglig skogsmark, så att för årlig afverkning af ett träd beräknats åtgå 15 tunnland 28,6 kappland.

Enligt hvad skogskomitén vidare upplyser, skulle den mark, hvilken blifvit sågverken tilldelad för en årlig stockfångst af 25,612,3 träd eller, med den Mo sågverksegare medgifna tillökningen, 26,802,3 träd, utgöra 168,214 tunnland 26 kappland duglig skogsmark och 79,917 tunnland 28 kappland impedimenter eller ett träd på 6 tunnland 8,4 kappland duglig skogsmark.

Flygsandsplanteringar.

Flygsandsfälten i det sydliga Sverige ådrogo sig redan under 1600-talet den uppmärksamhet, att vissa åtgärder till förekommande af sandens utbredning blefvo påbjudna. Särskilda föreskrifter uti detta syfte återfinnas i det s. k. halländska kontraktet af år 1648, och desamma, hvilka grundade sig å en gammal sedvana, fortforo sedermera länge att tillämpas.

Verksammare anstalter visade sig emellertid vara för ändamålets vinnande erforderliga. Under slutet af 1600-talet framställdes ock af generalqvartermästaren G. von Burman förslag till sandens hämmande [3]), men föga torde då hafva uträttats, och ett kraftigare ingripande från styrelsens sida uti detta för kustbefolkningen uti Halland och Skåne vigtiga ärende skedde först under frihetstiden.

Vid 1738 års riksdag förekom kongl. proposition angående plantering af s. k. margräs å de i Skåne varande flygsandsfälten, hvartill ständerna lemnade sitt samtycke med begäran, att dylik plantering måtte derjemte vidtagas i Halland och andra orter, hvarest skada af flygsanden förorsakades.

För verkställighet häraf anlitades danska inspektoren Röhl, som genast vidtog vissa undersökningar å de af flygsand utsatta ställena, dervid största fara syntes honom förefinnas vid Engelholm och utanför Laholm [1]).

På sistnämnda begge platser började redan år 1739 vissa planteringsåtgärder af Röhl, som hade utfäst sig att, om lämpligt understöd honom förunnades, till åker och äng förvandla de af flygsanden betäckta ställena [2]).

Röhl fortfor sedermera att verka för sandens dämpande. Af landshöfdingens i Kristianstads län riksdagsberättelse år 1747 finner man, att vid denna tid »sandhafreplanteringen» vid Engelholm blifvit till stor nytta för inbyggarne ansenligt utvidgad. Två sandåsar skulle blifvit med sandhafre och margräs besådda samt med tång betäckta, den ena af 2,500 alnars och den andra af 2,000 alnars längd, hvarjemte detsamma hade skett å åtskilliga smärre af sand öfverlupna ställen. För planteringarnes fredande hade 3,170 alnar nya gärdesgårdar och 7,490 nya flygsandsgarden förfärdigats. Endast omkring 16 tunnland voro emellertid af det vid Engelholm befintliga fältet, hvars areal antogs uppgå till 1,547 tunnland, med sandhafre besådda och af

[1]) Kongl. Maj:ts förnyade förordning den 18 september 1874 angående utsyning och försäljning af skogsalster från kronans skogar i Stora Kopparbergs län och de norrländska länen förklarar uteslutande rätt till utsyning tillkomma egare af sågverk med afseende på de områden, som blifvit åt dem i ersättning för privilegierad stockfångst upplåtna, ehvad dessa vore till hemman indelade och skattlagda eller med skogsränta belagda, i förening hvarmed stadgas, att all afverkning af skogsalster å sågverkens mot skogsränta utbrutna områden skulle ske efter utsyning af vederbörande skogstjensteman. — [2]) Se härom kammarkollegii utlåtande den 20 december 1864 angående väckt fråga om undersökning af de för jord och skogar inom Norrbottens län utfärdade privilegier, kammarkollegii utlåtande den 30 maj 1870 angående privilegiestockfångst i Vesterbottens län äfvensom skogskomiténs yttrande den 21 december 1870 angående de norrländska jern- och sågverksprivilegierna, tryckt i bihang till 1873 års riksdagsprotokoll II samlingen 2 afdelningen. — [3]) Uppgift härom i kongl. brefvet den 21 augusti 1683. Konung Carl XI förklarar sig här med egna ögon hafva sett, att flygsand kunde förderfva hela distrikt af landet.

[1]) Enligt den kongl. propositionen den 2 juni 1738 § 5 hade Engelholms stad redan år 1727 framställt anhållan om bistånd af närmaste härad, hvarpå Kongl. Maj:t genom ministern i Köpenhamn Skutenhjelm anmodade Röhl att å det svenska kustlandet vidtaga å Seeland brukliga anstalter emot sanden. Regeringen utsände äfven en hofjunkare Palmcreutz och på förslag af honom lemnades befallning om hopsamlande af tång för att dermed betäcka åvägabragta margräsplanteringar. — [2]) Kongl. brefvet den 13 september 1738.

tång eller torf öfverhöljda. Hvad sålunda blifvit utfördt, ansåg emellertid landshöfdingen vara otillräckligt och ifrågasattes derföre af honom, huruvida det ej vore tjenligt att invånarne i vissa Engelholm närbelägna härad ålades att, såsom i Halland uppgafs vara brukligt, underhålla ett längs åt hafskusten upprättadt flygsandsgärde samt att till skydd för planteringarne uppföra och vidmakthålla risgärdesgårdar, till dess sandhafren och margräset blifvit så rotfästa, att de ej af boskapen skadades.

Uti skrifvelse den 14 december 1747 anhöllo ständerna, efter tagen kännedom af nyssberörda berättelse, om fortsättande af de redan vidtagna åtgärderna på statens bekostnad, under uttalad förhoppning att deraf föranledda utgifter borde genom upplåtande af rätt att å fälten skörda gräs, hvarför redan till statsverket årligen skulle hafva ingått omkring 40 daler s:mt, så småningom betäckas.

Härefter meddelade Kongl. Maj:t uti bref den 10 maj 1747 till kammarkollegium befallning om verkställighet af det, hvarom landshöfdingen i Kristianstads län, efter hvad omnämndt blifvit, hemställt; i sammanhang hvarmed Kongl. Maj:t, uppå framställning af landshöfdingen i Hallands län om dervarande flygsands skadliga inverkan å jordbruket, föreskref, att den sistnämnde borde låta afmäta och syna de stränder och nejder, som af flygsand besvärades, samt höra jordegarne i omkringliggande härad för att förmå dem att efter behörig indelning utan kostnad för kronan vidmakthålla risgård å de för flygsand utsatta ställena, med tillägg att Kongl. Maj:t derefter ville förordna om anslag af nödiga medel samt på hvilka vilkor kontrakt borde slutas med en löjtnant Sievers, som erbjudit sig att der verkställa margräs- och sandhafreplantering. Slutligen antyddes uti nu omförmälda bref, att, i fall på något annat ställe i riket olycka af flygsand förestode, ett förfaringssätt i öfverensstämmelse med det nyssberörda skulle iakttagas.

I Engelholmstrakten fortgingo arbetena, likaledes synas de gamla anstalterna emot flygsanden i Halland underhållits. Om angelägenheten att hindra dess utbredning i sistnämnda provins handlar ett till kammarkollegium den 20 oktober 1756 aflåtet kongl. bref, som tillika omförmäler, hurusom samtidigt härmed alla landshöfdingar i riket erhållit förständigande, att hvar i sitt län foga den anstalt, att vid skogarnes nyttjande sådana parker och jordmåner icke blottades och för stormväder utsattes, såsom flerstädes inträffat i Kristianstads och Hallands län.

Frågan, huru flygsandsfälten lämpligast skulle behandlas, utgjorde under medlet af 1700-talet ett ämne, som vid flera tillfällen afhandlades. Bland de skilda förslag, som härvid framställdes, kom allt större vigt att läggas vid en ifrågasatt plantering af träd å de platser, som af flygsand betäcktes. Redan i kongl. bref den 25 november 1763 omtalas, att försök dermed skett i trakten af Skanör, under förklarande, att, om desamma hade framgång, dylik plantering jemväl skulle föranstaltas å annan af flygsand skadad mark än de fem tunnland, som dertill vid denna tid användes.

Länge ansågs emellertid, att trädplantering endast vore möjlig i den händelse, att marken först genom vissa gräsarter erhållit någon fasthet. Under slutet af 1700-talet ändrades dock uppfattningen härutinnan, hvarefter man började upphöra med plantering af s. k. sandhafre. Fortfarande erkände man, att densamma fäste den lösa sandytan å marken, men nyttan deraf motsvarade ej de gjorda uppoffringarne. Kostnaderna ensamt för flygsandsfälten vid Engelholm belöpte sig exempelvis för tiden från år 1740 till och med år 1787 till 21,386 riksdaler 22 skilling banko, oberäknadt det, som blifvit anslaget till plantagedirektören, professor Lidbäck och hans medhjelpare, utan att staten derför hade annan inkomst än omkring 15 kronor för en obetydlig jordbit, som blifvit uppodlad.

Vid detta förhållande syntes naturligen en förändring vara erforderlig, och efter det åtskilliga myndigheter yttrat sig i ärendet utkom kongl. brefvet den 29 januari 1790 angående åtgärder till flygsandens dämpande i Skåne. Detsamma innehåller till en början erinran, hurusom erfarenhet visat, att furuträd växte i flygsanden, dock endast under vilkor att de ställen, der furufrö utsåddes, förut inhägnats med en tät och väl vidmakthållen gärdesgård, hvilket sätt att dämpa flygsanden vore att föredraga framför såv äl ett förordadt uppblandande af sanden med lerjord, hvarmed icke undanröjdes behofvet att för all framtid underhålla gärdesgård, som ett täckande af sanden med tång, hvilken snart torkade och då liksom sanden spredes till omgifvande trakter, under det att sedan skog väl uppvuxit, intet vidare arbete emot flygsanden erfordrades.

Uti det nu ifrågavarande kongl. brefvet framhålles, att under dåvarande förhållanden upprättande af gärdesgård å flygsandsfält i allmänhet vore behöfligt, och stadgades af denna anledning, att likasom ingen finge undandraga sig budning till skall, alla de socknars inbyggare, hvilkas egor till större eller mindre del tillstötte den socknens rågång, som af flygsand besvärades, egde skyldighet att deltaga i gärdesgårds uppsättande emot densamma. Föreskrift förekom tillika om uppmätning af flygsandsfälten, om rätt att till gärdesgårdarne å orter, der hemmanen saknade skog, hämta ris å kronans mark, om anordnande af en viss tillsyn öfver flygsandsfälten m. m., hvarjemte slutligen förklarades, att det vore en hvar tillåtet till träds planterande eller bildande af gräsvall å desamma göra intägter med rätt att tillgodonjuta 50 års frihet, innan lägenheten skattlades, och derefter frälse- eller skatterätt; till företagande af dylika intägter tillades genom kongl. brefvet den 22 januari 1793 en viss företrädesrätt åt jordegarne.

Hvad sålunda stadgats för Skåne, fick genom kongl. brefvet den 22 april 1819 tillämplighet jemväl för Kronobergs län. Enligt ett samma dag utfärdadt kongl. bref angående flygsandens hämmande i Kristianstads län utsträcktes skyldigheten att deltaga uti gärdesgårdars uppsättande omkring flygsandsfält till alla hemman, hvilka ansågos kunna komma att, om sanden ej hämmades, i framtiden af densamma tillskyndas skada.

Nu omförmälda föreskrifter bibehålla delvis ännu giltighet. Dock hafva under sista årtiondena flera förordnanden meddelats, som för hushållningen å flygsandsfälten hafva stor betydelse.

Efter det att först en uti flera kongl. bref uttalad benägenhet yppade sig att afskilja under betryggande förbehåll från kronans besittning de fält, der flygsanden blifvit genom trädplantering dämpad, visade sig derefter ett sådant förfaringssätt från flera synpunkter olämpligt, hvarföre i stället uppkom ett bemödande att för statens räkning förvärfva befintliga flygsandsfält.

Beträffande flygsandsfälten inom Halmstads, Tönnersjö och Höks härad af Halland hade rikets ständer i skrifvelse den 16 februari 1858 angående regleringen af utgifterna under riksstatens sjunde hufvudtitel hos Kongl. Maj:t anhållit om utredning, huru-

vida det vore lämpligt, att ifrågavarande fält öfvertoges af staten och i sammanhang dermed, om och på hvad vilkor vederbörande funnes villiga att afstå jorden åt staten eller i motsatt fall vidkännas skyldigheten att stängselåliggandet fullgöra. En sådan utredning skedde, hvarefter Kongl. Maj:t i bref den 27 juli 1860 [1]) för hvarje af de ifrågavarande fälten meddelade särskilda förordnanden.

Likartade grundsatser uttalades uti kongl. brefvet den 6 mars 1863 angående framtida vården af flygsandsfälten i Kristianstads län, utmärkande, att, förrän frågan om egande- och dispositionsrätten blifvit oåterkalleligen afgjord, några genomgripande åtgärder till flygsandsfältens fullkomliga och varaktiga läkande icke skulle vidare af staten företagas, hvarjemte förklarades, att något deltagande med jordegare i stängseln omkring flygsandsfält upphörde för alla andra än grannar, som dertill kunde enligt lag förpligtas, men att för en hvar jordegare tillfälle funnes att befria sig från de med kulturen och förvaltningen af flygsandsfälten förenade kostnader, i det att denne egde till kronan afstå eganderätt till fälten.

Efter det i anledning häraf sammanträden blifvit hållna med egarne till alla inom länet befintliga flygsandsfält förutom detsamma vid Gamla Espet, hvartill kronan hade eganderätt, utkom kongl. bref i ämnet den 20 januari 1865, innehållande åtskilliga bestämmelser i fråga om förvärfvande för kronans räkning af flygsandsfält inom nu ifrågavarande län.

Allmänt förklarande meddelades slutligen uti kongl. förordningen den 14 april 1866, hurusom Kongl. Maj:t, för den händelse egare af flygsandsfält försummade att egna detsamma föreskrifven vård, egde förordna om expropriation deraf.

Ekplanteringar.

Stadganden om inrättande af ekplanteringar å kronoparker och allmänningar meddelades vid flera tillfällen under nästlidna århundrade. De samma hade dock ej den verkan, som dermed åsyftades. Väl utsattes flerstädes en mängd ållon [2]) och blefvo uppkomna unga ekar egnade den behandling, som ansågs vara erforderlig för att af desamma i framtiden kunna erhålla ett godt virke, men sträfvandena härutinnan blefvo för framtiden gemenligen fruktlösa i följd af den hos allmogen djupt inrotade öfvertygelsen, att ekar blott beredde besvär och obehag för ortens befolkning.

Åfven 1805 års skogsordning bibehöll den gamla föreskriften om anordnande af planteringar å de allmänna skogarne. Dermed ansågs likväl erhållande af ekvirke för kronans behof ej vara tillräckligt betryggadt, hvarföre Kongl. Maj:t den 1 augusti 1805 fann sig böra anbefalla att vid kusten belägna boställen i närheten af Carlskrona borde vid innehafvarnes afgång bibehållas till kronans omedelbara disposition för att nyttjas till ekplanteringshagars anläggande; i sammanhang hvarmed ifrågasattes inköp för samma ändamål af jord med lämpligt läge.

Synnerlig betydelse fick ej detta förklarande, och frågan, huru ekplanteringar lämpligen borde anordnas, upptog fortfarande under början af innevarande århundrade flera gånger regeringens och ständernas uppmärksamhet, hufvudsakligen emedan inrättande af dylika planteringar med den omfattning, att kronans behof af ekvirke i framtiden blefve betryggadt, syntes böra föregå ett upphäfvande af kronans gamla rätt till ekskogen å skattejord.

I anledning af ständernas förut omförmälda skrifvelse den 1 december 1823 [1]) uppdrog Kongl. Maj:t till dåvarande amiralen, sedermera excellensen grefve von Platen och landshöfdingen i Östergötlands län grefve Hamilton att upprätta förslag i ämnet, hvarefter de tillstyrkte Bispmotala kungsgårds användande för ifrågavarande ändamål, dock föreslog grefve von Platen för sin del tillika Ombergs kronopark, Bobergs häradsallmänning, Kongs-Norrby och Alvastra boställen [2]) m. fl.

Ärendet förekom sedan vid 1829 års riksdag och medgåfvo ständerna, såsom förut blifvit omnämndt, att 25,000 tunnland jord finge under en tidrymd af 200 år användas till ekplantering för kronans räkning, under iakttagande att årligen blott 125 tunnland dertill upplätes, hvarjemte antyddes af ständerna att början dermed skulle ske å Bispmotala kungsgård.

För att taga befattning med de sålunda beslutade ekplanteringarne inrättades den 28 oktober 1830 en särskild styrelse, hvars chef blef hofjägmästaren J. af Ström. Till dess förvaltning öfverlemnades väl nyssberörda egendom, men borde, enligt förklarande af Kongl. Maj:t sistnämnda dag, plantering först ega rum å Visingsborgs kungsgård, hvarest ekar enligt af Ströms uppgift skulle 20 à 30 år tidigare blifva för kronans behof användbara än å Bispmotala.

Frågan var dock ej härmed definitivt afgjord. Å riksdagen 1834 anmärktes, att jordmånen å Visingsö ej vore lämplig för ekplanteringar, likasom att dervarande skog lede mycket af stormar m. m., hvarföre ständerna uti skrifvelse den 11 augusti 1834 begärde ytterligare utredning i ämnet. Till följd häraf anmodade Kongl. Maj:t den 13 påföljande september kommendörkaptenen J. G. von Sydow och direktören Lundström att yttra sig om de begge ifrågasatta platsernas lämplighet till ekplanterings anläggande. Undersökningar derstädes företogs i närvaro

---

[1]) Derstädes förekommande arealuppgifter, som hämtats från ett år 1819 uppgjordt kartverk, äro emellertid, såsom synes af kongl. brefvet den 6 mars 1863, mindre rigtiga. — [2]) Enligt ett den 1 juli 1778 af J. J. Strömbom upprättadt »Förslag, som utvisar ekskogarnes beskaffenhet, deras af- och tilltagande, laga utsyningar samt olofliga ekbyggen, skogsplanteringar och deras uppkomster jemte uppqvistningar med mera för åren 1776 och 1777 uti Elfsborgs län med Dalsland» hade 55,154 ekar planterats eller infredats, 11,446 sådana uppqvistats, utsyning skett af 1,876 till »publiqva wärk» och af 2,297 till enskilde, hvarförutom 95 fullväxta, 23 unga och 105 odugliga ekar olofligen afverkats. Handlingen finnes i riksarkivet bland skogskommissionens acta.

[1]) Se sid. 19. — [2]) Grefvarne Platen och Hamilton afgåfvo berättelse den 7 december 1826. Dessförinnan hade öfversten af Borneman och öfverjägmästaren Ebert verkstält undersökning å Bispmotala kungsgård.

af länets landshöfding och bemälde af Ström, hvarefter de begge förstnämnde uti yttrande af den 9 september 1835 förklarade Visingsö med hänsyn till öns lämpliga läge för sjötransporter, dess gynnsamma jordmån och milda klimat vara en synnerligen tjenlig plats för ekplanteringar, särdeles vid jemförelse med Bispmotala kungsgård, der endast 100 tunnland åkerjord befunnits användbara.

För planteringsarbetet å Visingsö hade ekplanteringsstyrelsen omedelbart efter erhållande af Kongl. Maj:ts ofvanberörda befallning vidtagit anstalter och med seglande fartyg från Stockholm afsändt 32,000 ekplantor, 29,000 ask- och almplantor jemte några säckar frö. Fartyget uppehölls af sydliga vindar och ankom först efter långt dröjsmål till Vadstena, hvarest för öfverförandet af sakerna till Visingsö omlastning skedde å annat fartyg, hvilket på väg dit förolyckades; dervid dock plantorna bergades [2]), hvarefter de, ehuru något skadade, genast utsattes å trädesjord, tillhörande kungsgården, som den 14 mars 1832 skulle till kronan af förutvarande arrendatorn öfverlemnas.

Sistnämnda år ditsändes ytterligare ett större parti plantor, hvilka till stor del hade tagits från kongl. djurgården invid Stockholm.

De svårigheter, som yppat sig att erhålla plantor till erforderlig mängd, föranledde ekplanteringsstyrelsen att år 1834 då rik tillgång på ekållon fanns, att till ett pris af 4 kronor 50 öre uppköpa 525 tunnor. Deraf utsattes 257 tunnor å hösten samma år i plantskola, upptagande omkring 40 tunnland.

Under år 1835 utsattes ytterligare ållon å en areal af 47 tunnland. Tillgången å ekplantor för den närmast följande framtiden beräknades genom nu omförmälda åtgöranden uppgå till öfver 10 millioner, hvarmed tillfälle till årlig utplantering å 40 tunnland förefanns.

Planteringarne skredo på detta sätt raskt framåt. Uti skrifvelse den 8 april 1839 upplyste ekplanteringsstyrelsen att inalles 272 tunnland 18 kappland blifvit med ek planterade, hvartill kommo under sistnämnda år 66 tunnland 13 kappland [3]).

Då förvaltningen af Visingsborgs kungsgård öfvertogs af ekplanteringsstyrelsen, utgjorde enligt år 1829 af landtmätare upprättad egobeskrifning den kungsgården tillhörande å Visingsö belägna egovidden 3,529 qvadratref. Densamma ökades emellertid sedermera genom inköp af hemmansdelar i närheten, så att hela arealen för närvarande uppgår till 4,983,50 qvadratref, af hvilka 4,029 qvadratref upptagas af ekplanteringar och 954,50 qvadratref utgöra impediment och annan mark, hvaråt någon ekplantering ej blifvit verkställd.

Den mark, på hvilken ekplanteringarna hafva anlagts, utgöres dels af öppen åker och dels af ängsmarker. Jordmånen är hufvudsakligen lerjord, som på en del ställen är synnerligen djup; endast på en aflång sträcka af omkring 200 qvadratrefs vidd i ekplanteringens norra del är jorden mycket grund, till och med endast några tum djup, hvarefter ett hårdt lager af sand och lerblandad skiffer möter. Jordmånen är således i allmänhet ganska lämplig för ekkultur, som ytterligare underlättas af det å ön rådande milda klimatet.

Beträffande de vid ekplanteringarna använda förfaringssätten märkes, hurusom före tiden af den nya regleringen år 1860 något bestämdt system vid planteringarnas utförande ej synes hafva blifvit iakttaget, men efter denna tid utvisa de vidtagna åtgärderna, att man stadgat sin öfvertygelse om de sätt, som borde följas.

Angående de olika förfaringssätten vid ekodlingen är först att märka planteringen, hvilken före 1860 utfördes uti rader på 12 fots afstånd med ett mellanrum mellan plantorna i raden af dels 12 dels 6 fot; det sistnämnda afståndet var dock det vanliga och begagnades öfver den största delen af planteringarne. Åren 1832 och 1833 sattes deremot till en del ekarne uti grupper med fem stycken i hvarje, men för öfrigt och sedermera hvar ek för sig, någon gång likväl 2 à 3 i grupp. Merendels inplanterades lärkträd samtidigt med ekarne, då man antingen satte ett lärkträd mellan hvar eller hvarannan ek eller ekgrupp i raderna eller ock lät man hela raderna omvexla dermed, så att hvarannan rad utgjordes af ek och hvarannan af lärkträd. Ett år såddes äfven björkfrö omkring ekplantorna för att deraf bilda skyddsträd för ekarne. 1836 års plantering utfördes på det sätt, att 5 ekplantor utsattes på i qvadratform uppgräfda rabatter, så att en planta kom att stå i midten och en i hvarje hörn af rabatten. Obestridligen utöfvade den då vanliga inblandningen af lärkträd på det sätt, som detta utfördes, i allmänhet ett mer eller mindre menligt inflytande på ekarnes växt, i det lärkträden snart togo öfverhand öfver ekarne och hämmade deras fortkomst, hvilket isynnerhet inträffade, der raderna omvexlande utgjordes af ek och lärkträd.

Följden af sistberörda förhållande blef ock, att man såg sig nödsakad under tidernas lopp dels topphugga dels helt och hållet borttaga lärkträden, så att blott ett jemförelsevis mindre antal nu finnes qvar.

För sådden begagnades olika metoder. På en areal af omkring 260 qvadratref verkställdes år 1834 bredsådd uti upplöjda fåror tätt efter hvarandra; då de uppkomna plantorna voro 3 à 4 år gamla, utgallrades de radvis på det sätt, att plantbälten af omkring 4 fots bredd qvarlemnades på 12 fots afstånd. I öfrigt begagnades mest radsådd uti enkla fåror, som upptogos med s. k. årder eller trästock. Afståndet mellan fårorna gjordes på skilda tider ganska olika, och ållonen utlades antingen jemt efter hela fåran eller i grupper om 7 à 8 stycken på 3—6 fots afstånd. Under några år verkställdes sådden i ett slags rabatter, som bildades på det sätt, att jorden upplöjdes från motsatta sidor, och lades rabatterna vanligen på 12 à 14 fots afstånd till 4 fots bredd. Ållonen utsåddes antingen jemt öfver hela rabatten eller rutvis, då lärkträdsfrö utsåddes emellan rutorna. En gång skedde sådden äfven i kupor ofvanpå rabatterna med ett afstånd dem emellan af 12 fot.

[1]) För utrönande af den olika växtligheten fälldes å Visingsö och Bispmotala träd af skilda slag med följande resultat:

	Visingsö.			Bispmotala.		
	Ålder, år.	Tjocklek, tum.	Längd, fot.	Ålder, år.	Tjocklek, tum.	Längd, fot.
Ek	56	23	60	75	23	44
D:o	39	15	44	62	9	22
Tall	87	23	60	90	18	59
Gran	89	21	76	—	—	—
Björk	44	14	47	40	13	52

— [2]) Sakerna afsändes den 14 oktober 1831 från Stockholm och ankommo den 29 i samma månad till Vadstena. Storm hindrade fartyget derifrån att utlöpa och sedan det väl begifvit sig å väg, strandade detsamma den 14 november. — [3]) Efterföljande upplysningar rörande ekplanteringarne äro hemtade från en af signaturen V. M. Th. undertecknad artikel om »Ekplanteringarne på Visingsö», hvilken är intagen i Tidskrift för skogshushållning 1874.

Dels genom plantering dels genom sådd mellan de ursprungliga raderna sökte man sedermera att göra bestånden tätare, hvarvid så väl ek som flera andra trädslag såsom lärkträd, lönn, ask, gran m. fl. begagnades. Äfven vid de tidigare planteringarne bade många af de ädlare löfträden isynnerhet ask och alm också blifvit inplanterade.

På en ytvidd af omkring 500 qvadratref användes både sådd och plantering, hvilket tillgick på följande sätt. Först planterades ek uti 1 $^1/_2$ fot djupa qvadratformiga gropar med 4 fots sida och på 12 fots afstånd, så att en ek kom i midten af gropen och en i hvarje hörn; mellan hvarje grop sattes ett lärkträd. Påföljande året upplöjdes gräsvallen emellan groparna; året derpå såddes två rader ållon och derefter granfrö i den upplöjda jorden. Emellertid misslyckades såväl denna som flera andra sådder af granfrö helt och hållet, så att den nuvarande granunderväxten i eket helt och hållet förskrifver sig från sedermera företagna granplanteringar.

Efter år 1860 gjorde sig, såsom redan blifvit nämnt, ett bestämdare system gällande vid ek-kulturens utförande. Så har sådden alltid utförts i enkla upplöjda fåror på 4 till 5 fots afstånd, dervid ållonen utlades i grupper af 3—4 tillsammans i fåran med ett mellanrum af ungefär 3 fot mellan hvarje grupp. De fullständiga ekplanteringarne, hvilka sedan ifrågavarande tid ej utsträckt sig öfver så synnerligt stort område utan blifvit använda, der sådd ansetts mindre säkert, hafva alltid utförts med större telningar omkring 6 à 8 fot höga och 12 år gamla samt 2 gånger omskolade. I början sattes de i fotsdjupa, qvadratformiga gropar med 2 fots sida, men på sista tiden har man begagnat så kallad halfkupa, en nödvändig följd deraf att i den hårda lerjorden de djupare groparnas fyllas med vatten. Plantraderna äro dels lagda på 6 fots afstånd med 5 fots mellanrum i raden och dels på 16 fots afstånd med tio fots mellanrum. I förra fallet utsättes nämligen ek endast i hvar fjerde rad, då de tre mellanliggande raderna bestå af vanlig gran, bok eller silfvergran i olika vexling sinsemellan; hvarföre, då eken endast utgör hvart annat träd, ekarnes verkliga afstånd sins emellan äfven i ekraderna blir 24 fot och 10 fot. Meningen dermed har varit, att ekarne skola kunna bibehålla detta afstånd under större delen af sin växttid och ändå stå tillräckligt tättslutet.

Den vigtigaste delen af planteringsarbetena i senare tider har varit uppdragandet af en nödvändig och fördelaktig underväxt under de redan försigkomna ekarne. Dertill har hufvudsakligen användts gran, men äfven bok och silfvergran. Underväxtplanteringen, som påbörjades våren år 1863, fortgick sedermera raskt, så att största delen af eket blifvit dermed försedt; plantorna för underväxten äro utsatta antingen i en eller två rader mellan ekraderne, beroende på afståndet mellan dessa samt med 5 fots mellanrum sins emellan. För öfrigt har planteringen skett dels i upphackade gropar medelst sättjern och dels ensamt med sättjern utan föregående grop-hackning, och plantrötterna hafva alltid varit doppade i s. k. ler- eller jordvälling.

Hvad angår resultatet af de olika planteringsmetoderna, så har det ej visat sig någon afgjord skiljaktighet i tillväxten, hvarken mellan de enkelt och knipplanterade ej heller mellan de i upphackade gropar och de endast med sättjernet utsatta. I allmänhet hafva likväl de enkelt utsatta plantorna visat en kraftigare stambyggnad, ehuru de ej öfverträffat de knipplanterade i höjdväxt.

En betydlig skilnad har åter uppenbarat sig efter begagnande af omskolade eller oomskolade plantor. Största delen af planteringen har visserligen utförts med 4-åriga särdeles kraftiga plantor, som omskolats vid 2 års ålder, men försök hafva äfven vidtagits med 3-åriga, ej omskolade plantor, hvilka senare visat en afgjordt sämre påföljd.

Växtligheten å underväxtplanteringarne har varit ganska god och förutom den närmast afsedda vinsten af desamma eller att gifva marken tillräcklig beskuggning och bilda det humuslager, som ekarne ej äro i stånd till, är det antagligt, att underväxten kommer att inverka gynnsamt på ekarnes växt, i synnerhet på de yngre bestånden, som derigenom hindras att utslå en mängd grenar nedtill på stammen.

Utgifterna för ekplanteringarne belöpte sig under tiden från och med 1831 till och med 1860 till en sammanlagd summa af 248,533 riksdaler 91 öre, deri äfven inberäknade omkostnaderna för jordbruket vid Visingsborgs kungsgård, förutom köpeskillingarne för de tid efter annan inköpte hemmansdelarne, utgörande 14,383 riksdaler. Under samma tid afkastade kungsgården 228,969 riksdaler, hvadan ett minus uppkommer af omkring 30,000 riksdaler, dervid dock är att märka det såväl de äldre metoderna vid ekplanteringarnes utförande, som sjelfva landtbruket voro i förhållande till senare förfaringssätt ganska dyra.

Under tiden 1860—1870 förekommo åtskilliga extra ordinära betydande utgifter såsom för nybyggande af boställslägenheter, anläggning af en ny stenhamn vid Vettern o. s. v.

Inkomster beredas genom försäljning af ekar, som afverkas vid hjelpgallringarne och den af dem aftagna barken, hvilken sönderhackas och säljes per kubikfot, vidare genom försäljning af hö, mulbete m. m. De sistnämnda posterna komma visserligen att i framtiden upphöra, men i stället uppstår en betydande inkomstkälla genom det gallringsvirke, som blir i den täta underväxten, hvarjemte afkastningen af sjelfva ekarne stiger ju äldre de blifva.

Bärande träd, storverks- och masteträd.

Efter hvad förut blifvit omförmäldt, tillades ek, bok och apel i de gamla lagarne skydd, så till vida att hygge af dylikt träd å samfäld mark ej var tillåtet utan begifvande af alla jordegare, som deruti hade del, men någon rätt för konungen till samma träd förekom ej.

Att denne sedermera tillerkände sig en viss befogenhet öfver de nyssnämnda och andra såsom »bärande» utmärkta träd, berodde å flera samverkande omständigheter. En ibland dessa var den betydelse, som tillgången af bärande träd fordom hade för en jordbruksfastighet. I fall desamma utöddes, minskades i hög grad dess afkastningsförmåga, hvarföre konungen hade anledning tillse, att detta ej inträffade å den jord, hvars innehafvare var till honom skattskyldig. Intresset för villebrådets förökande ledde likaledes till omvårdnad af ifrågavarande träd, hvilkas frukter tjenade detsamma till föda.

Vid nu angifna förhållande förefaller det ganska naturligt, att i den mån afverkning af vissa bärande träd till afsalu, visade sig ifrågakomma, och särskildt ekvirke började blifva en värderad handelsvara, lagstiftningsåtgärder skulle komma att vidtagas uti syftemål att förekomma ett deraf befaradt utödande af de bärande träden.

Ett ingripande från styrelsens sida uti hushållningen med desamma skedde först genom Wexiö stadga af år 1414 § 11, enligt hvilken ingen finge hugga ek eller bok »för lön eller penninger at sælia til afsale mot wår nådigste Herres högste both och wår strenge Dom wed den sack lagen vthvisar och 4 mark for rijkzens dom», utan att här, såsom sedan inträffade, afseende fästes å jordens kamerala natur.

Under konung Gustaf I:s tid utbildades vidare rättsuppfattningen uti förevarande hänseende. Den sistnämnde, som till de bärande träden räknade ej mindre ek, bok och apel än äfven hassel, oxel, rönn och hägg [1]), erinrade uti kongl. mandatet den 28 februari 1558, hurusom riket och menige man ingen ringa fördel hade af de bärande träden till skeppsbyggnad äfvensom till svinföda och andra nödtorfter, och med hänsyn härtill stadgades [2]), att efter nämnda dag ingen skulle drista sig att hugga, fälla, bryta eller barka sådant träd »så frampt the wele undvijka wår ogunst och thet straff och pæn, som um sådana bärande trä udi Sverigis lagh förmeldes». Detta förordnande angick likaledes de bärande träden, i allmänhet. Att desamma, när de funnos å skatte- eller kronojord skulle anses såsom kronans tillhörighet, var ej der antydt. En dylik föreställning gjorde sig emellertid gällande. Konungen drog icke i betänkande, att å dylik jord, hvartill han i flera hänseenden betraktade sig såsom egare, fälla och bortföra ek eller andra träd [3]), som för honom voro nyttiga, medan deremot å jord af frälse natur de bärande träden ostridigt tillhörde jordegaren, som ensam deröfver förfogade.

Gustaf I:s förordnanden uppehöllos af hans söner. Konung Erik XIV hänvisade uti patent af den 1 maj 1563 till fadrens påbud om åkerbruk, ekskog, hygge af bärande träd m, m. Äfven konung Johan III fullföljde samma sträfvanden. Uti mandatet till Öland den 7 april 1569 framhöll han, hurusom den, hvilken fällde ek, bok, apel och hassel derför skulle straffas »både till penninger såsom Sveriges lagh formeller så ock elliest för thette wårth mandatz offwerträdelse». Benägenhet att för de bärande träden i olika delar af riket bereda skydd framlyser uti flera derefter meddelade regeringsbeslut. Uti bref den 15 augusti sistnämnda år påkallades tillämpning af förbudet att hugga och göra skada å bärande träd under enahanda hotelse som den nyss omförmälda [1]), och brefvet den 23 april 1577 innehåller, att den, som högge ek emot förbud, skulle första och andra resan ådömas bötesansvar, men tredje resan mista sitt hemman, om det vore skatte samt blifva »bosliten», om det vore krono, hvarjemte för frälsemän, som öfverträdt förbudet, skulle tillämpas högre böter.

Ej heller ekplanteringar voro främmande för konungens planer. Den 7 maj 1574 lät han utgå bref till fogdarne i Vestmanland och, såsom det af texten jemväl synes, till dem i Upland att derstädes föranstalta ekplanteringar. Uti instruktionen för fogdarne 1583 uttalades till och med skyldighet för desse att uppmana bönderne så ekollon och ingärda de uppkomna plantorna.

Jemväl bokplanteringar sökte konungen bringa till stånd i det mellersta Sverige. Enligt bref den 12 september 1576 tillhörde det Anders Svensson att vid Värnanäs och annanstädes i närheten af Kalmar låta upptaga 400 à 500 unga bokträd och sända dem väl förvarade till Stockholm för att sedan blifva utplanterade vid Upsala samt andra slott och gårdar i Upland.

Enahanda grundsatser beträffande de bärande träden tillämpades sedermera. Hertig Carl stadgade uti sin husesynsordning af år 1590 § 23, att bärande träd »som är eck, apall, book, hassel, oxel, hegg skola wara frijdhkallade, hoo them fäller, brenner eller ödhe lägger, straffes effter konung Gustaffz, mandat år 1558 vthgonget som beroper sigh på laghen» [2]). Å vissa trakter af riket bedömdes dock åverkan af dessa träd strängare. Så förbjöds enligt Gustaf II Adolfs den 27 november 1616 utfärdade öppna patent beträffande Öland allmogen på denna ö »att efter denna dag fella eller hugga någon skog liten eller stor, något epple eller annat bärande träå»; och skulle den, som häremot bröte, för första, andra och tredje resan böta 80 daler hvardera gången, men, om förseelsen ytterligare förnyades, förvisas landet och dit aldrig få återkomma vid äfventyr af lifsstraff, med mindre han erhölle konungens särskilda nåd [3]). I öfrigt torde 1558 års ofvanberörda mandat hafva bibehållit giltighet tills medlet af 1600-talet, då särskilda bestämmelser om bärande träd först uti riksdagsbeslutet och sedan uti den allmänna stadgan om bärande träd meddelades.

Öfver de å skatte- och kronojord befintliga ekarne förfogade konungen, utan att något afseende fästes, om skada

[1]) Under första delen af Gustaf I:s regering tycktes »bärande träd» ej hafva haft så omfattande betydelse. Så stadgade konungen i bref den 6 april 1538 till Ernestus Joensson, att han skulle fridkalla all »berende ek» och bökeskog i Calmarne län och vpa Ölandh tesliges hassleskogen på Öland». Bland besvär, framställda å råds- och frälsemötet i Linköping emot småländingarne förekom »så forhugge the och myget onyttige eke- och bökeskog besynnerlige om vinteren till then boskap och elliest ther inthet behoff gjordes»; i anledning hvaraf konungen den 20 januari 1537 förklarade att deremot skulle ställas »eth högt förbudh». Om ek- och bokskogarne i Småland utkom samma år den 13 april ett kongl. bref. — [2]) Dessförinnan hade konungen uti Nyköpings recess af år 1537 § 2 skärpt ansvaret för hygge af »Eekskog annars mans olofwandes» till böter 40 marker och dessutom till målsegaren efter lagen. — [3]) Till en början skonade dock konungen allmogens skogar. Derpå häntyder hans föreskrift i bref den 28 juni 1526 att vissa timmermän skulle straffas »for then arghet the bedrifvit hafva i Eskilstuna och flere annorstädes emot bönderne, dher the legat hafva och huggit thet skeppsvirke.

[1]) Att böter för olofligt hygge af bärande träd ådömdes, visar kongl. brefvet den 28 september 1576, deri Vestbo häradsboer, som ingen annan råd haft än att nedhugga ekskog till uppbyggande af sina hemman, der husen under kriget blifvit af fienderna förbrända, befriades från utgifvande af böter. Resolutionen å allmogens besvär år 1582 innehåller medgifvande för bönderne i Örbergha socken, att till kyrkotaket hugga spån af torra och förvissnade ekar. — [2]) Uti regementsordningen för hertig Carl och Rikets råd den 10 juli 1594 förekom äfven föreskrift, att påbud och förbudsbref om skjutsfärder, ekeskog, hjort och rådjur skulle vidmakthållas, hvarjemte särskildt ansvar för olofligt ekhygge å kronans skogar förekom uti plakatet den 4 augusti 1608. — [3]) I förening dermed stadgades, att den, som högge någon »fersk ekegreen, han skall böta 10 dlr för hvar green han afhugger».

derigenom möjligen tillfogades åboen. Exempelvis må anföras, hurusom enligt fullmagt af den 20 november 1619 skepparen Jakob Simonsson jemte 9 båtsmän samt en qvartermästare och 14 timmermän skulle draga till Trögd och Åsunda härad »och der hugga deth meste och tienligaste Ekewercke, de der finna kunne och när deth huggedt är, medh förste Åkeföret låta Allmogen deth framköhra hijt till Skepzholmen». Till förlusten af sjelfva ekarne kom sålunda den pålagda skyldigheten att verkställa en lång transport, och huru betungande denna var, om än i nyssberörda fall det gröfre virket skulle å pråmar föras till Stockholm, visar sig af den i sammanhang härmed lemnade föreläggandet att »hwar crone och skattebonde förlänt så wäll som oförlänt så och Frelse, Recknendes två emot en, »skulle wara »förplichtade att framköra tije lass Eckewercke och ingen vore derifrån fri». Att dylika förordnanden skulle företrädesvis i de trakter, som voro närbelägna kronans varf och der hygge af ek oftare förekom, hos allmogen alstra en viss benägenhet att genom utödande af detta trädslag befria sig från körslor och annat obehag, som åtföljde en ymnigare tillgång derå, var naturligt.

Såsom anmärkt blifvit, åtnjöt egaren af frälsejord oinskränkt förfoganderätt öfver derå varande bärande träd. Uttrycklig försäkran härom meddelades frälseståndet uti de år 1617 utgifna adliga privilegierna, enligt hvilka ingen skulle vara tillåtet att hugga något virke af ek, bok, apel eller annat bärande träd, likasom timmer, ved och dylikt å någon frälsemans skog och åker utan jordegarens samtycke, och skulle frälsemannen till och med å de allmänningar, deri han hade del, få hugga dylikt virke till sitt behof och bästa efter sin lott, blott med iakttagande, att det ej skedde andra till afsaknad och skada. Allt framgent bestod sedermera för egare af frälsejord en rätt att tillgodogöra sig derå växande bärande träd, hvilken ingalunda var en af frälseståndets minsta privilegier.

Å de från nybyggesanläggningar af Konung Gustaf I undantagna, såsom kronans allmänningsjord betraktade ek- och bokskogarne, hvarpå särdeles Kronobergs län hade stor rikedom, ifrågakom redan tidigt särskild betalning för nyttjadt ållonbete [1]), hvaremot i det öfriga Sverige krono- och skatteåboer näppeligen nödgats lemna ersättning för ållonens begagnande. Derpå häntyder bland annat instruktionen för riksjägmästaren af den 30 maj 1638 § 13, som innehåller, — jemte anmärkning, hurusom flerstädes i riket funnes många stora och härliga ek-, bok-, apel- och hasselskog en del kronan enskildt tillhöriga och en del »skiftesskogar», hvaraf kronan ditintills icke haft någon inkomst, — beträffande de sistnämnda, att efter skedd undersökning vid häradsrätten hvarje frälse- och skattedelegare skulle deri tillika med kronan njuta sin tillbörliga lott efter öre och örtug samt få sina svin fritt der insläppa, med iakttagande likväl att å kronans bärande skogar ingen fremmande eller »utgjordesman» finge intaga några svin, utan att för hvarje sådant erlägga en daler s:mt för sommaren; hvarföre uppsigt påbjöds deröfver, att kronobönder och de, som bodde uppå eller bredvid kronans parker och skogar, icke afgiftsfritt dit insläppte andra än sina egna svin.

[1]) Ållongäld omförmäldes uti Nyköpings recess år 1537 § 10: »Item härefter skall utöfver allt riket der som ek eller bokskog är, gifvas ållongäld, hvart femte svin, ho som det döljer blifver hemfuller tjufver». Äfven dessförinnan förekom dock denna afgift. Så underrättades i bref den 6 februari 1526 Albo härad, att Arvid Vestgöte skulle uppbära den årliga skatt, som utginge af deras ållonskog.

Annorlunda var förhållandet i de eröfrade provinserna Skåne, Bleking och Halland, der sedan äldre tider tillbaka förekom ållongäld, som utgick under de år, då den der allmänna bokskogen lemnade skörd, och om hvilken vid skilda tillfällen taxor utkommo [1]). Ållongälden nedgick alltmera, men upphäfdes först under innevarande århundrade [2]).

I anledning af den under början af 1600-talet allmänna klagan, att tillgången af bärande träd betydligt minskats [3]), meddelades uti 1647 års stadga om desamma åtskilliga bestämmelser i ändamål att för framtiden derutinnan åstadkomma ett bättre förhållande.

Uti detta syfte påbjöds en allmän återplanteringsskyldighet utan att undantag gjordes ens för ridderskapet och adeln, som likväl tillförsäkrades fortfarande rätt att å frälseegor hugga ek, bok och andra fruktsamma träd.

För hvarje afverkadt bärande träd, hvartill enligt denna stadga hassel ej längre räknades, skulle återplanteras två nya, och denna skyldighet tillkom äfvenledes den krono- eller skatteåbo, som med vederbörligt tillstånd fällt dylikt träd. I händelse, att någon öfvertygades att hafva medelst hygge vid roten, toppens afhuggande eller åverkan förderfvat och skadat ek eller annat bärande träd, så att det derefter ruttnade, borde till och med tre nya trän planteras i stället för det skadade. Likaledes skulle vid hygge å allmänning, kronopark eller kronans enskilda skog, städse borttagna bärande träd ersättas af nya.

Den ofrälse jordegaren egde icke tillåtelse i allmänhet att fälla bärande träd. Begifvande dertill kunde dock utverkas hos landshöfdingen, för den händelse ett visst träd vore hinderligt för uppodling eller stode till skada i åker eller äng. Likaledes torde bonde, som för sin hushållning såsom till redskap, farkoster m. m. var i behof af ekvirke, ej hafva varit förmenad att hugga ek, om än stadgan icke talade härom.

Olofligt hygge af bärande träd å skatte- och kronojord medförde icke blott bötesansvar utan jemväl utgifvande af skadestånd, hvilket sistnämnda, med beräkning af 9 daler s:mt för hvarje träd, skulle ingå till statsverket.

Med denna utsträckta återplanteringsskyldighet å ena sidan, och de begränsningar emot afverkning å krono- och skattejord samt allmänningsmark, som bestämdt och tydligt i lag uttalades, å den andra, hade man helt visst berättigad anledning hoppas, att för framtiden tillgången å bärande träd ej skulle åtminstone aftaga; men dessa förhoppningar blefvo icke uppfyllda, utan fortforo klagomålen, att särdeles ekskogen alltmera försvann. Sålunda fann Kongl. Maj:t uti utfärdadt plakat af den 7 juni 1662, sig föranlåten att på det strängaste förbjuda all utförsel till utrikes ort af oarbetadt dylikt virke, hvarefter den 9 juni 1665 förnyadt plakat härom utkom af uppgifvet skäl, att Kongl. Maj:t med största missnöje erfarit, att trots det förra förbudet åtskillige ståndspersoner till utlandet försålt allehanda ekvirke af plankor, bräder och dylikt.

[1]) Enligt en den 22 maj 1688 utfärdade taxa uti förevarande ämne skulle lemnas antingen »hvart tionde svin smått och stort eller ock 8 öre för ett stort 6 öre för ett mindre och så vidare efter storleken af desamma. — [2]) Ållongälden upphörde genom kongl. kungörelsen den 12 december 1834. — [3]) Uti Kongl. Maj:ts svar uppå allmogens från Upvidinge härad besvär den 19 februari 1640 § 3 förekommer: »så emädan Regeringen hafwer vthi then reesa neder åt landet ögonskijnlig förnummit, huru så allmenningz som andre skogar äro emoot all skääl, lag och laga stadgar afhuggne och förödde, Topparna på träd äro afstympade, Stöterne förderfvade, så att man snart sagdt icke skall finna eek, böök eller annat bärande träd j den stad tillförene hafver stått skön skog» etc.

Ytterligare förordnanden i ämnet utkommo under slutet af ifrågavarande århundrade. Till efterrättelse i Skåne, Halland och Bleking, der allmogen företagit sig att olofligen fälla ek och bokträd till ett stort antal, stadgades uti plakat af den 14 juli 1690, att olofligt fällande af dylika träd ej vidare skulle bestraffas med penningeböter utan den brottslige slita 30 par spö vid tingsstugan; tillfälle skulle dock finnas för allmogen att till sin nödtorft kunna utverka sig utsyning af ek- och bokvirke [1]).

Föremål för särskild uppmärksamhet uti lagstiftningen blefvo under 1600-talet jemväl de s. k. masteträden. Tillgången af sistnämnda träd, i afseende å hvilka inga inskränkningar förekommo vare sig uti landskaps- eller landslagarne, synes redan under första delen af nämnda århundrade visat sig vara i aftagande. Åtminstone började man då att motse en viss svårighet för kronan att få dess behof deraf i framtiden fyllda, hvarvid förslag framställdes att för ändamålet afsätta en temligen omfattande skogstrakt, samt i sammanhang dermed meddela befallning om rifning af alla deromkring belägna sågqvarnar [2]).

Farhågorna uti ifrågavarande hänseende torde emellertid ej hafva ledt till några bestämda åtgärder, förrän uti riksdagsbeslutet den 22 september 1668 § 2 stadgande inflöt, att alla master på skatteegor skulle ofördröjligen upptecknas, så att ingen egde ett sådant träd afhugga eller försälja, förrän detsamma först till amiralitetet erbjudits och säljaren derifrån fått svar, utan att likväl någon skulle tvingas att lemna ett masteträd utan bekommande af betalning.

Denna hembudsskyldighet ansågs dock ej vara för kronan tillräckligt betryggande, hvadan kort derefter det gamla förslaget om afsättande af en särskild skogstrakt upptogs, och förklaras i kongl. plakatet den 20 mars 1674, »hurusom en part donatarii, som med några gods i nedre Vermland och på Dal förmedelst kongl. bref äro vordne begåfvade, sig skola understå att till deras privata nytta vederkänna åtskilliga masteskogar derstädes», hvarföre skogarne uti vissa uppgifna härad och socknar fridkallades att derefter såsom »ett omistligt regale till skeppsflottans behof allena brukade blifva».

Om än sistnämnda förordnande, som tillkom å en tid, då skattejordsegarens behörighet att till afsalu begagna sin skog var tvifvel underkastad, möjligen tillagts betydelse för andra skogar än de oafvittrade allmänningar, hvartill kronan hade oinskränkt förfoganderätt, hade dock kronan i andra deler af riket på grund af 1668 års riksdagsbeslut blott en förköpsrätt till masteträd å skattejord och under 1700-talet bibehöll sig denna grundsats gällande. Uti resolutionen å städernas besvär den 16 oktober 1723 § 38 omförmäldes, att vissa embetsverk fått föreläggande att, efter det behofvet af master, bjelkar, timmer och bräder för följande året blifvit beräknadt, efter viss inrättad metod sluta »köp» derom. Frågan blef emellertid något dunkel efter utfärdande af 1734 års skogsordning, hvilken med framhållande af skatte- och kronoåboens skyldighet att icke utan särskildt tillstånd fälla någon frisk och duglig furu, masteträd, spira, timmerstock och storverksträd eller ämne dertill, stadgade vid öfverträdelse häraf bötesansvar och utgifvande af skadeersättning. Det uppstod nämligen tvifvelsmål, om dermed rättighet var medgifven för skatteåbo, hvilken af mången ej ansågs vara jordegare, att utbekomma samma ersättning; och resolutionen å allmogens besvär den 12 december 1734 § 17, som föreskref att amiralitetskollegium, förrän hygge af masteträd m. m. för kronans räkning vidtogs, skulle träffa accord om betalningen »för sjelfva fällandet af master, spiror och annat kronovirke samt tillhuggningen, dragningen och framkörslan» snarare stärkte än försvagade dessa tvifvelsmål; men desamma undanröjdes uti den år 1739 öfver skogsordningen utfärdade förklaringen, innehållande, att ingen finge utan landshöfdingens tillstånd å kronojord och utan hembud till kronan å skatte-egor hugga eller försälja masteträd och spiror, med tillägg bland annat, att, der kronan ej ville hafva virket, derför vid försäljning inflytande penningar skulle, när trädet stått å skattejord, i sin helhet tillfalla skattemannen, och dermed öfverensstämde bestämmelserna i skogsordningarne af år 1793 och år 1805.

Förutom masteträd och med dem i viss mån likartade spiror samt ämnen dertill voro storverksträd undantagna från krono- och skatteåboens fria förfoganderätt. De sistnämnda, som för bergsdriften voro högeligen nödvändiga, tillades redan tidigt ett visst skydd. När detta först inträffade, är dock svårt att säga. Uti bref af den 22 mars 1717 anbefallde bergskollegium bergmästarne att låta kröna alla till storbyggnad tjenliga träd, hvarefter kollegium uti bref den 17 december samma år till provincialjägmästaren Fr. Angerstein, under förmälan, hurusom öfverallt i bergslagen försports en stor brist å tjenligt byggningsvirke för bergsbruken, som hufvudsakligen vore föranledd deraf att vid kolning uti milorna invräktes träd, som till storbyggnad vore brukbara, förbjöd att sådana krönta träd vid vite af 40 daler s:mt för hvarje, nedfälldes och till kolning användes, i stället att besparas till byggningsvirke vid bruken.

I 1734 års skogsordning förekom yttrande i enahanda syfte, och resolutionen å allmogens besvär af den 17 december 1734 § 45 förklarade att, till beredande af erforderlig tillgång å tjenligt timmer till grufvors och hyttors förnödenhet samt till besparing af storverksträd och ämne dertill, en hvar, som önskade timmer till hyttebyggnad, fortfarande skulle derom anmäla sig hos bergmästaren, som borde föranstalta utsyning af det, som funnes vara behöfligt. Ännu bestämdare uttalande i ämnet förekom uti 10 kapitlet § 9 byggningabalken, hvarest stadgades, att i de skogar, som till bergsbruk hörde, ingen till kolning eller andra ämnen finge fälla något träd, som till storbyggnad vid bergverken vore nyttigt, vid äfventyr af femtio dalers bot för hvarje trä; hvarefter dels kongl. förordningen den 19 april 1740 § 18 om dylika träds utkröning meddelade föreskrift, dels kongl. förordningen den 3 februari 1749 stadgade, att den som syrde eller annorlunda förderfvade ett fullkomligt maste- eller storverksträd, skulle böta 50 daler och betala värdet samt att den, som på lika sätt behandlade ämne dertill, skulle plikta 25 daler s:mt.

För att nu återkomma till lagstiftningen om de bärande träden, visade sig såsom bekant under början af frihetstiden ett lifligt bemödande att bereda en ökad tillgång af ek och bok, medan åter mindre afseende fästes å de öfriga.

---

[1]) Uti Svea Hofrätts cirkulär den 26 novembember 1696 förklarades, att den, som förbröte sig emot förordningarne om ekars och andra förbudna träds nedhuggande, skulle, vare sig han derför pligtat med penningböter eller lidit »corporalt straff», ingalunda få behålla sjelfva trädet utan detsamma vara underkastadt confiskation; och borde den, som tillhandlade sig olofligen afverkadt dylikt virke, blifva till lika böter fälld, som den hvilken huggit trädet. — [2]) Kongl. brefvet den 28 februari 1632 till Claes Fleming med svar å en hans föregående skrifvelse, deri omförmälda förslag förekommer.

Ridderskapet och adeln fick icke ens bibehålla sin gamla förfoganderätt öfver den å frälsejord varande ekskogen utan stadgades den 1 juni 1728 för egare deraf en viss hembudsskyldighet till kronan af ekvirke.

Dessförinnan hade uti förordning den 13 februari 1725 angående en allmän ek- och bokplantering i Göteborgs och Bohus, samt Elfsborgs län med Dalsland meddelats åtskilliga för den jordbrukande befolkningen tryckande bestämmelser. Här ålades nämligen en hvar, som å landet byggde och bodde, att oberoende af stånd redan under hösten nämnda år eller derefter, så snart tillfälle dertill yppade sig, insamla »till det ringaste för hvart helt hemman 100 st. ållon, 50 på ett halft, och så vidare proportionaliter af ek eller bok, hvilka ållon skulle, efter det att de under vintern förvarats på ett ställe, der de af värme ej förtorkades, uppå våren nedsättas invid gårdarne, der den bästa jordmån funnes, och skydd emot kreaturen var beredt, för att sedan utplanteras å inhägnade platser vid äfventyr för en hvar, som eftersatte utförandet häraf, att böta 20 daler s:mt, hvaraf angifvaren skulle undfå en tredjedel, och den brottslige derjemte vara skyldig att ändock fullgöra planteringsåliggandet. Uppkomna ekträd skulle slutligen af jordinnehafvaren i mars och september månader vederbörligen uppqvistas [1]).

Att föreskrifter, sådana som de nu omförmälda, skulle alstra missnöje är temligen förklarligt. Vid riksdagen år 1731 klagade allmogen deröfver, att försummelse af nyssberörda planteringsskyldighet föranledt åtal till och med å orter, der markens naturliga beskaffenhet för fullgörande af densamma lade hinder; och förklarade Kongl. Maj:t i resolutionen den 28 juni samma år, att landshöfdingarne borde inkomma med betänkande om förhållandena å olika orter, hvarefter för en hvar sådan borde fastställas något visst, som skulle planteras. Innan detta skett, saknade på grund häraf de förra föreskrifterna tillämplighet, och uti 1734 års lag, 1 § af 13 kapitlet byggningabalken stadgades blott, att ingen utan särskildt tillstånd hade makt att å kronans egor, allmänning samt skattejord fälla bärande träd, till hvilka ej vidare räknades hägg, likasom att en hvar vore skyldig att för hvarje sådant träd, som emellertid fälldes, plantera två nya. Märkligt är, att dermed ej förenades någon återplanteringsskyldighet för egare af frälsejord.

Väl innehöll 1734 års *lag beträffande olofligt hygge af ek* å krono- och skattejord vissa ansvarsbestämmelser, men desamma ansågos vara alltför milda, hvarföre den 10 januari 1746 särskild förordning i ämnet utkom, enligt hvilken berörda förseelse bestraffades, när den af skattebonden tredje resan föröfvades, med förlust af eganderätten till hans skattehemman [2]).

Sålunda arbetades från ett håll på allt sätt för att åt ekskogen bereda skydd, medan allmogens sträfvanden gingo ut uppå undanrödjande af de bestående inskränkningarne.

Till en tid undertrycktes desamma, men omsider fästes dock dervid allt större afseende. Redan uti resolutionen å allmogens besvär den 17 september 1723 § 42 uttalades, att särskildt tillstånd icke vore erforderligt för att vid rödjande å krono- och skattejord undanskaffa de s. k. risekarne, [1]), under hvilken benämning allmogen sedan sökte att om möjligt hänföra hinderliga ekar i allmänhet [1]).

Ett vigtigt steg å den beträdda banan innebar kongl. förordningen den 23 mars 1742, som tillförsäkrade krono- och skattebo hälften af den uppväxande ekskogen. Enligt denna förordning skulle förteckningar upprättas öfver de å krono- och skattejord befintliga ekar, som syntes vara öfver 10 år; och sedan dessa ekar, hvaröfver särskilda anteckningar skulle föras, blifvit uthuggna, skulle alla de öfriga, liksom de, hvilka derefter planterades eller uppvuxe, till hälften tillhöra jordinnehafvaren, genom hvilket medgifvande man trodde sig kunna ingifva den sistnämnde ett visst intresse för ekskogens vård.

Härpå följde i resolutionen å allmogens besvär den 29 juni 1752 förklarande dels i § 23, att för de ek- och bokträd, hvaråt allmogen och landtmän erhållit utsyning till enskilda nödiga husbyggnader eller andra ändamål, någon betalning ej skulle ifrågakomma, dels i § 64 att åboerne å krono- och skattehemman i de orter, för hvilka särskilda stadganden ej meddelats, skulle, såsom dessförinnan varit vanligt, få utan betalning nyttja och efter egen beqvämlighet afföra och bortrödja de vindfällen af ek och bok, som å deras egor funnes, med skyldighet dock för skogsbetjenterne att tillse det ej andra än verkliga vindfällen tillgrepos.

Den allmänna omsorgen för jordbrukets upphjelpande anvisade under den senare delen af frihetstiden allmogen en ännu beqvämare utväg att befria sig från den besvärliga ekskogen. Uti syftemål att underlätta odlingsarbetet hade redan i 4 § af 13 kapitlet af byggningabalken berättigande lemnats egare af skattejord att utan särskildt tillstånd borttaga apel och oxel, som stode till skada i åker eller äng, hvarjemte der omförmäldes att rätt till fällande af ek och bok, med hvilka samma förhållande inträffade, kunde hos Kongl. Maj:ts befallningshafvande utverkas. Vissa obehag och besvär voro emellertid förknippade med dylika ansökningar om utsyning. Stor betydelse fick i anledning häraf det förklarande, som meddelades i resolutionen å allmogens besvär den 17 augusti 1762. Här yttrades, att Kongl. Maj:t, *som förmodat att genom utgifna förordningar* om ekskogarnes planterande och fredande samt åkrars och dertill tjenliga platsers uppodlande, det ena kunde främjas utan det andra eftersattes, med missnöje förnummit det hinder, som allmogen erfarit för erhållande af utkröning utaf ekar, som å åkrar och ängar stode till skada eller vore för tillämnad uppodling menliga, »helst ekträdet är af sådan art, att det med sine många alnars vidt utsträckte rötter hindrade och betager på hela den platsen all växt af säd och gräs, hvilket blifver för egaren och åboen så mycket kännbarare, som ett sådant träd i mer än 100:de år således helt visst skadar, innan det hinner

[1]) Åtskilliga föreskrifter i fråga om ek- och bokskogen förekommo ock i instruktionen för direktören N. Rahmn af den 13 februari 1725. Jemte föreskrift, att hygge af bärande träd »icke utan i högsta nödfall finge tillåtas», förekom der bland annat, att direktören skulle tillse, att de med utsatt årtal försedde hammare, som skogvaktare vid utsyning begagnade, årligen förändrades, så att man uppå stubben må kunna se, när trädet är fäldt», samt jemföra detta med utgifna ordres och deröfver förda annotationer. — [2]) Der förklarades tillika, att skogs- och jägeribetjente, som befunnes hafva »conniverat med förbudsbrytare», skulle dömas till straffarbete å vissa år eller å lifstiden efter omständigheterna, hvarom i de fullmakter, som för dessa tjenstemän utfärdades, skulle lemnas erinran.

[1]) Af sådan anledning stadgades i resolutionen å allmogens besvär den 12 december 1734 § 53, att risekar vore ek, som ej fattade stam, utan endast bestode »af vanskapliga telningar, som lika ene- och videbuskar sig tätt intill marken utsprida och på det sättet hindra hö- och sädesväxten». Sådana borde af närmaste jägeribetjent på ansökning utsynas, men finge ej derunder inbegripas andra ekar vare sig större eller mindre, »som vid upprinnelsen fattat behörig stam», Dessa borde underqvistas och i växten befordras. Till kontroll att jägeribetjent under risek ej hänförde dugliga träd skulle enligt 1746 års förordning om ekskogarnes befredande § 4 vid närmast infallande ting inom häradet lemnas uppgift å skedd utsyning deraf.

den växt, att det såsom nyttigt till skeppsbyggerier kan användas, hvartill kommer, att ett sådant träd, såsom på det stället alltid hatadt, merendels blifver under växten skadadt och till nyttigare behof odugligt»; af sådan orsak anbefallde, att utkröning ofördröjligen skulle företagas af alla ekar och bokar, som på ofvan antydda sätt voro menliga for åkerbruket, hvarefter, om de ej befunnes till amiralitetets behof tjenliga, åboerne skulle ega att dem fritt borthugga och disponera med bibehållen skyldighet att plantera och freda för hvarje fälld ek eller bok två dylika, men äfven denna skyldighet upphörde, för den händelse att trädet varit torrt, odugligt och ihåligt eller kunde anses såsom risek; sådan skulle nämligen åbo ega att utan utkröning saklöst borthugga [1]).

Der tillämpning af dessa bestämmelser kom att ske, alstrades deraf en omfattande afverkning af ekträd. I följd häraf utgick befallning redan den 14 november 1763 till landshöfdingarne att tills vidare ej bevilja någon utsyning på grund af nyssberörda resolution utan vid behandling af nu ifrågavarande ärenden förfara efter de gamla bestämmelserna. Föga afseende torde dock mångenstädes härvid fästats, så att den förra, för allmogen så gynsamma resolutionen kommit att fortfarande lända till efterrättelse. Dess intressen uti förevarande hänseende främjades ock genom indragningen af jägeristaten år 1766. Den ödeläggelse af ekskog, som derefter flerstädes inträffade, ådrog sig emellertid snart uppmärksamhet. En förändring bragtes härigenom till stånd, och dertill bidrog uti ej ringa mån, att vid återinsättande af jägeristaten år 1770 såsom ett hufvudsakligt åliggande till densamma öfverlemnades att hafva omvårdnad öfver ek och andra bärande träd.

Härmed bereddes förnyad anledning för allmogen att sträfva för en noggrann tillämpning af 1742 års förordning om ekskogen, hvarför erfordrades ett utmärkande af de ekar, som skulle tillkomma kronan.

Till en tid blefvo de gjorda ansträngningarne utan påföljd, men omsider beslutades att företaga de för ändamålets vinnande nödiga undersökningarne. Sådana synas först hafva skett i Kalmar län, der uti nio härad ej mindre än 90,904 ekar utsynades, hvarefter fråga uppstod att för kronans räkning försälja desamma. Detta vann dock ej Kongl. Maj:ts godkännande, utan tillades enligt kongl. brefvet den 17 juni 1783 jordinnehafvaren företrädesrätt till inlösen af ekvirket efter visst bestämdt pris [2]). Endast i fall denne vore dertill obenägen, skulle en försäljning ega rum, hvarvid af den erhållna betalningen $^1/_{20}$ skulle tillkomma kronoåbo och $^1/_{10}$ skattejords egare. Tillika stadgades, att blott 5,000 träd skulle få till afverkning för hvarje år utstämplas.

Besigtningarne fortsattes sedermera inom Kalmar, Blekinge, Östergötlands och Jönköpings län, under iakttagande beträffande dervid befunna vrakekar af ett med det nyss omförmälda öfverensstämmande förfaringssätt [3]).

Genom kongl. förordningen den 21 februari 1789 lemnades det vigtiga medgifvandet, att blott de för kronans behof tjenliga ek-, bok- och masteträden undantoges från skattejordegarens fria disposition. Vid tillämpningen deraf yppade sig dock flera tvifvelsmål. Begränsningarne i afseende å apel och oxel voro väl upphäfde, men, om återplanteringsskyldighet likaledes försvunnit, lemnade förordningen ingen antydan. När förfoganderätten öfver de för kronans behof icke tjenliga ek-, bok- och masteträden skulle för skattejordegaren vidtaga, var jemväl osäkert. Svar beträffande sistnämnda fråga lemnades genom kongl. brefvet den 22 januari 1790, utmärkande, att, förrän en utgallring och inventering af ekarne hunnit företagas, med alla dylika träd borde efter äldre förordningar förhållas. Samma dag utfärdades dock kungörelse angående en allmän besigtning öfver alla å krono- och skattejord befintliga ek-, bok- och masteträd.

1793 års skogsordning undantog icke längre från skattejordsegarens förfogande bokträden, men begränsningen bibehölls med hänsyn till ekar och masteträd, för så vidt de voro för kronans behof tjenliga.

De förut påbörjade besigtningarne fortsattes vid detta förhållande efter utfärdande af nyss omförmälda skogsordning. Olika meningar yppade sig härvid, om besigtningsinstrumenten för att ega giltighet skulle af Kongl. Maj:t pröfvas, eller, om, såsom allmogen ville göre gällande, alla å skattejord varande ekträd, som ej för kronans räkning stämplats, omedelbart, efter det besigtningen afslutats, voro för egaren disponibla.

Den förra uppfattningen godkändes af Kongl. Maj:t, som uti bref den 9 februari 1795 anbefallde sina befallningshafvande i Upland, Vestmanland och alla derifrån i söder belägna landskap att angående ekskogarne tills vidare rätta sig efter kongl. kungörelsen den 22 januari 1790, så att med ekskogen utan åtskilnad komme att efter förra författningar förhållas, intill dess de anbefallda besigtnings- och inventeringsförrättningarna blifvit verkställda samt behörigen pröfvade och fastställda.

Härmed undansköts på obestämd tid inträdandet af den eftersträfvade dispositionsrätten öfver ekskogen; och genom 1805 års skogsordning, som angående ek å krono- och skattejord meddelade det allmänna förklarandet, att sådana träd ej finge utan utsyning afverkas, bereddes en fullständig återgång till de gamla lagstiftningsprinciperna.

Fruktan att frihet beträffande vård af ekskogen skulle leda till dess utödande fick uti ej ringa mån näring af det sätt, hvarpå den medgifna förfoganderätten öfver bokskogen af skattejordsegare tillämpats. Under slutet af nästlidna århundrade, hade nämligen samma skog, som genom sin starka beskuggning hindrade gräsväxten och hufvudsakligen hade betydelse för användning till förfärdigande af vissa slöjdalster och till bränsle, temligen allmänt blifvit i hög grad missvårdad, hvarför 1805 års skogsordning, om den än bekräftade skattejordegarens rätt öfver bokskogen, dervid fäste såsom vilkor, att missbruk ej skedde.

Under början af det nya statsskick som med år 1809 vidtog, framkommo, såsom förut blifvit omförmäldt, vid flera på hvarandra följande riksdagar förslag till upphäfvande af den gamla lagstiftningen om ek å skattejord [1]).

[1]) Likartade allmänna förklaranden synas äfven dessförinnan egt rum. Så omtalades i kongl. proposition den 2 juni 1738 § 1, att några år förut Kongl. Maj:t skulle medgifvit afrödjning och försäljning till den mestbjudande af alla odugliga samt åker och äng till skada stående ekar och bokar å krono- och skattehemman uti Kronobergs och Skaraborgs län. — [2]) Lösningspriset å vrakekar för jordinnehafvaren skulle utgöra 16 sk. för träd af 2 alnars diameter och 12 sk. för träd af 1 $^1/_2$ alns diameter o. s. v. allt beräknadt 1 aln från roten. — [3]) Derefter hade ytterligare 46,160 ekar inom Kalmar län blifvit med vrakstämpel utmärkta. I Medelstad härad af Blekinge hade utsynats 3,969, i Östergötland 17,385 ekar; se härom kammarkollegii och amiralitetskollegii utlåtande den 31 januari 1785.

[1]) Till uppmuntran för skattejordsegare och kronoåboer utfärdade förvaltningen af sjöärendena den 7 mars 1826 kungörelse angående af Kongl. Maj:t beviljade premier för å krono- och kronoskattejord befintliga väl vårdade ekar, som vid fällning lemnade rarare piecer för kronans behof.

Omsider utfärdades den 28 oktober 1830 förordning angående rättighet för egare af kronoskattehemman, berustade säterier och stadsjord af kronoskatte natur att genom lösen förvärfva egande och oinskränkt dispositionsrätt ej mindre till den ekskog, som af sig sjelf eller i följd af verkställda planteringar uppvuxe å skattejord, än ock till den befintliga ekskogen med undantag af sådana ekar, som då funnes och vid dessförinnan verkställde eller derefter skeende undersökningar blefve såsom för kronan användbara antecknade, och hvilka borde emot betalning efter gällande taxa för kronans räkning få fällas och afföras.

Beträffande den framdeles uppväxande ekskogen skulle lösen utgöra ett för hvarje helt hemman bestämdt belopp 24 skillingar banko, men med hänsyn till befintliga, ehuru till kronans behof odugliga ekar skulle efter beskaffenheten och antalet af de å hvarje särskildt hemman varande ekarne lösen på ett särskildt i förordningen angifvet sätt beräknas. Den sålunda uppkomna godtgörelsen kunde antingen på en gång eller fördelad på flere år utgöras, och hade den, som vederbörligen erlagt lösen för ekskogen, dermed äfven förvärfvat rätt till de å hans egor varande eller framdeles uppväxande maste- och storverksträden [1]), hvarjemte slutligen må om ifrågavarande förordning nämnas, att densamma, som i öfrigt bibehöll gällande stadganden angående ekskogen å kronohemman, medgaf innehafvare af sådan jord för upphuggen ek till kronans behof enahanda betalning som egare af skattejord förunnades [2]).

Kronomarker i Norrland.

Innan afvittringen för de hemman och lägenheter, som uppkommit å de norrländska kronomarkerna, beredt en bestämd skilnad emellan den jord, som tillhörde den enskilde, och sådan, som tillkom staten, var beträffande samma marker en noggrann tillämpning af gällande bestämmelser i fråga om skogsvård å kronoparker och allmänningar omöjlig.

Sålunda hade med säkerhet den jordbrukande befolkningen under nämnda förhållanden rätt att utan några inskränkningar å de egentligen såsom kronans tillhörighet betraktade markerna taga sådana skogseffekter, som till bränsle, husbyggnad, tjärubränning m. m. voro erforderliga. Huruvida det härvid för hemmansbrukare var tillåtet att obegränsadt till sågverken afverka timmer, må dock lemnas osagdt.

Afvittringen åvägabragte i dessa trakter en vigtig förändring. Dermed erhöllo hemmanen det utrymme i skog och mark, som för dess innehafvare ansågs vara behöfligt. För desse stod det sedermera icke öppet att njuta skogsfång å det kronan tillagda området, och var staten oförhindrad att vid den rätt till skogsfång å sistnämnna plats, som af en eller annan anledning meddelades, fästa skyldighet om erläggande af en viss afgift.

Såsom bekant förbehöll kronan sig en viss betalning för den stockfångst å kronoskog, som förunnades sågverken. Erläggande af »stubböre» för medgifven rätt till virke torde äfven vid andra tillfällen af kronan betingats [1]). Föga betydlig var emellertid den inkomst, som sålunda tillflöt statsverket. Uti 1805 års skogsordning ådrog den sig likväl uppmärksamhet, och förelades Kongl. Maj:ts befallningshafvande yttra sig, huru vidt och på hvad sätt från kronans marker försäljning af bräder, timmer och balkar, tjära m. m. redan skett samt vidare borde befordras eller inskränkas.

En tid derefter [3]) utkom allmänt stadgande, att stubbar å kronoallmänningar, parker och gehäg finge till tjärubränning i mån af tillgångarne utsynas, utan att dermed förenades skyldighet att utgifva någon betalning. Antagligt är dock, att, der afgift efter gammal sedvana förekom, densamma ej upphörde. Detta egde bland annat rum i Vesterbottens län, såsom inhämtas af kongl. brefven den 21 februari och den 5 juli 1826, utmärkande, att för utsyning af stubbar jemte torra träd och vindfällen till tjärubränning från kronoskogarne derstädes skulle utgå en särskild s. k. stubböresafgift, som borde bland statsmedlen upptagas och redovisas.

Kronohemmans- och nybyggesåboer samt skattehemmansegare, hvilka ej bekommit bestämda egoområden, voro dock, efter hvad kongl. brefvet den 6 maj 1830 [4]) utvisar, oförhindrade att utan föregående undersökning och syn samt utan afgift å kronomarker, angränsande deras hemman och lägenheter, till tjärubränning afhämta dertill tjenliga stubbar, rötter och vindfällen.

För de trakter, der pottasketillverkning utgjorde ett gängse näringsfång, tillkommo likartade bestämmelser. Nyssberörda kongl. bref den 21 februari 1826 lemnade berättigande till utsyning af stubbar efter löfträd å kronoskogarne i Vesterbottens län mot afgift till kronan af en åttondedel utaf värdet å hvarje tunna nedbränd aska, hvarefter kongl. brefvet den 3 mars 1837 förklarade, att enahanda rätt, som genom berörda kongl. bref den 6 maj 1830 lemnats hemmans- och nybyggesåboer att till tjärubränning taga stubbar, rötter och vindfällen å der omförmälda kronan tillhörande områden, skulle ega tillämpning i afseende på afhämtning derifrån af dylika skogseffekter för be-

---

[1]) I kammarkollegii protokoll för den 5 februari 1783 förekommer förslag om en afgift, beräknad att utgöra för hvarje läst å bygdt fartyg, hvartill virke från kronoskog tagits, 1 riksdaler specie, när virket hämtades från kronans afvittrade, och 32 skilling, när det tagits från dess oafvittrade skog.

[1]) Skyldigheten att betala ekskogslösen drabbade, i följd af det samband hvaruti den ställdes med maste- och storverksträd, äfven kronoskattehemman i Norrland. — [2]) All betalningsskyldighet upphörde i följd af kongl. förordningen den 8 oktober 1875. — [3]) Kammarkollegii kungörelse den 8 februari 1814. — [4]) Detta bref hade tillämplighet jemväl i Norrbottens, Jemtlands, Gefleborgs och Vesternorrlands län.

redande af pottaska, dock att beträffande kronans öfriga skogsområden enahanda rätt förknippades med skyldighet att derför utgöra en afgift, som skulle uppgå till $^1/_{16}$ af pottaskans värde efter årligt markegångspris, med den grund för beräkningen, att 10 enbetslass åtginge till en tunna nedbränd aska, hvilken skulle gifva $1^1/_2$ Lq kalsinerad pottaska.

Äfven för rätt att å kronopark verkställa kolning påbjöds en viss betalning. Stadgande härom förekom i kongl. brefvet den 5 april 1839. Dermed medgafs kronohemmans- och nybyggesåboer i Öfverkalix socken samt södra och östra delarne af Gellivare lappmarkssocken att emot afgift till kronan af en skilling banko för hvarje tretton qvarters kubikstafrum ved å kronomark, angränsande deras hemman och nybyggen, verkställa kolning af växande skog för bergverkens behof. Samma medgifvande lemnades sedan genom kongl. brefvet den 11 april 1844 beträffande öfriga delar af Norrbottens län likasom Vesterbottens, Vesternorrlands och Jemtlands län.

Sistberörda kongl. bref fick ytterligare betydelse derigenom, att enligt detsamma Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Norrbottens län skulle ega att »i likhet med hvad tillförene varit vanligt» uppå ansökning medgifva skattehemmans- eller kronohemmans- och nybyggesåboer att från kronans skogar, efter det syn å trakten hållits af kronobetjent och två nämndemän, till afsalu afverka fullmogna, till timmer, plankor och bräder tjenliga träd emot förut vanlig afgift, utan att likväl den skogstrakt, hvarå utsyning skedde, finge hårdare anlitas, än att den för framtiden kunde lemna enahanda årliga tillgång af sådana träd, som för timmer eller bräder vore användbara. Sedermera lemnades genom kongl. brefvet den 24 november 1857 en likartad tillåtelse med hänsyn till Vesterbottens län.

Vid nu omförmälda tillfällen bereddes rättighet till skogsfång å kronomark endast för sådana personer, som å orten hade hemmansbruk och hvilka man på detta sätt ville bereda en biförtjenst. Ett bibehållande af lagstiftningen på denna fot visade sig emellertid från flera synpunkter olämpligt [1]). Dermed utestängdes den del af befolkningen, som icke innehade jordbruksfastighet, från det förvärfsmedel, som låg uti erhållande af skogseffekter från kronoskog.

Ett uttryck af den förändrade uppfattning, som sålunda så småningom gjorde sig gällande, är till en början kongl. brefvet den 26 juni 1844 [2]), hvarmed rätt öppnades för innevånare i allmänhet uti de norrländska länen att bekomma skogseffekter å dervarande kronomark, under iakttagande af vissa kontrollföreskrifter, såsom skriftlig anmälan hos Kongl. Maj:ts befallningshafvande med uppgift å det ställe, hvarifrån sökanden önskade afhämta tjäruvirket, kungörelse derom i orten, syn till utrönande af tjäruvirkets beskaffenhet och belopp m. m. Enahanda grundsats uttalades sedermera i kongl. brefvet den 20 april 1859 i fråga om upplåtande å kronomarker i Vesternorrland af sådana träd, som blifvit af skogseld skadade, emot en afgift, som i hvarje fall skulle å offentlig auktion bestämmas, men ej finge understiga 12 öre för hvarje utsynadt och behörigen stämpladt träd, hvarefter likartad föreskrift lemnades i kongl. brefvet den 2 juli 1859 för Vesterbottens län [1]).

Vid denna tid bibehöllo dock de ofvanberörda kongl. brefven den 11 april 1844 och den 24 november 1857 fortfarande giltighet. Desamma, likasom i öfrigt allt hvad angående utsyning i de norrländska länen äfvensom Stora Kopparbergs län blifvit stadgadt, upphäfdes emellertid af kongl. förordningen den 21 december 1865. Enligt densamma skulle i de nämnda länen all afverkning af skogsalster å kronohemmans och nybyggens områden samt kronoparker, öfverloppsmarker, oafvittrade skogar och sågverkens mot skogsränta utbrutna områden, med undantag af hvad till hemmans, nybyggens eller boställens oundgängliga husbehof erfordrades, ske efter utsyning af vederbörande skogstjensteman. Kronohemmans- och nybyggesåboer, likasom skatte- och frälsehemmansegare tillerkändes rätt till utsyning endast å de vid afvittring dem tillagda och afrösade eller under afvittring provisionelt utstakade områden, eller, der sådana icke förekomme, å viss begränsad trakt af den närmast belägna kronomarken, men å de delar af kronoskogarne, hvarest uteslutande rätt till utsyning af skogseffekter ej tillkomme nämnde åboer och jordegare eller egare af sågverk i anledning af skedd utbrytning till ersättning för privilegierad stockfångst, borde allt virke, som kunde lämpligen aflåtas, till den högstbjudande försäljas [2]).

Samtidigt dermed att hushållningen å kronoskogarne i väsendtlig grad förändrades, inträffade en betydelsefull rubbning af de dittills följda grundsatserna i fråga om upplåtelse af mark för nybyggesanläggningar. Desamma hade sedan äldre tider ansetts böra på allt sätt underlättas, och ännu i kammarkollegii cirkulär den 14 april 1824 förklarades beträffande de i rikets norra provinser varande kronomarkerne, att dessa, som i anseende till folkbrist och felande kommunikationer i deras dåvarande skick vore af föga värde, icke kunde med större nytta för det allmänna användas än till nya hemmans anläggning för att befordra landets uppodling och befolkning.

Vidhållande af sådana grundsatser, sedan skogen vunnit ett förut icke anadt värde, visade sig emellertid leda derhän, att personer under förevändning af nybyggens och hemmans anläggning tillegnade sig ganska betydliga områden af de skogbärande öfverloppsmarkerne och inskränkte sina odlingsföretag till det minsta, som möjligen läte sig förena med jordens bibehållna besittning, under det att sträfvandena hufvudsakligen riktades å en för största möjliga vinst under närmaste åren utan omtanka för skogens framtida bestånd beräknad afverkning, hvarigenom öfverloppsmarkernas upplåtande åt en så beskaffad företagsamhet, som på flera ställen i rikets norra län ådagalagt sina förderfliga verkningar i afröjda skogar utan något i stället uppkommet åkerbruk af betydenhet, för kronan framställde sig såsom i hög grad menligt. I anledning häraf och då det var vida lämpligare

[1]) Den hemmansegare och åboer lemnade uteslutande rätten till utsyning å kronomark skulle, efter hvad det vid flera riksdagar uppgafs, hafva medfört, att utsyningsutslag gått såsom en handelsvara. — [2]) Bestämmelserna uti detta bref lära emellertid, att döma af ständernas skrifvelse den 8 april 1854, hafva föranledt, att vid något tillfälle uteslutande tillstånd till tjäruämnens afhämtande å ett vidsträckt område förunnats enskild person, som derefter, utan att personligen begagna sig af sådan rätt, upplåtit den till personer af allmogeklassen emot särskild godtgörelse. I följd af denna skrifvelse ansåg Kongl. Maj:t i bref den 19 april 1856 sig blott böra stadga, att resolutioner för afhämtning af tjärutillverkningsämnen från kronans skogar i de norra länen ej finge ega giltighet för längre tid än nästföljande tolf månader.

[1]) Kongl. brefvet den 24 november 1857 öfverflyttade redan å skogs- och jägeribetjeningen i Norr- och Vesterbottens län den befattning med skogsutsyningar å kronomarkerna derstädes, som förut tillhört kronobetjeningen; i sammanhang hvarmed gåfvos åtskilliga föreskrifter i afseende å ordningen och sättet för skogsutsyningars verkställande, ersättning för dylika förrättningar m. m. — [2]) För närvarande gäller Kongl. Maj:ts förnyade förordning angående utsyning och försäljning af skogsalster från kronans skogar i Stora Kopparbergs län samt de norrländska länen af den 18 september 1874.

för kronan att bibehålla och sålunda äfven åt framtiden bevara de skogsmarker, som vid afvittringen blefve öfriga, samt till följd af sitt läge och beskaffenhet kunde ställas under allmän förvaltning, men till enskilde öfverlåta öfverblifvande kronomarker, med hvilka detta ej vore förhållandet, anbefallde Kongl. Maj:t i bref till kammarkollegium den 25 maj 1860 Kongl. Maj:ts befallningshafvande i de norrländska länen, att hvar för sig, efter det sådan undersökning förrättats, som vore erforderlig för utrönande, hvilka kronoskogar lämpligen kunde bibehållas och hvilka borde till enskilde upplåtas, hos Kongl. Maj:t framställa förslag rörande förmånligaste sättet för nämnda skogars användande. Dessa undersökningar skulle emellertid, efter hvad af kongl. brefvet den 8 januari 1864 inhämtas, blott hafva till ändamål att bereda kännedom om skogarnes mer eller mindre sammanhängande läge, skogsmarkens äfvensom skogens allmänna beskaffenhet, flottningsleder, tillfälle till afsättning af skogsalster samt öfriga omständigheter, som kunde inverka å beslutet om skogarnes bibehållande, hvaremot någon uppskattning eller indelning af desamma ej skulle vidtagas.

Häruppå följde förut omförmälda kongl. förordningen den 21 december 1865 angående kronoparkers bildande i Stora Kopparbergs län och de norrländska länen, hvarest stadgas, att af då befintliga eller sedermera uppkommande öfverloppsmarker skulle allt, som befunnes till kronopark lämpligt, bibehållas och vårdas såsom sådan. Till och med från oafvittrad skog kunde afsättande af viss mark till kronopark ifrågakomma, för hvilken händelse Kongl. Maj:ts befallningshafvande skulle af det dertill ifrågasatta området låta verkställa särskild afvittring från angränsande hemman. Uppkommen öfverloppsmark, som icke lämpligen borde för kronans räkning bibehållas, borde åter enligt kongl. kungörelsen den 29 juni 1866, om lägenhet till anläggning af nybygge förefunnes, dertill upplåtas, under det att, om marken icke vore härtill tjenlig, densamma med undantag af s. k. renbetesland skulle, enligt samma dag till kammarkollegium aflåtet kongl. bref, efter Kongl. Maj:ts beprövande i hvarje särskildt fall antingen under vissa uppgifna vilkor förenas med hemman, som der förut emot smörränta begagnat mulbete, eller efter skedd skattläggning till den högstbjudande under eganderätt försäljas.

Afvittringen.

Sträfvan att åvägabringa emellan olika fastigheter tydliga rågångar har städse följt med uppkomsten af en högre kultur.

Från slutet af 1600-talet hade i mellersta och sydliga Sverige byalag och gårdar i allmänhet sina egoområden temligen noggrannt angifna, och var det hufvudsakligen blott med hänsyn till de å allmänningsmarker uppkomna hemmanen och lägenheterna, som under den derefter följande tiden ett ingripande från styrelsens sida måste för ordnande af jordegandeförhållandena ske.

Annorlunda tedde sig deremot förhållandena i Norrland samt vissa delar af Vermland och Dalarne.

Äfven här funnos visserligen byar, som redan under 1600-talet icke saknade omkring sina egor rå och rör, men detta var snarare undantag än regel särdeles norr om det nuvarande Helsingland.

Förnämsta anledningen dertill låg uti inbyggarnes näringsverksamhet. För dem hade icke åkerbruket synnerlig betydelse, utan var det egentligen genom jagt, fiske och boskapskötsel i förening med svedjande å skogsmark, som tillfälle till utkomst bereddes; och af sådan orsak förefanns ingen nödvändighet att noga utmärka de egoområden, som skulle de enskilda byalagen tillkomma. Ett visst angifvande af den ungefärliga omfattningen skedde dock vid flera tillfällen.

Redan Helsingelagen stadgade för utsträckningen af uppkommande nybyggen en viss begränsning [1]), och äfven derefter meddelades åtskilliga förklaranden om de gamla hemmanens rättigheter beträffande den omgifvande skogsmarken [2]).

Sålunda bibehöll sig tillståndet intill senare delen af 1600-talet. Vid denna tid hade flerstädes i de nordliga trakterna af riket uppkommit bruksanläggningar, hvilka icke allenast ökade förbrukningen af skogseffekter utan också rigtade uppmärksamheten å det för bruksdriften farliga sätt, hvarpå befolkningen der handterade skogen.

Belysande uti förevarande hänseende är bergskollegii bref den 1 februari 1682 till guvernören i Norrland Georg Sperlingh. Här anmärkes, hurusom skogarnes i Norrland af svedjande och sågtimmershygge förorsakade förödelse egentligen vore beroende derpå, att å denna ort någon allmänning ej blifvit afvittrad, utan byarne tillegnade sig några mils distrikt af skog och mark med stora öknar igenom till hinder för uppkomsten af jernbruk, hvarföre kollegium anbefallde, att allmänningarne der såsom annanstädes borde ifrån bolbyarnes egor behörigen afsöndrade och skiljda varda »på det sådane importante och Kongl. Maj:t med rätta tillkommande orter och lägenheter icke måge så förödda och förderfvade blifva».

Vigten af allmänningarnes afskiljande påpekades ytterligare af kollegium uti bref till samme guvernör den 16 oktober nämnda år. Härvid uttrycktes tillika, att till upplysning om storleken af

[1]) Se sid. 1. — [2]) I det märkliga brefvet den 20 april 1542 om upplåtande af Norrlands skogar till nybyggen förklarades, att »hvarcken sockner, bygdelag, enslige gårdar eller annen bygd skall her eiffther wold och macht haffva att förmene eller förbjude them, som på skogerne eller ödis marckerne byggie wele, så fierran det icke skeer opå theres egne bolstädher, engier, eller fäbett ther wår fougte samfelt med tolff owilde och ther till besworne män bese och ransake skole». Med detta uttalande må jemföras kongl. brefvet den 24 januari 1543, der det säges: »till thet fierde om the nybygde gårdar, som gamble odelbyer förnär eller till meens bygde äre, hafwe wij så buditt och befaledt att ther som sådane nybyggen äre schola heredshöffdingen med the wij ther till i nämpden besworne och fougten ther samestedz ther om syne, ransake och lagligen affseye, hwadt som rett eller orett bygt är och så updömas thet som olagligen bygt är».

de frånskilda allmänningarne öfver desamma skulle uppvisas geometrisk affattning med föreskrift om tillämpning vid afvittringen af konung Gustaf I:s till reglerande af stridiga anspråk vid nybyggen i Norrland år 1542 utfärdade påbud.

Behofvet af en ny förordning framstod emellertid klart, och den 19 december 1683 utkom såsom bekant den första, för de norrländska provinserna kanske företrädesvis afsedda afvittringsförordningen, enligt hvilken det skulle åligga vederbörande embetsmän att efter hvar bys och gårds egenskap och beskaffenhet pröfva dess rågångar och, der sådana felades, tillägga hvar och en så stort utrymme i skog och mark, som funnes skäligt och till fullsatta hemman erfordrades, hvarefter det öfriga skulle derifrån afskiljas och afvittras samt Kongl. Maj:t och ingen annan tillhöra [1]).

Under åberopande af denna förordning, som uppenbarligen tillkommit för att i främsta rummet tillgodose bergshandteringens och kronans förenade intressen, gjorde bergskollegium under närmast följande år vid olika tillfällen gällande, att landshöfdingar och andra embetsmän borde till ålydnad af de i förordningen gifna föreskrifterna ofördröjligen för de hemman, som saknade bestämda egoområden, åvägabringa en afvittring och derefter för kollegium uppgifva omfattningen af de för kronan öfverblifna markerna, om hvilkas upplåtande emot rekognitionsafgift det sedan tillhörde kollegium att föranstalta [2]).

I de trakter, som blefvo föremål för en afvittring, åstadkom densamma för befolkningen vigtiga inskränkningar uti den förut obegränsade rätten till svedjande och skogsfång. Härom vitnar bergskollegii uti bref den 7 februari 1691 till vice landshöfdingen i Vesternorrlands län Carl Hård uttalade förbud emot skogshygge, svedjande och sågande »å kronans allmänningar», med tillägg att bergmästaren borde af de »afvittrade skogarne» tilldela Iggesunds bruk så mycket som befunnes behöfligt.

Den afvittring, som på föranstaltande af bergskollegium bragtes till stånd, förekom hufvudsakligen i Vermland och i den sydliga delen af Norrland, likasom i de skogstrakter af det mellersta Sverige, der för de af nybyggen uppkomna hemmanen ett tillstånd likartadt med det i Norrland allmänna bibehållit sig, under det att åter uti de nordligaste delarne af landet frånvaron af en ordentlig skattläggning gjorde en afvittring vid den tid, hvarom nu är fråga, både omöjlig och obehöflig.

Med hänsyn till det egentliga Norrland förekom sålunda blott i Gestrikland och i vissa delar af Helsingland någon afvittring. Beträffande förstnämnda landskap uppgaf emellertid bergskollegium uti skrifvelse den 7 december 1700, under åberopande af häradshöfdingen Samuel Forsells bref, att allmänningarne derstädes till största delen blifvit från enskildes egor afvittrade.

Dervid torde dock blott skett en utbrytning af de större byalagens områden. Enstaka hemman likasom mindre, icke uti mantal satta lägenheter bibehöllos säkerligen vid rätt till mulbete och skogsfång, utan att desamma ansågos utgöra hinder för upplåtande till bergverk af den skogstrakt, hvarå de voro belägna. Häraf kom, att de afvittrade eller med andra ord från byegor afskilda skogarne icke alltid voro kronans obegränsade och odelade tillhörighet, men dervid fästes föga afseende.

Skogsordningen af år 1734 föreskref vidtagande af afvittring, der sådan ej dessförinnan egt rum. I § 1 derstädes stadgades nämligen, först med hänsyn å förhållandena i sydliga och mellersta delarne af riket, att, ehuruväl »allmänningarnes afvittring från angränsande byar lärer vara skedd, dock som flera ännu torde kunna utsökas, så böra de, der det icke redan skett, först af landtmätare geometrice aftagas och sedan derom lagligen ransakas och dömas»; hvarefter beträffande de stora skogar och ödemarker, hvilka utom bygdelagen voro belägna och kronan tillhörde, i § 12 förklarades, dels att dervarande torp, som efter skedd ransakning ansågos böra blifva beståndande, skulle, när sådant ej förut skett, tilldelas så mycken skog och utrymme, som emot den åsatta skatten svarade, utan rätt för dem, att derefter, vid äfventyr af böter för åverkan, med »fällande eller svedjande» öfverskrida dem lemnadt område, dels att hemman eller by, hvars egor stötte till ödemark utan att vara derifrån afskild, skulle efter undersökning om dess beskaffenhet, tilläggas skog, som skäligt vore och till fullsatta hemman nödigt pröfvades, medan åter den öfriga, kronan tillhörande skogen skulle noga begränsas.

Att med ledning af dessa bestämmelser afgöra utsträckningen af den mark, som vid afvittring borde tillkomma ett hemman, var naturligen ej en lätt uppgift. Afseende skulle nämligen fästas såväl å markens beskaffenhet som å hushållningen inom orten. Derjemte borde vid afvittringen de olika egoområdena icke få en större utsträckning än den, som tillkomme enskilda vederbörligen afrösade hemman i trakten. Att tillämpa dessa olika grunder, var emellertid i enskilda fall nästan omöjligt, särdeles som omfattningen af de egor, hvilka under föregående tid till ett hemman brukats, ej kunde lemnas alldelas obeaktadt, hvadan också förhållandena förblefvo temligen oförändrade. Endast för meddelande af skogsanslag till vissa bergverk kom ibland en afvittring att ske, hvilken dessutom gemenligen blott torde hafva haft karakter af en utbrytning af viss mark från det fortfarande odelade området. Dermed vanns väl det hufvudsakliga ändamålet med förrättningen, men på samma gång bibehöll sig för ortens jordbrukande befolkning ett samfällighetstillstånd, likartadt med det förutvarande, ehuru på en förminskad yta.

Angelägenheten att för de enskilda hemmanen och byalagen i Norrland åvägabringa afskilda områden framhölls, såsom här ofvan blifvit anmärkt, vid de förhandlingar, som föregingo utfärdande af 1739 års förklaring öfver skogsordningen. Härvid erinrades dock tillika om de olika hinder, som deremot uppställde sig. Så meddelade landshöfdingen i Vesterbottens län G. Gyllengrip beträffande detta län, att der saknades till och med en liggare å hemman och byar. Refning hade ej skett och två landtmätare, som voro dermed sysselsatte, hunno ej att samtidigt uppgå rågångarne, hvarförutom anfördes, hurusom det skulle befinnas svårt att utdöma de långt in i skogarne belägna, vid roteringens införande beräknade fäbodarne, desto heldre som, efter hvad det uppgafs, barkbröd ofta vore befolkningens föda samt löf, lafarter och skafmossa användes för djuren, och en sådan hushållning erfordrade stor skogstillgång.

[1]) Kongl. resolutionen den 22 oktober 1686, utmärkande att urminnes häfd ej gällde, då fråga var om kronans rätt, underlättade särdeles i Norrland, der lagliga råskilnader merendels saknades, ett reglerande af hemmanens egoområden. — [2]) Uti bergskollegii bref den 20 februari 1691 föreskrifves allmänningarnes afvittrande från byskogarne i Öster- och Vester-Dalarne. Hemmansegarne, säges det der, »kunna ej pretendera mer än deras tilldelta byaskogar». Förordnande borde meddelas någon, som utsynade och afvittrade kronoallmänningarne från hemmansskogarne, på det de förra måtte kunna användas till bergverkens nytta.

I Ångermanland påskyndades afvittringen i följd af tillfälliga omständigheter. Uppå ansökan af enskilde personer hade Svea hofrätt förordnat auskultanten Haqvin Huss att förrätta allmänningsutbrytning för vissa bergverk, men som det ej var bestämdt, huru långt enskilda egor å de omgifvande skogstrakterna sträckte sig, hade hela förrättningen afstannat. Detta gaf dåvarande landshöfdingen i länet, grefve C. G. Bjelke anledning, att hos Kongl. Maj:t anhålla, att Huss måtte anmodas att från enskildes egor afsöndra och utbryta alla krono- och bruksallmänningar i Ångermanland, hvartill skäl hämtades af det uppgifna förhållandet, att socknarne i detta landskap hade sitt läge å ömse sidor om Ångermanelfven, den ena efter den andra med sina skogar och allmänningar, sträckande sig allt intill fjellet, såsom radier följande på hvarandra, så att det efter landshöfdingens mening vore lämpligast, att öfverlåta denna förrättning till en person för hela orten. Ärendet remitterades den 30 juni 1736 till kammarkollegium, som den 10 derpå följande juli afgaf infordradt yttrande, utan att kollegium emellertid då kunde lemna begärda upplysningar i fråga om de i Vesternorrland varande hemmanens lagliga utsträckning. Uti ett senare betänkande af den 22 juni 1742 meddelade kollegium, att, efter uppgift af öfverdirektören vid landtmäteriet J. Nordencreutz, byskogarne å de kartor, som öfver flertalet socknar i Ångermanland funnos, väl med skiljolinier voro aftecknade, men att, efter hvad landtmätarne i orten tillkännagifvit, linierna tillkommit på grund af angränsande åboers »hörmälen» efter de bäckar, berg och trän, som ansetts utmärka i saknad af lagilda rå och rör en begränsning [1]). Förslag till instruktion för afvittringsmännen i Ångermanland bifogades sist omförmälda betänkande, och sedan Kongl. Maj:t den 2 oktober 1742 godkänt instruktionen, aflät kammarkollegium den 23 november samma år bref till landshöfdingen E. Odelström, hvarvid, med hänvisning till den samtidigt öfversända instruktionen, erinrades, att den af allmogen och bruksegarne önskade skogsdelningen borde, så snart årstiden det medgåfve, företagas. Verkställandet af densamma skulle öfverlåtas åt två i orten varande landtmätare, hvilka i förening med häradshöfdingen eller hans vikarie tillika med halfva nämnden och vederbörande kronobetjent skulle, efter hvad det här förklarades, alla efter ed och samvete så sköta denna förrättning, att kronan och allmogen å båda sidor skedde rätt, men hemmanen dock ej tillades större del i skog än den, som emot deras skattläggning och dervid satta ränta svarade.

Å sistnämnda omständighet torde hufvudsakligt afseende hafva fästats. Betydliga förminskningar skedde derför ibland å hemmanens förutvarande områden. Orättvisan häraf syntes för allmogen så mycket större, som densamma till stöd för sina anspråk hade att åberopa åtskilliga märkliga handlingar. Så anfördes, hurusom — uppå klagomål från denna landsort, att till hemman, som närmast angränsade den öde skogen, oberoende af dess egna utegor å den egentliga allmänningen försvarades stora landsträckor till men för den, som bodde längre ner i socken, — genom kongl. resolutionen den 3 mars 1660 förklarats, att detta vore en sak, som hörde till laga ting, dit den sålunda hänsköts; hvarefter å landsting i Ångermanland den 18 juni samma år »landzenss fullmächtige 24» hade resolverat, att, ehuruväl, enligt ett af Gustaf II Adolf meddeladt bref, bonde egde att försvara skog till half annan mil, det oaktadt bolby, som låge näst under skogen, blott skulle njuta en half mil å densamma, men att »sedhan på dhen andra halfwa myhlen eller vijdare längre bort till skougz måge giäldsens eller socknemännerne tillijka med bohlbymännerne byta sig emellan, som dhe kunna åsämjas om, dock så att inge fäbodställen sedhan må byggias närmare bohlbyn än een myhl, der fiället så långt räcker» [1]). Allmogen försummade härförutom icke att påpeka, hurusom de uti provinsen från år 1673 till år 1685 upprättade och af Kongl. Maj:t den 10 mars sistnämnda år stadfästade skattläggningsinstrumenten, som tydligen utvisade, att vid hemmantalets beräknande den innehafda skogen lika väl som åkern och ängen tagits i betraktande, innefattade en viss bekräftelse å besittningsrätten till de skogsmarker, som under hemman och byar af ålder försvarats, om än de ej varit af rå och rör omgifna.

Till förtydligande af den utfärdade instruktionen meddelade Kongl. Maj:t uti bref till kammarkollegium den 17 mars 1752 åtskilliga bestämmelser, hvilka dock ej inneburo något godkännande af allmogens anspråk. Der förekom bland annat, att i de fall, då skogen, såsom på många ställen skulle hafva varit förhållandet, inemot och öfver halfva milen genom omätligt svedjande och timmerhygge blifvit uthuggen, blott den tillständiga utrymd af skog och mark, som till gårdsfång pröfvades skälig, skulle medgifvas, med rätt dock för åboerne att efter utsyning å kronoallmänningarne få hugga timmer och virke till husbyggnad, tills dess sådant på deras egen utrymd gåfves [2]). Härmed må jämföras resolutionen å allmogens besvär den 29 juni 1752 § 70, hvarest, — i anledning af allmogens ansökan, att ingen skogstrakt finge för kronoallmänning förklaras eller till bruk öfverlemnas, innan först by- och och hemmansskogar till den vidd och storlek, de af ålder egt, blifvit afvittrade och sedan så stora trakter till sockens och häradsallmänningar anslagna, som svarade mot ortens behof, — stadgades, att ansökan, så till vida som den grundade sig å 1 och 14 §§ af 1734 års skogsordning, vore skälig, men att redan ifrån byegor afvittrade kronoallmänningar och rekognitionsskogar ej finge rubbas, utan att dock allmogen dermed förmenades återsöka olagligen afhänd skogsmark.

Motståndet å allmogens sida afstannade ej med denna uti tvetydiga ordalag affattade resolution, utan frågan återkom vid 1756 års riksdag, då ständerna aflato till Kongl. Maj:t den 26 oktober samma år daterad skrifvelse i ämnet med anhållan, att, enär 12 kap. 3 § jordabalken ingalunda ovilkorligen fordrade nedsatta

[1]) Uti det åberopade betänkandet uppgafs såsom bidragande orsak dertill, att afvittringen i Norrland försummats, hurusom full ersättning icke beredits tjenstemännen för dermed förenadt besvär. Redan 1695 hade landshöfdingen Frölich anhållit, att en särskild domare skulle för afvittringsgöromålen förordnas, men deraf hade endast följt den 12 februari 1696 meddeladt förklarande, att ordinarie häradshöfdingen med landtmätaren borde fullgöra dessa förrättningar. Den förre tillades dock i anseende till länets omfattning nödig hästelega, hvarjemte nämnden skulle bekomma behöfligt underhåll.

[1]) Det ifrågavarande beslutet finnes intaget i Ångermanlands landsbok för uppgifna år, hvilken förvaras i riksarkivet. Det uttalande af Gustaf II Adolf, hvarå här syftas, torde vara det i ett särskildt fall meddelade kongl. brefvet den 10 juni 1626, der det förekommer, att myndigheterna »ej finge tillstädja någon bonde att försvara konungs allmänningsskog längre ifrån byn än 1 ½ mil». — [2]) Tillika stadgades här, beträffande afvittringsmännens förutvarande åliggande att i brist af skattläggningsinstrument pröfva, huru många tunnland »svedje», byn tarfvade, att en sådan förmån ej annorlunda finge medgifvas än så till vida rymden för oundgängligt mulbete för hemmanet det fordrade. Yrkande hade, utan att vinna erkännande, blifvit framställdt, att företrädesrätt till nya hemman å kronans afskilda trakter borde tillkomma barn till dem, från hvilkas gårdar afvittring skett; föreslaget fridlysande af byskogar, som hade master, spiror eller ämnen dertill emot vederlag, ansågs i anseende till deraf uppkommet besvär med utstakning af »vederlagsskogen» olämpligt.

råmärken i skog och mark utan jemväl godkände andra märken, som sedan äldre tid tillbaka blifvit hållna såsom laga skilnad, allmogen måtte bibehållas vid skog och mark med den omfattning, som af ålder till hemman brukats, samt att, om ingen laga skilnad för hemman eller by i öppna skogen kunde uppvisas, en sådan metod författades, att afvittringsrätten egde frihet tilldela så mycken skog, som tarfvades och mot andra närmast dertill belägna byars och hemmans skogar kunde svara. Genom bref den 17 december 1756 lemnade Kongl. Maj:t kammarkollegium del af denna ständernas skrifvelse med befallning att föranstalta om verkställigheten deraf.

Kort derefter erhöll öfverdirektören vid landtmäteriet Faggot uppdrag att afgifva förslag till instruktion för landtmätarne vid skogsafvittringen och egodelningar i de mindre bebodda orterna. Sådant förslag upprättades och tillställdes ständerna å riksdagen 1762; men uti skrifvelse den 21 juni samma år förklarade de sig ej kunna godkänna den af Faggot upprättade instruktionen, hvars syfte var att helt och hållet ersätta den år 1742 meddelade samt att härförutom ega giltighet i alla andra bebodda orter af riket, under det att ständerna blott begärt lämpliga föreskrifter beträffande hemmansskogar i Ångermanland, som ej hade några lagliga skilnader eller ens de märken, som lagen gillade i brist af rör och stafvar. I sammanhang dermed hänvisade ständerna till deras nyss omförmälda skrifvelse den 26 oktober 1756, hvilken skrifvelse, såsom utmärkande, att slika hemman eller byar skulle tilldelas så mycken skog, som tarfvades och emot andra närmast dertill belägna byars och hemmans skogar svarade, efter hvad ständerne nu anmärkte, redan angåfve den grund, hvarefter afvittringen i dessa trakter borde företagas; och skulle i anledning häraf vid densamma så tillgå, att, sedan en geometrisk afmätning af skogen till dess sträckning emot andra »byar och råer» egt rum, samt undersökning i närvaro af kronoombud och af dem, som derstädes hade någon laglig nyttjanderätt, förekommit angående tillväxten och beskaffenheten af skogen, afvittringsrätten, med fästadt afseende å såväl »tarfvorna» inom orten som arealen af dervarande hemman, skulle först å kartan och sedermera på platsen utmärka de gränsor, inom hvilka hvart och ett särskildt hemman eller by utan samfällighet med flera byar egde njuta och besitta skog. Hvad ständerna sålunda förklarat, meddelade Kongl. Maj:t i bref af den 31 augusti 1762 till kammarkollegium, likasom till Svea hofrätt och bergskollegium.

Uppå nu omförmälda grunder fortgick afvittringen särdeles uti södra delen af Ångermanland. Förhållandena visade emellertid snart, att dervid icke iakttagits den ordning, som sakens vigt kräfde. Domaren häradshöfdingen Lundeberg upptog ånyo till ompröfvande afvittringsmål, som före år 1756 genom laga kraftvunna domar blifvit afgjorda, och ändrade den råsträckning, som en gång blifvit fastställd, utan att ens detta kom till landshöfdingens kunskap. Flera stridiga domar funnos sålunda i fråga om rålinien å ett visst område, så att det var omöjligt att veta, huru långt kronans egor sträckte sig. Följderna häraf framstodo, då bergskollegium skulle med ledning af de upprättade kartorne gå i författning att meddela emot rekognitionsafgift skogsanslag till bergverk, hvarför ovilkorligen erfordrades att bestämda gränser funnes å den skogstrakt, hvars upplåtelse ifrågasattes. Bergskollegium gjorde också hos Kongl. Maj:t framställning att få till högre rätts pröfning underställa alla sedan år 1756 utfärdade afvittringsdomar, utan hinder deraf, att de vunnit laga kraft[1]). Häruppå förklarade emellertid Kongl. Maj:t uti bref den 7 november 1777, att, om än resning af dylika domar i flera fall medgifvits, en allmän tillåtelse uti förevarande hänseende icke kunde lemnas, med uttalad skyldighet dock för kronans ombud, att i de fall, der en obehörig minskning af allmänningsskogarne skett, anmäla sig hos Kongl. Maj:t för erhållande af resning.

Senare än i Ångermanland började afvittringen i Jemtland, der länge egendomliga förhållanden fördröjde och försvårade densamma. Vid införande af mantalsberäkning uti sistnämnda provins under medlet af 1600-talet, synes ingen undersökning och pröfning å egornas vidd, godhet och beskaffenhet hafva företagits[2]) utan afseende fästats endast å utsädet. Härigenom uppkom stor olikhet emellan mantalen, hvilken alstrade vid utskyldernas utgörande och vid roteringen icke obetydliga olägenheter. I anseende härtill förordnades någon tid derefter, att till understöd åt de svagare hemmanen behöflig ängs- och betesmark skulle lemnas utaf de under namn af afradsland betecknade kronoallmänningsskogarne, hvilka, innehållande utom bolbyarnes skogar omkring 80 qvadratmil, voro belägne, dels inne i landet, dels under fjellen och i ödemarken. Ett annat förhållande än det afsedda inträffade emellertid vid den jordutdelning, som år 1666 förrättades af två kommitterade, i det att de behöfvande fingo litet eller intet, medan de förut mest behållne åboerne tillegnade sig de bästa delarne deraf emot några få dalers ränta, hvilken, ehuru öfverstigande de fattiges förmåga, de förmögnare funno sin goda räkning att erlägga.

De fattigare åboerne förblefvo sålunda i sitt förra armod, under det att de andre förfogade öfver tusentals tunnland mark emot en i penningar utsatt ränta. Icke allenast dess sjunkande värde beredde förlust för kronan, utan dertill kom, att den medgifna förfoganderätten för ett fåtal individer öfver betydliga områden lade hinder för nybyggesanläggningar till skada såväl för invånarne i allmänhet, som för kronan. Skilnaden emellan de svagare och de större hemmanen framträdde i ökad grad, sedan storskiftena mångenstädes verkat en utbrytning af de senares lott i byn och på samma gång den inkomst, som af jagt och fiske erhållits, började aftaga.

Det missnöje, hvilket man häröfver befarade, ansågs hafva föranledt den ansökning, som sannolikt på de bättre lottades tillskyndan vid 1752 års riksdag gjordes derom, att, så länge afraden rigtigt erlades, vederbörande skulle bibehållas vid de förunnade och i forna tider, dels »båxlade» eller förpaktade, dels vid afradsundersökning till de svage hemmanens understöd och förbättring afsedda afradslanden. Bifall till ansökningen lemnades dock ej uti resolutionen å allmogens besvär den 29 juni 1752 § 36 utan förordnades i stället, att vederbörande embetsmän skulle ju förr desto heldre undersöka om beskaffenheten af alla dessa lägenheter, och, sedan hvarje by tilldelats, hvad den med rätta tillkom, det öfriga tillfalla kronan, hvarefter slutligen skulle bestämmas, om och huru mycket deraf borde de svagare hemmanen till understöd tilldelas.

---

[1]) Till stöd för framställningen om allmän resning anfördes tillika, att häradshöfdingen Lundeberg, som vore bosatt i Hernösand och delaktig i stadens brädhandel med allmogen, hade intresse att på kronoskogarnes bekostnad allmogens skogar utvidgades. — [2]) Se härom kammarkollegii utlåtande den 29 december 1807.

Den sålunda anbefallda undersökningen tog sin början år 1754 [1]) i Ragunda pastorat och fortsattes sedan uti Liths, Hammardals och Refsunds tingslag. Två extra ordinarie landtmätare voro först dermed sysselsatte, men förordnades sedan uppå hemställan af landshöfdingen, att två antagne landtmätare skulle hvardera årligen affatta 27,000 tunnland, hvarförutom två andra tillsattes, hvilka emot en ringare lön än de förre borde afmäta hvar sina 18,000 tunnland. Detta kunde emellertid ej fullgöras annat än genom kalkyler efter antagne distanser emellan vissa sjöar, berg och bäckar eller med andra ord ej ute å marken, hvarigenom förrättningens hufvudsyftemål, som vore erhållande af bestämda områden för de olika hemmanen och byarne, icke uppnåddes.

Afvittringen, om hvars skyndsamma fortsättande kongl. bref afläts den 4 juni 1764, mötte hos den jordegande klassen, som dermed ansåg sig äfventyra besittningsrätt till afradslanden, ett fortgående motstånd, hvilket vid riksdagen år 1766 rönte sådant understöd, att Kongl. Maj:t, i enlighet med ständernas den 15 oktober samma år aflåtna skrifvelse, i bref den 14 derpå följande november meddelade tillåtelse för allmogen i Jemtland att, tills ordentlig refning och afvittring hunne försiggå, bibehålla de å afradsmarken befintliga slåtterland och fäbodeställen, utan att nybyggen för framtiden der tillätes.

Flera omständigheter voro äfvenledes egnade att försvåra afvittringens utförande inom Jemtland. Refning och skattläggning hade ej skett utan borde ega rum samtidigt med afvittringen. För de personer, som skulle taga befattning dermed, erfordrades vid detta förhållande noggrannare föreskrifter än de allmänt gällande. Landshöfdingen i länet erhöll också uppdrag att utarbeta en tillämplig instruktion; och sedan allmogen yttrat sig öfver ett upprättadt förslag samt ständerna deraf tagit del, utkom omsider kongl. brefvet den 15 mars 1770, innehållande åtskilliga bestämmelser rörande organisation af den afvittringsrätt, som redan dessförinnan inom provinsen varit verksam, hvarjemte samtidigt utfärdades för rätten en instruktion. Denna torde dock ej befunnits tillfredsställande, enär uti kongl. brefvet den 11 november 1779 [2]) förklarades, att, i afvaktan å en förändrad instruktion för afvittringen i Jemtland, densamma skulle hvila, men afvittringslandtmätarne dock fortsätta ref- och skattläggningar. Längre än till den 12 december 1780 dröjde det dock ej, innan ny instruktion för afvittringsrätten i Jemtland utkom. Der förklarades, att samma domstol skulle bestå af en särskild om landets hushållning kunnig domare, som af Svea hofrätt förordnades med tillkallade sju nämndemän. Mätningarne borde börja på de närmast fjellen och lappmarksgränsen belägna skogar och hemman, för att sedan fortgå nedåt den mera bebodda delen af landet, och egde landshöfdingen att dertill beordra i orten varande extraordinarie och kommissions- samt afvittringslandtmätare, med angifvande af en viss trakt för en hvar af dem, hvarvid skogarne tillika med andra egor skulle å karta affattas. Efter tagen kännedom af landtmätarens karta med beskrifning skulle afvittringsrätten, som det jemväl tillhörde att genom besigtning och undersökning bereda sig insigt uti förhållandena, insända såväl eget som landtmätarens och närvarande kronoombudets utlåtande och berättelse till landshöfdingen, hvilken, med iakttagande att hvarje helt mantal borde undfå ifrån 700 till 1,400 tunnland, derunder skog samt ut- och inegor inbegrepos, skulle utsätta det tunnlandtal jord, som hemman tillkomme, med undantag för hemman eller byalag, som af ålder innehaft eller inom rå och rör försvarat större utrymme af skog och mark, och dervid borde bibehållas emot den skatt och ränta, som en sådan öfverloppsjord efter skattläggningsmetoden skulle draga, under vilkor dock, att, i händelse åboen inom sex månader, efter det afvittringen vunnit laga kraft, ej ville härpå ingå eller inom den förelagda tiden ej fullbordade föreskrifven uppodlingsskyldighet, marken öfverlemnades till någon annan, som ville den till ett skattskyldigt nybygge uppodla. Hemmansinnehafvare, hvilken å mark, som förklarats tillkomma kronan, nyttjat slåtterlägenheter eller fäbodeställen eller andra uppodlingar, skulle dertill ega optionsrätt, under förbehåll att han åtoge sig efter åtnjutna frihetsår mantal och ränta till den storlek, som derå efter skedd skattläggning kunde belöpa; och skulle slutligen, efter det rågångarne blifvit fastställda, desamma både å karta och å marken utmärkas.

Bestämmelserna uti den instruktion, som till sina hufvuddrag nu blifvit omförmäld, väckte emellertid snart en missbelåtenhet, som framträdde uti ansökningar till Kongl. Maj:t om dels befrielse från den med afvittringen förenade ref- och skattläggningen, dels förklaring öfver åtskilliga delar af instruktion. Ärendet remitterades den 20 augusti 1782 till kammarmarkollegium, och sedan dess utlåtande afgifvits, förklarade Kongl. Maj:t uti bref till detta embetsverk den 28 september 1786, att, churuväl kronans rätt vore bevarad under tillämpning af de allmänna afvittringsgrunder, som i andra rikets landskap blifvit följda, samma grunder likväl i anseende till den olikhet, som skilde Jemtland i afseende å klimat, belägenhet och hushållning från andra provinser, icke kunde iakttagas; hvarföre heldre än att derifrån skulle göras några afvikelser, det befalldes, att någon afvittring icke vidare skulle i Jemtland företagas.

Den sålunda anbefallda inhibition af afvittringen uti Jemtland angick dock blott de gamla hemmanen, så att meddelande af föreskrifter i fråga om arealen af den mark, hvilken borde å kronoskog anlagda nybyggen tillkomma, ej dermed upphörde. Uttryckligt förklarande härom lemnades i kongl. brefvet den 12 maj 1801, som stadgade, att största området på hvarje helt mantal komme att blifva 3,000 tunnland. Detta stadgande fick dock, så länge med afradslanden ingen rubbning skedde, föga betydelse; och blef det först en senare tid förbehållet att, såsom här nedan skall omförmälas, i Jemtland genomföra, hvad härutinnan under förra seklet påbörjades.

Äfven uti Vesterbotten vidtogos flera anstalter under 1700-talet för att bringa en allmän afvittring till stånd. Behöfligheten deraf framträdde likväl i detta landskap senare än i nyss omförmälda delar af riket. Dervarande bergsbruk hade att kämpa emot så många hinder, att erläggande af rekognitionsafgift för rätt att taga behöfliga skogseffekter näppeligen ifrågakom. Äfven den skogsförödelse, som å enstaka trakter möjligen yppat sig, hade ej den omfattning, att bildandet af särskilda kronoallmänningar af behofvet påkallades.

[1]) Kongl. brefvet den 9 juli 1754 i fråga om utbrytning af kronoskogarne från byskogarne i Jemtland. — [2]) Dessförinnan hade emellertid Kongl. Maj:t uti resolutionen å allmogens besvär den 2 mars 1774, i anledning af ansökning om ändring uti 1770 års instruktion för afvittringsrätten, förklarat, att som »allmogen år 1769 vid de förhör, som då i denna sak i orten anställde blifvit, berörda instruktion bifallit, ty kan ock derutinnan ingen ändring tillåtas».

Redan tidigt synes emellertid uppmärksamheten hafva fästats å det tillfälle, som erbjöd sig att från denna ort erhålla masteträd. Den 24 september 1746 anbefallde nämligen Kongl. Maj:t[1]) kammarkollegium att yttra sig om en ifrågasatt utbrytning af desamma, likasom amiralitetskollegium att låta verkställa undersökningar beträffande de trakter af sistnämnda landskap, der masteträd, spiror och ämnen dertill funnes, om transportförhållandena derstädes m. m. De upplysningar, som härom erhöllos, måtte hafva varit tillfredsställande, enär uti det förslag till instruktion för afvittringen i Vesterbotten, som år 1778 var utarbetadt, ingick bestämmelse om undantagande af för flottning välbelägna trakter med tillgång å omförmälda slag af virke. Emot en sådan anordning anmärkte emellertid kammarkollegium uti infordradt utlåtande, att kronan deraf skulle nödgas, att å de ifrågavarande platserna utöfva en kostsam bevakning, under det att ett upplåtande åt hemmansåboer af mark utan åtskilnad, med bibehållen skyldighet för dem att vårda å deras egor befintliga masteträd och ämnen dertill, på dessa öfverflyttade ansvaret för träden, på samma gång som de finge skog sig anslagen i närheten af sina hem, hvilket i motsatt fall ej skulle inträffa. Kongl. Maj:t gillade dessa skäl, så att någon föreskrift i ofvanberörda syfte ej kom att inflyta uti den instruktion för afvittringsrätten i Vesterbotten, som den 23 maj 1780 utfärdades.

Från sist omförmälda dag torde man dock ej böra räkna afvittringens första början i Vesterbotten. Redan 1746 omtalas, att två landtmätare och ordinarie domaren voro dermed sysselsatta. Föga betydande var dock deras verksamhet, hvartill förutom den ringa arbetskraft, som fanns att tillgå, bidrogo flera befintliga hinder. Allmogen, som år 1695 åtagit sig rotering ansåg det afseende, som dervid fästats å deras innehafda skogsområden, grunda lagligt berättigande för dem till ett orubbadt bibehållande deraf, hvarföre de med stort missnöje betraktade alla åtgärder, som derutinnan kunde medföra en förändring.

Den 23 augusti 1773 fastställdes skattläggningsmetod för Vesterbotten[2]), och enligt densamma, hvarmed undanröjdes ett vigtigt hinder för afvittringen, utgjorde det utrymme, som borde ett hemman tillkomma, endast 300 à 800 tunnland. Deruti skedde likväl genom nyssberörda, den 23 maj 1780 utfärdade instruktion för afvittringen i Vesterbotten en betydlig tillökning, i det att här egoområdet angafs till 700 à 1,400 tunnland[3]). Samma instruktion är affattad i nära öfverensstämmelse med den, som nämnda år för Jemtland utkom, ooh hvars hufvudsakliga innehåll förut meddelats.

Äfven inom Vesterbotten skulle afvittringen börja emot lappmarksgränsen, men genom kongl. brefvet den 17 mars 1787[4]) tilläts landshöfdingen, att i de mera bebyggda delarne af landet, der sådant pröfvades angelägnast, låta förrätta afvittring. Samma bref innehöll härförutom med hänsyn till den jord, hvartill inom Vesterbotten, i likhet med hvad för Jemtland var stadgadt, hemmansåbo hade optionsrätt, medgifvande att det skulle å de särskilda omständigheterna bero, huruvida han egde skyldighet att inom frihetstidens utgång bebygga och med åbo förse derå varande nyodlingslägenheter.

Lagstiftningen angående öfverloppsjordens begagnande, som hufvudsakligen var grundad å önskan att lemna de gamle hemmansåboerne tillfälle att fortfarande få behålla de områden, hvaröfver de sedan äldre tider förfogat, och på samma gång bereda kronan den fördel, som genom nybyggesanläggningar vore att förvänta, visade sig emellertid föga tillfredsställande. Om dermed förbundna olägenheter meddelade kammarkollegium uti utlåtande till Kongl. Maj:t den 9 december 1795, hurusom, så snart någon öfverloppsjord gåfves, personer genast anmälde sig till dess öfvertagande, dervid afseende ej fästes å markens beskaffenhet, utan blott derå att skog funnes, uti synbar afsigt att under åtnjutande af de förmåner och friheter, som lagligen förunnades nybyggare, nyttja skogen till fällning och svedjande, för att, när den utödits, öfvergifva alltsammans och lemna en förderfvad och till all återväxt oduglig mark i evärdligt ödesmål. Af denna anledning och då ställande af sådan skogsmark under publik vård icke medförde för dess fredande den åsyftade säkerheten, föreslog kollegium, hvad Kongl. Maj:t uti bref den 29 november 1796 sedan stadgade, att till uppodling samt hemmans inrättande otjenlig skogsmark, hvars bibehållande såsom allmänning för närbelägne bergverk icke syntes vara behöflig, emot viss årlig ränta upplätes till och fördelades emellan hemmansinnehafvare i det byalag, hvarunder den förut varit nyttjad, utan åtnjutande af några frihetsår, under vilkor dock att härförinnan genom landshöfdingens försorg en särskild undersökning af kronobetjent och 2 nämndemän samt, i landshöfdingens frånvaro, af en om ortens förhållanden kunnig ståndsperson vidtoges till utrönande, att marken hade nu antydda beskaffenhet. Dessförinnan hade det blifvit ifrågasatt att af öfverloppsjorden bereda de hemman, som ej egde den för helt mantal beräknade minsta arealen af 700 tunnland, fyllnad deruti eller för tillgodoseende af deras behof å skogseffekter anordna allmänningar, men uti bref den 11 september 1787 förklarade Kongl. Maj:t, att det i afvittringsinstruktionen för helt hemman utsatta område afsåge de tillgångar af mark, som hemmanen inom sina gränser kunde ega, hvadan afvittring blott ifrågakomme för hemman, der området på helt mantal öfverstege 700 tunnland, men ej anginge sådana, der detsamma var mindre. Med hänsyn härtill och då de sistnämnda saknade alla anspråk att lika med de vidsträcktare hemmanen komma i åtnjutande af öfverloppsjorden, samt det jemväl föreslagna anordnandet af allmänningar skulle till skada för kronan minska den för nybyggesanläggningar tillgängliga marken, stadgade nu omförmälda bref, att tilldelning af mark åt hemman, försedda med mindre utmål än det ofvan omförmälda, i allmänhet icke skulle ega rum utan blott ske, när efter fulländad afvittring förekomme sådana skogstrakter, som hvarken till nyhemmans uppodlande vore tjenliga eller för annat behof nödiga.

Afvittringen uti Vesterbotten synes hafva temligen raskt framskridit, så att kammarkollegium uti skrifvelse den 8 maj 1805, i sammanhang med anmälan att gamla skattebyar och

[1]) Enligt kongl. bref den 13 augusti 1745 bifölls kammarkollegii förslag, att amiralitetskollegium och de landshöfdingar, i hvilkas län stora skogar funnos, måtte beordras ej mindre i akter och dokumenter eftersöka, hvarest kronan hade sina masteskogar samt om deras vårdande med hvarandra korrespondera utan ock bereda upplysning, hvarest master, spiror eller ämnen dertill kunde finnas. — [2]) Kongl. bref afläts jemväl den 31 januari 1774 angående kronoskogarnes i Vesterbotten afvittring från byskogarne. — [3]) Beträffande impedimenta må anmärkas, att desamma ej inbegripits uti det åbo tillagda område, utan synas hafva blifvit kronan förbehållna. Så fastställde kammarkollegium den 18 november 1808 af Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Vesterbottens län meddelad afvittringsutslag, enligt hvilka kronan uttryckligen tillades »fri disposition af de under affattade egovidden begripna men såsom odugliga ansedda» etc. Den ifrågavarande arealen, som sålunda förutan hemmanet tillagde 700 tunnland kom att inom dess rågång innefattas, utgjorde 460 tunnland 4 kappland. — [4]) Föreskrift förekom tillika, att gjord ansökning till nybygges vinnande å oafvittrad mark af främmande personer skulle med syningsprotokoll öfverlemnas till kammarkollegium samt der med nödig varsamhet och omsorg pröfvas.

hemman uti Skellefteå, Burträsk, Löfånger, Umeå och Degersforss socknar blifvit till afvittring beredda, hemställde, att då afvittringsverket således vunnit sin fullbordan, undantagande de under tiden tillkomna nya hemmanen, afvittringsdomarebefattningen i södra jurisdiktionen af Vesterbottens län finge indragas och med dertill hörande göromål på uppgifvet mindre kostsamt sätt förfaras. Detta gillade jemväl Kongl. Maj:t, enligt hvad kongl. brefvet den 11 juli 1806 närmare utvisar, så att nämnda befattning med förutvarande innehafvaren häradshöfdingen J. G. Turdfjells afgång icke vidare besattes, utan att detta förklarande emellertid innebar, att afvittringsärendenas handläggning skulle hvila.

Den lokala karakter, som lagstiftningen om afvittring under 1700-talet antog, ville man under slutet af detsamma till en viss grad upphäfva genom att ersätta de särskilda stadgarne med en gemensam förordning för afvittrings- och storskiftesverket i Finland och Norrland. Det förslag i sådant syfte, som utarbetats af kommitterade för landtbrukets upphjelpande, blef emellertid, efter det öfverdirektören vid landtmäteriet E. af Wetterstedt uti ett omständligt yttrande, deruti kammarkollegium instämde, försvarat det bestående, af Kongl. Maj:t icke godkändt, såsom af kongl. brefvet den 29 november 1796 inhämtas.

Under innevarande århundrade har man äfvenledes i fråga om afvittringen tillagt de lokala olikheterna i särskilda delar af landet det inflytande, som de förtjena. Isynnerhet har detta skett inom Dalarne, såsom den redogörelse rörande förhållandena derstädes, hvilken här nedan lemnas, utvisar.

Efter det att redan under 1600-talet en afvittring derstädes var ifrågasatt, blef förslag till vidtagande af en sådan ånyo framställdt af den kommission, som år 1752 var i verksamhet för att undersöka, hvad till upphjelpande af Stora Kopparbergs och Garpenbergs kopparverk samt Sala silfververk vore erforderligt. På grund af detta förslag och uppå derom af bergskollegium gjord hemställan förordnade Kongl. Maj:t den 16 januari 1754 att för skyndsam verkställighet uti dalorten af den för riket i allmänhet påbjudna delningen af skogsmark tre extra ordinarie landtmätare skulle antagas emot årlig lön och dagtraktamente, hvilket senare likväl borde af allmogen utbetalas. Synnerlig betydelse torde dock ej denna åtgärd haft, ehuruväl en afvittring i den sydliga delen af Dalarne, der tillståndet ej erbjöd så stora svårigheter, möjligen torde hafva företagits, hvarmed dock i öfriga delar af landskapet ej bragtes till stånd någon förändring.

Å en stor del af skogarne i detta landskap framställde Stora Kopparbergs bergslag anspråk, till stöd hvarför åberopades, att den vedkompagniet i Falun enligt kongl. förordningen den 20 november 1649 [1]) tillagda rätt att af allmogen i vissa delar af Dalarne upphandla och derifrån till Falun nedflotta ved och timmer för att till bergslaget afyttras, sedermera enligt kongl. resolutionen den 1 augusti 1689 vid berörda kompagnis upphörande öfverflyttats å bergslaget, som härmed ansågs hafva erhållit förfoganderätt öfver dervarande, såsom kronans tillhörighet betraktade skogar, utan att denna rätt, som vid skilda tillfällen bekräftades, var åtföljd af skyldighet att betala rekognitionsafgift. I följd häraf förefanns ej för staten i de trakter, som bergslagets rättigheter omfattade, samma anledning, som å andra orter, der bergsbruk idkades, att vidtaga ett afskiljande af de skogar, som tillkommo enskilde hemman, från dem, hvilka såsom kronoallmänning voro till bergverk upplåtna. Dermed samverkade äfvenledes, att dalallmogen genom kongl. resolutionen den 21 oktober 1682 för visad benägenhet att åtaga sig knektehåll intill 1,200 man bekommit försäkran, att ingen refning skulle gå öfver deras jord, fastän de derå något uppröjde eller sina egor förbättrade, så att tillkomna nya jordbruksfastigheter ingalunda såsom annanstädes medförde ökad inkomst för statsverket utan blott föranledde en förändrad fördelning af de utskylder, som fästats vid en viss rotenummer. Oafsedt dessa omständigheter var slutligen den jordsplittring [1]), som uti Dalarne uppkommit, egnad att i hög grad fördröja afvittringen, enär det föreföll oafvisligen nödigt att i sammanhang med den senare jemväl vidtaga anstalter till undanrödjande af den förra; hvilket allt icke utan stora rubbningar och betydliga kostnader kunde bringas till stånd.

Att allmogen skulle finnas redobogen att deltaga uti de utgifter, hvilka för anordnande af ett bättre sakernas skick erfordrades, var ingalunda att hoppas. Åkerbruket befann sig å en synnerlig låg ståndpunkt. Männerna utvandrade periodvis, så att ofta i större byar endast några gamla orkeslösa gubbar, barn och qvinnor voro hemma för att sköta jorden; och ehuruväl männerna hemkommo mot medlet af juli skedde detta likväl ej i afsigt att odla eller förbättra jorden utan blott för att på kölskogarne [2]) ända till 6 mil ute å ödemarken slå och samla något hö för en à två kor eller ock för endast ett par getter; hvarefter, sedan vårförtjensten blifvit slut, utvandring omkring den 24 augusti egde rum, och återkomsten skedde fram uti november.

Likasom åkern sköttes skogen illa. I den nedre delen af Kopparbergs län, hvilken ej var att räkna till den egentliga dalorten, äfvensom i den närmaste trakten af Falu koppargrufva, hade under slutet af sista seklet skogens nytta för bergsbruket blifvit insedd, och allmogen börjat att emellan de olika fastigheterna fördela sina egande skogar; men i öfrigt voro uti Öster- och Vesterdalarne, hvarest de största skogstillgångarne funnos, hvarken socknarne lagligen skilda eller inom socknarne hemmanen på laglig grund fördelade, om än i vissa socknar särskilda nyttjanderätter med domstols bifall efter häfd i skogsmark uppkommit, sålunda att den sockenbo, hvars förfäder på ett eller annat ställe af socknens gemensamma skog anlagt någon kolbotten, der brännkol blifvit tillverkade, ansåg sig ega all skog och mark intill trakten för närmaste kolbottnar, hvadan, om två dylika voro på en half mils afstånd från hvarandra skilda, till en hvar af dem hörde hälften af den mellanliggande marken.

Åvägabringande af en förändring härutinnan måste naturligen för lagstiftningen vara ett allmänt önskningsmål. Uti detta syfte

[1]) § 2 af denna förordning stadgade: »Emedan uti Vesterdalarne på alla orter är obyttan skog, och här till hvar om annan hugget hafva, hvarföre på det skogen på en gång oordentligen icke må warda förödder eller den ene eller den andre uti sin rätt præjudicerad, så skall fördenskuld ingen af allmogen hafva makt att fälla mera skog än med companiets director afhandlat blifver, och att skogen skall huggas efter som hvar i byn eller socknen hafver deruti sin bevisliga lott och andel, intill dess den med läglighet kan blifva lagligen fördelad.»

[1]) Landshöfdingen Joh. Nordin, från hvilkens sakrika till skogskommissionen den 17 september 1798 afgifna yttrande åtskilliga af de här om förhållandena i Dalarne meddelade upplysningarne äro hämtade, omförmäler till bevis å den delning af jorden, som i Dalarne uppstått, hurusom en bonde med 4 à 6 kaggars utsäde kunde hafva sin jord i 8 à 10 byar och i hvarje by ändå särskilda rimpor på betydligt afstånd. — [2]) Med benämningen köl- eller vaktskogar förstods oinhägnade ängslägenheter i öppna skogen utmed någon bäck eller vattendrag eller igenvallade fläckar i eljest odugliga mossar, vanligen belägna på långt afstånd från byarnes tomter och inegor.

tillkomna inskränkningar uti rätten att dela jord och vissa dermed sammanhang egande stadganden om lagfart visade sig dock gent emot en gammal landssed fullkomligt overksamma [1]). Mera genomgripande åtgärder voro uppenbarligen för ändamålet behöfliga; och för att härtill framställa förslag, förordnades den 5 mars 1787 en särskild kommission med uppgift, att angifva medlen till näringarnes och landtbrukets upphjelpande i Dalarne. Likartadt uppdrag lemnades den 3 september 1792 landshöfdingen i länet J. af Nordin, som efter samråd med tillkallade kunnige landthushållare af olika samhällsklasser skulle meddela, hvad för åstadkommande af den åsyftade ekonomiska omskapningen derstädes erfordrades. Den 20 november sistnämnda år aflät han till Kongl. Maj:t sitt bekanta yttrande i ämnet, hvarefter uti kongl. brefvet den 9 februari 1802 påbjöds bland annat jordens fördelning i ordentliga storskiften, hvarjemte lemnades vissa föreskrifter om besutenhet och förklarades, att härmed icke åsyftades någon förhöjning uti den ränta, som hvar socken sig af ålder åtagit, eller någon förändring af den uppkomna vanan att rätta besittningen efter deltagandet i roteringsafgiften. Till påskyndande af den odlade jordens sammandragande och afdelande i besutenheter blef sedermera genom kongl. brefvet den 17 augusti 1804 stadgadt, att med skogens delning eller storskiftande tills vidare skulle anstå, men att dock, under det att förrättningen i hvarje socken påginge, all skogen så väl som den öfriga marken skulle afmätas och på karta läggas [2]).

Om än uti nu omförmälda kongl. bref vidtagande af en afvittring icke direkt hade påbjudits, var dock en sådan synbarligen afsedd. De olika förhållandena inom olika delar af landskapet gjorde det emellertid omöjligt att dervid tillämpa enahanda föreskrifter, som meddelats för Jemtland och Vesterbotten.

Inom Nås socken, der inegor, rödjningar, fäbodeställen och odlingsbara platser å utmarken hade ett så spridt läge, att till förekommande af framtida egoblandningar de särskilda byområdena måste vara bestämda och utstakade före vidtagande af det egentliga skiftet, synes fråga om de grunder, som skulle vid skogsafvittringen i Dalarne följas, först hafva uppstått. Härvid blef genom kongl. brefvet den 11 juni 1806, i enlighet med det förslag, som af Kongl. Maj:ts befallningshafvande i länet framstälts och af socknemännen utan anmärkning lemnats, stadgadt, att häfden skulle ega afgörande betydelse för utsträckningen af det område i skog och utmark, som socknens olika byalag borde tillkomma, med fästadt afseende likväl vid de blifvande besutenheternas antal och deras olika förhållande så till det egentliga så kallade hela mantalet inom socknen, som till hela hemman i den öfriga delen af riket. Dertill gjordes dock det bestämda förklarande, att samma förslag icke finge anses såsom en allmän grund för skogsafvittringen äfven i de öfriga Dalsocknarne, utan skulle Kongl. Maj:ts befallningshafvande, så snart någon socken hunnit så väl till skog och utmark som inegor affattas och beskrifvas, särskildt för denna inkomma med förslag och betänkande i ämnet [1]).

Vid storskifte och afvittring i Floda socken, hvarför grunderna finnas angifna i kongl. brefvet den 8 april 1811, frånhändes väl socknemännen, likasom förhållandet hade varit inom Floda kommun, en del af socknens mark; men sedermera började allt mer den uppfattning göra sig gällande, att någon förminskning deraf till beredande af för kronan tillgänglig öfverloppsjord ej skulle ega rum. I Bjursås socken, der denna grundsats tillämpades, efter hvad af kongl. brefvet den 27 april 1812 närmare inhämtas, utgjorde markens ringa utsträckning i jemförelse med de talrika besutenheterna dertill en ganska förklarlig anledning. Samma skäl kunde deremot ej åberopas för Ohre socken, hvarest det fanns att tillgå, efter afdrag af åker, äng, odugliga myrar, impedimenta m. m., 153,336 tunnland 18 kappland skogsmark för besutenheter till ett antal af omkring 370, hvilka, enligt kongl. brefvet den 17 oktober 1837, utöfver hvad dem lagligen tillkommo, erhöllo jemväl det öfriga, beräknadt till cirka 40,000 tunnland emot skyldighet att för det, som deraf å de enskilda besutenheterna belöpte, utgöra särskild skatt. Äfvenledes förklarades i kongl. bref för Sofia Magdalena socken den 8 maj 1846, Malungs socken den 21 juli 1854 och Mora socken den 1 juli 1857, att någon afvittring för kronans räkning i sammanhang med storskiftet ej skulle ifrågakomma.

Den tilltagande afverkningen till afsalu framkallade emellertid fruktan, att allmogen skulle efter slutadt skifte, för att förskaffa sig en lätt förslösad penningetillgång, så missfara hemman tillagd skog, att dess framtida bestånd derigenom äfventyrades. Under intryck häraf uppkom obenägenhet att till fritt förfogande åt bydelegarne öfverlemna de ganska betydliga skogslotter, som å en hvar af dem belöpte, genom fördelning af all den inom en socken befintliga marken. Redan vid storskifte inom Malungs socken framställdes förslag till meddelande af vissa undantagsstadganden, innefattande en begränsning uti förfoganderätten öfver skogen, ehuru Kongl. Maj:t ej dertill lemnade sitt bifall; men till efterrättelse vid storskiftet i Venjans socken, der likaledes någon öfverloppsjord ej förekom, stadgades uti kongl. brefvet den 9 november 1861 såsom ett vilkor för fördelningen af hela skogsmarken å dervarande hemman och lägenheter, att socknemännen, som upplåtit eller hade för afsigt att upplåta till Kopparbergs bergslag och Korsnäs sågverksbolag afverkningsrätt till träd af vissa dimensioner för en tid af femtio år, skulle vara underkastade behörig tillsyn, dervid jägeribetjeningen hade att biträda, att vid afverkningen och afhämtningen af de betingade timmerträden de aftalade vilkoren iakttoges, med förbud för socknemännen att vidare upplåta någon afverkningsrätt samt med skyldighet för dem att af köpeskillingen för den medgifna afverkningen afsätta en tredjedel, hvaraf årliga räntan skulle användas för socknens gemensamma behof, att förvaltas efter de föreskrifter, som af Kongl. Maj:t lemnades.

[1]) Den uti kongl. förordningen den 1 maj 1693 gifna föreskriften, att en besutenhet uti Öster- och Vester-Dalarne icke finge vara mindre än en sextondedels och uti det öfriga länet utgöra en åttondedel af ett helt hemman, upplifvades väl genom kongl. brefvet den 20 november 1786, innefattande förbud emot lagfart af smärre hemmanslotter, men redan den 19 februari 1787 förklarades, att verkställigheten häraf skulle hvila. — [2]) Jordrefning och gradering tillgick på det sätt, att vidden och gradtalet af hvarje jordegares spridda små jordstycken antecknades af förrättningsmännen på två trästickor, af hvilka jordegaren behöll den ena och den andra öfverlemnades till refskrifvaren för att i refboken införa dess innehåll, hvarefter vid den kollationering af refboken som föregick egodelningen, anteckningarne jemfördes med de stickor, som af jordegaren förvarades. Jämför härom kongl. brefvet den 25 april 1815 angående fortgången af storskiftet i Dalarne.

[1]) I sammanhang härmed stadgades jemväl, att de finnar, hvilka med tillstånd nedsatt sig å den gemensamma skogen och, såsom tillkomna utan socknens vetskap och samtycke, haft den tysta suppositionen för sig att vara nedsatta å kronans andel i skogen, skulle varda i besittningen af sina innehafda intagor och nybyggen emot lämplig ränta tryggade samt få sina vissa och bestämda områden. Kongl. brefvet den 8 april 1811 stadgade sedan att i afseende å dessa fastigheter enahanda grunder för afvittringen borde följas som iakttagits för de gamla hemmanen.

Samtidigt härmed blef för tillämpning i Svärdsjö socken, hvarest till fördelning emellan 1,178 hela besutenheter fanns att tillgå nära 200,000 tunnland skogsmark, förordnadt, att två skogstrakter, tillsammans omkring 17,000 tunnland, skulle under jägeribetjeningens vård och tillsyn såsom häradsallmänningar för Svärdsjö sockens gemensamma räkning afskiljas och utbrytas. Kongl. brefvet den 8 april 1870 i fråga om storskifte inom Lima och Transtrands socknar uttalade på ett ännu bestämdare sätt den grundsats, hvarpå de begge föregående brefven stödja sig. Der stadgades nämligen såsom vilkor för tilldelning af 300 tunnland åt hvarje besutenhet inom de särskilda socknarne, att inom en hvar af dessa en tredjedel af skogsmarken skulle för socknens gemensamma räkning afsättas såsom samfäld mark, å hvilken afverkningsrätten, sedan nödigt antal träd för återväxtens befordrande undantagits, finge endast på vissa af Kongl. Maj:ts befallningshafvande föreslagna vilkor upplåtas, hvartill kom föreskrift, att genom försäljningen af skogseffekter erhållna medel skulle på särskildt angifvet sätt förvaltas och användas [1]).

Såsom ofvan blifvit omförmäldt, blef afvittringen i Jemtland inställd i följd af kongl. brefvet den 28 september 1786, hvilket förklarande väl genom de i skogsordningarne 1793 och 1805 intagna allmänna föreskrifterna i ämnet kunde anses hafva upphört att ega kraft, men dock faktiskt förblef gällande länge derefter. Jemväl uti de öfriga norrländska länen, der saknaden af tillräckliga medel hämmade afvittringens fortgång, var ökad verksamhet af nöden, för att utsigt till arbetets fullbordande inom en ej alltför aflägsen framtid skulle förefinnas.

Ett förnyadt påbörjande af afvittringen uti Jemtland ifrågasattes redan i kongl. brefvet den 25 juli 1805 till kammarkollegium; hvarefter detta embetsverk uti skrifvelse den 29 december 1807 omständligt redogjorde för dermed gemenskap egande förhållanden. Först den 8 december 1820 utfärdades emellertid afvittringsstadga för Jemtland och instruktion för afvittringsrätten derstädes. Samtidigt härmed anbefallde Kongl. Maj:t fortskyndande af det, som utaf afvittringen återstode i Gefleborgs län samt förelade Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Vesternorrlands, Vesterbottens och Norrbottens län att yttra sig om tillämpligheten inom deras län af de för Jemtland meddelade bestämmelserna och om de förändringar, som deruti kunde finnas behöfliga; i sammanhang hvarmed lemnades åtskilliga upplysningar om afvittringsverkets tillstånd i de olika norrländska länen.

Det meddelades sålunda: att i Gefleborgs län allmänningsskogarne i 34 socknar undergått behörig afvittring, nybyggen blifvit anlagda till större delen å den mark, som kronan tillfallit, men att skogarne i återstående 8 socknar ej då voro affattade och afvittrade, ehuruväl anstalt dertill fogats, så att någon särskild åtgärd för afvittringsverket der ej erfordrades;

att i Vesternorrlands län en del af allmänningstrakterna af flere uppgifna orsaker icke blifvit från angränsande byar afvittrade och Kongl. Maj:ts befallningshafvande sålunda varit förhindrad att indela dem till nybyggen samt att ärendena ej der behandlats efter någon viss fastställd instruktion utan på föregången beskrifning af landtmätaren och undersökning af kronobetjeningen kommo till afgörande hos Kongl. Maj:ts befallningshafvande, som dervid ofta måste i anseende till yppade stridigheter förvisa saken till domstol;

att i Vesterbottens län afvittringen af nästan enahanda omständigheter hämmats, samt

att, beträffande Norrbottens län, i Piteå, Luleå, Råneå samt Öfver- och Neder-Kalix socknar afvittring öfvergått nästan alla gamla byar, skogarne blifvit affattade samt afvittringsrätten och Kongl. Maj:ts befallningshafvande utsatt egorymden, men att få områden kunnat i brist af stadfästelse utbrytas och rörläggas, äfvensom att uti gränssocknarne emot Ryssland afvittringen blifvit slutad före 1808 års krig, ehuru fastställelse i anseende till det oafgjorda egoutbytet emot nyssnämnda rike ej kunnat ske.

Nyssberörda stadga för afvittringen i Jemtland medgaf vida större anslag af mark till hemmanen än dessförinnan nämligen 500 à 3,000 tunnland för helt mantal. Tillika berättigades der åbo att mot en obetydlig tillökning af skatt behålla den jord, som annars vid afvittringen skulle hafva frångått hans hemman. Redan detta innefattade ett vigtigt tillmötesgående gent emot den jordegande befolkningen. Fördelaktig för densamma var likaledes den föreskrifna sammansättningen af afvittringsrätten. Af dess tre ledamöter skulle nämligen de begge bisittarne, hvilkas mening blef rättens beslut, utses inom den socken, der afvittringen påginge. Rätten hade dock blott att i afseende å tilldelning af mark framställa förslag, medan afgöranderätten tillhörde Kongl. Maj:ts befallningshafvande.

Vid utfärdande af stadga för landskapet Jemtland meddelades befallning för Kongl. Maj:ts befallningshafvande derstädes att yttra sig om dess användbarhet för Herjeådalen, hvarefter, och sedan utlåtande derom afgifvits, Kongl. Maj:t uti bref den 9 mars 1825 lemnade föreskrift om början af afvittringen i Herjeådalen med tillämpning af samma stadga och af vissa uti brefvet angifna tillägg och modifierande förklaranden.

Uti de sålunda för afvittringen i Jemtland och Herjeådalen gifna bestämmelserna tillkommo sedermera vissa förändringar. Så stadgade kongl. brefvet den 14 juni 1826 bland annat att i fjelltrakterna ett egoområde af ända till 4,500 tunnland för helt mantal kunde lemnas; och fastställdes i kongl. brefvet den 20 april 1841 för afvittringen inom de till Hede pastorat i Herjeådalen hörande socknar särskilda från afvittringsstadgan afvikande grunder. Jemlikt kongl. brefvet den 27 april 1840 kom afvittringsrättens verksamhet uti ifrågavarande län att upphöra med juni månad samma år.

För afvittringsverket i Vesternorrlands, Vesterbottens och Norrbottens län utkom den 10 februari 1824 en till sitt innehåll med den för Jemtland utfärdade temligen öfverensstämmande stadga, enligt hvilken å hvarje helt mantal skulle belöpa en areal af minst 700 och högst 2,500 tunnland efter afdrag af impedimenter. Genom kongl. brefvet den 12 maj 1832 fick denna stadga tillämplighet uti Gefleborgs län med tillägg af vissa särskilda bestämmelser, ibland hvilka må nämnas att för helt mantal der skulle få lemnas ända till 3,000 tunnland, oberäknadt impedimenter.

Smärre tillägg och förändringar uti afvittringsstadgans föreskrifter skedde genom kongl. kungörelserna den 12 juni 1856, den 8 januari 1858 och den 13 januari 1860; hvarjemte åtskilliga kongl. bref utgåfvos, innehållande för afvittringens fortgång mer eller mindre vigtiga förklaranden.

[1]) Grunder för afvittringen och storskiftet inom Särna socken och Idre kapellag äro af Kongl. Maj:t fastställda den 27 juni 1879. Dervid har förklarats, att jordegarne skola bekomma 180,000 tunnland, hvaraf $^1/_3$ afsättes till allmänning och det öfriga fördelas, utan att jordegarne deröfver erhålla större förfoganderätt än kongl. förordningen den 29 juni 1866 medgifver. Mark, som redan blifvit till kronopark afsatt, skall dertill bibehållas, och det, som vid afvittringen härförutom kan återstå för kronans räkning bevaras

För afvittring och skattläggning i Luleå lappmark meddelades den 13 december 1850 en särskild stadga; men densamma blef aldrig tillämpad. Den 28 december 1861, hvarförinnan någon afvittring icke derstädes egt rum, anbefalldes nämligen Kongl. Maj:ts befallningshafvande i länet, att, innan arbetena dit utsträcktes, afgifva förslag till ny stadga [1]).

Nybyggen.

Till förminskande af de skogar, som ursprungligen betäckte större delen af den svenska jorden, har odlingens fortgående utbredning varit en välsignelserik anledning.

Nybyggen i den förut öde skogen uppkommo af skilda orsaker. Jägare och andre, som tillfälligtvis der uppehöllo sig, uppförde, när vistelsen något förlängdes, till nattläger åt sig mer eller mindre eländiga kojor, der emellertid ej sällan en stadigvarande bosättning torde hafva följt. Till jagten kom härvid boskapsskötsel och omsider något åkerbruk, som till en början idkades å afsvedjad mark, men sedan å jord, hvilken med viss kortare mellantid nyttjades till sädesproduktion.

På detta sätt uppstodo fjerran från de bebyggda trakterna enstaka torp. Desamma fingo väl ganska ofta en kort tillvaro, men också beredde de stundom uppkomst af betydande gårdar.

Vigtigare än de nu omförmälda torpen voro de nyhemman, som genom utflyttningar af gamla bydelegare å bys utmark eller å allmänningsjord bragtes till stånd. Särdeles för yngre söner, hvilka saknade tillfälle, om de qvarstannande vid den gamla bolstaden, att förskaffa sig en sjelfständig utkomst, erbjödo dylika utflyttningar väsentliga förmåner, och till den sträfvan att bibehålla byalags marker oförminskade, som sedan äldsta tider tillbaka förspordes uti Norrland, likasom i andra delar af riket, bidrog kanske uti ej ringa grad en viss förhoppning att dermed förbehålla åt efterkommande en vigtig näringsutväg.

Bekant är, hurusom redan vid tiden för landskapslagarnes skriftliga affattande anläggning af nybyggen å allmänningsjord icke öfverallt bibehöll sig fullt fri ens för dem, som deruti ansågos ega delaktighet. Derför erfordrades nämligen, enligt de begge landslagarne, erhållet tillstånd utaf vederbörande delegare likasom ett fortsatt utgifvande af den afgäld, som för upplåtelsen öfverenskommits. Tillämpning häraf ifrågakom dock näppeligen annanstädes än, der allmänning hade mindre utsträckning och var till sin omfattning bestämd.

I Norrland, hvarest giltighet såsom subsidiär rätt länge efter utfärdandet af den allmänna landslagen fortfarande tillades Helsingelagen, innefattade dess här ofvan omförmälda stadganden i ämnet [1]) ett stöd för dem, som försvarade, beträffande denna landsort, den fria odlingsrätten å allmänningsjord.

De af konung Gustaf I uttalade grundsatserna i fråga om allmänningsjorden fingo för anläggningen af nybyggen å densamma stor betydelse. Att förhindra dess användande till ifrågavarande ändamål kunde nämligen ej annat än undantagsvis vara tillåtet för häradets eller landskapets inbyggare, sedan jorden kommit att betraktas såsom en kronans tillhörighet, desto mindre som ett sådant förfarande skulle hafva varit egnadt att minska kronans framtida inkomst.

Att underlätta landets tätare bebyggande var för konung Gustaf I en vigtig uppgift och vid sina sträfvanden härutinnan rigtade han med en viss förkärlek uppmärksamheten å Dalarne och Norrland, hvarest rikedom å villebråd, goda fisklägen och yppiga betesmarker syntes erbjuda för nybyggaren vigtiga fördelar.

Uti bref den 20 april 1542 till invånarne i Ångermanland och Medelpad likasom i Helsingland och Gestrikland tillkännagaf konungen, att till förbättring af kronans skatt samt betryggande af den fattiges utkomst en hvar skulle å allmänningarne derstädes ega att »upsökie sig beqväme och leglige bolstädher, ther the kunne rödie och brenne skogen iffrå sig», med rätt att sedan »like som andre cronones bönder thet vnder rätt och skälig skatt niute, bruke och beholle»; i sammanhang härmed erinrades om de ogynsamma följderna af den allmänna benägenheten att qvarstanna i byalagen och för dessa göra anspråk å odeladt bibehållande af ofantliga, flera mil från bolstäderna aflägsna marker. Likartad uppmaning att rödja och upptaga hemman å ödemarken ställdes uti samma år utkommet bref till den af ålder i ett fåtal byar sammanslutna befolkningen uti Dalarne, hvars armod antyddes i väsendtlig grad bero å bristande hog för utflyttningar.

Mandatet den 4 april 1546 till invånarne i Dalarne och Norrland upprepar det förut gifna förklarandet om rätt att anlägga nyhemman, och strängare än dessförinnan bedömde konungen här den, som af arghet förmenade andra att å skogen

[1]) Se sid. 1.

[1]) Afvittringsstadga för lappmarkerna utkom omsider den 30 maj 1873, och innehåller densamma, jemte berättigande för egare till helt mantal att bekomma skogsanslag af 5,000 till 20,000 qvadratref förutom impedimenter, den vigtiga bestämmelsen, att egare af frälse- och skattehemman eller lägenhet öfver den tilldelade skogsmarken icke skulle erhålla vidsträcktare disposition än som omnämnes i 1 § af kongl. förordningen den 29 juni 1866 eller med andra ord, att egaren ej får utan föregående utsyning till afsalu taga skogseffekter å det afvittrade området. Förslag har blifvit framstäldt att för lappmarksområdet antingen meddela allmänt förbud å skifte af nyssberörda jord eller påbjuda ovilkorlig skyldighet, att af det vid afvittringen erhållna skogsanslaget afsätta en del att för delegarnes gemenssmma räkning efter de för häradsallmänningar stadgade grunder förvaltas. I bref den 9 november 1877 förklarade dock Kongl. Maj:t, att allmänt bifall dertill ej kunde lemnas, men att vid skeende afvittringar i lappmarkssocknarne af Norr- och Vesterbottens län, Kongl. Maj:ts befallningshafvande, efter det bland annat vederbörande delegare lemnats tillfälle i saken sig yttra, skulle ega att i enahanda ordning, som beträffande öfriga nödiga förberedelser för afvittring meddela föreskrift, huruvida en fjerdedel, eller, der vederbörande delegares önskan dertill gåfve anledning, större andel af socknens skogsanslag borde afsättas till en eller flera allmänningar att förvaltas efter de grunder, som Kongl. Maj:t, uppå framställning af sin befallningshafvande bestämde, och samtidigt med detta beslut föreskref Kongl. Maj:t, som redan dessförinnan den 17 mars 1876 i fråga om afvittringen i Pajala socken lemnat en likartad bestämmelse, att det af Arvidsjaurs socknemän fattade beslut om afsättning af en fjerdedel utaf skogsanslaget till allmänning skulle bringas till verkställighet.

bygga hemman eller hugga svedja; en sådan person skulle nämligen anses hafva gjort sig skyldig till edsöresbrott.

Äfven i andra delar af riket sökte konungen på allt sätt uppmuntra till nybygges anläggningar. Allmänningsmarker voro öfverallt härför tillgängliga, och det var blott de s. k. kronans ek- och bokskogar, för hvilka undantag gjordes.

Till de allmänna påbuden sällade sig åtskilliga andra åtgärder uti enahanda syfte. Konungens fogdar och andra i landsorten varande embetsmän fingo sig förelagdt uti de instruktioner, som för dem utfärdades, att verka för odlingens utbredning. Sålunda stadgades år 1558 till efterrättelse för Jören Pedersson i Vestergötland, hurusom denne, jemte upprättande af register öfver de olika slagen af fastigheter likasom å befintliga goda fisken, skulle besigtiga, hvarest god lägenhet till uppbyggande af afvelsgård för konungens räkning förefanns, samt genom vattenafledningsarbeten, deruti allmogen borde deltaga, söka förvandla onyttiga kärr till åker, äng eller hagmark, men, om detta befunnes omöjligt, föranstalta om gräfning för bildande af insjöar, hvilka med sin fisktillgång komme att öka näringsutvägarne för befolkningen.

Kortare eller längre tid åtnjöt nybyggaren skattefrihet. Berättigande dertill förekom, såsom här ofvan blifvit omnämndt redan under medeltiden [1]). I sakens natur ligger också, att en skattläggning eller ett påförande af vissa utskylder till staten icke kunde ske, förrän ett nybygge blifvit försedt med erforderliga hus samt erhållit åker och äng af den omfattning, att innehafvaren derpå kunde hafva något mer än sitt uppehälle. Med afseende å de olika anspråken härutinnan förlängdes alltmera den tid, under hvilken skattefrihet förunnades nybyggare. Konung Gustaf I synes icke hafva medgifvit ifrågavarande förmån för mera än tre år. Sedermera utsträcktes tiden och utgjorde densamma från slutet af 1500-talet länge sex år.

Uppkomna nybyggen kunde icke undgå att ibland vara för de gamla jordegarne hinderliga. De sistnämndes slåtterlägenheter å skogarne upptogos för nybyggens anläggande, och äfven af annan anledning yppade sig stridigher, hvilka kräfde uttalanden af konungen. Sådana lemnades ock ibland, och af desamma framgår, att inkräktningar å bestående hemmans egoområden ej tillätos. Såsom kongl. brefvet den 24 januari 1543 [2]) utmärker, tillhörde det, i händelse dylikt inträffat, häradshöfding med nämnden i förening med fogden att genom undersökning på stället utröna förhållandet samt derefter, om nybygge tillkommit å enskild mark, utdöma detsamma. Detta hände dock antagligen mindre ofta, och, när det skedde, betingade konungen sig derför stundom en särskild godtgörelse. Så omtalas i 1548 års fogderäkenskaper för Vestergötland [3]) »Item gåfvo bönderne för the finge lof at utleggia et torp, som dhem låg till meen sölf et stop» eller cirka 27 lod silfver.

Den sväfvande betydelse af allmänningsjord framkallade lätt olika meningar beträffande den kamerala naturen af hemman, som der uppkommit. Å dessa marker anlade frälsemännen [4]) hemman eller torp, hvilka, betraktade såsom deras tillhörighet, undgingo de utskylder till kronan, som drabbade krono- och skattejorden, och funno möjligen nybyggare med sin fördel förenligt att ställa sig i beroende af närboende frälsemän för att dermed befrias från skattskyldighet till kronan. Sådant kunde naturligen ej åses med likgiltighet af dem, som det tillhörde att häfda kronans intressen, hvadan också återvinnande af jord, som på detta sätt kommit under frälset, var ett ofta upprepadt åliggande för de kongl. fogdarne.

Konung Gustaf I:s odlingssträfvanden blefvo icke fruktlösa. Talrika utflyttningar skedde från de tätare bebyggda delarne i Öster- och Vestergötland till de omgifvande stora skogarne, hvilka med den osäkerhet, som rådt under unionstiden, bibehållit sig såsom vidsträckta ödemarker. Likaledes hade åtskilliga bosättningar under nämnda regents tid egt rum i Norrland.

Odlingsarbetet fortgick sedermera under 1500-talet utan andra afbrott än de, som tillfälligtvis af krig eller missväxt ibland föranleddes.

Den östra delen af Vermland, som under senare delen af medeltiden mestadels torde hafva varit en obebodd ödemark, kom under Carl IX:s tid att undergå en fullkomlig omskapning. Dertill utgjorde kanske upptäckten af stora mineraliska rikedomar den första anledningen. Åtskilliga kraftiga anstalter följde nämligen derefter för bearbetande af desamma. Sålunda anbefalldes Bo Ribbing uti bref den 7 januari 1603 att förständiga allmogen i hela Vermland att till beredande af bostäder åt arbetare vid det bergsbruk, som i landskapets förutvarande obygder inrättats, lemna biträde med uppsättning af minst 100 stugor med tillhörande fähus å de platser i närheten af bruken, som hade tillgång å äng.

För kolonisationens påskyndande inkallades såsom bekant finnar, hvilka hufvudsakligen nedsatte sig i skogarne uti den öfre delen af Vermland. Från sina hemtrakter medförde de emellertid en benägenhet för svedjande, som snart nödgade styrelsen att emot dem vidtaga särskilda åtgärder. Redan uti kongl. bref den 6 juli 1600 påbjöds undersökning om beskaffenheten af de torpställen, som finnarne tagit i besittning, med föreskrift att dem dervid borde förehållas, att till åker använda dertill tjenlig mark, hvarvid förklarades, att de, som blott brukade skogen, skulle utgöra tredjedelen af den erhållna grödan samt härförutom i kyrkoherberget aflemna tionde. Dessa stränga föreskrifter hindrade likväl ej, att länge derefter finnarnes öfverdådiga svedjande gaf den öfriga befolkningen anledning till oupphörliga klagomål.

Med nybyggesanläggningar hade upptagandet af ödeshemman en viss likhet. De sistnämnda voro tidigt föremål för styrelsens omsorg.

Uti bref den 4 mars 1535 erinrade konung Gustaf I, att ingen fattig man, som saknade egen jord, finge förmenas att upptaga »gamla ödistompter och ödistorp», och togos de, som sådant gjorde, i konungens hägn, hvarföre den, som med åverkan eller annorledes förbröte sig emot dem, skulle hafva förverkat edsöre efter lagen.

Öfvergifna hemman stodo sålunda till deras förfogande, som derför ville utgöra ränta till kronan, och fogdarne tillhörde det att genom lämpliga anstalter förmå gamla skatteegare att upptaga hemmanen ånyo samt, i händelse detta ej lyckades, bortstädja dem till andra [1]).

[1]) Jämför sid. 34. — [2]) Jämför Gustaf I:s bref den 29 april 1550, handlingar rörande Östergötland n:o 14 kammararkivet. — [3]) 1548 års fogderäkenskaper n:o 4 Vestergötland, Ås, Redvägs m. fl. härad i kammararkivet. — [4]) Konungen tillskref den 9 februari 1549 Nils Ryning med befallning, att han skulle tillhålla sina fogdar, att icke, under föregifvande att marken, hvarå nyhemman funnes, vore frälse, tillvälla sig desamma.

[1]) Detta förklarades bland annat i kongl. brefvet den 22 november 1599. Instruktionen för Gabriel Oxenstjerna den 26 oktober 1618 innehåller berättigande

Konung Gustaf II Adolf lade vid flera tillfällen i dagen sitt intresse för odlingens utbredning. I bref den 2 november 1619 uttalade han sin belåtenhet deröfver, att 22 hemmansplatser i Nora och Lindes bergslager nybyggare tillsynats och med rå och rör blifvit omlagda. Från nybyggesanläggningar undantog han icke ens de fridkallade parkerne. Exempel härpå erbjuder hans i memorial den 9 juni 1626 till jägmästaren Erik Krabbe meddelade befallning att föranstalta om upptagande af torp samt att låta ryttare och knektar, som å parkerne upptagit jord, inrymmas hemman och föranstalta om förflyttande af åboer å de sistnämnda till de förra [1]). Oftare, än förut synes hafva skett, utfärdade också Gustaf II Adolf tillståndsbref för gamle soldater eller andra uppgifna personer att med evärdlig besittningsrätt nyttja och bebo viss jord.

Intresset för nybyggesanläggningar, som på mångahanda sätt uppenbarade sig, hade sitt naturliga berättigande uti de fördelar af såväl ekonomisk som social natur, hvilka voro nära förbundna med landets tätare bebyggande. Städse voro dock ej tillkomna nybyggen gagneliga. De fattiga personer, som genom anläggande af sådana sökte att vinna sin utkomst, vore merendels i saknad af de tillgångar, som kräfdes för att under ett missväxtår uppehålla sitt åkerbruk, enär de medel, hvaröfver de förfogat, gemenligen endast beredde dem ett tarfligt uppehälle under den tid, som erfordrades för uppförande af koja till bostad. Derefter återstod det blott för dem att genom begagnande af skogen söka förskaffa sig sitt uppehälle.

Sätten härför voro naturligen af olika slag. Der bergsbruk i närheten idkades, var kolning till detsamma ett hufvudsakligt näringsmedel. Annanstädes förekom åter svedjande i förening med någon boskapsskötsel. Särdeles geten utgjorde den fattige nybyggarens trogne och nyttiga följeslagare. Ju mindre betydelse boskapsskötseln hade, desto större vigt lades å svedjebruket. En följd deraf var, att nybyggesanläggningar, såsom i allmänhet beroende af den omgifvande markens lämplighet till svedjande, ofta fingo en kort varaktighet. Begagnande sig af den utfästa skattefriheten nedsatte sig personer i den öde skogen, och sedan de derstädes genom ett öfverdrifvet svedjande tillgodogjort sig markens produktionsförmåga, öfvergåfvo de omsider allt för att å ett annat ställe under lika skydd börja enahanda verksamhet. Densamma spårades derföre allt för ofta uti förödda skogar. Häruti låg ett tillräckligt skäl för de gamle jordegarne att i de talrikt uppkommande nybyggesanläggningarne se ett ondt, hvars undanrödjande för dem blef en vigtig angelägenhet.

Väl inträffade ofta, att nybyggarne utgjordes af yngre bondesöner, som å utmarkerne åt sig grundade egna hemman, men vid sidan af dem funnos i äldre såsom i senare tider en mängd äfventyrare, som med förkärlek egnade sig åt nybyggarens fria och obesvärade yrke. Det var icke nog, att desamme å allmänningsmarkerne förödde skogen, utan uppkom genom dem en viss osäkerhet till lif och egendom som i flera hänseenden verkade menligt. S. k. »skogstjufvar» [2]), som uti de bebyggda nejderne framkallade allmän fruktan, omförmäldes ej sällan uti handlingar från 1500-talet, och om än rättstillståndet under närmast följande århundrade betydligt förbättrades, fortlefde dock länge hos de bofaste hemmansbrukarne ett ingalunda ogrundadt misstroende till dem, som uppehöllo sig i de öde skogarne.

Nu antydda omständigheter i förening möjligen med en yppad svårighet för hemmansbrukare att finna personer, benägne att inträda i deras tjenst, föranledde en förändring uti uppfattningssättet beträffande nyttan af nybyggen, som icke kunde undgå att utöfva inflytande å lagstiftningen i ämnet. Derom vitnar redan instruktionen för riksjägmästaren af år 1638, hvarest anläggning af nybyggen å parkerne strängeligen förbjöds, och med hänsyn till de förrymde finnar och annat löst folk, som hade för sed att å kronans större skogar anlägga torp och nybyggen, föreskrefs det, att riksjägmästaren, angående befunna torp, som mer skadade än gagnade, skulle göra anmälan hos landshöfdingen, hvilken efter förrättad besigtning borde låta nedrifva dem. Beträffande utdömande af sådana, när de icke utan »landsens skada» kunde bestå eller voro bergverken till men, likasom om afskaffande af backstufvor, förekom likaledes bestämmelse uti 1642 års riksdagsbeslut.

Nödvändigheten att emot nybyggarne vidtaga särskilda åtgärder erkändes äfven uti 1647 års skogsordning, som påbjöd undersökning beträffande den rätt, hvarmed befintliga gårdar, torp och backstufvor å allmänningsmark innehades, med tillägg att alla dylika, hvilka saknade åker och äng tillräcklig för att kunna skattläggas till $^1/_4$ mantal, skulle utrifvas, och undantag endast göras med hänsyn till dem, för hvilka urminnes häfd kunde åberopas. Beträffande de i Vesternorrland, Dalarne och Vermland tillkomna finska nybyggena, stadgades, att, om landet och bergverken af dem tillfogades synnerlig skada, husen å dylika nybyggen skulle nedrifvas och svedjan med säden nybyggarne fråntagas. I fall någon ändock derstädes byggde eller svedjade, skulle han fängslas, hans hus uppbrännas och egendomen delas emellan kronan, häradet och målseganden.

Medan man sålunda å ena sidan ville förfara med den yttersta stränghet gent emot bestående nybyggen, som kunde befinnas skadliga, sökte man å andra sidan förebygga, att sådana skulle för framtiden uppstå å mark, der en inträffad skogsminskning kunde blifva menlig. Uti sistberörda syfte innehöll skogsordningen föreskrift, att torp och nybyggen skulle få anläggas blott å stora, vidlyftiga och öde allmänningar, dervid under alla förhållanden lagman eller häradshöfding med nämnd borde för nybygget utstaka och utsyna platsen.

Sistberörda bestämmelse, som egentligen angick blott en pröfning af den för upplåtelsen afsedda markens lämplighet, afsåg kanske i lika hög grad att före meddelandet af tillstånd vinna kännedom om nybyggarens person. Med hänsyn härtill fanns också uti skogsordningen bestämmelse, att personer, som utan lof och tillstånd nedsatte sig å allmänningsmark, skulle såsom andra skadedjur uppsökas och fasttagas.

Vilkoren för nybyggesanläggning blefvo emellertid icke efterkomna, hvarföre också klagomål öfver olagliga nybyggen tidt och ofta förspordes.

Angelägnast förekom det att förhindra uppkomsten af dylika i bergslagsorter, der kolning utgjorde befolkningens förnämsta förvärfsmedel, men här synes mångenstädes bruksidkare, särdeles efter det särskilda skogsanslag lemnats dem, hafva funnit med sin fördel förenligt att åt sina tjenare å skogen

---

för ståthållaren att efter förrättad ransakning medgifva dem, som ville upptaga ödeshemman. ett, två eller tre års frihet »dock att dhe sättie löfte för sigh att dhe sedan wele besitta hemmanen ath minste så länge och göre skatt aff, som dhe frijheten nuttid hafwe».

[1]) Kamrer Sandbergs anteckningar i kammararkivet, rubriken: nybyggen. — [2]) Den 20 januari 1538 skref Gustaf I till frälset i Småland om »skogstjufvar» och under Johan III:s tid omtalades flera gånger sådana.

upprätta kolarestugor, hvilka sedermera genom uppodlingar utbildades till fullständiga jordbruksfastigheter, utan att med stöd af gällande förordning framställda protester från den närboende allmogen, som i följd af torpen både fick minskad förtjenst å kolning för brukens behof och förlorade innehafda slåtterlägenheter, i allmänhet ledde till ändring.

Äfven å andra orter var benägenheten att grundlägga nybyggen hos de fattigare medlemmarne af allmogeklassen så stor, att ett uppehållande af de stränga lagliga bestämmelserna var förenadt med ej ringa svårighet. Hus uppfördes utan föregående anmälan å allmänningsmark och så länge föga eller intet åkerbruk af innehafvaren idkades, ansågs från allmänningsintressenternes sida hinder deremot ej kunna göras. Emellertid blef ofta allt större del af den omkringliggande marken uppodlad, och dermed följde skyldighet för brukaren till en början att utgöra tionde till presten och derefter skatt till kronan. Torpet uppfördes härvid i tiondelängden och snart nog i jordeboken bland lägenheter, som förmenades kunna skattläggas. Omsider företogs också skattläggning, hvarmed förenades utsättande af ett visst mantal, och härefter skyddade säkerligen ett noggrannt utgifvande af skatter nybyggaren gent emot allmänningsdelegarne, hvilka, i saknad af särskild målsman för tillgodoseende af sina intressen, nästan dömdes härutinnan till overksamhet.

Hufvudsakligen var det af länsmannen och häradsfogden, som nybyggets bibehållande berodde [1]). Den sistnämnde tillhörde det enligt instruktion den 9 oktober 1688 att i de årliga jordeböckerna anteckna alla nybyggen, uppkomna å annan mark än den, som tillhörde visst hemman.

Det är äfven anledning antaga, att adeln med det mäktiga inflytande, som dess medlemmar hade att påräkna hos den högre och lägre tjenstemannapersonalen, utan lagligt begifvande å allmänningsjord eller byskog för anläggning af torp tillegnat sig under 1600-talet såsom dessförinnan mer eller mindre betydliga områden, hvilka torp antingen bibehöllos såsom dagsverksskyldiga lägenheter till en närbelägen hufvudgård eller blefvo sjelfständiga hemman.

Det största fältet för nybyggesanläggningar erbjöd Norrland. Huruvida under 1600-talet odlingen der i någon högre grad ökats, torde emellertid vara tvifvelaktigt. Att märka är nämligen, hurusom redan uti slutet af 1500-talet i flera delar af Norrland förefanns en ganska talrik befolkning, för hvilken uti kusttrakterna och invid de stora elfvarne fisket utgjorde den förnämsta näringskällan, hvarigenom möjliggjordes uppkomsten af jemförelsevis ganska stora byar. Annorlunda tedde sig förhållandet i det inre af landet såsom i landskapen Jemtland och Herjeådalen. Här hade nämligen boskapsskötseln i förening med jagt och djurfång den största betydelsen [2]) och med denna hushållning kommo de särskilda gårdarne och byalagen att få en mindre omfattning. År 1565 förekommo emellertid 39 olika socknar i Jemtland. Bland dessa torde böra nämnas Offerdals socken med 36 gårdar och 79 bönder, Brunflo socken med 28 gårdar och 92 bönder, Frösö socken med 28 gårdar och 53 bönder o. s. v. Äfven uti Herjeådalen hade å åtskilliga ställen en bofast befolkning uppkommit och omförmäldes Svegs socken med 18 byar, Öfverhogdals socken med 8 bönder, Lillherrdals med 50 och Hede socken med 48 sådana. Ehuruväl det sålunda vill synas, såsom befolkningen uti de sist omförmälda landskapen till skilnad från förhållandet i de norrländska kusttrakterna skulle varit något mera fördelad, funnos dock å begge ställena ofantliga, från all odling långt afskilda skogstrakter, som blott af jägare genomströfvades.

Lockelsen att derstädes nedslå sina bopålar kunde icke vara särdeles stor, så länge blott djurfång, svedjande och boskapsskötsel stod den fattige nybyggaren till buds.

Emellertid samverkade under 1600-talet skilda omständigheter för att göra äfven dessa trakter tillgängliga för en högre kultur. Det religiösa nitet för de hedniska lapparnes omvändelse beredde uppkomst i de orter, som räknades till Lappland, af flera kyrkor, hvarefter vid desamma nedsatte sig åtskilliga personer, som genom byteshandel med lapparne, jagt m. m. förskaffade sig uppehälle.

Likaledes kom den under senare delen af 1600-talet derstädes gjorda upptäckten af silfver- och jernmalm att få en ganska stor betydelse för landets bebyggande. I syftemål att uppmuntra till bearbetande af der befintliga mineralier utfärdades den 9 augusti 1673 specialprivilegium för nya bergverks inrättande och kultur uti Finland samt Norrland och Lappmarken med försäkran, att de, som för uppbyggande af hemman i dessa orter nedsatte sig, skulle jemte frihetsår för all framtid åtnjuta en viss skattelindring. Förnyadt plakat härom utkom den 3 september 1695. Nybyggarne i Lappmarken tillförsäkrades här 15 frihetsår. De befriades tillika från mantalspenningar, knekteutskrifning och alla extra ordinarie onera, men gjordes det härvid den anmärkning, att nybyggarens verksamhet skulle vara rigtad å uppbrukande af åker och äng och ej få utgöra ett öfverflödigt svedjande, såsom finnarne hade för sed.

Förutom nu omförmälda ingalunda obetydliga förmåner, som nybyggare i Lappland till våra dagar i viss mån bibehållit, underlättades uppkomsten af nya hemman der, likasom i allmänhet inom de nordliga bygderna af riket derigenom, att allmogen i dessa aflägsna trakter var mindre besvärad af körslor för transport af kronans effekter och af påbudna dagsverken till olika ändamål.

Den uppkomna odlingen var för den lappska befolkningen ingalunda angenäm. Der bergsbruk idkades eller man hoppades finna malmstreck, hade man i flera hänseenden behof af lapparne, som i uppletande deraf ansågos ega en viss färdighet samt dessutom med sina renar anlitades för transport af alla tyngre effekter. Men olyckligtvis synes man hafva begagnat sig af tvångsmedel [1]), som naturligen alstrade obenägenhet hos lapparne att efterkomma meddelade föreskrifter, hvarförutom det mestadels af tyska krigsfångar och andra lösa personer sammansatta bruksfolket ibland lät komma sig till last en synnerligen omild behandling af de fredliga lapparne [2]). Redan till följd

[1]) Uti resolutionen å allmogens besvär den 13 december 1672 stadgades emellertid, i anledning af besvär, att länsmän och häradsfogdar medgåfve uppförande af torp och stufvor på häradsallmänningarne, att landshöfdingen deröfver skulle hafva tillsyn och de gjorda upplåtelserna vara ogiltiga. — [2]) Detta visade sig i afseende å de olika skattetitlarne, som utgjorde för år 1565 i Jemtland: penningar, korn, kohudar, mårdar, uttrar, bäfrar, räfvar och hästar, men för år 1563 i Medelpad: penningar, smör, lax, salt ål, salt sik, strömming, torr ål, torr gädda, torsk, laxöringar, aborrar, mört, sälspäck, groft salt, loskinn och mårdar.

[1]) Genom kongl. brefvet den 28 februari 1671 bifölls en föregående framställning af landshöfdingen Johan Gran, deruti han yrkat stränga åtgärder till förekommande af lapparnes flykt. — [2]) Såsom bevis å den grymma behandling, hvarför lapparne varit föremål, har bland annat uppgifvits, hurusom man till straff plägat binda lappar med rep samt nedsläppa dem i ett upphugget hål å isen för att uppdraga dem genom ett annat. Se embetsberättelse af öfverdirektören vid landtmäteriet, Stockholm 1851, sid. 99—100.

häraf hade dessa orsak att betrakta de inträngande främlingarne med en viss fruktan, och densamma fick ökad näring af det sätt, hvarpå nybyggarne gemenligen sökte att finna sitt uppehälle.

Elden, som för de senare var odlingens lösen, innebar nämligen för lapparne en icke ringa våda, i det att de å mark, som deraf skadats, icke funno föda för sina renar, hvarföre jemväl nybyggarne, för att aflägsna landets gamla invånare, sedan äldre tider gerna betjenade sig af skogens antändning. Ytterligare anledning till stridigheter uppstod på grund af det förfång, som renarne gjorde å nybyggarnes utestående höstackar.

För att nu återkomma till den allmänna lagstiftningen angående rätt till anläggning af nybyggen å allmänningsjord inom riket, må här nämnas, hurusom densamma bibehöll sig under slutet af 1600-talet och början af påföljande århundrade temligen oförändrad. Fruktan för en inträdande skogsbrist i bergslagsorter föranledde emellertid utfärdande den 25 maj 1696 af ett särskildt påbud om utrifning af torp å skogsmark, hvarifrån bergverk hämtade sina förnödenheter af kol och dylikt, så att blott de, som till kolaretorp vore behöfliga, finge ega bestånd. Härförinnan hade bergskollegium uti bref till Kongl. Maj:t den 5 oktober 1688, under erinran att innehafvare af små torplägenheter utödde skogen, påpekat, hurusom deras utskylder uppginge till vida lägre belopp än, hvad kronan från bergsbruket erhölle, hvadan statens intresse fordrade, att begränsningar gent emot dem vidtoges.

Samma omständigheter, som i afseende å rätten till anläggning af nybyggen påkallade inskränkningar, egde icke giltighet med hänsyn till de s. k. ödeshemmanen, i afseende å hvilka inga berättigade anspråk från närboende jordegares sida kunde uppstå. Uti syfte att åvägabringa kännedom om desamma hade redan uti kongl. brefvet den 27 november 1646 föreskrifvits, att längder å dem skulle upprättas [1]); hvarefter genom kongl. brefvet den 28 januari 1684 angående ödeshemmans upptagande i Vestergötland och isynnerhet i Elfsborgs län medgafs den, som upptoge sådant hemman, 8 à 12 frihetsår, likasom förmedling af ränta, under vilkor dock att »prestera caution och sufficient borgen, att den betingade skatten vid frihetsårens expirerande må kunna utgöras».

Under de sista åren af 1600-talet och början af påföljande århundrade inträffade åtskilliga förhållanden, som voro egnade att framkalla en återgång af kulturen. Fleråriga missväxter bragte till en början invånarne till hög grad af armod. Ett bevis härpå är, hurusom konungen i bref den 30 augusti 1697, enär befolkningen, såsom det förmäldes, kommit att å många hemman utdö, anbefallde kammarkollegium och generalguvernörerne att vara betänkte å utvägar att få nya åboer på hemmanen, hvilka senare, om försorg ej sålunda droges för deras häfd, komme att förblifva öde.

Tillståndet förvärrades naturligen betydligt under de sedermera inträdande långvariga krigsoroligheterna [2]), hvaraf följderna visade sig i öppen dager under början af frihetstiden.

Under den allmänna sträfvan, som efter enväldets afskaffande uppstod att väcka till nytt lif såväl jordbruksarbete som industrien, bibehöll man dock fruktan att medgifva nybyggesanläggningar å allmänningsjord samt härigenom förorsaka en betydligare förminskning af den sistnämnda. Det tilläts alltså enligt 1719 års förut omförmälda resolution å allmogens besvär blott, att befintliga odlingslägenheter finge upptagas och cultiveras. Deremot vidtogos kraftiga åtgärder såväl för de talrika ödeshemmanens besättande ånyo med åboer som för åstadkommande af nyhemman i Norrland, hvilket allt var egnadt att på skogens bekostnad gifva den odlade marken en ökad utsträckning.

Angående ödeshemman stadgade kongl. brefvet den 3 november 1730: att under ödestitel uppförda frälsehemman borde inom viss förelagd tid af frälsepossessorerne med åboer förses; att med hänsyn till kronohemman de allmänna föreskrifterna skulle lända till efterrättelse; att, beträffande indelta krono- och skattehemman, vederbörande, hvarmed här torde afsetts indelningshafvarne, skulle foga anstalt om deras försättande i bruk, desto heldre som frihetsår för de af fienden afbrända beviljades, samt att öfriga skattehemman skulle vid tre ting uppbjudas, hvarvid de finge öfvertagas, med företräde för bördesman, af den, som betalade resterade utskylder, men i annat fall, då hemmanet likväl förlorade sin egenskap af skattejord, af den, som utan frihetsår åtoge sig utgörande af räntan; hvarjemte slutligen förklarades, att kammarkollegium för hemman, der fullkomlig vanhäfd rådde, skulle ega att utöfver de lagligt föreskrifna frihetsåren bevilja ännu flera, likasom att Kongl. Maj:t ville uppå förslag af kollegium lemna evärdlig besittningsrätt åt dem, som deraf voro förtjenta, utan att emellertid detta kunde ske i gemen, enär genom missbruk härmed ödesmålen snarare skulle befordras än förekommas. Ett förtydligande af nu omförmälda stadganden tillkom genom kongl. brefvet den 10 juni 1731 [1]), som innehöll, att uppbud å ödeshemman icke finge ske, förrän detsamma efter förloppet af den i kongl. förordningen den 19 september 1723 om skatteköp bestämda tid af tre år enligt gällande föreskrifter förklarats såsom skattevrak. Tillika föreskrefs, att landshöfdingarne efter inhämtad underrättelse från fögderierna om befintliga ödeshemman skulle föranstalta kungörelse om desamma från predikstolen en gång om året.

Riksdagens skrifvelse af den 22 november 1734, som sedermera af Kongl. Maj:t till efterrättelse meddelades kammarkollegium och landshöfdingarne, angifver, hvilken uppmärksamhet som egnades ödeslägenheterna. Der omförmäles, hurusom ständerna, vid genomgående af inkomna förteckningar å ödeslägenheter, hade funnit orsakerna till ödesmålen vara af skiljaktig beskaffenhet. I strid mot de lagliga bestämmelserna hade krono-, skatte- och frälsehemman blifvit afhysta, hvarigenom uppkomsten af ödesmål underlättats. Ödesjord hade sammanblandats med andra egor och brukats till betesmark eller äng af närboende jordegare, utan att någon fördel derigenom kronan tillskyndats. Genom försummelse å kronofogdens sida hade vid åboes frånfälle och arfvingarnes medellöshet indelta hemman råkat i vanhäfd. Till och med jord, som donerats till städer, upptogs ibland under ödestitel. Såsom anledning till inträffade ödesmål i Vesterbotten hade uppgifvits, att hemman med bolstäder af elfvar och floder blifvit afskurna och förminskade. Med hänsyn till dessa olika förhållanden påkallade ständerna tillämpning af förut i ämnet gifna föreskrifter, med förordnande om utbjudande å predikstolen af befintliga ödeshemman. Den, som dervid åtnöjde sig med lägsta antalet frihetsår, skulle emot borgen ega

[1]) Den 3 mars 1634 förordnade kammaren om ransakning rörande ödeshemman och nybyggen i Elfsborgs län. Kammararkivet. — [2]) Senaten utfärdade den 15 september 1711 cirkulär angående ödeshemmans upptagande i öfverensstämmelse med konungens derom afåtna bref. Företräde skulle tillkomma »afdankade ryttare och soldater».

[1]) Detta bref var föranledt af riksdagens skrifvelse den 2 juni 1731.

företräde till hemmanets erhållande under iakttagande, att der frihetsår eller förmedling ej vore för ändamålet tillräckligt, skatterätt skulle af kammarkollegium få förunnas och i Vesterbotten till och med frälserätt, hvarförutom uti nu ifrågavarande skrifvelse dels erinrades, att, när egor, tillhörande ödeshemman, brukats af angränsande hemmansåboer till äng och betesmark, kronan skulle derför njuta den tillständiga skatt, för hvilken den, som deraf dragit fördel, skulle vara ansvarig, dels påbjöds, att undersökning vid häradstingen måtte ske till utrönande, om kronobetjent för hemman, som förekomme under ödestitel, brukat något underslef, eller beredt sig eget förvärf, i hvilket fall han skulle »exemplariter afstraffas» [1]).

Den år 1734 utkomna skogsordningen, som bibehöll den gamla uppfattningen om skadan af nybyggen å allmänningar, meddelade derföre bestämdt förbud mot upptagande derstädes af sådana med föreskrift om undersökning rörande alla dervarande hemman, torp och backstugor, »som mera skada än deras ringa skatt kronan gagnar». Härtill lemnades emellertid uti förklaringen af år 1739 det tillägg, att landshöfdingarne borde tillse, att stora skogar och ödemarker, der tjenlig jordmån och lägenhet förefunnes, blefve bebyggda och till åker och äng uppodlade och för detta ändamål noga pröfva, huru stort ett sådant hemman kunde blifva och derför bestämma skog och mark, utom hvilket område åbo icke finge gå.

De olägenheter, som uppkomna nybyggen ansågos alstra i de tätare bebyggda delarne af landet, eller der bergsbruk idkades, voro ej att befara i de orter, som vid denna tid räknades till lappmarken. Här hade nämligen de ofvan anmärkta kulturgräfvandena under slutet af 1600-talet lemnat endast ringa spår, hvadan åstadkommande i dessa obygder af en odling, som både för framtiden medförde en tillökning af statens inkomster och beredde sysselsättning för en talrikare folkstock, blef för frihetstidens lagstiftare en vigtig uppgift. Den 24 november 1749 utkom i sådant syfte för dem, som redan bodde och byggde i Lappland eller ock ville derstädes sig nedsätta till landets uppbrukande, ett omständligt reglemente, hvars i flera hänseenden märkliga stadganden äro betecknande för tidens åsigter, på samma gång som de lemna en inblick uti dervarande förhållanden. I anledning af det hinder, som nybyggarnes vidlyftiga »fikande och farande» omkring skogen hade vållat för landets uppodlande, stadgade reglementet, att lapparne, såsom derför skattskyldiga, skulle förbehållas att »fånga eller jaga allt vildt, som under namn af dyrare skinnvaror kommer» med rätt för nybyggare att jaga allenast inom en half mil från deras hemvist, utan att dock med denna tillåtelse skulle vara lemnad någon enskild eganderätt på djur- och fogelfänge inom samma trakt. Den, som ville nedsätta sig uppå någon till nybruk tjenlig plats, var, efter det tillstånd af landshöfdingen lemnats och syn på stället skett, skyldig att sist inom två år hafva gjort början med uppbyggande af hus och jordens uppodlande, så att det blefve uppenbart, att han hade fullt allvar med nybyggets upptagande och ej gjorde det blott i uppsåt att andra från platsen utestänga. Uppodlad skulle endast den trakt anses vara, som genom kärr och mossars utdikande samt träds barkande och rothuggande gjorts nyttig till åker och äng; af hvilken orsak till odlingsarbete, hvartill blott »i förstone» svedjande finge brukas, icke skulle räknas uppresande af en eller annan höstack eller lada. Uti synbar afsigt att öka deras antal, som funnes benägne att anlägga nybygge, förekom stadgande, att åbo å $^1/_4$ mantal skulle få antaga blott en helvuxen dräng och piga, medan, om mantalet uppgick till $^3/_8$ eller $^1/_2$, det tillåtna antalet tjenare var nära dubbelt större. Om åbo ville utfästa sig att med större eftertryck å angifven tid uppbruka sitt nybygge, tilläts honom väl hafva flera biträden, men skulle han derefter med kronobetjents intyg inför tingsrätten bevisa sig hafva uppfyllt sitt åtagande. Å landshöfdingen berodde det, huruvida någon, medan frihetsåren varade, egde att utaf sina egna barn i sitt hem behålla flera personer än sålunda medgifvits, och den karl, som utöfver hvad tillåtet vore, uppehölle sig å nybygge, skulle vara förfallen till krigstjenst, derest han icke inom ett år, sedan han uppnått myndig ålder, antingen utsåge och antoge ett eget nybygge, eller blefve lagstadd tjenare. Årstjenst skulle ovilkorligen innehafvas af yngre drängar och qvinnfolk, och, om detta ej iakttogs, var »öfverloppshjonet» pligtigt att tjena ett år mot half lön hos angifvaren.

Förutom dessa bestämmelser är att märka, hurusom kongl. förordningen den 27 augusti 1723, beträffande nya bergverks inrättande och landskulturen i Finland, Norrland och Lappmarken, hänvisade till 1673 års specialprivilegier, enligt hvilka en hvar af rikets undersåtar, som i dervarande ödemarker ville anlägga nya bergverk, tillförsäkrades, bland annat, att för sig, barn och efterkommande till evärdlig tid åtnjuta frihet och bergfrälse icke allenast å de hemman och egor, hvarpå sjelfva bruken inrättades, utan äfven å deromkring liggande hemman, torp och lägenheter, så vida de ånyo upptagna blefve och allt detta, så länge bruken höllos i gång och de efter frihetsårens förlopp förmådde deras utskylder och rättigheter att utgöra och uppehålla. Redan härigenom var anledning gifven till meddelande af större egoupplåtelser för bruksdrift, och det dröjde icke länge, innan dylika jemväl förekommo för uppodling. Kongl. kungörelsen den 20 november 1741 angående ödeslands upptagande i Vesterbotten stadgade nämligen, att en hvar, som ville här uppodla något ödesland, skulle i evärdliga tider detsamma njuta, ega och besitta, under frälsemansrätt; och medlemmar af ridderskapet och adeln tillerkändes till och med rätt att på tiondedelen af sådan upptagen jord åtnjuta säterifrihet.

Med stöd af nu omförmälda bestämmelser tillkommo i denna del af Norrland vissa s. k. bergverks- och odlingsdistrikt, som icke saknat inflytande såväl å kulturen som skogsväsendet i dessa trakter och derföre icke torde här böra lemnas utan all uppmärksamhet.

Genom kongl. resolutionen den 20 augusti 1753 förunnades kapitenen Jonas Meldercreutz det ödesland, som funnes emellan Kalix och Luleå elfvar samt Meldersteins bruk och 3 mil ofvanför Gellivare grufva uppåt Lappmarken, hvarunder skulle inbegripas de lägenheter, som han redan der upptagit, allt under vissa i resolutionen omnämnda vilkor samt med de friheter och förmåner, som 1741 års förordning utfästade. Sedan någon tid förflutit, sökte Meldercreutz, under uppgift att han skulle anlagt 32 verkligen bebodda och 25 under byggnad och odling varande

[1]) Frukterna af dessa åtgärder torde ej varit så obetydliga. Enligt af kammarkollegium till ständerna uflemnad förteckning af den 11 april 1738 funnos då blott följande ödeshemman: i Skaraborgs län $2^5/_{16}$, Elfsborgs län $89^1/_2$, Kalmar län $38^{11}/_{16}$, Kronobergs län $2^1/_2$, Malmöhus län $37^1/_{10}$, Kristianstads län $3^3/_8$, Hallands län $8^3/_8$, Blekinge $1^1/_{12}$, Upsala län förutom lägenheter $2^1/_4$, Södermanlands län $4^5/_8$, Östergötland $2^1/_4$, Örebro län $1^5/_8$, Gotland $^7/_{12}$, Vesternorrland 6 samt Vesterbottens län $3^5/_6$ mantal.

nybyggen, att erhålla eganderätt till hela distriktet, men fick härpå afslag, ehuruväl genom särskilda resolutioner den 13 december 1763 och den 3 februari 1778 honom medgafs, att under viss tid utan intrång af andra fortfara med nybyggens anläggande å det honom upplåtna distriktet. Meldercreutz försålde emellertid bruket jemte de lemnade odlingsrättigheterna till brukspatronen J. Bedoir, hvilken, i afsigt att begagna sig deraf för anläggning af masugn vid Råneåelfven, anhöll om tillökning i den år 1788 tilländagångna frihetstiden för de utaf Meldercreutz anlagda, men sistnämda år förfallna nybyggena. Detta lemnades jemväl Bedoir den 7 januari 1789, men då år 1814 ytterligare förlängning begärdes, blef sådan genom kongl. brefvet den 9 maj 1820 förvägrad.

Bergsrådet friherre S. G. Hermelin erhöll genom bergskollegii resolution den 1 mars 1798 till understöd åt vissa af honom påtänkta bruksanläggningar berättigande att nyttja skogarne vid de hemman, som han antingen inköpt eller ock vid dem han ånyo egde anlägga. Omfattningen deraf [1]) angafs sedermera uti kammar- och bergskollegiernas gemensamma utslag den 9 i samma månad; hvarefter Kongl. Maj:t uti bref den 16 april 1799 biföll af friherre Hermelin gjord anhållan att få å vissa af honom anlagda nybyggen åtnjuta i enlighet med författningarne säteri- och frälserätt; men den förlängning uti de erhållna rättigheterna, som sedermera söktes, blef genom kongl. brefvet den 9 maj 1820 afslagen.

Bekant är äfvenledes det s. k. Palmstruchska odlings- och skogsdistriktet, hvarom åtskilliga resolutioner meddelats. Redan vid 1769 års riksdag framställde besvärsdeputationen hos Kongl. Maj:t anhållan, att ifrågavarande på norra sidan af Piteå elf belägna skogstrakt måtte medgifvas allmogen i Piteå socken till nybyggen, enär majoren Palmstruch, som erhållit upplåtelsen, ifrån år 1757 varit vistande utrikes. Detta afslogs och nytt frihetsbref å uppodlingsdistriktet synes hafva blifvit honom beviljadt den 8 maj 1775; hvarefter detsamma vid flera tillfällen blef föremål för konungens och ständernas uppmärksamhet [2]).

För att uppmuntra till anläggning af nybyggen i Vesternorrlands län, omfattande vid denna tid, förutom Ångermanland och Medelpad, jemväl Jemtland, förordnade Kongl. Maj:t den 2 september 1766, efter pröfning af framställda skiljaktiga förslag i ämnet att understöd åt nybyggare skulle lemnas till belopp af 100 dlr s:mt, hvaraf 50 dlr borde utgå det första och 25 dlr under hvardera af de begge följande åren, allt beräknadt att underlätta inköp af boskap och nödiga bohag. Samma kongl. bref innehöll i öfrigt hänvisning till 1749 års ofvan omförmälda reglemente för dem, som ville upptaga ödesland i lappmarken, med förklarande att landshöfdingen — sedan besigtning af kronofogden i orten med två nämndemän skett å någon plats på allmänningen, som vore till uppodling tjenlig, grannarne deromkring blifvit hörde, utan att dervid stridighet yppats, som kräfde domarens åtgärd samt kronofogden lemnat bevis om platsens lämplighet till uppodling, — ofördröjligen borde lemna nybyggaren tillåtelse att straxt börja med åker och ängs upprytande och domarens utlåtande, efter vederbörande kronobetjents hörande, i fråga om antalet frihetsår derefter inhämtas.

Det sålunda medgifna penningunderstödet befanns dock icke vara lämpligt; af hvilken orsak Kongl. Maj:t uti bref till kammarkollegium den 9 januari 1770, med åberopande af ständernas skrifvelse den 29 december nästföregående år, föreskref, att nybyggare å kronojord i allmänhet skulle bekomma de två förste åren 2 tunnor god och strid råg samt åtnjuta, jemte de vanliga frihetsåren, befrielse från alla personela och reela utskylder i 6 år, hvarförutom den, som hade flera än fyra barn, under 15 år, skulle för hvardera öfver det antalet erhålla $^1/_2$ tunna strid säd, tills det yngsta uppnått 6 års ålder; förstberörda understöd borde komma nybyggaren till del, då han fällde den första svedjan samt byggde de nödigaste husen, intill dess han å 3:e året finge njuta den första grödan.

Odlingsarbetet i de aflägsna delarne af Norrland hade emellertid att kämpa emot flera svårigheter än dem, som vore en följd af dess egen beskaffenhet. Der hemman förut funnos, sökte naturligtvis innehafvarne af dessa att uppställa hinder emot nybyggesanläggningar, som i de flesta fall icke kunde annat än inkräkta å gamla hemmans fäbodelägenheter eller åtminstone minska egarnes förhoppning att åt sina barn bereda hemmansbruk. Såsom förut blifvit omnämndt, lyckades det också länge i Jemtland för de gamla jordegarne att genom bibehållen besittning af de s. k. afradslanden utestänga nybyggare från den hufvudsakliga delen af provinsens till odling lämpliga mark [1]).

Säkerligen var äfven det intrång, som lapparne gjorde den jordbrukande befolkningen, icke så obetydligt. Det har blifvit omnämndt, hurusom i det merberörda år 1749 utkomna reglementet, som afsåg urspruugligen Vesterbotten, man ville häfda deras rätt till jagt. Jemväl andra omständigheter visa, att de styrande i allmänhet hade en viss hänsyn till den gamla befolkningens behof. Så förklarade Kongl. Maj:t den 2 oktober 1756, att allmogens ansökning att få hafva sina »skogsnyttingar» fredade från intrång af fjellapparne icke kunde villfaras. För odlingens högre intressen nödgades dessa dock att oupphörligt draga sig tillbaka åt det inre landet. Detta skedde emellertid långsammare, än nybyggesanläggningarne framskredo, hvaraf uppkallades tanken på möjligheten att upphäfva deras nomadiska vanor och att likställa dem med den öfriga befolkningen. Ett uttryck häraf är den märkliga resolutionen å allmogens i Helsingland besvär den 2 oktober 1756, hvarest det bland annat förklarades, att det väl föga läte sig göra att till lappmarkerne förvisa de i provinsen varande lapparne, men att deras tjenstföra barn skulle tillhållas taga årstjenst, med tillägg, att ingen lapp finge tillåtas att gifta sig, med mindre han idkade någon näring eller hade jordbruk; och, för att i viss mån tvinga dem härtill, stadgades, att bössorna skulle dem fråntagas samt ingen af dem under den tid, då villebrådet borde vara fredadt, vid vite af 10 dlr s:mt, ega att innehafva en bössa.

Såsom här ofvan blifvit påpekadt, var det icke endast å de mer eller mindre vidsträckta härads- och landsallmänningarne, som i äldre tider nybyggen uppstodo, utan sådana komma jemväl till stånd å byegor. Landslagens förbud emot intagor å bymarken för längre tid än tre år, då utläggning deraf skulle ske, kunde visserligen tyckas lägga ett hinder för uppkomsten af

[1]) Fyra skogstrakter, en gränsande i vester till Luleå och Piteå socknar, en ofvanför den nu omnämnda på sydöstra sidan af Luleå elf och två uti Jockmocks lappmark. — [2]) Angående det omförmälda odlingsdistriktet, se kammarkollegii utlåtande den 20 december 1864 i fråga om undersökning af de för jord och skogar inom Norrbottens län utfärdade privilegier.

[1]) Kongl. brefvet den 14 november 1766 förklarade, att nybyggare ej finge nedsätta sig å de gamla afradslanden, likasom att de, som derstädes redan förekommo, skulle med afradslandsinnehafvaren afhandla om betalande af gjorda uppodlingar, i fall nybyggaren efter skedd utsyning kommit i besittning af något slätterland eller annan lägenhet, som afradslandsinnehafvaren upparbetat.

nybyggen derstädes, men då tillika i lagen omtalades det förhållande, att ny by uppkomme å gammal bys mark och sedermera under namn af afgärdaby hade rätt till delaktighet i samma mark, kunde åvägabringande af torp, under hvilken form den nya fastigheten gemenligen först framträdde, icke annat än betraktas såsom tillåtet [1]).

Verkan häraf var visserligen ett oupphörligt stigande antal sjelfständiga fastigheter, men på samma gång en fortgående, för de bestående hemmanen äfventyrlig förminskning af deras utegor; och om än med de årliga skattläggningarne den skeende tillökningen af hemman och lägenheter var för kronan i den mening fördelaktig, att antalet af skattskyldige jordbruksfastigheter förökades, blef det dock, med afseende å den dermed för de gamla hemmanen förenade skadan, som jemväl för kronan ansågs innebära en viss våda, redan i 1647 års skogsordning stadgadt, att derefter ingen hade magt å oskiftade byegor utan allas lof och samtycke uppbygga torp och backstugor, likasom rörande de dessförinnan tillkomna, att de, om godvillig öfverenskommelse ej träffades, skulle, i fall bolbyn deraf lede men, utrifvas, men annars delas efter öre och örtug. Enligt uttryckligt stadgande i § 11 af ifrågavarande skogsordning skulle emellertid torp och nybyggen, som skattebonde till och med å sina enskilda egor uppfört, vara underkastade refning och skattläggning.

Hvad sålunda blifvit föreskrifvet, bibehöll sig sedermera länge gällande. Efter utfärdande af ofvan omförmälda kongl. bref den 25 maj 1696, hvarigenom anläggning af nybyggen i bergslagsorter, vare sig å allmänningar eller enskilda egor, förbjöds, blef det ej längre till jordegarne ensamt öfverlemnadt att i förevarande ärenden besluta; enahanda grundsats återkom i 1734 års skogsordning, hvilken bibehöll rätt för egare af frälsejord att å sin enskilda afvittrade skog anlägga torp och hemman utan annat förbehåll, än att, när de blifvit skattlagda derifrån utgjordes samma skyldighet som från andra frälsehemman, men i afseende å skattejord stadgade, att, om derstädes ifrågasatt anläggning af torp, backstugor och nybyggen, undersökning vid domstolen i orten skulle först ske samt att landshöfdingen, för den händelse befintlig lägenhet ej kunde »för ett fjerdedels mantal svara», skulle yttra sig, om den finge blifva bestående eller skulle utrifvas; i förra fallet borde skattläggning ske. Undantag gjordes dock för de torp, som uppbyggdes på »odugliga mossar».

Med den sålunda varande lagstiftningen kunde icke finnas synnerlig benägenhet till begagnande af de odlingslägenheter, som å aflägsna utegor förefunnos och ingalunda lämpade sig till sambruk med den så kallade odaljorden. Detta förhållande, som icke undgick frihetstidens lagstiftare och statsmän, föranledde utfärdande den 25 november 1740 af förordning angående landskulturen, hvarest förklarades, att all jord och mark å frälse likasom å frälseskatte och kronoskatteegor, som derefter uppodlades, skulle i evärdlig tid vara fri från skattläggning och jemväl af kronohemmansåboer å enahanda sätt gjord förbättring uppå kärr, mossar och annan onyttig mark skulle af dem, deras barn och arfvingar få utan förhöjning af räntan åtnjutas. Dermed stod i samband den försäkran, som uti resolutionen å allmogens besvär den 10 september 1743 § 20 meddelades, att innehafvare af skattehemman utan särskild ränta borde bibehållas vid alla de egor och tillegor, som dertill lydt och legat, det vare sig redan byggda torp och uppodlade lägenheter eller sådana, som derefter genom flit och arbete på hemmanens enskilda egor uppodlades [1]).

Härmed erhöllo de nu ifrågavarande nybyggena en helt och hållet förändrad karakter. Desamma ökade icke vidare de från jordbruksfastighet till kronan utgående grundskatterna; hvadan för staten icke fanns annan anledning att till anläggning deraf uppmuntra än den allmänna betydelse, som odlingens utsträckning städse var egnadt att utöfva. De forna förhållandena kunde emellertid icke undgå att under den närmast följande tiden, då uttrycket »nybygge» i utgifna författningar förekom, väcka en viss tvekan, huruvida dermed afsågs, förutom sådana å kronans mark, jemväl dem, som å enskilda egor uppstodo [2]).

Nybyggesanläggningar å kronans mark, fortforo att under Gustaf III:s regering gynnas. Försäkran å femton års frihet från alla utskylder och besvär till kronan, presterskapet och andre, med undantag af allmän bevillning, meddelades uti kongl. kungörelsen den 24 juli 1783 till alla dem, som lagligen upptagit nybyggen, hvilken förmån genom kammarkollegii kungörelse den 21 december påföljande år äfven tillades nybyggares hustru, hemmavarande barn och tjenstfolk.

Frågan om ödeshemmanen lemnades ej heller obeaktad. Genom kongl. cirkuläret den 18 oktober 1780 förklarades, att efter skedd fastställelse af storskrifte inom ett byalag om tillvaron af ödeslägenhet derstädes ej borde väckas fråga, men härjemte föreskrefs, att, innan skifte började, sådan undersökning skulle företagas rörande befintlighet af ödesjord, som enligt kongl. förordningen den 24 september 1766 borde ega rum vid skeende ref och skattläggning, med tillägg att dervid utbrytning af ödesjord om möjligt borde vidtagas.

I de norra delarne af landet, der den merendels obestämda omfattningen af de enskilda hemmanen länge i hög grad hämmade nybyggesanläggningar, verkade för uppkomsten af dylika högst gynnsamt de under slutet af 1700-talet vidtagna åtgärderna till fortskyndande af afvittringen, hvarmed bereddes kännedom om kronans för nybyggesanläggningar tillgängliga öfverloppsmarker.

Samtidigt med afvittringen öfverlemnades betydliga områden till innehafvarne af de gamla hemmanen utöfver det, som ansågs dessa lagligen tillkomma, till en början under uttryckligt förbehåll, att deraf grunda nyhemman mot tillgodonjutande af frihetsår, men, sedan det befunnits att förhoppningarne i detta hänseende icke uppfylldes, emot särskild ränta utan vidare skyldighet. Härmed förfelades visserligen i flera hänseenden det med ifrågavarande förrättningar afsedda målet, eller odlingens befrämjande. Men dermed kom dock näppeligen den naturliga utvecklingen, att mera än i ringa mån rubbas. Så länge brist å ar-

[1]) Befallning om upptagande af nybyggen och hemman å skatteegor, när dessa sådant kunde tåla, förekommer i kongl. brefvet den 13 februari 1627. Desamma betraktades såsom skattehemman. Exempel derpå är kongl. brefvet den 4 april 1625 för Konga härads allmoge, som innehåller berättigande att besitta torp å skatteegor under skatterätt.

[1]) Med det under frihetstiden varande intresset för allt, som kunde inverka å befolkningstillväxten, försvunno äfven de i lag stadgade inskränkningarne emot torp å enskilda egor. Uttrycklig tillåtelse att anlägga torp å frälse- och skatteegor förekommer i kongl. brefvet den 18 februari 1753, hvarefter i förordning den 20 juli 1762 jordegare berättigades att för gifta legohjon å sina egor uppbygga backstugor och boningsrum. — [2]) Till befrämjande af nybyggen å enskild mark beviljades flera förmåner. Kongl. förordningen till jordbrukets upphjelpande den 8 mars 1770, som lät förstå, att den ena grannen icke finge hindra den andra att anlägga nybyggen å oskiftad mark, förunnade den, som anlade torp, uti de 4 första åren frihet från utlagor förutom hälften af den afgift, torparen och hans hustru, han såsom dräng och hon såsom piga erlägga bort.

betskraft likasom å kapital förefanns, var en viss koncentration vida nyttigare än den södersplittring deraf, hvaråt den föregående lagstiftningen syftade. Härmed må dock ej förnekas, att åt de gamla byalagen medgifven förfoganderätt af betydligare områden än hemmansbruket erfordrade, kunde komma att längre, än annars varit förhållandet, bibehålla de aflägsnare markerna främmande för odlingen. Derstädes anlagda fäbodar blefvo dock så småningom sjelfständiga hemman.

Uti 1805 års skogsordning § 15 infördes det allmänna förklarandet, att de kronan tillhöriga markerna skulle afmätas, beskrifvas och på karta läggas med uttalad skyldighet för Kongl. Maj:ts befallningshafvande att, i den mån tillfälle till nyttig odling derstädes yppade sig, föreslå, hvilka nybyggen, hvardera med ett område af ungefärligen ett åttondedels mantals egovidd, skulle kunna bringas till stånd; hvarefter Kongl. Maj:t ville utlåta sig, huru och under hvad vilkor sådana nybyggen till hugade odlare finge upplåtas.

Med tillämpning af detta lagstadgande blef till befrämjande af nybyggesanläggningar inom Vesterbotten, hvarest sådana i anledning af den der framskridna afvittringen under början af innevarande sekel företrädesvis voro att förvänta, genom kongl. brefvet den 19 mars 1810 förordnadt, att nybyggen, som derefter anlades inom denna provins, borde efter markens befunna egenskap tilldelas 30 till 35 frihetsår samt möjligen 50 dylika, hvilket jemväl skulle kunna sammanräknadt få åtnjutas för dessförinnan anlagda nybyggen. Det sålunda medgifna betydliga antalet frihetsår framkallade emellertid i anseende till sin längd hos mången bland dem, som af kronan emottagit jordupplåtelse till grundande af nyhemman, benägenhet att deraf söka draga den vinning, hvartill de närvarande förhållandena beredde tillfälle, utan att vederbörligt afseende å förpligtelserna gent emot kronan fästes, af hvilken orsak det ifrågasattes, att tillsyn å krononybyggena i Norr- och Vesterbottens län skulle öfverlåtas till sockneskrifvare eller till andra, särskildt förordnade, skicklige och i jordbruk kunnige män, men Kongl. Maj:t meddelade uti bref den 14 januari 1818, att detta fortfarande borde utan arfvode af länsmännen utföras.

I sammanhang med bestämmelser angående afvittringen stadgades den 8 december 1820 för Jemtland och den 10 februari 1824 för Vesternorrlands, Vesterbottens och Norrbottens län, att indelning af nya hemman, hvardera icke under ett åttondedels och ej öfver ett helt mantal, borde verkställas å den vid afvittringen för kronans räkning bibehållna öfverloppsjorden, med iakttagande, att, när den öfverblifna egorymden vore mindre än att den kunde svara för ett åttondedels mantal, densamma skulle såsom kronotorp upplåtas. Härjemte fästes uppmärksamhet å angelägenheten deraf, att nybyggeshemman icke anlades så spridda och afsides i ödemarkerna, som dessförinnan ofta skett, utan, så vidt utrymme och läge det medgåfve, vid sjöar och strömmar samt utåt vägar och helst flera bredvid hvarandra. Oberoende deraf om några nybyggen begärdes, skulle Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Jemtland låta landtmätare utstaka och afrösa lägenheter af ett fjerdedels mantals storlek till utdelning åt framdeles sig anmälande nybyggessökande; och fingo inom detta landskap beviljas femton till trettio frihetsår, under vilkor att, sedan tre fjerdedelar af desamma gått till ända, halfva räntan under de återstående åren utgjordes, hvarefter något afdrag derå ej skulle ske. Beträffande Vesternorrlands, Vesterbottens och Norrbottens län, der nybyggare tillförsäkrades, med tillämpning af nyss omförmälda vilkor, från tjugofem till femtio frihetsår, föreskrefs åter, att i brist af sökande tillgängliga nybyggeslägenheter skulle inom länet allmänneligen kungöras; för sist omförmälda orter medgafs äfvenledes anläggning af nybygge å kronans icke afvittrade allmänningar, och enahanda tillåtelse gafs sedermera för Jemtland och Herjeådalen genom kongl. brefvet den 9 mars 1825.

I flera, tid efter annan utkomna förordningar lemnades sedermera bestämmelser om det understöd, som borde nybyggare tillgodokomma [1]).

För att mer än dessförinnan skett undanrödja de svårigheter, hvaremot nybyggaren trots uppoffringarne å statens sida hade att kämpa särdeles under första tiden, då han på alla sidor omgafs af vildmark, fattades bland annat beslut, att i Jemtland, hvarest den fruktbara jordmånen i förening med åtskilliga andra omständigheter gåfvo synnerlig förhoppning åt sträfvandena att underlätta uppkomsten af nybyggen, å allmän bekostnad anordna uppodlingar, hvardera till en utsträckning af ett tunnland, så att nybyggaren, när marken af honom emottogs, under de första åren kunde emotse en skörd. Kongl. brefvet den 3 maj 1825, som innehåller stadgande härom, uttalade tillika skyldighet för Kongl. Maj:ts befallningshafvande att föranstalta om inflyttning från andra landskap af företrädesvis sådana personer, som voro hemmastadda i nyttiga slöjder. Detta förklarande torde dock ej länge bibehållit giltighet, så att det blef till nybyggarne öfverlåtet att med det understöd till uppehälle under den första tiden, som dem medgafs, sjelfva förrätta odlings- och byggnadsarbete.

Allt fortgick sålunda intill medlet af adertonhundratalet, då den af skogseffekternas stegrade värde framkallade förändringen af förhållandena å många af de trakter, der nybyggesanläggningar förekommo, med nödvändighet betingade en omgestaltning af lagstiftningen i ämnet till förhindrande deraf, att, under föregifven afsigt att grunda nybyggen å kronans marker, personer erhöllo tillfälle att utan synnerlig omkostnad åtkomma och sköfla dervarande skog.

Uppmärksamheten härå fästes af framlidne landshöfdingen i Norrbottens län P. H. Widmark, hvarefter Kongl. Maj:t i bref den 25 maj 1860 förklarade att i afvaktan å infordradt förslag rörande kronoskogarnes användande anläggning af nybyggen såväl å de afvittrade som å de sedermera afvittring underkastade markerne skulle tills vidare vara förbjuden.

Redan härmed var uttaladt, att för de norrländska kronoskogarne, som under första delen af innevarande sekel blott genom tillkomsten af nybyggen ansågos få värde, kunde ifrågakomma en annan användning, och angående sättet härför meddelades förklarande i kongl. förordningen den 21 december 1865, utmärkande, att, såsom förut blifvit omnämndt, af de efter förrättad afvittring öfverblifna markerna skulle, der sådant lämpligen kunde ske, inrättas kronoparker, så att blott det öfriga blef för nybyggen tillgängligt. En samma dag utfärdad kungörelse innehöll förbud emot nybyggesanläggningar å kronomark i Norr-

[1]) Angående kronnybyggares spannmåls- och odlingsunderstöd samt byggnads- och odlingsskyldigheter förefinnas åtskilliga bestämmelser i kongl. brefven den 27 juni 1827, den 27 januari och den 11 februari 1832, den 16 mars 1833, den 13 september 1834, den 21 november 1835 och den 13 mars 1853. Kongl. brefvet den 25 juli 1827 medgaf åboer å vissa från lappmarken skilda hemman att under 30 år åtnjuta lappmarks friheter.

land och Stora Kopparbergs län; men detta förbud blef, sedan Kongl. Maj:t den 29 juni 1866, utfärdat förordning angående dispositionsrätten å derefter upplåtna nybyggen och å sådane, der odlings- och byggnadsskyldigheter icke blifvit behörigen fullgjorda, genom kungörelse samma dag upphäfdt, under förklarande att till kronoparkers bildande otjenliga öfverloppsmarker, om deråt till nybyggen lämpliga lägenheter funnes, finge till hugade odlare upplåtas [1]).

Den enskilda skogshushållningen.

a) intill 1718.

I våra gamla lagar betecknades bebyggda sjelfständiga fastigheter gemenligen med namnen bol, bolstad och by, af hvilka bol företrädesvis afsåg en andel i sammanblandade egor, medan åter de senare begge uttrycken utmärkte inom bestämda gränser innefattade sammanhängande områden. I motsats mot bol nämnes umegn, utjord, urfjell, hump och enka åker och äng samt i motsats mot by torp.

Bonden innehade sin jord med lika fullständig eganderätt som den, hvarmed konungen förfogade öfver honom tillhörig egendom [1]). Deråt häntyda de ofta återkommande benämningarne »egn» och »odaljord», hvilket senare ord i sammansättningen »alda oþal» [2]) påminner om det utländska »allod».

Då flera grannar, såsom merendels, men ej alltid inträffade, inom en by förefunnos, betjenade man sig till angifvande af de olika bolens storlek städse i Östergötland, vanligen i Västergötland och någon gång i Södermanland af attungen [3]). I öfrigt utgjorde örtugslandet delningsgrund. Attungen, hvilken i äldre tider åtminstone i Östergötland var ett ytmått, bestämde likasom örtugslandet äfvenledes delaktighet uti gemensam skattskyldighet. Vid jemförelse med attungen synes örestalet, som i Uplandslagen påbjudes till användning vid köp af fast egendom och derjemte angifves utgöra ett skattemått, vara att betrakta såsom ett yngre beräkningssätt, enär dervid förutsättes tillvaron af en viss grundränta.

I egenskap af skattemått förekommer örestalet från Gustaf I:s tid, dels utan, dels med afseende å örtugslandets ekonomiska värde, som under medlet af 16:de århundradet vexlar från $1^1/_2$ till 3 mark i vissa trakter och från 1 till 15 mark i andra, en skiljaktighet, hvilken förklaras af de olika tillfällena till odling, som ändrade förhållandena från första införande af örestalet. Detsamma förblef emellertid fortfarande allmän delningsgrund i by jemväl beträffande skogsmark [4]).

Skattskyldigheten, som ursprungligen torde hafva varit personel, ställdes så småningom i allt större beroende af förmögenheten. Man finner sålunda, hurusom Helsingelagen [5]) dervid fäste såsom vilkor innehafvandet af 12 öres förmögenhet. Jemväl enligt Uplandslagen erfordrades, för att ega en bondes sociala rättigheter, förmåga att kunna utgöra skeppsvist och spanmål [2]). Med iakttagande af denna begränsning utgjordes emellertid skatter till en början lika af alla bönder utan afseende å omfattningen af den besutna jordegendomen.

Utskylder uppburos i allmänhet häradsvis. På detta sätt utgick ledingen i Upland, Vestmanland och förmodligen äfven i Södermanland jemte Östergötland. Särskilda fördelningar funnos inom de olika skattedistrikten med visse af de skattskyldige utsedde, de kongl. uppbördsmännen underordnade förmän [3]). Angående beloppet af den skatt, som skulle af en större menighet utgöras, träffades uppgörelser. Så ingick konung Christoffer med Ångermanlands befolkning den 8 juni 1446 öfverenskommelse af innehåll, att derifrån skulle för framtiden, i stället för 680 mark, som förut betalats, utgå 500 mark jemte den vanliga skinnskatten, hvarefter den 12 mars 1528 meddelades förklarande, enligt hvilket beloppet borde utgöra 1,200 mark, hvaraf dock 300 mark eftergåfvos den 2 april 1531.

I syftemål att underlätta uppbörden samt bestämma deltagandet i skeppsvist och spanmålsskatt äfvensom manskap till skeppens bemanning, omförmäles den s. k. hamneindelningen, hvilken dock med den gamla sjötjenstens upphörande förlorade sin hufvudsakliga betydelse och blef ett uttryck för jordatalet, för att omsider, när ordentliga jordeböcker inrättats, helt och hållet försvinna.

Gärdetalet efterträdde under Gustaf I hamntalet. Gärden var likasom hamnan på en gång ett uppbördsdistrikt med en för kontrollen särskildt utsedd man och en sammansättning, af hvilken ett visst skattebelopp utgjordes.

Mot jordatal ställdes bondetal. Hvarje bonde såsom sådan och utan afseende å det relativa värdet å hans jord hade för vissa ändamål lika skattskyldighet. Deraf uppkom uttrycket mantal, hvarvid dock förutsattes, såsom nyss antyddes, att en jordegare, för att tilläggas namnet bonde, skulle innehafva en viss förmögenhet. Under Gustaf I:s tid började mantalen att beräknas efter hemmanens olika förmåner i åker, äng, skog och fiskvatten. Anmärkningsvärdt är emellertid, hurusom i kongl. brefvet den 14 mars 1584 meddelades strängt förbud att lägga

[1]) Undantag härifrån utgjorde blott sådan å allmänning upptagen jord, hvarför afrad till viss menighet utgick. — [2]) Vestmanlandslagen I, Bygningebalken X: 1 och Uplandslagen, Jorþebalken 1. — [3]) Flera upplysningar i förevarande ämne finnas i en akademisk afhandling »Om svenska jordens beskattning till och med början af 17:de århundradet» af P. E. Bergfalk, Upsala 1832. — [4]) Dessutom förekom i Helsingland sköldhetal, i Medelpad maletal och i Ångermanland sälandstal. — [5]) Helsingelagen, Konungsbalk VII: Swa skal konungx skatter goræs i Angermannæland ok i Mæþælpaþa. hwar som a til XII oræ hælsinskæ ok är XX aræ gamal æller kumin at taknum arfwi, þe göræ twe ett twälyt skin ok V marker i læræptæ. aff hwæriæ skipi foræ leþungzlama.

[1]) Beträffande anläggning af nybyggen i Norr- och Vesterbottens lappmark lemnades, sedan ett tillfälligt förbud deremot utfärdats den 19 april 1872, åtskilliga bestämmelser uti afvittringsstadgan för berörda lappmarker af den 30 maj 1873. — [2]) Uplandslagen, konungsbalken X: 2: Wæri þæn bonde sum skepswist ok spannæmal örkær giöræ, þær æi orkær þæt wære leghudrænger. — [3]) I Vestgötalagen, Additamenta II: 10 omförmäles dylika distrikt under benämningen »Skiri».

flera hemman under ett mantal. För gärdernas oförminskade utgörande blef bibehållandet af mantalen en vigtig uppgift, som betydligt underlättades, efter det att från år 1631 de enskilda hemmanen åliggande ränta kommit att i jordeböckerna uppföras och för hvart och ett af dem särskildt summeras. Sättet för skatternas utgörande fick sålunda ett afgörande inflytande å jordindelningen. Förmedling af det åsatta mantalet har emellertid ganska ofta egt rum, hvarmed följt en lindring i afseende å skatterna. Vid fråga om delaktighet i allmänningsmark och vissa andra tillfällen har dock en skedd förmedling ej rubbat ett hemmans gamla rättigheter.

Till grund för delningen af byalags egor emellan de olika delegarne låg i äldsta tider det s. k. hammarskiftet. Huru detsamma var beskaffadt, är ej med säkerhet kändt[1]). Det utbyttes dock snart emot solskiftet, hvarmed förstods, att tomterna, till storleken rättade efter hvarje delegares byamål, lades efter väderstrecken, och egorna derefter skiftades i jord af bättre och sämre beskaffenhet, med afseende fästadt å läget af tomterna. De sistnämnde blefvo i anledning häraf grunden för delningen af egorna, på samma gång som de bestämde belägenheten af delegares lott i alla egoskiften äfven i skogen. Vid delning af egorna fick alltså den byaman, som hade tomt i söder, uti de olika skiftena sin lott i samma väderstreck, till vidden motsvarande tomtens storlek vid jemförelse med de öfriga tomterna i byn. Af denna dubbla orsak kallades tomt åkers moder; och blef det särdeles angeläget, att tomtens lagliga utsträckning ej förändrades. Rubbning deraf till läge och storlek förbjöds också strängeligen i husesynsordningarne både af år 1590 och 1681.

Föremål för delning emellan bydelegarne kunde all jord, som innefattades inom byalagets bestämda gränser, blifva. Någon sådan ifrågakom dock i allmänhet ej med hänsyn till skogsmarken, som derför plägade benämnas byallmänning. Hinder emot afsöndring från byområdet förefanns ej i äldsta tider, men det lagliga beståndet af derom träffade aftal var beroende derpå, att en afrösning af den mark, som upplåts, hade vidtagits. Likaså rådde till en början obegränsad frihet med afseende å förvärfvet af fast egendom[2]).

I nu omförmälda hänseende bibragte åtskilliga under slutet af medeltiden tillkomna förordnanden för de framtida jordegandeförhållandena vigtiga förändringar[3]). Redan i Strengnäs stadga år 1437 § 2 möter man sålunda det märkliga förklarandet, att bonde, som på sitt hemman hade landbo, ej finge uppbära mer än hälften af afraden; hvarefter landslagen såsom bekant förbjöd bonde att förvärfva mera jordegendom, än som för fullsutenhet erfordrades af orsak, att, så länge skatter utgjordes till lika belopp af alla, som innehade ett visst minimum af jord, det från finansiel synpunkt blef af den största vigt att förekomma en minskning af antalet jordbruksfastigheter. Vid skattskyldighetens fullgörande kom väl tidigt en skilnad att göras emellan fullsädes- och halfsädesbönder, men då fortfarande qvarstod, att ingen beskattades mer än för ett helgärdshemman, förefanns skäl till bibehållande af nyss omförmälda förbud.

Med intresset för kronan att förhindra ett sammanförande af olika fastigheter i en skattebondes hand förenade sig en sträfvan att förebygga en sådan klyfning af hemman, som kunde hos de enskilde delegarne upphäfva förmågan att utgöra skatt. I detta syfte förekom uti plakatet om skattegodsens vidmakthållande år 1459 bestämmelse, att egendomen vid skattebondes frånfälle ej skulle delas utan efter värdering af 12 gode män lösas af den närmaste bördeman, som sjelf ej egde något hemman, och i saknad af sådan, skulle jorden säljas till någon främmande. Föreskrift härom upprepades uti Kalmar recesser åren 1474 och 1483; och äfven i kongl. brefvet den 15 april 1541 stadgades rätt för den, som i skattehemman hade största andelen att utlösa öfrige delegare.

Derjemte gjorde sig gällande ett bemödande att låta hemmanen förblifva oförändrade vid de gränser, som de af ålder bekommit. Af anledning att arfvingar vid skifte af arffallen skattejord ibland sins emellan delade dess skilda tillhörigheter på så sätt, att, såsom Gustaf I i bref den 20 juni 1555 anmärkte, en hvar toge sitt stycke, den ene ängen från rätta bolstaden, den andre åkern, den tredje fiskvattnet och den fjerde skogen, stadgades uti nu ifrågavarande bref, hurusom ett sådant förfarande, hvarigenom kronans skattejord rycktes från bolstaden och kronans rättigheter förminskades och förkortades, för framtiden ej finge ega rum.

En följd af dylika grundsatser, som ännu i flera hänseenden förblifvit gällande, har varit, att hemmanens egoområden under tidernas lopp undergått få rubbningar. Hemmansegare, hvars mark i dess helhet uppodlats, hafva varit förhindrade att från skogrika hemman inköpa och med sina gårdar förena större eller mindre skogstrakter. Visserligen hafva härigenom annars lätt uppkomna rågångstvister undvikits, men deraf har också alstrats betydliga olikheter emellan närbelägna hemman, hvarjemte det har blifvit omöjligt att åt jordegendomar gifva egofigurer, som från forstlig eller agronomisk synpunkt äro bättre beskaffade än de af ålder befintliga.

Med den noggrannare skattläggning, som under Gustaf I:s tid började att genomföras, upphörde väl det för skattebonde meddelade förbudet mot förvärfvande af mer än ett visst maximum af jord att tilläggas det afseende som dervid förut fästats[1]), men fortfarande gällde till efterrättelse, att ett bebygdt hemman ej finge afhysas och sammanläggas med annat närbeläget sådant, utan borde till hus och åbyggnader uppehållas. Derom gifna föreskrifter bibehålla till och med för närvarande, efter hvad det vill synas, giltighet, ehuru på senare tider någon tillämpning deraf icke torde hafva ifrågakommit[2]).

Förbuden emot afsöndringar från hemman likasom emot klyfning af desamma upprepades ganska ofta i lagstiftningen. Att egor, tillhörande ett hemman, skulle under detsamma oförryckt förblifva, uttalades uti patentet den 20 mars 1593 emot

[1]) Se härom »Om skifte af jord enligt Sveriges gamla lagar», akademisk afhandling af J. E. Lindblad, Upsala 1838. — [2]) Den frihet, som ursprungligen torde hafva rådt beträffande förvärfvet af fast egendom, fick äfven sitt uttryck uti de föreskrifna formerna vid försäljning deraf. Sålunda skedde enligt Vestgötalagen jordens öfverlåtande åt köparen genom en symbolisk handling, som kallades umfærd och bestod deri, att köparen, säljaren och alla jordegare i byn gingo omkring gränserna af den försålda jordens åkrar och ängar, dervid jordegarne egde tillse, att de behöriga råerna ej öfverskredos, och derpå tillbaka till tomten, hvarefter köparen sades hafva förvärfvat jorden »medh fæst oc umfærdh». Se vidare »Bidrag till den svenska samhällsförfattningens historia» af J. J. Nordström, Helsingfors 1840, sid. 653. — [3]) Se härom en afhandling »Om jordstyckning» af L. Annerstedt, som är intagen i Upsala universitets tidskrift för år 1865.

[1]) Kongl. brefvet den 15 april 1541 medgaf jordegare att sätta landbo i sitt skattehemman och derför betinga sig afrad, dock ej så stor att skatten till kronan ej kunde utgå. Enligt mandatet den 6 september 1572 borde emellertid skattebonde vid äfventyr af böter ej genom inköp af flera gårdar söka förminska kronans inkomst. Äfven Carl IX:s omförmälda husesynsordning innehöll förbud i samma syfte. — [2]) Enligt adliga privilegierna af år 1723 få rå och rörs hemman samt frälsehemman, de senare dock först efter det kammarkollegium dertill gifvit tillåtelse, afhysas och med annat hemman sammanläggas.

hemmans sönderrifvande vid arfskiften; och under det derpå följande århundradet förekommo i plakaten den 2 maj 1673 och den 21 juni 1677 emot skattskyldig jords minskning genom vidtagna afsöndringar åtskilliga bestämmelser, hvilka dock förklarades ej ega tillämplighet enligt resolutionen den 12 mars 1682 i fråga om sådan till bergverk upplåten skogsmark, som utan afsaknad för bolbyn vid utgörandet af dess skatter kunde undvaras, samt enligt kongl. förordningen den 14 augusti 1690, med hänsyn till afsöndrade egor, som voro omistliga för de hemman, som deraf kommit i besittning, men umbärliga för dem ifrån hvilka de kommit [1]).

Beträffande hemmansklyfning innehöll kongl. resolutionen den 17 februari 1652, med upprepande af den förut medgifna lösningsrätten för delegare som hade större lott, att, för den händelse ett hemman vore så godt, att flere derpå kunde berga sig och kronans inkomster derigenom för framtiden förbättrades, en hvar skulle efter föregången undersökning och pröfning af nämnden njuta sin del. Efter detta i temligen obestämda ordalag affattade förklarande förekom uti resolutionen å allmogens besvär den 22 november 1680 § 30 ett upplifvande af den delegare lemnade lösningsrätten till hela hemmansdelen, då denna ej tålde vidare klyfning, hvarpå följde i plakatet af den 10 juni 1684 förordnande, att ingen, som icke egde åtminstone en fjerdedel utaf ett skattehemman, skulle understå sig att bruka och bebo detsamma utan borde låta utlösa sig efter mätis manna ordom af den störste delegaren [2]).

Konung Carl XII upphäfde visserligen genom sitt till kammarkollegium den 26 mars 1718 aflåtna bref de sålunda i fråga om hemmansklyfning tillkomna inskränkningarne; men detta bref blef, såsom här nedan skall visas, icke länge gällande.

Å de områden, som lagligen tillkommo hemman och byar, var det jordegare ensamt förbehållet att tillgodogöra sig uppkomna naturalster. Bestämmelser om straff för tillgrepp af skogseffekter meddelades redan uti landskapslagarne, men så länge skog i allmänhet var en tillhörighet för ett flertal byar eller begagnades gemensamt af befolkningen inom en viss ort och sålunda enskild skog mera sällan förekom, låg det i sakens natur, att föreskrifter beträffande åverkan hade föga betydelse särdeles med hänsyn till de träd, hvars frukter saknade värde [3]).

Med den öfverflödiga tillgång å skog, som uti äldre tider förefanns, voro dylika träd snarare till skada än till gagn. Ett vilkor för odlingsarbetet var, såsom Gustaf I i bref den 24 december 1545 förklarade, att »borthugge den onyttige skog, göre åker och rödje ängar». Befallningar att »rothugga» utgingo derföre ofta [4]).

Önskvärdheten af åkerns och ängens utvidgande hade man härvid förnämligast i sigte, enär å utsträckningen deraf fastighetens hufvudsakliga värde berodde. I lagstiftningen inkom till och med ett bestämdt odlingstvång. Enligt 1590 års husesynsordning tillhörde det nämligen bonde, att, när tillfälle dertill gåfves, årligen rödja till åker eller äng minst ett öresland eller 27 stänger i längd och bredd, vid äfventyr af böter för dem, som sådant försummade.

Synnerlig vigt vid den landtliga hushållningen hade ängsmarken. Den fodertillgång, som der erhölls, bestämde i viss mån antalet af de kreatur, som vid en gård kunde vinterfödas, och var det vid detta förhållande för landtmannen en angelägen uppgift att genom afverkning af växande skog, hvars beskuggning hämmade gräsväxten, och andra anstalter såsom utdikning af vattendränkta trakter gifva ängen ökad utsträckning.

Å de yppiga betesmarkerna underhöllos kreaturen från våren till långt fram på hösten, dervid de under ledning af särskilda herdar och vallhjon ofta fördes långt bort från bolstaden. Detta föranledde uppkomsten af de s. k. fäbodarne, hvilka i förut öde skogar först angåfvo en annalkande kultur.

Föga begränsning förekom med hänsyn till betesrätten å mark, som icke blifvit inhägnad. Sålunda stadgades i 26 kapitlet § 7 af landslagens byggningabalk, att, om olika byars hjordavall sammanstötte, utan att stängsel funnes: »tha maa klöf meth klöf ganga oc huargen for andhrom jntaka wtan bolstaþer annar wil om sik gerda».

Vid gårdarne underhöllos till stort antal nötkreatur. Getter förekommo tillika ganska allmänt särdeles hos den fattigare befolkningen. Äfven om fårafveln befitade man sig mycket [1]).

I den öppna, ej af hägnad omgifna skogen hämtade befolkningen de skogseffekter, som till husbyggnad, bränsle och andra ändamål vore behöfliga. Der gafs också tillfälle till idkande af tjärubränning [2]) och pottasketillverkning [3]), som uti flera delar af landet utgjorde en vigtig näringsutväg.

Äfven för svedjande hade skogen betydelse.

Svedjebruket förekom här i Sverige sedan äldre tider tillbaka, hvarpå flera stadganden i landskaps- och landslagarne lemna bevis [4]). Nu ifrågavarande brukningssätt fick en allmän användning särdeles i de nordliga delarne af riket, der åkerjorden hade en ringa utsträckning, och den vigtiga näringsutväg, som svedjandet visade sig utgöra, föranledde till och med utfärdande af särskilda uppmaningar till invånarne i vissa landsdelar, att deraf begagna sig. Den 22 september 1608 meddelades sålunda påbud till allmogen i Upland att hugga svedje-

[1]) För städerna gjordes ock undantag enligt kongl. brefvet den 1 juli 1682. — [2]) Undantag härifrån medgafs dock genom kongl. brefvet den 2 september 1684 för bergslager, der bergshandteringen ansågs kräfva en talrikare befolkning, likaså blef genom det förut omförmälda kongl. brefvet 1 maj 1693 tillåtelse meddelad för befolkningen i Dalarne att besitta mindre hemmansdelar än $^1/_4$ mantal nämligen för Öster- och Vester-Dalarne $^1/_{16}$ mantal och för det öfriga Dalarne $^1/_8$ mantal. — [3]) Föga vigt tillades bestämmelser angående ansvar för åverkan. Sålunda meddelades exempelvis formligt »försvarelsebreff för Oluff Margwaldsson och Joensson, att ingen skall hugga them förnär på deres skogh eller andre eiger år 1618». Konungen tog i detta bref honom med hustru och legofolk samt allt hvad de egde i fast och löst, i skog och mark m. m. uti sitt »konungslige hegn, frijdh och förswars». Riksregistraturet sid. 427. — [4]) Den 21 mars 1604 aflåts kongl. befallning, att 80 dalkarlar skulle rödja och rothugga ängarne mellan Lennäs och Segersjö i Nerike eller, om det för vatten ej kunde ske, hugga svedjefall på Vinön och annanstädes och samma dag anbefallides Isak Nilsson att låta 40 dalkarlar rödja äng emellan Eskilstuna gård och Stenqvista socken. Den 16 oktober 1604 anmodades ståthållaren i Nyköping att betala dalkarlar, som rothuggit vid Väderbrunn 20 daler för hvart stycke 19 stänger i längd och 9 i bredd.

[1]) Anordningar för underhåll af tyska och svenska får omförmälas i flera kongl. bref deribland den 14 december 1608 angående vårdande af 450 får vid Eskilstuna, den 17 i samma månad angående anskaffande af 300 får till Orreholm, den 12 maj 1609 angående uppsökande af god lägenhet vid Skara för 1,000 får, den 10 maj 1610 angående underhåll af 800 får vid Gudhem och Skaraborg m. fl., och i bref den 3 juli 1605 omtalas tillämpning vid Ultuna af en pommersk förordning. — [2]) Under Gustaf I:s regering skall hit till riket hafva inkommit en främling Pehr tjärubrännare, med uppgift att undervisa unga drängar uti konsten att bränna tjära, samt uppbygga ugnar på det sätt, som han brukade. Sveriges historia i sammandrag af A. M. Strinnholm, III, Stockholm 1860, sid. 432. Härjemte anmärkes, huruson enligt kongl. fullmakt den 12 december 1575 Jacob Ungerman berättigades att å Öster- och Vesterholveden i Småland samt på Kolmorden i Östergötland företaga tjärubränning, hvarvid, såsom det der sades, ingen, eho det helst vore, finge göra honom hinder och förfång. — [3]) Förbud emot användande till pottaskebrännande af »färska och gröna träd» meddelades den 9 augusti 1680. Dermed afsågs dock blott vissa trakter af det sydliga Småland likasom Bleking. — [4]) Östgötalagen, Bygdabalken XXX: »brænna swiþ i skoghi». Landslagen, Bygningabalken XXXVIII: »Nu bær man eldh i scog oc wil brenna rogh rydio».

land, och samma dag påföljande år utkom i enahanda syfte ytterligare ett mandat angående svedjande.

De under konung Carl IX:s regering hit till riket inkomne finnarne hängåfvo sig emellertid likasom andre nybyggare, som å skogarne nedsatt sig, åt ett så hänsynslöst svedjande, att behöfligheten af särskilda anstalter deremot snart framträdde.

Redan uti mandatet den 19 augusti 1572 förekom förbud emot svedjande i vissa delar af Dalarne. Konungen förklarade här, att han förnummit, hurusom kronans »bärgs brukningar» toge stor skada bland annat deraf, att befolkningen hade för sed att »felle många swedelandh, hvilcket ock mykit skader brukidt i thet att, när the bränne samma fall, dhå förderffwes och medh thet same mykin skogh aff skogseldh, så att på then marck, som sådane eldh öffwergår, kan neplig på 30 eller 40 åhr tilgörendes någen nyttig skog igen opwexe och therföre til befruchtendes ähr, att man måtte legge brukit öde för wedelöse schuldh», af denna orsak förbjöds strängeligen allt svedjande i »Henemora, Hussby, Sködwij, Tuna, Gagnef, Torssång, Kopperberget, Wijka och Swerdzö.

Beträffande finnarnes svedjande meddelades vid skilda tillfällen särskilda bestämmelser under början af 1600-talet. Vigtigare än desamma var den förut omförmälda förordningen angående svedjehuggande den 18 mars 1639. Af uppgifven anledning att en part, som uti bergslagarne och der omkring boendes äro, med svedjefällande och andre slike onyttige skogsbruk olagligen utöda och förderfva skogarne, som under bergsbruken ligga», samt att bergverken, om dermed fortsattes, »med tiden skulle lida stor bräck och fel på skog och jernet blifva så kost- och dyrbart här inrikes, att ingen skulle det kunna köpa och dermed handla» förbjöd Kongl. Maj:t strängeligen i sistnämnda förordning, att någon, eho han vore, finge understå sig att svedja uppå skogarne i bergslag, eller företaga sig något annat »skadligt skogsbruk»; i sammanhang härmed fridkallades för en tid af 20 år alla kolbackar, som dessförinnan uthuggits, men åter blifvit bevuxna med ung skog.

Med nu omförmälda föreskrifter, hvilka för sin tillkomst hade att tacka det allmänna intresset att uppehålla bergsbruket, var man emellertid ej tillfredsställd, utan efterföljdes desamma af bestämmelser, der syftemålet var att i allmänhet inom riket begränsa det öfliga svedjandet, hvilket syntes utgöra den förnämsta orsaken till den yppade brist å skogseffekter, hvaröfver upprepade klagomål framställdes.

1647 års skogsordning innehöll sålunda den vigtiga grundsatsen, att allt svedjande öfver hela landet vore förbjudet å mark, som ej kunde till åker eller äng upprödjas; för rätt att i nämnda syfte svedja å oskiftade byegor erfordrades begifvande af alla jordegarne. Å enskilda egor tilläts deremot sådant, dock under iakttagande att maste- och timmerskog dermed ej förstördes, eller fällande af frukbärande träd derför ifrågakomme.

Betydelsen af dessa stadganden förringades i väsendtlig mån genom det lemnade medgifvandet att å egna egor få rödja och svedja till malbetets förbättrande, ehuruväl dervid dock fästes såsom vilkor, att kyrkans sexmän efter anställd syn dertill meddelat tillstånd. Likaså förklarades, att, fastän allt svedjande skulle vara förbjudet uti Roslagen, Vestmanland, Dalarne och Jernbergslagen, Södermanland, Nerike, Finspång, Godegårds bergslag, Tjust, Tuna län, Vermland enkannerligen Filipstads bergslag, Tiveden, Kolmorden och Gestrikland, det likväl borde vara bergsmännen obetaget att, när de funne sådant nyttigt och nödigt, samt fogden jemte kyrkans sexmän hade intet att deremot anmärka, afsvedja så mycken skog, som under året skulle fällas.

Erinran om nödvändigheten att särdeles i de orter, der bergsbruk förekom, hämma allt ödande med skog, gafs vid skilda tillfällen till de i landsorten varande myndigheterna [1]), och jemväl då allmogen från bergslagsorter hos Kongl. Maj:t sökte utverka sig tillstånd till svedjande, blef sådant dem ej beviljadt [2]).

Uti hela Norrland och särdeles i de norr om Gestrikland belägna orterne, hade de i skogsordningen meddelade stadgandena angående svedjande föga tillämplighet. Också utkommo för dervarande befolkning särskilda resolutioner, som härutinnan beredde något friare rätt. Sålunda medgafs allmogen i Jemtland genom resolution den 10 mars 1685 § 18 att efter anmälan hos landshöfdingen eller i hans frånvaro hos befallningsmännen få svedja så mycket, som pröfvades vara behöfligt och ej ledde till hemmanets förderf. Åfvenså berättigades på grund af resolutionerne den 3 juni 1686 och den 16 mars 1687 en del allmoge i Medelpad och Ångermanland att svedja utan iakttagande af derför i allmänhet gällande föreskrifter, och slutligen meddelades enligt kongl. brefvet den 23 september 1687 allmän tillåtelse för allmogen i hela Norrland, — af uppgifvet skäl, att omkostnaderna, som medföljde utsyning af svedjefall öfverstege der erhållen afkastning —, att bruka svedjande efter nödtorften såväl å egna som å kronans skogar, under vilkor blott att det skedde varsamt och måttligen, så att skogarne icke uti hast och allt på en gång ödelades.

Åfven för öfriga delar af riket utvidgades under slutet af 1600-talet rättigheten till svedjande. Sådant tilläts enligt resolution å allmogens besvär den 9 mars 1689 § 1 icke allenast såsom förut å instängda hagar utan, beträffande de orter, der öfverflödig, till bergsbruk, sågande och skeppsbyggeri ej användbar skogstillgång funnes, jemväl i den öppna skogen, dock först efter föregående syn och ransakning, hvarefter i kongl. brefvet den 20 september 1692 bestämdes, att den, som ville svedja skulle anmäla sig hos jägeribetjent eller befallningsmannen å orten, hvilka det tillhörde, att, förrän svedjande finge ske, föranstalta om besigtning och sedan »mätteligen utdela skogarne till svedjande».

Huruvida ökad frihet att svedja öfverallt i riket erhållits, är dock osäkert. Bestämmelserna i ämnet voro sväfvande, och äfven vid tillämpningen torde åsigterna varit ganska delade. Allmänna uppfattningen uttalades uti kongl. brefvet den 24 mars 1698 sålunda, att alla de, som föröfvade onödigt skogfällande å de orter, som ej läte upprödja sig och förty missbrukade sin egendom, det gemena bästa till afsaknad så till

[1]) Kongl. förordningen den 19 december 1683 innehåller uppmaning till åtskilliga der uppgifna myndigheter att öfvervaka efterlefnaden af föreskrifterna emot svedjande; och bergskollegium lät i bref den 13 oktober 1685 bergmästarne förstå, hurusom en stor del af deras embetspligt bestode uti omsorg om skogarnes conservation. Äfven instruktionen för landshöfdingarne den 28 januari 1687 ålade dem att till skogarnes conservation tillse, att förbud emot svedjande m. m. efterlefdes. — [2]) Se kongl. resolutionen den 20 november 1686 beträffande ansökning af allmogen ifrån Vesterbergslagen eller Grengjerdes samt Norr- och Söderberkes sockuar, att efter gamla vanan få fälla och bränna svedjefall, sedan de låtit syna skogen, om den vore till kolning duglig. Sistnämnda dag meddelad resolution, i anledning af klagomål från allmogen i gamla Norbergs bergslag, utvisar dock, att allt svedjande ej varit bergsmännen förvägradt.

vida att stora masteträd eller annan nyttig skog för svedjande nedhuggits, skulle böta enligt det år 1684 angående militie hemman utkomna reglementet, 100 daler s:mt och förlora grödan.

Föreskrifterna i afseende å svedjande hade i de flesta fall icke tillämplighet för frälsejorden, dock torde i allmänhet för dervarande landbor gällt till efterrättelse detsamma, som för brukare af krono- och skattejord, men tillsynen deröfver tillkom ej kronans embetsmän, utan frälsemännen sjelfva eller deras fogdar.

Angående det sätt, hvarpå svedjande skedde, meddelar Carl von Linné [1]), hurusom skogen, när den efter svedjande begynt växa upp, merendels vore tät som hampåker, hvarefter den lemnades för tillväxt under 20 eller högst 30 år. Sedan skogen uppvuxit, qvistades den från roten uppåt, nästan så högt som en karl för att påföljande år huggas ned, och öfver sommaren torkas. Den itändes emot vädret, och qvistar, grenar m. m. afbrändes intill alfven, så att stenarne lågo nakna. Med det efter bränningen öfverblifna virket uppfördes helt löst en gärdesgård omkring den afsvedjade marken. Derå såddes första sommaren rofvor, sedan vinterråg, som med hackor nedkrattades och året derpå gaf en hög råg. Året efter sädesbergningen var marken fortfarande ingärdad och lemnade högt gräs, samt betades af hästar och ungboskap.

Utan hänsyn till ofvan omförmälda inskränkningar beträffande rätten att svedja, hvilka hade sitt naturliga berättigande uti den skogsförödelse, som deraf föranledda omfattande skogseldar ej sällan orsakade, blef hushållningen med skogen i afseende å krono- och skattejord i mer än ett hänseende begränsad.

En tillsyn uti det sätt, hvarpå skattejordsegaren skötte sitt hemman torde ej hafva förekommit, förrän under Gustaf I:s regering. Hurusom han ansåg sig dertill berättigad, framgår af hans bref den 23 augusti 1549 hvarest han angående skattejord förklarade att densamma tillkomme ej blott egaren, »uthan också oss på Sweriges Crones vägnar», hvarefter han uti bref den 6 februari 1550 till bönderne i Sevede härad i Småland såsom sin uppfattning uttalade »Så meene vij, att thet ju så wäl må oss såsom äre riiksens herre efterlatid bliffve att lathe holla husesyn med forne schattebönder så wäl thet adelen efterlatik bliffver att holla husesyn med theres landboer. Och wåre bättre att forne schattebönder så wäl som landbönderne holle theris gårder wed macht och bygningann att the skole böte för sådane husröter».

Den husesyn som sålunda borde ega rum, angick sannolikt till en början blott åbyggnaderne. Byggnadsskyldighet för landbo, hvarom intet ord förekommer i landskapslagarne, uppstod under 1400-talet. Redan i Vexiö stadga år 1416 finnes föreskrift, som häntyder å ett dylikt åliggande, och i landslagen kapitlet XXV af jordabalken inflöt stadgande, att landbo skulle antvarda jordegaren godset bättre och ej värre och »færdogane baade meth hwsom oc gaardom». Landbo ålades tillika nybyggnad hvart år till värde af en half mark.

Närmare bestämmelser om antalet och beskaffenheten af de byggnader, som å de särskilda hemmanen skulle finnas, synes ej hafva meddelats af Gustaf I, men år 1590 utfärdades af hans son, sedermera konung Carl IX en vidlyftig husesynsordning, hvilken med anmärkning att hvart tredje år husesyn skulle hållas såväl å krono- som skattejord angaf de skyldigheter, som beträffande byggnader och jordens häfd tillkommo dervarande åboer. På ett fullgärdshemman skulle det finnas, dels uti mangården: två stugor, en källare, fyra bodar, deraf två med loft öfver, ett visthus, ett hemlig hus, ett godt »portte» eller portlider och »stegerhus» eller redskapshus, dels uti fägården: lada med två golf, hölada, ett eller två fähus, stall till åtta hästar, fårhus, svinhus och gethus efter afvelns beskaffenhet. I sammanhang dermed meddelades förklarande, att en bagarstuga »om 16 eller 18 alnar» likasom ett fähus af samma storlek eller för minst 16 nöt skulle gälla för tre års byggnad, en lada med två golf 12 à 16 alnar långt och 16 stockar ofvan syllarne äfvensom en sängstuga, hvardera för två år o. s. v. Hvarje år skulle ett hus »aff nyio, om så behoff giörs», uppföras, med iakttagande att år, då detta ej skedde, åbo skulle »gifva half mark och fullkomne byggningen ther till eller giffve för Byggningen så mykit hon skole kosta effter määthesmanna ordhom». Det stora antal byggnader, som i äldre och nyare tider förekommit å bondehemman och hvars uppförande och underhåll medförde en ej ringa virkesåtgång, hade sålunda sin grund delvis uti lagstiftningen. I de anförda bestämmelserna skedde nämligen hvarken genom 1681 års husesynsordning eller genom 1734 års lag någon väsendtlig ändring.

Å åkerns och ängens häfd skulle enligt 1590 års husesynsordning uppsigt hållas, men någon skyldighet för förrättningsmannen att taga skogsvården i betraktande förekommer ej der.

Förhållandena härutinnan bibehöllo sig under början af 1600-talet orubbade. Den oro för skogsbrist, som under medlet af detsamma yppade sig, verkade emellertid tillkomsten af vissa inskränkningar uti den förut för skattebonden fria förfoganderätten öfver hemmanets skog. Anmärkningsvärdt är redan, hurusom 1647 års skogsordning, som i § 11 medgaf frälseman att från sin skog sälja skogseffekter »uthan någons intahl», icke gjorde nämnde tillägg beträffande skattemans der omförmälda rätt att till afsalu nyttja den honom tillhörande skogen.

Det är dock först i 1681 års husesynsordning, som bestämdt uttalande, häntydande å inskränkningar rörande skogsvården för skattebonden, framträder.

I punkten 25 af densamma stadgas nämligen, att, när husesyn hölles med åbo å såväl krono- som skattejord beträffande hans hus, gärdesgårdar och diken, besigtningen skulle utsträckas äfven till skogen »der skall ses, huru han den handterar, icke till missbruk eller afsalu utan allena till gårdsens nödtorft». Föreskrift härom återkom uti kongl. reglementet angående militiehemman af den 5 januari 1684 hvarest uti § 14 föreskrefs, att »allt svedjande och onödigt skogfällande» strängeligen vore förbjudet å dylika hemman både af skatte- och krononatur, med rätt dock för landshöfdingen, att i Småland och andra skogrika orter medgifva derifrån undantag, hvilket stadgande, om än det egentligen blott angick militiehemman, synes hafva erhållit allmän tillämpning [1]).

Bevis derpå äro resolutionerna å allmogens besvär, dels af den 11 november 1686 § 21, innefattande svar å anförda klagomål öfver husesynsordningen och de kostnader, som husesynerna för gästningen till förrättningsmännen med deras följe föran-

[1]) Skånska resa. Stockholm 1751. Sid. 410.

[1]) Huru besvärlig reglementets och den deröfver den 7 april 1685 meddelade förklaring var för allmogen, visade sig af den mängd klagoskrifter deröfver, hvilka till Kongl. Maj:t under den närmast följande tiden ingåfvos, hvaraf Kongl. Maj:t föranleddes i resolution den 18 november 1693 föreskrifva, att den, som fördristade sig att söka ändring uti berörda förordnanden, skulle till krigsmanshuset böta 1,000 daler s:mt.

ledde, dels af den 9 mars 1689 § 1, hvarest Kongl. Maj:t, i anledning af allmogens anhållan att få nyttja skogen till nödigt timmerbygge, vedbrand och gärdselfång, förklarade, att skogs- och jägeribetjente skulle utan uppehåll, betalning eller gåfva genast utvisa det skogsstycke, som tillätes att fälla eller svedja, och hvad som »till byggning betarfvas med kronans hammare stämpla och utmärka».

Härmed var sålunda tillsynen öfver skogsvården å skatteskogar utsträckt derhän, att all afverkning af byggnadstimmer utan föregången utsyning skulle vara förbjuden, men tillämpning deraf torde säkerligen sällan egt rum. Landet var dertill allt för vidsträckt och jägeribetjente för fåtaliga. Emellertid förtjenar försöket att för skogsvården uppå krono- och skatteskogen åvägabringa en statsuppsigt uppmärksamhet.

Strängare än annanstädes öfvervakades hushållningen med skogen i de trakter af riket, der bergshandtering idkades. Dertill samverkade flera omständigheter. Tidigt uppkom sedvana att till bergverk, som för kronans räkning drefvos, af den kringboende befolkningen utgjordes kol, ved m. m. Detta upphörde väl, när bergverken öfvergingo till enskilde, men i stället inträffade, att allmogens skatter förvandlades uti för bergsbruk lämpliga prestationer, som af kronan till enskilde bruksidkare förpaktades.

Nu omförmälda förhållande, hvilket var i flera hänseenden fördelaktigt för kronan, utan att allmogen till en början deraf led något intrång i sin hushållning, kunde emellertid icke undgå att så småningom ställa bonden i ett visst beroende hos den bruksegare, till hvilken han år efter år skulle utgöra sina skatter. Både för denne och för kronan visade det sig härvid vara af vigt att förebygga en förödelse å allmogens skogar. Angelägenheten deraf ökades med de band, som under 1600-talet lades å försäljningen af kol inom bergslag, och så småningom danade uppkomsten af det s. k. koltvånget.

Detsamma innefattade för innehafvaren af ett visst hemman skyldighet att till uppgifvet bergverk aflåta hela sin till qvantiteten obestämda koltillverkning. Koltvånget ledde ofta sitt upphof af en vid koluppköp emellan flera närbelägna bruk yppad konkurrens, till hvars undanrödjande emellan förvaltarne af desamma träffades öfverenskommelser om en viss framtida fördelning af kolfångst, så till vida att en hvar förpligtade sig att uppköpa kol från vissa hemman. Aftalanden i berörda syfte, som under medlet af 17:de århundradet ganska ofta förekommo, blefvo ibland af bergskollegium till främjande af god ordning stadfästade och fingo härigenom en karakter af beständighet, som försvårade vidtagande af förändringar. Stundom torde ock i sammanhang med väckt fråga om inrättande af bergverk inom en ort eller vid andra tillfällen inför häradsrätt eller annan myndighet den kringboende allmogen i fråga om framtida skyldighet att leverera kol lemnat i mer eller mindre bestämda ordalag förklaranden, hvilka likaledes ansågos för framtiden bindande.

På nu antydda sätt uppstod för bruksidkare rätt till kolfång inom en viss trakt, som gaf denne en uppenbar anledning att intressera sig för skogsvården å de med afseende å koluppköp underlagda hemmanen. I bondens hushållning bereddes dermed väsendtliga hinder, och dertill kommo åtskilliga andra för bergshandteringens gynnande vidtagna åtgärder, som för bonden voro ganska menliga. Sjelfva besittningsrätten till skattejord blef genom kongl. brefvet af år 1637 angående de hemman, som lågo bergsbruken till hinder, för åboen osäker. Der stadgades nämligen i fråga om hemman, med hvilka detta vore fallet, att innehafvare af gammal skattejord skulle uppmanas att emot vederlag afstå sina »bördes rätter» till kronan, under det att, när köp från kronan skett, endast återbetalning af skatteköpeskillingen skulle ega rum. Härjemte må anmärkas, hurusom enligt jernbergsordningen af den 6 juli 1649 § 19, begifvande kunde lemnas att för bergsdrift begagna skog emot egarens vilja. Någon gång inträffade till och med, att uttrycklig tillåtelse gafs bruksidkare att hugga för brukets behof å skog, tillhörande krono- och skattehemman utan åtskilnad [1]).

Äfven bergshandteringen rönte under 1600-talet inverkan af de uppkomna farhågorna för skogsbrist. Anläggandet af bergverk förutsatte ådagalagd tillgång af nödiga skogseffekter, och i syftemål att till grufbrytningen och tackjernsblåsningen bibehålla för dess bedrifvande erforderliga, i orten befintliga skogstillgångar sökte man att till andra trakter af riket aflägsna de s. k. hammarbruken. Förbud emot uppbyggande af dylika inom bergslag påbjöds redan den 23 december 1636, och upprepad föreskrift derom lemnades vid olika tillfällen.

Tydligen leddes man härvid af den öfvertygelsen, att sträfvandena i främsta rummet borde rigtas å grufbrytningen och tackjernsblåsningen såsom varande sjelfva grundvalen för allt bergsbruk, under det att stångjernstillverkningen, sedan råvaran väl kommit till stånd, borde utan synnerlig uppmuntran å statens sida, deraf ovilkorligen framkallas, särdeles efter det att den 14 februari 1637 ett förut meddeladt förbud emot utförsel af tack- eller osmundsjern uti den utgifna hammarsmedsordningen åter upplifvats.

Med hänsyn till de tillgängliga skogstillgångarne bestämdes den årliga tillverkningen, och densamma nedsattes, när förhållandena tycktes utvisa, att den ej längre var förenlig med en god skogsvård. År 1695 var en särskildt tillsatt kommission derför i verksamhet, och det tillverkningsbelopp, som densamma särdeles för en hvar af hammarverken fann skäligt medgifva, blef sedermera under lång tid gällande, så att förändring deruti ej utan svårighet utverkas.

Likartade mått vidtogos gent emot sågverksrörelsen. När det gamla, mångenstädes intill innevarande århundrade bibehållna sättet att tälja bräder först uti Sverige utbyttes emot virkets försågning, kan ej med säkerhet uppgifvas. Kändt är dock, att detsamma under Gustaf I:s tid förekom; dervid å sågqvarnarne tillämpades de föreskrifter, som gällde om qvarnar i allmänhet. Anläggningen af sådana var ingalunda fri. Uti Magnus Erikssons landslag, byggningabalken kapitlet 26 § 3, stadgades, att intet nytt vattenverk finge byggas till skada för ett gammalt. Detta afsåg egentligen blott sjelfva vattendriften, ehuru åt detsamma sedan gafs en mera omfattande betydelse. Den 10 augusti 1485 förekom sålunda stadgande om borttagande af alla olagliga foteqvarnar, som vore gamla odalqvarnar till skada, hvarpå följde den 6 mars 1488 befallning, att alla foteqvarnar inom sex veckor skulle utrifvas och häradsrätten om egaren tredskades, draga försorg om verkställigheten.

Allt detta häntyder å det tillfälle till förvärf, som med innehafvandet af lagligen bestående qvarnverk var förenadt. Reduk-

[1]) Enligt det privilegium, som den 8 november 1637 af bergsamtet utfärdades för Anthony Hoffman på »victriol och alunbruket i Nerike», förunnades denne, bland annat, rätt att hugga laggved och band, såsom ock bränneved på en half mil när bruket, så af krono- som skatteegor, hvarjemte han efter visst uppgifvet pris skulle bekomma aska af allmogen i trakten omkring bruket.

tionen af presterskapets fasta egendom, hvartill bland annat hörde de bästa qvarnarne, bragte desamma i konung Gustaf I:s våld, hvilket i icke ringa mån bidrog till utbildande af det s. k. vattenregalet. Konung Johan III fullföljde, hvad hans fader börjat, och synes en tid hafva haft för afsigt, att dermed förena ett verkligt qvarnregale. Uti fullmakt för Per Ingelsson den 24 september 1579 beordrades denne att å lämpliga ställen inom Kalmar län uppbygga såg- och tullqvarnar; den 7 mars samma år anbefallde utrifning af sqvalteqvarnar och kongl. brefvet den 28 augusti 1583 till fogden i Mo och Tveta härad innehöll förbud för bönder att mala å andra än konungens tullqvarnar, hvilken grundsats jemväl uttalades uti instruktionen för fogdarne af år 1583 med undantag endast för det fall, då konungens qvarnar icke vore närbelägna [1]).

Införande af ett qvarnregale hade dock föga framgång, bland annat af skäl, att adeln icke kunde frånkännas rätt till de å frälsejord anlagda qvarnarne.

Under början af 1600-talet uppstodo ymnigt sågqvarnar såväl å enskilda egor som å allmänningsjord, och ansågs den alltför allmänna tillkomsten af qvarnar vara en af de förnämsta orsakerna till den skogsförödelse, hvaröfver vid 1638 års riksdag och sedermera klagades. Skogsordningen af år 1647 § 20 innehöll i anledning häraf förbud emot uppbyggande af sågqvarn å allmänning, för den händelse att särskildt tillstånd ej dertill meddelats. Efter det i flera särskilda fall åtgärder vidtagits emot öfverflödigt sågande i vissa trakter, der sådana för idkadt bergsbruk befunnits nödigt, meddelades uti kongl. brefvet den 25 maj 1696 allmän föreskrift, att landshöfdingarne efter kommunikation med bergskollegium skulle i närvaro af vissa kommissarier företaga undersökning, huruvida inrättade sågar utan afsaknad och skada så för bergsbruken som skogarnes konservation kunde tålas, hvadan de, som funnos »prejudicerliga», borde afskaffas och allenast så många bibehållas, som för allmogens näring vore nödiga, »men intet till att bruka en sådan handel dermed, som förorsakade skogarnes utödande». Derefter utfärdades den 13 april 1697 instruktion för den s. k. qvarnkommissionen. Dess verksamhet ledde mångenstädes till sågqvarnars utdömande; och, der så ej skedde, blef vid en hvar af dem fästad rättighet, att endast försåga ett visst antal bräder [2]). Från skilda trakter klagade också medlemmar af allmogeklassen att qvarnar dem till förfång utrifvits, utan att Kongl. Maj:t dock fann klagomålen förtjena något afseende.

Till de bemödanden, som, efter hvad nu blifvit omnämndt, gjordes i ändamål att förminska virkesåtgången, kommo äfven särskilda anstalter emot de allmänna skogseldarne. Till den allmänna uppkomsten af sådana förenade sig flera omständigheter. Brinnande eldbränder buros, efter hvad i 38 kapitlet af bygningabalken i landslagen uppgifves, genom skog för antändning af »rogh rydio eller kol eller andra brenno.» För beredning af födoämnen, åvägabringande af värme å plats, som blifvit till nattläger utsedd, eller annat ändamål antändes eld ganska ofta af vallhjon och resande ute å skogsmark, utan att sedermera vederbörligen släckas. I anseende till eldstädernas beskaffenhet och det vanliga bruket att till boningshusens belysning fästa antända stickor uti väggarne, inträffade vådeld ganska ofta i byar, hvarefter densamma lätteligen sedermera spred sig till angränsande byggnader och skog. Afsigtligen utsattes eld för aflägsnande af vilddjur eller af annan bevekelsegrund, och äfven der insigt om skadan förefanns, kunde, sedan eld utbrutit, den fåtaliga befolkningen icke utan största svårighet dämpa densamma, för så vidt den fått någon större utbredning.

Allt detta gjorde skogseld till en särdeles vanlig företeelse; men just med hänsyn härtill måste allvarliga farhågor för framtiden uppstå, i förening med önskan att genom lagstiftningsåtgärder förebygga skogseldarne. Ett uttryck deraf var den uti 1647 års skogsordning meddelade bestämmelsen, att den, som med vilja och uppsåt utsatte skogseld och dermed gjorde skada, skulle, om han grepes, böta med sitt lif och skadan ersättas efter mätis manna ordom af hans bo, så långt det försloge. Mildare var visserligen straffet, om det inträffat af våda. Äfven i detta fall förekom dock bötesansvar och skyldighet att ersätta halfva skadan och för eld, som utkommit »genom tjenstehjons och barns försummelse», voro husbonde och föräldrar ansvariga.

Att upptäcka gerningsmannen och öfverbevisa honom om brottslighet var emellertid ingen lätt sak, isynnerhet som efter kronoparkers och allmänningars ställande under en viss tillsyn befolkningen, såsom anmärkt blifvit, drog en viss förmån af inträffade skogseldar, som underlättade erhållande af utsyning, berättigande till svedjefall m. m.; och det var säkerligen med hänsyn härtill som konung Carl XI uti bref till Svea hofrätt den 14 juli 1696 förklarade, att, i händelse skogseld uppkomme i park, härads-, sockne- och byallmänning eller å enskilda egor, utan att »skadesmannen» blefve kunnig, eller man visste, huru elden kommit lös, häradet skulle plikta lika som för dulga dråp med böter till visst belopp och dertill utgifva viss del af den uppskattade skadan.

Redan derförinnan hade Kongl. Maj:t den 10 november 1690 utfärdat förordning angående skogseld, hvilken, jemte förbud för vallhjon att bära eld med sig ut i skogen eller der antända sådan samt föreskrift, att vägfarande, ej finge anbringa eld uti mark, när stark torka förekomme, innehöll åtskilliga bestämmelser, för att, då eld utbrutit i skog, förhindra dess utbredning; för den händelse större fara vore å färde, skulle budkaflan gå ifrån den ena till den andra öfver hela socknen och häradet och alla inställa sig för att, indelade uti vissa rotar, under ledning af kronobetjeningen och andra tjenstemän arbeta å eldens dämpande.

b) under tiden från 1718 till 1809.

Den under frihetstiden allmänna åsigten, att landets ekonomiska utveckling till väsendtlig del vore beroende å storleken af dess folkmängd, fick ett synnerligt inflytande å lagstiftningen i fråga om jordstyckning. Förut omförmälda inskränkningar uti rättigheten att dela hemman, hvilka helt plötsligt af Carl XII upphäfdes, blefvo visserligen genom kongl. brefvet den 14 augusti 1721 ånyo upplifvade, så att derefter hemman jemlikt

[1]) Den 21 november 1572 aflät konungen bref till fogdarne i Norrland och Roslagen angående anläggande af sågqvarnar. — [2]) Att kommissionen förfor med stränghet, visar bland annat adelns vid 1697 års riksdag gjorda framställning, att inga andra strömmar måtte hållas för publika eller allmänningsvatten än de, som blifvit dertill uttryckligen förklarade, så att qvarnegare ej vore skyldige att uppgifva sina fångeshandlingar; se härom resolutionen å adelns besvär den 26 januari 1698.

1684 års plakat icke skulle få klyfvas i mer än 4 delar eller få besittas af mer än 4 åboer, med undantag för de landsorter, som derpå kunde uppvisa särskilda resolutioner, såsom bergslagen, skärgården, Blekinge o. s. v., äfvensom för de åboer, hvilka af kronan till skatte köpte mindre delar än $^1/_4$ mantal. Men hvad sålunda stadgats, förlorade genom kongl. förordningen angående hemmans klyfning af den 30 juni 1747 giltighet. Denna förordning förklarade nämligen, att i anseende till den brist, som landet å åtskilliga ställen lede på nödigt arbetsfolk, krono- och skattehemman finge klyfvas i sex, åtta eller mindre delar, allt som hemmanen pröfvades kunna uppodlas och tåla, antingen »efter deråbefintliga kartors anledning eller föregående undersökning vid häradsrätten», med dervid fästadt vilkor att den, för hvilken klyfningen åstundades, trädde i giftermål, samt att, enär af hemmansklyfningen följde mycken »skogsödning» till byggnader och vedbrand, behöfliga hus uppfördes af sten, korsvirke eller timmer i öfverensstämmelse med hvad häradsrätten eller landshöfdingen derom kunde förordna. Med dessa föreskrifter var väl hufvudsyftemålet det ofvan antydda, men dertill torde ock hafva bidragit, att efter det år 1740 uti kongl. förordningen angående landskulturen [1]) innehafvare af frälse- eller skattehemman tillförsäkrats skattefrihet för der verkställda uppodlingar, en förändring uti förberörda hänseende af förhållandena påkallades. Annars skulle nämligen en uppkommen tillökning uti ett hemmans åkervidd, huru stort tillfälle derigenom erbjudits för flera åboer än fyra att å detsamma finna sin utkomst, för frågan om dess ytterligare delande saknat all betydelse.

En alldeles obegränsad rätt till hemmansklyfning hade emellertid sina menliga sidor. Af denna anledning visade sig andra bestämmelser än de ofvan omförmälda snart erforderliga.

Frågan om en förändrad lagstiftning rörande hemmansklyfning förblef dock länge hvilande, och det var först uti innevarande århundrade, som erforderlig bestämdhet derutinnan vanns.

Afsöndring af jord från skattskyldigt hemman förbjöds icke blott uti allmänna lagen utan återkom äfven enahanda bestämmelser på flera andra ställen. Så gjordes uti kongl. brefvet den 18 februari 1757 vid den der medgifna rätten att anlägga torp uttryckligt förbehåll, att de ej finge från sine lagliga bolstäder skiljas; och uti förbudet af den 28 september 1762 emot sådan handel, hvarigenom vissa delar af skog och mark ifrån skattehemman afsöndrades, förklarades derom möjligen träffade aftal kraftlösa, med undantag dock för det fall, att ifrån något skattehemman afsöndring vore gjord, hvarå bruk och hyttor med bergskollegii privilegium grundats samt domares fastebref erhållits, då densamma icke kunde klandras eller mark ifrån bruken återvinnas [2]).

Först uti de under början af innevarande århundrade utkomna enskiftesförordningarna finner man allmänt medgifvande att afsöndra jord från hemman. Sålunda stadgade kongl. förordningen den 31 mars 1803 om enskifte i Skåne § 18, att egare till enskiftadt hemman tillätes att inrätta och anslå till och med $^1/_{10}$:del af dess erhållna jordrymd till särskilda lägenheter, hvardera minst af 4 tunnlands innehåll, och dem till andra personer upplåta att under full eganderätt evärdligen besitta; och nästan enahanda förklarande inflöt sedermera i kongl. förordningen angående enskiften i Skaraborgs län af den 25 juli 1804 § 17 likasom i kongl. förordningen om enskiften den 2 februari 1807 § 15. I alla dessa fall skulle dock upplåtelsen endast få angå ouppodlad jord.

Med tillåtelsen till afsöndring af jord från hemman hade man vid nyssberörda tid hufvudsakligen i sigte att för personer af den fattigare klassen möjliggöra förvärfvandet af jord utaf den omfattning, att egaren der kunde finna tillräckligt utrymme för mindre åbyggnader, likasom tillfälle till bete för ett eller annat kokreatur. Att från hemman afskilja större del af detsamma tillhörande skogsmark, var då ej ifrågasatt. Först vid den sedermera allmänna tillkomsten af sådana för skogsvården förderfliga kontrakt, hvarmed jordegare för lång tid afhände sig afverkningsrätt å betydliga skogsområden, uppstod tanke att till förekommande häraf rätt borde finnas att från hemman för all framtid afsöndra skogsmark, som ej till husbehof å hemmanet vore behöflig [1]).

Intresset för en ökad odling, som på flera sätt under 1700-talet framträdde, visade sig äfven uti de bemödanden, som gjordes att emellan delegarne skifta byegor. Någon rubbning af de gamla förhållandena åsyftade ej instruktionen för landtmätare den 20 april 1725 [2]). Der stadgades blott, att landtmätarne i enlighet med landshöfdingens ordres skulle, när en delning blifvit begärd, geometrice till qvalitet och qvantitet noga aftaga, hvad som borde delas, samt vid skiftet, som skulle förrättas efter lag och den rätta praxis, tillse, att en hvar finge sin del i ljuft och ledt utan att förändring uti ett hemmans urgamla delning i rätt solskifte skulle få vidtagas, så vida samtlige delegare ej dertill samtyckte. Endast en billig jemkning finge göras. Här var sålunda ej fråga att framtvinga en delning eller vid densamma följa andra grunder än dem, som af ålder tillämpats vid det gamla solskiftet. Mindre afseende fästes ock här vid skogsmarken.

Kort derefter den 28 juni 1731 förklarade emellertid Kongl. Maj:t uti meddelad resolution å allmogens besvär § 28, med bifall till en af allmogen i Skåne och Blekinge gjord ansökning, att icke blott derstädes utan äfven i andra delar af riket odelad byamark i allmänhet, när någon flitig åbo ville sin andel från andras för bättre skötsel skilja, skulle delas, hvarpå följde kongl. förordning angående oskiftade fäleds eller utmarkers upptagande den 30 augusti 1731, utmärkande, att när någon ville skifta sådan mark, alla jordegarne borde derom tillsägas och efter öre och örtug i byn bestå omkostnaderne. I enahanda syfte stad-

[1]) Redan uti förordningen den 30 augusti 1731 medgafs, efter det föreskrifter lemnats om delning af oskiftad bymark, att den, som upptoge och i bruk bringade lyckor af utmarken, skulle ega desamma i framtiden nyttja utan någon skattläggning eller tillökning i hemmanets utlagor. — [2]) Uti kongl. förbudet den 18 februari 1767 emot i Vesternorrland bruklig lottkastning om hemman emellan barn under föräldrars lifstid samt huru med hemmans delning och besittning efter föräldrarnes död förhållas skulle, stadgades, att, när en ärfd eller i börd inköpt hemmansdel i arf tillfölle flera barn, som icke alla i anseende till skatten vore deråbesutna, den, som egde mindre lott, efter undersökning om tillfälle till torps eller nybyggens anläggande å utegorna funnes, finge sig derstädes nedsätta, under sådana vilkor, som lände bolbyn till styrka, och jemte sin arfslott mera jord uppodla, men att efter skedd delning den, som haft obesutten del, icke till sådan förmån eller nybyggens anläggande hade bättre rätt än en oskyld.

[1]) Se vidare härom sid. 115. — [2]) Enligt instruktion af år 1628 skull egeneral mathematicus A. Buræus i detalj uppmäta jorden. Af honom bildades den första landtmätericorpsen. Densamma tog länge befattning blott med uppmätning af åker- och ängsjorden. Huru liten vigt man härvid fäste vid skogen, framgår deraf, att enligt instruktionen den 30 april 1635 landtmätare icke behöfde sysselsätta sig med »skogs rå och rör». Kartläggning af skogsmark förekom dock ensomoftast under slutet af 1600-talet.

gades i 1734 års skogsordning § 20, med upprepande af den gamla rättsgrundsatsen om vitsord för den, som ville skifta, hurusom landshöfdingarne och häradsrätterne med all makt skulle drifva derpå, att byskogarne, som under ett samfäldt nyttjande mycket utöddes, måtte emellan byamännen delas. I resolutionen å allmogens besvär den 12 december 1734 § 26 förekom till och med bötesansvar för den, som från en slik delning undandroge sig, sedan han blifvit derom tillsagd, hvilket ledde derhän att en delning, utan att ens yrkande derom behöfde af delegare göras, kunde jordegarne oåtspordt af myndigheterna företagas. Häröfver uppstod naturligen allmänt missnöje, hvarföre också i 1739 års förklaring § 12 uttryckligen erinrades, att emot alla jordegares vilja ingen skulle till delning tvingas, men det oaktadt återfinner man i kongl. förordningen den 19 april 1740 angående stångjernssmide m. m. § 17 förklarande, att allmogen särdeles i bergslagen och omkring bruken påföljande år och sommar skulle uti enighet sins emellan dela sina hemmansskogar och vid häradstingen i protokollet låta införa delningsinstrumentet vid äfventyr att häradsrätten, der detta försummades, skulle, uppå anmälan af skogsbetjente, förordna delningsmän och förelägga tid och vite till delningens verkställande i så många lotter, som hemmansåboerne begärde och nödigt funnes.

Vid de skiften, som sålunda förekommo, tillämpades fortfarande de gamla redan i landskapslagarne omförmälda grunderna. I kongl. förklaringen den 5 oktober 1741 § 2 föreskrefs sålunda, att alla hemman i byn borde få lika god del både i bergaktig, stenig och sidländig skogsmark, så att, om densamma ej kunde så skiftas, dylika platser borde lemnas odelade, och på nu omförmälda förhållande häntyder äfven stadgandet uti kongl. förordningen angående landtmätare och deras förrättningar den 1 mars 1749 af innehåll, att landtmätare ej finge företaga delningen, förrän han skaffat sig fullkomlig reda och underrättelse om öre- eller stångtalet samt solskiftet såsom grunden till delningen, och med alla delegarnes underskrift hos landshöfdingen uppvisat, huru de voro derom ense.

Att ett fortsatt vidhållande af de nu antydda grunderna för skiftet icke skulle medföra det gagn, som var åsyftadt, framstod emellertid för mången tydligt; och då redan af denna orsak en förändrad lagstiftning visade sig erforderlig, förenade sig dermed nödvändigheten att angifva bestämda föreskrifter om den enhet, som skulle inom olika orter tjena i byalag till delningsgrund. En tillfredsställande lösning häraf hade jemväl af Kongl. Maj:t utlofvats i resolutionen å allmogens besvär den 29 juni 1752 §§ 35 och 67; och samma år offentliggjordes också förslag till en förnyad landtmäteriordning.

Omsider utkom till efterrättelse i alla delar af riket förutom Skåne, för hvilken provins särskilda föreskrifter dessförinnan meddelats [1]), den 5 april 1757 kongl. kungörelsen och förordningen om hemmansegors läggande i storskifte, hvarest, efter omnämnande, hurusom nyttan deraf både i Upland och andra orter inom riket likasom utom detsamma särdeles i England blifvit af erfarenheten bestyrkt, det bestämdes, att vid storskiftesdelning, som icke skulle ske, förrän jorden till dess halt och bördighet samt skogen till dess växt öfver allt blifvit pröfvad, utrönt och jämförd, bemödandet skulle gå ut derpå, att en hvar bydelegare finge alla sina egor hvar för sig, tillsammans och på ett ställe, med iakttagande, att den, som härvid erhölle en sämre och mindre bärande lott, borde få en deremot svarande ersättning i rymden af fältet, och så tvärtom. Förrättningen skulle börja med en uträkning af det, som borde blifva föremål för skifte, och sedan densamma blifvit af delegarne godkänd, skulle det tillses, hvad en hvar af dem tillkomme, på grund af hans förut innehafda öretal och stångfall »tillika med uträkning och jämkning för den ene och andra i anseende till bättre och sämre jordmån». Beträffande skogen förordnades särskildt, att vare sig densamma helt och hållet eller till någon del varit skiftad samt af »grannarne i byalaget» häfdad och nyttjad antingen »uti skifte eller hagestång», den, som vårdat och fredat sin skog, borde dervid om möjligt bibehållas eller erhålla annan af likartad beskaffenhet. Ovilkorligt vitsord tillades den, som påyrkade storskifte, men i de orter, hvarest allmänna ref- och skatteläggningar blifvit anbefallda, skulle hemmansegorna »ofelbart i storskifte förläggas»; och i anledning af yppade tvifvelsmål lemnades uttycklig förklaring i Svea hofrätts cirkulär den 2 april 1761, hurusom den omständigheten, att tegskifte förut blifvit af häradsrätt stadfästadt, ej förhindrade en förnyad delning efter de för storskifte gällande grunder.

Uti bondens förkärlek för det bestående och obenägenhet emot alla förändringar mötte emellertid sådana rubbningar som de här ifrågasatta ett väsendtligt hinder, hvars betydelse stegrades genom de stridiga meningar, som uppstodo vid tillämpning af de använda sväfvande ordalagen. Helt naturligt var derföre, att vid den omarbetning, som kanske närmast föranleddes af behofvet att meddela bestämmelser rörande åtskilliga uti nu omförmälda kungörelse och förordning utan all uppmärksamhet lemnade frågor, en viss återgång till det gamla skedde. Man finner alltså uti »Kongl. Maj:ts förnyade stadga om storskiftesdelning och hvad dervid iakttagas bör» af den 17 augusti 1762 icke allenast större fullständighet med hänsyn till sjelfva proceduren, samt beträffande delningsgrunden i byalag [1]), utan äfven flera föreskrifter, som häntyda å det afseende, som fästes vid de gamla grundsatserna. Här var icke mera fråga om ett egornas bringande uti ett sammanhang utan skulle landtmätaren lägga åker och äng i så många skiften, som jordmånens naturliga art och godhet samt egornas belägenhet kunde medgifva, så att hvar delegare i byn finge sin tillständiga och jämngoda lott och all jämkning af större fält emot bättre jord efter yttersta möjlighet undvekes, i följd hvaraf bydelegare uti de särskilda skiftena, som till antalet ej finge öfverskjuta fyra, skulle efter den lott, som han hade i byn, hafva lika fördel jemväl med hänsyn till belägenheten, i afseende å hvilken förut befintligt solskifte skulle om möjligt tillämpas. Om skogsmark stadgades, att densamma, derest den förut vore odelad, skulle skiftas i så stora »tegar», som lägenheten medgåfve, så att en hvar deraf finge så stor och god lott, som emot hans egande del i byn svarade, hvaraf synes att äfven med hänsyn till skogen borde följas likartade grunder som vid delning af åker och äng. Denna stadga förklarades icke ega

[1]) Beträffande Skåne hade Kongl. Maj:t den 28 mars 1757, uppå öfverdirektören Jacob Faggots memorial om nödvändigheten af en allmän storskiftesdelning i Skåne, meddelat en särskild resolution i ämnet med åtskilliga bestämmelser, huru en sådan delning, hvilken skulle omfatta jemväl skog och utmark, borde genomföras.

[1]) Derefter tillkommo åtskilliga förklaranden angående delningsgrunden i byalag, såsom för Skaraborgs län kongl. stadfästelsen den 14 december 1762, för Malmöhus, Kristianstads och Kronobergs län kongl. förordningen den 14 november 1766 m. fl.

giltighet i bergslagen och inom Stora Kopparbergs län; hvarjemte den 14 december 1762 utfärdades särskild förordning angående storskiftesdelningar i Bleking och hvad dervid iakttagas borde.

Förnyad landtmäteriförordning utfärdades sedermera den 20 november 1766, utan att dermed någon egentlig ändring skedde uti det förut föreskrifna sättet för egors delning.

Så småningom bereddes emellertid mera allmän insigt om fördelarne af det gamla tegskiftets eller ett dermed snarlikt storskiftes utbytande emot en sådan fördelning af egorna, att en hvar jordegare finge sina spridda lotter sammanförda. Detta framgår deraf, att i den landtmäteriförordning, som utkom den 12 augusti 1783, uttryckligen stadgades, hurusom till undvikande af alla ägoblandningar, byar och hemman, så vidt ske kunde, skulle till in- och utegor sammandragas, med rätt för den, som sådant påyrkade, att få sina egor såsom åker, äng, skog och mark å ett ställe, om storskiftet ej dermed för de öfriga blefve »oredigt och obeqvämt». Med uttalande, att de byar, som allenast begärde storskifte i åker och äng, icke voro skyldige att med detsamma låta skog och utmark delas, förenades föreskrift, att sådan mark, om den förut varit samfälld, ej skulle få läggas i annat skifte än storskifte, men att åter, när den varit i tegskifte delad och nyttjad, densamma icke utan de flestes vilja och samtycke finge blifva föremål för storskifte; hvadan det i sistnämnda fall endast blefve landtmätarens åliggande att jemte vidtagande af någon jämkning uppgå de gamla delningslinierna emellan tegarne med räta linier i alla skiften utom den sista, i hvilken den tillades ersättning och fyllnad, som i de förra efter behörig uträkning fått för litet. Uti denna förordning förekom slutligen bestämmelse att när grannar förenats om verkställande af storskifte i skog, densamma skulle ställas under förbud och ej få af delegare nyttjas till afsalu eller svedjande, med skyldighet för landtmätarne att, sedan storskiftet försiggått, genom tillkallade gode män låta öfverse ståndskogen, så väl på de gamla som å de nya tegarne, då den, som i stället för sin sparda skog finge »afbrukad och skoglös mark igen» borde tillläggas »en billig ersättning i stafrum ved, kolmilor eller penningar eller ett visst antal såg- och byggningstimmer till afbrukning inom vissa år», en bestämmelse, som anses i många orter hafva vållat en ej ringa skogsminskning.

Till vinnande af det mål, som med storskiftesförordningarne var afsedt, eller att få all brukbar jord så skött och odlad att den kunde gifva den högsta möjliga afkastning, visade det sig nödvändigt att i de byalag, der en mängd delegare sammanbodde med storskifte förena utflyttningsskyldighet. Föreskrift härom förekom först uti kongl. förordningen den 31 mars 1803 angående egors fördelande i enskiften och utflyttningar ifrån större byalag i Skåne. Jemväl uti de derefter följande enskiftesförordningarne af den 25 juli 1804 för Skaraborgs län och den 2 februari 1807 för hela riket med undantag af Finland äfvensom Vesterbottens, Vesternorrlands, Gefleborgs och Stora Kopparbergs län anmärktes, hurusom utflyttning till vinnande af det föresatta målet eller egors bringande uti ett sammanhang borde, när sådant af förhållandena påkallades, ega rum.

Der framhölls tillika önskvärdheten af skogsmarkens delande, hvartill en företagen utflyttning gaf ökad anledning. Vid denna tid var dock intresset för skogen icke tillräckligt vaket, för att allmogen ville mera allmänt underkasta sig de uppoffringar, som med ett skifte voro förenade, hvarföre temligen ofta byskogarne bibehöllos odelade, intill dess omsider de laga skiftena härutinnan medförde en förändring.

Skattejordsegarens förfoganderätt öfver den å hans mark varande skogen fortfor under frihetstiden att vara underkastad statens tillsynsrätt. Frågan om omfattningen af densamma återuppväcktes redan vid början af denna period [1]) men närmare bestämmelser i ämnet meddelades först i 1734 års skogsordning och den samtidigt utgifna allmänna lagen. Den förra tillade skatteman »så på indelta som oindelta hemman rätt sina egor till dess tarf och lägenhet att bruka och nyttja, samt, när de sig så vidt sträcka, rödja äng, åker och mulbete så ock att inrätta och bygga torp dock till hemmanets förbättring och ej till skada, med förklarande att, der flere jordegande funnos uti by, en hvar af dem skulle å oskiftad skog blott få hugga virke »till sin husbyggnad och tarf men icke att sälja och föra af tomterna» så vidt det ej skedde med allas samtycke. Härmed öfverensstämmer, hvad som uti samma ämne förekommer i 10 kapitlet byggningabalken af allmänna lagen.

Sålunda hade skattejordsegaren en viss rätt att till afsalu begagna sin skog, när ymnig tillgång derå förefanns, men hans befogenhet härutinnan var ej obegränsad. Hans jord var skattskyldig och af denna orsak hade staten rätt att öfvervaka hans hushållning, på det att hemmanet ej måtte genom hans åtgöranden förfalla i ödesmål. Med hänsyn härtill förekom dels i § 1 af 27 kapitlet byggningabalken, föreskrift om hållande af husesyn å skattejord, när »vanhäfd och missbyggnad» derå märktes, dels i § 6 af samma kapitel: »Nu är skog öfver nödtorften och olagligen brukad, eller har bonde fällt bärande träd, masteträd och skeppsvirke, gälde skadan åter och böte, som i 10 och 13 kapitlet stadgadt är»; hvarmed må jämföras bestämmelserna i 10 kapitlet § 8 af samma balk, innehållande: »skattebonde må nyttja sin enskilda skog till hustarf och salu, dock det så sparsamt, att skogen ej utödes och hemmanet förderfvas. Vare ock skyldig att först taga vindfälle, torra trän, qvistar och stubbar till vedbrand, innan friska trän dertill fällas. Finnes skattebonde sin frihet missbruka, böte 10 daler. Den räntan af hemmanet eger, hafver der inseende å.»

De nu anförda bestämmelserna, huru vigtiga de för framtiden blefvo, torde icke uti det sätt, hvarpå de gamla föreskrifterna tillämpats, medfört synnerlig förändring. Dermed uttrycktes blott bättre den egentliga grundtanken i de förut gällande inskränkningarne uti dispositionsrätten öfver den å skattejord varande skogen.

För att på samma gång både trygga emot skogsskötling och för bonden utmärka omfattningen af hans rätt stadgades till efterrättelse för allmogen i Vermland och Dalsland genom kongl. förordningen den 16 juni 1729, att, såsom redan uti 1674 års förordning påbjudits, på ett helt hemman årligen finge huggas blott 12 tolfter, för en half gård 8 tolfter och för ett fjerdedels hemman 4 dylika, med iakttagande dock, att som skogarne i Nordmarken skulle vara mycket medtagna och derföre borde sparas för malm- eller mineralstreck som möjligen der upptäcktes, landshöfdingen skulle låta undersöka den dervarande skogens be-

[1]) Vid 1720 års riksdag klagade skånska allmogen öfver intrång å deras skogar, hvarpå hänvisning uti resolutionen den 25 maj 1720 § 53 lemnades till 1664 års skogsordning, utan att 1681 års husesynsordning och 1684 års reglemente, hvilka af mången med enväldets afskaffande ansågos vara upphäfda, nämndes

beskaffenhet och derefter inkomma med förslag, huruvida och till hvad qvantum sågtimmer med skogens bestånd der kunde efterlåtas att fälla [1]). Kongl. brefvet den 23 april 1782 upphäfde kongl. förordningen den 16 juni 1729, med öfverlåtande åt Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Vermlands och Elfsborgs län att bestämma angående tjocklek och längd på de sågblock, som finge köpas och säljas. Länskungörelse härom synes hafva blifvit utfärdad den 13 januari 1787, dervid emellertid 1729 års förordning i afseende å rätt att försälja ett visst antal stockar på hvarje hemman lär hafva tillerkänts en viss giltighet [2]).

Äfven för andra orter funnos likartade bestämmelser. De grundsatser, som uttalats i det för Kalmar län afsedda kongl. brefvet den 10 mars 1685 [3]), bibehöllo under 1700-talet fortfarande giltighet. Genom resolutionen å allmogens besvär den 28 juni 1731 § 44 tillades nämligen allmogen å krono- och skattejord i Småland så väl som i Elfsborgs län rätt att fälla så många tolfter timmer, som förordningarne dem efter hemmantalet tillade, med förklarande tillika, att de, som till dess »utsynande» anbefalldes, skulle beräkna så många längder eller timmerstockar, som deraf kunde fås, utan att yttersta skatändan skulle anses för laggild timmerstock.

Såsom detta redan utmärker, antog ofta lagstiftningen uti ifrågavarande ämne en helt och hållet lokal eller provinsiel beskaffenhet. Detta berodde derpå, att de embetsmän, som i landsorten företrädde konungen till efterrättelse inom en hvar af dem anförtrodda område ganska ofta meddelade ekonomiska förordnanden särdeles rörande hushållningen å krono- och skattejord. Direkt berättigande härtill innehöll väl ej landshöfdingeinstruktion af år 1734; men det åliggande som här blef landshöfdingen lemnadt, dels uti § 35 att draga försorg om hemmanens rätta bruk och bebyggande, dels uti § 42 att utöfva inseende å skogarnas besparande och conservation uppfattades icke utan orsak såsom innebärande en viss behörighet uti nu antydda hänseende. Stadgandet i 1 kapitlet § 9 af Utsökningsbalken »Konungens befallningshafvandes bud i embetsärenden bör hvar och en lyda, och ege han magt, der han skäl finner, att lägga vite före [4])» åberopades likaledes till stöd för en sådan befogenhet. Rörande byggnadssättet, begagnande af getter, beskaffenheten af hägnader, anläggning af stenbroar med mera dylikt utfärdade landshöfdingen kungörelser, som för länets invånare lände till efterrättelse. Enligt resolutionen å allmogens besvär den 9 december 1766 § 2 hade landshöfdingen i till och med meddelat förbud för allmogen i Dalsland att utan föregången utsyning och erhållet tillstånd nyttja sina skatteskogar till husbehof och till afsalu, hvilket förordnande dock af Kongl. Maj:t upphäfdes.

För tillsyn å efterlefnaden af de förordnanden, som inom länet utgått, likasom af sådana, hvilka af Kongl. Maj:t meddelats om skogsvården, anordnades, med särskild hänsyn till den gällande lagstiftningen om bärande träd, inom de olika länen periodvis skogssyner. Desamma likasom i allmänhet det ingripande uti bondens hushållning med skogen, hvilket den i flera provinser ingalunda fåtaliga jägeribetjeningen tillät sig, voro för bonden högst förhatliga.

Vid riksdagen 1756 klagade också allmogen, att en del skogs- och jägeribetjente sträckt sin tillsyn öfver allmogens enskilda skogar, så till vida att allmogen förhindrades att dem nyttja såsom en god hushållning kräfde, till besvarande hvaraf i resolutionen den 29 november 1756 § 52 förklarades, att besked i frågan skulle lemnas i den tillämnade skogsordningen.

Väl skedde år 1766 en indragning af nämnda personal och kongl. brefvet den 7 februari 1770, hvarigenom den insattes ånyo i tjenstgöring, fäste dervid, såsom förut blifvit omnämndt, det uttryckliga förbehåll, att densamma ej finge tillvälla sig något inseende öfver skattemannaskogen utom beträffande bärande träd, master, spiror m. m.; men det dröjde ej länge, innan ånyo en viss uppsigt öfver skogsvården uppå skattehemman infördes.

Det nyss berörda beslutet i fråga om jägeripersonalen, hvarom rikets ständer i skrifvelse den 30 januari sistnämnda år framställt anhållan, hade väsendtligen framkallats af landshöfdingarnes berättelser om den vid samma tid i skilda delar af riket pågående skogsförödelsen. Klagomålen deröfver fortforo, och derjemte inträffade en vigtig förändring uti regeringssättet, som icke torde hafva saknat inflytande å förevarande fråga.

Fruktan att hemmanen, om hinder emot skogsskövling ej uppställdes, skulle förlora allt värde, föranledde sålunda Kongl. Maj:t att för särskilda län meddela förordnanden om en strängare uppsigt å skogsvården uppå krono- och skattejord [1]).

Emellertid utkom den af politiska, kanske mer än af ekonomiska skäl framkallade märkliga förordningen af den 21 februari 1789, genom hvilken innehafvare af skattehemman tillades öfver deras genom laga refning fastställda byamål både in- och utegor samt skog och mark uti allt lika orubblig eganderätt och fria dispositionsrätt, som frälseman öfver frälsehemman tillkomme, med undantag endast beträffande ek-, bok- och masteträd. Härmed syntes målet för skattejordsegarens sträfvanden vara uppnådt.

De gamla grundsatserna vunno dock snart ånyo erkännande. Till en början förestälde Kongl. Maj:t den 16 juli 1790 uti utfärdad kungörelse innehafvare af skattejord angelägenheten af en »rättskaffens hushållning med de till deras disposition hörande skogar», och förordnade i sammanhang dermed, att, när i följd af missvård med skogen anledning funnes att befara hemmanens framtida oförmåga att utgöra skatter till kronan, Kongl. Maj:ts befallningshafvande skulle vidtaga de med lag och författningar öfverensstämmande åtgärder, som kronans säkerhet fordrade, hvarefter uti den allmänna förordning angående skogarne i riket, som den 10 december 1793 utkom, det blef uttryckligen stad-

---

[1]) Allmogen i Elfdals, Fryksdals, Jösse och Nordmarks härad gjorde en tid derefter ansökning om rätt till friare skogshygge, men uti resolutionen den 21 februari 1740 förklarade Kongl. Maj:t, att som skogarne der icke kunde i längden tåla någon starkare pålitning än den förut medgifna, betänkligheter mötte att bifalla ansökningen. — [2]) Se härom Kongl. Maj:ts befallningshafvandes i Elfsborgs län yttrande till 1798 års skogskommission i riksarkivet. — [3]) Se sid. 8. — [4]) Genom Göta hofrätts universal den 22 januari 1782 erinrades, att uti ekonomi- och politimål af Kongl. Maj:ts befallningshafvande med stöd af lag och förordningar åtsatta viten icke finge af domaren eftergifvas.

[1]) Efter det Kongl. Maj:t i bref den 25 maj 1773 till landshöfdingen i Örebro län, under hvilkens förvaltning då jemväl hörde Vermland, anbefallt upprättande af förteckning å de hemman och byar, som kunde öfvertygas om något brott eller missbruk emot kongl. brefvet 1770, följde kongl. brefvet den 30 september 1779 som lemnade jägeribetjeningen i Vermland rättighet till inseende och åtal af de missbruk, som skattemannen i en eller annan måtto kunde begå å sina hemmansskogar, hvartill, såsom det förklarades, de emot en ringa köpeskilling blifvit skatteegare utan att på samma gång hafva fått rättighet att utan all tillsyn handtera sin skog. Kongl. brefvet den 15 juni 1773 anbefallde af enahanda orsak undersökning och besigtning af skogarne i Elfsborgs län.

gadt, att, om kronoskatte eller frälseskattebonde missbrukade den honom förunnade frihet derhän, att fara uppkomme för hemmanets bestånd och förmåga att skatten utgöra, ränteegaren, vare sig kronan eller enskild man, vore berättigad att deråsöka rättelse med skyldighet för Kongl. Maj:ts befallningshafvande att öfver skattejordsegarens åtgöranden uti ifrågavarande hänseende, så vidt kronans rätt deraf var beroende, utöfva uppsigt, och skulle kronobetjente, när missbruk förnummes, derom hos Kongl. Maj:ts befallningshafvande göra anmälan; hvilket stadgande innebar ett fullkomligt upplifvande af de förut omförmälda bestämmelserna uti byggningabalken 10:de och 27:de kapitlen. Kongl. förordningen den 1 augusti 1805 om skogarne i riket § 18 lemnade föreskrift af enahanda innehåll.

Å de orter, der bergsdrift idkades, var den tillsyn å skogsvården, som förekom, af strängare beskaffenhet. Sålunda hade, efter hvad resolutionen å allmogens besvär den 17 december 1734 § 45 utmärker, vid denna tid blifvit brukligt, att allmogen icke å egna skogar finge taga timmer till hyttebyggnad. Allmogen tillades dock nu rätt att »till hemmans oundgängliga byggnad eller annan enskild nödvändighet» å egna skogar hämta, hvad dertill vore erforderligt.

För utöfvande af den uppsigt å skogsvården, som i dessa orter ansågs vara nödvändig, voro bergstatens tjenstemän ej tillräckliga, utan meddelades föreskrift om tillsättande af särskilda uppsyningsmän i alla de socknar, af hvilkas skogar bruk njöte betjening [1]).

Näppeligen torde dock dylika tjenstemän mera allmänt kommit att förordnas. Resolutionen å allmogens besvär den 29 november 1756 § 35 begränsade anställandet af sådane till bergslagsorter, hvarefter brukot att tillsätta dem torde så småningom hafva upphört. Emellertid berättigade bergskollegium i bref den 3 november 1786 en bergmästare, som deråframställt förfrågan, att förordna uppsyningsmän.

Hvad skattehemman vidkommer, innebar visserligen den till innehafvare deraf i kongl. förordningen den 21 februari 1789 lemnade försäkran om fri dispositionsrätt ett upphäfvande jemväl af de för bergslagsorter vid denna tid gällande inskränkningarne; men en annan tolkning fick detta förklarande uti 1793 års skogsordning § 75, som föreskref, att den skatteman förut medgifna fria dispositionsrätten icke minskade eller förändrade den rätt till kolfång och andra skogsförnödenheter, som bruk och bergverk ditintills åtnjutit. Härmed var dock intet stadgadt med hänsyn till behörigheten af en tillsyn å skogsvården, så att man, då nämnda stadgande uti 1805 års skogsordning återkom, har anledning antaga, att någon annan tillsyn än den i allmänhet enligt dessa skogsordningar medgifna, eller att vederbörande embetsmyndigheter haft rätt, att, när skogsförödelsen syntes komma att bringa hemmanet i ödesmål, deremot vidtaga åtgärd, icke lagligen kunnat ega rum.

Betydelsefullt ingrepp uti den fria dispositionsrätten innefattade det s. k. koltvånget, hvilket under sistlidna likasom början af innevarande århundrade temligen oförändradt bibehöll sin gamla karakter [2]).

Åfven å orter, der bestämdt koltvång ej utbildat sig, var det lätt för bruksidkarne att angående kolprisen träffa öfverenskommelser. En följd deraf var, att jemväl personer af allmogeklassen någon gång sammanslöto sig i afsigt att dermed tilltvinga sig högre priser [1]).

Reglerande af kolprisen, som, der koltvång förekom, städse visade sig vara nödvändigt, blef för myndigheterna en svår uppgift. Beviljande af en prishöjning, hvarom från olika trakter tidt och ofta framställningar gjordes, rönte i allmänhet föga framgång. Bifall dertill skulle, såsom Kongl. Maj:t uti resolution den 7 oktober 1735 § 4, uppå besvär af allmogen i Frösåkers härad af Stockholms län, förklarade, förorsaka en rubbning i alla de förordningar, som till förekommande af kolens stegring och olaga förköp vore författade, samt lända till en »allt för stor gravation för verken». Ytterligare skäl till bibehållande af de låga kolprisen hämtades från allmogens obetydliga behof. Härå fästes uppmärksamhet i kongl. resolutionen den 29 april 1748. Allmogen i Vestra, Tveta och Mo härad hade klagat, att betalningen så inom som utom Tabergs bergslag för en tolftunnestig kol förblifvit 20 à 24 öre silfvermynt, ehuruväl allt annat och jemväl jernet betydligt stegrats, men Kongl. Maj:t ansåg den gjorda begäran om prisens förhöjande icke kunna beviljas, enär den rådande dyrheten å allehanda varor beredde långt svårare känning för bruksegarne, som måste underhålla en myckenhet folk och arbetare, än för allmogen, som utom egen afvel icke behöfde till husbehof göra stor upphandling af »ätande och tärande varor».

Vid 1762 års riksdag förehade ständerna frågan om kolhandelns reglering, och uti skrifvelse af den 21 juni detta år påpekade de, under förmälan att det vore omöjligt rätta kolprisen efter jernprisen och att det vore lika origtigt att reglera kolhandeln efter andra varors stigande pris, hurusom bästa utvägen att tillmötesgå såväl allmogens som bruksidkarnes olika anspråk vore, att beggedera trädde tillsammans i närvaro af bergmästaren och häradshöfdingen uti uppsåt att förena sig om kolpriset, hvarefter det dervid förda protokollet borde till ständerna vid påföljande riksdag öfverlemnas för åvägabringande af en prisreglering å de orter, der frivillig öfverenskommelse ej blefve ingången.

Någon sådan anordning, som nu omförmäles, torde dock ej fått en allmännare betydelse, utan stannade fortfarande fastställande af prisen för de till skilnad från skattekolen s. k. säljekolen hufvudsakligen hos bergsstatens tjenstemän. Enligt kongl. resolutionerna den 29 juni 1752 § 7 samt den 21 januari 1748 § 64 skulle nämligen priset å säljekolen i brist af åsämjande efter föregående undersökning af landshöfdingen och bergmästa-

[1]) Se härom kongl. brefvet den 22 juli 1741 och bergskollegii cirkulär den 12 derpåföljande november. — [2]) Af koltvånget yppades oupphörliga stridigheter. Sådana förekommo bland annat emellan innehafvaren af Ortala bruk i Roslagen och Stockholms stad. Efter hvad af bergskollegii bref den 7 maj 1717 inhämtas, hade ansökning från innehafvaren utaf Ortala kronobruk inkommit om åläggande för allmogen i Wäddö, Bro, Wätö, Söderby med flera socknar att till kronobruket leverera sina kol, i anledning hvaraf kollegium hemställde till borgmästare och råd i Stockholm, att staden, som derefter skulle lida genom en minskad tillförsel, delvis inlöste brukets rätt till kolfång »på det sätt, att hvad som komme att utgifvas, efter hushållena och handtverkshusen samt deras behof och förnödenhet proportioneras och fudelas». För framtiden bereddes dock ej någon lösning af frågan. Den 7 februari 1740 förklarade bergskollegium, på gjord ansökan om förbud emot all afförsel af kolved, kol och bastved från Häfverö, Wäddö och Söderby socknar, att allmogen derstädes icke finge undandraga sig att tillräckligen och efter hammarskatten förse kronobruket Ortala med kol, innan frihet funnes att till Stockholm något afföra och föryttra. Brukets behof å kol uppgick till 3,800 läster för ett till 800 Skr beräknadt årligt smide.

[1]) Bergskollegii bref den 24 december 1744 omförmäler en sådan sammangaddning. Allmogen i Njurunda socken af Medelpad hade sins emellan utsatt ett vite af 10 dlr s:mt för den, som kolade någon mila, förrän han af bruksegarne fått skriftlig försäkran om betalning af 3 dlr till de närmast boende och 14 mark kopparmynt till de andre för hvarje läst. Vitet skulle utgöras till grannen eller delegarne i skogen. Allmogen hade dertill beslutat sig af bruksegarnes höga pris å stångjern, likasom å spannmål.

ren regleras af bergskollegium, med iakttagande dock att för ort, som låge utom bergslag, denna myndighet jemte kammarkollegium egde gemensam pröfningsrätt. Emellertid inhämtas af bergskollegii cirkulär den 8 januari 1768, att en sådan reglering af kolprisen, hvarom Kongl. Maj:t den 7 i samma månad förordnat, skulle verkställas uti bergslag af bergmästaren och i de utom bergslag belägna orterna af bergmästaren och häradshöfdingen samfäldt och regleringen derefter underställas pröfning af landshöfdingen, som slutligen utfärdade taxa å kolen för orten, med rätt för den dermed missnöjde till anförande af besvär hos högre myndighet [1]).

Huru låga bruksprisen å kol höllos, utvisar den klagan, som bruksegare i Upsala län hos bergskollegium anförde deröfver, att landshöfdingen inom kolumnen i 1763 års markegångstaxa å kol uppfört ett pris, som vid pass dubbelt öfverstigit det, som plägade betalas. Bergskollegium anbefallde äfvenledes uti bref af den 18 februari 1764 landshöfdingen i länet att icke vid markegångarnes reglerande införa något bruksprís å kolen såsom egnadt att »förorsaka hvarjehanda förändringar eller oredor uti allmänna kolhandeln och kolkontrakter emellan bruksegare och allmoge samt således åstadkomma någon skadlig rubbning uti ortens bruksrörelse» [2]).

Vid 1800 års riksdag anhöll bondeståndet, att skatte- och kronoallmogens säljekol måtte i hvarje ort få betalas efter markegången. Brukssocietetens fullmäktige i jernkontoret äfvensom kammar- och bergskollegierna hördes deröfver, hvarefter Kongl. Maj:t uti bref till dessa kollegier den 17 december 1806 fann det vara olämpligt att endast vid kolpriset följa markegången, såsom innefattande blott ett enda pris på räntekolen öfver hela länet. Det blef dock först efter statshvälfningen år 1809, som detta obehöriga gynnande af bruksdriften å bondens bekostnad upphörde.

Om bruksdriften med nu ifrågavarande förmån bereddes den fördel, som var afsedd, må lemnas osagdt. Det billiga pris, som erlades för de levererade kolen, minskade allmogens benägenhet att uti kolning finna sitt hufvudsakliga näringsmedel. Skogsvården fick för honom mindre betydelse, och under alla förhållanden hämmades derigenom uppkomsten bland ortens befolkning af en stigande välmåga, hvilken skulle hafva återverkat gynnsamt å bergsbruket. För sistnämnda näringsgren saknades jemväl med tillvaron af dessa stadganden den anledning, som annars förefunnits, att minska bränsleåtgången. Gamla bruk med ogynsam belägenhet kommo i anseende till de fördelar, som undfångna privilegier och resolutioner gåfvo, att ega ett uteslutande derå grundadt bestånd, hvarförutom slutligen den reglementerade kolhandeln i förening med likartade anordningar i andra hänseenden vid bergshandteringen förlamade företagsamheten och hämmade näringens naturliga utveckling.

Fri kolhandel hade redan tidigt blifvit af allmogen såsom ett önskningsmål uppställdt. Resolutionen af den 3 november 1723 utmärker, att allmogen i Gestrikland vid denna tid framställt anhållan att få föra kolen till de bruk, som närmast voro belägna, utan att vara några vissa bruk underslagna, hvartill Kongl. Maj:t dock ej lemnade bifall. Upprepade gånger förnyades samma begäran, och jemväl vid 1800 års riksdag anhöll bondeståndet, att åtminstone utom bergslag skatte- och kronoallmogen egde sälja sina koltillverkningar till hvem som helst utan hinder af några bruks- eller grufvedistrikter, men uti det nyssnämnda kongl. brefvet af den 17 december 1806 lemnades anhållan utan afseende [1]).

Rörande anläggning af sågverk bibehöll sig lagstiftningen under nu ifrågavarande period uppå enahanda grund, som dessförinnan alltsedan medeltiden egt bestånd. Förrän ny vare sig mjöl- eller sågqvarn finge byggas, skulle, enligt § 2 af 20 kapitlet byggningabalken, pröfning ske, om andra deraf lede skada [2]). Tillkomsten af nya sågverk hämmades härigenom i hög grad, isynnerhet som skyddande af de gamle qvarnegarnes rätt till och med hindrade inrättande af qvarnar för sågning af virke till husbehof. Det var derföre ingalunda en obetydlig förmån att, såsom i de år 1723 meddelade adliga privilegierna § 14 blifvit frälsemän medgifvet, ega befogenhet att till eget husbehof bygga sågqvarn.

Allmogen var denna rättighet länge förvägrad, hvaraf också följden blef, att bonden, heldre än att han underkastade sig lång transport och dyr tull vid sågqvarnen, täljde sig bräder, för så vidt sådana vore för honom oundgängligen erforderliga. Deraf föranleddes en betydligt ökad åtgång af virke; man beräknade att genom virkets försågning kunde erhållas nära tredubbla antalet bräder i förhållande till det, som bekoms genom täljande, och likväl tog man härvid blott hänsyn till de grofbladiga sågarne [3]).

Efter det frågan om en utsträckt rätt till anläggning af sågqvarnar blifvit under riksdagarne åren 1723 och 1727 underställd Kongl. Maj:ts pröfning, förekom den ånyo å riksdagen år 1731, och blefvo kammar- och bergskollegierna, enligt § 1 af resolutionen å städernas besvär den 12 juli sistnämnda år, anbefallda att företaga den redan förut påbjudna undersökningen »i vissa landsorter, hvarest sågeqvarnar måge inrättas och brukas», med rätt för såväl invånarne å landsbygden som i nästa stad att dervid göra nödiga påminnelser.

Bestämmelse lemnades sedermera uti §§ 21 och 22 af 1734 års skogsordning af innehåll, att landshöfdingen, der ymnig skogstillgång förefanns och fara icke vore för handen, att den till efterkommandes skada utöddes, egde medgifva ett oinskränkt sågande, men att han deremot å andra orter skulle föranstalta,

[1]) Kongl. resolutionen af den 30 januari 1747 på Fryksdals och Kils härads ansökning om jemkning i kolprisen utmärker, att allmogen klagat öfver de låga prisen å kol, under uppgift att allmogen under missväxtår råkat i sådan skuld, att många nödgades »gå deras egendom qvitt», i anledning hvaraf Kongl. Maj:t öfverlemnade till bergmästare att vid tvist om prisen jemka emellan allmogen och bruksegarne med fästadt afseende »å arbetet och körslen på längre eller kortare väg», hvilket allt, i händelse af missnöje, skulle underställas bergskollegii pröfning; i sammanhang dermed afslogs af allmogen gjord begäran att vid gälds betalning till bruksidkarne njuta samma förmån, som vore bergsmännen förunnad, under åberopande såsom skäl att de senares näring vore underkastad långt större äfventyr och vanskelighet samt af annan beskaffenhet än allmogens, som idkade kolning och jordbruk. — [2]) Lagstiftningens obillighet framträdde synnerligt skarpt, då de af allmogen erhållna prisen å kol jämfördes med det i markegångstaxan befintliga, *efter hvilket räntegifvare vore skyldig att lösa i kol utsatt ränta. Att i dessa* begge fall prisen skulle vara olika, så att bonden, då han sålde kol, fick ett lägre belopp än det, hvilket borde af honom vid ränteförvandling utgöras, kunde icke annat än såra rättskänslan.

[1]) Om sökt friare kolhandel förmäles vidare i kongl. resolutionen å allmogens besvär den 16 mars 1739 § 29 och i kongl. resolutionen på några häraders i Kalmar län ansökning om en fri kolhandel af den 7 april 1747. — [2]) På grund af kongl. brefvet den 13 januari 1741 skulle med tillämpning af § 9 af 1638 års riksdagsbeslut två uthäradsnämnder, af hvilka hvardera dock borde bestå af blott 6 nämndemän, undersöka och döma, hvarå ny qvarnbyggnad utan andras förfång finge komma till stånd. — [3]) Enligt kongl. propositionen den 2 juni 1738 § 36 skulle vid denna tid allenast funnits i riket 2 sågqvarnar med fina sågblad, den ena vid Göteborg och den andra i Finland. De grofbladiga sågarne kunde med dåvarande *grofva dimensioner ej åstadkomma sådana bräder, som voro efter*frågade i Holland, Spanien och Portugal. 6 bräder skuros af stocken, hvaraf $^1/_5$ eller $^1/_6$ uppginge i sågspån. Enligt riksrådet Rudenschölds yttrande år 1748 i Vetenskapsakademien skulle 7 $^1/_2$ bräder hafva erhållits af hvarje sågstock.

att af häradsrätterna uti vederbörande jägeri- och kronobetjentes närvaro noga blefve ransakadt om inrättade krono- och skattehemmans sågar samt derefter »med kammarkollegii approbation» efterlåta hvar och en såg att antingen till husbehof eller salu efter skogens tillräcklighet såga ett visst qvantum stockar, hvilket egaren ej finge öfverskrida, vid äfventyr af böter och af konfiskation utaf bräderna. Sågar, hvilkas egare saknade skogstillgångar och befunnos skadliga, skulle »afskaffas», hvarjemte beträffande sågar i bergslag stadgades, att af bergskollegium utfärdade och af Kongl. Maj:t stadfästade resolutioner angående myckenheten af det virke, som der finge sågas m. m., skulle gälla till sträng efterrättelse. Härutinnan medförde 1739 års förklaring öfver skogsordningen en ändring så till vida, att enligt § 13 af densamma sågqvarn finge förefinnas, äfven om egaren saknade egen skog, »till oumgänglig betjening» för innehafvare af der omkring varande skogrika hemman.

Den 3 februari 1738 utfärdade kammar- och bergskollegierna instruktion för undersökningskommissionen angående sågarne i riket. Densamma erhöll skyldighet, att, sedan en noggrann ransakning egt rum och upplysning vunnits, huru allmogen i gemen handterade kronans och egna skogar, utlåta sig, om befintliga qvarnar såsom skadliga borde utrifvas samt att i annat fall förklara, huru mycket årligen finge sågas å en hvar sådan. Ransakningsinstrumenterna, underskrifna af bergmästaren och häradshöfdingen, tillika med öfriga handlingar skulle insändas till kollegierna, som det sedan tillhörde att taga alltsammans i öfvervägande och derom till Kongl. Maj:t afgifva utlåtande.

Med den begränsning, som å ena sidan hänsyn till närliggande qvarnars rätt fordrade och å den andra förestafvades af fruktan för en inträffande skogsbrist, var jordegare berättigad att begagna till qvarns uppförande dertill lämplig lägenhet, hvaröfver han förfogade. Hufvudsakliga vilkoret var, att vid anställd syn af häradshöfding med nämnd nyssberörda förhållanden ej befunnos deremot lägga hinder. Upplysning härom skulle lemnas till Kongl. Maj:ts befallningshafvande, som egde att i saken förordna [1]). Svårigheter torde dock särdeles för allmogen hafva förekommit att vinna rätt till anläggning af sågqvarn; men efter det att detta stånd å riksdagen år 1756 fästat uppmärksamheten å olägenheterna deraf, med påpekande, hurusom den gängse klyfningen af trän till hvarjehanda husbehofsbyggnader och redskapsvirke medtoge en ansenlig del af rikets skogar, blef emellertid genom resolutionen å allmogens besvär den 29 november samma år § 34 bland annat förordnadt, att allmogen skulle ega att å skatte- och kronohemman uppbygga och förbättra enbladiga sågar efter föregående undersökning i enlighet med härom gällande föreskrifter, utan att emellertid vid de sågar, som till husbehof inrättades, någon afsalu af tillverkningen finge ske, men väl grannar deromkring betjenas »med söndersågande af den skog och virke», som de till husbehof kunde behöfva, så framt derintill liggande gamla, till kronan för andras betjening skattlagda odalsågar dermed icke lede men och förfång [2]). I sammanhang härmed förbjöds, att sågarelön skulle få utgå i virke, hvilket bruk dock äfven derefter synes hafva bibehållit sig. Åtminstone utfärdade Svea hofrätt sedermera den 31 juli 1761 cirkulär, hvarest, under åberopande af Kongl. Maj:ts till hofrätten aflåtna skrifvelse af den 15 i samma månad, uttrycktes Kongl. Maj:ts missnöje deröfver, att trots gifna förbud det så kallade hälftensågandet, som nu belades med högt bötesansvar, fortfarande förekomme [1]).

Att för sågning utgjordes ända till hälften af virket lägger i dagen, hvilken kostnad var dermed förenad för bonden, som skulle ofta lång väg till qvarnen framföra detsamma. Ringa var också det antal bräder, som å de under 1700-talet vanliga grofbladiga sågarne erhöllos af en stock.

Huru stora svårigheter än gjordes emot anläggning af nya sågqvarnar, förekommo dock ofta klagomål öfver mängden af dylika inrättningar särdeles i vissa delar af riket, såsom Kalmar län och Gotland. Deraf föranleddes först för enskilda län meddelade befallningar om anställande af förnyad ransakning rörande befintliga sågar samt om utdömande af sådana, som funnos skadliga, och skattläggning af dem, som författningsenligt ej voro derifrån fridkallade, hvarefter uti 1793 års skogsordning § 45 infördes allmän föreskrift i enahanda syfte med uttalad skyldighet för Kongl. Maj:ts befallningshafvande, att hvar i sitt län vid den anbefallda undersökningen tydligen utmärka, hvilka sågverk vore enbladiga eller flerbladiga, nyttjades till husbehof eller till afsalu samt hade oinskränkt sågfrihet eller vore till ett årligt antal sågstockar af egen tillgång eller köptimmer skattlagda, hvarförutom borde uppgifvas beskaffenheten af de lägenheter, hvarpå sågverken vore anlagda; och skulle vid de sågqvarnar, som å säteri- och frälse- eller skattegrund med vederbörligt lof blifvit anlagda, egarne tillgodonjuta den sågningsfrihet till afsalu eller för betalning till andra, som till dem upplåtits, under det att deremot beträffande dylika anstalter å kronojord Kongl. Maj:ts befallningshafvande egde att efter omständigheterna förordna. Denna myndighet skulle jemväl i de fall, der sågningsfriheten var inskränkt, hafva ett noga inseende derå, att den tillåtna rättigheten icke öfverskredes, hvarom undersökning skulle ske såväl vid sågarne som lastageplatser eller köpingar.

Medan på detta sätt åtgärd vidtogs till förebyggande, att befintliga sågar skulle uppdrifva sin tillverkning till den höjd, att fara deraf för skogarne uppstode, hade, i syfte likaledes att förekomma en öfverafverkning, genom kongl. brefvet den 11 maj 1786 beträffande de undersökningar, som borde föregå anläggandet af finbladigt sågverk, stadgats, att dervid skulle utrönas:

[1]) Se härom, hvad frälsejord vidkommer, 1723 års adliga privilegium § 14, allmänna lagen 20 kapitlet bygningabalken och resolutionen å allmogens besvär af den 21 januari 1748 § 32. — [2]) Rättigheten till anläggning af sågqvarn för husbehof fortfor emellertid att vara ganska inskränkt. Den 8 december 1757 gillade Kongl. Maj:t landshöfdingens utslag, hvarigenom vissa bönder i Gestrikland förmenats att i en dem tillhörig bäck få uppbygga sågqvarn och densamma till sitt enskilda husbehof nyttja. Kongl. brefvet den 12 juni 1779 utmärker, att Kongl. Maj:t, som den 31 augusti 1768 uti en utgifven resolution förklarat rättigheten till anläggning af husbehofsqvarn vara ett adelns »jus personale», såsom skäl till afslag å gjord begäran om rätt att få i en by uppbygga en dylik qvarn anfört, att efter qvarnkommissionens protokoll ingen qvarn eller sqvalta der blifvit beviljad. Den 21 september 1779 afslog Kongl. Maj:t, under åberopande af kongl. bref den 22 mars 1757, den 23 augusti 1768, samt § 14 af adliga privilegierna, några småländska bönders ansökning att af nåd få nyttja de af dem vid deras hemman uppbyggda husbehofsqvalteqvarnar. Vid 1789 års riksdag anhöll allmogen om rätt att till husbehof å sina egor få inrätta mjöl- och sågqvarnar, men uti resolutionen å allmogens besvär den 21 juli 1793 § 20 hänvisades allmogen, som uti en föregående resolution af den 5 januari 1780 skulle hafva fått enahanda besked, till bestämmelserna i 20 kapitlet af byggningakalken, hvarefter Kongl. Maj:t uti bref den 21 september 1802 erinrade, att berörda stadgande, såsom senare än 1789 års förordning, utmärkte, att den skatteman medgifna fria dispositionsrätten icke innefattade frihet att efter eget godtfinnande utan afseende å odalqvarnars förfång anlägga husbehofsqvarnar. Dessa stadganden tillämpades dock säkerligen å olika orter synnerligen olika, så att mångenstädes föga hinder mötte för anläggning af ifrågavarande anstalter, under det å andra ställen mycket afseende fästes å närboende qvarnegares förmån.

[1]) Ansvarsbestämmelsen förklarades icke ega tillämpning å »legosågning».

de ifråga kommande skogstrakternas omfattning, huru många år ett träd i särskilda jordmåner behöfde att mogna, intill dess toppen började förtorkas, huru många träd af hvart tunnland skog årligen kunde fällas, så att afgången genom återväxten ersattes m. m., hvarefter »sågtimrets rätta qvantum» skulle af synerätten med biträde af ortens landtmätare föreslås. Af Kongl. Maj:ts befallningshafvande meddelades sedan i ärendet utslag, om hvars insändande till kammarkollegium förekom bestämd föreskrift i 1793 års skogsordning [1]).

Uti dess bestämmelser i ämnet skedde ej genom 1805 års skogsordning någon förändring.

Huru nödvändig en viss uppsigt öfver sågverken befanns vara, visade sig af kongl. brefvet den 1 augusti 1805, der Kongl. Maj:t, — af fruktan, att en lemnad frihet att utan beräkning af utskottsbräder och utan tillsyn öfver myckenheten af tillverkningen verkställa sågning, skulle öppna en väg till utödande af all omogen skog, — förklarade, att utskottsbräder borde under det tillåtna tillverkningsbeloppet inbegripas; dock medgafs att såga bräder tunnare eller tjockare än 2 tum, så vida bräderna i öfrigt voro felfria, likasom att sådana bräder fritt afsätta, i följd hvaraf hinder ej skulle vidare möta att af skatarna såga bräder och dem såsom öfriga utskottsbräder, fastän de ej egde föreskrifven längd och bredd, till inrikes behof afsätta.

För sågverksrörelsen och andra ändamål fick redan tidigt möjligheten af virkets flottning i floder och strömmar stor betydelse. Vigtigare än annanstädes var detta framskaffningssätt i Halland, hvarest kustlandet redan under medlet af 1600-talet var så utblottadt å skog, att virke måste hämtas från den öfra delen af provinsen och angränsande trakter af Vestergötland. Stort afbräck härutinnan beredde emellertid under nästföljande århundrade åtskilliga i dervarande elfvar uppkomna qvarnanläggningar, som för framtiden omöjliggjorde en längre flottning.

I lag var väl stadgadt, att uti floder skulle finnas kungsådra, som borde hållas öppen, men det oaktadt inträffade ofta, att strömfåran helt och hållet öfverbyggdes genom inrättade vattenverk och fiskebyggnader, emot hvilka, när de voro i laga ordning tillkomna, anmärkning icke ansågs kunna göras.

Särskilda åtgärder för underlättande af flottningen förekommo tidigt på flera ställen [2]), särdeles i Dalarne, der det s. k. Vedkompaniet måste föranstalta en upprensning af Dalelfven för framforsling af virke till koppargrufvans behof. Äfven uti Bohuslän, Dalsland och Vermland torde den ingalunda obetydliga trävaruhandel, som redan under 17:de och 18:de århundradena der idkades, hafva föranledt åtgärder för flottningen.

De betydliga utgifter, som med en upprensning voro förknippade, beredde redan under slutet af 1700-talet tillkomsten af s. k. flottningsbolag. Ett sådant, som bildats för att i Etra ån i Halland åstadkomma flottled, berättigades enligt kongl. resolutionen den 7 juli 1796, att, sedan bolaget å egen bekostnad utfört detta arbete, ensamt genom dertill antagna flottkarlar bestrida flottningen af allt slags virke, som kunde i orten uppköpas af dem, som egde sådant sälja eller af andra för nedflottning till bolaget lemnades, under vilkor, bland annat, dels att genom flottledens upprensning, blockrännors och flottdammars anläggande samt flottningsanstalter i öfrigt ingen skada i allmänhet tillfogades strandegare, gående verk och inrättningar med deras dambyggnader samt laxfisken m. m., men att, om sådant likväl inträffade, derför lemnades ersättning, dels att flottningen blott verkställdes under flodtiderna, så att ingen vattenminskning tillfogades de anlagda verken; hvarjemte till efterrättelse under 10 år fastställdes en taxa å de afgifter, som borde bolaget för verkställd flottning tillkomma, och förklarades, att virke, som på nu ifrågavarande sätt framskaffades, skulle vara vederbörligen märkt [1]).

Så länge rik skogstillgång förefanns, gick sträfvan vid afverkningen förnämligast ut på att med minsta möjliga ansträngning erhålla det virke, som var behöfligt, utan att afseende å återväxten fästes. Å de trakter, der svedjebruk var öfligt, vidtogs total afverkning af all skog å ett mindre område, hvarefter till bränsle begagnades, hvad dertill var erforderligt. Orter, der bergsdrift förekom, bildade icke härifrån undantag. Tvärtom utgjorde kolningen dertill en ytterligare anledning. Flera förhållanden gifva också, såsom anfördt blifvit, vid handen, att å gamla kolbackar svedjande egt rum.

Till en början skedde afverkning blott de ställen, der det för ändamålet bästa virket förefanns, men med den tilltagande förminskningen af skogen kommo hyggena att traktvis öfvergå hela eller större delen af den skogbärande marken. Den taxationsmetod, som under slutet af 1600-talet följdes vid tilldelning af skog till bergverk emot rekognitionsafgift, hänvisar å ett dylikt förhållande. Sålunda föreskrefs till exempel i bergskollegii bref den 13 juli 1695 angående tilldelande af nödig skog åt Elfkarsby bruk, att sedan den uppgifna allmänningstraktens storlek och växtlighet blifvit iakttagen, densamma skulle skiftas uti så många delar, »att, innan hvarfvet med kolning går om, till dess man kommer till den sista, densamma parken, som man först begynt att kola uppå, må vara bevuxen med kolför skog igen och sedan, innan den åter lycktas, den nästföljande samt de andra på lika sätt efter ordningen allt, som hvarfvet hinner gå om» [2]).

Emellertid torde en sådan trakthuggning hafva betraktats såsom ledande till skogens förödande. Af det myckna virke, som vid afverkning af all skog å en viss trakt fälldes, tillgodogjordes blott en ringa del eller sådant, som var af gröfre beskaffenhet, under det att åtskillig nedslagen ungskog lemnades gagnlöst

[1]) Kongl. brefvet den 30 september 1806 föreskref, att äfven vid undersökningar om grofbladiga sågars anläggande skulle utredas såväl areala innehållet af skogen, som dess öfriga beskaffenhet, på det att ett visst antal sågtimmer kunde bestämmas. — [2]) Bland afskrifter af kongl. privilegier för tiden från år 1575 till 1673 i bergskollegii arkiv förekommer en af drottning Kristina omkring år 1648 meddelad confirmation af privilegier för Arnoldt de Rées och hans participanter å jernbruk m. m. i Småland. Privilegierna, som, efter hvad det i ingressen påpekas, meddelats till befrämjande af rikets kultur, innehålla i punkten 7: »Såsom Arnoldt de Rées och hans participanter finna besvärligt att låta föra jernstycken och annat sådant gods och verk ifrån deras bruk öfver land till sjökusten, föregifvandes, att de strömmar, som löpa genom Kinnevalds härad till Bokulla hamn i Danmark (dock icke utan stor omkostnad), kunde uppgräfvas och rensas, så att derigenom berörda tunga varor föras och flottas kunde», blef detta tillåtet; och förklarades i sammanhang dermed »när sådant med Arnold de Rées och hans participanters bekostnad skett är, då skola inga andra hafva makt och tillstånd att vid varande de Rées frihetsår (å allt 15 år) merbe:ta ström att nyttja och några varor igenom forsla, med mindre det sker med Arnold de Rées och hans participanters goda vilja och samtycke».

[1]) Ang. flottning, se vid. sid. 125. — [2]) Taxationsmetoden förändrades sedermera. Dervid skulle enligt bergskollegii bref den 17 juni 1745 så tillgå, att skogens vidd och begrepp först utsattes, derefter dess areal i tunnlandtal uträknades, med afdrag af berg, måssar och annan »oväxtelig» mark, och sedan härefter pröfvats, huru många år fordrades till skogens återväxt samt huru många stafrum kolved å tunnlandet kunde erhållas, borde slutligen den årliga kolning, som med hemmanens bestånd kunde ske, uträknas. Under slutet af seklet förekom någon gång för bestämmande af den afverkning som kunde tillåtas, en räkning af träden. Så upplyser landshöfdingens i Kronobergs län yttrande till 1798 års skogskomité, hurusom Hörjemo allmänning hade 7,714 furuträd, 76 granar, 142 förtorkade och 3,510 friska ekar samt 1,451 förtorkade bokar.

till förruttnelse på platsen. En blädning, hvarvid från skogen uttogs blott det, som verkligen komme till användning och det öfriga lemnades för tillväxt eller sparades för andra ändamål än kolning, framställde sig i anledning häraf såsom mera förenlig med en god skogsvård. Tanken härpå framlyser uti kongl. plakatet den 4 december 1722 om åtskilliga missbruks afskaffande till hemmanskogarnes conservation uti de socknar, som vore anslagna Stora Kopparbergs bergslag. Der anmärktes nämligen, hurusom allmogen i denna bygd »när de deras kolningar vilja anlägga, icke utbläda den dertill tjenliga skogen utan den späda, som till kolning är alldeles oduglig äfven så väl som den gröfre nederfälla» etc., hvarmed förenades förbud att för framtiden så förfara[1]).

Under medlet af 1700-talet var man här i landet icke okunnig om de anordningar för främjande af en bättre hushållning med skogen, hvilka i Frankrike sedan äldre tider tillbaka iakttagits och i Tyskland vid denna tid började att vinna ett mera allmänt erkännande. Olika meningar funnos emellertid, huruvida skogens afdelning i vissa trakter eller utgallring och blädande vore nyttigast. Frågan härom sysselsatte den i slutet af samma sekel tillsatta skogskommissionen; och bland andra spörjsmål, hvilka till vissa landshöfdingar framställdes, var äfven[2]): »Hvilket sätt till skogens nyttjande eller afhuggande efter föregångna utsyningar vore med en rätt hushållning och återväxtens befordrande närmast öfverensstämmande: antingen att, såsom vanligt är, bläda skogen genom fällning öfverallt eller att indela den uti vissa afmätta trakter och hvarje år låta verkställa fällningen endast på en sådan trakt eller lott, hvilkas antal skulle vara afpassade efter den tidslängd, som för återväxten fordras?» [3]).

Att anordna en sådan indelning af skogen, hvarom här var fråga, mötte naturligen uti de kostnader, som med en uppmätning af skogsmarken voro förenade, ett icke obetydligt hinder.

Vigten deraf att hyggena skedde traktvis, framhölls emellertid vid flera tillfällen under 1700-talet. Så förtjenar anmärkas, hurusom uti den år 1742 upprättade byordningen § 24 grannar och byamän anmanades, att, särdeles der ej öfverflödig skogstillgång funnes, årligen öfverenskomma om det ställe å samfäld mark, hvarest hygge skulle vidtagas. Ännu bestämdare föreskrifter återfinnas i den år 1758 af Kongl. Maj:t stadfästade byordningen för allmogen i Gestrikland, Helsingland, Medelpad och Ångermanland. Jemte det att här hvarje jordegare i by förelades att vid gården eller eljest å egorna plantera tolf träd, ek, ask, asp, lönn, lind, rönn eller pil, erinrades i fråga om skogens och utmarkens skötsel, hurusom vid det kända förhållande, att gles skog aldrig finge den växande kraft som tätare sådan, utmärkande, att sträng blädning försvagade skogen, åldermannen skulle tillse, att skogen ej dermed skadades, utan att hellre en park nyttjades efter den andra och sedan besåddes med gräsfrö, men uttalades i sammanhang dermed skyldighet för åldermannen att ej tillstädja hygge af andra träd än sådana, som vore till mognad komne, enär de smalare unga träden, hvarken fyllde behofven eller såsom »löse och ytaktige» medförde den styrka och varaktighet som mogna träd, med anmärkning slutligen, att ris och qvistar, som mångenstädes för skogens rensande uppbrändes, i anseende till dess egenskap att göda jordskorpan och derigenom underhålla skogsväxten aldrig borde med eld och brand förstöras, men dock toppar af nedhuggna träd och vindfällen ej qvarlemnas utan vid vite för den, som sådant försummade, hemföras till vedbrand.

Ganska olika var det värde, som tillades skilda trädslag. Högt skattades sedan äldre tider ek, hvars virke, så länge sådant ymnigt förefanns, begagnades ej blott till förfärdigande af redskap och vid skeppsbyggnad utan jemväl vid uppförande af hus. Fortfarande tillgång å detta virkesslag ansågs vara ett hufvudsakligt vilkor för möjligheten af industriel verksamhet inom landet; och det var med hänsyn härtill, som plantering af ek, efter hvad förut blifvit omnämndt, betraktades såsom en allmän angelägenhet af högsta vigt.

Boken skattades ej så högt. Dess ollon voro visserligen till föda åt svin ganska nyttiga, men som mark, der bok ymnigare förekom, i anseende till trädets starka beskuggning ej lemnade tillfälle till mulbete, fordrades det blott fri förfoganderätt öfver bokskogen, för att allmogen skulle utöda den.

Än mindre betydelse för hushållningen hade apel, oxel och hägg. Beträffande öfriga trädslag voro särskildt lönn, lind, alm och ask tillagda ett visst företräde. Så innehåller 1734 års lag i 4 kapitlet af byggningabalken § 5 föreskrift, att den, som sådant träd upptoge eller fällde, vore skyldig att plantera och vårda ett annat i dess ställe.

Under benämningen »surskog» sammanfördes sedan björk, al och asp, hvarå tillgången väl var ymnigare än å de föregående trädslagen, men hvilkas vigt dock erkändes. Dess löf voro nämligen användbara till föda åt vissa husdjur vintertiden, så att, i samma mån ängarne blefvo mindre gifvande, kom äfven ett högre värde att vid dessa trädslag fästas.

I allmänhet voro löfträden, om hvars planterande anmaningar på mångahanda sätt gjordes, högre skattade än barrträden [1]).

Bland dessa senare sattes furuträden högst; dess virke ansågs vara bäst, och det var först vid minskad tillgång derå, som granvirke kom att till sågning för afsalu begagnas. Rikets ständer yttrade sålunda uti skrifvelse till Kongl. Maj:t den 11 oktober 1738, hurusom »i anseende till furubräders myckna pålitning och den brist, som på tjenligt furutimmer till sågning på åtskilliga orter mer och mer yppats, vederbörande egare af de vid Göteborg och Uddevalla belägna sågverken fått anledning att göra försök med granbräders sågande och utskeppning och dermed så vida hunnit, att samma bräder nu på åtskilliga ut-

---

[1]) 1734 års skogsordning § 25 innehöll anmaning till bergmästare och bergtingsrätter att ej tillstädja något skadligt rödjande och svedjande utan heldre undervisa dem, som med kolning umginge, att »genom blädning skogen rätt handtera». — [2]) Se Kongl. Maj:ts befallninghafvandes i Stockholms län yttrande till 1798 års skogskommission bland dess i riksarkivet förvarade handlingar. Emot införande af trakthygge erinrades här, att de för befröning qvarlemnade träden lätt kunde blåsa omkull, att de unga plantorna skulle sakna skydd, att markens olikhet gjorde det omöjligt att determinera återväxten m. m, af hvilka skäl Kongl. Maj:ts befallningshafvande ansåge »den hittills brukliga blädningen, som ändock likasom af nödvändighet sker i en viss tour omkring skogen», vara den nyttigaste hushållningen. — [3]) Professor Radloff, som med allmänt understöd företagit en resa i Tyskland för att der inhämta kännedom om en bättre skogsvård, afgaf vid hemkomsten en omständlig, förut omförmäld reseberättelse och påyrkade i sammanhang dermed införande af trakthygge, sålunda, att »större parker skiftas i afdelningar, som böra utgöra 100 tunnland, något mer eller mindre efter belägenheten. Afdelningarne betecknas å kartan med numror. På marken sättes i hvarje vinkel af dessa skiften en sten, märkt med den afdelningen tillhöriga nummern. Dessa skogsdelar skiljas från hvarandra genom 6 alnar breda gator, hvilka sedan tjena till vägar samt aflastnings- och upphuggningsställen. Afdelningarne böra vara rätvinklige, så vida ej naturliga hinder möter». Yttrandet finnes bland skogskommissionens handlingar för åren 1805—1807.

[1]) I 1734 års skogsordning § 32 omförmäldes skyldighet för hvarje matlag i synnerhet å slättbygden att plantera löfträd af alla sorter, minst 12 stycken om året vid vite af 6 öre s:mt för hvarje träd som ej planterades.

rikes orter särdeles i Frankrike skola vara så begärliga som furubräder samt med god fördel och ganska ringa åtskilnad i priset emot de senare kunna föryttras»; hvarföre och då de bästa granträden, som dessförinnan blott nyttjades till kolning, kunde genom sågning blifva till bräder »nobiliterade», ständerna funno sig böra för de orter, der en sådan användning kunde gifvas granvirke, vid förelagdt vite förbjuda kolning deraf.

I de län, der skogsbristen var mest kännbar, anlades mångenstädes planterhagar ej mindre å allmänningsskogar utan äfven å enskilda hemmans egor. Anordnandet af dylika tyckes till och med i vissa orter hafva varit obligatoriskt [1]).

Med en viss förkärlek rigtades uppmärksamheten å nyttan af pilplanteringar, genom hvilka man hoppades att kunna ersätta de gamla trägärdesgårdarne; och framställdes bland annat förslag att genom anbringande af piltelningar å visst bestämdt sätt kunna få till stånd ett slags lefvande hägnader, hvars sammansättning påminde om de gamla inrättningarne.

Plantering af barrträd ifrågakom mindre; dock inträffade ibland, att vid medgifven rätt för inbyggarne i en viss skoglös trakt att från kronoskog erhålla utsyning fästes såsom vilkor, att de genom sådd af barrträdsfrö skulle för framtiden förskaffa sig egen skogstillgång.

Likgiltighet i förening med okunnighet om sättet, huru plantering af träd lämpligast skulle företagas, hade emellertid till följd, att de derom meddelade föreskrifterna föga efterlefdes. Bibringande af undervisn:ng derutinnan blef i anledning häraf en vigtig uppgift, och lemnades angående plantering af ek uppå Amiralitetskollegiets föranstaltande vissa upplysningar. Stor betydelse fick jemväl den af Carl von Linné författade, i vetenskaps akademiens handlingar för år 1748 intagna uppsatsen »om skogars plantering», hvilken uppsats vetenskaps akademien lär hafva beredt en stor spridning inom landet.

För att gifva trädplanteringar större skydd än hvad missgerningsbalken meddelade hvilken i 20 kap. förutom skadeersättning påbjöd böter till belopp af 10 daler s:mt för hvarje träd, hvarå uppsåtligen skada gjordes, stadgades genom kongl. förordningen den 30 april 1777, att den, som gjorde åverkan å annans planterade lefvande gärdesgård eller prydande träd, skulle jemte berörda ansvar undergå en söndag stockstraff och dervid hålla en gren i handen.

Sammanstämmande förbjöd 1734 års skogsordning och förklaringen af år 1739 björkträds fällande och topphuggande till löf- och näfvertägt, derest detsamma ej till ved eller annat angeläget behof voro erforderligt.

Skogsordningen förbjöd äfvenledes »safvande å tallar»; men i förklaringen medgafs, att å de orter, der barktagande för allmogen vore oundgängligt och förr varit tillåtet, densamma skulle vid rätt dertill bibehållas. Härförutom anmärkes, hurusom uti 1793 års skogsordning § 52 det blef förbjudet att taga bark till »färgerier, garfverier, tjärudalars betäckning eller andra behof af träd, som för vigtigare ändamål voro nödiga.

Å allmänning, krono- eller skatteskog skulle enligt 1734 års skogsordning vid utsatt ansvar ej få till tjärubränning nyttjas annat än rötter, stubbar, gårtallar samt andra förtorkade och odugliga träd. Undantag gjordes dock enligt förklaringen af år 1739 för de landsorter, som för aflägsenheten ej kunde betjena bruken och andra publika verk med kolning och hvarest skogen icke heller på annat sätt kunde nyttiggöras, i det att för sådan händelse landshöfdingen, sedan han förskaffat sig kännedom om ortens beskaffenhet och belägenhet, skulle ega att medgifva idkande af tjärubränning utan vidare utsyning. I 1793 års skogsordning återkom ett dermed öfverensstämmande stadgande, men skulle Kongl. Maj:ts befallningshafvande för de orter, hvarest friska träd till tjärubränning finge användas, upprätta en förteckning å hemman, hvars skogsmark vore så belägen, att större trän eller bräder ej kunde afsättas. Härjemte stadgades, att der skog vore oskiftad emellan flera byar eller hemman, delegarne borde träffa öfverenskommelse om det qvantum tjära, som en hvar af tillåten skog finge tillverka.

1805 års skogsordning innehöll enahanda stadgande.

Bland åtgärder, som i öfrigt vidtogos till främjande af en bättre skogsvård, må jemväl ihågkommas inskränkningarne uti rätten att svedja.

Efter det att uti resolutionen å allmogens besvär den 17 september 1723 § 42 allmogen medgifvits att utan syn inom sina instängda åkrar och hagar företaga ett tarfligt rödjande, infördes uti 1734 års lag 14 kapitlet byggningabalken allmän föreskrift, att, med undantag för frälsejord, hvars egare finge såväl inom som utom hägnad å sin skiftesskog svedja, sådant ej medgåfves å krono- och skattejord annanstädes än dels å åkergärde, äng och beteshage, hvarest en hvar skulle ega att fälla och svedja små oduglig skog, med iakttagande att härvid hvarken bärande trä, masteträd, skepps- eller timmervirke skadades, eller att skogsmark ingärdades för att under sken af röjning bortsvedjas, dels utom hägnad för upprödjande af åker eller äng likasom förbättrande af mulbete, hvartill kom enligt 1734 års skogsordning det fall, då »öfverflödiga skogar» funnes. När rätt att svedja utom hägnad [1]) önskades, skulle uppå sökandens anmälan häradshöfdingen förordna två af nämnden, som med någon jägeri- eller kronobetjent skådade lägenheten, hvarefter rätten borde pröfva, om det finge tillstädjas och meddela sådant till Kongl. Maj:ts befallningshafvande, som i ärendet egde bestämma, hvarjemte slutligen stadgades allmänt förbud att svedja i bergslagsorter. Dermed lades dock, efter hvad skogsordningen gifver vid handen, ej hinder för rödjande, på sätt ofvan förmäldes, i åkergärde, äng och beteshage. Skogsordningen medgaf till och med under vissa föreskrifna vilkor svedjande å skogar, som egentligen hörde under grufvor och bruk.

Allt för stränga syntes dessa bestämmelser för den vid svedjande vane bonden; och vid hans öskningar fästes uti den

[1]) Resolution å allmogens besvär den 2 mars 1774 § 48 utmärker, att allmogen i de skoglösa delarne af Kristianstads län hade skyldighet utt biträda befolkningen i de skogrikare trakterna med underhåll af dervarande vidsträckta trädplanteringar; af allmogen gjord ansökning att derifrån befrias blef af Kongl. Maj:t afslagen. Härjemte anmärkes, att i kongl. brefvet den 29 november 1796 förekom föreskrift, att landshöfdingen i Malmöhus län borde för de särskilda häradena föreslå planteringsfält, hvarå skogen å en lott finge huggas, så snart den gåfve frö, med skyldighet för häradsboerne att deltaga i stängseln och vakthållningen af fälten emot rätt för dem att, då en lott högges, åtnjuta hälften medan jordegaren fick det öfriga. Furuskog förklarades vara för ändamålet tjenligast. Äfven för Kalmar län fanns en med invånarne träffad öfverenskommelse angående sammanskott, bland annat, till stenbroar och trädplantering, men densamma upphäfdes af Kongl. Maj:t den 11 juni 1781.

[1]) Att utsyning för svedjande inom hägnad ej var behöflig, framgår af förklaringen öfver skogsordningen § 15. — [2]) Byordningen af år 1742 § 24 öfverensstämmer härmed. Vid 1752 års riksdag gjordes af allmogen ansökning om utsyning en gång för alla uppå den skog, som endast vore till svedjande tjenlig, hvarpå Kongl. Maj:t enligt resolution af den 29 juni samma år § 39 blott svarade med en hänvisning till gällande skogsordning. Ansökning i enahanda syfte gjordes med samma utgång vid 1762 års riksdag, såsom synes af resolutionen den 17 augusti sistnämnda år § 41.

år 1739 öfver skogsordningen utfärdade förklaringen så mycket afseende, att först och främst inbyggarne i de skogrika nordliga landskapen, för hvilka under 1600-talet undantagsstadganden meddelats, uttryckligen berättigades att dem till godo njuta. Härjemte stadgades, att, när inom det öfriga riket vid anställd syn skogens tillräcklighet vitsordats, egare till hemman, som för svedjande blifvit skattlagdt, på en gång skulle efter utsyning beviljas en tjenlig skogspark att »på 5 à 6 år till svedje nyttja och lika mycket efter den tiden, så vida det sig göra låter och skogen det tåla kan». Emellertid förbjöds så inom som utom bergslag att afbränna med ljung och ris bevuxna fält.

Detta fortfor att gälla till efterrättelse, tills den nya skogsordningen år 1793 utkom. De gamla grundsatsernas giltighet rubbades här i väsendtlig mån. Sålunda förordnades, att allt svedjande å jord i allmänhet utan undantag för sådan af frälse natur skulle vara förbjudet å sandmo samt bergaktig och stenbunden mark utom åker, äng och rätt beteshage, hvarjemte upphäfdes den förutvarande skyldigheten för egare af skattejord att för rätt till svedjande å annan mark utverka sig Kongl. Maj:ts befallningshafvandes tillstånd, som derefter blott blef behöfligt för innehafvare af kronojord [1]).

Från det allmänna förbudet emot svedjande å mark af ofvanberörda beskaffenhet, hvilket sedan förnyades i 1805 års skogsordning, undantogos på grund af särskilda meddelade resolutioner vissa landsorter, der svedjande i anseende till den ymniga tillgången å skog ansågs utan skada kunna tillåtas.

Inskränkningarne i afseende å rätten att svedja hade fortfarande till väsendtlig del sin grund uti fruktan, att deraf skulle orsakas skogseldar. Sådana förhärjade nämligen under 1700-talet likasom början af innevarande århundrade såväl kronans som enskilda skogar. Icke allenast i Norrland, der enligt bergskollegii bref den 9 oktober 1741 »en del vanartigt folk skola tagit sig före att med flit utsläppa skogseldar, som, innan kronobetjeningen deraf kunna få kunskap, allmogen icke skall vårda att utsläcka utan låta i flera veckor och kan hända flera månader å rad brinna, till dess väg eller sjö möter eller tillräckligt regn detsamma utsläcker, hvarigenom skogarne skola vara så skadade, att få stora träd skola finnas, som vid roten ej blifvit svedda och småskog alldeles förbränd», utan jemväl i andra delar af riket voro ingalunda skogseldar sällsynta företeelser.

Att i enlighet med föreskrifterna i det ofvanberörda kongl. brefvet den 14 juli 1696 af en hel menighet utkräfva s. k. dulgaböter för skogseld, när gerningsmannen ej kunde anträffas, befanns emellertid ej lämpligt, så att stadgandet härom blef år 1731 upphäfdt [2]).

I ändamål att dermed förekomma skogseld utsattes såväl i 15 kapitlet byggningabalken som i 1734 års skogsordning till iakttagande vid svedjande vissa försigtighetsmått; hvarjemte ånyo uttalades den allmänna skyldigheten att deltaga uti släckande af utbruten eld, och förordnades i detta syfte, att, innan släckningsmanskapet skildes åt, jägeribetjenterna skulle noga undersöka, huru elden kommit lös.

Kongl. Maj:t utfäste i bref af den 7 december 1748 en belöning af 100 dlr s:mt, hvilken enligt kongl. brefvet den 24 mars 1756 äfvenledes kunde tillerkännas krono- och jägeribetjente, för den, som upptäckte upphofsmannen till inträffad skogseld, vare sig densamma blifvit uppsåtligen anbragt eller timat af vårdslöshet, men verkan häraf förringades derigenom, att enligt kongl. brefvet den 15 februari 1758 denna belöning blott skulle utgå i det fall, att densamma tillika med skadeersättningen kunde erhållas af den brottsliges egendom [1]). 1793 års skogsordning likasom den af år 1805 § 61 utlofvade under enahanda vilkor belöning för upptäckt af upphofsmannen till skogseld.

Dessa olika lagstiftningsåtgärder hade synbarligen till syftemål att bereda en bättre skogsvård, men desamma kunde emellertid icke förhindra, att skogens tillstånd var egnadt att ingifva betänkliga farhågor [2]). Norrlands kusttrakter skulle således under senare delen af 1700-talet på många ställen hafva varit blottade å skog; och i de öfriga delarne af riket hade skogarne å omfattande områden ett förstördt utseende. Spår efter öfvergången eld framträdde ej sällan, och, der hygge egt rum, hänvisade qvarstående höga stubbar likasom lemnade grenar och stammar å befolkningens lättsinniga liknöjdhet för framtidens kraf; hvarjemte vid denna tid började att uppmärksammas, hurusom vissa insekter esomoftast uti ej ringa grad skadade isynnerhet barrskog [3]).

Att strängare än, som skedde, ingripa uti hushållningen med skogen, mötte stora hinder, och för mången utgjorde det bättre tillstånd, som förekom å frälsejord, anledning att påyrka, i stället för ökad stränghet, större frihet.

Till förebyggande af skogsförödelse voro noggranna föreskrifter meddelade om föregående undersökning angående befintlig skogstillgång för rätt till anläggning af bergverk eller af sågqvarn, hvilka begge inrättningar mer än andra voro i behof af trä. Utförseln af skogseffekter till främmande länder var obetydlig, så att förbrukningen hufvudsakligen afsåg de inländska behofven, men det oaktadt voro skogarne, såsom det med säkerhet uppgafs, stadda i ett oupphörligt aftagande.

Allt detta häntydde å nödvändigheten att genom förminskad förbrukning återställa jämvigten och betrygga landets framtida invånare emot brist å det, som näst föda var mer än allt annat oundgängligen behöfligt, nämligen vedbrand samt timmer till hus och nödiga redskap.

Sträfvandena uti ifrågavarande hänseende gingo i främsta rummet ut på att nedsätta behofvet å bränsle.

De qvantiteter kol och ved, som under 1600-talet vid bergverken förbrukades, voro efter nutidens föreställningar ofantliga, och detta berodde till stor del derå, att till malmens lössprängning användes »tillmakning» eller med andra ord bränning med ved, dervid densamma, som hade en längd af $2\,^1/_2$ till $5\,^1/_2$

[1]) Stadgandena angående svedjande efterföljdes i 1793 års skogsordning af förklarande om visst bötesansvar för den, som antingen genom kyttande eller med så kallade välterstockar förbrände någon mark med undantag af djupa mossar. — [2]) Se härom resolutionen å allmogens besvär den 28 juni 1731 § 36, äfvensom resolutionen å adelns besvär den 12 juli samma år § 1.

[1]) Denna inskränkning meddelades till förekommande deraf att angifvaren och den brottslige upphofsmannen skulle dela belöningen. — [2]) Af riksrådet Rudenschölds tal i Vetenskaps Akademien år 1748 befinnes, att Vestergötland, Halland, Bleking, Gotland, Östergötland, Vestmanland, Nerike, Upland och Öland räknats till de mest skoglösa orterna i riket. I bergskollegii bref den 25 oktober 1744 förmäldes, hurusom allmogen i Sunnerbo härad af Småland, der tjärutillverkning förekom, hade för sed att »uthugga feta spånor af de vackraste timmerämnen samt de längsta, tjockaste och och vackraste furor, hvarefter träden förtorkas, och, när blåsväder händer, hela skogstrakten omkullfaller». Å samma bruk syftar en i Vetenskapsakademiens handlingar för år 1769 sid. 257 meddelad uppgift hurusom »väckning är af den beskaffenhet, att halfva stammen hugges styckvis bort på den sida ymnigaste kådan på furun är, till den höjd huggaren kan räcka med yxan. Af dessa grofva spån brännes tjära till större öfverflöd än skogen tål, och hvad som värre är, blifva sådana träd sedan onyttiga till hinder för skogens återväxt på samma sätt, som sker med rötterna, hvilka stå flera hundra år qvar utan förruttnelse». — [3]) I Vetenskapsademiens handlingar för sistberörda år finnes en uppsats af Torbern Bergman »Om de skadliga tallmaskarne.

fot, upplades i mindre hopar, som antingen ställdes på ände eller lades horisontelt. Den häraf vid de större grufvefälten föranledda vedåtgången var så stor, att exempelvis vid Dannemora grufvor skulle i början af 1700-talet begagnats 12,000 stafrum grufved, hvilka hvardera borde innehålla 6,5 fots längd, bredd och höjd [1]).

Klagomål öfver svårigheten att vid Kopparbergs grufva anskaffa ved i tillräcklig mängd voro också ej ovanliga; och att vedens transport var ganska betungande, visar sig deraf, att enligt uppgift i kongl. brefvet den 22 december 1741, angående Stora Kopparbergs bergslag förunnade friheter, man då nödgades hämta ved på 15 à 20 mils afstånd från grufvan.

Begagnande af krut vid grufbrytning, som redan under senare delen af 1600-talet var i England och Tyskland, der tillgången å skog minskats, allmänt brukligt, torde jemväl här vid denna tid hafva varit kändt, men det oaktadt fortfor man dock att begagna sig af bränning med ved såsom både billigare och, efter hvad man trodde, mindre farlig för grufvans bestånd.

I samma mån brist å skog gjorde sig gällande, nödgades man dock omsider att utbyta tillmakningen med ved mot sprängning medelst krut. Vid Garpenbergs kopparmalmfält nyttjades detta brytningssätt år 1724, och någon tid derefter år 1727 visade bergskollegium lifligt intresse för anställande af försök rörande begagnande af krut för ifrågavarande ändamål. Bruket deraf spred sig alltmera, isynnerhet som bergskollegium på flera sätt underlättade dess erhållande för i landsorten boende bruksidkare. Egendomligt är emellertid, att den gamla metoden bibehöll sig å en eller annan plats långt fram i innevarande sekel.

Betydande var den vedbesparing, som medelst bruk af krut vid malms utsprängning bereddes. Likaledes uti syftemål att minska förbrukningen af skogseffekter sökte man under frihetstiden att betjena sig vid bruksdriften af torfkol äfvensom att utfinna en förbättrad metod för kolningen af trä.

Användningen af torf till bränsle förskrifver sig från de äldsta tider; och man uppgifver, att våra stamfränder på Island skulle brukat sådant redan under medeltiden. I det skoglösa Halland likasom i vissa delar af Skåne brändes torf temligen allmänt under 1600-talet.

Såsom naturligt var, uppkom vid detta förhållande förhoppning att genom bruk af annat materiel till bränsle än ved kunna vid bergsdriften både undgå erläggande af de afgifter, som med begagnande af kronans skogar vore förenade, och erhålla rättighet till en ökad tillverkning. Vid skilda tillfällen anställdes äfvenledes försök angående torfvens användbarhet för ifrågavarande ändamål i närvaro af sakkunniga personer, hvarvid de vunna resultaten tycktes vara synnerligen lofvande. I anledning häraf erinrade också bergskollegium uti bref af den 11 april 1738 till bergmästarne i riket om den föreslagna »torfbränningen såväl som deras förkolning och förmodade nytta vid smältningar och smiden vid bergverken på samma sätt, som sådant i Sachsen skall med mycken nytta och förmån vara inrättadt till skogarnes ansenliga besparing» med öfverlemnande till bemälde tjenstemän af afskrift utaf en till kollegium ingifven underrättelse i ämnet som borde kungöras vid bergstingen [2]).

I resolutionen å städernas besvär den 13 november 1741 § 23 medgaf Kongl. Maj:t, att de, som ville anlägga »knipp-, skär- och waltswerk och dem med torf eller stenkol tänka att underhålla», icke borde besväras med så vidlyftiga omvägar till privilegiers erhållande, som dessförinnan varit behöfligt, utan efter iakttagande af vissa föreskrifna formaliteter dertill ega rätt, med vilkor dock att, om träkol brukades, vore privilegierna förverkade.

Jemte torf blef stenkol tidigt föremål för uppmärksamhet. Sådant hade redan i slutet af 1600-talet brutits i Skåne vid Höganäs; och då detta vigtiga bränslemateriel anträffats å ett ställe inom riket, hyste man äfven förmodan att finna detsamma på andra ställen. Svenskar, som under början af sista århundradet vistats i England, der just vid denna tid stenkolens betydelse för jerntillverkningen blifvit beaktad, medförde också derifrån förhoppning att kunna inom fäderneslandet jämväl införa bruket deraf.

Uti vetenskapsakademiens handlingar för 1739 och 1740 infördes en af Mårten Triewald författad vidlyftig uppsats om stenkol, deri han redogjorde för dess brytning m. m., men, om än sedermera inom samma århundrade flera gånger dess tillgodogörande bragtes på tal, torde dock föga dermed vunnits. Nerike och Öland voro de provinser, hvarest man förutom i Skåne trodde sig hafva att finna stenkol.

Inom brukshandteringen var det icke endast genom utbytande af den gamla tillmakningen mot sprängning med krut och det omförmälda försöket att begagna torf till bränsle utan äfven på flera andra sätt, som man sträfvade att minska behofvet å skogseffekter. Genom förbättrade inrättningar såsom ugnar af ändamålsenligare konstruktion och andra anstalter nedbragtes den qvantitet bränsle, som för de skilda metallprodukterna erfordrades, under det att på samma gång ett allmännare bruk af jern i stället för trä till olika behof, hvartill förut de s. k. storverksträden varit så nödiga, möjliggjorde bergsdrift äfven der, hvarest tillgången å de sistnämnda minskats.

Likaledes blef det nödvändigt att öfvergifva det gamla skogödande sättet för kolning. Enligt bergsrådet Söderhjelms i vetenskapsakademiens handlingar för år 1758 intagna berättelse, fyllde allmogen sina milor med rå skog samt verkställde sjelfva kolningen på 14 dagar. Hvad särskildt vidkommer Gestrikland skulle allmogen om vintern brukat att fälla virket, som derefter omedelbart infördes i en resmila till 25 à 26 famnars omkrets, utan att deraf erhölls mer än högst 56 stigar kol, medan enligt Söderhjelm antalet af dessa, om ett lämpligare förfaringssätt kommit att följas, skulle uppgått till inemot 100. Om företrädet emellan liggmilor eller s. k. gyltar å ena sidan och resmilor å den andra voro meningarne delade; och det var säker-

[1]) Se härom jernkontorets annaler för år 1877, sid. 27. — [2]) Bland personer, som isynnerhet voro verksamma för införande af torfkol, må nämnas kaptenen Erik Svedenstjerna och brukspatronen Per Svedenstjerna. Efter det de erhållit privilegium å 3000 skeppunds smide med begagnande af dylika kol, sökte de Kongl. Maj:ts förklarande att dervid få begagna jemväl något träkol; men sedan bergskollegium uti yttrande af den 13 juni 1743 omnämnt, att torf å flera ställen befunnits tjenlig till användning vid smide äfvensom att densamma, utan att först kolas, med blandning, dels till hälften, dels till en tredjedel af träkol, ansetts kunna ersätta de sistnämnda, sålunda att en viss qvantitet deraf motsvarades af en tredubbel qvantitet torf, synes bifall till ansökningen icke blifvit meddeladt. Dessa herrar Svedenstjerna skulle enligt anförda yttrande hafva varit de förste, som i Sverige vid bergsdrift betjenat sig af torf.

[1]) I vetenskapsakademiens handlingar för år 1773 finnes en uppsats af S. G. Hermelin »Om Boserups stenkolsgrufva i Luggude härad och andra stenkolsförsök i Skåne, hvarest det omförmäles, huruvida ifrån år 1747 till år 1751 årligen upptagits cirka 3,000 tunnor kol, derefter till år 1762 5,000 tunnor årligen, men sedermera till år 1773 blott emellan 2 à 3,000 tunnor.

ligen med hänsyn härtill, som, enligt hvad bergskollegii bref den 27 juli 1761 till bergmästarne utmärker, brukssocieteten vid sammankomst år 1760 fattat beslut att utdela belöningar för rön och afhandlingar »till kolarekonstens upphjelpande». Anledning är jemväl att antaga, det dessa bemödanden icke blefvo fruktlösa.

Flera åtgärder vidtogos för att i öfrigt å landsbygden minska förbrukningen å skogseffekter. Härvid fäste man sig bland annat vid de skogödande gärdesgårdarne. Redan den 26 oktober 1730 utfärdades förbud mot användande af unga och späda träd till s. k. solk med uppmaning att i stället af en- och granqvistar göra hank. Sedermera förekom förnyad föreskrift derom i resolutionen å allmogens besvär den 12 december 1734 § 36 med rätt dock för allmogen, att, der öfverflödig ungskog funnes, efter utsyning »betjena sig af solck eller gärdeband». Samtidigt härmed tillkommo åtskilliga förordnanden om anläggande af jordvall i stället för trägärdesgård; och jemväl anbringande af lefvande trädhäck uppmuntrades på flera sätt.

Med det allmänna bruket af trähus å landet voro till nybyggnad och reparationer betydande qvantiteter virke årligen erforderliga. Till förminskande af virkesbehofvet sökte man emellertid att förmå såväl allmogen som ståndspersoner att uppföra stenhusbyggnader. Personer, som verkställt detta, ansågos hafva gjort sig förtjenta af offentligt erkännande [1]).

Beträffande boningshusens inredning riktades uppmärksamheten särskildt vid beskaffenheten af eldstäderna [2]). Anbringande å desamma af spjell blef anbefalldt, och uti 24 kapitlet af byggningabalken stadgades, att vid uppförande af eldstäder och skorstenar åtgärd borde ske till förekommande af eldskada. Ofta inträffade emellertid vådeld i de gamla, tätt sammanbyggda byarne, hvartill anledningen ej sällan låg uti den bristfälliga beskaffenheten af ifrågavarande anstalter.

När eldskada hade timat, blef uppbyggande af de afbrända husen för bonden i flera hänseenden betungande, om än han enligt bestämmelserna i nyssnämnda kapitel af byggningabalken hade att påräkna en viss brandstod. Åtgången af timmer, som ej sällan måste på betydligt afstånd hämtas, var så mycket större, som gammal sedvana fordrade, att hvarje hushåll borde hafva alla de sju s. k. laga husen och esomoftast än flere.

Jemväl utan sådan olycka, som nu blifvit omförmäld, synas allmogens åbyggnader hafva haft föga varaktighet. Att döma af 27 kapitlet 3 § af byggningabalken ifrågakom det sålunda att på femton år uppbygga boningshus, loge, stall, fähus och två bodar; åtminstone hade åbo härmed blott fullgjort sin lagliga nybyggnadsskyldighet, ehuruväl tillika förklarades, att ingen vore pligtig att bygga mera än gården tarfvade efter landets bruk och lägenhet. Underhåll af taken, medförde också stor åtgång af skogseffekter, särdeles i de trakter, hvarest såsom i Norrland begagnades osågadt virke eller s. k. takved, som lätt var underkastad förruttnelse och derföre ofta fick ombytas.

I följd af nu antydda omständigheter framträdde med den tilltagande skogsbristen bemödande att sprida kunskap såväl om ett bättre byggnadssätt, hvilket mindre föranledde röta, som om begagnande af tjära eller andra ämnen för att gifva trädet större varaktighet [1]). Äfvenledes sökte man att gynna anläggning af tegelbrännerier.

Ängarnes försämring, hvaröfver klagomål ofta framställdes, nödgade befolkningen att till underhåll af sina betydliga boskapshjordar på flera sätt anlita skogen. Jemte det att de träd, hvars löf lämpligen kunde torkas för att tjena till foder vintertiden, på grund häraf kommo att tilläggas ett så högt värde, att det allmänna intresset ansågs kräfva förbud emot uppsättande af löfsalar eller löfvande i kyrkor [2]), blef det brukligt att tidigt å våren utsläppa boskapen å bete i skog och mark, hvilket för återväxten derstädes ingalunda var gagneligt.

I början af 1700-talet blef jemväl rättigheten att ute å skogsmark hålla getter, som temligen allmänt förekommo i alla delar af riket, föremål för vissa begränsningar. Såsom naturligt var, blefvo dock dessa af allmogen hvarken med tillfredsställelse emottagna eller efterlefda. Dessa djur voro nämligen för den i magra skogstrakter bosatte bonden och torparen synnerligen nyttiga. Med en föda, hvarmed andra djur ej kunde uppehållas, såsom trädknoppar och dylikt, voro de nöjda. Uti deras mjölk jemte kött funnos vigtiga medel till uppehälle för en fattig befolkning, som särdeles under missväxtår hade den största svårigheten att lifnära sig. Af dessa skäl måste också stundom meddeladt förbud emot nyttjande af dessa djur efter kort tids förlopp återkallas, hvarförutom för förbudens upprätthållande hade fordrats, att förhållandena bibragt allmogen insigt, att omvårdnaden om skogen kräfde att derifrån afhålla getter [3]).

c) under tiden från 1809 till 1870.

Vid början af förevarande period var den allmänna åsigten, att inom 11 af rikets län skogstillgångarne understego eller blott motsvarade invånarnes behof. Till de skogrikare länen räknades Vermlands, Örebro, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Blekinge och Gotlands län äfvensom Dalarne och Norrland.

De qvantiteter af trä, som vid ifrågavarande tid till olika ändamål inom riket förbrukades, mötte det ej ringa svårigheter att approximativt bestämma. Försök gjordes dock i sådant syfte [4]). Inom hufvudstaden antogs årligen vedåtgången utgöra cirka 1 famn på personen, och med ledning häraf beräknades den för det öfriga landet. Svårare föreföll det att angifva det årliga behofvet af byggnadsvirke.

[1]) För uppförda stenhusbyggnader medgafs ännu enligt kammarkollegii cirkulär den 18 januari 1821 befrielse från mantalspenningars erläggande. — [2]) Capitaine mechanicus Johan Brelin berättigades enligt kungörelse af den 11 augusti 1762 till tre öre s:mt uti ett års tid för hvarje till Stockholm ankommande famn ved såsom belöning för uppfunna inrättningar till besparing af ved samt förekommande af eldsvådor.

[1]) I vetenskapsakademiens handlingar för år 1742 sid. 243 omförmäles, huruson »i fordna tider och ännu i dag bestrykas träbyggnader och plank med salt vatten, saltlake, lut, urin och dylikt, men erfarenheten har visat, huru allt sådant har varit förgäfves, emedan trävirket lika fullt blifvit af mask förtärdt, men tvärtom har vitriolvatten af erfarenheten det vitsord, att dess svafvelaktiga och balsamiska delar kunna förebygga såväl maskätning, som annan förruttnelse». — [2]) Löfvande i kyrkor, hvaremot föreskrift förekom redan i 21 § af 1734 års skogsordning, förbjöds ytterligare den 15 februari 1773; förbudet skulle årligen uppläsas i alla kyrkor 14 dagar före midsommar. — [3]) Uti 1739 års förklaring stadgades: »Getter tillåtas hålla, der lägenhet dertill finnes och jordegarne derom ense äro». I resolutionen å allmogens besvär den 1 september 1741 § 18 förklarades, att, det skulle under vissa vilkor vara tillåtet att i bergslag hafva getter, hvilka, såsom det sades, till »bergsmännens både föda och klädnad äro högst nödiga». — [4]) Presidenten friherre A. N. Edelcrantz beräknade uti sin reservation till kommerskollegii utlåtande den 12 maj 1817, beträffande frågan om svenska trävarors utskeppning med främmande fartyg, att 60 tunnland jemn skog vore tillräckliga för bränsle, byggnader och stängsel vid ett hemman. Vidare antog han, att ett tunnland medelmåttig skog lemnade 12,000 kubikfot virke och kom derefter till det resultatet, att inom de 13 skogrikare länen endast en ringa del af dervarande skogstillgångar för invånarnes egna behof voro erforderliga. Bland de

Vid betraktande af de olika näringar, hvilkas bedrifvande förutsatte en betydligare skogstillgång, intog bergshandteringen det främsta rummet. Förbrukningen af trä för densamma var högst ansenlig. Enligt gjord beräkning erfordrades till produktionen af hvarje skeppund stångjern inalles vid pass 320 kubikfot ved eller 240 kubikfot fast mått [1]).

Tjärutillverkningen, som förekom hufvudsakligen i Vesterbotten, kräfde likaledes en ymnig skogstillgång. Enligt direktör Runebergs beräkning, hvilken under början af innevarande århundrade fortfarande ansågs ega tillämplighet, var det nämligen nödigt att till en tunna tjära, som såldes för 4 à 5 riksdaler, förbränna cirka 200 stycken 30 års gamla träd [1]).

För skeppsbyggerierna var åtgången af virke ej synnerligen stor. Under tiden från och med år 1800 till och med år 1816 byggdes på svenska skeppsvarf omkring 1,100 större och mindre fartyg eller i medeltal för hvarje år 64 af 3,328 lästers drägtighet, hvadan, under antagande att till hvarje läst åtgått omkring 90 kubikfot virke af alla slag, hela det erforderliga beloppet beräknades uppgå till cirka 300,000 kubikfot eller, i fall denna beräkning vore för låg, till högst 400,000 kubikfot [1]).

Kalkyler uppgjordes tillika rörande skogens produktionsförmåga. Dervid kommo några till det resultat, att betydande skogstillgångar voro för rikets egna behof öfverflödige, medan andra åter sökte visa, att en oförminskad förbrukning ovilkorligen vore egnad att i en icke aflägsen framtid framkalla allmän skogsbrist.

Om än åsigterna i sistberörda hänseende voro skiljaktiga, visade sig emellertid, såsom här ofvan blifvit påpekadt, under innevarande århundrade en temligen allmän benägenhet att lossa de band, som innefattade en begränsning uti jordegarens förfoganderätt öfver den å hans mark varande skogen.

Under intryck häraf förlorade föreskriften uti 10 kapitlet af byggningabalken, i fråga om skyldighet för skattebonde att sparsamt nyttja skogen, alltmera den betydelse, som dervid under förutvarande förhållanden fästats. Dertill bidrog också, att det stegrade jordvärdet minskade anledningen för kronans målsmän att ingripa uti hushållningen, då oberoende af det sätt, hvarpå skogen sköttes, åker- och ängsjorden merendels innebar säkerhet för kronoutskyldernas rigtiga utgörande.

Med de friare åsigterna öfverensstämde ej det gamla koltvånget, hvars upphäfvande i anledning häraf visade sig vara en nödvändighet. Väl funnos åtskilliga bruksegare, som betraktade en bestående skyldighet för allmoge att till ett visst närbeläget bruk aflåta sina säljekol utgöra en vigtig förutsättning för bruksdriftens uppehållande, och förmodade, att en lemnad frihet vid kolhandeln skulle för bruken omöjliggöra erhållande af kol, men det saknades också ej bruksegare, som sågo saken från en annan synpunkt. Sålunda påpekade brukspatronen L. Heijkensköld vid 1815 års riksdag det olämpliga uti de särskilda stadganden, hvilkas syftemål vore att genom nedtvingade kolpris nedsätta tackjernsprisen, under erinran att bergshandteringen inom vårt fädernesland mer än någon annan näring känt olägenheterna af ett öfver densamma utöfvadt förmynderskap.

Efter det frågan om en förändring behandlats å flere riksdagar, utkom den 27 april 1846 förordning angående kolhandeln, hvarigenom bland annat stadgades, att hemmansegare inom bergslag vore obetaget, att kol från egna till blåsning i hytta indelta skogar inom eller utom bergslag föryttra eller för annat ändamål fritt använda, derest hyttelaget efter förut skedt hembud icke velat kolen emot i orten gångbart pris till sig lösa, utan att dermed rubbning skedde i de laga aftal, som tilläfventyrs å särskilda ställen om skogstillgångens användande kunde vara ingångna, samt att utom bergslag hemmansegare egde frihet, att kol från egna skogar till hvem som helst försälja, oberoende af de erbjudanden om kolbetjening från viss skog, som vid undersökningar om anläggning af jernverk eller tillökning i smiden blifvit gjorda, så vida de icke blifvit genom lagligen förbindande handlingar bekräftade. Ofvanberörda hembudsskyldighet för hemmansegare inom bergslag upphörde genom kongl. förordningen den 22 februari 1850.

Under föregående tiden tillkomna inskränkningar uti rättigheten att anlägga och för tillverkning till afsalu begagna sågqvarn upphörde äfvenledes den ena efter den andra. Kongl. kungörelsen den 13 februari 1828 lemnade skattejordsegare och kronoåboer rätt att, i likhet med hvad för egare af säteri- och frälsejord enligt 14 § i adelns privilegier af år 1723 egde rum, å sina egor anlägga till eget husbehof dylika qvarnar, utan att undersökning skulle ifrågakomma för annan händelse än, att dermed förbunden uppdämning kunde för ofvan liggande marker blifva menlig eller i öfrigt medföra skada.

Vid nämnda tid och länge derefter var en viss pröfning af skogstillgången erforderlig för rättighet till anläggning af s. k. lego- och salusågar; och det var först i kongl. kungörelsen den 30 december 1863, som berättigande lemnades för en hvar, som dertill hade lägenhet, att förutom å kronojord anlägga samt till eget behof och andras betjenande begagna sågqvarn, med iakttagande blott att dessförinnan, der fråga vore om inrättande af sådan qvarn för vatten, genom vederbörlig undersökning blifvit utrönt, att förmedelst uppdämning eller vattnets begagnande i öfrigt skada ej tillskyndades annan. Samtidigt härmed blefvo uti en sistnämnda dag utfärdad kungörelse lego- och salusågar befriade från utgörande af grundränta.

---

beräkningar, som sedermera gjordes för att angifva tillgången och åtgången af skogseffekter, må här uppmärksammas de utaf hofjägmästaran af Ström lemnade uppgifter uti ifrågavarande hänseende, som förekomma i ofvan omförmälda komitébetänkande rörande skogsvården i riket af den 28 juni 1856. Der beräknas *Sveriges produktiva och åtkomliga skogsmark*, efter afdrag af sjöar, kärr, åker, äng, hagar, fjell, flygsandsfält och impedimenta, till 1,123,39 qvadratmil eller 26,000,000 tunnland, som, med beräkning af 100-årig återväxt och af 22 famnar à 100 kubikfot fast mått såsom den i medeltal existerande grundmassan per tunnland, skulle årligen gifva 5,720,000 famnar. Förbrukningen af skogsvaror uppskattades sålunda:

till bränsle 1 famn på person	3,606,900	famnar,
till bruksrörelsen enligt särskild specifikation	1,986,530	»
till bränvinsbränningen med beräkning af 10,165,000 kannors tillverkning	60,990	»
till tegelslagerierna 1 famn per 1,000 sten	12,500	»
till ångfartyg och ångmaskiner på land	35,000	»
till glas- och porslinsbruk	12,000	»
till hus-, bro- och skeppsbyggnad, stängsel, slöjd m. m.	1,000,000	»
exporten enligt kommerskollegii uppgift för år 1854	436,169	»
till 120 mils jernvägar	432	»
till telegrafstolpar på 200 mils sträcka	270	»
Summa förbrukning	7,150,791	famnar,
hvadan efter afdrag af produktionssumman	5,720,000	»
den årliga bristen skulle utgöra	1,430,791	famnar.

Uti statistiska centralbyråns sammandrag af Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelser för åren 1871—1875 upptages den skogbärande utmarkens areal till 33,789,581 tunnland eller 46,6 % af all afrösningsjord och 41 % af hela ytvidden fast mark inom riket, men har dervid fogats den anmärkning, att, då stor osäkerhet råder rörande rikets hela skogsmängd, alla hithörande beräkningar och uppgifter måste bedömas derefter.

[1]) Se presidenten Edelcrants reservation till kommerskollegii utlåtande den 12 maj 1817.

Under första delen af innevarande århundrade väcktes flera gånger förslag att alldeles upphäfva det uti 1805 års skogsordning § 53 intagna förbudet emot svedjande å sandmo samt bergaktig och stenbunden mark utom åker och äng och rätter beteshage; och med anledning af rikets ständers derom gjorda hemställan, förklarade Kongl. Maj:t uti kungörelse den 2 mars 1819, att den hemmansegare, som å mark af nyssberörda beskaffenhet ville svedja, skulle i de orter, för hvilka särskilda stadganden ej meddelats, anmäla sig hos Kongl. Maj:ts befallningshafvande, som, efter det stället för det tillämnade svedjandet blifvit besigtigadt af två erfarne och pålitlige män, egde pröfva, huruvida ansökningen med eller utan inskränkningar kunde beviljas. Trots framställning om vidsträcktare rätt till svedjande derefter återkom, har nämnda kungörelse för riket i allmänhet bibehållit sig gällande. För enskilda delar af landet hafva dock de allmänna bestämmelserna ej giltighet, och har sålunda svedjande å sandmo och bergaktig mark medgifvits för vissa delar af Helsingland, Elfvedals och Nordmarks härad af Vermland, åtskilliga socknar af Norra Ångermanland äfvensom för Kronobergs län.

Beträffande skifte af jord må här nämnas, hurusom de omförmälda enskiftesförordningarne ersattes den 4 maj 1827 af då utkommen allmän stadga om skiftesverket i riket. Densamma berättigade en hvar delegare i by eller hemman, hvars jord låg i flera skiften att utan hinder af meddelad fastställelse å förut upprättadt skifte eller ingången förening få sina egor lagda uti så stort sammanhang, som belägenheten medgåfve, dock skulle med hänsyn till skifteslagets skogsmark ett tillkommet storskifte förblifve orubbadt, så länge alla delegarne dermed åtnöjdes, och äfven, om en af dem yrkade delning, skulle sådan blott företagas, om det till gemensam nytta för delegarne kunde ske, dervid den, som sin skog framför de öfrige spart, skulle, så vidt möjligt vore, densamma å sin lott få behålla, utan att dock, hvad nu blifvit nämdt, hade giltighet i bergslagsorter, hvarest å skogen verkställdt, lagligen stadfästadt storskifte ej finge rubbas, derest ej delegarne enhälligt derom öfverenskomme. Hvarje hemmanslott i afrösningsjorden skulle, så vidt ske kunde, läggas i förening med dess lott i inrösningsjorden, men ehuruväl såsom önskligt framställdes, att ett skifte, innefattande både inrösnings- och afrösningsjorden, till hvarje hemman utlades, förklarades det dock, att, när belägenheten ovilkorligen fordrade undantag, och sådant genom en eller flera delegares utflyttning ej kunde afhjelpas, i det sydliga och mellersta landet högst tre skiften hvarje delegare borde på enahanda sätt tilldelas, och skulle i de norra provinserna, nämligen Dalarne och det egentliga Norrland, der skogsmarkerna i allmänhet hade spridda och aflägsna lägen, ännu ett skifte utöfver de nyss nämnda få utläggas, allt med undantag för sådana fall, då ett iakttagande af skiftesstadgans bestämmelser skulle möta bestämda hinder.

Den 9 november 1866 utfärdades ny stadga angående skiftesverket, hvarest med hänsyn till rikets norra län, bland annat, förklaras, att, i fall delegare i skifteslag derom äro ense, delning af inrösningsjorden samt så stor del af skogsmarken, som de för sig finna nyttigt, kan ske, men den öfriga skogsmarken bibehållas odelad för gemensamt begagnande. Förutom de i norra länen få fyra skiften förekomma å Gotland. En vigtig förändring för skogsvården utgör ock den bestämmelsen, att delegare, som komme att vid skifte mista jord, hvarå han fredat skog eller gjort plantering, och hvarför honom förut tillkommit ersättning i visst antal såg- och byggnadstimmer, stafrum ved eller kolmilor till afbrukning på viss tid högst tio år, skall beredas dylik ersättning företrädesvis i penningar och blott, om olägenhet deraf uppstår, i skogsförnödenheter.

I sammanhang härmed må jemväl omförmälas, hurusom i kongl. förordningen den 19 december 1827, angående grunderne och vilkoren för hemmansklyfning och afsöndring af jord eller andra lägenheter från hemman, uppställdes den regeln, att, utan afseende å det deraf uppkomna hemmantalet, hemman finge delas, så länge åbo uppå den utbrutna delen blefve besuten; och besutenhet förklarades vara för handen, när brukaren af fastighetens afkastning kunde påräkna under vanliga år sin bergning med utgörande af utskylder. Utan att dertill besutenhet erfordrades, skulle emellertid egare af frälse-, frälseskatte- och kronoskattehemman ega att af hemmanets jordrymd till en eller flera upplåta ända till en tiondedel, vare sig för alltid eller för viss tid, ej öfverstigande femtio år. Större afsöndringar från hemman, hvartill hörde mer än vanlig egorymd kunde till och med ske, och öfverläts till kammarkollegium att i ärenden af förevarande beskaffenhet så förordna, att, å ena sidan, säkerheten för hemmansräntan och öfrige skyldigheters utgörande förvarades och, å den andra, jordens odling befordrades.

Bestämmelserna uti nyss omförmälda förordning blefvo i vissa hänseenden förändrade genom nu gällande förordning i ämnet af den 6 augusti 1864. Sålunda utsträcktes der för egare af säteri-, rå och rörs- samt insocknejord rättigheten att derifrån afskilja mark derhän, att gjorda afsöndringar kunde få omfatta ända till en femtedel af arealen [1]).

Under början af innevarande århundrade voro prisen å skilda slag af skogseffekter mycket låga, särdeles i de skogrikare länen. Priset å en famn ved, huggen och transporterad, belöpte sig exempelvis enligt 1815 års markegångstaxa för Norrbottens län blott till 1 riksdaler 32 skilling, oaktadt enligt vid samma tid gångbara arbetspris huggningen kostade omkring 24 skilling per famn samt transporten deraf, utgörande tre lass för ett afstånd af högst $^1/_2$ mil, beräknades till 1 riksdaler. Egentligen hade uti flera län veden i skogen ej något värde, medan i andra län en försäljning genom för lågt beräknade kostnader ej sällan medförde förlust.

Så småningom inträffade emellertid en allmän värdestegring å skogseffekter. Huru densamma gestaltade sig i olika delar af riket, inhämtas af bilagan II. a, b, c och d. Värdestegringen beredde å en mängd områden en fullkomlig omstörtning af de förutvarande förhållandena. Jordegare, som dessförinnan uti skogen icke sett annat än ett i och för sig värdelöst tillbehör till åker- och ängsjorden, funno deruti helt plötsligt en öfverflödande rikedomskälla. En spekulationsfeber uppstod, hvilken i vissa trakter af landet gaf en alldeles särskild prägel åt hushållningen. Jordbruket eftersattes, och saknaden af arbetskrafter, tillräckliga för den brådskande afverkningen stegrade arbetslönerna till en orimlig höjd.

[1]) Genom kongl. kungörelsen den 5 Juni 1874 blef, med hufvudsakligt afseende å vigten deraf, att för sågverken bereddes möjlighet, att med full egande-rätt förvärfva skogsmark, stadgadt att den, som önskar från hemman afsöndra större egoområde än som förut medgifvits, skall derom göra anmälan hos Kongl. Maj:ts befallningshafvande, som efter pröfning, om sådant finnes förenligt med kronans säkerhet för hemmansräntans och öfriga skyldigheters framtida utgörande, har att beträffande såväl tillstånd dertill, som bestämmande af afgäld meddela utslag med iakttagande städse, att jord, som hufvudsakligen består af skogsmark, endast under full eganderätt må från hemman afsöndras.

Nu omförmälda omständigheter framträdde förnämligast i Norrland. Följderna deraf för skogsvården blefvo emellertid föga gynsamma. Väl upphörde invånarne att för tillfredsställande af egna behof med skogen förfara på enahanda slösaktiga sätt som förut, men nyttan häraf motvägdes genom det uppkomna bruket att till sågverksegare öfverlåta, ofta på lång tid, rätt till afverkning å betydande skogsområden. Kontrakt härom ingingos ej sällan under sådana förhållanden, att hvarken bonden dermed bereddes den fördel, som honom rätteligen bort tillkomma eller afseende fästes å jordinnehafvarens framtida utkomst. I anledning häraf var det icke nog, att med den delning af jordegande och nyttjanderätten, som afverkningskontrakten föranledde, följde en helt naturlig liknöjdhet för skogsvården å det område, som upplåtelsen omfattade [1]), utan derigenom inträffade också, att sågverksrörelsen, som dock ostridigt för landets ekonomiska utveckling under de sista årtiondena haft den största betydelse, icke omfattats från befolkningens sida med den välvilja, som säkerligen under andra förhållanden kommit densamma till del.

Den misshushållning med skogen, som i Norrland sålunda blef en allmän företeelse, har alstrat skilda förslag att begränsa jordegarens förfoganderätt deröfver. Öfvertygelse om lämpligheten af vissa stadganden uti detta syfte ligger äfven till grund för det förklarande, som i kongl. förordningen den 29 juni 1866 § 1 förekommer derom, att å nybyggen, efter denna tid upplåtna, likasom å äldre nybyggen, för hvilka föreskrifven odlings- och byggnadsskyldighet ej efterkommits, blott hvad till husbehof erfordras får utan utsyning hämtas, men i öfrigt endast efter utsyning och stämpling af vederbörande skogstjensteman tagas, hvad till afsalu med skogens bestånd kan afverkas.

Likaledes har till förekommande af vidare skogsförödelse å Gotland uti förordning af den 10 september 1869 meddelats åtskilliga föreskrifter. Förordningen uppställer såsom allmän grundsats, att å ön den af naturen till skogsbörd egnade marken bör dertill ovilkorligen bibehållas, i fall den ej odlas till åker eller äng eller afrödjes till trädgård, byggnadstomt eller för annat likartadt ändamål, med åliggande för Kongl. Maj:ts befallningshafvande, att, om mark af förenämnda beskaffenhet förödes så, att skogens naturliga återväxt dermed omöjliggöres eller äfventyras, utan att det sker till följd af föreläggande vid laga skifte eller af annat tvång, vid verkande vite förbjuda, att skogen å ifrågavarande mark tills vidare anlitas annat än till husbehof.

Handel med skogsalster.

Vid den tid, då den svenska befolkningen först trädde i en lifligare handelsgemenskap med andra folk, torde för vårt land dyrbarare skinnvaror utgjort en synnerligen vigtig exportartikel. Derpå häntyder Mäster Adams af Bremen yttrande, hurusom pelsverk af bäfver och mård varit en ibland landets förnämsta rikedomar, under uppgift att hans landsmän derför skulle hafva haft en ytterlig beundran [2]).

Skogseffekter utfördes antagligen senare än skinnvaror. Emellertid förekommer det sannolikt, att redan tidigt under medeltiden kusttrakternas sjövana inbyggare till de å andra sidan af Östersjön varande stora hansestäderna utskeppat ved, bräder, skeppsbyggnadsvirke m. m.

Exporten af trävaror tilltog sedermera och var under den senare delen af Gustaf I:s regering ingalunda obetydlig. Derom vitna bland annat de till vår tid bevarade tullräkenskaperna. Sålunda utfördes enligt desamma år 1550 från Kalmar [3]) 1,923 tolfter sågebräder, sågedelar jemte bottnar, och året derpå märkes en export från samma ort af 331,520 stycken sparrar, läckter och spiror samt 2,224 tunnor tjära. Jemväl från Vestervik, Norrköping och Söderköping förekom en efter dåvarande förhållanden ingalunda ringa utförsel af skogseffekter.

Från de nordligare belägna städerna var densamma säkerligen icke så betydande. Tullräkenskaperna för åren 1549, 1550, 1551, 1559, 1560 och 1569 omförmäla såsom utfördt från Stockholm 1,472 tunnor tjära, 240 masteträd och 33,154 läckter och bräder. Härjemte utskeppades under åren 1554, 1559 och 1569 från Gefle 40,096 läckter och sparrar äfvensom 1,325 tolfter sågebräder, sågedelar, granbord etc., 248 famnar ved samt 22 tunnor tjära. Öregrund utförde under åren 1555, 1556, 1561 och 1562 omkring 6,200 tolfter sågebräder, sågedelar, granbord etc. äfvensom 4,050 läckter och sparrar, 5 famnar ved samt 24 $^1/_2$ tunnor tjära.

Anmärkningsvärd är jemväl den utförsel af trävaror, som egde rum vid de å vestkusten belägna städerna Lödöse och Elfsborg. Från den förstnämnda af dem uppgifves såsom utfördt under år 1546: 387 tunnor nötter, 6,700 stycken mazur, eketimmer och stolpar, 34,000 stycken knaphult, 12,600 tolfter sågebräder etc., 43,000 stycken läckter och sparrar samt 4 famnar ved, och under tiden från den 13 augusti 1562 till årets slut förekom en utförsel i Elfsborg af: 154 tunnor nötter, 2,850 stycken mazur eketimmer och stolpar, 6,104 stycken knaphult, 412 tolfter sågebräder, sågedelar, granbord etc., 7,400 stycken läckter och sparrar samt 30 lass ved.

I afseende å exporten af pelsverk intog Stockholm vid nu ifrågavarande tid det förnämsta rummet [2]). Derifrån utfördes

---

[1]) Om de sorgliga verkningarne af afverkningkontrakten se »En skogs-lag för Sverige» af V. G. Granlund. Stockholm 1876. — [2]) Adams af Bremen beskrifning afser förhållandena under 11:te århundradet, se vidare härom i »Sveriges historia från äldsta tid till våra dagar» af Oskar Montelius m. fl. Stockholm 1877 I delen sid. 304. — [3]) De meddelade uppgifterna om utförda trä- och skinnvaror under 1500-talet äro hämtade från »Sveriges inre historia från Gustaf den förste» af Hans Forssell. II delen 3:e häftet. Stockholm 1875.

[1]) Afvittringsstadgan för Vesterbottens och Norrbottens läns lappmarker den 30 maj 1873 § 8 innehåller beträffande dervarande frälse- och skattehemman och lägenheter en likartad föreskrift. — [2]) I anseende till det förvärf, hvartill

nämligen under åren 1549, 1550, 1551, 1552, 1559, 1560 och 1569 ej mindre än 56,728 ox-, ko-, elg- och renhudar, 194,701 kalf-, får-, lamm-, bock-, killing- och skälskinn, 10,113 björn-, varg-, räf-, järf- och loskinn, 551,382 gråverk (ekorre) och harskinn, 10,325 hermelin-, utter- och mårdskinn samt 3,688 bäfverskinn. Från Lödöse belöpte sig åter utförseln år 1546 till 4,600 ox-, ko-, elg- och renhudar, 400 björn-, varg-, lo-, räf- och järfskinn, 24,000 samfong, gråverk, klockeverk och harskinn, 500 filfras-, hermelin-, utter- och mårdskinn samt 13 bäfverskinn, Mindre betydande var exporten från Söderköping och Norrköping. Den utgjorde i Söderköping år 1554: 3,859 ox-, ko-, elg- och hjorthudar, 1,982 björn-, räf-, varg-, lo- och järfskinn, 4,060 gråverk, samfong och klockeverk, 447 bäfverskinn och 330 mård- och utterskinn samt år 1559: 1,161 ox-, ko-, elg- och hjortskinn, 1,775 björn-, räf-, varg-, lo- och järfskinn, 3,100 gråverk, samfong och klockeverk, 263 bäfverskinn och 172 mård- och utterskinn. Från Norrköping utfördes under åren 1547 och 1557 sammanlagdt: 828 ox-, ko-, elg- och hjorthudar, 1,167 björn-, räf-, varg-, lo- och järfskinn, 5,660 gråverk, samfong och klockeverk, 255 bäfverskinn, 272 mård- och utterskinn. Från Vestervik utfördes åren 1555, 1557 och 1558: 891 ox-, ko-, elg- och hjorthudar, 441 björn-, räf-, varg-, lo- och järfskinn, 5,590 gråverk, samfong och klockeverk, 28 bäfverskinn samt 66 mård- och utterskinn. Kalmar utskeppade åren 1547, 1550 och 1551: 7,548 ox-, ko-, elg- och hjorthudar, 705 björn-, varg-, räf-, lo- och järfskinn, 18,160 gråverk, samfong och klockeverk, 25 bäfverskinn [1]) och 130 mård- och utterskinn.

Under början af 1600-talet utsändes fortfarande från vissa delar af riket såsom Kalmar, Gotland och Öland likasom Göteborg mer eller mindre betydande qvantiteter ved, bräder och dylikt. Så inhämtas af kongl. brefvet den 16 augusti 1629, att ved från Kalmar afskeppats till Stralsund, och öppna brefvet den 27 november 1616 stadgade, i anledning af besvär från Åkerbo härad och Fora socken å Öland, hurusom allmogen derstädes finge med sina varor, utgörande, bland annat, tjära och trävirke af furu och gran, sedan varorna i tre dygn förgäfves hembjudits borgerskapet i Kalmar, segla »utlendes till oförbjudne städer, såsom äre Stettin, Greifswälld, Råstock, Wismar, Lybeck och alle Danske städer.

Krigsoroligheter, de skärpta förbuden emot hygge af ek och bok å krono- och skattejord likasom de gamla hansestädernas förfall saknade säkerligen icke inflytande å den minskning af trävaruexporten, som synes vid nu ifrågavarande tid hafva inträffat. Ytterligare svårigheter uppstodo för densamma genom de under Gustaf II Adolfs regering tillkomna bestämmelser, hvilka, i ändamål att reglera handeln, danade en bestämdare än dessförinnan varande skilnad [2]) emellan stapelsstäder och uppstäder, med uppgift för de förra att i främsta rummet aktivt, d. v. s. med egna skepp besörja export och import, hvartill ibland kom rätt att stå öppna för besök af främlingar (passiv stapelrätt). Uppstäderna tillhörde det åter att förse bergslagen och landsbygden med köpmannavaror i utbyte mot bergsmännens och jordbrukarnes produkter. Dervarande borgare egde till lands eller sjös besöka alla hamnar i riket, utan att dock få befatta sig med utrikes seglats.

Handelsordinantien af år 1614 begränsade antalet städer, som hade både aktiv och passiv stapelrätt till 10. Ibland dessa förekommo ingen norr om Gefle, dock medgafs tills vidare rätt till utrikes skeppsfart äfven för Öregrund, Hudiksvall och Hernösand [1]). Större stränghet infördes sedermera. Den nya handelsordinantia, som år 1636 utkom, upphäfde för Stockholms gynnande alla stapelrättigheter norr om nämnda stad med undantag, ehuru under vissa vilkor, för Gefle. Redan enligt handelsordinantian af år 1617 hade det, beträffande de norrländska städerna, förklarats, att de väl finge idka skeppsfart med hvarandra inbördes, men om dervarande borgare ville segla vidare, skulle de vara skyldige att besöka Stockholm.

Följden af sådana förordnanden som de nu omförmälda måste naturligen blifva, att handeln i hög grad hämmades, och ytterligare afbräck bereddes densamma genom de handelskompanier med mer eller mindre exclusiva privilegier, som under medlet af 1600-talet och derefter gång efter annan tillkommo. Sådana kompanier uppstodo för skilda ändamål.

Enligt meddeladt memorial den 24 mars 1640 för Anthony Knip godkände Kongl. Maj:t ett af magistraten i Göteborg framställdt förslag om öfverlåtande af den dervarande masthandeln till ett antal af högst 12 personer, hvilka utlofvades att, efter det Kongl. Maj:t för kronans behof afskiljt vissa skogar i Dalsland och Vermland, erhålla upplåtelse derstädes af skogsmark med den omfattning, som funnes vara behöflig. Dermed förbands skyldighet för magistraten i nämnda stad att tillse det intet missbruk af kompaniet föröfvades. Sådana inträffade emellertid, hvarföre Kongl. Maj:t i resolutionen på Carlstads inlagor den 25 februari 1642 förklarade, att, enär många träd på kompaniets föranstaltande fäldes »som inthet til sin mognadt och stoorheet äre kompne», samt härförutom »godhe och dugelige master äre uthj Blocker parterade» ett ytterligare kompani angående masthandeln skulle upprättas emellan undersåter i »Carlstadh, Brette och Åmåhla».

»Masthandlarnes compani», som i Göteborg fortfarande egde bestånd, erhöllo, efter hvad kongl. memorialet för Anthony Knip den 20 juli 1642 utvisar, tillika ett visst monopol å utskeppningen i Göteborg af spiror, balkar, sparrar, plankor, bräder m. m.; och efterläts samtidigt halfva tullen för de masteträd, som å borgarnes egna fartyg utfördes.

För Göteborgs stad torde dessa förordnanden icke saknat sin stora betydelse. Trävaruhandeln derstädes uppblomstrade till den grad, att, då under år 1640 från riket utfördes 31,100 tolfter bräder, 1,750 masteträd och 2,075 famnar ved till ett uppskattadt värde af 109,000 daler s:mt, mer än hälften afsändes från nämnda stad [2]).

---

pelshandeln beredde tillfälle, gjorde Gustaf I anspråk å förköpsrätt till dyrbarare skinnvaror. Johan III ville deraf göra en regalrätt till förmån för den kongl. skattkammaren. Skyldighet för fogdarne att upphandla för konungens räkning skinnvaror, hvarom åtskilliga föreskrifter meddelades i slutet af 1500-talet, upphörde emellertid i början af derpå följande århundrade.

[1]) Om antalet dylika, som år 1550 främmande köpmän och år 1551 Kalmar borgare utfört, saknas upplysning. — [2]) Stadslagen, 34 kapitlet köpmalabalken, hvarest befolkningen i de nordligare landskapen förbjöds att drifva skeppsfart annat än med Stockholm, lade grunden till den nu ifrågavarande lagstiftningen. Gefle, Östhammar och Öregrund, som oberoende af nämnda stadganden åtnjöto rätt till utrikes skeppsfart, fränkändes emellertid densamma genom Sten Stures stadga år 1502, af uppgifvet skäl att riket hade större nytta af Stockholm än af dessa småstäder. Se vidare härom i »Historisk framställning af den svenskfinska handelslagstiftningen» af E. G. Palmén. Helsingfors 1876 sid. 1—25.

[1]) Derjemte förekom allmänt förbud för rikets invånare att »besöka med köpenskap» andra hamnar i Norrland än de nu uppgifna. — [2]) Se härom »Sveriges inre historia under drottning Christinas förmyndare» af C. T. Odhner. Stockholm 1865. Sid. 260.

För reglerande af tjäruexporten [1]) tillkom likaledes ett kompani. Detsamma, som år 1648 undfick kongl. privilegier, erhöll dervid för 20 år monopol att utskeppa från riket, hvad som af beck och tjära blefve tillverkadt norr om Stockholm och Nyen i hela Norrland, Finland och Karelen. Privilegierna angingo alltså ej de söder om nämnda begge städer belägna orterna, dock tyckes beckbränningen i hela riket hafva blifvit ställd under uppsigt af kompaniet.

De olyckliga följderna af det meddelade monopolet, hvarmed man hoppats förhindra, att tjäran i utlandet fölle i pris (»kladdades»), dröjde ej att framträda. Redan år 1649 klagade de norrländska och finska städerna öfver kompaniets privilegier, men uti resolutionen å städernas besvär den 31 mars samma år § 10 lemnades klagomålen utan afseende, enär Kongl. Maj:t nogsamt visste »hwadh prachticher dhe fremmande bruka och sökia att göra bem:te compagnie til intet igen, draga all tjära efter förra missbruk och ovana til sig för een ringa penningh och så consequenter derivera all nytta och profiten deraf», hvarefter i resolutionen å städernas besvär den 24 december 1652, i anledning af begärdt upphäfvande af monopoler och privilegier i allmänhet, förklarades, att frågan, dock ej beträffande tjärukompaniet, skulle underkastas pröfning af det kort dessförinnan inrättade kommerskollegiet.

Ärendet förekom ytterligare vid riksdagen 1660, då verkligen kompaniets upphäfvande tyckes hafva varit beramadt. Åtminstone erhöll i november detta år svenske residenten i Holland befallning att tillkännagifva för generalstaterna, att de mot erläggande af en viss penningesumma kunde vänta kompaniets upplösning, men kort derefter meddelades befallning att inställa alla aftalanden i dylikt syfte [2]).

Emellertid synes man hafva insett, att tillståndet ej var tillfredsställande. Sålunda egde vid en sammankomst år 1661, som kommerskollegium hade med fullmäktige från vissa städer, öfverläggning rum, huru uppstäderna med stapelstäderna och dessa med det bestående tjärukompaniet kunde till ömsesidig tillfredsställelse förenas. Någon förändring uti de förut följda grundsatserna inträffade dock ej, utan utkom nämnda år förordning om ett nytt tjärukompani med enahanda rättigheter som det föregående. Tiden för dess bestånd utsträcktes år 1668, hvarefter kompaniet år 1672 erhöll nya privilegier.

Klagomål öfver det afbräck i den allmänna rörelsen, som kompaniets rättigheter medförde, framkommo fortfarande. I memorial, afgifvet vid 1678 års riksdag, föreslogs att på ett år försöksvis upphäfva de olika handelskompanierna, på det att deraf måtte framgå, att friheten skulle uppbringa handeln samt öka kronans inkomster; och Viborgs borgare påpekade någon tid derefter, att i följd af tjärukompaniet samt andra uppgifna omständigheter den högst betydliga tjäruhandel, som derstädes förut idkats, dragit sig till andra orter.

Utan all verkan blefvo likväl ej de framställda anmärkningarne, hvilket visade sig deraf, att Kongl. Maj:t den 17 januari 1682 förklarade tjärukompaniet upphäfdt, så att handeln från den 1 oktober samma år skulle vara fri, men då de för Stockholm meddelade handelsprivilegierna qvarstodo, voro de norrländska städerna fortfarande förhindrade att till utrikes ort afskeppa de tjärupartier, som dess borgare från landsbygden förskaffade sig, hvadan för dem vinsten af den skedda förändringen icke var synnerligen stor [1]).

Den ringa frihet, som lemnats, ansågs emellertid ej hafva varit gagnande, i det att, såsom öppna brefvet den 11 juli 1689 gifver vid handen, tjäran derigenom skulle hafva fallit så i pris, att landtmannen likasom borgaren, som i första hand inköpte densamma, ej derpå hade någon egentlig förtjenst, och af denna anledning förklarades i sistberörda bref, att till handelns upphjelpande beck och tjära, som i riket tillverkades, under en tid af 8 år blott finge uppköpas och utskeppas af det nu ånyo upprättade tjärukompaniets fullmäktige och betjente, som skulle betala per läst 72 daler kopparmynt för tjära ifrån de norr om Stockholm belägna orterna, samt, beträffande det sydliga landet, 80 daler för sådan vara från städerna å vestkusten samt 84 daler samma mynt, när de komma från andra trakter, med skyldighet för kompaniet, som årligen efter särskild fördelning emellan de olika städerna borde emottaga cirka 8,000 läster, att till kronan erlägga jemte den ordinarie tullen i rekognition under de fyra första åren 8 daler s:mt och sedan 10 daler s:mt. Tillika började alltmera den öfvertygelsen uppstå, att tillverkningen af tjära inom riket vore alltför stor, och att det nyss omförmälda prisfallet nödvändiggjorde dess inskränkande.

Detta antyddes tydligt uti berättelsen år 1693 om rikets inre tillstånd, hvarest det uppgafs, att anstalt öfverallt i riket börjat vidtagas till förhindrande af den öfverflödiga tillverkningen. I detta syfte uppgafs det tillhöra landshöfdingarne tillse, att de, som endast af tjärubränning hade sin utkomst och deraf utgjorde sina skatter, skulle vid rätt dertill bibehållas, men att de, som icke saknade åker och äng samt skog, icke genom tillverkning af tjära finge försumma sitt åkerbruk likasom underhållandet af åbyggnaderna.

Det ordnande af tjäruhandeln, som alltså tillkom landshöfdingarne, var förenadt med ej ringa svårighet, särdeles i en bygd, der tillverkning af denna vara allmänt förekom, så att ingen af allmogen kunde billigtvis derifrån uteslutas. Klagomål anfördes exempelvis från allmogen i Österbotten, att städernas borgare, sedan de uppköpt den för hvarje stad fastställda qvantiteten tjära efter 4 daler per tunna, för det, som härefter till försäljning erbjödes, ej ville betala mer än 6 mark för tunnan; — och befanns det i anledning häraf nödigt förordna, att berörda qvantitet skulle genom myndigheternas försorg å hemmansbrukarne fördelas [2]).

Till åtgärder af denna beskaffenhet ledde också följdriktigt de principer, som lågo till grund för de med exclusiva privilegier försedda kompanierna.

Under konung Carl XII:s regering skedde omsider en förändring. Af honom utfärdades nämligen den 11 augusti 1715 förklarande, att ett då bestående tjäruhandelskompani med det derpå följande årets ingång borde upphöra, hvarefter, såsom det

[1]) År 1647 utskeppades ej mindre än cirka 8,500 läster tjära och beck till ett upptaget värde af 251,000 daler s:mt. Sveriges inre historia af Odhner sid. 260. — [2]) F. Carlsson: Sveriges historia, II. sid. 213 not. 1.

[1]) Stockholms borgerskap skall hafva begagnat sig af sina privilegier för att om tillförseln af tjära från nämnda städer göra en fördelning, i förening hvarmed prisen tyckas hafva blifvit nedtryckta. Antydan derom lemnas i kongl. brefvet den 3 augusti 1687 om tjäruhandeln med norrlänningarne. Enligt uppgift af Adolf Modeer uti »Försök till en allmän historia om Svea rikes handel», Stockholm 1770, sid. 102, skulle kronan tagit tjäruhandeln en tid under sin förvaltning. Sedan kompaniet upplifvats 1689 skall enligt samme författare priset år 1691 i Holland mer än fördubblats mot hvad det utgjorde 1686, så att kompaniet utom hvad det förtjenade å salthandeln, hvarmed det äfven befattade sig, skulle å tjäran haft cirka 150 procent vinst. — [2]) Kongl. brefvet den 23 februari 1692 angående tjäruhandeln i Österbotten.

i brefvet antyddes, tillfälle skulle för de olika städerna finnas, att dermed under egen societet handla och sålunda bonden komma i åtnjutande af större betalning för dess tjära och beck än dessförinnan skett.

Hos mången qvarstannade emellertid öfvertygelsen om nyttan af de gamla inrättningarne, och under frihetstiden förekommo i anledning häraf försök att bringa till stånd tjärukompanier af samma beskaffenhet som de förut bestående.

Uti öfverståthållareembetets publikation den 8 januari 1733 finner man sålunda uppmaning att åvägabringa en allmän tjäruhandelssocietet, hvari alla stapelstäder hade rätt att intressera och hvars ändamål skulle vara att förekomma allt »kladdande» i tjäruhandeln. Någon sådan societet kom dock, efter hvad det vill synas, ej till stånd. Kongl. Maj:t fann emellertid ärendet förtjent af den uppmärksamhet, att i kongl. propositionen den 2 juni 1738 ifrågasattes inrättande af en allmän tjäruhandelssocietet. Förslaget, hvarför anfördes, att i Holland meddeladt monopol å tjäruhandeln skulle hafva nära fördubblat priset å tjäran, mötte dock i borgareståndet sådant motstånd, att Kongl. Maj:t i resolutionen å städernas besvär den 12 april 1735 § 55 måste försäkra samtliga stapelstäderna, att någon sluten tjäruhandelssocietet icke skulle dem emot deras vilja och förening påträngas.

Samma betydelse, som tjäruhandeln hade för den östliga delen af riket, egde trävarurörelsen för den vestliga delen af detsamma.

I Göteborg förekom, såsom här ofvan blifvit omförmäldt, redan under början af 1600-talet en ingalunda obetydlig utförsel af skogseffekter. Densamma var emellertid vid jämförelse med förhållandena i angränsande trakter af Norge icke synnerligen stor. Å trävarurörelse grundade nämligen de norska städerna Fredriksstad och Fredrikshall sitt välstånd, hvilken omständighet desto mindre kunde undgå att här i riket väcka uppmärksamhet, som betydande qvantiteter trävaror till nämnda städer fördes i strid mot gällande handelsprinciper från de svenska provinserna Dalsland och Vermland.

Att till Sverige öfverflytta den handel med skogseffekter, som norrmännen idkade, särdeles med holländarne, blef i anledning häraf för styrelsen en vigtig angelägenhet, och i detta syftemål vidtogos en mängd skilda åtgärder [1]).

Generalguvernörer och landshöfdingar fingo under Carl XI:s regering flera gånger befallning att tillmötesgå de holländske köpmännen samt att söka bereda dem erhållande af trälast för återfarten å de fartyg, hvarmed de kommit hit till riket [2]).

Sitt intresse för saken visade emellertid styrelsen mest uti de anstalter, som vidtogos för att upphjelpa städerna Uddevalla och Strömstad, till hvilka, särdeles den förstnämnda, ymnig tillförsel från de skogrika trakterna af Dalsland och Vermland lätt syntes kunna åvägabringas [3]).

I meddelad resolution den 13 december 1672 lemnades Uddevalla stadsboer tillåtelse att för transport af virke från bohuslänska gränsen upprödja derifrån rinnande strömmar med rätt för vissa personer att under uppgifna vilkor, tills omkostnaderna guldits, begagna uppkomna flottleder. I staden uppstod ett stort kompani, hvars delegare, de s. k. Uddevalla sågbruks intressenter, icke upphörde att påkalla styrelsens hjelp för att främja egna fördelar.

Staden erhöll år 1674 stapelrätt, hvarefter ytterligare anledning för densamma förefanns, att hos styrelsen påfordra åtgärder emot allmogens med norrmännen fortsatta trävaruhandel, hvilken, efter hvad man påstod, hade den utsträckning, att skogarne å Dalsland derigenom helt och hållet föröddes.

Under intryck af sådana uppgifter tillkom kongl. brefvet den 5 augusti 1685, hvari förklaras, att emedan allmogen å Dalsland vårdslöst behandlat skogarne, samt dermed missbrukat Kongl. Maj:ts nåd och den förunnade friheten att måttligt begagna dervarande skogar, allmogen tills vidare förbjödes att afföra ett träd, vid äfventyr för den, som häremot felade, att förlora all sin egendom och derjemte bestraffas med gatulopp, sex gånger emellan tu hundrade man, ett stadgande, hvars drakoniska stränghet beröfvade detsamma all betydelse. Vigtigare var det förbud, som uti kongl. bref den 27 april 1688 meddelades för allmogen uti gränsorterna att föra och sälja trävirke till norrmännen, enär uppehållande af detta förbud sedermera blef för styrelsen en angelägen uppgift.

Härmed var dock allt ingalunda väl beställdt. Det återstod att utjemna de oupphörliga stridigheter, som rörande betalningen emellan sågverksintressenterne och allmogen uppkommo och esomoftast fordrade ett ingripande från myndigheternas sida.

Redan år 1674 hade det kommit till stånd ett emellan borgerskapet i Uddevalla och allmogen, som dervid »ex commissione» företräddes af kongl. rådet Claes Stjernsköld, afslutadt kontrakt, hvarest vid prisens bestämmande hänsyn togs till väglängden från olika trakter. Nya kontrakter upprättades åren 1679 och 1689, hvarefter utbröt en häftig tvist, som underställdes Kongl. Maj:ts pröfning. Allmogen klagade, att sågbruksintressenterne dels vägrade att tillhandla sig visst äldre virke, som blifvit fördt till staden, dels, under uppgift, att allt timmer borde hålla 6 alnar i längden och vara $^1/_2$ aln tjockt i lilländan, alltför strängt vräkte annat timmer, som med stort besvär och omkostnad blifvit framfördt, dels ej ville betala det godkända virket med mer än 7 mark silfvermynt för tolften och detta belopp delvis i varor, under det att sågbruksintressenterne deremot åberopade för sina påståenden innehållet af de nämnda kontrakten. Yttrande i ämnet meddelades af Kongl. Maj:t i bref den 18 juli 1694, hvarest begge parterna förklarades hafva felat, och förelades vid detta förhållande intressenterne att per tolft betala 8 mark silfvermynt för sågstockar af 6 alnars längd, och 6 mark samma mynt för sådana, hvilkas längd var 5 alnar, hvarjemte beträffande det gamla virket, rörande hvilket tvisten skulle egentligen uppkommit, stadgades, att detsamma, som Uddevallaboerne ej antogo, skulle föras till Fredrikshall, der det emottogs såsom betalning för skuld, hvari allmogen häftade.

Sågbruksintressenterne i Uddevalla erhöllo den 23 december 1697 confirmation af sina privilegier, men de sedermera inträffade krigsoroligheterna torde hafva beredt dem ett ganska betydligt afbräck uti deras rörelse. Kompaniet egde emellertid fortfarande bestånd, och vid frihetstidens början återuppväcktes den gamla striden.

[1]) Kongl. bref till kommerskollegium afläts den 3 februari 1684, »att stapelstäderna skulle efterlåtas alla de friheter och förmåner, som Kongl. Maj:ts med General-staterna upprättade commercetraktat innehåller och förmår». — [2]) Kongl. brefvet den 23 februari 1684 omförmäler vissa ifrågasatta åtgärder till trähandelns underlättande, såsom nedsättning af tull m. m. Vidare märkes kongl. brefvet den 19 april 1688 till öfverdirektören Sölfvercrona att ställa ordres till vederbörande tullbetjente, att de med höflighet handtera och göra de ankommande holländske undersåtarne, som vilja köpa trävaror, allt bistånd. Sistnämnda dag afläts ock bref till åtskillige generalguvernörer att villfara de holländske invånarne uti deras trähandel. — [3]) Strömstad erhöll år 1683 rätt till fri utrikes handel.

Hos styrelsen klagade Uddevallaboerne gång efter annan öfver norrmännens intrång uti deras handel, och befallning synes i anledning häraf hafva lemnats, att norskt virke, som flottades i svenskt vattendrag, skulle vid gränsen räknas, så att ej timmerflottorna, såsom det påstods, under vägen kunde få ökad storlek. Föreställningar gjordes emellertid af danske ministern von Berkentin, hvarefter man torde hafva upphört dermed.

För frågans utredning hördes städerna i denna landsort, och påyrkades härvid från Venersborg förbud för norrmän att föra timmer å svenska vattendrag, konfiskation af förlag, som af norrmän lemnats till allmogen, samt exemplarisk bestraffning såsom straffarbete å Marstrand för den, som högge mer än hvad vore tillåtet. Uddevallaboerne ville åter, att deras jagtlöjtnant med biträde af två nämndemän skulle vintertiden räkna timret å böndernas marker, samt att, om egare till å vattendrag utförda sågblock, som städse borde vara med stämpel försedda, befunnes ej hafva sålt virket till svensk köpman, kriminelt ansvar skulle derför ådömas.

Kammar- och kommerskollegierna, som den 22 april 1726 afgåfvo gemensamt utlåtande i ärendet, afstyrkte ifrågasatt afstängande af de svenska vattendragen för norskt virke hufvudsakligen af skäl, att 3:e artikeln i den med Danmark år 1720 ingångna fredstraktaten innehölle »la liberté du commerce et de la navigation tant par terre que par mer et d'autres eaux sera désormais entierement rétabli» etc., men föreslog deremot räknande af norskt timmer vid inträde å svenskt vattendrag samt konfiskation af öfverskottet vid utgående derifrån, strängare bestraffning m. m.

Derefter utkom kongl. förordningen den 16 juni 1729, huru med timmerhandeln i Dal och Vermland borde förhållas, och uppställdes det såsom allmän rättssats, att all trähandel ifrån Sverige med norrmän skulle vara förbjuden vid äfventyr för den felande, att han blefve dömd till arbete å Marstrand och att varan konfiskerades. Norskt timmer skulle, när det komme å svenskt vattendrag, af vissa dertill förordnade betjente räknas, hvarjemte forsedel å detsamma borde utställas för att vid utgåendet, då räkning ånyo skulle ega rum, lända till efterrättelse. Om timmer befunnes hafva under flottningen tillkommit, skulle detsamma vara förbrutet, och dessutom bötesansvar utgå till belopp af 100 daler s:mt för hvarje tolft.

Trots dessa och andra föreskrifter, meddelade i ändamål att förhindra öfverförandet af svenskt timmer till Norge, var det dock allmänt kändt, att sådant mer eller mindre öppet egde rum, och denna omständighet föranledde i ej ringa grad tillsättandet den 29 april 1746 af en särskild person för att å gränstrakterna af Vermland och Dalsland utöfva tillsyn öfver efterlefnaden af gifna författningar uti ifrågavarande ämne m. m. Ryttmästaren Svinhufvud, som erhöll sådant uppdrag och sedermera bibehöll detsamma ganska länge, nedlade mycken nit uti saken.

Uti en afgifven vidlyftig berättelse [1]) skildrade han åskådligen, huru tillståndet å norska gränsen gestaltade sig. Efter hvad af honom uppgafs, plägade svenskt timmer, destineradt till norsk hamn, på flera sätt döljas. Till och med i beslag taget virke blef af norrmännen med väpnadt folk återtaget, såsom inträffade med 727 tolfter 9 stycken timmer, anhållna från kapitenen Ernst Collbjörnsson. Under åren 1746 och 1748, då det nyssnämnda timade, lades ytterligare inom Nordmarks härad beslag å 1,433 tolfter 3 stycken timmer såsom fälldt i Sverige, men afsedt att försändas till Fredrikshall. Myndigheternas bud respekterades ej, och de lagliga föreskrifterna trotsades uppenbarligen.

Ett sådant öfverträdande af gällande författningar måste naturligen, för att kunna ega bestånd, vara synnerligen vinstgifvande, och att så var förhållandet, framgår exempelvis af Näsmarks socknemäns hos bemälde Svinhufvud anförda klagoskrift af den 16 augusti 1751, innehållande uppgift, att Uddevalla handlande, som enligt upprättadt kontrakt förpligtat sig att »klarera» allmogens spanmålsutlagor till kronan emot brädleverans, ej ville betala mer än 3 daler s:mt för samma qvantitet, hvarför norrmännen gåfvo 9 daler samma mynt.

Att vid detta förhållande svårigheter skulle möta att bereda tillämpning af meddelade föreskrifter, var en gifven sak, hvarför också frågan under 1700-talet aldrig fick en tillfredsställande lösning.

Sålunda finner man, hurusom kongl. brefvet den 15 juni 1752 öfverlemnade till vissa kommitterade att framställa förslag till förhindrande af timmerhandeln på Norge, utan att målet dermed vanns.

Omöjligheten att uppehålla de gamla grundsatserna synes under slutet af seklet hafva för styrelsen i viss mån ådagalagt olämpligheten af desamma. Största varsamhet ansågs emellertid för skyddande af bestående lokalintressen vara behöflig, och af denna orsak förklarade jemväl Kongl. Maj:t i bref den 3 mars 1773, att, förrän en undersökning af strömmarne i Vermland företagits, Kongl. Maj:t funne betänkligt att medgifva en friare timmerhandel i dessa trakter af riket. Länge dröjde det äfven, såsom i det följande skall visas, tills en förändrad lagstiftning omsider inträdde.

Band å handelsfriheten, likartade med nu omförmälda lagstiftningsåtgärder, kommo äfvenledes i andra hänseenden till stånd. Angelägenheten att inom riket ega tillgång å ekvirke föranledde sålunda Kongl. Maj:t att å utförsel deraf redan den 7 juni 1662 meddela förbud, som sedermera den 9 juni 1665 upprepades. Likaså lemnades, angående beskaffenheten af de bräder, som fingo utskeppas, vid flera tillfällen stadganden.

Under den s. k. frihetstiden förekommo ej sällan hinder emot utskeppning af vissa skogseffekter för att derå inom landet ej skulle uppstå brist eller af annan anledning. Så fann Kongl. Maj:t uti påbud den 12 juni 1751 till beredande af nödiga materialier för de i Stockholm afbrända tomternas bebyggande skäligt förbjuda utförsel i allmänhet till utrikes ort af bräder, plankor, bjelkar och läckter. Detta påbud, som gällde alla intill Östersjön belägna stapelstäder i riket, upphäfdes dock den 24 februari påföljande år. Ibland hade också bestämmelser af dylik beskaffenhet en helt och hållet provinsiel natur och voro förestafvade af nödvändigheten att i vissa landskap förebygga brist å för befolkningen nödiga skogseffekter [1]).

Ett synnerligen hämmande inflytande å utskeppningen af trävaror fick det till skeppsrederiernas underhjelpande den 10 november 1724 meddelade, under benämning af produktplakatet

[1]) Svinhufvuds i riksarkivet förvarade och särskildt inbundna berättelse om gränseskogarne i Vermland och Dal sid. 3—11.

[1]) Kongl. brefvet den 29 mars 1683, hvarmed må jämföras resolutionen å städernas besvär den 22 november 1686 § 16.

kända förordnande, hvilket, i förening med den förklaring, som den 28 februari 1726 deröfver gafs, omsider ledde derhän, att utländska fartyg, som besökte de svenska hamnarne, blefvo i mer eller mindre vidsträckt mån förmenade att här intaga viss last för försändning till utländsk ort.

Bestämdt uttalande, att trävaror endast undantagsvis skulle få utföras å utländska fartyg, förekom emellertid först i förordningen angående brädvräkning i Stockholm af den 23 augusti 1744, enligt hvilken förordning ingen främmande, af hvad nation han än vore, skulle få intaga eller utskeppa flera bräder än till garnering och stufning af den öfriga lasten vore erforderligt, nämligen på hvarje läst af 15 Skₒ högst 4 halfbottenbräder eller af enkla dubbelt deremot. Detta befanns dock vara för ändamålet otillräckligt, hvarföre kongl. reskriptet den 19 augusti 1755 medgaf utom för Göteborg, der särskilda föreskrifter gällde, att i utländskt fartyg finge intagas 8 halfbottenbräder eller dubbelt af enkla bräder för hvarje dylik läst proportionaliter efter den jernlast, som intoges; och kongl. brefvet den 28 mars 1757 utsträckte ytterligare rättigheten att vid inlastning af jern å utländskt fartyg medtaga bräder.

Huru begränsad trävaruhandeln under slutet af frihetstiden var, framstår i full dager vid betraktande af taxan å sjötullen uppå alla utgående varor af den 26 april 1770. Der förbjöds nämligen utskeppning af: bark, ekvirke och eneträ i allmänhet med undantag af några uppgifna slag efter uppvisning af speciella resolutioner, bjelkar, gröfre än 8 till 12 tum midt uppå, vrakbräder, grantoppsändar, hvartill tillstånd att exportera dock kunde utverkas, huggna läckter, som ej blifvit fällda i de orter af Finland, der läckterhygge och utskeppning deraf vore eller kunde blifva tillåten, masteträd, gröfre än 14 palm, »skogsämnen», tjenliga till fiskefartyg och båtar, björkstockar, videqvistar, afvenbokstelningar, hvarförutom åtskilliga effekter blott finge utföras i mindre qvantiteter eller i allmänhet till en tredjedel af fartygs last, under vilkor tillika att fartyget ej tillhörde en utländing. Till de nu ifrågavarande skogseffekterna hörde balkar, bjelkar, bomsparrar, sågade läckter, sparrar, spiror, ringare än 7 palm, äfvensom timmer af furu och gran. Utförsel af bräder med främmande fartyg var fortfarande förbjuden med undantag endast af den per läst beräknade qvantitet, som till stufning och garnering vid intagande af jernlast eller vid afförande af mått- och blockstenslast ansåges vara behöflig. Derjemte förekommo betydligt stegrade afgifter för det fall, att trävaror utskeppades med utländskt eller svenskt ofritt fartyg.

Nu omförmälda bestämmelser hade skilda ändamål. Absolut förbud å export af vissa trävaror ledde sitt upphof än från sträfvan att förebygga en fruktad brist deråinom landet till skada för dess näringsverksamhet, än af önskan att uppehålla de svenska artiklarnes anseende i utlandet genom förbud emot utförsel af sådana, som vore af mindre god beskaffenhet. Angelägenheten att understödja den svenska skeppsrörelsen, som föranledde tillkomsten af produktplakatet, framträdde uti det gynnande af de svenska fartygen, som taxan på flera sätt lade i dagen, och man ser slutligen uti förbudet emot utförsel af huggna läckter icke blott ett bevis å omsorg för skogens bevarande utan äfven, då detsamma ej gällde sågade dylika, ett medel att främja sågverkenas intressen. Enahanda var jemväl syftemålet med de svårigheter, som lades för utförsel af bjelkar.

1782 års sjötulltaxa bibehöll i allmänhet samma inskränkningar i afseende å rätt till utförsel af trävaror, som förekommo i nyss omförmälda taxa. Ny sådan utkom den 29 januari 1799, hvarest det medgafs, att uti svenska fartyg furu- och granbjelkar af 8 till 12 tums fyrkant och en viss längd skulle få intagas utan begränsning till en tredjedel af lasten. I öfrigt återkommo de gamla bestämmelserna temligen oförändrade.

Lagstiftningsåtgärder, som djupt ingrepo i den enskilda hushållningen, vidtogos icke blott gent emot den utländska handeln, utan äfven beträffande rörelsen inom riket, der åtskilliga hinder för det fria utbytet tid efter annan tillkommo. Ett exempel derpå var det s. k. koltvånget, hvarom förut blifvit taladt.

Handeln med bräder underkastades tidigt särskilda bestämmelser. Kongl. brefvet den 29 mars 1683 stadgade, att de bräder, som fördes till Stockholm, skulle ega vissa uppgifna dimensioner, nämligen helsingebräder förutan sågehakarne 6 alnar, geflebräder inom sågehakarne 7 alnar och norrlandsbräder förutan sågehakarne 9 alnar, hvarjemte bräderna till tjockleken borde öfverensstämma med en å de särskilda slagen gjord afritning, hvilka bestämmelser äfven inom öfriga städer i riket torde hafva fått en viss tillämplighet.

Angående beskaffenheten af de bräder, som fingo af allmogen till afsalu kringföras, meddelades jemväl under frihetstiden noggranna föreskrifter. Efter det att år 1720 det lemnats allmogen ett tillfälligt tillstånd »att utan fruktan af konfiskation eller böter få sälja tillverkade bräder, som intet hölle mer än 6 alnar med nåckningen», förklarades uti resolutionen å allmogens besvär den 1 augusti 1727, att kongl. brefvet af den 29 mars 1683 borde lända till efterrättelse; men derefter medgaf resolutionen den 28 juni 1731, att allmogen i Gestrikland och Helsingland samt Medelpad och Ångermanland skulle få såga och till salu inom riket kringföra bräder, som voro sågade af andra längden af sågstocken, utan att ega den bredd, som 1683 års bref angåfve; och enahanda tillåtelse lemnades senare genom resolutionen den 29 juni 1752 allmogen i Vesterbotten, med vilkor dock att tillåtelsen att såga bräder af andra eller tredje längden ej medförde rätt att såga träd, som ej vore mogna.

I sammanhang med meddelade bestämmelser angående ekskogarne och deras vård förekom i den förut omnämnda förordningen af den 10 januari 1746 föreskrift, att i hela det mellersta och sydliga Sverige allt ekvirke, som ankomme till tullarne eller ertappades å vägarne eller vid lastage- och byggningsplatser eller varf utom städerna, borde vara försedt med behörigt bevis eller attest om orten, hvarifrån det blifvit hämtadt och hvem det tillhörde, vid äfventyr att det annars blefve konfiskeradt. Häruti skedde genom resolutionen å städernas besvär den 17 augusti 1762 den förändring, att ekstäfver och klappholtz för fyllande af handtverkeriernas och fiskeriernas behof skulle utan vidare hinder emot vanlig tull få införas i städerna. Dermed skall emellertid hafva öppnats tillfälle till olofliga och skadliga ekhyggen, i anledning hvaraf genom kongl. förordningen den 30 november 1773 stadgades, att allt ekvirke, som vid tullarne till försäljning anträffades, borde enligt föreskrifterna i 1746 års förordning vara försedt med der omförmälda bevis, vid äfventyr att annars blifva konfiskeradt. Skyldigheten att hafva förpassning å ekvirke vid transport å landsbygden qvarstod till och

med i 1805 års skogsordning, men upphörde omsider att tillämpas [1]).

Betecknande för det sätt, hvarpå ingrepp i den enskilda hushållningen bereddes, äro de särskilda föreskrifter, som utkommo angående vedhandeln i Stockholm. Förordningen den 12 oktober 1722 förmenade en hvar att köpa mer än 10 famnar kastved, 20 famnar bryggved och 6 läster kol från en båt. Parmmätaren skulle uti förteckning, som hvarje afton borde aflemnas till hamninspektoren, meddela uppgift å köparens namn samt qvantiteten af det uppköpta, hvarom den sistnämnde för hvarje vecka skulle insända ett utdrag till kämnersrätten, utan att någon finge uppköpa ved på landet och sedan hålla i staden till salu eller i allmänhet tillhandla sig mer än han till sitt enskilda behof behöfde. Stadgandena härom måtte stundom hafva råkat i förgätenhet, hvarföre desamma gång efter annan ansågos böra upplifvas. Öfverståthållareembetets kungörelse den 12 juli 1793 påbjöd sålunda tillämpning deraf, och gjordes tillika rättigheten att tillhandla sig större qvantitet ved än den ofvan uppgifna beroende å embetets, efter föregående pröfning af sökandens behof, särskilda tillstånd.

All inskränkning i afseende å handel med ved och kol upphörde emellertid vid utfärdande af 1846 års handelsordning, hvilken i § 5 stadgade, att alla slags inhemska landtmannaprodukter af hvar och en finge på landet upphandlas.

Här torde jemväl böra anmärkas, huruvida under 1700-talet omsorgen om garfveriernas upphjelpande föranledde åtskilliga föreskrifter i syftemål att bereda tillgång å bark särdeles af ek [2]).

Utsynade ekar skulle vid första safvetiden barkas samt barken i förvaringsrum uppläggas, för att sedan tillhandahållas de inländske garfveriidkarne, och det var först genom kongl. brefvet den 17 maj 1820, som allmogen befriades från denna inskränkning uti handelsfriheten, men derefter qvarstod skyldighet för landtmän att afskala och samla ekbark, som omsider genom kongl. kungörelsen den 22 september 1848 upphörde.

Uti skrifvelse den 11 juli 1815 anhöllo rikets ständer, att invånarne i Skåne och Bleking måtte tillåtas från alla inlastningsplatser i sistnämnda landskap obehindradt utföra och afhämta ved, redskap och byggnadsämnen af andra trädslag än ek samt dem till utlossningsplatser i Skåne transportera, utan att invånarne belastades med skyldighet att från tullkammare förskaffa sig förpassning å skogsprodukter, hvilka af kronobetjeningen kunde förpassas; och tillät Kongl. Ma:jt, såsom inhämtas af kongl. brefvet den 31 mars 1819, att blekingska allmogen, till dess annorlunda förordnades, finge föra ved samt byggnads- och redskapsämnen, dock ej af ek, till alla inrikes orter utan skyldighet att å skogsprodukterna taga tullkammareförpassning, men med iakttagande af vissa förbehåll, som enligt kongl. brefvet den 26 oktober 1804 fästats vid den då tillåtna utförseln af trävaror från Pukaviks hamn i Bleking till Ingelstads och Jerrestads härad i Kristianstads län.

Härmed öfverensstämmande förordnanden meddelades för andra landsorter. Bestämmelsernas stränghet mildrades dock ofta genom meddelade tillåtelser för enskilda personer att vidtaga en i allmänhet förbjuden utförsel emot erläggande af gällande tull eller kanske emot åtnjutande af viss nedsättning, allt efter förhållandena i hvarje fall [1]).

Lagstiftningen angående handel med skogseffekter undergick från början af innevarande århundrade en fullkomlig omskapning.

Handeln inom riket med bräder blef, efter det uti kammarkollegii kungörelse den 22 september 1824 ett förut befintligt förbud emot afyttrande af täljda eller klufna bräder blifvit upphäfdt, fullkomligt fri och obegränsad, hvarefter den allmänna handelsordningen af den 22 december 1846, på sätt nyss nämndes, upphäfde de inskränkningar beträffande handel med ved och andra skogseffekter, som dessförinnan tilläfventyrs må kunna hafva egt gällande kraft [2]).

Den uppkomna benägenheten att i fråga om handel tillämpa friare grundsatser än de förut följda, ledde äfven till ett upphäfvande af de under föregående tider tillkomna bestämmelserna emot en trävaruexport till Norge [3]). För den förändring, som härutinnan så småningom bragtes till stånd, bidrog efter unionen i ganska betydlig mån en af densamma föranledd sträfvan att underlätta samfärdseln emellan de förenade rikena.

Utförsel af skogseffekter från de norrländska gränsprovinserne likasom från Särna socken i Dalarne till Norge medgafs den 21 juni 1815 med tillämpning dervid af 1799 års gränsetulltaxa beträffande bräder och plankor. Likaledes skulle oförädladt virke få från den del af Elfdals härad, som är inom Dahlby socken, men ej från det öfriga Vermland, öfverföras till Norge.

Med hänsyn till förädlade trävaror skedde genom kongl. brefvet den 28 april 1819 en utsträckt exportfrihet. Der tilläts tillika hemmansegare i vissa delar af Elfsborgs län tills vidare emot tull till Norge utföra sågtimmer, hvaremot all försändning dit af ved, brännkol och »ungskog, tjenlig till råstänger, spakar och läckter» förbjöds.

Efter dessa särskilda medgifvanden utkom omsider den 24 maj 1825 angående de förenade rikenas handels- och sjöfartsförhållanden kongl. förordning, hvarigenom tillåtelse lemnades till tullfri utförsel till Norge landvägen af naturalster, inhemska eller utländska, så vida de voro der till införsel tillåtna med undantag af vissa oförädlade metallslag.

Beträffande trävaruexporten till utlandet voro meningarne under början af innevarande århundrade i hög grad delade, huruvida de gamla grundsatserna vid lagstiftningen fortfarande borde tilläggas giltighet, eller om ett undanrödjande af de olika hinder, som uti särskilda förordningar emot export af trävaror förefunnos, för den allmänna ekonomiska utvecklingen inom landet vore önskligt.

Då de svenska skeppsredarne i anseende till krigsoroligheter och af andra skäl ansågos ej kunna bestrida varuexporten, förekom särskilda gånger [4]) under nu ifrågavarande tid ett tillfälligt upphäfvande af produktplakatet, hvarvid äfven skilnaden emellan

[1]) Bestämmelserna uppehöllos strängast i Bleking. Se härom kongl. brefvet den 26 mars 1801. — [2]) Se kommerskollegii kungörelser den 8 maj 1775 och den 3 oktober 1776.

[1]) Kongl. Maj:t tillät exempelvis den 8 december 1820 presidenten Löfvenskjöld att från Säby säteri under 10 år exportera 20,000 famnar ved emot tull af 5 procent å vedens värde. — [2]) Trots inträdande af en sundare uppfattning om de ekonomiska förhållandena tillkommo under första delen af innevarande århundrade sådana saker, som exempelvis premie å ved, som infördes från Norrländska hamnar norr om Sundsvall till hufvudstaden. Derom förekom föreskrift i kongl. brefvet den 31 januari 1822; och var det först med 1854 års utgång, som utbetalning deraf upphörde. — [3]) I kongl. brefvet den 14 december 1802 förekom strängt förbud emot trävaruexport till Norge hufvudsakligen emedan virke för den svenska jernhandeln vore en vigtig utförselartikel. — [4]) Redan kongl. kungörelsen den 12 april 1806 förklarade produktplakatet hvilande.

fria och ofria tullumgälder upphörde att ega rum. Äfven efter det fredstillstånd inträdt, blef genom kongl. kungörelsen den 26 april 1815 förklaradt, att de i allmänhet med inhemska fartyg till utförsel lofgifna trävaror finge till slutet af nyssnämnda år hämtas i svenska hamnar af utländska fartyg utan tillämpning af de i tulltaxan utsatta inskränkningar med hänsyn till myckenhet och dimensioner, med iakttagande dock af den för helfria och ofria fartyg stadgade skilnad i afgifter [1]), hvarefter Kongl. Maj:t den 31 augusti sistnämnda år tillät, att för befordrande af afsättningen utaf de trävaror, som på beräkning af ett annat handelsförhållande till export beredts, vid utförsel af plankor och bjelkar med utländska fartyg tills vidare icke ifrågakomme högre afgifter än de, som erlades af svenska med helfrihet försedda fartyg, men att ofria skeppsumgälder beräknades för utländska fartyg, allt i afvaktan å de utlåtanden, som under loppet af år 1816 borde af vissa embetsmyndigheter afgifvas rörande skogstillgångarne i riket.

Den nya sjötulltaxa, som den 24 april 1816 utkom, bibehöll fortfarande temligen orubbadt, hvad i föregående tulltaxor blifvit stadgadt. I viss mån skedde dock en förminskning af de företrädesrättigheter, som länge tillkommit de svenska fartygen i förhållande till de utländska. Så berättigades här utländska fartyg, att vid inlastning af jern till stufning och garnering intaga per läst ända till 6 tolfter enkla bräder eller 3 tolfter halfbotten- och schamplunbräder, under det att enligt 1799 års taxa utländska fartyg egde att för nämnda ändamål blott använda 3 tolfter enkla bräder eller 1 $^1/_2$ tolft halfbotten- eller 1 tolft helbottenbräder.

Icke utan skäl betraktades emellertid denna tulltaxa såsom ett bevis å styrelsens benägenhet att återgå till de gamla grundsatserna. Missnöje framkallades derigenom hos mången, som hoppats å en reform uti friare rigtning, och framställningar inkommo till Kongl. Maj:t från skilda håll af riket i syftemål att genom en förändrad tullagstiftning underlätta export af trävaror. Remiss af dessa framställningar skedde till kommerskollegium, som, efter att hafva hört korporationer och menigheter i olika delar af riket, den 12 maj 1817 afgaf utlåtande i ämnet.

Detsamma, som i flera hänseenden är upplysande, gifver till en början vid handen, att deputerade för grosshandelssocieteten och skeppsrederierna uti Stockholm i anseende till rikets å flera orter medtagna skogstillgångar funnit det vara betänkligt att uppmuntra utrikesexporten af trävaror, med anmärkning tillika, hurusom den egna fraktfarten, som i landet inbringade åtminstone en fördubblad behållning af varuinköpet, borde på allt sätt omhuldas. Denna mening gillades af det handlande borgerskapet i Strömstad, Marstrand, Uddevalla, Kristinehamn, Gefle, Söderhamn, Hudiksvall m. fl. städer. Göteborgs handelssocietet likasom invånarne i Göteborgs län framställde såsom ett önskningsmål, att svenska skogseffekter finge utföras med engelska fartyg, men endast till England. Af Kongl. Maj:ts befallningshafvande i de län, hvarifrån en trävaruexport ifrågakom, framhölls betydelsen af den fruktade skogsbristen, likasom de ekonomiska faror, som en medgifven frihet uti ifrågavarande hänseende skulle medföra. Häruti instämde kommerskollegium. Under förklarande att icke ens skogsegarne funne rättighet att med engelska fartyg uppå lika vilkor som de svenska utskeppa trävaror komma att för dem medföra någon särdeles vinst och fördel, gjorde kollegium gällande, att, äfven om så skulle vara fallet, det ej vore förenligt med bergverkens, skeppsbyggeriernas och åtskilliga andra näringars framtida bestånd att än vidare uppmuntra »senare tiders mindre försigtigt beräknade och hastigt ökade trävaruexport», hvilken enligt kollegii uppgift hufvudsakligen skulle varit att tillskrifva de betydliga reqvisitioner af trävaror, som här i riket gjordes under den tid, då engelska skepp voro i anseende till politiska förhållanden förhindrade att anlöpa ryska, preussiska och norska hamnar. Kollegium påpekade härefter vigten deraf, att det af Gustaf II Adolf grundlagda och sedan under två sekler följda navigationssystemet, hvilket med den stadgade skilnaden emellan fri och ofri tull skapat en svensk handelsflotta, allt framgent bibehölles; och ansåg kollegium på grund af dessa och andra anmärkta förhållanden, att en förändring, hvarigenom den stadgade skilnaden i tullafgifter för trävaror, som utfördes med inhemska fartyg och med främmande upphörde, skulle leda ej blott till obotlig misshushållning med rikets öfverblifna skogar utan ock till förderf för gagneliga näringar, isynnerhet till förstöring af den aktiva handel och den sjelfständiga nationalsjöfart, som varit ett föremål för framfarne konungars omsorg och utgjorde frukten af deras på lång erfarenhet grundade visa anstalter och ändtligen till de kännbaraste lidanden för en stor myckenhet enskilda personer, hvilka tryggat sig vid bestämda och tid efter annan högtidligen bekräftade författningar.

Kommerskollegii sålunda afgifna yttrande gillades emellertid ej af presidenten i kollegiet A. N. Edelcrantz, utan afgaf han en vidlyftig reservation, som innehåller en skarp kritik af de grundsatser, som kollegium uti sitt utlåtande uttalat. Med hänvisning å den betydliga areal, som skogsmarken i Sverige intog, förklarade han farhågorna för skogsbrist ej förtjena det afseende, som tillades dem, desto mindre som i de norra provinserna redan afståndet till förbrukningsorterna försvårade en utförsel.

Olämpligt fann han, att utförsel af större bjelkar och masteträd, hvilka bäst betalades, skulle vara förbjuden. Meddeladt exportförbud beträffande vissa andra effekter såsom sparrar, ribbor, läckter, skeppsknän, tunnband, tunnbottnar, tunnstäfver och bark äfven af de allmännaste trädslag syntes honom likaledes ej vara af förhållandena i riket påkalladt; och anmärkte han derjemte, hurusom sådana bjelkar, hvaraf utförsel var tillåten, belades med en efter dimensionen ökad tull, hvarigenom vinsten af deras proportionelt lättare transport försvunne. Å utländska fartyg uppginge tullen ända till 6 riksdaler Hamburger banko för en bjelke, så att all konkurrens af köpare för export med främmande fartyg omöjliggjordes, hvilket vore så mycket mera ofördelaktigt, som svårigheten för de svenska fartygen att vid ankomst till engelsk hamn finna retourfrakt, medförde, att transportkostnaderna blefve synnerligen höga. Såsom bevis derå anfördes, hurusom enligt Stockholms grosshandelssocietets utlåtande afkastningen af en export delades i tre lika delar, hvaraf en åtginge till besättningens underhåll under resan m. m., den andra utgjorde fraktvinsten och den tredje varans inköpsvärde, hvilket sistnämnda blott till en ringa del, efter afdrag af försågningskostnader, utgifter för transporter, in- och utlastningar, kommissions- och provisionsarfvoden, magasinsafgifter m. m., komme skogsegaren till godo. Hvad särskildt vidkomme eken, förefölle det egendomligt, att dess bark, som i England betalades per

[1]) En nedsättning skedde genom kammar- och kommerskollegii kungörelse den 19 juli 1815.

tunna med 8 à 10 riksdaler banko, i rikets sydligaste län blott betingade ett pris af 43 skilling samma mynt, eller nära 5 skilling under det belopp, hvartill arbetskostnaden uppginge. Vidare påpekade han, att, om de svenska skeppsredarne fordrade bibehållande af exclusiva författningar i afseende å en bland rikets produkter, skogsegarne hade anledning påkalla tillämpning af likartade föreskrifter för andra varor såsom jern, enär, om bergshandteringen, för den händelse något dylikt åvägabragtes, skulle anses förfördelad, kunde lika litet det intrång, som bereddes skogshushållningen, anses berättigadt, och af alla dessa skäl påyrkade slutligen presidenten Edelcrantz ändring uti ett handelssystem, som, efter hvad han visade, blott af enskilda intressen godkändes.

Frågan om en förändring uti nu antydda syfte förevar äfven å riksdagen åren 1817 och 1818, men aflåtande af en skrifvelse derom till Kongl. Maj:t, hvilket af ridderskapet och adeln samt bondeståndet beslöts, godkändes ej af presteståndet samt borgareståndet. Emellertid lemnades enligt kongl. kungörelsen den 15 Juli 1818 tillåtelse för utländska fartyg att emot helfri tull utföra bjelkar och bräder.

Derefter utkom tulltaxa den 22 December 1818, enligt hvilken för varor, utskeppade med fartyg, som ej åtnjöte helfrihet, såsom förhållandet i allmänhet var med fartyg tillhörande utländingar, den i taxan utsatta tullen blott skulle förhöjas till dubbla beloppet, med undantag för sådana varor, hvilka ej voro belagda med högre afgift än 12 skilling af 100 riksdalers värde.

Omsider åvägabragtes en likställighet i afseende å afgifter emellan inhemska och utländska fartyg genom ingångna handelstraktater med utländska magter. Sålunda afslöts den 6 April 1826 med Storbrittanien dylik traktat, enligt hvilken af brittiska fartyg och för deruti medförda varor skulle utgå samma afgifter som af de inhemska. Traktater af temligen enahanda innehåll ingingos sedermera med Danmark den 30 November 1826, med Preussen den 14 April 1827 o. s. v.

Härmed var visserligen ett vigtigt steg taget till underlättande af handelsrörelsen med främmande länder, men ännu qvarstodo åtskilliga band å handelsfriheten. Till förädlingsindustriens uppmuntrande förefanns enligt 1818 års ofvanberörda tulltaxa exportförbud å oarbetadt björk- och bokvirke, bilade eller huggna bräder och plankor, ekvirke, enträ och enstafver, krumholts och hultar af ek och bok, huggna eller täljda läckter, årträn eller ämnen till åror, timmer af furu eller gran, som ej kunde anses för bjelkar, spiror eller sparrar, hvarförutom till ungskogens skyddande förekom stadgande, att sparrar eller ribbor af mindre tjocklek än 4 tum äfvensom runda trän mindre än 4 palm i omfattning icke skulle få utföras.

Trävaruutförseln, som af nu antydda förhållanden uti icke ringa mån hämmades, försvårades än ytterligare derigenom, att i England, hvarest svenskt virke sedan äldre tider tillbaka haft god afsättning, under början af innevarande århundrade tillkommo synnerligen höga afgifter å importerade trävaror [1]) med den påföljd, att deraf uppkom en icke obetydlig förminskning uti Englands handelsförbindelser med de olika länderna vid Östersjön. Början dermed skedde år 1809, då en ganska ansenlig förhöjning förekom af förut befintliga afgifter, och verkan deraf blef så mycket större, som samtidigt förklarades, att desamma icke vidare drabbade virke, som till England importerades från Canada och andra engelska besittningar i Norra Amerika. Afgifterna fördubblades för virke infördt från europeiska länder först år 1810 och stegrades sedermera år 1813 med 25 procent, hvarigenom desamma kommo att belöpa sig per läst till 3 pund 5 shilling.

Till hvilken grad under inflytande deraf samfärdseln i allmänhet emellan England och de olika länderna vid Östersjön förminskades, framgår deraf, att medan tontalet uppå de engelska skepp, som derifrån kommo till England, uppgick år 1809 till 428,000, detsamma utgjorde år 1814 den låga siffran af 242,000 och steg sedermera så föga, att år 1842 tontalet blott belöpte sig till 295,435. Värdet af den engelska exporten till Sverige, som år 1814 upptages till 511,818 pund, beräknades fem år senare icke högre än till 46,656 pund.

Den minskade handelsrörelsen kunde icke undgå attådraga sig uppmärksamhet, och man började alltmera inse, hurusom för Sverige och Norge, som förutom jern och trävaror hade få exportartiklar till betalning af de industrialster, som från England till dessa länder afskeppades, en lifligare handel icke vore möjlig, så länge införsel af skandinaviskt virke genom de höga afgifterna i England förhindrades. Med hänsyn härtill skedde också år 1821 en nedsättning af desamma från 3 pund 5 shilling till 2 pund 15 shilling, hvarjemte det amerikanska virket belades med en afgift af 10 shilling, allt per läst. Skilnaden var dock fortfarande tillräckligt stor för att nästan utestänga från engelska hamnar europeiskt virke. Det skall till och med hafva händt, att sådant virke först fraktats öfver Atlanten för att sedan under åtnjutande af det omförmälda skyddet omsider inkomma i Engelsk hamn. Att någon direkt import af skandinaviskt virke kunde ske, berodde endast deruppå, att man skattade detsamma högre än det amerikanska virket.

Inom England gjorde sig omsider gällande en förändrad uppfattning. Man erkände, att det ej kunde vara förenligt med en sund ekonomi att genom uppdrifna tullafgifter fördyra en så vigtig förnödenhetsvara som virke. Vid detta förhållande meddelades år 1842, efter det frågan derförinnan flera gånger förekommit inom parlamentet, förklarande af innehåll, att afgiften skulle per läst blott utgöra för bräder 32 shilling och för vanligt timmer 25 shilling med undantag för virke från de brittiska kolonierna, för hvilket erlades högst 2 shilling.

År 1851 bestämdes afgifterna per läst till 7 shilling 6 pences å fyrhugget timmer och 10 shilling för bräder. Ytterligare nedsättning till 1 à 2 shilling per läst egde rum år 1860, hvarefter i mars månad år 1866 förenämnda afgifter helt och hållet upphörde, så att importen af trävaror blef i allmänhet fri.

Äfven i Frankrike förekommo under första delen af innevarande århundrade vissa tullafgifter å trävaror. Den år 1865 emellan Sverige och Frankrike afslutade handelstraktaten medförde emellertid beträffande åtskilliga från Sverige till sistnämnda land införda skogseffekter, såsom bland annat bräder och plank, ett upphäfvande af deräförut lagda afgifter.

Å den svenska trävarurörelsen utöfvade nu omförmälda förändringar uti den utländska handelslagstiftningen ett icke ringa inflytande. Dermed samverkade äfven, att inom landet utförseltullarna å skilda slag af trävaror under medlet af innevarande århundrade blefvo ganska betydligt nedsatta och omsider helt och hållet upphörde. Enligt 1845 års taxa utgjorde tullen å

[1]) Se härom »A dictionary practical, theoretical and historical of Commerce and Commercial navigation» af J. R. M'Culloch London 1869 sid. 1387.

oarbetadt sågadt eller tillhugget alm-, ask-, bok-, björk- och ekvirke 15 procent, å otillhugget furu- och grantimmer eller sågblock 25 procent och å tillhugget ej specificeradt virke 10 procent, allt af det antagna värdet, för bjelkar och sparrar af mindre tjocklek än 5 tum midt på, 3 skilling per styck, ribbor, längre eller kortare, som bevisligen erhållits genom söndersågning af större timmer 9 skilling per tolft, ek- och bokved per famn 2 riksdaler allt banko o. s. v. Bräder och plankor af furu och gran voro tullfria.

Nyss omförmälda afgifter upptogos temligen oförändrade uti 1851 års tulltaxa, men uti 1857 års tulltaxa förekommer utförseltull blott för några få slag af trävaror. Här förmärkes äfven mer än förut en viss sträfvan att uti tullen hufvudsakligen finna ett medel emot öfverafverkning likasom emot en för landets invånare menlig utförsel af vissa mer än andra behöfliga skogseffekter, Med tull voro sålunda blott belagda oarbetadt, sågadt eller tillhugget virke af alm, ask, bok, björk och ek och andra ej specificerade trädslag, som växte inom landet, furu- och grantimmer af mindre än 10 tums diameter i lilländan äfvensom master, bogspröt, spiror, telegrafstolpar samt oborrade pumpträd, bandstakar, huggna eller täljda läckter, sparrar af furu och gran, samtlige af mindre tjocklek än 8 tum midt på äfvensom vissa slag af ved och årträd eller ämnen dertill.

I 1860 års tulltaxa förekom ej vidare för ved någon utförseltull, och begränsades densamma i afseende å otillhugget gran- och furutimmer till sådant, som hade mindre än 8,3 tums diameter i lilländan och, beträffande sparrar af furu och gran, till dem, som voro af mindre tjocklek än 6,6 tum midt på.

All tull för exporteradt virke upphörde emellertid med utfärdande af 1863 års tulltaxa.

En omedelbar följd af dessa vigtiga förändringar såväl inom den svenska som inom den utländska tullagstiftningen har varit, att den betydliga skilnad, som under föregående förhållanden funnits emellan träprisen här i Sverige och dem, som gällt i utlandet, numera i väsendtlig mån upphört, hvartill ytterligare bidragit, att i anseende till åtskilliga omständigheter transportkostnaderna för norrländskt virke mycket nedgått [1]).

Den här i landet skedda prisstegringen å skogseffekter har naturligen varit störst i de orter, der skogstillgångarne öfverstiga de lokala behofven, och tillfälle till större afsättning af trävaror förut ej förefunnits, hvarföre också Norrland i främsta rummet dragit fördel af de förändrade förhållandena. Sålunda förekom någon trävaruexport i denna del af riket under början af innevarande århundrade hufvudsakligen blott från Gefle.

Idkande af exporthandel i allmänhet, som vid sistberörda tid ej tillkom Söderhamn, Sundsvall [2]) med flera städer, har sedermera medgifvits alla norrländska sjöstäder, och för närvarande finnes till och med tillfälle att under vissa vilkor i landthamnar företaga inlastning af landets egna produkter för försändning till utlandet.

[1]) Fordom skedde utskeppningen deraf hufvudsakligen med norrländska fartyg, hvilka medhunno högst två resor om året till aflastningsplatserna i England och Frankrike och den öfriga delen af året lågo stilla. — [2]) Kommerskollegii kungörelse den 11 augusti 1812 utmärker, att Kongl. Maj:t, på framställning af borgareståndet vid 1809 och 1810 årens riksdag, förunnat Söderhamn, Hudiksvall, Sundsvall, Hernösand, Umeå, Luleå och Piteå, af hvilka städer de tre förstnämnda förut haft seglationsfrihet till orter inom Östersjön, rätt att i sina hamnar emottaga främmande nationers fartyg samt att idka handel på utländska hamnar i allmänhet.

Inflytandet af träets stegrade värde har äfven framträdt uti de för flottning af skogseffekter vidtagna anstalter, som tack vare den enskilda företagsamheten och de understöd, som dertill af statsmedel lemnats, mångenstädes uppstått.

Redan genom kongl. brefvet den 8 april 1811 stadgades, i likhet med hvad dessförinnan genom kongl. brefvet den 11 december 1809 för Vermland blifvit förordnadt, att landshöfdingarne i de län, der flottning uti strömmar och vattendrag vore öflig, skulle för de vattendrag, hvarest flott- och farleder förut varit och vara borde, i händelse af skeende tvister, genom utslag föreskrifva, vid hvilka tider, huruledes och med hvad vilkor flottningen finge utöfvas, så att då den, å ena sidan, ej obehörigen hindrades eller med oskäliga afgifter betungades, den, å andra sidan, icke heller komme att lända jord-, strand-, vattenverks- eller fiskeegare till skada; och skulle, i fall häremot felades, den lidande ega att för skadan söka sin ersättning samt derom tillita domaren, om den ej annorlunda kunde erhållas. Vidkommande sådana enskilda vattendrag, der flottning och farled förut icke varit och hvarest vid uppkommande rättegång jord- och strandegare icke heller kunde med stöd af lag och författning åläggas att sådan tillåta och öppen hålla, förklarades, att det berodde på öfverenskommelse med egarne till samma vattendrag, om och på hvad vilkor de till flottning och transport finge nyttjas.

Med stöd af nu omförmälda bref har Kongl. Maj:ts befallningshafvande medgifvit den, som bestridt kostnaderna, rättighet att under viss tid uppbära bestämd afgift för hvarje stycke flottgods, som i vattendraget framforslats. I afseende åter å sjelfva flottningsarbetet samt gäldandet af kostnader såväl derför, som för flottledens underhåll samt af ersättning för skador, som af flottningen förorsakats, har på särskilda ställen olika förfarits.

Vid en del flottleder har den person eller bolag, som bekostat strömrensningen, fått sig beviljad uteslutande rätt att under viss tid ensam ombesörja all flottning med skyldighet att likaledes ensam ansvara för alla dermed förenade kostnader emot åtnjutande af den afgift, som enligt fastställd taxa skolat af de flottande erläggas. Vid andra flottleder åter har denna taxe-afgift ansetts innefatta godtgörelse allenast för ränta och amortering å anläggningskostnaden och stundom äfven för underhållet, men öfriga kostnader deremot med det belopp, hvartill de i verkligheten uppgått, utdebiterats å de flottande i mån af det flottgods, som för en hvar af dem under året framforslats, och har sjelfva flottningsarbetet och utdebiteringen af deraf föranledda kostnader vid några bland dessa senare flottleder ombesörjts af strömrensningsbolaget, men på andra af de flottande sjelfva genom en af dem utsedd styrelse.

Nu gällande bestämmelser, enligt hvilka rättigheten till flottning i ett stort vattendrag torde få anses vara beroende på samtycke af strand- och vattenverksegare, hafva lagt väsendtliga hinder för ett begagnande af vattendragen för flottning af skogens alster. Äfven om skogsegarne hafva velat underkasta sig en hög betalning för erhållande af nyss omförmälda rättighet, har en ovilkorlig vägran å strandegarnes sida medfört, att skogar omkring vattendrag blifva utan användning. Ofta har inträffat, att den, som förvärfvat sig flottningsrätt, tillika betingat sig att ensam blifva i åtnjutande deraf, hvilket har omintetgjort all konkurrens i trävaruhandeln omkring vattendraget, så att skogsegaren, der han velat afyttra sin skog, nödgats åtnöja sig med

det pris, som innehafvaren af flottningsrätten funnit skäligt bestämma.

Oberoende af de svårigheter, som deremot uppställt sig, har, såsom ofvan antyddes, icke obetydligt uträttats för att göra vattendrag i skogrika trakter användbara för flottning. Till exempel å de utgifter, som dermed varit förbundna, må här anföras, hurusom enligt uppgift de minst 300 mil långa vattenvägar, som betjena den i Sundsvall och i trakten deromkring koncentrerade trävarurörelsen, lära vara upprensade med en kostnad af 8,000,000 kronor [1]).

För att visa trävaruhandelns utveckling bifogas tvenne bilagor litt. III a och b, upptagande exporten af trävaror för åren 1738—1809 samt 1810 till och med 1869, hvarvid är att bemärka, att under den först nämnda tidrymden, då Finland hörde till Sverige, trävaror, exporterade från städerna Åbo, Gamla Karleby, Helsingfors, Björneborg m. fl., i de lemnade sifferuppgifterna om rikets export inberäknats.

Bland olika trävaror intaga plankor och bräder främsta rummet, de der vid försäljningen ock torde lemnat den största behållningen. De förekommo under perioden 1738—1809 i handeln under fyra olika benämningar nämligen enkla bräder under 1 1/2 tums tjocklek, halfbottenbräder från 1 1/2 tum till 2 tum, helbottenbräder med 2 till 3 tums tjocklek samt furuplankor; längden vexlade från 14 till 24 fot.

Sammanställes plank- och brädexporten för åren 1740—1869, visar den sig i medeltal för hvart 10 år hafva utgjort:

1740—49	110,810	tolfter	
1750—59	104,013	»	
1760—69	138,342	»	
1770—79	153,346	»	
1780—89	180,796	»	
1790—99	167,237	»	
1800—09	211,615	»	
1810—19	174,555	»	
1820—29	213,001	»	
1830—39	338,111	»	
1840—49	585,060	»	
1850—59	1,155,316	»	
1860—69	2,225,559 [2])	»	eller

under dessa 130 år tillsammans 57,577,610 tolfter.

Under de första 10 åren efter år 1809, då Finland afträddes, nedgår visserligen exporten något, men stiger under åren 1820—1829 till samma belopp som närmast före 1809 och har sedermera oupphörligen ökats. Isynnerhet inträffar en sådan ökning på 1840-talet. Storartade ångsågar anläggas sedermera under följande årtionde (1850—1859) [3]) synnerligen i Norrland, der förut urskogarne mångenstädes ej kunnat tillgodogöras, enär anläggande af sågverk varit beroende af tillgången på vattenkraft. Exporten fördubblas under sistnämnde period, likasom äfven| perioden 1860—1869 visar en mot närmast föregående årtionde genom upprensning af flottningsleder och andra åtgärder till underlättande af virkesutdrifningen möjliggjord nära fördubblad export af plankor och bräder.

År 1861 uppgingo redan, enligt bil. IV, antalet ångsågar till 59, i allmänhet försedda med flera ramar, och af detta antal kommo 25 på Norrland. År 1869 funnos inom denna del af landet 48 sådane sågar, hvaraf 30 i Vesternorrlands län, och hade antalet således nära fördubblats under en tid af allenast 8 år. Antalet vattensågar utgjorde år 1821 enligt sistnämnda bilaga sammanlagdt 3,633, hvilket antal år 1861 eller fyratio år senare ökats till 4,933.

Att exporten af trävaror ett eller annat år nedgått har sin grund i då rådande mindre goda konjunkturer, otjenliga vintrar eller eljest ogynsamma förhållanden i afseende på virkets afverkning, utdrifning och flottning.

Bland betydande exportorter för trävaror förnämligast plankor och bräder märkas under åren 1738 och 1809 städerna Göteborg, Stockholm, Uddevalla, Vestervik, Kalmar, Visby och Gefle; så exporterades från den förstnämnda staden åren:

1701—1720	i	medeltal	13,031	tolfter	plank och bräder
1721—1740	»	»	18,704	»	d:o
1741—1760	»	»	26,613	»	d:o
1761—1780	»	»	26,162	»	d:o
1781—1800	»	»	28,619	»	d:o
1801—1820	»	»	36,804	»	d:o
1821—1840	»	»	77,072	»	d:o
1841—1860	»	»	202,418	»	d:o

Städerna Sundsvall och Söderhamn, som under föregående århundrade ej hade stapelstadsrätt — år 1815 utfördes nemligen de första trälasterna direkt till utrikes ort — innehafva numera jemte Gefle och Hernösand första rummen i afseende på trävaruhandeln, och dessa städer hafva densamma helt och hållet att tacka för sin hastiga tillväxt i afseende på folkmängd och välmåga.

Sedan äldre tider hafva England, Frankrike och Holland utgjort de stater, till hvilka de svenska trävarorna i synnerhet exporterats, men fältet för denna handel har städse utvidgats, så att svenskt trävirke numera afsättes och har efterfrågan i de flesta länder.

Plankor och bräder utgöra, som förut är nämndt, den förnämsta beståndsdelen i trävaruhandeln, och dernäst komma, bjelkar, sparrar, timmer, master, spiror m. m., hvarjemte från och med år 1837 brädstump (splitwood), från år 1847 jernvägssyllar (sleepers) och från år 1864 grufstolpar (pitprops) till större myckenhet börja att utföras. Hvad särskildt beträffar sistnämnda, för brytningen i de engelska stenkolsgrufvorna erforderliga artikel, utskeppades de första lasterna deraf från Göteborg redan år 1861, ehuru då ej särskildt i tullräkenskaperna upptagna.

I afseende på de i bilagorna III a och b angifna värdena må anmärkas, att dessa äro s. k. tullvärden, hvilka likväl torde hafva nära öfverensstämt med de i handeln gällande.

De olika myntslag, som under tiden 1738—1869 förekommit äro daler silfver- och kopparmynt, riksdaler specie, banco och riksmynt, och de i nämnda bilagor angifna myntsorterna äro upptagna för den tid, som de enligt tullräkenskaperna varit gällande.

I afseende på trävarumåttet må nämnas, att i handeln med trävaror, sedan densamma börjat att i större skala bedrifvas, i allmänhet ej användes tolft- eller styckeräkningen utan

[1]) Se vidare Nya Lagberedningens förslag till vattenrättsförordning med flere dermed sammanhängande författningar. Stockholm 1879. — [2]) Under åttaårs perioden 1870—77 exporterades i medeltal 4,460,269 tolfter årligen. — [3]) År 1855 den 8 augusti fastställde Kongl. Maj:t ordning för det första trävaruaktiebolaget, nämligen Korsnäs Sågverks-Aktiebolag med ett aktiekapital af 990,000 kr., i ändamål att vid Korsnäs egendom i Kopparbergs socken och län eller vid annan lämplig plats vid sjön Runn anlägga sågverk samt drifva annan trävarurörelse. Åren 1855—1866 fastställdes ordning för 10 trävaruaktiebolag, och åren 1867—1878 tillkommo 92 dylika.

i stället petersburgerstandard. Sålunda både befraktas och säljes skeppslaster af plankor och bräder eller i allmänhet sågadt virke, afsedt för någon brittisk hamn, efter petersburgerstandard *om 165 eng. kubikfot.* Till andra hamnar betingas frakten äfven efter detta mått, men lasten säljes per löpande fot. Samma mått användes äfven för andra trävaror än plankor och bräder, men under förändrad betydelse i anledning af olika stufningsförhållanden, så att 1 petersburgerstandard

timmer eller spiror antages till..... = 120 kubikfot.
bjelkar och sparrar..... = 150 »
grufstötter..... = 180 »

Taksticksämnen (lathwood), bräd- och plankstump (splitwood) m. m. köpas, befraktas och säljas per kubikfamn af 216 eng. kubikfot, takstickor per bundt.

Åfvenledes må, då förut blifvit meddeladt, hvilken betydelse tjärubränningen fordom intagit, lemnas uppgift på exporten af tjära för åren 1740—1809; densamma utgjorde nemligen i medeltal för hvart tionde år, som följer:

1740—49	64,526	tunnor
1750—59	77,659	»
1760—69	92,594	»
1770—79	96,483	»
1780—89	123,245	»
1790—99	129,049	»
1800—09	137,193	»

Man ser häraf, att denna export ökades i temligen jemn proportion för hvart tionde år, dock är att bemärka, att till denna utförsel Finland skattar med vid pass en tredjedel. Stockholm utgjorde den mest betydande exportorten jemte Vestervik, Visby och Kalmar samt i Finland: Gamla Karleby, Vasa och Uleåborg. För perioden 1857—1866 var exporten af tjära i årligt medeltal 192,824 centner eller cirka 64,274 tunnor.

Att märka är slutligen exporten af beck, aska, pottaska, enbär och jagtalster.

Beträffande beck var under perioden 1738—1747 totalexporten deraf: 115,510 tunnor. Densamma steg emot slutet af samma århundrade och belöpte sig åren 1792—1801 till 223,511 tunnor. Derefter har den nedgått, och upptages för åren 1857—1866 till 105,457 centner eller cirka 32,955 tunnor.

Af lös aska utfördes åren 1738—1747 Skʒ: 4,519. Sedermera inträffade deräa exportförbud, hvilket medförde att utskeppningen af calcinerad aska, som under åren 1738—1747 uppgick blott till Skʒ 24, derefter under perioden 1792—1801 steg till Skʒ 2,959. Bland exporterade varor under åren 1857—1866 förekommer ej aska under någon af nu uppgifna former.

Mera betydande var under medlet af förra seklet exporten af pottaska. Deraf utfördes nämligen under 1738—1747 Skʒ 89,774. För 1792—1801 uppgick densamma emellertid blott till Skʒ 182 $^1/_2$, och under tiden 1857—1866 skedde ingen utförsel af ifrågavarande artikel.

Enbär utfördes åren 1738—1747 till en sammanlagd qvantitet af 1,775 tunnor. En viss tillökning skedde sedermera, så att uppgiften för åren 1792—1801 lyder å 2,325 tunnor. Åren 1857—1866 hade denna artikel upphört att härifrån till utlandet exporteras.

Under 1700-talet var exporten af vilda djurs hudar temligen betydlig. För tiden 1738—1747 upptages såsom utfördt: 46 st. björnskinn, 25 st. elghudar, 2 st. filfras, 67 st. gråskinnsfoder, 124,200 st. gråverk, 264 timmer harskinn, 94 timmer hermelin, 235 st. loskinn, 2,986 st. mårdskinn, 1 st. blå räfskinn, 8 st. hvit räfskinn, 18,497 st. röd räfskinn, 4,132 renhudar och 147 vargskinn, hvarförutom förekom en utförsel af »ej specificerade beredda skinn» till ett sammanlagdt värde af 6,212 daler s:mt.

Härmed må jemföras exporten utaf förenämnda varor för åren 1792—1801 utgörande: 53 st. björnskinn, 81,452 st. gråverk, 987 timmer harskinn, 623 st. utterskinn, 5,020 röda räfskinn och 5,608 renhudar, 22 st. loskinn, 45 mårdskinn, 3 vargskinn äfvensom allehanda pelsverk till ett upptaget värde af 42,582 riksdaler. Större delen häraf kom emellertid från Finland. Bland de svenska provinserna var det hufvudsakligen Vermland, som bidrog till sist omförmälda export. Under åren 1857—1866 utfördes pelsverk till ett sammanlagdt värde af 210,420 kronor.

Skogsvetenskapens uppkomst och utveckling, samt skogsundervisningen.

Största delen af rikets ytvidd intages af egentlig skogsmark, d. v. s. sådan mark, som på grund af jordmånens och lägets beskaffenhet synes af naturen vara ämnad uteslutande till skogsbörd.

Våra förfäder funno enligt historiens vittnesbörd »framför sig ett land, på alla ställen beväxt med vilda och tjocka skogar, mera tjenligt för vilda djur än ett förnuftigt folk, hvars längtan och begär borde sträcka sig till en mildare lefnad; så var inga andra utvägar att tillgå än med eld och yxa bryta sig igenom dessa ohyfsade och obebodda parker; hvilken utsago så till namn som gagn Braut-Anund och Olof Trätälja besanna» [1]).

Med en ökad befolkning samt boskapsskötselns och åkerbrukets stigande utveckling blef skogens nedhuggande till byggnadsvirke och ved, äfvensom svedjandet en helt naturlig åtgärd. Med tillhjelp af svedjandet vanns ett bättre bete åt huskreaturen, och åkerns frukter skördades med minsta möjliga arbete. Under sådana förhållanden kunde naturligtvis ingen tanke uppstå på skötsel af dessa vidsträckta skogar. Först då den med de för handen varande kommunikationerna åtkomliga skogen i betänklig

[1]) Se Snorre Sturlessons ynglingasaga 37 och 46 Cap., åberopad i inledningen till stadsmajoren Anders Rosenstens »tankar om skogars skötsel af D:r C. B. Trozelius Sthlm 1752».

grad utglesnade och dess tillväxt tydligt syntes ej stå i jemnvigt med förbrukningen, började tankar på skogens besparing och vård framträda.

Bland samtliga trädslag egnades uppmärksamheten såväl från den enskildes som statens sida först åt de s. k. bärande träden, hvartill ek, bok, hassel, oxel, vildapel och hägg räknades. Dessa ansågos länge vara oumbärliga såväl för menniskans som husdjurens uppehälle. Redan Byggningabalken i Östgötalagen förbjuder svedjefall, der sådana träd växte. Munkarna, *som inkommo i riket från södra länder, der vegetabilier i allmänhet* och serdeles allehanda trädfrukter utgjorde och till en del ännu utgöra en väsentlig del af befolkningens födoämnen, antagas i hög grad hafva bidragit till spridande af kännedom inom landet om fruktträdens och de bärande trädens skötsel och vård [1]). I Uplandslagen Tjufvabalken förbjudes »all åverkan på äple och trägårdi annars».

Denna trädens omvårdnad bestod likväl mindre i någon egentligt skogsskötsel än i trädgårdsmästaregöromål, och inympning af bättre fruktsorter på vilda stammar var redan tidigt känd. Äfvenledes infördes efter hand många främmande trädslag hufvudsakligen i södra Sveriges trädgårdar och parker.

Först då vidsträckta marker i följd af jordmånens godhet blifvit uppodlade och skogarna med anledning deraf derstädes undanröjda, eller vissa trädslag för den uppblomstrande bruks-handteringen och skeppsbyggeriets oförhindrade utveckling befunnits nödvändiga, började bekymmer öfver skogarnas ohejdade nedhuggning å vissa orter inom landet allt högre låta höra sig. Dessa röster förklingade ej ohörda, utan funno genklang såväl hos rikets ständer som hos regeringen. Mandatet af den 28 februari 1558 påbjuder, att hassel ej må huggas, fällas, brytas eller barkas. Likaledes förbjudes i nyssberörda mandat och i patentet den 1 maj 1563 att fälla och barka ek samt andra bärande skogsträd. Johan III:s ordinantia den 7 april 1569 samt resolution d. 20 juni 1576 befaller att svedjeland ej må fällas, der ek står. Kongl. förbud om svedjande i bergslagerna utfärdades den 19 mars 1639. I Kongl. Maj:ts »Ordning och stadga öfver allehanda bärande skogsträd i riket och deras plantering» den 22 mars 1647 får ingen svensk man, »utom frelseman på sina arf- eller läns enskylte ägor», hugga bärande träd, utan pligte och plantera 2, å kronans parker 4, träd i det afverkades ställe [2]). I kongl. förordningen den 13 februari 1725 anbefalldes ek- och bokplantering i Göteborgs, Bohus och Elfsborgs län med Dalsland.

I kongl. förordningen om ek- och bokskogarne i riket den 10 januari 1746 gifvas äfven härutinnan skärpta bestämmelser, äfvensom i den af år 1734 § 32, hvarest står: »De på slättbygderna eller skoglösa hemman boende, skola vara förpligtigade, när och omkring sina hus, gärdesgårdar och utmarker i vissa linier och lunder plantera och nedsättja ek, bok, eller andra trän, såsom alm, lind, lönn, ask m. fl., som efter jordmånens beskaffenhet bäst växa kunna, hvilket af vederbörande beprövfes, då det sig gjöra låter, och plats finnes, samt dem till full växt upfreda och hägna, åtminstone 12 stycken på hvart matlag, *hvarje år*, deraf de framdeles i längden, så till löf som bränsle och virke, gagn och understöd hafva måge».

Äfven angående skötsel af och plantering å kronoskogarne i riket hade statsmagten redan tidigt lemnat föreskrifter.

I kongl. förklaringen den 5 april 1739 öfver 1734 års skogsordning säges angående kronoskogarnes behandling:

§ 3. »Det uti 4 § p. 1117 lämnade tilstånd, at efter föregången utsyning få bårttaga på cronoparkerne vindfällen, lågor, stubbar, grenar, och nederliggande ris, förstås på det sättet, at allenast den jägeribetjent, som öfver skogen hafver uppsikt, skal låta utlysa, det härads- eller sockneboarne, af hvad stånd de vara måtte, på visse dagar, då vinterföret är godt, och skogen så belägen, att det ej annan tid beqvämligen kan ske, hafva frihet, sig där infinna, och det til timber otjänlige vindfället, med mera odugeligt, borttaga, til sine hemmans och gårdars nödtorft och nytta, hvarvid de mäst skoglöse först böra hjälpas, och jägeri- eller skogsbetjänte, samt uppsyningsmännerne, hafva deruppå inseende.

Men derest uppå cronoparkerne några til timber och byggningsvirke tjänlige, kullfallne träd skulle finnas, som til publique behof ej pröfvas nödige, skola jägeri- och skogsbetjänte sådant landshöfdingen strax tillkänna gifva, som därom så föranstaltar, at de mäst nödige därmed hulpne blifva, och det emot en skälig och billig betalning. Börandes dock alle, som härtil varit vane och berättigade, at utan betalning utur skogen hämta sådana trän, jämväl hädanefter njuta samma förmån til godo: och de penningar, som för mistelig skog på cronoparkerne inflyta, användas til planteringars [1]) inrättande och befordrande, där de på cronoegor bäst inrättas kunna, hvarom landshöfdingarne hvar inom sin ort åligger, igenom vederbörande betjente, behörig försorg draga; och där, efter bepröfvande af häradsrätten, til något hemman och gård, af hvad natur det vara kan, eller til publique byggnad, oumgängeligen skulle behöfvas hjälp med byggningsvirke eller annat, och därtil ingen utväg vore uppå nära belägne skogar, så måge landshöfdingarne äfven, vid så fatte omständigher, emot betalning, tillåta hygge, efter skedd utsyning af vederbörande jägeribetjänte, i närvaro af de förordnade uppsyningsmän, af friskt, men föråldradt eller krokot virke, som icke eller finnes tjänligt til mast, spiror eller andra storvärksträn.

Af den mindre skogen i kärr och måssar, hvarest den allenast til gärdsle och stafver eller stör m. m. kan blifva nyttig, må sådant tilåtas för de skoglösa, utan betalning; dock at alt sådant ej gör skada eller hinder i något djurstånd och fågellekar, och så sparsamt att ingen parck förödes».

Angående planteringsskyldighet å enskildes skogar föreskrifver samma kongl. förklaring (§ 18) följande:

»Emedan all jordmån icke kan vara tjänlig til löfträns planterande; fördenskull på skoglöse orter och hemman, skal isynnerhet uppå utmarken, där den finnes, och löfträn ej vilja uppväxa, planteras eller sås andre och sådana träslag, som där kunna hafva sin fortkomst, och med jordmånen tjänligast äro: Men sedan, efter gjordt försök kan pröfvas, at intet slags trä där växa kan, vare då för den uti 32 § i skogsordningen föreskrifne plickten befriad; njute ock den åbo, som visar besyn-

[1]) Att likväl redan i äldsta tider vildt växande fruktträd funnits i landet kan slutas af Samson den fagres saga, hvarest står antecknadt att till kung Sigurds bröllop med Rafnborg icke allenast oxar slagtades, öl brygdes, utan ock i skogarne plockades päron och plommon samt andra vildt växande frukter. (Inledningen till stadsmajoren A. Rosenstens »tankar om skogars skötsel» af professor C. B. Trozelius. III uppl. 1771). — [2]) Se närmare kap. »om bärande träd» sid. 70.

[1]) Å allmänningarne föreskrifves i 6 § en liknande plantering, hvartill medel skulle inflyta för skogsprodukter, som åt utsyningsberättigade utstämplats. Äfven skulle enligt § 7 medel till skogsplantering inflyta ifrån de »stora skogar och ödemarker» genom upplåtande åt enskilde af odlingsbara ängsmarker.

nerlig flit med planterande, fram för andre, rättighet att undfå hjälp af allmänningarne och cronoparkerne til sine åboende hemmans nödtorft».

Af äldre författningar synes således att såväl löfskogen som barrskogen å orter, der den ansågs vara oumbärlig och ega något högre värde, från statsmagternas sida blifvit skyddade. Åt löfskogen måste man gifva större hägn och föreskrifva plantering dels på grund af dess i jemförelse med barrskogen mera inskränkta förekomst inom landet, dels emedan dess återväxt i många fall behöfver mera skyddas än barrskogens, hvilken senare å de talrika svedjeplatserna och kolhyggena ofta syntes ej obenäget uppkomma.

För att kunna följa skogsvetenskapens utveckling inom landet har synts lämpligt att i korthet omnämna de första från trycket utgifna skrifter inom skogshushållningen och derur återgifva hvad som inom samma vetenskap befunnits äfven i senare tider vara ändamålsenligt och giltigt.

De första förkämparne för införande af en ordnad hushållning med skogarna voro landets största vetenskapsmän. Den äldsta bok, som berör skogsträdens skötsel, är nedskrifven af den inom industriens område så verksamme

Jonas Ahlström: »Undervisning till almträds, ekars och vildapelträds planterande». (Stockholm 1727).

I England hade han tagit kännedom om almars plantering och behandling och meddelar derom följande: »De växa väl och hafva god trefnad i torr jord samt uppbringas och förökas på det sättet, att man gräfver om hösten på en lagom distance från ett sådant almträd något neder i jorden till att finna en del af dess rötter, af hvilka man skär ett stycke och lägger det i jorden, hvaraf, om det är till en fots längd, man om våren kan få 40—50 telningar eller uppväxter, dem man då skär från hvarandra, at litet af den gamla roten blir qvar vid hvarje telning, då man ock skär litet af toppen och sätter dem så i trädskolan. Nästa vår derefter, planteras de igen med en lagom distance mellan hvarandra, allt som de äro store till, och när de äro 4 år gamla, äro de i England gemenligen af två mans höjd och då planteras de till skugga för hus, gångar eller till en timberskog. Vill man betjena sig af dem till gångar eller alléer, så planteras de 16—20 fot från hvarandra, allt som man vill hafva skugga till, men skola de brukas till timber, måste man lemna en större distance emellan dem, att de ej hindra hvarannans växt, hvarvid observeras, att man årligen bör afskära de nedersta grenarna när in till stammen, dock att lemna en tillräcklig krona ofvantill, och alltefter som trädet skjuter sig i växten afskär man de nedersta grenarna, hvarigenom man drifver ett sådant timberträd till en mycket stor höjd, med en ren stam utan qvistar, uppå hvilket sätt sammaledes ekar och andra timberträd böra handteras; ty man ser uti skogarna att sjelfva naturen är benägen att ifrån sig kasta onödiga grenar, hvarföre, när man med arbete underhjelper, så lönar det mödan med tiden».

»Eketräd uppdragas af ållon, hvilka böra af trädet afplåckas vid Michel-Mässotiden, och hållas torra uti husen till våren, då de sättas på samma sätt som bönor, hvarvid man i acht tager en torr väderlek, ty elliest rottna de gjerna: nästa våren derefter kunna de planteras i trädskolan, hvarvid, när man dem nedsätter, litet både af toppen och roten afskäres och elliest med dem förfares likasom om almträd förmält är».

Angående planterandet af apelträd föreslår han odlade varieteters inympning på vildstammar.

I skogslitteraturen följer derefter ett ganska vidlyftigt arbete af R. Broocman: »En fullständig hushåldsbok» (Norrköping 1736).

I IV Afd. 12 Kap. redogöres ganska noga för träds plantering och särskildt för ympning, oculering och copulering.

I V Afd. »Om skogsväsendet», innehållande 9 Kap., utgöres första kap. af skogsordningen den 10 december 1734 i sin helhet. I denna senare äro skogarnes plågoris, svedjning, skogseld och åverkan mycket väl beaktade, och ganska skärpta bestämmelser gjorda deremot, äfvensom kontroller öfver dessas efterlefnad strängt påbjudna vederbörande landshöfdingar och skogstjenstemän.

I andra kap. föreligger det första försök till skogshushållningsplan, som kunnat spåras i litteraturen angående den svenska skogshushållningen. Framställningen deraf är följande:

»Förfarna och kloke hushållare hålla ej orådeligt att fördela sin skog i 30 delar, hvaraf the årligen ej huggit mer än $^1/_{30}$, om så behöfves, högst; låtandes alltid de träd stå orörda som till timmer, mastträd eller något annat nyttigt bruk äro tjenliga: och på sådant sätt kan en skog, som till sin omkrets är $^1/_2$ mil lång och $^1/_4$ mil bred vid pass underhålla ett hushåld med stängsel och vedbrand, och ther som väl bärande och froväxt skogsmark är gifva timmer rikeligen til gårdens bygnad, therför man ock finner, att äfven här i orten genom höga vederbörandes försichtiga anstalt härads- och sockenallmänningarna nästan på dylika sätt äro indelte, hvaraf fruchten och nyttan redan märkeligen rönes och lärer än märkeligare framdeles förspörjas och finnas». Dessutom redogör han för plantering af åtskilliga trädslag, samt intar äfven om alm, ek och vildapel, hvad förut angifvits ur J. Ahlströms skrift derom.

Sedan kongl. vetenskapsakademien stiftats 1739, förekomma bland dess förhandlingar och presidietal ganska genomförda afhandlingar om till skogsvetenskapen hörande frågor, och förslag till införande af en bättre skötsel och vård af landets skogar. Vi återfinna deraf

C. V. Cederhjelm: »Tal om vilda träds plantering i Sverige» (1740). Presidietal i K. Vet.-Akad.

Till en början lemnas en kort framställning af våra vanligare vilda skogsträds olika fordringar på jordmån och läge. »Hvad jordart hvarje träd betarfvar, skönjes granneligen, när man ransakar den, hvaruti de vildt växande bäst trifvas». Författaren har äfven iakttagit skogsträdens olika inverkan på hvarandra och särskildt det skadliga tryck, som granen utöfvar på tallen och andra trädslag, ehuru den rätta orsaken eller dess starka beskuggning blott framskymtar i hans framställning, under det en annan för sin egendomlighets skull anmärkningsvärd orsak mera bjert framhålles [1]).

[1]) Han anför med afseende härå följande: »Gran är såsom ulfven bland träden ty hvarest den rotar sig, utödar han andra skogsträd, undantagandes enen. Granen växer som ogräs å all slags jord. Orsaken hvarför de andra träd, hufvudsakligen tallen, utrotas af granen, vet jag ej vist att säga, innan ännu några års förfarenhet styrkt min gissning, at som det dambet hvaraf tallens kåttar fröas, något bittidare om våren mognar på granen än på tallen, och fördenskul fortare är tillreds att blåsas på tallens kåttar, innan dess eget hinner komma dit, så alstras deraf en art oäkta träd, som kallades gårtall, odugeligt till allt annat än ved, och dess fröalster tomt». Man hade nemligen redan länge iakttagit, att ej alla tallar voro lika kärnfulla och de sämsta kallades gårtallar och ansågos vara en serskild art eller varietetet. Linné visade sedan att denna olikhet endast berodde på skiljaktig jordmån och läge. Cederhjelm fortsätter: »men det är sannt at våra furuskogar således troppevis försvunnit; at granens vidsträckte rötter uppsluka den

»Alm, lind, flädder och syringa äro i vår nordiska belägenhet den olyckan underkastade, att deras frön hitintills sällan mognat; är fördenskull det bästa sätt jag funnit till deras fortplantning, att man antingen förlägger de utur rötterna och lägsta stammen framskymtande telningar (afläggare) eller ock, i fall det ej är tillräckligt, att man då vadeltiden (saftiden) afsågar den i jorden rotade frodväxta stammen tätt utmed jorden». —

»Pilqvistar fästa rot utan vidare konst om de allenast i behaglig mark vårtiden nedstickas med sitt skott.» —

»Eken finner hos enebusken sin näring ock skygd under hetta, köld och boskapsbete, enär planteraren midt i busken med en stör gör ett litet hål uti den derstädes mest alltid befintliga löse jorden, deruti nedsläpper ett eller tu mogne ollon och låter sedan växa efter behag, hvilket mycket sällan misslyckas.» — —

»Inga frön böra hämtas från träd, som äro för unga, för gamla eller vanskapliga, utan af frodväxta, raka och mogna träd, ty det som i sin natur är ofullkomligt kan icke alstra något fullkomligt. Inga frö hämtas, förrän de äro mogna, hvilket igenkännes, enär man efterser, huru deras skapnad och färg är, när frukten af mognad affaller».

»En försigtig planterare vågar intet fröet vid en bittida kommande höst i jorden, utan strör sina mogna, af trädet plåckade frö och kärnar, såsom de äro, uti träkäril, hvarftals med sand, och ställer det på sådant ställe at de af en måttelig vinterköld måge fullmogna och bären halfrutna. Men för allting icke uti fuktiga och våta källare. Tallens och alens kåttar hängas vid sina stjelkar bundna på käppar, öfver något slätt bräde eller släde, dit möss och råttor icke komma kunna, så at de mogna kåttarna af kölden måge öpnas, och det lilla nederfallna frö efter hand i måssa förvaras». — — »Många ej fyllest mogna frö fullkomnas i sanden; men skulle något gro, så skadar det icke: det griper så mycket förr rot, när det oskadt utströs».

Beträffande anläggandet af frösängar samt plantornas omskolning eller omedelbara utflytning å skogsmarken, anföres följande: »Enär man hösten tilförene til hvarje trädeslag uppgrafvit sängar af omrörde jordblandning och belägenhet och samlat mogit frö; när man vintertiden på sängen fört en tilräckelig myckenhet rutit trä och löf af sådan art, som man plantera vil; då passar man tiden om våren, enär all tjälen är utur jorden, och solen torkat en tunn skårpa, at man med krattan brukar den lös, drager ränder derutinnan högst 4 tum från hvarannan, strör fröet deruti, lägger måssa derofvanpå, hvilken fästes med tunt deröfver sållad jord eller sand, som genom vatnandet med måssan sig förbinder, och hindrar, at den af vädret ej bortföras kan. I skogar, hvarest ingen lösbrukar jorden, har den allvise skaparen ordnat måssan, hvaruti det på äfventyr fallande fröet sig fästa kan, och finna skygd för sol och blåst, samt en lagom jämn vätska. I afsvedjad mark emottager den lösa askan alt deri fallande frö, hälst björkens, om sådana stå så nära intil, at det dit blåsa kan, och då är måssan aldeles umbärlig». — —

»Åt de trädarter, som genom förläggningar (afläggare) idkas, reder man väl likaledes sängar, men som man ej deruti sår deras frö, så löser man fogeligen de förlagde telningarne ifrån stammen, sedan man finner dem hafva tagit rot, först om våren, blöter dem uti dyngevatten, och sätter dem i sängarne radetals, ej så tätt som de sådde frön, utan så tätt, hvardera slaget äskar. Lind och syringer betarfva ej så stora rötter som alm». — —

»Första och andra året betarfvas ej annan skötsel för dessa små telningar, än at de vaktas för öfverflödig väta och för sträng heta, medelst diken, vatnande och buskars föreskyggande».

Tredje sommaren begynner man at låssa jorden kring rötterne, om våren, midsommaren och hösten, innan bladen fällas, med et smalt jern i stället för skyffel: då strör man ock mera jord deruppå, så at de rötter, som blifvit bare, måge åter betäckas: då begynner man ock om våren ända intil midsommaren, ej allenast afskära och klämma alla qvistar och ögon, eller qvistämnen, som skjuta på sidorna, utan ock afplåcka alla blad utom de i toppen växande, men efter midsommaren sker det icke, i fall man ej vil äfventyra, at en sträng derpå följande vinter förbränner alla frodväxta skott. Detta fullföljes, intil dess stammen vunnit den åstundade höjden. Enär telningarna blifvit för stora, at stå så tätt tilsammans, som de äro utsådde, kunna de antingen utgalras och åter utsättas eller ock allesammans omplanteras». — —

En högst beaktansvärd framställning om skogarnas skötsel och stora ekonomiska värde, hvars författare, på samma gång han i bjerta ordalag skildrar den vanhäfd, hvari de svenska skogarna i förra hälften af 1700-talet stodo, dock ej vill från afverkning fridlysa dem, utan tvärtom anser en med förståndig skötsel förenad klok användning af skogarna såsom en lifsfråga för landet, är Ulrik Rudenschölds »tal om skogarnes nyttjande och vård»; presidietal uti K. Vet.-Akad. den 16 juli 1748.

Orsakerna till skogarnas iakttagna minskning skildras af honom på följande sätt: »Svedjandet, utan at upodla ny åker och äng: balkhygget, hvarmed andra länders sågar i långlig tid för detta blifvit underhållne: äfven det ödsamma sågandet, som inrikes nu på några år så ansenligt tilltagit: handelen med läckter och andra likasom i deras barndom stående ämnen: skånska ek- och bokskogarnes omåtteliga användande til klappholts, glasbruk och råaska: de unga och jämväl mogna barrträdens blekande til tjärubränneri, hvarvid allenast 3 à 4 alnar af trädet blifvit nyttjade: de af oförsigtighet upkomna, ja ock mångenstädes med flit anställde skogseldar: de öfverflödiga och kortåldrige hus- och brobyggnader af trä: gärdesgårdar af trä, der sten i öfverflödighet finnes, och månget storverksträds nyttjande til pärtor, der talg och rofolja ymnigt kunde fås: detta alt och flera dylika missbruk hafva redan gjort många trakter i riket skoglöse. Riket har utom dess mäst kännas vid en stor afsaknad derigenom, at man icke dragit af skogen all den vinst, som ske kunnat, utan merändels nyttjat den til et enda bruk, då man med litet mera omtanka och omak kunnat hämta åtskilliga vinster af et och samma träd». — — »Jag ärnar allenast för efterdöme företaga mig et enda af hvardera sorten, löfträd och barrträd, nämligen björken och furun, och visa huruledes de hittills blifvit nyttjade, samt huru de borde och kunde bättre användas». För björkskogen vet han att anföra 12 särskilda förädlingssätt. Bladverket användes till löftägt — genom att tätt intill stammen afstöta qvistarna, men ej, som öfligt var, nedhugga hela trädet — samt till färgning af gult. »Näfvern tjenar til täckning på hus och många flera behof. Man kan deraf tillverka den finaste kimrök, til svärta för boktryckerier

bästa saften från andra träd; at granens buskiga grenar hindra dess grannar från deras omträngde sol och väder».

och målerier: jämväl ock den nyttiga ryssoljan, hvartil man dock först och främst bör använda den näfver, jämte barken, som öfver alt i skogarne finnes i största öfverflöd på de af ålder til löftägt nedfälde eller omkullblåste björkar, hvilkas näfver aldrasist förrutnar».

»Man har på tvänne ställen i riket gjordt härmed en början, men det synes nödigt, att en noga undervisning om detta arbete göres allmän, på det nyttan må komma många til godo, och denna nödiga oljan ej längre hämtas från en ort, som derigenom vunnit stora medel, och ej äger dertill större tilfälle, än Sverige. Barken nyttjas vid garfverier, fast han ej kommer emot ekbarken. Björksvamp nyttjas i stället för sköre; björklaken till vinberedning; stammen och grenarna till allehanda slöjdarbeten samt till ved, kol och aska».

Som björkveden, hvilken vid denna tidpunkt kom till Stockholm hufvudsakligen på vedskutor från Finnland, enligt Rudenschölds förmenande snart nalkades sitt slut å trakter, hvarifrån det med de brukliga transportmedlen lönade mödan att nedforsla den till kusten, föreslår han: »att invånarna i Finnland böra uppmuntras att nyttja de talrika strömmarna och vattendragen till veds och annat virkes nedskaffande antingen genom flottor, eller ock att vedträden blott kastas i vattnet, som sedan för dem med sig ner till hafvet. Veden kan förmodligen derigenom bringas til sit forna pris igen, och detta blifva et indrägtigt, lätt och beständigt näringsmedel för många aflägsna inbyggare, isynerhet om denna inrättning börjas med en rätt hushållning, antingen genom skogens afdelning i vissa trakter, eller det, som mig synes bättre, genom utgallrande eller blädande. En sådan flottning har, så vida mig veterligt är, tilförene icke blifvit här i riket verkställdt, mer än på Dalelfven för Stora Kopparbergets behof». — — —

»Askan kan blifva et mera allmänt och indrägtigt näringsmedel, ej allenast genom den nyttan, som den gemena askan gör vid väfvars bykande och blekning, — utan mäst i anseende til potaskan, (som kan användas i stället för soda), och hvaraf behofvet härtils varit ansenligt, men stiger ännu dagligen högre med handaslögderna, hvaraf en myckenhet icke kan henne umbära».

»För åren 1741—1744 har ifrån Blekinge, Halland och Skåne blifvit utskeppadt något af raffinerad, men mestendels gemen aska til 32,704 Skeppund».

»Deremot har från Östersjön och Hamburg inkommit under samma åren 309 Sk℔ calcinerad aska. Den förra har då gullit 9 à 10 dal. smt, men den senare 140 à 160 dal. smt Sk℔. En sådan förvänd hushållning har bragt Hans Kongl. Maj:t at nyligen förhöja tullen på den utgående askan, och förmodeligen lärer hon med tiden till utskeppning blifva alldeles förbjuden, så snart askans luttrande och lutsaltets renande här hunnit i bättre stånd».

Angående tillgodogörandet af de vidsträckta furuskogarna anför han: »Jag stadnar i förundran, hvi man hitintils ej tänkt uppå at nyttja den ymniga kådan, som furu och tall samt granen årligen oss tillbjuda; åtminstone på ställen ärnade til svedjeland, der träden förut, utan afsaknad, hade uti åtskilliga års tid kunnat likasom åderlåtas». — »Man hade dessutom af den orena kådan kunnat bränna bek, på det intet deraf må förspillas». — »Det är troligt att terpentin äfven kan tillverkas utaf den tunna och klara kådan, som först om våren rinner utur våra tallar och isynnerhet granar». —

Han uppgifver att under de 7 åren 1738—44 utskeppningen af tjära årligen i medeltal stigit till 52,149 t:nr och af beck till 10,265 t:nr [1]).

Afven sågverksrörelsens betydelse för landet uppfattas af Rudenschöld. Redan från början af 1700-talet var denna industri i starkt tilltagande, ehuru statsmagterna på grund af det inom landet gängse föreställningssättet om en snart förestående skogsbrist höllo vissa inskränkningar uti de särskilda sågarnas afverkningsbelopp för nödvändiga. Bergshandteringen ansågs i allmänhet som landets förnämsta näringskälla.

Rudenschöld är den förste, som synes vilja nedlägga en protest mot denna åsigt och framställer derför beräkningar för att utröna, huruvida skogen lemnar största nettobehållning i form af kol, använda till jernhandteringen, eller som försågade plank och bräder. Hans åsigter derom äro af högsta intresse och bebåda senare tiders erfarenhet.

»Skogens afkomster, säger han, bestå förnämligast uti master spiror, plankor, bräder, läkter, sparrar, bjelkar, tjära, beck, harts näfver och virke för en myckenhet handaslögder; de äro högt at skattas ej allenast i anseende dertil, at de, genom en rätt hushållning kunna blifva i längden varaktiga och ouphörlige, och äro således bättre än demantberg och de ädlaste malmer, som dageligen minskas och utödas, och beror på en oviss förhoppning, om andra strek i stället upptäckas; utan ock emedan de äga i handelen företräde för många andra, ja ock dyrbarare varor. De äro de tjänligaste til at underhålla sjöfarten, i det de kunna med fördel afsättas på alla orter, så at när man ingen utväg vet för andra laddningar, behöfva skeppen likväl icke ligga stilla, eller gå barlastade, när man har bräder och andra trävaror at tilgå».

»Af hvad vigt bräde-handeln är för riket har jag redan något sagt; detta kan vidare intagas af de utskeppade brädernas antal, som efter taget medium för 7 år, nemligen från och med 1738 till och med 1744 sig bestigit til 125,587 tolfter årligen, men isynnerhet af följande uträkning och jämförelse mellan bräde- och jernhandelen».

»1,000 tolfter bräder göra riket i handel och vandel nästan lika nytta och vinning som 1,000 Sk℔ jern».

»Till 1,000 tolfter bräder fordras, efter 4 à 5 bräder på sågstocken, 2,500 stockar i lindrig räkning».

»Af hvarje träd kan räknas i det minsta 2 sågstocklängder, så at til ofvannämde qvantum bräder måste huggas 1,250 friska träd».

»När marken är sådan, at kolskog räknas tilväxter på 30 år, så kan man på förslag utsätta, at ett sågtimmerträd är tjänligast att fällas efter 80 à 90 [2]) års växt, och så vidare i proportion af mark och jordmån».

»Om på sådant och någorlunda jämt lände, hvarest god gran- och talskog växer, man brukar blädning, så at när det mogna

---

[1]) I anmärkningarne till stadsmajoren And. Rosenstens »tankar om skogars skötsel» (1752) beräknar Prof. Trozelius, att »årligen omkring 50,000 t:nr tjära utskeppas från Österbotten. Till hvar tunna åtgår, efter allmänna tjärutilverkningssättet 64 stockar, som gör en summa af 3,200,000 går- eller furutallar, som här till tjära fällas hvart år». — [2]) Denna korta omloppstid ansågs inom landet vid denna tid vara den ekonomiskt riktigaste. Man var likväl ej okunnig om, att träden hunno en vida högre ålder, hvilket synes af samma författares yttrande »Jag har tilförene haft tilfälle at här upgifva mina anmärkningar öfver furuträdens ålder i Finland, som går något öfver 300 år. Seder-

trädet är borthuggit, de yngre få stå qvar i deras växt och efter deras mognad utblädas; så synes det ej vara för mycket, at efterhand uttaga 300 timmerträd på et tunneland sådan jord och så i proportion på sämre; emedan hvart träd då har en rymd af 46 qvadratalnar til dess närings saft».

»Af 300 träd, eller 600 sågtimmer fås, efter nyss gjorde calculation, 250 tolfter bräder, hvarpå rikets vinst kan räknas, à 40 dal. tolften, 10,000 dal. K:mt, hvilket dock är lindrigt tagit, emedan half-bottn-bräder säljas nu förtiden i Portugal till 42 dal. 30 öre K:mt tolften».

»Deremot på et Tld brukadt på kolskog uti lika lände, kan räknas i det högsta på 30 års tid 60 à 70 stafrum ved, eller 80 läster kol, hvarmed 20 Sk℔ jern kunna utsmältas och smidas, gör altså hela producten af et tld på 90 år 60 Sk℔ stångjern, som kan räknas i värde till vid pass 3,000 dal. K:mt».

»Således utfår man på lika god tid 7,000 dal. K:mt mera af tunnelandet genom sågning än genom kolning. Härvid har jag icke räknat de olika större omkostnader, som medelst grufve-, hytte- och hammararbeten göras på jernet än på bräderna, emedan desse penningar blifva qvar i landet, och en myckenhet människor vinna derigenom sin föda. Man kunde härvid anföra, at jämväl et stort antal af folk hafver sin näring utaf brädernes utförsel och försäljning: men min tanka vid denna jämförelse har aldeles icke varit att förringa jernet. Det är en afgjord sak, at denna är den nödigaste och nyttigaste af alla metaller och Sveriges förnämsta styrka. Bägge dessa handteringar kunna ju bestå, utan at vara hvarannan i vägen; de idkas merändels på särskilda orter; dessutom är timmerskogen mindre tjenlig til kolning, och om sågbruk skola kunna underhållas i bergslagen, så måste de grofva trädens utgallring tillika brukas. Hvad jag härmed egentligen velat påminna, är, at om man å ena sidan bör vårda kolskogarna för den nödiga jern-tillverkningens bestånd i längden, så har man å den andra ej mindre orsak, at ömt och försigtigt häfda de skogar, som kunna nyttjas til handel och sjöfart, och på det högsta tilse, huru aflägsne skogar måge kunna genom flottningar göras dertil gagneliga, på hvilka intet svedjande bör tillstädjas».

»Tiden och mitt föresatta ämne tillåta nu ej at handla om sågbrukens antal, och huru det svarar emot tilgången på skog: jag har endast velat påminna, huru angeläget det är, at sågverken varda förbättrade och inrättade med fina blad».

»Det är med uträkning visadt, at när man af en tolft 6 alnars sågstockar, fått vid de grofva sågarna allenast $7^1/_2$ tolfter bräder; har deremot med de fina sågbladen deraf vunnits 9 à 15 tolfter, begge sorterna af 9 tums bredd; och när de förre, räknade til 3 dal. S:mt tolften de bäste, och mindre i proportion för vrakbräderne, ej stigit til mer än 14 dal. S:mt; hafva de senare efter tagit medium, sålts till 22 dal. 12 öre dito mynt, hvilket gör en skilnad af 8 dal. 12 öre S:mt, som igenom sågspån och de flera fallande vrakbräderna vid grofva sågningen förlorats; häraf följer, at utur $6818^2/_{12}$ tolfter sågstockar kan med fina blad sågas lika mycket, som med grofva blad utur 10,000 tolfter, som är nästan en tredjedel mera. Om nu i Sverige och Finland årligen uppsågats 100,000 tolfter sågstockar, hvilket är troligt, så har riket förlorat genom det gamla sågningssättet inemot $6^1/_2$ t:a guld årligen; men när härtill läggas de lägre pris, som fås för grofbladig tillverkning, i anseende dertil at den är svårare at höflas jämn, samt den skada dessa bräder ofta taga under förseln medelst släpande i sanden, stiger förlusten än högre. Denna förlust har påstådt i många år, fastän i senare åren några finbladige sågar blifvit anlagde» — — — »Men hvartil tjäna förslag til nya eller bättre näringar, om man ej tillika kan göra sig säker om deras bestånd i längden. Vi hafva önskliga förordningar och lagar om skogens vård och fredande, men handhafvandet saknas». — »Om ingen utväg ännu gifves at häfva denna svårigheten, så böra åtminstone medel påtänkas, til at göra landtmannen sielf angelägen om skogens vårdande». — »Hade hvar och en haft sin afskilda del i skog och mark, hade de förmodligen med mera ömhet skött den, för sit och efterkommandernes bäste. Således blifver efter min tanka, en oundgänglig sak, som intet dröjsmål tål, at skogarna öfver hela riket varda delade hemmanen emellan». — »Om nu kronan delar med dem, och tilägnar dem så mycken skog och mark, som svarar emot deras skatt och behof, och hvad andra lika skattlagda hemman äga; hvad orätt sker då dem? De kunna icke heller nyttja mer än en eller annan mils skog, så framt lagen om svedjor blifver handhafd. Men på det sättet varder kronan med rätta åter ägare af all den mark, som blifver öfrig. Der kan hon sedan lemna frihet till nybyggen, eller ock låta der skogen fredlysas till at bära master och andra storverksträd, för hennes eget behof, eller föryttrande åt andra».

»Sedan en sådan allmän delning för sig gått blifver lika nödigt, at almänt påbjudes, hvarest skogarne användas til kolning eller vedbrand, at de, efter markens växtlighet, måtte afdelas i vissa jämngoda trakter, 30, 40, eller flera, med alvarsamt förbud, at afhugga mer än en af dessa delar i sänder, och följa så i ordningen in til den sista, på det den första emellertid må hafva hunnit at åter uppväxa och blifva brukbar; dock at de deribland befintliga storverksträd måtte skonas, til dess de nådt sin rätta mognad[1]), då de ej längre stå sig til godo, och lika så litet böra sparas, som de i förtid bordt tillgripas. På detta sättet kan en skog evärdeligen blifva uti lika stånd, hvarå vedermälen gifvas i Frankrike och flerestädes ifrån några mansåldrar tilbaka; men skogar, som bära sågtimmer nytjas och förvaras bäst genom blädning eller utgallring».

»Vidare och utom hvad lagen och skogsordningarna påbjuda om svedjandet, synes nödigt, at äfven den anstalt dervid fogas, at intet annat får brännas, än qvistarne af de nedhuggna träden och buskar. Dessa äro tillräcklige at afbränna måssan och göra marken mottaglig för et eller annat säde». — »Många medel finnas til sparande och hägnande af de skogar, som riket ännu har i behåll: men jag vänder mig til de orter, som redan äro mycket skoglöse, såsom Vestergötland, Halland, Blekinge, Östergötland, Nerike, Västmanland, Upland, Gottland och Öland. De förtjena en ännu ömmare omsorg och kunna ej hjelpas, utan

mera har jag räknat 420 år på en furu uti Nyeds socken i Wärmeland, och kan hända at äldre furor ännu finnas. Det vore nödigt, at på åtskilliga orter i riket gåfves aktning derpå, jämväl huru lång tid furuträden växa i höjden. Jag har märkt att alla träd hafva sin vissa tid att göra årsskotten; när den är til ända, slår sig likasom en knut på ändan af hvarje qvist och sedan växer trädet på tjockleken, så länge det står grönt, fast det ock skulle rutna i kärnan. Saften som stiger årligen upp i stammen om våren, starknar om sommaren. samt öker ett nytt hvarf på tjockleken innan vintern.»

[1]) Den ålder, träden dervid ansågos böra erhålla, omförmäles sålunda: »Inom 10 à 15 år kunna björk, al, asp, lönn och lind blifva nyttiga til vedbrand; pil, vide och hassel inom kortare tid; ask behöfver 30 och alm 50 och flera år til at vara dugeligt verke; men ek, bok och furu fordra väl 200 år och derutöfver. Man måste länge vänta på dessa sista, men de löna och bäst mödan.»

tillräckliga mått till en allmän skogsplantering. Gagneliga påbud äro tid efter annan utfärdade om uppdragandet af ek, bok och andra fruktbärande träd, och voro önskeligt, at de noga verkställes; men om barrskogens fortplantande af frö och kärna har jag ej funnit något vara stadgadt, fastän dessa träd synas ej mindre nödiga, och på annat sätt ganska sent vinnas, hälst de icke skjuta telningar af rötterna, såsom löfskogen, hvilken ofta, blott genom inhägnande, inom en kort tid kan återväxa. I bägge dessa stycken saknas kunskap hos de fläste, fastän den icke synes fordra särdeles konst. Det lättaste och säkraste af hvad jag derom hört och läsit är, at ek- och bokållon sättas i enebuskar, som bäst skydda dem för kölden och kreaturens tand, til dess de äro utom all fara, då de sedan draga all musten åt sig och tillika utrota dessa sina fostermödrar. Til annan löf- och barrskogs plantering fordras ej heller någon gödd och upröjd mark, det gör tilfyllest, at den antingen en gång plöges, eller med hackor der och hvar upphugges imellan buskarne, hvilka i de första åren äro nödiga til plantornas skygd, både för solhetta och kalla väder. Sedan sås deruti frö af allehanda slag, då man lätteligen får röna hvilka träd i hvar och en jord äro trefligast; ty hvart slags jord är tjänlig för något slags träd. Utan stängsel behöfva de sedan ingen särdeles skötsel».

»Det vore önskligt, at man på skoglösa orter snart och på en gång öfverallt började att anlägga barr- och löfskogshagar vid hvarje by och hemman».

»Det är så mycket nödigare att våra skoglösa länder snart börja med återplanteringar, som de utom tilgång på skog til bygnad, bränsle- och åkerredskap, icke kunna blifva mera bebodda än de nu äro, men stå äfven i fara at förfalla uti större vanhäfd och ändteligen ödesmål. Vi kunna spegla oss i Spanien».

Derefter följer en beskrifning på detta land, hurusom det genom en verklig skogsskötling oaktadt sitt fördelaktiga klimatiska läge gått ofantligt tillbaka i välmagt och odling. Äfven lemnas en noggrann beskrifning efter franskt mönster på ekskogens skötsel som lågskog i och för beredande af ekbark till garfverierna.

Af gällande författningar och här i utdrag meddelade äldre skrifter om skogsväsendet framgår, att vid början af 1740-talet föreskrifter och förslag till skogarnes bättre vårdande inom landet hufvudsakligen gällt löfskogarnes skötsel och behandling. Ekens förminskning motsågs med stor farhåga på grund af dess oumbärlighet för de ganska storartade skeppsbyggnadsföretag, som vid denna tid[1]) förefunnos inom landet, och föreskrifterna om ekskogarnes behandling ooch återplantering voro äfven inom lagstiftningens område ganska stränga. Landets rika tillgång på barrskog gjorde att den ganska betydliga afverkningen deraf ej framkallade så stora bekymmer utom i bergslagerna för bruksdriftens skull. Rudenschöld var den förste som klart framhåller dessa skogars stora värde och framlägger förslag till deras bättre skötsel, enär öfverafverkning[2]) tycktes ega rum.

Stödd på samma åsigter om barrskogarnes ekonomiska betydelse, nedskref Linné en kort men klarfattlig afhandling om dessa skogars skötsel.

[1]) »Ifrån och med år 1743 till och med år 1747, och således inom 4 år, äro til nyttjande uti utrikes sjöfart 380 st. öfverlästige och 334 st. underlästige fartyg här i riket blefne byggde. Med öfverlästige fartyg förstås de, som hålla 50 läster ellsr derutöfver. De förras lästetal tilsammans stiger, efter mätebreven til 35,299 läster, som gör efter et medium. vid pass 93 läster på hvart och ett. De senares lästetal utgjorde 7339, och således 22 läster på hvart fartyg.» — (Rudenschöld: »Om skogarnes nytjande och vård.»

Då denna är den första mera utarbetade framställning om barrskogarnes skötsel, som lemnat svenska pressen, och den store mannens ord inom botanikens alla grenar gällt som ett rättesnöre för senare forskningar och detta äfven varit fallet inom skogsvetenskapens område, införes här i sin helhet

Carl Linnæi »handling om skogars plantering», i Kongl. Vet.-Akad:s handlingar år 1748.

»I Sverige äro tre slags trä de allmännaste, och alltså lättast hos oss att fortkomma på den magraste och torraste jord, der intet annat trä trifvas kan, nämligen: tall, gran och björk; dock af dessa äro tall och gran de förnämligaste och mäste».

»Vid dessas sående, är förnämligast tre ting at märka, nämligen: fröens samling, sättet at det utså, och jorden, på hvilken de böra utsås».

»Frön samlas om vårtiden af kottarna, ty den frukt, som växer i år, mognar icke förr än nästa år. Granens frö släppas uti Martii månad; då dagsmejan efter vintern begynner verka, uppspärra grankottarna med sina fjäll, hafvandes under hvarje fjäll tvenne frön, som äro fästade vid en liten hinna, med hvilken de af vädret drifvas. Ty bör man i mars månad låta afhämta friska grankottar utaf träden, lägga dem på lakan i et varmt rum, eller ock kasta dem i ugnen efter bakningen; dock sedan det blifvit der så svalt, at en människa kan bärga sig derinne, då uppspärra grankottarne i ugnen med sina fjäll, innom dygnet; men de, som ligga på golfvet i et varmt rum, innom åtta dagar».

»När man sedermera omrörer kottarna, eller hopjämkar klädet, på hvilket de äro lagde, och slår på klädet något litet med käppar, får man frön i stor myckenhet».

»Detsamma sker äfven med tallen: der man får frön af tallkottarna på samma sätt, fastän dessa mogna senare på våren i April och Maj månad».

»Björkfrön mogna samma år, som de vuxit, på slutet af sommaren eller vid juli månads slut. Då man huggit löf och torkat kärfvarna, kan man deraf få en myckenhet, der de hänga i kaflar eller cylindrar, som lätt afdragas och smolas».

»Det är så beskaffadt med tall och gran, att tallen växer endast på det fält som är tort, och granen endast på det som är fuktigt; så at en hundrade års tall på en torr sandhed upvuxit til et vackert timmerträ; då en annan lika gammal, uti en myra näppeligen hunnit til en famns högd. En tall kan växa på en något fuktig ort, allenast gruset är hårdt och skarpt, men en gran kan aldrig trifvas på en hård och torr backa eller fält, med mindre dess rötter finna någon fuktighet, som siger eller suger sig ständigt genom jorden. Tallen kan altså växa, der inga andra örter trifvas än mossa och mjölbärsris: men gran växer icke gjerna frodig, utan hon finner någon myllig

[2]) Att man redan tidigt befarade skogsbrist äfven i norra Sveriges skogrika provinser, framgår af E. O. Runebergs »beskrifning öfver Lajhela socken i Österbotten (i K. Vet.-Akad. handl. 1758)». — »Landtmonen, säger han, består af sandåsar, stenbackar och kärr. Den första är en boning för tall och furu, den andra för björk och asp och den tredje för gran och al. Vidden är 81,629 tld 5 dkpl, och gifver 907 tld på mantalet, men på $^1/_4$ mtl blifver det ej mera än 226 merändels uthuggna Tld. Efter förrättad räkning på bättre, sämre och medelmåttig skogsmark kan man nu ej taga högre än 450 träd på tld, som gör 36,733,120 träd i socknen. Man har jemväl efter en noga förteckning på åtgången af skog funnit hela socknens årliga behof vara 1,405,944 träd fördenskull fälles årligen $^1/_{26}$ af skogen, som med bestånd i längden icke kan fortsättas, och som gifver en bedröflig upplysning i den förödningslag, hvarunder man förnimmer våra skogar vara ställde». Den öfverdrifna tjärutillverkningen förkastar han och förordar i stället försågning.

jord; så at det är fåfängt at få begge med båtnad på et och samma ställe, fast begge trifvas öfver alt, då tallen tar in det torrare, och granen det fugtigare stället».

»Björken är mindre granlaga om jordmonen, och trifves öfver alt, allenast barrskogen icke växer för tät, som qväfver henne».

»Såningen af tall och gran sker om våren, så snart fröen äro samlade, som icke tåla att ligga öfver året; ty de härskna lätteligen af sommarhettan och blifva ofruktsamma. Begge kunna sås på platser, som äro svedde och afbrände, at marken icke hafver någon gräsvall; men bättre är, (isynnerhet vid granens sående) att mossan allenast med harklan upphackas, så at frön komma ned i jorden; eller ock, om man gör en liten for af et par tvärfingers djup, och deri sår tunt frön, samt sedermera lägger foren tilsammans».

»Är man angelägen at få häck af granen, bör man lägga mossa på foren, uti hvilken granen är sådd, at granen icke upfryser om vårtiden, och förvisnar, som gerna sker uti gäsjord, der granen annars bäst trifves. Sedermera efter 3 år böra granarne utgallras, så at de komma til at stå en aln ifrån hvarandra, och på 5:te året klippas på sidorna, såväl som de följande åren, då man får af dem en naturlig gärdesgård. Men tallen kan aldrig tvingas til häck, emedan han icke slår nya qvistar, utan endast grenar sig af öfverste spetsarne».

»Björken kan både sås om hösten och följande våren, som lättast växer, när marken är svedd, allenast hon de första åren bevaras ifrån boskapen, som gerna afbita hennes löse qvistar».

»Hon kan ock sås i små foror ibland mossa och äfven på gräsvallen, at vid hennes planterande är ingen möda, utan endast at laga, det icke kringstående skogen henne förqväfver; ty sås hon på en och samma tid och ställe med barrskogen, förqväfves hon merendels altid der, som han är tät».

»Alla dessa trän förqväfva och bränna gräsvallen, fast björken mindre än tall och gran, som med sine barr qväfva det understående gräset».

»Den som åstundar timmerskog och mastträd, han bör låta tallen växa up til fyra famnars högd, helt trångt och tät; sedermera bör skogen gallras något, dock icke så, at snön, som lägger sig på qvistarne, kan afbryta de smala trän, och åter efter 10 år bör skogen väl gallras, at trän stå långt ifrån hvarandra, hela tre famnarna; och detta helst på åsar, på sidor af backar, eller på sandhedar».

»At omflytta och således plantera medelst stånd, tall, gran, eller björk, låter aldrig practisera sig i stort, fastän trägårdsmästarne det med möda kunna åstadkomma. Orsaken är den, at desse trän hafva merändels en lång hjertrot, som stiger djupt neder i jorden midt under stammen och dessutom många smala, trådiga rötter, som liksom simma uti superficie terræ, hvilka alla vid omplanteringen afskäras, så at desse rötter ej kunna kasta sidesrötter, förr än solen kommer at badda safvan utur tall och gran, eller uttöma genom dessa såren alt vatnet genom björkelaken».

»*Tallen* sås på det sättet, att först samlas kottarna på slutet i april, utströs i en varm kammare eller solbaddet, til des de släppa sina frön. Frön bevaras i en källare eller svalt rum, til des man vil så dem: marken utväljes, som bör vara torr och icke sumpig; är hon bevuxen med mycken mossa eller gräsvall, så svedjes hon något litet; frön sås tunt, nedhackas eller litet nedrifvas med harklan, at de få röra sjelfva jorden, eller också sås i et par fingers djupa forer, som sedan hopläggas».

»*Gran*-kottar samlas i martii månad, läggas i en varm kammare eller solbaddet, til des de utspärra och släppa sina frön; frön sås på fugtig mark, der man icke svedjer bort mossan, utan rister mossan och sår frön, hvartil et simpelt instrument kunde göras, som tillika kunde rista mossan och tillika nedsläppa frön. Då granen upvuxit, bevaras hon för getter, som icke skona hennes öfversta skott».

»*Björk* sås på mark som är svedd (sedan frön samlats emot hösten) och på sådana ställen, der intet andra trä växa. När dessa blifvit et par famnar höga, utgallras de, at de få växa stora. Sedan de vuxit stora, och man vil bruka dem til löfbrytningar, afhuggas topparna, då björken antager krona och är lika tjenlig til näfverflänge; och efter några år til nya löfbrytningar».

»Jag har med grämelse sedt, icke allenast öfver hela Upland, utan nästan i de fläste orter af det s. k. proprie Sverige, at gårdar och byar merändels ligga på kala backar, som gör et obehageligt åskådande».

»Korg-pil, eller som somliga kalla, tyskpil, fins på många ställen i Skåne. Om man skaffar sig häraf käppar, af half annan alns längd, och dem nedsätter en eller två famnar ifrån hvarandra, at allenast et, eller tu, qvarter står ofvan jorden, och det rundt omkring byarna; skulle häraf icke allenast, efter tre år, alla byar se ut som trägårdar, hafva häraf stängsle, lugn för gårdar, trägårdar och kolgårdar, bättre gräsväxt, behageligt löf för boskapen, materia til korgar och vidjor; utan ock sedermera tilräckligt, at härmed plantera häckvis öfver fält, som sedermera voro gifvande åtminstone dubbelt mer gräs. Om en sådan käpp först planterades vid hvarje kyrka, skulle han, om 10 år, gifva nog tilräckligt, at hvar by i socknen finge något at begynna med, så at, om 20 år, vore hela plantagen vunnen; ty intet annat trä växer lättare, fortare, med behageligare grönska, eller är nyttigare, för et hushåld, än detta».

Linné har äfven i berättelserna till sina inom flera af landets landskap verkställda resor lemnat värdefulla bidrag till kännedomen om skogarnes tillstånd oeh behandling. Särskildt hans »skånska resa» år 1749, i tryck utgifven 1751, är i detta hänseende af största vigt, enär derur framgår att skogarnes starka anlitande till vedbrand, pottaskeberedning och klappholtshuggning [1]) redan hade inom vissa delar af Skåne visat nödvändigheten af skogarnes bättre vård och af skogsplantering på de öde fälten, hvarmed äfven en början då var gjord.

Några utdrag af Linnés »skånska resa» anses derför böra till belysning af dessa förhållanden här införas:

»Plantehage af bök, sågs emot Fläskegrafven, men vid Tåssebro [2]) af tall. Den, som vil anlägga plantehagar, får i förstone liksom med späda barn, mycket besvär; ty om boskapen tilsläppas, afbita de de små telningarna, och förtrampa dem,

[1]) Med klapholts menades oxhufvudsstafver, som höggs af ek. Hvar stafver eller stycke klapholts var 40 tum långt, 5 tum bredt, 1 ¼ t. tjockt, och hugget af det fastaste virke. 240 st. gå på en ring (Linné. Skånska resan). Genom kongl. resolutionen af den 7 juli 1752 § 8 med anledning af städernas underdåniga besvär förbjöds all utförsel från Skåne af stäf- och klappholtz; äfvensom genom k. resol. den 19 januari 1757 all utskeppning till utrikes ort af ved, plog- och vagnsredskap. — [2]) Torsebro krutbruk.

eller om boskapen aldeles afstängas, förqväfvas dessa små växter af ogräsen».

»Planteringar af tall, men besynnerligen af bök, sågos på många ställen på Hvitsköfde gods, hvilka alla väl lyckades».

»Tall-plantagier sågos jämte vägen $^1/_4$ mil söder om Widtsköfde, som här blifvit på sandlanden anlagda af befallningsmannen Langgren; de hade ansenligen vuxit och voro nu ej mer än 14 år gamla; man såg årsskotten af tre qvarters längd, det man näppeligen finner uppe i landet; detta är et öfvertygande prof at tallen lätt växer i skånska sanden, der hon blefve sådd; hvarföre landtmannen borde här i provinsen mera vara omtänkt på så nödigt utsäde, at han ej må så mycket sucka både öfver skogsbrist och sandens flygande».

»Tallplantagier dem detta länets drifvande landshöfding Herr General-majoren Bernekow anlagt på sit Öretofta (nära Christianstad) hade mycket skadats af hararne, som upätit plantorna, då de ännu voro små; hvilken olägenhet äfven på andra ställen neder vid slätten ligger dem i vägen, som vilja plantera skog».

»Ekplanteringar, stora och vidlöftiga voro anlagde på höjderna rundtomkring (vid Bälteberga), som här väl trifdes».

De skånska flygsandsfälten voro under resan föremål för Linnés särskilda uppmärksamhet. Redan tidigt hade allmogen i närheten af flygsandsfälten fruktat för att få sina åkrar af sanden öfveryrade och förderfvade. Innan ännu rikets ständer vid 1738 års riksdag lemnat sitt bifall till kongl. propositionen angående plantering af s. k. margräs å flygsandsfälten inom landet, hade i Kristianstads län arbete blifvit nedlagdt på flygsandens dämpande och krönts med framgång. Under sin resa hade nemligen Linné iakttagit, att »flygsanden höll sig förnämligast öster om Vitsköfle; här var en lund af tall, som fordna verlden lärer planterat, at dermed dämpa sanden; öster om densamma voro stora sandfält, och ännu längre öster liksom åsar af flygsand, de der hopbragts genom det en gärdesgård blifvit upställd emellan norr och söder, vid hvilken sanden stannat såsom snödrifvor, ty den mästa sanden yr ifrån öster och vester».

Angående arbetet i och för flygsandsfältens dämpande vid Engelholm är han ganska vidlyftig och anför följande: »Lieutenant L. Sivers [1]) begynte år 1739 denna plantering. Det berättas dessutom, at konung Christian IV äfven låtit här plantera sandgräs, fast nu mera knapt derefter synes något tecken. Planteringen emellan floden och Räfvelberga hade nu (1749) så dämpat flygsanden at alla backar sågos blågröna af Elymus, som växte frodigare, sedan Arundo mist tilförsel af ny sand, hvarför ock Elymus bar många ax, då Arundo sällan viste något. Denna åsen, som låg invid och v. om Räfvelberga kyrkomur, var först planterad, och liknade nu den frodigaste åker, emedan Elymus der växte tät som säd, til et par alnars högd, och visade nogsamt, hurudana de andra planterade luckorna i framtiden månde blifva. — Lieutnant Sivers hade arrenderat de med sandgräs redan planterade sandplatser».

[1]) I det föregående sid. 64 har anförts att danska inspektorn Röhl erhållit uppsigten öfver de arbeten med sandens bindande å flygsandsfälten vid Engelholm, som påbörjades 1739. Säkerligen var löjtnant Sivers dervid hans praktiska biträde. Liknande förslag till tallodling å flydsandsfälten gifves i »anmärkningar om tall- och furuskogen», intagna uti K. Vet.-Akad:s handl. för år 1769, hvarest yttras: »Ljungbackar skogbeklåda sig med tall endast genom fredning, om tall fins i närheten. Flygsandsfälten likaledes, sedan de blifvit bundna med gräs. Tallodling bör därför företagas å flynsandsfälten i Skåne och Halland».

Linnés beskrifning på planteringssättet å flygsandsfälten samt de dertill använda växternas olika egenskaper är afhistoriskt intresse och må derför här anföras:

»Sandgräs äro två så märkvärdiga gräs, som växa der intet annat trifves i bara sanden. De kallas här på orten Margräs (Arundo) och sandhafre (Elymus)».

»Bägge dessa gräsen, äro til utseende, hvarandra mycket lika, fast de til arten eller genus äro vida åtskilda. De växa begge endast i sand, och trifvas aldrahälst i flygsand, så at ju mer flygsand kastas öfver dem, ju frodigare växa de, liksom andra örter af den fetaste gödsel. De hålla sanden qvar, som blifver liggandes emellan deras många blader, som komma af roten, så at sanden icke kan komma undan, utan måste formera vid dem liksom en tufva eller liten kulle, hvaraf de få en fördubblad kraft at växa, och at hålla mera sand». — »Planteringen söder om staden var lagd neder emot hafssidan. En gärdesgård var uprättad år 1742 af 7,000 alnars längd ifrån N. till S., at dämpa den sanden, som upkastas ifrån hafvet och gick hela fjerdingsvägen til Skårpinge by. Gärdesgården var af perpendiculaire störar, emellan hvilka smått ris var flätadt, som en korg. När denna gärdesgården blifvit uprättad, måste flygsanden, då han såsom en snö yrar af blåsten, lägga sig vid gärdesgården, liksom en snödrifva, til dess gärdesgården täckes af sand; härpå uplyftes denna gärdesgård och sättes ofvanpå den nya sanddrifvan, at stå der in til dess, att sanddrifvan åter blifvit så stor, at hon täckt densamma, då hon åter uplyftes och continueras på samma sätt, til dess man fått en sandås så hög som man behagar. Här var nu sandåsen genom denna gärdesgård samlad til 5 à 6 alnars höjd, och til dubbel bredd. Förrän nu planteringen fick anställas, upprestes tvenne mindre och parallele gärdesgårdar med den förra, nämligen en på hvardera sidan, och vid pass 1,000 alnar ifrån den medlersta, at ingen ny sand måtte komma til den medlersta, ifrån hafssidan eller landsidan, utan stanna vid sidesgärdesgårdarne, hvilket ock så noga lyckades, at de fälten, som voro emellan gärdesgårdarne, lågo liksom sopade, och hade icke den minsta sand, utan allenast i läet bakom tufvorna. Altså låg jorden, som förut varit af sand öfversvämmad, hel svart, at nästan ingen ört eller gräs var uti henne, och liksom torfven varit dragen af henne, utom tvänne gräs allenast, som här och der begynt växa et eller annat stånd, at göra begynnelsen til jordenes täckning, sedan hon blifvit förlossad från sanden. De samma gräsen voro en Carex och en Agrostis».

»Planterningen anstältes på följande sätt öfver den medlersta omtalte sandåsen: Den lilla gärdesgården bårttogs; den hvassa ryggen långsåt sandåsen rundades med spadar; sedan tog hvardera karlen sin fyrkantiga blaggarns possa, och hängde den såsom en post-taska på bältet fram för kroppen, uti hvilken voro ax af sandhafra och margräs tilsammans blandade; ty denna säden tröskas icke, utan sås med hela axen. Sedan går hvar karl nedre ifrån sidan upåt med planterningen, stryker med bara foten, eller med hälen skrapar tilbaka i sanden, och gör et hål, med tvänne strykande, at hålan derefter blifver vid pass 3 tum djup, så at han kommer ned til fuktiga sanden, hvarpå han kastar 2 à 3 ax utur possan i hålet, och med andra fotbladet sparkar eller stryker hålet tilsammans och med sanden således täcker axen; på det sättet fortfar han at så sina ax, då hvar håla blifver vid pass en aln ifrån hvarandra. När nu såningen så-

ledes är beständ, låter han samma dag utströ våt och fuktig tång af Fuco och Zostera, hvilka, framkörde i högar, frambäras med bår, utbredas så tunt, som är möjeligt, dock så, at man ej kan se sanden, hvilket sker til den ändan, at sanden icke det minsta må röras af stormen, förr än de sådde frön fått rota sig och upvuxit. Denna planterning sker hela sommaren ifrån April månad till hösten, och så länge folket kan gå barfota. Gräset af de sådde frön upkommer första året långt och smalt som en trå. Gärdesgårdarna på sidorna förhindra, at icke ny sand får qväfja planterningen, förrän hon väl stadgat sig med det planterade gräset, hvarföre de ock där lemnas 6 à 8 år. Efter 3 år är meräudels gräset vuxet så stort, at det kan slås.»

Det förderfliga upprepade svedjandet på sandåsarne i Skåne skildras af Linné på följande sätt, och finner man deri en giltig förklaring på de ännu i dag vidsträckta ljungmarkerna i Skåne:

»Backarna i Gyinge härad voro öfvervuxne med *ljung*ryar, hvilka esomoftast afbrändes, at gräset måtte växa. *Enebuskarne* afhöggos icke förut, utan stodo bara til et bedröfveligt spectakel, och liksom af fiendeeld herjat. En artig methode at få gräs utan möda, om eljest så gagnelig. Den, som förstår vegetationens lagar och oekonomien, kan rysa vid en sådan hushållning. Här växer öfver desse backar intet annat än idel ljung och enebuskar, ty jorden är nu bara gruset, sedan all matjorden så ofta blifvit bårtbränd, och genom bränningen kan jorden aldrig blifva bättre. De små *björkar*, som årligen så sig, ödeläggas straxt genom desse grufvelige eldar, at inga löf få föröka matjorden. Sedan ljungen bårtbränts, upkomma några små gräs, hälst *pipehvenen* af hvilka landtmannen har några år båtnad, in til dess ljungen åter tager öfverhanden; och denna lilla vinsten är just den, som förhindrar efterkommande en full skörd».

Då emellertid svedjandet, huru skadligt det än i vetenskapliga skrifter och allmänna författningar visades vara, isynnerhet på mager och stenig jord, dock ej af svenska bonden kunde bortläggas, framkastades i »några försök om skogsplantering och skogens rätta skötsel etc.» af J. R. Stang för första gången (1749) i svenska skogslitteraturen det förslag, att vid svedjande jemte gräsfrö äfvenledes utså allehanda trädsorters frö, hvaribland tall och gran. I denna lilla skrift påvisar förf. äfven den skada, som vållas skogen genom att derur borttaga affallande barr och qvistar, och föreslår till och med att göda jorden genom att utgallra all skadad och till tekniska ändamål oanvändbar skog, qvista den och utbreda qvistarna på marken, hvarigenom gräs och vaccinier skulle bortgå och marken utan svedjning blifva mottaglig för sådd af säd eller skogsfrö. Den tillväxt å träden, som han genom detta förfaringssätt anser dessa skola vinna, är dock alldeles öfverdrifven. Dessutom anser han tall- och granskogen ega så olika egenskaper, att dessa fordra olika skogsbrukssätt; han yttrar nemligen: »Så skadligt som det är at tvärt affälla all tallskog och den ej bläda, så nyttigt är det att jämt affälla granskog, som är risaktig».

Den första i Sverige tryckta bok i skogsskötsel, som något fullständigare behandlar samtliga våra skogsträd, så väl löf- som barrträden, är» stadsmajoren A. Rosenstens »tankar om skogars skötsel[1])». Uti 2:a upplagan (1752) och 3:e upplagan (1771) har docenten sedermera professorn C. B. Trozelius på hög befallning bifogat anmärkningar, grundade på Linnés m. fl. författares uppgifter i ämnet.

Löfträden äro i denna skogsskötsel vida utförligare behandlade än barrträden. Sådd föredrages i allmänhet framför plantering, som dock för vissa trädslag säges lyckas förträffligt. Med hänsyn härtill yttrar han: »Om vilda träns uppdragning igenom såning hafver jag i det föregående, så vidlöfligt som omständligt skrifvit, at icke derom mera kan behöfvas, och det är den lyckligaste plantering, särdeles af ek, bok, fur och gran, som alltid bäst växa uti moderjorden: ask, asp, alm, hassel, pil m. fl. låta sig beqvämligen flyttja efter människans behag». Åsigten angående svårigheten att med framgång omplantera ek- och bok- samt barrträdsplantor modifierar likväl Rosensten på andra ställen i sin skrift, då han säger: »Fast unga ekars flyttande in uti planteringshagar, hädanefter är onyttigt, såsom sagt är. Likväl om höga öfverheten skulle vilja låta dermed fortfara efter skogsordningarnes lydelse, så måste skogvaktaren ganska noga tilse, at de unga ekar, som skola flyttjas, hafva fullkomligen goda rötter, vackra raka stammar och sköna kronor, då all sådan plantering måste verkställas uti första nedan efter Michelsmesso; och då sådana unga trän sättas, måste de omkring rötterna beläggas med god kålgårdsjord rundt omkring hvart trä, som får deraf behörig styrka til sin växt; sådana trän måste så sättas ihop, at icke öfver 3 alnar är emellan hvart trä, på det at det ena må hafva värn och beskydd af det andra, emot stormväder och hårda vintrar. Emellan hvar ek, bör och då straxt planteras en liten hassellbuske. som kan svara emot de unga ekars storlek, så at de kunna uppväxa tilsamma och hjelpa hvarannan. Det böra ock skogvaktarne vid en slik plantering sticka ek och hasselnötter 2 eller 3 af hvart slag uti den goda jorden, som är lagder omkring de nyss planterade trän, hvilka nötter också uppväxa, och om planteringen skiötes sålunda, så försäkrar jag, at skogen ofelbart trifs och växer fort; hasselskogen är och god både til trä och frukt, och utan den kan ung ekskog omöjeligen trifvas. Det är en fast regel, at all tilväxande skog måste vara tät, desto rakare växer han: det är äfven en oförneklig sanning, at hasselskog är en hjelp för all annan ung skog».

Angående plantering af bok säger Rosensten: »Skogsordningarne befalla, at plantera bok, äfven så väl som ek; men bokplantering igenom flyttning är ännu svårare än ekens, och lyckas sällan eller aldrig; ty deraf blifva icke annat än purrige buskar, som aldrig vinna någon växt efter trädets natur, emedan hufvudspetsen uti flyttningen altid förgås; sådana bokar kunna ej heller naturaliseras, såsom eken: det medger jag, at om man vil flytta in uti sin kolhage 10 stycken utvalda sköna små bokar och dem ganska varsamt beskära och väl akta hufvudspetsen, så kan hända hälften deraf skulle blifva vid magt; men uti gemena planteringshagar, som intagas af obeqväm mark, kan aldrig någon plantering af bokskog trifvas».

Tall- och granplantering lyckas, säger han på följande sätt: »Furuskog, äfvensom gran och björk kunna ej med god nytta och fördel genom gemen flyttning planteras: dock kan det väl låta sig göra, om man tager 8 eller 10 små furar tilsammans uti en klump, och hackar dem lösa med all deras moderjord, när marken först om hösten nyligen sammanfrusit, ty då hänger moderjorden fast vid rötterna. Då

[1]) Första upplagan utgafs 1737 af författaren sjelf († 1740), men finnes ej hvarken i Kongl. Bibliotheket eller Riksarkivet; i Lunds bibliothek finnes den upptagen i katalogen, men kan ej återfinnas.

kunna de med god framgång in uti planteringshagar förflyttas o. s. v.».

Den inom landet brukliga skogshandteringen skildras af Trozelius i »Rosenstens tankar om skogars skötsel», då han visar att det till vissa ändamål (ved, husbyggnad m. m.) användbara och begärliga virket uttagits hvarhelst det påträffats och lättast kunnat åtkommas, utan hänsyn till huruvida den omkringstående skogen genom nedhuggningen och utglesningen skadades, eller om det afverkade virket hade kunnat användas till vida dyrbarare tekniska ändamål. »Man härjar och bränner efter behag och eget galna tycke och det så, att ofta till ett slagblock laggved, eller annat, à 3 eller 4 dal. kop.-mynts värde, nyttjas ett mastträd, som kunde bli betaldt med 300—400 Rdr, blott af okunnighet om en masts rätta proportion i längd och tjocklek, utan att fråga efter att indela skogen i vissa täckter eller årgångar, på det sättet att man efter 80, högst 100 års förlopp kunde på sitt första ställe för sig finna en brukbar skog af ek och bok; af björk, tall och gran till kolning, löftägt, vedhygge m. m. efter 30 à 40 år; till mast- och timmerhygge efter 70—100 års tidehvarf. Men detta bör dock så förfaras, att här och der lemnas qvar en åldermoder, eller som bättre är, hela rivierer, att dela sina frön ikring till den afbärgade marken, att skydda henne, och de unga trän samt förhindra vindfall m. m.»

Angående ek- och bokskogars ålder och den omloppstid, som man med anledning deraf bör för desamma fastställa, säger Rosensten: »Det förmenes, att eken växer åtminstone uti 100 år, står äfven så länge uti sin gröda, om ingen olycka tillstöter, sedan tager hon af uti 100 år och multnar så småningom invärtes, til dess hon dör bort». — »Boken växer åtminstone uti 100 år, och grönskas äfven så länge; men sedan den börjar taga af, multnar den hastigt, ty en bokstubbe ruttnar upp uti dagen på 5 eller 6 år».

Att i de sydliga och mellersta delarne af landet skogens afverkning å vissa allmänningar redan före midten af 1700-talet sköttes efter en viss plan och att planteringar å dem voro föreskrifna, inhemtas af uppgifter från denna tid. Med återplanteringen såväl här som i öfrigt torde emellertid hafva varit föga bevändt, att döma efter hvad professor E. G. Lidbeck anför i sitt tal (1766) i K. Vet.-Akad. nemligen att i Jönköpings län under åren 1760—66 behörigen utstämplats 85,550 ekträd, men endast 3,202 ekplantor återplanterats, ehuru enligt lag minst dubbelt antal plantor mot de utstämplade träden hade bort utplanteras och uppfredas. Med den ringa kännedom om skogsplantering, som i allmänhet inom landet vid denna tid förefanns, kunde ej heller något bättre väntas.

Lagstiftningen arbetade dock i samband med landets största vetenskapliga krafter att åstadkomma en bättre skogsvård.

Så bestämdes närmare de allmänna skogarnes skötsel och behandling genom skogsordningen af den 10 dec. 1793. Landshöfdingarne, hvar i sitt län, ålades deri att sjelfve taga kännedom om de särskilda skogarnes beskaffenhet och, efter jägeritjenstemans hörande, för hvarje skog upprätta utsyningsförslag, som vid ansvar ej fick öfverskridas. För de medel, som inflöto från försålda skogsprodukter skulle å de allmänna skogarna inrättas planterhagar för de trädslag, som med afseende å klimat och belägenhet kunde finnas lämplige. Anläggandet af dessa planterhagar samt vården af de från dem utplanterade träden tillhörde skogs- och jägeristaten.

Enahanda bestämmelser angående utsyningsförslag och planterhagar å de allmänna skogarna återfinnas äfven uti skogsordningen af den 1 augusti 1805.

För att bibringa såväl skogsbetjente som den enskilde skogsegaren kunskap i skogsvård, föranstaltade Vetenskaps-Akademien en sammanfattning af de smärre afhandlingar i detta ämne, som dels Linné dels andra vetenskapsmän infört i akademiens handlingar eller särskildt utgifvit. Detta arbete uppdrogs åt professorn i Åbo J. Leche, hvars i följd deraf år 1764 utkomna »Underrättelse om vilda träns och buskars plantering, grundad på naturen och förfarenheten [1])», lemnar en god ledning för frö- och plantsängars anläggning och skötsel, samt för plantornas behandling vid omskolning och utplantering å skogsmarken. Genom regeringens försorg erhöll ock denna bok en ganska stor spridning inom landet.

Några föreskrifter eller upplysningar angående en ordnad afverkning och huggesföljd förekomma dock icke vare sig i författningar eller enskildes skrifter. En planlös blädning var sålunda det enda skogsbrukssättet. Redan i förra hälften af 1700-talet hade dock, såsom ofvan blifvit antydt, af en eller annan bland dem, som handlagt hithörande ämnen, framkastats tankar om en mera regelbunden afverkning medelst trakthuggning. Ej blott hvad som angående detta skogshushållningssätt försports från utlandet, utan äfven de talrika exemplen på svedjefall och kolhyggen med god skogsåterväxt inom bergslagerna, der nödvändigheten att så vidt möjligt till en trakt sammanföra kolvedshyggena, framkallat en traktvis afverkning, hade rigtat uppmärksamheten härpå, ehuru äfven flera och bland dem Rudenschöld ansågo blädning såsom mera naturenlig och derför förtjent att föredragas.

De skilda åsigterna i denna sak äfvensom den ringa kännedom, som ännu då förefanns angående trakthuggningen, föranledde år 1803 utsändandet af en vetenskapsman, professor Radloff för att i Tyskland studera forstväsendet och derefter framställa förslag till skogsskötselns bättre ordnande. I »ekonomiska annaler» för år 1807 finnes hans redogörelse för skogsväsendet och skogsundervisningen i de tyska staterna införd, och slutar denna märkliga framställning med följande kritik af den svenska skogshushållningen, och förslag till att förbättra densamma:

»Några allmänna anmärkningar, hvartill granskningen af Tysklands skogshushållning gifvit anledning, vågar jag i djupaste underdånighet öfverlemna. I en afhandling om skogsskötseln, som nu sysselsätter mig, och efter fulländad utarbetning, jag hoppas utgifva från trycket, skall jag söka nogare fastställa och utreda reglorna i denna vigtiga gren af allmänna hushållningen:»

»1:o). Vanligen hugges skogen nog ung. Enligt uppgifven erfarenhet, som ej blifvit bestridd, växa våra allmänna träsorter, tall, gran, ek och bok starkast emellan 40:e och 90:e året, likväl med någon skillnad i afseende till olika slag. Flerestädes i Sverige anses 30 till 40 år som tjenlig ålder till kolning och vedhygge. De fleste författare anföra äfven detta omlopp i sina beräkningar. Utom skadan af den förlorade tillväxten, gifver äfven samma cubic-mått äldre träd starkare värme än

[1]) K. Vet. Akad:s handlingar för 1764. En andra upplaga utgafs i Lund 1791.

unga stammar. Björk, al, asp, pil och lösare trädslag kunna huggas i yngre ålder; men de utgöra ej den hufvudsakliga tillgången».

»2:o). Nästan alla hyggen verkställas utan afseende på återsåning. Naturens åtgärd hindras ofta genom qvarlemnade skatar och qvistar, otidigt bete, oriktigt anlagda hyggen. Marken ligger emellertid som ett dödt capital, och förloras i god jord härigenom årligen en famn på tunnlandet».

»3:o. Gammal skog sparas ofta onödigtvis. Vid flera herrgårdar finnes detta hushållssätt, och vore en systematisk kunskap i skogsskötseln mera känd, skulle visserligen på dessa ställen, där skogen hålles i så mycken helgd, ett gagneligare hushållssätt vara antaget. När ett träd upphör att växa, får det flere åldersdomsfel, aftager slutligen äfven till massa och borttager den plats, som tillhör yngre träd».

»4:o. Otjenlig gallring företages. Alla författare äro ense att förkasta gallring i barrskog, som likväl noga bör skiljas från skogens rensning af nedertryckta och alltför tätt sammanstående stammar. I gallrad och gles skog visar erfarenheten, att kalla, skarpa, genomspelande väder dels kullkasta större träd, dels hindra skogen i sin växt. Äfven växa de öfverblefne träden mera till qvistar än stammar. De yngre plantorna förstöras genom många körslor och vägar, som blifva nödvändiga för denna hushållning och utan att vinna det i ungdomen nödiga täta stånd, som skyddar emot oväder och bidrager till raka stammar, sakna de solens upplifvande verkan».

»5:o. Genom denna vanligen vidtagna gallring, saknas i Sverige, några få ställen undantagne, en riktig skogsindelning. Att i Sveriges kalla luftstreck nedhugga stora fält och blottställa dem för vädrens hårdhet, vore den största oförsigtighet, då detta misstag ej en gång ostraffadt aflupit flerestädes i Tyskland. Deremot har man funnit det vara nyttig hushållning, att nedhugga skogen till 60 à 100 alnars bredd, qvarlemna ett visst antal fröträd, låta stor skog å ömse sidor blifva qvarstående och ej sträcka den huggna gatan för mycket i längden, en försigtighet, som isynnerhet iakttages i Böhmens högländta skogstrakter, hvilka närmast kunna jämföras med de svenska. Hygget bör utom dess aldrig börjas från det väderstreck, hvarifrån man enligt erfarenheten väntar de häftigaste stormar, som å de flesta orter i Sverige, där ej berg göra någon ändring, är västanvädret».

»Indelningen har den förmon, att allt kan nogare öfverses, bördigheten säkrare uppskattas, onödige vägar umbäras, åverkan lättare upptäckas, och den afhuggne trakten fredas genom stängsel. Den tillväxande skogen blir jemn, och efter ordentlig rensning bibehållas endast frodiga träd. Äfven kan härigenom undvikas blandning af olika skog, som eljest förorsakar mycken svårighet vid en riktig skoghushållning».

»Det i några preussiska skogar vedertagna sättet, att ej straxt uthugga den gifna trakten, utan fälla densamma medelst utgallring i tre påföljande år, inom hvilken tid ett eller annat fröår kan förväntas, förtjenar efterföljd».

»Huru denna trakthuggning ej äger rum, där marken består af berg och klippor, och huru den vid olika trädslag anställes på särskildt sätt och vid granskog bör vara smalast, får i systematiska afhandlingen om skogsskötseln utföras».

»Detta sätt att traktvis afhugga skogen, är så antaget i Tyskland, att gallrade skogar få namn af förhuggne».

Samma år som prof. Radloffs reseberättelse och förslag till trakthuggnings införande i landets skogar, utkom äfven »praktisk afhandling om vilda träds såning, plantering och skötsel, samt vidare behandling och hushållning» af J. Chr. Ackermann, som deremot söker visa, att blädning, om den rätt utföres, åtminstone i vissa fall, är att föredraga framför trakthuggning. Hans framställning deraf är följande: »Då det är en oneklig sanning, att alla odlingslägenheter öfver hela riket, och i all mark, med största ifver eftersökas, så följer att den mark som lemnas till *skogsväxt*, nödvändigt måste blifva ej allenast den *sämsta* och *stridaste*, utan äfven till sin inre beskaffenhet den mest ombytlige af både jordmoner, berg, kärr, stenhölster och myror: och då det förut är öfverflödigt visat, att *trädens växt, ålder* och fullkomligare *beskaffenhet*, helt och hållet beror af det *lokala*, hvaruti de sig befinna och växa; så följer, att i en skog den ene fläcken frambringar *storverks-* och *masteträd*, då den andra knappt kan underhålla några usliga *gårr-* eller andra likadana *tjurtallar*; andre fläckar *morgran*, andre *hvitgran*, andre *masurbjörk*, andre *glasbjörk*, o, s. v.; och den ädla *eken* i åtskillig form finnes med alla sina fridlysta rättigheter, ibland dem här och der växande.»

»Ofta växa alla *skogsträd* med hvarandra blandade, då man ej sällan i den tjocka och sin förvandling nära komne *gran-* och *biörkskogen*, finner unga smärta talltelningar, raka och långa som bamburör, växande, hvilka af *lokalen* äro ämnade till de fullkomligaste *storverks-* och *mastträd;* och derimellan unga väl bildade *ekar*, som synas lofva att med tiden öfverträffa sitt slägte i fullkomligheter. Jag vill nu antaga granskogen vara omkring 60 års ålder, och björkskogen omkring 50 år; och båda äro vid den tiden mogna till användande för all varaktighet och alla nyttor, som af dem kunna väntas; de unga inblandade *tallar* och *ekar* kunna deremot ej vara öfver eller emellan 25 à 40 års ålder».

»Uti skogar, som till deras lokala beskaffenhet äro sådana, vore det mindre betänkt, att anställa *totala uthuggningar för hvarf, på jemt afdelta trakter*, och vid nogare eftersinnande till och med anstötligt för det allmänna menniskoförståndet, att i följd af nyss anförda grundsanningar närmare utveckla origtigheten af en så härjande tanke, förmodligen framfödd för bergslagernas räkning, likasom bergshandteringen skulle utgöra en af rikets naturliga grundnäringar».

»Men att fördela skogen *i vissa hyggen* efter dess *lokala beskaffenhet*, och de trädens växt och beskaffenhet, som på hvarje fläck äro placerade, och i mon efter behof och ändamål, behugga dessa fläckar genom *blädning och utgallring*, och efter *skrädets bränning* till kolämnets ersättande åt grunden, hvarvid trädens ålder och beståndstid bör komma i nogaste betraktande och beräkning; det blir *sannaste och rättaste behandlingen*».

Professor Radloffs förslag till införande af en ordnad hushållning förmedelst trakthuggning i våra skogar omfattades emellertid af regeringen, som år 1809 anbefallde att försök dermed skulle verkställas på en kronopark.

Då den utförligare afhandling om det nya skogsbrukssättet, som Radloff lofvat från trycket utgifva och hvartill af allmänna medel år 1810 honom tilldelades understöd, likväl ej utkom, och det korta utkast, som ofvan anförts, ej var nog genomfördt att tjena till ledning för statens skogstjenstemän och enskilde skogsegare, utfästes enligt kongl. kungörelsen den 2 februari

1819 ett pris för den bästa afhandling öfver den rationella skogsskötseln, som före 1823 års riksdag inlemnades.

Med anledning deraf inkom ett ganska stort antal skrifter i ämnet, och ehuru det utsatta priset då ej utdelades, vunno dock några af författarne, såsom kanslirådet C. M. Schoerbing, professor C. C. Böcker och hofjägmästare J. A. af Ström ganska mycket erkännande.

Schoerbing, som tvenne år studerat skogshushållningen i Tyskland framlade väl ej något eget arbete, men lemnade en svensk öfversättning af det bästa tyska som af honom var kändt, nemligen: »theoretisk-praktisk undervisning om det nyare och rätta skogshushållningssättet så för staten som för privata skogsegare».

Häri redogöres noggrannt för de iakttagelser, som i utlandet och särskildt i Tyskland blifvit gjorda angående de olika skogsbrukssätten, af hvilka trakthuggning framhålles såsom det förnämsta, äfven om den i följd af skogens utblädade tillstånd här ej alltid omedelbart kunde införas.

Professor Böckers skrift »om skogars skötsel i norden», i tryck utkommen 1829, är ej mindre från nationalekonomisk än naturvetenskaplig och praktisk synpunkt af stort intresse.

Hans friare åsigter i afseende å exporttull för virke samt undanröjande af dåvarande hindren för trävarurörelsen hafva under senare tider gjort sig gällande, och han var bland de förste, som uppställde beräkningar öfver landets virkesproduktion i förhållande till konsumtion och export.

Hvad sjelfva skogshushållningen beträffar, är väl Böcker anhängare af trakthuggningen, men inseende svårigheterna att bland de vid godtycklig afverkning vande skogsegarne omedelbart införa detta skogshushållningssätt, föreslår han en medelväg mellan detta och blädningshushållningen, som i viss mån påminner om de slag af ordnad blädning, hvilka först i senare tider vunnit burskap inom skogsvetenskapen.

Jemte den berömde tyske skogsmannen H. Cottas bekanta skogsuppskattnings- och tillväxttabeller, hvilka dock Böcker sjelf anser först efter betydlig reduktion vara för våra förhållanden tillämpliga, meddelar han äfven några på egna omfattande iakttagelser grundade växttabeller af ej ringa värde.

Det var dock hufvudsakligast öfverjägmästaren, sedermera hofjägmästaren J. A. af Ströms, samtidigt med de förenämdes arbeten, ingifna »förslag till en förbättrad skogshushållning i Sverige jemte utkast till dess systematiska verkställande», tryckt i Stockholm år 1822, som blef epokgörande för den svenska skogshushållningen. Dess öfversigtliga uppställning samt klara och lättfattliga föreskrifter uti till saken hörande frågor, gjorde också denna skrift framför andra lämplig till en handbok i skogsskötsel; och som sådan blef den äfven i det ytterligare utarbetade skick, hvaruti den år 1830 ånyo utkom, anbefalld till efterrättelse genom 1838 års instruktion för skogs- och jägeristaten, för hvilken den tjenade till rättesnöre intill dess år 1867 en något afvikande metod för skogsindelning föreskrifvits och år 1869 ny instruktion för skogsstaten utfärdats.

Tillika med på erfarenheten grundade, fullständiga föreskrifter om uppdragande af skog genom sjelfsådd och skogsodling samt om skogsafverkning med hvad som i öfrigt till skogsskötsel hörer, framställer af Ström en method för skogsindelning, enligt hvilken skogshushållningsplan upprättas för en hel omloppstid, som för de vanliga barrträden antages till 100 à 140 år, och hvilken delas i tioåriga perioder, motsvarande lika många sins emellan lika stora, delar af skogen. Dessa delar afverkas efter hvarandra uti en redan från början utstakad ordningsföljd, och så att årshyggena också blifva till ytinnehållet lika stora. I följd af skogens tillväxt, som beräknas efter växttabeller, inrättade enligt tyskt mönster, men modifierade efter svenska förhållanden, ökas deremot period för period det virkesbelopp, som årligen erhålles.

Endast under en kortare tid mot slutet af 1850 och början af 1860-talet begagnades en annan af öfverjägmästaren G. Segerdahl uti åtskilliga af honom utgifna skrifter föreslagen skogsindelningsmethod, som afsåg att åstadkomma en sådan indelning af skogen, att det årliga afverkningsbeloppet under hela omloppstiden skulle blifva detsamma, hvilket föranledde att de första periodiska hyggena måste till vidden göras högst betydligt större än de senare, för att motsvara den efter växttabeller beräknade tillväxten å dessa.

Detta indelningssätt blef emellertid icke anbefaldt till iakttagande å de publika skogarne och vann icke heller någon synnerlig användning å enskildes skogar. Enahanda var förhållandet med ett af den hit inflyttade, tyska skogsassessorn C. L. Obbarius i hans åren 1845—1847 utgifna »lärobok i skogsvetenskapen» framställdt helt och hållet tyskt skogsindelningssätt.

I öfrigt har biskop C. A. Agardh i sitt omfattande statsekonomiska arbete äfven berört skogshushållningen och dervid framställt åtskilliga theorier, som i viss mån angå skogsindelning, men dessa hafva icke utöfvat något inflytande på skogsvetenskapen.

Det af skogsstyrelsen föreslagna, såsom ofvan är nämndt, sedan 1867 gällande skogsindelningssättet i och för trakthuggning är likasom det, hvilket af Ström framställde, grundadt på skogsarealen med lika stora årshyggen och skiljer sig ej väsentligt från af Ströms i andra afseenden än att hushållningsplanen upprättas endast för en kortare tid nemligen 20 år, [1]) och att beräknande af tillväxt ej eger rum i vidsträcktare mån än som erfordras i och för förmedling mellan den förste och den derpå följande 20-årsafverkningen, hvarjemte med hänsyn till de skogar, å hvilka trakthuggning af en eller annan orsak ej kan införas, särskilda förfaringssätt för indelning till ordnad blädning blifvit föreskrifna.

Hvad beträffar sjelfva skogsskötseln och dess särskilda delar, såsom skogsodling, ändamålsenlig afverkning m. m. äfvensom i fråga om skogsprodukternas tekniska användande, hafva under senare årtionden ej saknats författare, som sökt hålla dessa grenar af skogsvetenskapen i jemnhöjd med deras ställning i utlandet.

Det som emellertid mer än allt annat verkat för den svenska skogsvetenskapens utveckling har varit skogsinstitutet. Äfven detta är ett verk utaf af Ström, som redan 1822 framhöll behofvet deraf och sedermera, efter återkomsten från en år 1824 företagen, af allmänna medel understödd resa i Tyskland, år 1826 på egen bekostnad inrättade en undervisningsanstalt i skogsskötsel.

Denna läroanstalts gagnande verksamhet och behofvet af dess vidare utveckling föranledde inrättandet af statens nuvarande skogsinstitut å Kongl. Djurgården vid Stockholm, för hvilket läroverk stadgar utfärdades den 15 Oktober 1828, enligt hvilka

[1]) Sedan år 1876 har det varit medgifvet att upprätta s. k. interimsskogshushållningsplaner, hvilka blott afse en tid af tio år.

dess personal utgjordes af en chef, en direktör med undervisningsskyldighet samt en underlärare. Direktörsbefattningen öfverlemnades åt hofjägmästaren af Ström, som sedan dåvarande chefen år 1838 afgått, öfvertog högsta ledningen af läroverket, hvarvid den honom åliggande undervisningsskyldighet öfverflyttades på underläraren, som deremot befriades från undervisning i zoologi och jagt, för hvilka ämnen en särskild lärare anställdes. Med den förändring hvad fördelningen af läroämnena beträffar, att undervisningen i de naturalhistoriska ämnena och jagt år 1857 å nyo öfvertogs af underläraren, hvaremot en lärare i de mathematiska ämnena anställdes, fortfor institutet med samma lärarekrafter till år 1859, då särskilda lärare i jagt- och författningskunskap samt i de naturalhistoriska ämnena förordnades. Enligt de år 1860 utfärdade förnyade stadgarne för nämnda läroverk[1]) utgöres dess lärarepersonal af en direktör med undervisningsskyldighet, en lärare i skogshushållning, en i jagt- och författningskunskap, en i de naturalhistoriska och en i de mathematiska ämnena. För åstadkommande af elevernas praktiska öfning i skogsuppmätning, taxering och indelning, fingo de till en början såsom biträden deltaga i dylika arbeten, hvilka institutets lärare i och för trakthuggnings införande å vissa allmänna skogar förordnats verkställa, eller eljest åtagit sig å enskildes skogar. Till bestridande af resor i berörde ändamål har alltsedan år 1857 särskilda medel årligen anvisats. Såsom understöd åt deraf förtjente elever anslogs redan vid institutets inrättande medel till stipendier, hvilka till en början sex, men numera fyra till antalet, sedan år 1860 utgå med 250 kronor årligen hvardera. Årsanslaget för skogsinstitutet utgjorde år 1869 18,000 kronor.

Till underlättande för eleverna vid inhemtandet af de läroämnen, i hvilka undervisning under den tvååriga kursen vid skogsinstitutet meddelas, hafva lärarne derstädes tid efter annan erhållit understöd till utarbetande af lämpliga läroböcker. De härför anvisade medel hafva intill 1870 tillsammans uppgått till 4,205 kronor.

Sedan institutets stiftande hafva följande antal elever derifrån utexaminerats, nemligen:

åren	1828	till och med	1837	31
»	1838	»	1847	36
»	1848	»	1857	43
»	1858	»	1867	113
»	1868	och	1869	15
				238 elever.

Vid sidan om statens skogsinstitut grundade äfven brukssocieteen år 1839 en högre skogsläroanstalt, som till en början förlades vid Bysala nära Ferna bruk, men förflyttades derifrån 1844 till Westsura nära Ramnäs bruk samt år 1855 till Nora stad. Till lärare och föreståndare för detta läroverk inkallade brukssocieteen den förutnämde tyske skogsmannen Obbarius, som från läroverkets stiftande med biträde af en, tidtals tvenne underlärare, förblef föreståndare derstädes, till dess läroanstalten år 1860 indrogs. Med särskild rigtning på ett för bruksskogar ändamålsenligt skogshushållningssätt hade detta läroverk under sin tjugoåriga tillvaro utöfvat ett ganska välgörande inflytande.

Sedan inseendet öfver skogsundervisningen år 1859 öfverflyttats å skogsstyrelsen, blef en af styrelsens första åtgärder till skogsskötselns befrämjande såväl å publika som enskilda skogar, att inom skilda delar af landet inrätta skogsskolor till utbildande af duglig skogsbetjening.

Vid fyra sådana statens skogsskolor började undervisningen den 1 okt. 1860, nemligen vid Tierps, Ombergs, Böda och Hunnebergs, belägna inom Uppsala, Östergötlands, Kalmar och Elfsborgs län. Följande året öppnades Sillre skogsskola i Medelpad af Westernorrlands län, samt Danielslunds uti Kristianstads län år 1864.

Hvarje skola lemnar plats för tio lärlingar, hvilka hvar och en såsom understöd för genomgående af den åtta månader upptagande kursen erhålla 150 kronor.

Undervisningen bestrides af en lärare, som tillika är skolans föreståndare och jägmästare i det revir, inom hvilket skolan är belägen. Till biträde vid den praktiska undervisningen är en skogsrättare anställd.

Årsanslaget till statens sex skogsskolor uppgick år 1869 till 22,950 kronor eller 3,600 kronor för hvardera af Tierps, Ombergs, Böda och Hunnebergs, 3,850 kronor för Sillre samt 4,700 kronor för Danielslunds skogsskola.

Från och med år 1861 till år 1870 hafva från dessa statens skogsskolor 457 skogslärlingar utgått, af hvilka en stor del anstälts såsom kronojägare å kronoskogar eller skogvaktare å häradsallmänningar; andra deremot hafva ingått i enskildes tjenst.

Flera enskilda skogsskolor med årligt statsanslag inrättades ungefär samtidigt med statens, nemligen Skogshalls skogsskola i Södermanlands län, år 1856; Bosjö i Vermlands län, och Starrholmens i Elfsborgs län, år 1860; samt Strömbergs skogsskola i Jönköpings län, år 1861. Samtliga dessa skolor åtnjöto intill år 1870 årligt bidrag af statsmedel med undantag af Starrholmens, för hvilken anslaget indrogs år 1860 [1]).

För meddelande af undervisning i skogshushållning hafva äfven vid en del landtbruksskolor allmänna medel varit anslagna [2]).

För att befrämja kännedomen om skogshushållningens framsteg i utlandet hafva jemväl reseunderstöd till ett sammanlagdt belopp af 12,950 kronor under åren 1857 till och med 1869 tilldelats 23 skogstjenstemän med skyldighet för dem att efter hemkomsten afgifva berättelse. I ändamål att till en vidare krets sprida hvad dessa tjenstemän under sina resor erfarit, utarbetades år 1868 en sammanställning af samtliga de inkomna berättelserna, hvilken från trycket utgafs.

[1]) Den 15 september 1871 utfärdades nu gällande stadgar för skogsläroverken.

[1]) För närvarande (1879) hafva två enskilda skogsskolor anslag af statsmedel till belopp af 3,800 kronor hvardera, nemligen ofvannämda Skogshalls i Södermanland och Presteruds i Vermland. — [2]) Endast Gotlands landtbruksskola åtnjuter nu sådant anslag.

Jagt och djurfång.

Jagtredskap samt jagt- och fångstmetoder.

Landets första invånare voro helt säkert ett vildt jägar- och fiskarfolk, som fritt strö̈fvade omkring i de vidsträckta, med villebråd rikt försedda skogarne och dervid hufvudsakligen lifnärde sig af jagtens och fiskets byten. Då boskapsskötseln trädde mer i förgrunden, måste herden, utom för det byte, som jagten lemnade honom, jemväl vara jägare för att skydda sina hjordar emot rofdjuren, och lika litet kunde jagten af samma skäl undvaras, då åkerbruket började utveckla sig. Men äfven vid en mera framskriden kultur, då jagten ej nödvändigt erfordrades för befolkningens existens, var den omfattad med synnerlig förkärlek af så väl hög som låg, hvilket förhållande ännu fortfar, ehuru jagten numera såsom näringsgren intager en ganska underordnad plats och hufvudsakligen idkas såsom nöje eller idrott.

Att döma af de fornfynd, som vid olika tillfällen blifvit gjorda inom landet, hafva klubban, spjutet och lansen, men förnämligast pilbågen varit de vapen, som först och allmännast användts till jagt. Till de primitiva jagtvapnen hör äfven slungan, som sannolikt nyttjades före bågen, men flerstädes bibehållit sig ganska länge i bruk, äfven sedan sistnämnda vapen erhållit en allmännare spridning. Vid jagt på sjöfogel, samt möjligen äfven på åtskilligt annat vildt, förekom jemväl den så kallade kast- eller fogelpilen, som med tillhjelp af ett slags kastbräde slungades emot det utsedda bytet.

Till de äldsta jagtvapnen hör äfven harpunen, som torde hafva brukats vid jagt å sälar, hvalrossar och hvalar.

De först använda enkla träbågarne utbyttes efter hand emot armborst, hvilka fortforo att vara i bruk, till dess de så småningom utträngdes af eldgeväret, som lär hafva uppfunnits under 14:de århundradet, men ej begagnats till jagt förr än i medlet eller i slutet af det sextonde. Eldgevären voro först utan stockar, hvarföre de för att lättare kunna handteras måste fästas vid en kortare käpp. De stockar af trä, hvarmed de sedermera förseddes, voro till en början nästan raka med en bred och tunn kolf och lämpade sig endast för skjutning med stöd. Äfven till följd af det långsamma antändningssättet, som först skedde med en brinnande lunta, hvilken man höll i handen, och sedermera åstadkoms med det så kallade luntlåset, voro skjutgevären föga lämpliga till jagt. En betydlig förbättring i berörde hänseende uppstod visserligen vid uppfinningen af hjul- och snapphanelåsen och ännu mera vid användande af flintlåset, men först med knalllåset, som under 1830-talet utträngde de förut begagnade, mera ofullständiga låskonstruktionerna blefvo eldgevären fullt användbara för jagt.

Af de flerfaldiga slag af eldgevär som funnits hafva lodbössorna längst bibehållit sig i bruk, och inom Lappland samt en ganska betydlig del af Norrland har hagelgeväret ej kunnat helt och hållet utränga desamma äfven vid jagt å mindre villebråd. Flygtskytte med hagelgevär, ehuru af en och annan brukadt redan i slutet af 1700-talet, har först under innevarande århundrade och i synnerhet under de sista 20 och 30 åren vunnit allmännare användande, sedan jagten med hönshund blifvit den mest omtyckta af alla jagtmetoder; och allt efter som man gjort framsteg i flygtskytte har dubbelbössan utträngt enkelgeväret, liksom äfven, ehuru något senare, de så kallade mynningsladdarne allmänt fått lemna plats för bakladdningsgevär af olika konstruktioner.

Så länge jagtvapnen voro af en mera ofullständig beskaffenhet, vann jägaren lättast sitt mål genom användande af åtskilliga slags giller och andra fångningsredskap, hvilka, såsom af våra äldsta lagar framgår, begagnades icke blott för rofdjur och mindre, matnyttigt villebråd, utan äfven för större djur, såsom elgar, renar m. fl. Bland de i äldre tider brukliga fångningsredskapen märkas: *grop*, till fångst af rofdjur, elgar, renar m. fl., *varg-* och *räfgård*, som bestod af en omkring en betad plats uppförd hägnad, hvilken rofdjuret med lätthet kunde öfvergå, utan att det derefter var i tillfälle att slippa ut; *sjelfskjut*, eller som det äfven kallades *arf*, *häkta* eller *lee*, bestod af ett slags gillradt spjut, som utsattes mest för björn och elg men äfven för andra djurarter och hvilket längre fram i tiden utbyttes emot de så kallade *lurbössorne* (gillrade skjutgevär); *bås*, hvaraf användes flera olika slag, allt efter som fångsten var afsedd för björn, lo eller räf; *lämugiller*, ett slags läm, som uppställdes för att fånga mård, ekorre m. fl.; *sträng* och *flata*, eller snaror af olika slag och groflek, att användas till fångst af så väl större som mindre villebråd, och till hvilka snaror de i våra äldre lagar så ofta omnämnda *råreper* torde böra räknas; *stampa* eller *stappa* samt *bakn*, som utgjorde ett slags fällor af olika storlek och till konstruktionen ej voro olika den vanliga varglämmen; *upplöpa*, motsvarande den ännu någon gång brukliga vippsnaran, samt slutligen *nät* till fångst af rof- och rådjur samt hare och fogel.

De giller och fångstapparater, som användts under förra och innevarande århundrade, hafva äfven varit särdeles mångfaldiga. Af dem, som derunder allmännast varit i bruk, märkas varg- och räfgrop, varggård, saxar af flera slag, från björn- och vargsaxen till den lilla roffogelsaxen, nät till fångst af rofdjur, hare, rådjur, fogel m. m., samt isynnerhet snaror och fallstockar till fångst af hare och fogel. Fångsten med finare giller och snaror har, sedan den genom kungl. kungörelsen den 29 januari 1869 blef förbjuden utom för Kopparbergs län och de norrländska länen, upphört inom öfriga delar af landet, och fångst af rofdjur sker nu sällan på annat sätt än med grop, sax eller genom användande af förgiftadt bete, hvilken sistnämnda fångstmetod allt sedan medlet af förra århundradet företrädesvis begagnats.

Ett bland de i forntiden mest brukliga jagtsätten var att på skidor förfölja villebrådet, hvilket då det upphans blef nedstucket med spjut eller ihjelskjutet med pil och båge. Uti Sturlesons Edda omtalas, att Niords maka, Skade, mycket brukade dylik jagt, och våra gamla sagor innehålla för öfrigt flera andra uppgifter rörande samma ämne. Att ega färdighet i skidåkning och att väl kunna sköta sin båge, räknades bland de egenskaper, som prydde en förnäm man och en regent. Med skidor förföljdes icke blott större djur, såsom elgar och björnar, utan äfven mindre, hvilket synes framgå af lagman Edmunds bekanta berättelse om vermlänningen Atte

den Dolskes jagt, vid hvilken denne, åkande på skidor, så länge skall hafva förföljt en ekorre, att han förlorade hela sin med »gråverk» från dagens föregående jagt lastade skidsläde. Ehuru bågen blifvit utbytt emot eldgeväret, är såsom bekant jagten på skidor ännu i bruk inom de norra länen, der den förnämligast användes vid förföljande af björn, varg och jerf, men äfven ej sällan, i strid med gällande jagtstadga, vid jagt efter elg.

Äfven jagt till häst, med spjut eller båge, var fordom ganska vanlig. och särdeles hedrande ansågs det att rida på jagt efter rofdjur. Redan konung Egil Tuna Dolgi, som antages vara född år 386 efter Christi födelse, omtalas såsom idkare af detta jagtsätt [1]).

Jagt med falk brukades i norden redan under hednatiden. Då Rolf Krake från Norge besökte konung Adils i Upsala, voro han och de kämpar, som omgåfvo honom, klädde såsom jägare med falk på axeln [2]), och om Olof Skötkonung vet man, att han ofta brukade förnöja sig med dylik jagt [3]). Med namnet jagtfalk förstod man icke blott den fogelart, som nu så benämnes, utan äfven flera andra slag af roffoglar, hvilka kunde inöfvas till jagt. Hos oss torde dufhöken till följd af landets skogrikhet och denna fogels förmåga att äfven bland träd och buskar fånga sitt rof hafva varit en bland de allmännast brukade jagtfoglarne.

Det äldsta sättet att förskaffa sig falkar till jagt bestod i, att man lät någon tam höna utkläcka under henne lagda falkägg och att man derefter sjelf uppfödde ungarne, hvilket sätt dock snart utbyttes emot att omedelbart ur boet taga de utkläckta ungarne [4]).

Något längre fram i tiden fångade man ungarne först sedan de blifvit utväxta och lemnat boet; jemväl äldre foglar, som man lyckades komma öfver, höllos till godo. Fångsten skedde allmännast med hökbur eller nät, som med en lockfogel till bete uppgillrades på olika sätt, och endast i fråga om de mindre falkarterne begagnade man ofta limspö eller snaror.

De flesta falklägena, eller sådana ställen, der falkar fångades, funnos i Skåne, Halland och Blekinge, men äfven på Öland samt i Jemtland, Dalarne och Herjedalen bedrefs falkfångst med fördel. Af danska handlingar [5]) vet man, att följande falklägen funnos i de tre först nämnda landskapen, nämligen: Merlop och Gattebeck, Falkeberg, Laugholm, Barck, Olmenäs, Trottenberg vid Boestad, Hildesbro vid Landskrona, Lille Hammer, Gladsaxe, Giersherred, Lyckaa, Sylvitsborg, Warberg. Elleholm, Halmstad m. fl., och jemväl sedan dessa landskap kommit till Sverige fortfor falkfångsten derstädes. Falklägena utarrenderades vanligen af kronan till utländska, mest tyska och nederländska falkenerare, hvilka under viss tid af året, i allmänhet från augusti till in i oktober men äfven någon gång om våren, anställde falkfångst dels för egen, dels för furstliga personers räkning. Kronan har dock under vissa tider aflönat särskilda falkfångare, och man vet, att en sådan under Gustaf II Adolfs regeringstid hade sin hufvudstation på Öland. Af de genom dessa fångstmän infångade falkarne såldes en del till utlandet, der de under medeltiden skattades särdeles högt, hvartill man utom af annat kan sluta af en ännu bevarad påflig bulla från år 1347, enligt hvilken konung Magnus Eriksson hade lyckats utverka åt sig påfvens tillåtelse att under fem år få sälja falkar till »babyloniska sultans» länder, på det att konungen derigenom skulle komma i tillfälle att betala sina skulder [1]). Anmärkningsvärdt är jemväl, att en enskild person (Anders Grip) år 1613 erhöll tillstånd att ensam på kronans egendomar öfver hela riket fånga falkar, samt att under de närmaste åren derförut åtskilliga personer vid olika tillfällen medgåfvos rätt att fånga alla de falkar, de kunde öfverkomma, utan afseende å jordnaturen, der de anträffades, hvarvid förbud äfven utfärdades för adel och »oadel», borgare, prester och bönder att taga eller ödelägga någon falk [2]). Ännu på 1760-talet fortforo främmande falkenerare att hos oss idka falkfångst, men efter den tiden har dylik fångst ej annat än undantagsvis bedrifvits.

Med de infångade och sedermera tämda och inöfvade falkarne hetsade man tranor, orrar, rapphöns, änder, dufvor, harar m. fl., och äfven kråkor och skator lära hafva varit föremål för falkjagt. De, som jagade med falk, voro oftast till häst för att kunna följa med jagten. På större foglar släpptes flera falkar, på mindre endast en. Då jagten anställdes på hönsfogel, som hos oss varit det vanligaste, nyttjades merendels hönshund till fogelns uppsökande, och falken släpptes först, sedan hunden »gjort stånd», för att gripa den derefter uppskrämda fogeln i flygten.

Ehuru falkjagten hos oss varit ganska mycket värderad i synnerhet under medeltiden, har dock falkenerareväsendet härstädes ej vunnit en så stor utveckling som i sydligare länder, och nu mera har detta jagtsätt helt och hållet kommit ur bruk.

Drefjagter, eller sådana jagter, vid hvilka det vilda frammotas af manskap till de på lämpliga ställen utposterade skyttarne, höra äfven till våra äldre jagtsätt. Redan i landskapslagarne voro de påbudna för rofdjurens utrotande. De fingo olika benämning allt efter den ytvidd de intogo, efter årstiden då de anställdes och efter de djurarter, som voro föremål för desamma. Till de äldsta af dem höra björn- och varg-sommarskallen, hvilka anställdes och ännu någon gång brukas på trakter, der björn och varg kort tid förut gjort betydligare skada. Någon särskild inhuggning af jagtplatsen förekom dervid icke. Då jagten gällde varg, uppsattes nät i skallplatsens bog, för att deri fånga de djur, som sprungo emot dessa. I en senare tid har dessutom ofta nyttjats jagttyg utefter åtminstone en del af drefvets armar. Af dylika jagter åtskilde man härads- och sockenskall, allt efter som befolkningen i hela häradet eller blott i en socken uppbådades. Vanligen uppgick dreffolkets antal endast till några hundra man, men vid åtskilliga jagter har drefmanskapet räknats i tusental, såsom t. ex. vid de stora skallena i Österdalarne åren 1800, 1827, 1840 och 1856 [3]).

---

[1]) Sturleson; Ynglingasagan. — [2]) Rolf Krakes saga. — [3]) Olof Haraldssons saga. — [4]) Vestgötalagen stadgade, att den, som å egen skog eller å allmänning påträffade hökungar (ungar af jagtfogel) och fastband dem vid boet, egde dem, och den danska skånelagen medgaf den, som i annans inhägnade skog hittade falkar, att taga dem, såvida det kunde ske utan att han genom huggning i träden gjorde någon skada på skogen. I sistnämnde lag stadgades äfven, att om man i annans skog hittade ett falknäste och antingen märkte trädet eller med snaror band om falkungarnes fötter, så att de icke kunde bortflyga sedan de blifvit vuxna, ingen annan egde rätt att borttaga dem. — [5]) Enligt ett i jägarförbundets Nya Tidskrift, 2:dra årg., infördt meddelande.

[1]) Sveriges historia från äldsta tid till våra dagar, af O. Montelius m. fl. Del. I, sid 333. — [2]) Exempelvis må nämnas, att ett dylikt medgifvande till falkfångst inom Upland och Småland lemnades den 21 maj 1604, och ett annat den 28 maj 1608. — [3]) I det sistnämnda af dessa skall deltogo mellan tre- och fyratusen man från Mora, Sollerö, Elfdals och Wenjans socknar, och jagtbytet ut-

Något liknande sommarskallen efter björn och varg voro de förr brukliga »större kungsjagterne», som anställdes för kungliga personers nöje och på deras befallning i orter, der man egde visshet att en myckenhet villebråd, i synnerhet elgar och björnar, uppehöll sig. Dessa jagter omfattade oftast ett eller flera härad, samt erfordrade för afjagningen ett stort antal folk. Från de vanliga sommardrefjagterne skiljde de sig förnämligast deri, dels att beslut om deras anställande merendels fattades redan året förut, på det att jägeripersonalen skulle medhinna att vidtaga nödiga anordningar derför, dels att jagtområdet genom bleckning i träden utmärktes i form af en vanlig vinterjagtplats för varg, ehuru i större skala samt med flera utbleckade eller upphuggna »halter». Jagttyg hemtades dervid från flera län och uppsattes så långt de räckte, men först och främst kring jagtplatsens »bog», för att så mycket säkrare hålla djuren inne derstädes, då skjutningen började vid de särskildt uppbyggda skottskärmarne, hvari jägarne voro utposterade. Dylika jagter, hvarvid ofta utom den egentliga jagtplatsen äfven den kringliggande trakten afjagades med så kallade sidodref, varade ej sällan ända till 5 à 6 dygn, hvarunder dreffolket fick tillbringa nätterne vid på halterne upptända stockeldar [1]). Nu mera hafva de större kungsjagterne kommit ur bruk och äro ej att förblanda med de mindre drefjagter, som under en senare tid anstälts för konungens nöje.

Bland öfriga drefjagter intogo vinterskallen efter varg, så väl de som anställdes å en förut för ändamålet upphuggen, vid afjagningen med dukjagttyg och nät försedd jagtplats, som de hvilka försiggingo å en med gärdesgård helt och hållet eller till en del inhägnad trakt, ett framstående rum, såsom hafvande i hög grad bidragit till vargarnes utrotande i södra och mellersta delarne af landet. Ifrågavarande jagtsätt, som uppfans år 1722 af Andreas Schönberg, samt sedermera förbättrades af bland andra hofjägmästarne v. Greiff och Hamnström, har bibehållit sitt anseende ända till på 1860-talet, då det genom utfärdande af nu gällande jagtstadga blef obehöfligt. Jagtplatsen hade formen af en på midten afskuren ellips med en höjd af omkring 5,000 fot samt en bredd vid basen af vid pass 4,000 fot. Inom platsen, som begränsades af en till 10 à 12 fots bredd upphuggen skallgata, uppbleckades erforderliga linier till rättelse vid afjagningen. Till lockbete för vargarne användes större utslagskreatur, som utlades på två à tre ställen i jagtplatsens midt. Sedan man genom spårning utrönt, att vargar ingått i jagtplatsen, spändes jagttyget och afsändes skallbud till dreffolket, hvarefter afjagningen skedde i vanlig ordning.

Dylika drefjagter hafva haft sin största användning inom Stockholms, Upsala, Skaraborgs, Örebro och Nyköpings län. I Örebro län fälldes å vanlig vinterjagtplats med jagttyg under åren 1802—1822 ett antal af 79 vargar, hvartill erfordrades i och för afjagningen icke mindre än 22,609 dagsverken eller 286 sådana för hvarje varg. Från och med 1823 till och med 1843 dödades på åtskilliga jagtplatser inom samma län 140 vargar, hvaraf 35 å vanlig jagtplats, med en åtgång af 6,177 dagsverken, samt 105 st. med 5,409 dagsverken å med hag kringstängd jagtplats, hvaraf synes framgå, att det sistnämnde slaget af jagtplatser erfordrade mindre antal dreffolk än det förra. Inom Stockholms län fälldes med 35 afjagningar under åren 1821—1828 ett antal af 124 vargar, och inom Upsala län blef bytet under samma tid, men med färre jagter 34 vargar.

Vid jagt å rofdjur hafva för öfrigt användts så kallade knäppta skall samt någon gång jemväl rundskall, de sistnämnde i synnerhet inom vissa delar af Småland, Östergötland och Skåne. Klappjagter å så väl rofdjur som nyttigt vildt hafva dessutom, dock mest under de senare åren, varit allmänt i bruk såsom billiga och, i fall de rätt ledas, vanligen lemnande ett godt resultat. Så kallade letskall för uppsökande vårtiden af rofdjurens lyor brukades redan i senare hälften af förra århundradet, men kommo icke i allmännare användande förr än på 1830- och 1840-talet.

Såsom en egendomlig drefjagt må slutligen anföras den svanjagt, som sedan långt tillbaka nästan årligen anställdes vid sydliga kusten af Skåne och utgjorde ett slags privilegium för landshöfdingen i Malmöhus län. Att biträda vid denna jagt var en befolkningen inom länet åliggande skyldighet. Ifrån hvarje der beläget fiskläge skulle efter skedt uppbud manskap med ett visst antal båtar infinna sig å utsatt samlingsplats, utan att annan ersättning derför beviljades än en låg skottpremie för hvarje fångad eller dödad svan. De af folket, som hade för lång sjöväg, egde dock rättighet att begagna kronoskjuts för sin båts forslande till och från samlingsstället. Jagten anställdes nattetid, vanligen omkring den 8 augusti eller den tid, då de flesta svanorne ruggade och derigenom voro mer eller mindre oförmögna att flyga. Dervid ordnades och roddes alla båtarne i en linea för att instänga de stundom ända till tusen eller mer i flock samlade svanorne i den vik, der de för tillfället uppehöllo sig, samt att mota i land de af dem, hvilka under båtfärden ej blefvo skjutna eller ihjelslagna, i ändamål att der med utposteradt manskap fånga eller döda desamma. Vid dessa jagter, som anfördes af landshöfdingen i länet om han var närvarande eller i annat fall af kronobetjeningen, fälldes fordom ett stort antal svanor, en gång till och med omkring 600 stycken.

Af ålder hafva kommunerna i de flesta län för anställande af rofdjursjagter varit fördelade i skallag, hvilka vanligen omfattade en eller flera socknar, ehuru fall äfven förekommo, då en och samma socken var fördelad i två skallag. Flera sådana bildade ett skalldistrikt, för hvilket stadgar fastställdes af landshöfdingen i länet. I hvart skallag utsågos skallfogdar för att biträda vid skallens afjagning och hålla ordning bland skallfolket. På Gotland och möjligen äfven annorstädes utvaldes derjemte åtskilliga s. k. »garnkarlar», som skulle stå redo att slå ihjel rofdjuren, när de rusade på näten, äfvensom »bakskallskarlar», hvilka dolda bakom buskar eller andra föremål i närheten af näten skulle rusa fram och skrämma djuren i dessa. I ett och annat skalldistrikt utsågs äfven en »ordningsman» för hvart skallag, hvilken hade till åliggande att egna sin synnerliga uppmärksamhet åt allt, som kunde befordra rofdjurens upptäckande och dödande, samt hos vederbörande jägeritjensteman föreslå, när någon åtgärd för detta ändamål erfordrades.

gjordes af icke mindre än 23 björnar, 2 eller 3 vargar samt 1 lo, förutom 9 elgar samt en myckenhet hare och fogel.

[1]) Vid en den 20 juli 1732 inom Nora socken för konung Fredrik I:s räkning och under ledning af hofjägmästaren Andreas Schönberg anställd kungsjagt fälldes 4 björnar, 2 vargar och 24 elgar förutom en myckenhet hare och fogel. Ett ungefär lika godt resultat vans vid en annan kungsjagt i Våla socken, vid hvilken jagt bytet utgjorde 6 björnar, 3 vargar, 3 loar, 1 räf och 12 elgar samt smärre vildt i mängd.

Vid de allmänna skallgångarna efter rofdjur fördes befälet af någon bland jägeripersonalen, vanligen öfverjägmästaren, så framt sådan fanns i länet anställd, men eljest af kronobetjeningen, hvilken det för öfrigt på grund af åtskilliga kongl. förordningar ålåg att inställa sig vid större skallgångar för att biträda vid ordningens upprätthållande bland skallfolket. Endast vid socken- och byskall, eller stundom äfven då någon jägeritjensteman eller kronobetjent ej var boende i närheten, egde skallaget eller skalldistriktet att sjelf utse anförare för jagten.

Redan i äldsta tider begagnade man sig af hundar till jagt, hvartill man kan sluta deraf, att de omnämnas i sagorna samt finnas afbildade på många af våra hällristningar. Om dylik jagt talas äfven i våra gamla lagar. I t. ex. Östgötalagen[1]) stadgas, att, om någon jagar efter djur och dervid följer annan mans hund, hunden skall hafva en half manslott.

Svårt är emellertid att afgöra, huruvida alla de hundraser, som nu användas till jagt, redan fordom varit i bruk. Troligt är dock, att endast hundar, som förföljde det vilda på spåret liksom vår tids stöfvare, då nyttjades, och att hundar, som erfordrade en mera besvärlig och svår dressyr, först under en senare tid vunno användande.

Under medeltiden, då hjortjagten högt värderades af de förnämare, användes antagligen utom de nu brukliga hundraserna äfven flera för dylik jagt i utlandet allmänt nyttjade hundar, såsom ledhunden, svetthunden och hetshunden, och med visshet vet man, att under Fredrik I:s regeringstid samt äfven sedermera förekommit ett slags större björn- eller som de äfven kallades packarhundar till hetsjagt å björn och varg. Äfven har det uppgifvits, att bemälde konung infört bruket af taxhundar för jagt å räf och gräfsvin i gryt. Jagt med vindhundar eller såsom de förr kallades »mjöhundar» var under medeltiden mycket gängse, isynnerhet å riddargodsen i södra Skåne, som då till ganska stor del bestod af vidsträckta, kala fäladsmarker, hvilka voro särdeles lämpliga för dylik jagt. Att vindhundar höllos af Carl IX redan såsom hertig känner man af brefvet från honom till hertig Sigismund den 9 december 1581, och att Carl XI var vän af jagt med dylika hundar, tyckes framgå deraf, att han den 23 juli 1681 förordnade, att 5 streck vindhundar skulle underhållas på Öland för hans räkning. Numera användes jagt med vindhund endast sällan och då mest på några af de större egendomarne i Skåne.

Hönshunden har sedan långt tillbaka brukats vid jagt med falk för att uppsöka det vilda. Omkring medlet af 1600-talet[2]) och möjligen äfven förr nyttjades han äfven vid fångst af rapphöns, hvilket tillgick på det sätt, att då hunden stod för hönsen, uppsläpptes en falk för att få dem att »tro» dess bättre, hvarefter ett större nät drogs öfver desamma, men först under de tre sista årtiondena har dess användande vid egentlig fogeljagt blifvit mera allmänt. Nu mera har jagt med hönshund börjat utträngа den med stöfvare dels för det högre jagtnöje den bereder, dels ock i följd af den omständigheten att det vilda dervid mindre oroas än vid jagt med drifvande hund, för hvars användande med fördel äfven större jagtmarker erfordras än de som stå de fleste jägare till buds. Detta gäller dock endast södra och mellersta delarne af landet, hvaremot i Norrland hönshunden till följd af ortens skogsrikhet ej annat än undantagsvis kan användas.

[1]) Bygdabalken XXXVI. — [2]) »Een Land-Book» af Johan Rising 1671.

Jagträtt.

I äldsta tider var jagten öfver allt fri, och villebrådet ansågs i likhet med jord och skog för ingens tillhörighet. Men efter hand gällde detta blott med hänsyn till rofdjuren, som förklarades fridlösa hvar helst de påträffades, medan rättigheten till jagt i öfrigt tillerkändes uteslutande jordegaren, så att hvarje fri man, så väl frälse som ofrälse, egde att efter behag utöfva jagt å sina egor, med de inskränkningar likväl som för vissa, antingen helt och hållet eller blott under någon del af året fredlysta djur voro bestämda. Så stadgade Östgötalagen[1]), att emedan bäfvern har sin boning liksom bonden sin, skulle den, som dräpte ett sådant djur eller bröt dess ide, lemna det åter till jordegaren och böta tre marker, hvaremot en hvar medgafs rätt att å annans mark jaga björn, eftersom han är »uræfle». I samma lag[2]) lemnades vidare förbud, att ingen finge gå i annan mans skog och der med nät taga djur eller skjuta dem, vid straff af sex öres böter och djurens återlemnande. Äfven Uplandslagen[3]) samt Vestmanlands-[4]) och Södermanlandslagarne[5]) innehöllo förbud att gå i annans skog med giller, dock skulle enligt de två förstnämnde af dessa lagar hvar och en ega rätt att saklöst fånga och döda björn, räf och varg. Enligt Helsingelagen[6]) var det, såsom redan förut blifvit omnämndt, icke tillåtet för någon att utom då det gälde björn, varg och jerf gå i annans skog med hund och båge eller att derstädes bygga bås eller annat giller, »lägga arf» eller drifva elg ur vinterståndet, och jemväl enligt landslagen var jordegaren tillförsäkrad så godt som uteslutande jagträtt å sina egor, utom efter björn, varg och räf, som hvar man egde saklöst fälla.

Inskränkningar tillkommo emellertid tidigt i jordegarens jagträtt. Sålunda stadgade Östgötalagen, att rådjuret[7]) vore ett konungens djur, som ingen annan än han egde fälla, hvilket stadgande återkommer i landslagen, ehuru derstädes i den form, att konungen ensam förbehölls rätt att, der han hade sitt hof, till sin nytta jaga rådjur på visst angifvet sätt. Vigtigare var kanske, att i sistnämnde lag föreskrift lemnades, att till dödande af elg, hvilket djur skulle öfverallt i riket under en uppgifven tid af året njuta skydd, ej finge utom i Dalsland, Vermland, Dalarne och Norrland begagnas gillrade spjut, hvarigenom fällandet af detta djur försvårades för den fattige bonden, som nu blef mera hänvisad till det mindre villebrådet.

Häraf synes, att redan i vår äldre lagstiftning finnas spår af jagträttens betraktande såsom ett regale. Bemödandet att i öfverensstämmelse med förhållandena i utlandet göra jagten till en adlig, de ofrälse stånden förvägrad rättighet gjorde sig dock först under slutet af medeltiden mera gällande, hvarvid det underlättades af adelns stigande magt och allmogeklassens i jembredd dermed sjunkande betydelse. Uti kungl. brefvet den 25 juni 1462, som, ehuru i främsta rummet afsedt för Vestergötland, likväl synes hafva egt giltighet äfven i åtskilliga

[1]) Bygdabalken XXXVI. — [2]) Bygdabalken XXIX. — [3]) Wiperbobalken XV. [4]) Bygdabalken XLIII. — [5]) Bygdabalken XIX. — [6]) Wiperbobalken VIII.

andra landsorter, förekommer ett bestämdt förbud för befolkningen i allmänhet att jaga eller jaga låta, liksom att lägga stockar i skogen vid ansvar af 40 markers böter, hvilka i sin helhet skulle tillfalla konungen. Derjemte förklarades, dels att gifna tillståndsbref till jagt återkallades, dels att konungens embetsmän icke vore berättigade att lemna medgifvande till jagt. Med jagt[1]) torde dock här icke menats annan sådan än den å högdjur, och möjligen afsågs tillika något visst jagtsätt, att döma af ett i nämnda bref meddeladt stadgande, att olofflig jagt medförde förlust af rådjursrep och löpande hundar. Sannolikt hade sålunda allmogen vid sagda tid fortfarande rätt till jagt å annat villebråd än det nämnda, till hvilket antagande man har stöd i Kalmarstadgan af 1474, hvari lekmän och klerker förbjudas att idka jagt »yttermer än som lagen säger».

Redan kort efter utfärdandet af sist omförmälda stadga förnyades berörda förbud genom ett af riksföreståndaren Sten Sture den 6 mars 1488 till Bråbo och Lösings härad på Kolmoren afgifvet bref, hvari kungöres, att riksrådet på möte i Arboga stadfästat beslutet, att några bönder eller klerker icke skulle ega att bruka jagt samt att icke heller någon friboren man finge gifva sina bönder och undersåter lof att jaga på sin eller annans mark; i sammanhang hvarmed Sten Sture sjelf nödgades återkalla af honom gifna tillståndsbref till jagt utom för den då varande presten i Qvillinge, och var således genom dessa stadganden jagträttens beroende af ståndsförhållanden bestämdt uttalad.

Om än under de nya förhållanden, som efter unionstidens slut inträdde, de omförmälda förbuden för allmogen att idka jagt icke åberopades, blefvo de dock ej utan inflytande på rättsuppfattningen. I enlighet med de feodala grundsatserne sökte konung Gustaf I att, för så vidt kronans intressen derigenom främjades, göra gällande en rätt till vissa djurslag, som väl hufvudsakligen angick innehafvare af krono- och skattejord, men äfven lemnade rum för det antagande, att adelns vidsträcktare befogenhet härutinnan vore beroende af konungens godtfinnande. I detta afseende meddelade han med stöd af de här ofvan omnämnda inskränkningarne i jagträtten å elg och rådjur förordnanden, utmärkande att allmogen i de icke särskildt undantagne delarne af landet saknade all rätt att döda elg och rådjur samt de dermed beslägtade hjortarne. Märkligt är jemväl, hurusom konungen vid den kyrkliga reduktion, som tog sin början år 1527, synes hafva velat tillägga sig den andel af fäldt villebråd, som dessförinnan i vissa landsorter åtnjutits af presterskapet. Sålunda ålades enligt bref den 12 oktober 1527, landspresterne i Medelpad, som skulle haft för vana att uppbära »skottbogen» af högdjur, att öfverlemna densamma i öfverensstämmelse med förut gifven föreskrift till »konungsfogden».

Uti bref den 24 november 1538 erinrade konungen om det beslut, som af honom fattats, efter att dertill hafva inhemtat riksens råds samtycke, »ath opå några år tilgörandes skulle her odi rigit hiordt och hindh fridkallade wara, på thet the åter igen förökes motte, epter the så otilbörligen nu i många år slagne och utödde äre», och uti bref den 1 juli 1539 förnyade konungen nu omförmälda, för Vestergötland hufvudsakligen afsedda föreskrift under påpekande af angelägenheten, att förbudet iakttoges i synnerhet å »Edzweden» och andra kronans skogar, der frälsemän, prester och bönder icke, såsom dittills skett, skulle ega att fälla de fridkallade djuren, hvaröfver en konungens trotjenare Claus Djureskytte skulle hålla noga uppsigt, vid äfventyr att eljes blifva straffad till lif och gods.

Svårt torde vara att säga, hvilken lag vid inträffande öfverträdelser af de gifna påbuden i allmänhet tillämpades, men sannolikt är, att, medan dödandet af det mindre villebrådet lemnades strafflöst, fällande af högdjur medförde det i landslagen för användande af gillradt spjut i uppsåt att döda elg bestämda ansvaret. När en särskild fredlysning af vissa djur för en eller annan trakt af konungen påbjöds, har säkerligen derförutom i sammanhang dermed eller genom den lokala myndighet, som hade att kungöra förordnandet, en viss straffpåföljd för öfverträdelsen blifvit bestämd, hvarigenom omförmälda otydlighet upphörde.

Tillgången af villebråd, som under Gustaf I:s tid i de sydliga och mellersta delarne af landet förutom i vissa mera afskilda trakter antagligen något aftagit[1]), fortfor att vara riklig i de norra delarne. Här, hvarest landet till ganska stor del upptogs af den lappländska befolkningen med här och der spridda nybyggare, för hvilka handel med den förra var en indrägtig näringskälla, utgjorde jagt jemte utbyte af djurshudar mot en mera utvecklad kulturs alster en vigtig förutsättning för befolkningens tillvaro, och det var vid detta förhållande lyckligt, att Gustaf I, med erkännande af lapparnes jagträtt, sökte skydda dem emot nybyggarne, hvilka, efter hvad konungen nämner uti bref den 3 juni 1543, borttogo från lapparne deras fällda villebråd, oaktadt dessa sistnämnde, såsom konungen erinrade, lika väl som de andre för sina egodelar erlade skatt.

Äfven konung Johan III, som hyste mycket intresse för jagt, vidtog anordningar, som medförde inskränkning uti jordegarnes jagträtt, och huru omfattande han anså sin magtfullkomlighet i berörda afseende vara, framgår isynnerhet af de förordnanden, som af honom utfärdades rörande jagten på Öland.

Till förekommande att hundar skulle skada det å ön befintliga villebrådet gaf han sålunda vid olika tillfällen befallning, att inga hundar skulle få finnas derstädes, med mindre de voro stympade eller »affstäckte på et been»[2]), och vid sidan af sin jagträtt dersammastädes ville han ej erkänna någon annans, af hvilken orsak han hade för afsigt att, då han fann sig icke kunna upphäfva frälsejordegarnes befogenhet öfver det å deras egor befintliga villebrådet, tillbyta sig alla å Öland varande fastigheter af frälsenatur[3]). På ön togos under konungens synnerliga hägn icke blott de så kallade högdjuren: elg, hjort och rådjur, utan det stadgades bestämdt, att invånarne icke egde

[1]) »Jagæ» eller »jægha» brukas i de äldre lagarna förutom skånelagen blott uti uttrycket »til sima jægha», hvarmed menades att uppjaga villebråd mot ett uppställdt föremål.

[1]) Äfven inom Vermland och vissa delar af Dalarne (Mora socken) torde villebrådstillgången isynnerhet af elg vid ifrågavarande tid betydligt hafva minskats genom jagt i förbjuden tid och allt för ifrigt jagande i öfrigt, enär Kongl. Maj:t i bref af den 15 febr. 1548 och den 24 febr. 1551 fann för godt att ställa en särskild uppmaning till befolkningen i dessa trakter att hafva fördrag att skjuta och fälla elg, på det att de icke måtte blifva alldeles utrotade. — [2]) Detta påbud förekommer första gången i k. bref till Jörenn Jägare den 27 mars 1572, hvilket dock blott gällde större hundar, men utsträcktes redan den 10 maj samma år äfven till de små. *I bref af den 29 jan. 1573 samt den* 29 april 1574 erinrades fogdarne om verkställighet af utgångna påbud om jagten och hundarnes stympning. — [3]) K. br. till Lasse Lucasson d. 15 nov. 1572. Äfven i afseende på Norrland lär konungen hyst plan att tillegna sig alla dervarande frälsehemman. Se härom C. G. Styffes förut åberopade framställning om grundregalierne. Enligt ett den 7 april 1569 utfärdadt k. bref skulle den, som olofligen fällde högdjur på ön, straffas både till penningar såsom Sveriges lag förmäler, så ock »elliest för thetta wårt Mandats öfverträdelse».

fånga och döda harar eller andra till det lägre villebrådet hörande djurslag. Straffen för öfverträdelse af de gifna föreskrifterne voro synnerligen stränga, isynnerhet för upprepande deraf. Öppna brefvet den 10 maj 1572, hvarigenom allt fällande på Öland af hjort, hind, rådjur, harar och andra djur utom till konungens gagn förklarades förbjudet, innehöll sålunda, att den, som deremot felade, skulle böta första gången 40 mark och en följande gång dubbelt, men, för den händelse öfverträdelsen vidare förnyades, hade en adelsman förverkat sina jordagods och en bonde eller ofrälseman halsen.

Äfven för andra delar af riket utfärdades stränga bestämmelser rörande jagten å högdjur. Så stadgar k. brefvet den 22 mars 1570 till Knut Posse, ståthållare i Vestergötland, förbud för ryttare att vid förlust af lif och gods skjuta hjort eller rådjur, och af uppgifven anledning, att adeln i Östergötland icke allenast på egna utan jemväl å kronans egor gjorde skada på hjort, elg och rådjur, bland annat, derigenom, att frälsemän gåfvo andra lof att jaga, under förbehåll att för den gifna tillåtelsen bekomma hudarne af de dödade djuren, erhöll Göran Gyllenstjerna den 27 oktober 1572 kongl. befallning att hafva tillsyn deröfver att inom Stäkeborgs län oloflig jagt ej skedde, hvarjemte kungjordes, att den frälseman, som sjelf eller genom andra jagade eller nedlade några af konungens fridkallade djur »besynnerligen på våre och cronones äger heller på de äger som honom icke sielf tilhöre» skulle hafva förlorat sina adliga privilegier[1]).

År 1577 utfärdades en allmän kongl. ordinantia om djurs fällande m. m., hvari stadgades, att eho, som å kronans egor fällde högdjur, skulle böta för förbudets öfverträdande 40 mark samt erlägga för sjelfva djuret lika mycket jemte 40 lod silfver, och den 20 april påföljande år förklarades, att den af adeln, som å omförmälda egor utöfvade dylik jagt, skulle erlägga 100 ungerska gyllen, eller om penningar ej kunde af honom anskaffas, afstå en bötesbeloppet motsvarande andel af sitt jordagods. En särskild uppmaning utgick i bref den 28 februari 1578 till samtliga fogdarne i riket att lagföra hvar och en, som dödade de ifrågavarande djuren, hvarmed förenades tillsägelse, att ingen med undantag af dem, som hade synnerligt bevis, finge skjuta fogel hvarken under lektiden eller eljes, ett förklarande som tydligt utvisade en sträfvan att än ytterligare utbilda den såsom en konungslig höghetsrätt allt mera uppfattade jagträtten. Betecknande härför äro äfven i början af 1600-talet utfärdade och här ofvan omnämnda förordnanden rörande rätt till falkfångst för vissa uppgifna personer, med förbud för andra att idka dylik jagt, likasom de bestämmelser, som afsågo handeln med skinnvaror.

Med dylik handel hade redan Gustaf I tagit befattning, i det han till sina fogdar utfärdade befallning, att de för hans behof skulle uppköpa skinn af åtskilliga villebrådsarter. Han synes dock icke härmed hafva åsyftat, att det skulle vara en ovilkorlig skyldighet för invånarne att aflemna skinnvaror till de personer, som erhållit ett dylikt uppdrag, utan lät han det bero på hvars och ens godtfinnande, liksom han äfven var villig att erlägga nöjaktig betalning för skinnen, såsom framgår af den taxa, som af honom fastställdes att tjena till ledning vid dylika uppköp[1]).

Konung Johan III deremot framträdde med ett bestämdt anspråk på att göra ifrågavarande handel till ett monopol för kronan. I ett den 16 november 1572 aflåtet bref, angående uppköp af skinnvaror i Vesterbotten, Finland, Nordlanden, Vestmanland, Dalarne och Bergslagen, anmodade han fogdarne derstädes att »synnerligen hooss lapper, birkarler, köpmän, prester, bönder och andre» tillhandla sig olika slag af i brefvet uppgifna skinnvaror för att sedan aflemna dem till konungens skinnkammare, och skulle, om annorlunda skedde och främmande eller andre uppköpte dylika skinn, vederbörande fogde straffas såsom en ohörsam och otrogen tjenare. Berörda stadgande blef sedermera vid skilda tillfällen förnyadt och äfven utsträckt till de sydligare landskapen, naturligtvis med undantag af de villebrådsarter, som der voro fredlysta[2]). Åtskilligt missnöje synes emellertid hafva uppstått i följd af fogdarnes tillvägagående vid ifrågavarande uppköp, eftersom dessa vid utfärdande af ny taxa för uppköp af vildvaror uppmanades att tillse, det befolkningen ej finge någon anledning till klagan uti sagda hänseende.

Ungefär liknande bestämmelser voro gällande ännu under Carl IX:s regeringstid, hvilket framgår, utom af annat, dels af en den 12 januari 1603 utfärdad fullmagt för fogden å Orreholms gård, hvari konungen lät förstå, att bönderna skulle förvägras att till köpmännen afyttra sina skinnvaror, enär dessa borde för konungens räkning uppköpas, dels af brefvet den 3 januari 1609, som ålade ståthållarne i Kalmar, Jönköpings län och Vermland samt fogdarne i Gestrikland och Dalarne att tillse, det alla skinnvaror komme i konungens skinnkammare och ej af andra uppköptes.

Trots de gifna påbuden lyckades det af lätt förklarliga skäl icke att göra skinnhandeln till ett monopol för kronan, och äfven den mängd skinn, som erhölls, torde helt säkert hafva befunnits icke lemna det förvärf, som man hade förväntat, hvadan förordnandena härom temligen snart efter Carl IX:s död upphörde att förnyas. I landsorter, der skatterne sedan äldre tider utgjordes i skinnvaror, såsom varande befolkningens mest afsättningsbara produkt, kommo dock fortfarande att till fogdarne aflemnas ganska ansenliga qvantiteter deraf, som sedan för konungens och rikets behof begagnades eller försåldes, ett förhållande, som visar att allmogen bibehöll rätt till jagt icke blott efter rofdjur, utan äfven efter vissa andra djurarter, hvilka antingen förekommo så talrikt eller voro af det mindre värde, att någon inskränkning i jagten å dem för tillgodoseende af konungens behof ej behöft ifrågakomma.

Sannolikt förekommer det således, att det i § 6 af kongl. förordningen den 20 mars 1593 gifna påbudet, att allmogen ickefinge jaga efter djur vid det i 23 kap. byggningabalken utsatta ansvar, endast afsett högdjuren och möjligen vissa fogelarter, och antagligt är äfven, att bestämmelserna haft tillämpning endast i de sydliga delarne af landet, under det att i de norra den gamla friheten

[1]) Ungefär enahanda bestämmelser meddelades äfven i k. fullmagt för Carl de Mornay den 22 oktober 1573.

[1]) Enligt omförmälda taxa voro vackra loskinn högst i värde af alla de deri uppräknade slagen af skinnvaror och gällde 36 à 40 mark per styck, under det att de nu såsom mycket värderikare ansedda skinnen af bäfver och svart räf voro värderade till endast resp. 10 och 16 mark. Fullgoda skinn af mård, varg, björn och elg ansågos lika i värde och gällde 8 mark per styck. Utterskinn värderades ej högre än skinn af vanlig räf. — [2]) K. br. den 13 dec. 1572, d. 17 nov. 1573, den 9 dec. 1575, den 23 nov. 1576 och den 19 nov. 1577.

till jagt fortfarit. Anmärkas må dock, att förbudet emot jagt å högdjur vid ifrågavarande tid måtte hafva gällt äfven Vermland, enär af kongl. brefvet den 21 november 1608 framgår att befolkningen inom denna provins då erhållit särskildt medgifvande att under två år »om laga timer», d. ä. från olofsmessan till fastetiden, fälla elg, under vilkor dock att konungen, som för skälig betalning ville behålla hudarne, skulle af hvarje djur bekomma en »skotbogh».

I afsigt att så mycket säkrare förhindra olofligt fällande af högdjur skärptes ansvaret efter hand. I bref den 29 juli 1596 förklarades, att den, som blefve förvunnen att hafva föröfvat olofflig »djurfällning», skulle böta för hvar elg 4 par oxar samt för hvarje rådjur 2 par oxar, och i ett enskildt fall bestämdes den 28 juni 1599 ansvaret för dödande af en elg till 80 mark och 1 par oxar. Enligt kongl. plakatet den 4 augusti 1608 skulle den, som beträddes med fällande af högdjur eller dödande af rapphöns å kronans egendomar eller å konungens enskilda parker, böta första gången 40 mark för hvart djur, andra gången dubbelt samt vid tredje resan mista lifvet. Synnerligt stränga voro jemväl ansvarsbestämmelserna i de af Gustaf II Adolf utfärdade jagtförbuden. Så skulle enligt förordningen af den 27 november 1616 den, som öfverbevisades för tredje gången hafva fällt hjort eller rådjur på Öland, förvisas från ön, dit han icke finge återvända vid äfventyr af lifsstraff, och kongl. förbuden den 2 augusti 1620 samt den 26 mars 1621 stadga lifsstraff, det förra för olofligt fällande af elgar på Åland och det senare för dödande af svan inom 10 mils afstånd från Stockholm. Sistnämnda påbud föreskref jemväl, att den, som beträddes med att skjuta på krono- eller skatteegor, så länge fogelleken varade, skulle förlora sin bössa och sina medhafda kläder äfvensom kastas i häkte och böta, som han var man till.

Angående omfattningen af adelns, utan bestämdt uttalande städse erkända jagträtt lemnades den förklaring i 1617 års adliga privilegier, att frälseman egde att fritt skjuta foglar och djur på sina frälseegendomar, liksom äfven å de egor, hvari han hade del, samt å lands- och häradsallmänningar, dock icke på annan tid af året än lag medgåfve och ej mer än han behöfde till sin nödtorft, likväl skulle det stå konungen fritt att jaga och skjuta hvar honom täcktes och der det icke var adeln för när.

Tillgodonjutande af nu omförmälda rättighet utan att ingrepp deruti skedde vare sig af egna underhafvande eller af andre blef för de adliga stormännen en angelägenhet af högsta vigt, och desse, som under vistelse i de vid sydöstra delen af Östersjön belägna länderna insupit för våra förhållanden främmande begrepp om bondens ställning, lyckades under intryck häraf att utverka kongl. förordnanden, som inneburo ej ringa fara för allmogeklassen. Till bevis härpå må anföras konung Gustaf II Adolfs öfverlåtelsebref af den 28 februari 1625 till Svante Banér på alla de bönder i Upland och Vestmanland, som olofligen fällt förbjudna djur eller huggit ekar, hvilket bref gifver vid handen, att de, som begått en sådan förbrytelse, skulle jemte deras hustrur, barn och bohag öfverföras till Banérs gods i Ingermanland och der blifva skattskyldiga, med tillägg att samma bestämmelse borde ega giltighet äfven för Banérs frälsebönder, som på lika sätt sig förbrutit[1]).

[1]) Brefvet är tryckt bland »Handlingar ur det Brinckmanska arkivet» på Trolle Ljungby. Örebro 1859, sid. 23. Uti »Nya handlingar rörande Skandinaviens historia» XXIX, Stockholm, sid. 206, finnes tryckt en kongl. fullmagt af den 23 december 1624 för riksrådet friherre Gabriel Gustafsson Oxenstjerna att till sina gods i Ingermanland öfverföra alla, som öfverbevistes om olofflig jagt eller åverkan å bärande träd inom Vester- och Östergötland samt Småland, jemte deras hustrur och barn.

Den stränghet, hvarmed man sålunda bedömde inträffande ingrepp i den jagträtt, som tillkom konungen och adeln, bibehöll sig sedermera en tid uti lagstiftningen, men densamma hade, tills omsider en allmän jagtstadga utkom, ofta en tillfällig och lokal karaktär. Så innehöll den fullmagt, som den 26 januari 1638 utfärdades för Paul de la Grange att vara jägmästare i de tre Småländska länen, den märkliga föreskriften att för personer tillhörande ofrälseståndet både fällande af lodjur och köp af loskinn vore i denna landsort förbjudet vid ansvar af 80 marks böter och förlust af skinnet.

Af allmännare betydelse var den för riksjägmästaren Carl Hårdh den 30 maj 1638 utgifna instruktion, hvars 2 §, med erinran om det gamla förbudet att jaga högdjur under tiden från fastegång till olofsmessan, förklarade, att, med undantag för skärgården, fogel ej finge under lektiden skjutas eller fångas, något som under den öfriga delen af året skulle vara tillåtet förutom å kronans marker. Då någon vidare begränsning härvid ej omförmäldes, synes allmogen vid denna tidpunkt i allmänhet egt rätt att döda fogel. Frågan härom sysselsatte emellertid sinnena och det är sannolikt, att adeln emot berörda rätt framställt kraftiga protester, hvilka, såsom här nedan skall visas, inom ganska kort tid kröntes med framgång.

Den 22 mars 1647 utkom »Ordning och stadga, huru alla rikets inbyggare sig förhålla skola med jagt, djurfång och fogelskjutande», hvars uppgift synbarligen var att ersätta förut tillkomna, för enskilda delar af landet gällande förordnanden.

I omnämnda jagtordning uttalades först och främst den allmänna satsen, att en hvar finge fånga, skjuta eller på annat sätt utöda allehanda rofdjur, såsom björn, varg, lo och mård, äfvensom slaghökar, glador och deras likar, hvarhelst de kunde påträffas, liksom fritt förfoga öfver skinnen efter de fällda rofdjuren, men i öfrigt ställdes jagträtten uti ett bestämdt förhållande till jordeganderätten med bibehållande af de under den föregående tiden för de ofrälse klasserne tillkomna inskränkningarne. Högdjuren, elg, hjort och rådjur, skulle ej få af andra än dem, som tillhörde det privilegierade adelsståndet slås, fångas eller skjutas, förutom i Dalsland, Vermland, Dalarne, Norrland och Finland, hvarest allmogen egde fälla dessa djur i laga tid eller från olofsmässan till fastetiden.

Att skjuta och fånga rapphöns var likaledes adelsståndet förbehållet, men i afseende på andra slag af fogel förklarades uttryckligen, att landtmannen, såvida det icke af vissa orsaker för någon trakt vore särskildt förbjudet, egde att på egna egor och i rätt tid med snaror fånga dem liksom äfven harar, hvaremot honom förmenades att skjuta eller skjuta låta både hare och fogel. Denna rättighet till fångst af sistnämnda djur- och fogelarter upphörde dock vid utfärdande af en ny jagtordning den 29 augusti 1664, då det förordnades, att ingen, som ej vore privilegierad, d. ä. i åtnjutande af de adliga privilegierna, tillätes skjuta eller med giller, nät och fällor fånga hvarken harar eller allehanda fogel, såsom tjäder, orre, hjerpe, svan, vildgås, and och andra deras likar, med rätt dock för dem, som bodde i skärgårdarne att, såsom jemväl i 1647 års jagtordning medgafs, skjuta och fånga sjöfogel.

Detta visar, att jordeganderättens betydelse uti ifrågavarande hänseende blef allt mera förbisedd. Ett erkännande af densamma lemnades dock derutinnan, att frälseman förmenades att utan jordegarens medgifvande idka jagt efter nyttigt vildt å annans mark och å de allmänningar eller andra egor, hvari han ej hade del. Vid öfverträdelse häraf förekom skyldighet att erlägga, förutom ganska höga böter, lämpligt skadestånd till jordegaren, och egde alltså hvarken adeln på grund af privilegier eller skattemannen i följd af sin jordeganderätt tillstånd att på skattehemmans egor anställa jagt eller fångst af nyttigt vildt.

Hvad beträffar straffbestämmelserne i 1647 års jagtförordning, voro de synnerligt stränga för olofligt fällande af högdjur i djurgård, vare sig den tillhörde konungen eller enskild person, liksom i konungens fridkallade parker och å något vid de kungliga slotten fredlyst område. Vid dylik förbrytelse skulle den skyldige straffas till lifvet, derest konungen eller målsegaren ej ville medgifva, att straffet förvandlades till förvisning från riket under viss tid, men i öfrigt hade de ifrågavarande straffen en ej obetydligt mildare form än fallet var åtminstone vid slutet af 1500-talet. Så skulle t. ex. en ofrälseman, som annanstädes än i de landskap, der högdjursjagt var medgifven, dödade en elg eller hjort, blott böta femtio daler hvitt mynt och, om det var ett rådjur, tjugufem daler, så framt icke öfverträdelsen skedde i förbjuden tid, då böterna fördubblades.

Uti 1664 års förut omförmälda jagtordning förekom, förutom den nyss nämnda begränsningen i afseende på jagt efter fogel och hare, ett tydligt uttalande, att adeln ej finge jaga till afsalu hvarigenom jagträttens egenskap af ett kungligt privilegium öppet framstod. Arbiträrt straff skulle ådömas den, som första och andra resan befunnes hafva skjutit eller fångat högdjur i djurgård eller å vissa fredlysta platser; och det var först, om förbrytelsen tredje resan förnyades, som den brottslige skulle förlora lifvet.

En skärpning af straffet för olofliq fogel- och djurskjutning egde rum genom kongl. brefvet den 14 mars 1673, som stadgade, att den, som öfverträdde gällande föreskrifter i ämnet, skulle, förutom det derförinnan påbjudna ansvaret, böta 40 mark, hvarutinnan den 31 oktober 1689 meddelades den ändring för Öland, att ansvaret »för olofligt djurs fällande» derstädes utsattes till 20 par spö.

Under slutet af seklet tillkommo för sistnämnde ö åtskilliga bestämmelser, som i viss mån erinra om de hundra år förut gifna förordnandena. Förbudet emot begagnande af hundar upprepades i kongl. brefvet den 6 september 1692, och skogvaktarne berättigades att, i enlighet med ett af landshöfdingen i samråd med vederbörande häradshöfding och nämnd redan år 1649 fattadt beslut, fälla lösa hundar och af egaren utfordra skottpenningar med 3 dlr s:mt, i förening hvarmed stadgades, att gatulopp och risslitning, som icke befunnits för allmogen tillräckligt afskräckande, skulle vid inträffande öfverträdelser ersättas med fängelse under en månad vid vatten och bröd. Äfvenledes förelades allmogen på Öland genom ett ytterligare kongl. bref, likaledes utfärdadt den 6 september 1692 att å öns kungliga slott aflemna alla sina bössor, under hotelse att den, som derefter beträddes att innehafva någon bössa hemma eller i skogen, skulle såsom konungens förbudsbrytare straffas.

Huru vaket jagtintresset var, visade sig äfven med afseende på förhållandena i de norra delarne af landet, der sedan äldsta tider den största frihet med hänsyn till jagt och djurfång varit rådande. Uppenbarligen sträfvade man att här åvägabringa likställighet med det sydligare landet, men befolkningens gleshet i förening med den ymniga tillgången å villebråd hindrade naturligen tillämpning af strängare jagtlagar. Af detta skäl inträffade att, sedan ett förbud emot jagt den 16 mars 1681 synes hafva kommit till stånd, Kongl. Maj:t genom resolution den 10 mars 1685 medgaf att uppå fjällen en och annan lemnades fritt att skjuta, under det att detta i Gestrikland, Helsingland och Medelpad vore allmogen i allmänhet förmenadt, dock så att i dess fjelltrakter, hvarest giller och grafvar ej kunde användas, elgdjur efter vanligheten finge med bössa efterjagas.

Jagtförordningen af 1664 fortfor att med tillkomna förändringar vara gällande under 1700-talet trots gjorda bemödanden att upphäfva densamma. Så länge enväldet egde bestånd, saknade väl allmogen förmåga att med kraft söka befria sig från de besvärliga, till förmån för konung och adel uppkomna inskränkningarne i afseende på jagträtten, men under det förändrade statsskick, som efter Carl XII:s död inträdde, framställdes gång efter annan yrkanden om en genomgripande förändring i jagtlagstiftningen. Häremot kämpade emellertid adeln med en styrka, som i betraktande af dess politiska betydelse och det stöd, som ståndet hemtade från förhållandena i utlandet, lade hinder i vägen för en reform.

Ett uttalande, hvarigenom ofrälseman tillerkänts jagträtt å egen mark, hade dock säkerligen skett, i händelse de gamla föreskrifterna blifvit i allo uppehållna, men så torde ej hafva varit förhållandet.

Antagas må nämligen, att ofrälseman utan att sakföras fått fälla djur, som räknades till det s. k. mindre villebrådet, hvarigenom jagtförbudet blott träffade högdjuren. Till detta kan man sluta af det år 1755 framställda förslaget till jagtordning, der något straff för dödande af hare eller fogel å egen mark ej finnes utsatt. Undantag egde dock rum med hänsyn till rapphöns, hvilka enligt förbud af den 5 maj 1736 icke finge vid utsatt ansvar skjutas eller fångas af andra än dem, som dertill efter privilegierne voro berättigade.

Formligt förklarande meddelades i resolutionen å allmogens besvär den 17 september 1723 § 38, att allmogen, förutom å Öland och der kungsparker funnes, egde bära och bruka bössor ehuruväl blott till odjurs utödande, hvilket medgifvande enligt kongl. resolutionen den 9 december 1766 utsträcktes äfven till lappska fjellallmogen, men icke till de ned åt landet strykande lapparne, som särskildt förbjödos att idka fogel- och djurfångst på hemmansskogarne. Derförinnan hade nybyggarne i Lappland genom kongl. reglementet af den 24 nov. 1749 blifvit förbjudna att idka djur- och fogelfänge på längre afstånd än en half mil från sina hem, af skäl dels att lappallmogen, hvilken skattade för jagt, medhunne att fånga och skjuta allt det vilda, som gick under namn af dyrare skinnvaror, dels emedan jordens uppodlande förhindrades genom nybyggarnes »vidlöftiga fikande och farande omkring skogarne efter vildt».

Jagten efter högdjur fortfor att vara ett konungens prerogativ, hvaröfver han efter godtfinnande förfogade. Gustaf III lemnade sålunda den 15 juni 1781 till dåvarande öfversten,

sedermera Excellensen J. C. Toll förläning af sin jagträtt uti Gers och Villands härad af Kristianstads län.

Först genom kongl. förordningen den 21 februari 1789 återfick skattejordsegaren jagträtt och blef i afseende på jagt å egna egor likställd med egaren af frälsejord, hvilken rätt sedermera bekräftades genom kongl. jagtstadgan af den 13 april 1808, hvari man hade lemnat åsido alla tankar på jagten såsom ett regale och ståndsprivilegium, så att hvar och en, som jord lagligen egde, skulle med de undantag, som stadgan innehöll, ega rätt till jagt å egen från andras egor afskild mark. Enahanda rätt skulle tillkomma boställshafvare och kronohemmans åboer å deras innehafvande egor samt delegare i socken-allmänning och annan samfäld mark, äfvensom allmänna inrättningar å jord, som under dem lydde och städerna på deras mark. Egare i afgärda by skulle hafva jagträtt å sina egor inom hank och stör, men landbo eller arrendator endast efter rof- och skadedjur å den arrenderade marken, derest icke tillstånd till annan jagt blifvit honom tillförsäkrad. Kongl. Maj:t tillades jagten å dess djurgårdar, gehäg och parker, samt å kungsgårdar och kungsängar, äfvensom å kronoallmänningar samt all annan Kongl. Maj:t och Kronan tillhörig odisponerad jord. Jagten å rofdjur, som varit fri för hvar och en, blef så till vida inskränkt, att den ej skulle få anställas förr, än jordegaren efter skedd tillsägelse förklarat, att han sjelf ej önskade företaga densamma.

Åfven i nu gällande jagtstadga, utfärdad den 21 oktober 1864, förekomma ungefär enahanda bestämmelser rörande jagträtten, och de enda hufvudsakliga olikheterna gälla dels jagten å arrenderad jord, hvaråt den nu mera tillhör brukaren, der ej annorledes aftalats, dels rättigheten till jagt efter rofdjur å andras egor, hvilken ej får utöfvas utan tillstånd af jagträttsinnehafvaren, utom då det gäller vissa större rofdjur, om hvilka stadgas att de må jagas, sedan tillsägelse blifvit gjord hos den, som innehar jagträtt å marken.

Den, som rest eller sårat ett djur, har i allmänhet ehuru oftast med vissa förbehåll, egt rätt att förfölja och döda det inpå annans mark samt att behålla djuret.

I Östgötalagen[1]) stadgades, att, om man »reste» elg och fick spår efter honom, egde den djuret, som rest detsamma, såvida han fällde det inom tre nätter, men kom någon annan efter den tiden på spåret och dödade djuret, skulle det tillfalla denne sistnämnde. Helsingelagen[2]) föreskref, att, om någon i sin egen skog jagade efter elg, men af trötthet hindrades att följa djuret, skulle han sätta »arf i fjät» (pil i spåret). Blef jägaren sedan borta en natt eller två, skulle den ega skottbogen med hull och hår, som fällde elgen, och den hafva det öfriga af djuret, som reste det. Södermanlandslagen[3]) medgaf den, som träffade på ekorrar i sin egen skog, att förfölja dem in på annans mark och der saklöst döda desamma. Dock egde han icke sätta »bakn» eller »flatu». I samma lag föreskrefs vidare, att, om djur blefve sårad af någons gillrade spjut, och den, som gillrat detta, sjelf förföljde det sårade djuret, skulle han saklöst få taga det hvar det påträffades, men, om han ej följde villebrådet, fick den behålla detsamma, som hittade det. Enligt 1808 års jagtstadga egde man från egen eller eljest tillåten mark förfölja djur in på andras egor endast i det fall, att det förut var sårad, och samma bestämmelse finnes äfven i nu gällande jagtstadga, enligt hvilken dock vissa af de större rofdjuren må, utan att de förut äro sårade, förföljas på annans jagtområde.

Alla sätt att bemägtiga sig det vilda voro fordom tillåtna, hvilket bland annat framgår af våra landskapslagar. Dock borde den, som utställde för menniskor och husdjur farliga giller, till undvikande af olyckshändelser kungöra det för sina grannar och socknemän samt hålla så noggrann vård som möjligt öfver fångstinrättningen. Försummades detta, fälldes den skyldige till böter eller åtminstone till ersättning af skadan, och äfven i motsatt fall var han icke alltid fri från allt ansvar.

I en senare tid, då man såg, att olyckshändelser oaktadt det stadgade ansvaret och de påbudna försigtighetsmåtten ofta inträffade, blefvo än flera sådana föreskrifna, hvarjemte man äfven fann nödigt att i och för en ändamålsenlig hushållning med jagten förbjuda åtskilliga jagt- och fångningssätt, som å det vilda voro särdeles ödande.

Så fick t. ex. enligt Kristoffers landslag, såsom redan förut blifvit nämndt, ingen gillra spjut för elg utom i vissa landskap. Förbudet deremot bibehöll sig länge gällande, och i kongl. brefvet den 10 april 1767 förbjöds strängeligen att uti Gefleborgs och Vesternorrlands län förfölja elgar med skidlöpande och jaga dem med bössa och hundar, hvarjemte föreskrift lemnades, att elgfångst blott finge ske med grafvar och giller, undantagandes dock för lapparne samt en och annan i fjellen boende, hvilka jemte embetsmännen fortfarande under lofgifven tid skulle få skjuta elg. Jagtstadgan af 1808 förbjöd bruket icke blott af gillrade skjutgevär och skidlöpande efter elg, utan äfven, förutom i Norrland, af stockfällor, samt anbefallde för öfrigt, dels att kungörande borde ske från predikstolen en vecka förut, om förgiftadt bete komme att utläggas eller om man ämnade använda grop till fångst af varg eller räf, dels att under den för jagt förbjudna tiden icke under hvad förevändning som helst något slags giller skulle få utsättas, dels ock att under samma tid annan jagthund än harhund ej finge vid jagt å rofdjur användas. Annu flera försigtighetsmått föreskrefvos i 1864 års jagtstadga. Bland de förbjudna fångningssätten upptages der äfven användandet af så väl gillradt spjut som grop till elgfångst. Grop för annan fångst äfvensom åtskilliga andra jagtanstalter, som kunde anses för lifsfarliga, skulle icke få å annans mark begagnas utan tillstånd af den, som jagträtt der egde och ej heller under tiden mellan den 31 maj och den 1 oktober utsättas, eller derförinnan utsatt qvarlemnas på samfäld mark, så vida icke alla delegarne dertill gifvit lof samt anstalten blifvit med fällda träd eller annan stängsel så omgärdad, att kreatur derifrån afhölles. Kungörande af dylika jagtanstalter, liksom af förgiftadt lockbete, blef ånyo påbjudet och rörande jagt med hund föreskrefs vissa inskränkningar. Finare giller och snaror skulle få användas under den lofgifna jagttiden, hvilket medgifvande dock redan genom kongl. kungörelsen den 29 januari 1869 blef inskränkt till Kopparbergs län och de norrländska länen.

De inskränkningar i jagträtten, som blifvit vidtagna genom fredlysning af en del villebråd under viss tid af året, omförmälas här nedan.

[1]) Byggn. balken XXXVI. — [2]) Vidherbobalken VIII. — [3]) Byggn. balken XIX.

Jagtvård.

Redan i äldsta tider och sedan allt framgent har lagstiftningen sökt verka för rofdjurens utödande. Till en början var väl ändamålet dermed hufvudsakligen att skydda husdjuren, men efter hand förföljdes rofdjuren äfven för den skada, som de tillfogade villebrådet.

Af landskapslagarne se vi, att allmogen i vissa landskap var förpligtad att lyda skallbud samt hålla vargnät och varggård. Enligt t. ex. Vestgötalagen[1]) skulle hvar och en, som bodde i Vestergötland, gå på skall å laga stämmodagar, hvilka voro fjerdedag påsk, fjerdedag pingst, andra dagen i michelsmessan samt femte dag jul, äfvensom bygga varggård, om han egde skog, men hafva vargnät, om så ej var fallet.

Genom Magnus Erikssons landslag blef förpligtelsen att bidraga till rofdjurens utrotande allmän för hela landet. Stadgandet härom torde emellertid ej allestädes hafva blifvit åtlydt, hvartill man kan sluta af flera äldre uppgifter och i synnerhet af konung Albrechts år 1376 utfärdade stadga, hvari med anledning af den stora skada på folk och fä, som förorsakades af rofdjuren, hvilka ingen var villig att utrota, det föreskrefs, att ett vargskinn skulle årligen för konungens räkning lemnas af hvar sjette bonde och landbonde vid straff af en marks böter, om det försummades, en föreskrift, som förnyades den 25 juni 1462, ehuru i mildare form, så att endast fyra vargskinn årligen behöfde erläggas af hvart härad. Dessa påbud hafva dock antagligen gällt endast vissa orter och ej landet i dess helhet. Äfven i Kristoffers landslag lemnades utförliga föreskrifter rörande invånarnes skyldigheter med afseende på rofdjurens utödande. Hvarje frälseman, bonde eller landbo, skulle enligt denna lag hålla ett vargnät af 4 famnars längd och af den styrka, att det ej brast, då en man klef derpå; och tillhörde det en hvar att lyda skallbud samt underhålla varggård efter jordetal. Från skyldigheten att hålla nät och lyda skallbud voro endast prest, klockare och ensam qvinna befriade.

Icke heller sist omförmälda bestämmelser blefvo åtminstone under vissa tider så noga efterlefda, som afsedt var, hvarföre isynnerhet under Gustaf I:s, men äfven under Johan III:s och derefter följande konungars regeringstid ett flertal särskilda påbud måste utfärdas, som upplifvade och förtydligade de förut gifna. I ett af dessa påbud, utfärdadt den 4 augusti 1680, förnyades icke blott förut gällande bestämmelser, utan det föreskrefs tillika, att hvar man i häradet skulle utom fyra famnar vargnät äfven hafva tre famnar halmmattor efter fastställdt mönster för att utsättas på ömse sidor om »nätgården», på det att rofdjuren så mycket mera skulle hindras att tränga sig ut.

Hvad landslagen föreskref rörande rofdjurens utödande, påbjöds äfven i 1647 och 1664 årens jagtförordningar, och ungefär liknande bestämmelser intogos äfven i 1734 års lag, dock derstädes med den förändring att vargnät (4 famnar långt och 5 alnar högt) skulle hållas af hvarje helt hemman och af de mindre i förhållande derefter, samt med tillägg, dels att, i fall det budades till häradsskall, en man från hvart matlagoch af sätesgårdstorpare hvarannan borde komma med bössa, jagtspjut eller yxa, dels att, då skall skedde inom socknen, ingen, som egde något boskapskreatur, finge derifrån undandraga sig, dels ock att varggård eller varggrop skulle byggas i hvar socken, der det tarfvades, och underhållas af fjerding i socknen hvar sitt år.

Varggårdarne anlades till en början, hvarest det bäst passade, oberoende af om det var å enskild eller kronans mark. Kring medlet af 1600-talet och intill år 1739 lära de emellertid allmännast hafva blifvit förlagda på kronans skogar. Riksjägmästaren enligt för honom den 30 maj 1638 utfärdad instruktion hade rättighet att låta allmogen under fogdarnes tillsyn uppbygga så många varggårdar, som han fann nödigt. I den med anledning af adelns besvär utfärdade kongl. resolutionen af den 8 juni 1739 förordnades, att allmänna luderplatser skulle upphöra och att det skulle stå hvar och en fritt att enligt lag och förordningar underhålla varggårdar, äfvensom att hafva varg- och räfgrop samt att skjuta för lockbet. Derförinnan hade i kongl. resolutionen den 17 september 1723 befolkningen lemnats det medgifvande, att det skulle få bero på dess eget fria val, om den ville, att skallgångarne fortfarande skulle hållas på gamla sättet med de vanliga skalltygen, eller om den önskade förse sig med ett nytt slags jagttyg, hvarmed ett bättre resultat antogs vara att vinna. På grund af sistberörde medgifvande förklarade sig en del kommuner villiga att använda det nya sättet, men redan år 1727 meddelades befrielse derifrån i en den 1 augusti utfärdad kongl. resolution, emedan det visat sig, att metoden ej medförde den nytta, som man hade förväntat, hvarjemte befolkningen tillförsäkrades rätt att enligt förra förordningar och bruk utöda rofdjuren på hvad sätt ske kunde samt att hålla skall så ofta som nödigt var, dock skulle invånarne ej till kronoskall uppbudas under den brådaste andtiden[1]).

Vid medlet af 1700-talet började man allmänt använda förgiftadt bete till rofdjurens utödande[2]), och i vissa orter sammansköt allmogen penningar till inrättande af särskilda kassor för utgifternas bestridande dervid samt utverkade sig, såsom synes af kongl. resolutionerna af den 29 november 1750 och den 29 juni 1752, befrielse från skallgång utom vid de tillfällen, då de sjelfva sådan begärde, dock skulle enligt sistnämnda resolution allmogen, jemte det att den fortsatte med ludring, äfven befliita sig om uppsökande och dödande af rofdjurens ungar. I kongl. förordningen den 10 mars 1790 utfärdades ett allmänt påbud, att hvad ditintills varit stadgadt om vargnäts hållande, varggropars byggande och underhållande samt om skallgångar — vid hvilka sistnämnda på grund af kongl. brefvet den 19 januari 1778 de förut brukade varggarnen blifvit utbytta mot dukjagttyg — skulle anses hvilande tills vidare, och landshöfdingarne lemnades i uppdrag att ytterligare uppmuntra allmogen till luders utläggande samt att undervisa densamma om rätta sättet derför. Det visade sig emellertid snart, att rofdjuren trots de bemödanden, som i vissa orter gjordes att genom förgiftadt bete utöda desamma, förökade sig i en oroande grad, i anledning hvaraf mera omfattande anstalter måste vidtagas för deras förföljande.

---

[1]) Fornæmisbalken XLVI.

[1]) Enligt k. instr. för landshöfdingarne d. 4 nov. 1734 borde skallgång ej anställas, då bästa slädföret var, och icke heller emot och på högtidsdagar. —
[2]) Ett af öfversten, friherre von Lieven vid 1747 års riksdag framstäldt åtagande att genom särskildt tillredt, förgiftadt lockbete utrota inom landet befintliga rofdjur och i synnerhet vargar föranledde ständerne att, för den händelse von Lievens uppgifter vore rigtiga, tillförsäkra honom ett belopp motsvarande två daler s:mt för hvart hemman i riket, och sedan kammarkollegium, som den 4 aug. 1752 af Kongl. Maj:t anmodats att upprätta kontrakt med von Lieven, fullgjort detta uppdrag, blef ett sådant kontrakt den 11 januari 1753 af Kongl. Maj:t fastställdt.

Genom en bestämmelse i § 69 af 1805 års skogsordning blefvo landshöfdingarne i de län, der klagan fördes öfver skada af rofdjur, ålagde att höra häradsboerna, om hvilka medel de helst ville vidtaga till rofdjurens utödande, antingen ludring, varggårdar eller skallgång och i sistnämnda fall antingen med vargnät eller dukjagttyg, med förklarande att då de flesta af häradsboerne efter hemmantal räknadt förenat sig om ett visst beslut, de öfriga vore förbundna att antaga detsamma och ställa sig det till efterrättelse, men att, för den händelse de icke derom kunde träffa någon öfverenskommelse, allmänna lagens stadgande i 23 kap. byggningabalken borde fullgöras samt hvar och en i alla fall vara skyldig att skallbud åtlyda.

Utförligare och äfven till en del förändrade bestämmelser i ämnet meddelades i 1808 års jagtstadga. I denna modifierades hvad allmänna lagen föreskrifver om anstalter till rofdjurens utödande så till vida, att skyldigheten till vargnäts hållande upphäfdes, samt att jordegarne befriades från att bygga och underhålla varggårdar och varggropar, i fall de åtoge sig att till grundfond för en jagtkassa, afsedd till erforderliga utgifter för rofdjurens utrotande, årligen erlägga en viss afgift. Endast vid skallgång vintertiden på behörigen inrättade och vårdade jagtplatser skulle invånarne i de orter, der jagtkassa blef bildad, vara förpligtade att deltaga, och blott då rofdjur fans på ö, halfö eller holme, skulle allmänt skall sommartiden derstädes anställas, såvida den, som inom länet hade inseende öfver jagten, fann sådant erforderligt. Uti hvarje län, der vargar gjorde skada, skulle jagttyg hållas samt jagtplatser inrättas, till antalet beroende af rofdjurens mängd och ortens skogrikhet. Flera jagttyg fingo dock ej åläggas än högst tre inom länet, och ej flera jagtplatser inhuggas än högst en i hvarje fögderi, så framt icke invånarne sjelfva det önskade och dertill ville bestå kostnaden.

Den i sistberörda jagtstadga föreskrifna skyldigheten för jordegare att genom skallgång samt anskaffande och underhållande af vissa jagtinrättningar medverka till rofdjurens utödande visade sig emellertid efter hand ganska betungande och jemväl olämplig i det afseende, att dermed sammanhängde behofvet af en särskild jägeristat, som anordnade och ledde rofdjursjagt. I anledning deraf förordnades i kongl. cirkulärbref den 19 augusti 1823, att, om i någon ort särskild öfverenskommelse träffades och till Kongl. Maj:ts pröfning öfverlemnades i ändamål att genom andra anstalter än de i 1808 års jagtstadga påbjudna bidraga till rofdjurens utödande, Kongl. Maj:t ville efter omständigheterna pröfva, huruvida dylika aftal finge till efterrättelse fastställas och i följd deraf ortens invånare kunde befrias från i omförmälda jagtstadga föreskrifna skyldigheter i afseende på rofdjurens utrotande. Inom olika delar af landet träffades nu en mängd öfverenskommelser, af hvilka de flesta gingo ut på att genom förökade sammanskott till länets jagtkassa bereda medel till förhöjda rofdjurspremier, för att derigenom uppmuntra till rofdjurens utrotande. Men det var först med utfärdande af 1864 års jagtstadga, som allmänhetens skyldighet att deltaga i skall eller att vidtaga andra anstalter för rofdjurens utrotande fullkomligt upphörde.

Skottpremier för dödade rofdjur nyttjades redan i äldre tider, såsom framgår af ett här förut anfördt stadgande i södermanlandslagen, att den, som utödt en kull vargungar eller dödat en gammal varg, skulle af hvarje bonde i fjerdingen erhålla en småpenning, och, om han dödat en björn, en svensk penning. Men i allmän lag medgafs dylik belöning ej förr än i 1647 års jagtstadga, som bestämde skottpremien för en gammal björn till fyra daler, för varg till två samt för björn- och vargunge till en daler. Liknande skottpremier för björn och varg utlofvades äfven i 1664 års jagtstadga och 1734 års lag, enligt hvilken sistnämnda äfven för räf skulle erläggas belöning med sexton öre för en gammal sådan samt med åtta öre för en ung, hvarjemte den föreskrift derstädes lemnades, att för utbekommande af belöning djuret skulle vara fångadt eller dödadt utan skallgång.

I afvaktan på den af ständerna vid 1734 års riksdag begärda jagtordning synes uppmärksamheten hafva kommit att fästas å det men, som vissa fogelarter ansågos medföra för landthushållningen och jagten. Åtgärder för utdödande af desamma ifrågasattes under 1739 års riksdag, och sedan ständerna uti skrifvelse den 18 april samma år derom yttrat sig till Kongl. Maj:t, meddelades i kongl. brefvet den 6 derpå följande augusti till kammarkollegium åtskilliga bestämmelser i ämnet; dervid belöningar till belopp af 16 öre s:mt för örn, 5 öre för hök, uf och glada, samt 3 öre allt samma mynt för sparfhök, lärkfalk och ugla utlofvades till den, som dödat en sådan fogel och till bevis derpå vid häradstinget inlemnat ett lårben och klorna, hvilka der skulle sönderhuggas. Genom föreställningar skulle allmogen uppmuntras att uppsöka roffoglars nästen till förstörande af deras ägg eller ungar, hvarjemte jägeripersonalen borde anmanas att tillhandagå med upplysningar om inrättande af nät och hökburar.

Enahanda medel begagnades för att uppmuntra till dödande af korpar, kråkor och skator i anseende till den skada, som de tillfogade säden äfvensom kycklingar, ankungar och rapphöns. För 10 par lårben jemte klor af en sådan fogelart uppgick dock den utfästade belöningen blott till 8 öre s:mt, och slutligen antyddes i sist omförmälda bref, hurusom landets jordbrukare borde utan vedergällning egna omsorg åt utödande af såväl för säd som för halmtak skadliga sparfvar och tättingar eller finkar, och efter omfattningen af hvars och ens jordbruk vid domstol årligen uppvisa ett visst antal hufvuden af dessa foglar, ett åliggande som redan derförinnan i åtskilliga orter uppkommit.

Allmän förordning angående rof- och skadefoglars utödande utfärdades den 16 oktober 1741, innehållande utfästelse om belöningar till ännu högre belopp och i betydligt ökad utsträckning än de här ofvan omförmälda. För en dödad örn utlofvades 20 öre s:mt, för »slaghök» 10 öre etc., och härjämte tillförsäkrades den, hvilken fångat eller skjutit »gråsparfvar, tättingar och spinkar» en belöning af 20 öre för hvart hundrade. Ägg och ungar, tagna från ofvannämnda rof- och skadefoglar, medförde äfven rätt till viss belöning. Vidare innehöll förordningen för att underlätta erhållande af den utlofvade vedergällningen stadgande, att den, som rofdjur, rof- och skadefoglar skjutit eller fångat, eller deras nästen upphittat och förstört, skulle, sedan rofdjurens skinn samt foglarnes hufvuden och ägg uti vederbörande nämnds och socknemäns närvaro i sockenstugan blifvit uppvista och bevis deröfver lemnats, blott behöfva förete detta bevis vid tinget inför vederbörande häradsrätt. Öronen skulle afskäras, hufvudena sönderhuggas och äggen sönderslås. Tillika påpekades, hurusom landtmännen genom frivilliga sammanskott efter hemmantal hade tillfälle att öka de lagligen

utgående belöningarne eller, der häradets sakören, hvarifrån betalningen rätteligen skulle utgå, befunnos för ändamålet otillräckliga, bereda erforderlig tillgång.

Förändrade bestämmelser rörande rofdjurspremierna meddelades i 1808 års jagtstadga samt derefter i nu gällande jagtstadga, äfvensom i åtskilliga speciela förordningar.

Enligt stadgan af år 1808 skulle belöningar utgå med 12 sk. banko för skott enligt en särskild för skadedjuren gjord beräkning. En björn gällde 12 skott, en varg 6, en lo 9, en räf eller örn 1, en uf eller hök $^1/_4$, en falk $^1/_8$ o. s. v. De utfästade belöningarne voro sålunda högst obetydliga, i det att efter denna beräkning för t. ex. en varg betaltes endast 1 riksdaler 24 sk. banko, för en hök eller uf endast 3 sk. o. s. v.

Utom genom anstalter för rofdjurens utrotande har man allt ifrån äldre tider sökt skydda vissa slag af det nyttiga villebrådet genom att under viss tid af året eller ock fullständigt fredlysa desamma och bland dem, hvilka fordom voro fredlysta, märkes till och med ekorren samt mården och lekatten, som egde stort värde såsom pelsdjur.

Det hufvudsakligaste af det som i landskapslagarne och landslagen fanns stadgadt rörande en dylik fredlysning, har blifvit anfördt i det föregående. Jagtförordningarne af åren 1647 och 1664 förbjödo allt fällande af högdjur samt dödande af fogel: tjäder, orre, hjerpe, svan, vildgås, änder och deras likar under tiden från midfastan och till olofsmessan, och om iakttagande af detta förbud lemnades i ett kongl. påbud den 18 mars 1734 förnyad erinran, i förening hvarmed stadgades, att ifrågavarande villebråd skulle, om det under nämnda tid infördes till städerna, vara underkastadt konfiskation. Kunde den, som villebrådet infört, icke visa sin fångesman, måste han sjelf erlägga de för jagt i förbjuden tid stadgade böter. Härifrån undantogs dock den sjöfogel, som var lofgifven att skjuta under vårtiden, äfvensom det villebråd, som i de norrländska orterna kunde vara fäldt i lofgifven tid och under behörig förpassning fördes till någon stad inom tre à fyra veckor efter fredlysningens början. Särskildt för Stockholm stadgades genom publikationen den 16 maj 1735, att den fogel, som under förbjuden tid der utbjödes till salu, skulle vara underkastad konfiskation samt att egaren deraf skulle böta 40 mark s:mt. Genom kongl. bref den 17 juni 1755 blefvo äfven harar skyddade genom fredlysning.

Den 11 juni 1799 utfärdades en förnyad stadga angående ansvar för dem, som jaga och skjuta under förbjuden tid, genom tullarne införa vildt till städerna, och till salu utbjuda sådant, dervid Kongl. Maj:t förklarade, att han, för det nyttiga ändamålets säkrare vinnande, icke vidare ville begagna sig af sin urgamla rätt att för hofhållningen utan afseende på årstid få vildt till sig levereradt. Derförinnan hade emellertid genom kongl. påbudet den 13 juli 1742 i följd af införd förändrad tidräkning närmare förklaring utfärdats rörande den rätta terminen, hvarunder jagt och fångst var förbjuden och hade denna dervid blifvit bestämd att omfatta tiden mellan den 14 mars och olofsmessan den 29 juli, hvarjemte fredlysningstiden uti kommerskollegii kungörelse den 25 maj 1758 blifvit bestämd till tiden mellan den 25 mars och larsmessan den 9 augusti.

Uti 1808 års jagtstadga räknades de till stora jagten hörande djuren, nämligen elg, kronhjort, rådjur, vildren och svan, samt följande af de till den lilla jagten hörande, nämligen tjäder, orre, järpe, rapphöns, snöripa och gräsand såsom fredlysta. Fredlysningstiden omfattade tiden ifrån den 15 mars till och med den 1 augusti, utom för gräsänder och rapphöns, af hvilka de förra fingo skjutas från den 1 juli till och med den 15 mars samt de senare från den 1 augusti till och med den 1 november. Harar, samt all ej särskild nämnd skogs- sträck- och sjöfogel fingo deremot året om fångas och dödas. Från förbudet skulle undantagas hägnade djurgårdar, hvarinom den, som derstädes hade jagträtt, alla tider af året ock egde anställa jagt, samt yttre skärgården, der skatt för skytte erlades och hvarest utan afseende på tid all sjöfogel finge dödas. Rättigheten att jaga under den eljes tillåtna tiden inskränktes deremot i så måtto, att elg, hjort och rådjur helt och hållet fredlystes under 10 års tid.

Hvad angår elgjagten, blef den efter förloppet af de nämnda fredlysningsåren fri året om, men då det snart visade sig, att elgarne allt för ifrigt förföljdes, blef en ny fredlysning under ytterligare 10 år, räknadt till den 1 januari 1836, genom kongl. kungörelsen den 6 december 1825 anbefalld. Derefter stadgades uti kongl. kungörelsen den 11 oktober 1836, att elgjagt skulle vara tillåten endast från och med den 1 augusti till och med den 30 november hvarje år, hvilket stadgande gällde till den 22 februari 1850, då Kongl. Maj:t fann nödigt att ånyo utfärda ett allmänt förbud emot elgjagt under tre år, eller till och med 1852, samt tillika höja de enligt 1808 års jagtstadga dittills gällande böterne för olofflig jagt och fångst å elg från 16 rdr 32 sk. b:ko till 50 rdr b:ko, hvilka böter sedermera genom kongl. kungörelsen den 6 november 1860 ytterligare stegrades till 150 rdr rmt. Sedan elgjagten ånyo blifvit tillåten under den i 1836 års kungörelse medgifna årstiden, utkom en kongl. kungörelse den 30 september 1853, som inskränkte elgjagten till tiden från och med den 1 augusti till och med den 31 oktober, och enligt 1864 års jagtstadga blef den tillåtna tiden för elgjagt ytterligare minskad eller från den 10 augusti till den 1 oktober [1]) hvarjemte böterna för elgjagt under förbjuden tid blefvo bestämda till 150 à 200 rdr rmt.

Sist omförmälda jagtstadga innehåller jemväl något olika bestämmelser rörande fredlysningstiden för annat nyttigt vildt och upptager bland de fredlysta djuren åtskilliga arter, som förut under hela året fritt fått fällas, nämligen bäfver, hare, ejder samt enkel och dubbel beckasin äfvensom den kort förut i riket införda fogelarten moripa. Fredlysningstiden bestämdes deri för hjort, rådjur, vildren, hare, tjäder, orre, hjerpe samt dal- och fjellripa omfatta från och med den 16 mars till och med den 10 aug., för rapphöns och moripa från och med den 1 nov. till och med den 10 aug., för svan, gräsand, ejder samt enkel och dubbel beckasin från och med den 16 mars till och med den 10 juli samt för bäfver från och med den 1 nov. till och med den 10 juli. Den för rådjur samt rapphöns och moripa stadgade fredlysningstiden utsträcktes redan genom kongl. kungörelsen den 29 januari 1869, för rådjur till tiden från och med 1 januari till och med den 31 augusti samt för rapphöns och moripa från och med den 1 nov. till och med den 31 aug. [2]).

[1]) Enligt k. kung. d. 15 februari 1878 är elgjagt numera tillåten endast under september månad. — Genom k. kung. d. 25 nov. 1870 blef all jagt efter elg inom Göteborgs och Bohus län förbjuden under åren 1871—1875 och genom k. kung. d. 28 febr. 1873 förbjöds dylik jagt i Elfsborgs län till utgången af år 1875. — [2]) Enligt k. kung. d. 2 juli 1875 är jagt å rapphöns förbjuden från och med d. 11 nov. till och den med 10 sept. All jagt å rapphöns inom hela riket, undantagandes Malmöhus, Kristianstads, Blekinge och Hallands län, skulle vara förbjuden under år 1877 enligt k. kung. d. 10 aug. samma år, samt å Gotland under åren 1878 och 1879 enl. k. kung. den 24 maj 1878 och den 11 juli 1879. Fredlysningstiden för moripa blef genom k. kung. den 14 aug. 1874 ånyo bestämd

På det att moriporna hastigt skulle föröka och sprida sig förordnades genom kongl. kungörelsen den 7 augusti 1863, att de skulle vara helt och hållet fridlysta till 1865 års slut, och genom kongl. kungörelsen den 13 juli 1866 förlängdes fredlysningstiden till år 1871.

I och för fredande af sjöfogel utfärdades uti kongl. kungörelsen den 28 september 1762, förbud emot den sedan gammalt brukliga »äggningen», hvilket förbud sedermera förnyades uti kongl. stadgan och ordningen den 14 november 1766. Olika straffbestämmelser utfästes för öfverträdelse af förbudet, allt efter som brottet föröfvades af allmoge, ståndspersoner, skeppare eller kronans manskap. Så skulle t. ex. hemmansbrukare, torpare och deras gelikar första gången förbrytelsen skedde böta tio daler och stå en söndag i stocken vid kyrkodörren. Var det en ståndsperson, skulle han böta femtio daler. Dödades honan eller hennes ungar i boet, skulle domaren derjemte ådöma antingen kroppsplikt eller vatten och bröd. Andra gången förbrytelsen skedde skulle straffet fördubblas. Senare förordningar hafva dock medgifvit en sparsam äggning.

För att så mycket säkrare freda liggande honor af ejderfogel, så att de ostördt må få kläcka ut sina ägg och föra ungarne till hafs, har Kongl. Maj:t i bref af den 12 februari 1869 anbefallt landshöfdingarne i åtskilliga län att med de kommuner, som innefatta för ejderfogelns fredande tjenliga öar och skär, träffa öfverenskommelser rörande fullständig fredlysning af nämnde fogelart och dess ägg å berörde lokaler, i anledning hvaraf åtskilliga holmar, skär och stränder blifvit för sagda ändamål fredlysta.

Enligt 1808 års jagstadga fingo fredlysta djur och foglar vid ansvar såsom för jagt under förbjuden tid icke till salu utbjudas i stad eller på landet, eller till städerna införas under den tid, som jagt var förbjuden, så framt ej lagligen kunde styrkas, att villebrådet var under lofgifven tid fångadt; och genom kongl. kungörelsen den 24 oktober 1851 gjordes härtill det tillägg, att äfven den, som köpte förbjudet vildt, skulle böta, dock endast hälften emot den, som sålde detsamma. I nu gällande jagtstadga hafva böterne blifvit bestämda till lika belopp för så väl säljare som köpare af förbjudet villebråd.

För att befrämja jagtens ändamålsenliga vård och utöfning hafva vid olika tillfällen och inom skilda delar af landet jagtsällskap [1]) bildats, af hvilka de flesta stått i förening med det allmänna svenska jägarförbundet, som stiftades år 1830 och erhöll stadgar det derpå följande året.

Att dessa jagtsällskap hvar i sin mån sökt verka för en förbättrad jagtvård kan väl ej förnekas, men obestridligt torde vara, att ännu mera i det afseendet kunnat på ett och annat håll uträttas. Sedan emellertid intresset för en god jagtvård under de senare åren ej obetydligt ökats, och en större lifaktighet till följd deraf försports hos jagtsällskapen, torde likväl ett bättre resultat af deras verksamhet vara att förvänta.

Om villebrådstillgången och dess förbättrande genom utplantering af vissa djurarter.

Redan under förra århundradet och äfven förut klagades öfver, att tillgången å vildt var långt mindre än i föregående tider. Minskningen af villebrådet har jemväl fortgått steg för steg. Jagtlagar hafva visserligen, såsom framgår af det förut anförda, länge funnits, men som de i ett flertal orter föga efterlefvats i följd af bristande kontroll, har ej synnerligt dermed vunnits. Utom den allt för ifriga förföljelsen, som egt rum från de i antal allt mera tillväxande jägarnes sida, hafva äfven andra orsaker bidragit till jagtens förfall. Rofdjuren, åtminstone vissa arter af dem, hafva icke, såsom sig bordt, hållits inom behöriga gränser, utan fått anställa en så godt som ohejdad förödelse bland villebrådet. Sjöaftappningar och årensningar samt utdikningar af kärr och mossar hafva minskat de för sjöfogeln och vadarne lämpliga lokalerna, och samma förhållande har åtminstone för tjädern och hjerpen inträffat genom skogarnes utglesnande eller borthuggande.

Efter utfärdande af nu gällande jagtstadga samt sedan ett flertal jägarförbund mera nitiskt än förr börjat verka för en god jagtvård, har emellertid intresset för det nyttiga villebrådets fredande och för rofdjurens utrotande varit i tilltagande, hvaraf goda följder redan börjat visa sig genom en något förökad villebrådsstam. Dock kan någon egentlig jagtvård ännu ej sägas förekomma inom en stor del af Dalarne, Vermland och de norrländska länen, ehuru äfven der allt tyder på en småningom inträdande förbättring uti ifrågavarande hänseende.

Fästa vi oss nu särskildt vid åtskilliga af de vigtigare djurarternas förekomst, hafva vi att i korthet anföra följande.

till tiden från och med den 1 nov. till och med den 10 augusti. Jagt efter hjort må enligt k. kung. d. 3 nov. 1871 ej ske under tiden från och med den 1 jan. till och med d. 31 aug. Jagt å rådjur blef genom k. kung. d. 23 febr. 1872 förbjuden under 5 år inom Kronobergs län, genom k. kung. d. 27 december 1873 under åren 1874—1876 i Jönköpings och Blekinge län samt genom k. kung. d. 2 juli 1875 intill slutet af år 1876 i Hallands, Skaraborgs och Elfsborgs län.

Genom k. kung. d. 11 febr. 1870 fridlystes bäfvern helt och hållet för tiden till och med den 10 juli 1875, hvilken fredlysning enl. k. kung. den 28 febr. 1873 skall tills vidare fortfara.

Fredlysningstiden för ejder vid kusterna af Göteborgs och Bohus, Hallands och Malmöhus län samt vid vestra kusten af Kristianstads län skall enl. k. kung. den 25 okt. 1878 vara från och med den 1 febr. till och med den 31 aug. för ejder i Östersjön till och med Kristianstads läns dervarande kust enligt k. kung. den 28 febr. 1873 mellan d. 24 april och den 10 juli.

[1]) Bland de särskilda jagtsällskapen märkas följande, hvaraf dock åtskilliga af de äldre nu mera upphört.

Gefle	jagtsällskap (antagligen det äldsta).	
Norrbottens	»	bildades på 1820-talet
Norrtelje	»	» år 1830
Örebro	»	» » 1831
Kristianstads	»	» » »
Vermlands	»	» » »
Jemtlands	»	» » »

Vestmanlands jägareförbund	bildades år	1832
Göteborgs jägareförening	» »	1833
Philipstads jagt- och målskjutningssällskap	» »	»
Åsunda och Tröjds i Upsala län jagtsällskap	» »	»
Gotlands skarpskytte- och jägargille	» »	1836; stadgar antagna 1839
Blekingska jägarförbundet	» »	1836
Östgöta jägarförening	» »	1841
Kalmar läns »	» »	1842
Kronobergs läns »	» »	1848
Göteborgs jagtsällskap	» »	»
Skaraborgs läns jägareförening	» »	1850
Hellestads i Östergötland jägargille	» »	1851
Oppunda i Södermanland	» »	1853
Medelpads jägarförbund	» »	1857
Svenska jägarförbundet i Norrköping	» »	1859
Dalarnes jägarförbund	» »	»
Hallands jagtsällskap	» »	1860
Upsala skjutsällskap	» »	»
Bohusläns skytte- och jägarförbund	» »	»
Östgöta jägarförbund	» »	1861
H. Maj:t konungens jagtklubb	» »	1863
Skånska jagtföreningen	» »	1865
Ringarums i Östergötland jagtförening	» »	»
Gestriklands jägarförbund	» »	»
Vermlands jagtvårdsförening	» »	»
Visby jagtsällskap	» »	1868

Kronhjorten torde i äldre tider hafva funnits inom större delen af södra och mellersta Sverige; åtminstone vet man med visshet, att han förekommit i Skåne, Bohus län, i Öster- och Vestergötland, äfvensom på Öland och Gotland. I Östergötland, der hjortar ännu vid början och medlet af 1600-talet voro talrika, lär någon sådan icke hafva varit synlig efter år 1836, hvarförinnan några få funnos på Omberget. På Kollandsö, hvarest hjortarne haft ett mycket kärt tillhåll, uppgick deras antal på 1820-talat enligt lemnad uppgift till omkring 150 st., och ännu på 1840-talet fans derstädes en och annan vid lif [1]). För närvarande finnes kronhjorten endast i mindre stånd på de stora godsen i Skåne: Hogestad, Baldringe, Krageholm, Söfdeborg, Öfvedskloster och Heckeberga, från hvilka ställen åtskilliga djur pläga sprida sig till närgränsande trakter, hvarest de dock ständigt oroas och gemenligen dödas så snart de påträffas.

Dofhjorten fans fordom blott i djurgårdar, men förekommer nu i fritt tillstånd vid Wrams Gunnarstorp och Näsbyholm.

Rådjuret har förr funnits ymnigt nästan öfverallt i de södra och mellersta delarne af landet. Till deras talrikhet kan man utom af annat sluta af Carl IX:s den 28 november 1608 utfärdade befallning till »Michel jägmestere» att inom kort tid i Vestergötland och trakten af Jönköping fälla icke mindre än 60 stycken samt af Gustaf I:s år 1554 utfärdade befallning till Niels Munk att icke uteslutande äta rådjursstek utan äfven vänja sig vid annan mat.

Enligt hvad man vet funnos rådjur ännu qvar i södra delen af Södermanland och i Nerike vid slutet af 1780-talet samt i Östergötland år 1820. Efter sistnämnde år torde fasta rådjursstånd ej hafva förekommit annanstädes än i Skåne, från hvilka landskap de likväl under de senare åren börjat sprida sig till närgränsande län, och en och annan gång hafva de jemväl förirrat sig till mera aflägset belägna trakter.

I Skåne förekomma rådjuren särdeles talrikt, i synnerhet på åtskilliga af de större egendomarne derstädes, såsom Börringe, Skabersjö, Näsbyholm, Öfvedskloster, Söfdeborg, Trolleholm, Knutstorp, Wrams Gunnarstorp, Wegeholm m. fl., äfvensom å kronans flygsandsplanteringar vid Engelholm. Äfven i Halland är tillgången å dem ganska god, hvilket deremot ej kan sägas vara fallet i Blekinge.

På sina jagtmarker ej långt från Göteborg har grosshandlaren O. Dickson under åren 1863 och 1864 låtit utsläppa ett antal infångade rådjur, som sedan något förökat sig.

Elgen har fordom, då befolkningen var ringa och landet öfverallt betäcktes af täta skogar, funnits i rikets alla landskap, med undantag möjligen af de två nordligaste, men i följd af jordens fortgående uppodling samt ifriga förföljelser har han så småningom blifvit undanträngd från de sydligaste länen.

Åtminstone inom mellersta delen af landet torde elgen förr varit mycket talrik, att döma af åtskilliga äldre lagstadganden, t. ex. Vestgötalagen, hvari han upptages såsom ett skadedjur, samt af hudarnes allmänna användande icke blott i enskildt bruk utan äfven till kyller m. m. för hela Östgöta kavalleri ända till dess afsittning år 1794 [2]).

För närvarande finnes ej elgen sydligare än i Östergötland, om man ej räknar de få djur, som någon gång förirra sig till Halland och Småland. I Vestergötland och Bohus län börjar han ånyo att uppträda, och i den öfriga delen af mellersta Sverige kan tillgången deraf under för handen varande förhållanden anses vara ganska god. Talrikast förekommer han dock mera norr ut, i synnerhet i norra Dalarne, Jemtland, Herjedalen, Ångermanland och Medelpad.

Vildrenen har blifvit undanträngd till Norrbottens fjelltrakter, hvarest han är talrikast inom Enontekis socken och Juckasjärvi lappmark. I Vesterbotten har han ej funnits på länge, och äfven i Jemtland, Herjedalen och Dalarne, der han fans ännu för 20 à 30 år sedan, har han blifvit utrotad.

Bäfvern torde numera ej förekomma inom landet, der han fordom lär hafva varit ganska talrik äfven inom den sydligare delen deraf.

Hare och *skogsfogel* hafva till antalet ganska betydligt minskats utom på mera gynnsamma lokaler, der nödigt skydd varit dem beredt, och samma förhållande kan sägas vara fallet äfven med *sjöfogel*, *morkulla och beckasin*. Endast *rapphönsen* äro på det hela taget i tillväxt [1]) och hafva framträngt allt mer och mer emot norr, så att de nu finnas äfven i landets nordligare delar.

Under drottning Christinas tid utplanterades den tyska eller som den äfven kallas den seeländska haren på åtskilliga öar i Mälaren, hvarest den ganska länge lär hafva bibehållit sig. Dylika harar hafva äfven för vid pass 20 år sedan blifvit utsläppta så väl på Öland som på öarne Hven och Lofön. Åtminstone på Hven hafva de trifvits förträffligt och förökat sig mera än de svenska harar, som der samtidigt utsläpptes. På Gotland lära landshöfding von Segebaden och en artillerikapten Grefve Cronstedt mot slutet af 1700-talet hafva utplanterat orrfogel. Äfven med utplantering af tjäder hafva försök derstädes flera gånger blifvit gjorda, först år 1802 af landshöfding S. M. von Rajalin och derefter år 1823 af skeppsbyggmästaren Abr. Fåhræus, samt äfven sedermera, ehuru alltid utan framgång. Svanor lät Gustaf III utplantera vid Ekolsund, hvilket försök lyckades särdeles väl, så att än i dag en mängd af denna fogelart derstädes förekommer.

Rapphönsen antager man allmänt skola hafva blifvit införda i landet under Gustaf I:s regeringstid, men säkra bevis derpå saknas, och lika troligt kan vara, att de sjelfva banat sig väg hit från norra Tyskland eller Danmark. Med visshet vet man dock, att stammen understundom blifvit förökad genom utsläppande af från sydligare orter hemtade rapphöns. Så framgår t. ex. af Johan III:s bref till ståthållaren i Kalmar den 24 mars 1579 att 8 st. rapphöns det året hemtats från Tyskland och att ytterligare 100 st. skulle beställas derifrån. Äfven under Fredrik I:s tid lär dylik utplantering skett, och sådan har flera gånger blifvit förnyad, efter det att någon sträng vinter betydligt nedsatt rapphönsstammen. På Gotland utplanterades rapphöns år 1820 genom landshöfdingen Frih. Jacob Cederströms försorg.

Att hos oss naturalisera fasanen har försökts flera gånger, ehuru med ringa framgång. För detta ändamål lät drottning

[1]) Sv. jägarf. Nya Tidskrift. Årg. 10; häfte 3. — [2]) Sv. jägarf. Nya Tidskrift. Årg. 4; häfte 2.

[1]) Det torde här böra erinras att uppgiften gäller, huru det förhöll sig vid 1869 års slut. Sedan dess hafva rapphönsen lidit mycket af ett par stränga vintrar, så att de nu mera utom i de sydligaste länen förekomma ganska sparsamt.

Lovisa Ulrika anlägga ett fasaneri vid Ulriksdals lustslott, och konung Oskar I ett dylikt å lägenheten Fiskartorpet på kongl. Djurgården invid Stockholm, men båda försöken misslyckades, så att fasanerierne efter få års förlopp nedlades. Ungefär samtidigt med fasaneriets anläggande å Fiskartorpet (år 1846) utsläpptes fasaner i planteringarne vid Visingsö, under förhoppning att de der skulle trifvas och fortplanta sig, men äfven detta försök misslyckades helt och hållet. Vid Näsbyholm i Skåne lär för omkring 25 à 30 år sedan jemväl ett fasaneri blifvit anlagdt. Då detta fasaneri efter få år upphörde, utsläpptes en del af fasanerna i det fria, af hvilken stam några få bibehöllo sig på godsets egor, åtminstone till år 1865 och möjligen äfven senare. Äfven på Öland har försök blifvit gjordt med fasanafvel, i det att år 1869 ett antal fasanägg anskaffades från Danmark och lades under tamhöns till utkläckning, hvarefter några af de få ungar, som bekommos, utsläpptes i den s. k. Borga hagen vid Borgholm, sedan de blifvit utväxta.

Jemväl moripor hafva införts i landet, första gången år 1861, då grosshandlaren O. Dickson lät utsläppa nio par sådana i närheten af Jonsered, ej långt från Göteborg, på hvilken trakt äfven sedermera flera moripor blifvit genom hans försorg utplanterade. Der släpptes äfven 46 st. af de 50 moripor, som genom skogsstyrelsens försorg för till ändamålet anslagna statsmedel inköptes, och på samma marker vårdas jemväl de moripor, som förärades konung Carl XV af H. K. H. prinsen af Wales. Resultatet af de gjorda försöken lär hafva varit ganska godt, i det att de utsläppta foglarne något förökat sig, men huruvida denna fogelart hos oss kan blifva af någon synnerlig vigt för jagten torde ännu vara ovisst.

Det återstår slutligen att beröra förekomsten af våra allmännare rofdjur.

Björnen, som under forntiden var spridd öfver hela landet, från och med Skåne till Norrlands fjelltrakter, har efter hand blifvit undanträngd från de sydligare provinserne till Dalarne, Vermland och de norrländska länen. Att döma af antalet björnar, som under de senare åren blifvit dödadt i olika län, är björnen talrikast i Jemtlands län samt dernäst i Stora Kopparbergs och Norrbottens län. Under de sista fyra åren (1866—1869) äro i medeltal årligen skjutna inom Vesterbottens län 8, i Gefleborgs län 6 samt i Vester-Norrlands och Vermlands län 3 björnar i hvartdera, under det att i Jemtlands län skjutits 37 samt i hvartdera af Norrbottens och Stora Kopparbergs län 25 stycken.

Inom Göteborgs och Bohus län lär björn hafva skjutits år 1848, i Östergötlands län 1830, i Kronobergs län 1844, i Upsala län 1855 och i Örebro län 1860, men han är att anse såsom försvunnen från nämnde län redan långt derförinnan, dit blott en och annan under senare årtionden förirrat sig från de egentliga tillhållen.

I hela riket fälldes:

under åren 1851—1855 ett antal af 605 björnar
» » 1856—1860 » » » 635 »
» » 1861—1865 » » » 532 »
» » 1866—1869 » » » 429 »

hvaraf vill synas, att björnarne under de sista tio åren aftagit i antal.

Vargarne hafva sedan uråldriga tider till medlet af innevarande århundrade varit en landsplåga öfverallt å landsbygden. Tider hafva till och med funnits, då befolkningen var så uppskrämd för dem, att den gaf penningar till kyrkor och fattiga i tro att genom förböner kunna utverka sig skydd för dessa rofdjur. Under vissa perioder synas vargarne emellertid, att döma af åtskilliga offentliggjorda meddelanden, hafva varit mindre talrika än eljes. Linné [1]) uppgifver, att vargarne voro sällsynta under närmaste tiden före år 1735, och enligt uppgifter i jägarförbundets Nya Tidskrift [2]) var förhållandet detsamma under tiden mellan år 1665 och 1677 samt efter 1690 och intill 1707. Särdeles talrika lära de hafva varit under en stor del af 1500-talet. Ännu på 1830-talet förekommo de flerstädes talrikt, i synnerhet i Norrbottens och Vesterbottens samt Skaraborgs län, och till och med på 1850- och början af 1860-talet uppträdde de ej sällan här och hvar äfven i södra och mellersta delarne af landet. Inom de två förstnämnde länen fälldes under åren 1832 och 1833 årl. i medeltal öfver 90 st. och i det sistnämnde länet dödades hvartdera af åren 1828 och 1832 icke mindre än 137 eller 138 stycken. Numera hafva vargarne betydligt aftagit i mängd och synas vara på väg att blifva helt och hållet utrotade. De förekomma nu icke annat än undantagsvis på andra ställen än inom Norrland, Dalarne och Vermland, hvarest de äfven äro mycket fåtaliga.

Rapporterna angående dödade vargar utvisa följande minskning.

Åren 1851—1855 fälldes 865 st.
» 1856—1860 » 868 »
» 1861—1865 » 556 » och
» 1866—1869 » 204 »

Går man ännu längre tillbaka vid jemförelsen, framträder minskningen så mycket tydligare.

År 1839 fälldes 535 st.
» 1849 » 258 »
» 1859 » 159 » och
» 1869 » 25 »

Uppgifterna från åren 1849 och 1859 äro dock något ofullständiga.

Inom hvartdera af Skaraborgs, Jönköpings, Linköpings och Kronobergs län sköts varg sist år 1864, i Kristianstads län 1862 och i Blekinge län 1858.

Loen har minskats i antal, förnämligast i de mellersta och södra delarne af landet. Dess hufvudtillhåll är numera i Jemtland, Medelpad, Helsingland och Gestrikland samt vissa delar af Dalarne och Vermland. I Norr- och Vesterbotten, som synas ligga utom hans egentliga region, förekommer han helt sparsamt.

Jerfven deremot, som har sitt hufvudsakliga tillhåll inom Norr- och Vesterbotten, men äfven ehuru till ringa antal finnes i Jemtland och Ångermanland, förekommer att döma af de statistiska uppgifterna något talrikare än förr.

Åren 1830—1839 fälldes 603 st.
» 1850—1859 » 1,096 »
» 1860—1869 » 1,291 »

Någon gång hafva jerfvar förirrat sig till sydligare provinser. Så dödades t. ex. två sådana i Kristianstads län år 1827, en i Blekinge 1830 och en i Kronobergs län 1854.

Räfven blef efter utfärdande af 1864 års jagstadga och i följd af de deri anslagne skottpremierna så strängt efterhållen,

[1]) Lin. fauna; edit. 1761. — [2]) 4 årg. 2 Del.

att tydlig förminskning i antalet förmärktes. Talrikast förekommer räfven i de mer befolkade och odlade trakterna af södra och mellersta Sverige, i synnerhet inom Elfsborgs, Skaraborgs och Kalmar län.

Med anledning af kongl. kungörelsen den 29 januari 1869 hafva berörda skottpremier för räf upphört, hvarefter hågen för hans förföljande torde aftaga, om icke, såsom det är antagligt, vederbörande landsting finna för godt anvisa erforderliga medel till skottpremier [1]).

Fjellräfven, som tillhör de norra länens fjelltrakter, har under de senare åren förkommit något talrikare än förut.

Mård och *utter* finnas i de flesta län, men äro numera ej särdeles talrika.

Sälar förekomma fortfarande ganska allmänt i Bottniska viken. Under åren 1866—1869 dödades derstädes vid kusterna i Vester- och Norrbottens län 7,981 stycken. Vid landets öfriga kuster är deremot tillgången å dem ganska obetydlig.

Roffoglar af alla slag finnas ännu i mängd, ehuruväl de, isynnerhet under de senare åren, blifvit ganska strängt efterhållna.

Beträffande antalet af nu omförmälda djurslag, som under tiden efter år 1827 till år 1869 blifvit fällda, hänvisas till bilagorna V.

Om den skada rofdjuren under en del år tillfogat landtmannen genom tillgrepp af tamdjur lemnas i bilagan VI en öfversigt, för hvilken dock källorna varit ganska ofullständiga.

Skogs- och jagtväsendets finanser.

I äldre tider beredde de skogar, som tillhörde kronan, densamma föga inkomst. Väl lemnar riksregistraturet från Gustaf I:s tid upplysning, hurusom denne regent låtit flerstädes afverka ek och bok för försändning till utlandet, men denna export synes ej hafva inbringat särdeles mycket.

Andra inkomsttitlar än den nyssberörda förekommo emellertid. Bland dessa är kanske i främsta rummet att uppmärksamma den ofvan anmärkte handel med pelsvaror, som af Gustaf I:s söner intill början af Gustaf II Adolfs regering för kronans räkning bedrefs i ganska omfattande skala. I öfrigt torde större eller mindre inkomst tillskyndats statsverket dels genom influtna böter för oloflig jagt och skogsåverkan, dels genom upplåten ållontägt å kronoskogarna, dels ock förmedelst försäljning inom landet af ek och bokvirke. Sist omförmälda förvärfsmedel torde dock ej haft synnerlig betydelse. Instruktionen för riksjägmästaren år 1638 innehåller, att å kronoparkerna varande förtorkade och gamla ek, bok, äpple- och andra bärande träd skulle, när någon köpare anmälde sig, efter föregående värdering få afyttras med skyldighet för riksjägmästaren att använda dervid erhållna penningar till inköp af jagttyg. Äfven 1647 års förordning om bärande träd omförmäler ersättningsskyldighet vid medgifven utsyning af ek, bok och andra bärande träd å allmänning. Med hänsyn till den rikedom å dylika träd, som vid nämnde tid förefanns, är det dock föga antagligt, att betalning vid utsyning ifrågakommit, desto mindre som medgifvande ej sällan lemnades att till skeppsbyggnader eller andra ändamål från kronoskog erhållen ek- och bokvirke utan godtgörelse.

Omförmälda inkomsttitlar bibehöllo sig emellertid och tillkommo jemväl några nya. Sålunda erlades från slutet af 1600-talet för upplåten kronoskog af bergverksinnehafvare särskilda s. k. rekognitionsafgifter. Dessa voro till en början anvisade till understödjande af bergshandteringen, men ingingo efter år 1779 till statsverket. Vidare äro att märka de stubbören, som i de norrländska provinserna erlades af sågverksegare och andra för medgifven rätt till skogsfångst å kronomark.

[1]) I de flesta län utbetalas nu mera (1879) skottpremier för räf af landstingsmedlen.

Till beredande af erforderliga medel för anläggning af planterhagar å kronojord meddelades, såsom anfördt blifvit, i 1739 års förklaring öfver 1734 års skogsordning föreskrift om erläggande af betalning för visst virke, som från kronopark utsynades, en föreskrift, hvilken, efter hvad förut uppgifvits, beredde uppkomst uti vissa län af s. k. skogsplanteringskassor.

Om bildande af en för hela riket gemensam dylik kassa förekom bestämmelse i 1805 års skogsordning, enligt hvilken till denna kassa, som borde användas till trädplanteringar å dertill lämpliga platser, skulle ingå inflytande betalning för skogseffekter, som från kronopark försåldes äfvensom böter, ådömda för skogsåverkan m. m.

Sin första grundfond fick kassan uti de medel, som tillhört Skaraborgs läns gamla skogsplanteringskassa och hvilka enligt skogsordningen skulle öfverlemnas till den för hela riket inrättade. Dessa medel belöpte sig till 2,739 riksdaler 42 sk. 5 rst banko. Sedermera inflöto till skogsplanteringskassan:

		Rdr sk. rst.
år 1807 från:		
Upsala läns ränteri	220 — 44	
Östergötlands »	130 — 8 — 6	
Vexiö »	7 — 12 —	358 — 16 — 6
år 1808 från:		
Östergötlands läns ränteri	52 — 12 — 5	52 — 12 — 5
år 1809 från:		
Östergötlands läns ränteri	190 — 13 —	190 — 13 —
år 1810 från:		
Jönköpings läns ränteri	10 — 36 — 2	
Östergötlands » »	151 — 25 — 11	
Örebro » »	15 — 25 — 3	177 — 39 — 4
år 1811 från:		
Upsala läns ränteri	116 — 44	
Östergötlands »	203 — 45 — 4	
Södermanlands »	667 — 10 —	
Elfsborgs »	635 — 31 — 11	
Kalmar »	266 — 21 — 6	1,890 — 8 — 9
	Transport	2,668 — 42

Transport		2,668 — 42
år 1812 från:		
Östergötlands läns ränteri	375 — 27 — 2	
Kalmar » »	107 — 12 — 2	
Elfsborgs » »	314 — 3 — 11	796 — 43 — 3
år 1813 från:		
Elfsborgs läns ränteri	267 — 36 — 4	
Östergötlands »	73	
Kalmar »	73 — 18 — 8	414 — 7
år 1814 från:		
Östergötlands läns ränteri	430 — 40	
Kalmar » »	160 — 38 — 10	591 — 30 — 10
år 1815 från:		
Östergötlands läns ränteri	551 — 35 — 8	
Kalmar » »	140 — 2 — 1	691 — 37 — 9
år 1816 från:		
Östergötlands läns ränteri	461 — 42	
Kalmar » »	448 — 35 — 4	910 — 29 — 4
år 1817 från:		
Kalmar läns ränteri	270 — 19 — 10	
Östergötlands »	602 — 47 — 8	
Södermanlands »	60 —	933 — 19 — 6
år 1818 från:		
Ostergötlands läns ränteri	575 — 22 —	
Kalmar » »	428 — 45 — 8	1,004 — 19 — 8
Transport		8,011 — 37 — 4

Transport		8,011 — 37 — 4
år 1819 från:		
Östergötlands läns ränteri	969 — 46	
Elfsborgs » »	1 — 8	
Kalmar » »	550 — 8	
Skaraborgs » »	1,500 — —	3,021 — 6 — 8
år 1820 från:		
Ostergötlands läns ränteri	350 — 33 — 4	
Kalmar » »	432 — 26 — 7	
Elfsborgs » »	16 — 35 — 4	
Skaraborgs » »	376 — 39 — 9	1,176 — 39
Summa rdr banko		12,209 — 35
eller med tillägg af ofvanberörda		2,739 — 42 — 5
tillsammans rdr banko		14,949 — 29 — 5

Förvaltningen af kassans medel, som, innan rikshufvudbok år 1821 började att föras, är föga känd, kan man derefter noggrannt följa.

Efter hvad bilagan VIII gifver vid handen, förefanns vid ingången af år 1821 en tillgång uti kassan motsvarande 26,395 kronor och 9 öre.

Inkomsterna, som till en början voro ganska obetydliga, tillväxte emellertid temligen jemnt, hvartill förnämligast bidrog att till kassan anvisades åtskilliga inkomstposter såsom hemmansräntor och arrenden, förut anslagna till aflöning åt jägeristaten, vidare skatteköpeskillingar för försålda kronoparker och kronoallmänningar m. m.

Beträffande skogsplanteringskassans inkomster och utgifter efter sistnämnde tid intages här nedanstående sammandrag.

Inkomster.

	Skogsförsäljningsmedel.	Betesmedel.	Böter och ersättning för bötesandelar.	Hemmansräntor och arrenden eller ersättning derför.	Skatteköpeskillingar.	Öfriga inkomster.	Summa.
År 1821—30	13,184 58	10,464 11	37,608 84	— —	541 85	11,501 24	73,300 62
» 1831—40	109,348 77	13,967 70	28,138 80	29,151 28	213,711 73	21,829 35	416,147 63
» 1841—50	228,122 29	20,248 51	5,759 31	174,295 73	44,928 94	44,923 33	518,278 11
» 1851—60	693,115 72	22,395 39	49,457 53	212,447 84	999 04	163,219 72	1,141,635 24
» 1861—69	1,476,310 64	20,921 26	65,089 21	224,275 86	2,940 38	154,841 78	1,944,379 13
S:a Kr.	**2,520,082** —	**87,996** 97	**186,053** 69	**640,170** 71	**263,121** 94	**396,315** 42	**4,093,740** 73

Utgifter.

	Kronoparkers och kronoallmänningars vård och förvaltning.	Köpeskillingar för hemman och lägenheter.	Löner och arfvoden m. m.	Aflöning m. m. vid skogsinstitutet och skogsskolorna.	För hämmande af flygsand.	Öfriga utgifter.	Summa.
År 1821—30	3,277 06	— —	11,141 47	12,874 99	— —	36,551 68	63,845 20
» 1831—40	35,972 73	1,833 33	73,748 85	51,817 50	3,636 22	17,427 65	184,436 28
» 1841—50	59,236 41	— —	281,699 22	56,812 87	8,554 98	23,464 38	429,727 86
» 1851—60	190,031 31	51,596 62	483,389 48	138,395 99	34,357 14	107,461 36	1,005,231 99
» 1861—69	476,603 51	236,988 05	987,499 —	150,077 12	31,634 61	316,131 07	2,198,933 36
S:a Kr.	**765,121** 02	**290,418** —	**1,837,478** 02	**409,978** 47	**78,182** 95	**501,036** 14	**3,882,214** 60

Vid sidan af de belopp, som till löner och arfvoden m. m. förekomma bland skogsplanteringskassans utgiftsposter, märkes ett särskildt anslag till jägeristaten. Derifrån utgingo årligen, såsom bilagan VII utvisar, under tiden från 1821 till 1852 belopp, som vexlade mellan lägst 13,024 kronor 21 öre och högst 17,715 kronor 23 öre, men från och med år 1852 skulle jemlikt kongl. brefvet den 17 september 1851 aflöningen till skogsstaten helt och hållet utgå af skogsplanteringskassan; de vid den gamla jägeristaten qvarstående tjenstemän och betjente åtnjöto dock fortfarande sina aflöningsförmåner af anslaget till jägeristaten. Uppå derom af Kongl. Maj:t framställd proposition beslöts emellertid vid 1869 års riksdag, att omförmälda anslag till jägeristaten, som i mån af indelningshafvarnes afgång skulle indragas, borde uteslutas från 7:de hufvudtiteln och tilläggas det under 9:de hufvudtiteln för allmänna indragningsstaten uppförda anslag.

Bland de särskilda inkomster, som ingingo till skogsplanteringskassan, märkas skogsförsäljningsmedlen; desamma voro till en början, såsom bilagan IX utvisar, ganska obetydliga, men stego sedermera. För nedanstående perioder utgjorde de följande belopp.

	År 1821—1830.		År 1831—1840.		År 1841—1850.		År 1851—1860.		År 1861—1870.		Summa.	
Norrbottens län	—	—	—	—	—	—	46,999	99	171,344	85	218,344	84
Vesterbottens d:o	—	—	—	—	—	—	144,339	47	259,177	92	403,517	39
Jemtlands d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	13,071	87	13,071	87
Vesternorrlands d:o	—	—	—	—	—	—	3,836	36	59,968	—	63,804	36
Gefleborgs d:o	—	—	—	—	12	50	—	—	20,835	—	20,847	50
Kopparbergs d:o	—	—	365	84	32	63	206	87	127,856	41	128,461	75
Vermlands d:o	—	—	—	—	1,498	33	7	50	30,000	—	31,505	83
Örebro d:o	361	48	23,306	89	5,586	33	7,414	66	13,954	86	50,624	22
Vestmanlands d:o	—	—	—	—	—	—	174	20	4,260	87	4,435	07
Upsala d:o	2,287	46	12,962	12	17,040	72	28,280	85	39,422	26	99,993	41
Södermanlands d:o	2,158	63	5,012	19	7,107	44	14,527	17	23,494	43	52,299	86
Östergötlands d:o	3,794	67	3,747	85	13,106	10	46,253	99	116,792	52	183,695	13
Gotlands d:o	—	—	2	19	110	53	5	22	217	53	335	47
Skaraborgs d:o	2,480	54	31,811	42	86,103	79	253,929	33	277,627	78	651,952	86
Elfsborgs d:o	76	68	26,629	86	64,783	03	99,000	48	232,182	40	422,672	45
Göteborgs och Bohus d:o	—	—	—	—	—	—	56	03	29	50	85	53
Kalmar d:o	1,830	85	4,405	69	31,824	11	46,173	89	85,621	31	169,855	85
Jönköpings d:o	194	27	255	07	—	—	10	40	135	23	594	97
Kronobergs d:o	—	—	849	65	—	—	—	—	—	—	849	65
Hallands d:o	—	—	—	—	748	80	—	—	—	—	748	80
Kristianstads d:o	—	—	—	—	167	98	1,899	31	317	90	2,385	19
Summa Kr.	13,184	58	109,348	77	228,122	29	693,115	72	1,476,310	64	2,520,082	—

Under början af innevarande århundrade vidtogos på det forstliga området, såsom förut blifvit omnämndt, flera äfven i finansielt hänseende vigtiga lagstiftningsåtgärder. Till desamma är att räkna det upplåtande af rekognitionsskog till bergverk, som jemlikt kongl. kungörelsen den 4 februari 1811 och kongl. brefvet den 29 januari 1824 genomfördes; och torde det icke sakna intresse att, med ledning af de uppgifter, som i de olika länens landsböcker förefinnas, här anföra beloppet af rekognitionsafgifterna för den tid, som närmast föregick reformen eller år 1811.

Rekognitionsafgifterna belöpte sig till:

uti Westerbottens	län	20	rdr	3	skilling	6	rst.	banko
» Westernorrlands	»	68	»	21	»	4	»	»
» Gefleborgs	»	561	»	26	»	3	»	»
» Kopparbergs	»	544	»	29	»	2	»	»
» Westmanlands	»	23	»	5	»	4	»	»
» Upsala	»	32	»	44	»	—	»	»
» Stockholms	»	18	»	28	»	—	»	»
» Örebro	»	851	»	5	»	3	»	»
» Södermanlands	»	124	»	29	»	11	»	»
» Wermlands	»	75	»	14	»	—	»	»
uti Östergötlands	län	10	rdr	10	skilling	3	rst.	banko
» Skaraborgs	»	54	»	18	»	—	»	»
» Elfsborgs	»	5	»	—	»	—	»	»
Summa		2,389	rdr	43	skilling	10	rst.	banko.

För Norrbottens, Jemtlands, Jönköpings, Kalmar, Wexiö, Gotlands, Blekinge, Göteborgs och Bohus, Hallands, Malmöhus och Kristianstads län omförmälas ej några rekognitionsafgifter.

Efter skatteförsäljningen och indelningen till hemman af förut emot rekognitionsafgift upplåten skogsmark torde derifrån utgående skatter och onera lemnat statsverket en större inkomst, men i hvad mån densamma öfverstigit rekognitionsafgifterna, kan ej här meddelas.

Äfven det medgifvande, som år 1830 lemnades egare af skattejord att förvärfva rätt till dervarande ekskog mot erläggande till kronan af viss lösen, saknade ej betydelse från finansiel synpunkt; derigenom tillflöt nemligen statsverket, såsom bilagan X närmare gifver vid handen, ganska betydliga belopp, hvaraf bildades den s. k. ekplanteringsfonden, från hvilken bestredos utgifter till kronans ekplanteringar.

Lösen för ekskog, mastträd m. m. har uppgått till ganska olika summor i de särskilda länen. För tiden intill år 1870 har betalats högsta beloppet i Kalmar län med omkring 56,000 kronor. Derefter komma:

Östergötlands	län	med	omkring	kr.	38,100
Hallands	»	»	»	»	31,200
Blekinge	»	»	»	»	29,900
Gotlands	»	»	»	»	28,000
Jönköpings	»	»	»	»	25,200
Kristianstads	»	»	»	»	22,900
Kronobergs	»	»	»	»	20,500
Malmöhus	»	»	»	»	17,700

o. s. v.

Vesternorrlands län är det enda, der ifrågavarande lösen icke erlagts. I Vesterbottens län har den utgått med 5 kronor 50 öre, i Vermlands län med 15 kronor, i Norrbottens län med 50 kronor, i Kopparbergs län med 150 kronor o. s. v.

Till nu omförmälda allmänna kassor kom ytterligare en sådan, nemligen Kristianstads läns flygsandsplanteringsfond, hvilken efter hand bildades genom inflytande medel för försålda skogseffekter från åtskilliga flygsandsplanteringar i länet. Beträffande samma fond har genom kongl. brefvet den 6 mars 1863 förordnats, att dess då i länets ränteri innestående behållning, skulle jemte dess framtida inkomster öfverlemnas till statskontoret för att, särskildt bokförda, göras fruktbärande i sammanhang med skogsplanteringskassans tillgångar.

Fondens behållning vid 1863 års början jemte samma års inkomster utgjorde:	Skogsförsäljningsmedel. 30,894: 82	Intressemedel. 697: 78	Summa. 31,592: 60
Dertill kommo inkomster:			
år 1864	4,143: 44	1,610: 83	5,757: 27
» 1865	2,847: 31	1,763: 33	4,610: 64
» 1866	2,338: 17	2,133: 55	4,471: 72
» 1867	2,001: 39	2,251: 25	4,252: 64
» 1868	4,258: 28	2,504: 31	6,762: 59
» 1869	10,454: 35	2,885: 83	13,340: 18
		Summa kr.	70,787: 64
Afdragas härifrån tvenne utgiftsposter för åren 1865 och 1869, tillsammans utgörande			24: 45
		återstå kr.	70,763: 19 [1]).

För bestridande af de särskilda utgifter, som skogsvården i riket kräfde, ansågos de tillgångar, som från nu omförmälda kassor kunde erhållas, otillräckliga, hvadan vid 1857 års riksdag anvisades ett reservationsanslag å 75,000 riksdaler att efter Kongl. Maj:ts förordnande användas för skogsväsendet.

Samma anslag, som utgick under 10 år eller till och med år 1867, besparades helt och hållet år 1858. Enahanda förhållande fortfor ej derefter utan bestredos derifrån åtskilliga utgifter för skogsstyrelsen, skogsinstitutet, skogsskolorna, inspektionsresor m. m.

Vid sammanräkning af de särskilda belopp, som för nämnda ändamål af ifrågavarande anslag utbetalats, befinnas 107,408 riksdaler 17 öre hafva till skogsstyrelsen utgått för aflöning, hyresmedel, ved, expenser m. m. samt 71,548 riksdaler 61 öre hafva till aflöning, stipendier, resekostnader m. m. tilldelats skogsinstitutet, hvarjemte till öfriga skogsläroverk anvisats 265,761 riksdaler 23 öre. Inspektionsresor hafva medfört en utgift af 21,311 riksdaler 27 öre. Intill år 1867 utgick föga af detta anslag till öfriga tjenstemän och betjente hörande till skogsstaten, eller inalles blott 5,000 riksdaler, men nämnda år finner man, att till desamma derifrån anordnats 126,719 riksdaler 6 öre. Af förevarande medel bestredos jemväl kostnaderna för inköp af hemman till boställen och skogsskolor.

De utgifter, till hvars gäldande nu omförmälda reservationsanslag användes, skulle, sedan detsamma med år 1867 upphörde, betäckas af skogsplanteringskassan. En sådan anordning visade sig emellertid i flere hänseenden olämplig. Isynnerhet fruktade man, att, om än en tillökning uti kassans tillgångar beredts dermed, att enligt kongl. brefvet den 29 juni 1866 de s. k. stubböresmedlen, hvilka dessförinnan uppburits såsom allmänna statsmedel, förklarades böra jemte de medel af enahanda beskaffenhet, som inflöte i Kopparbergs län, ingå till skogsplanteringskassan, densamma skulle blifva alldeles otillräcklig för alla de särskilda utgifter, som å densamma anvisades. Särskild anledning till fruktan i nu antydda hänseende hade man uti den omständigheten, att skogsförsäljningsmedlen uppgingo till föga betydliga belopp. En ej ringa minskning uti kassans tillgångar hade äfven skett i anledning af kongl. brefvet den 29 juni 1866, enligt hvilken af kassan borde afsättas och särskildt i statskontoret bokföras ett belopp af 50,000 riksdaler såsom en fond för boställsskogarnes indelning till regelbunden hushållning [1]),

Ärendet förelades riksdagen år 1869; och under åberopande, hurusom kassans inkomster, sådana de vid denna tid visat sig, ej försloge till alla de utgifter, som af kassan borde bestridas, likasom att det ej vore med god ordning öfverensstämmande, att statens utgifter för dess skogsförvaltning besörjdes från särskilda kassor eller fonder i stället att lika med kostnaderna för statens öfriga förvaltningsgrenar uppföras å rikets allmänna utgiftsstat, förklarade Kongl. Maj:t uti proposition den 12 januari 1869 sig vilja till riksdagens disposition dels öfverlemna såväl skogsplanteringskassan som Kristianstads läns flygsandsplanteringsfond och ekplanteringsfonden mot det att riksdagen från och med år 1870 öfvertoge utbetalningen af vissa derifrån förut bestridda pensioner till f. d. skogsstatstjenstemän och betjente, dels medgifva, att inkomsterna af statens skogar för framtiden upptoges bland de ordinarie statsinkomsterna, äfvensom att det anslag, som i egenskap af ersättning för till statsverket indragna jägeriboställen till skogsplanteringskassan ingått, för framtiden upphörde, allt under förutsättning det riksdagen till bestridande

[1]) Tillägges 1870 års inkomster, bestående af:

vinst å utlottade obligationer	270: —		
intressemedel	2,920: 63	3,190: 63	
samt 1871 års intressemedel		621. 33	3,811: 96
utgjorde fonden, sistnämnda år		kr.	74,575: 15.

Af detta belopp öfverlemnades år 1871, till följd af kongl. brefvet den 10 december 1869, till riksgäldskontoret 70,763 kr. 19 öre för att derstädes stå till riksdagens disposition, men återstoden 3,811 kr. 96 öre omfördes, på grund af kongl. brefvet den 29 september 1871, till skogsplanteringskassan för att dermed bestrida åtskilliga af nämnde fonds ännu återstående utgifter. Det må anmärkas, att kostnaden för flygsandsplanteringarne i Kristianstads län, jemlikt kongl. brefvet den 6 mars 1863, ej utgått af planteringsfondens tillgångar utan af skogsplanteringskassan.

[1]) Från fonden lemnade förskotter borde återgäldas i den ordning § 32 af k. förordn. 1866 ang. de allmänna skogarne bestämde. Det skulle förty åligga förvaltare af boställsskog, till hvars undersökande och indelning sådant förskott lemnats, att, intill dess detsamma blifvit till fullo guldet, årligen till berörda fond, på sätt skogsstyrelsen bestämde, redovisa den del af skogens afkastning, som enligt nyssberörda § borde till förskottets återgäldande användas.

af utgifterna för statens skogsväsende anvisade å 7:de hufvudtiteln ett anslag till af Kongl. Maj:t uppgifvet belopp. Denna framställning bifölls af riksdagen, som för ifrågavarande ändamål uppförde såsom anslag för skogsväsendet under 7:de hufvudtiteln:

penningar (deraf 90,000 riksdaler såsom reservationsanslag)	337,678: 06
indelta räntor enligt markegång förslagsvis	900: 00
Summa r:dr	338,578: 06

hvarförutom det till skogsinstitutet för år 1870 anvisade belopp af 15,300 riksdaler blef såsom extra anslag upptaget.

Härefter anbefallde Kongl. Maj:t i bref den 10 december 1869 statskontoret att öfverlemna såväl skogsplanteringskassan som Kristianstads läns flygsandsplanteringsfond, båda sådana de efter afslutande af samma års räkenskaper befunnos, till riksgäldskontoret för att derstädes tillika med ekplanteringsfonden stå till riksdagens disposition. Tvifvelsmål yppades emellertid, huruvida nyssberörda förordnande jemväl gällde de 50,000 riksdaler, som jemlikt ofvan omförmälda kongl. bref den 29 juni 1866 blifvit afsatta för bestridande af kostnader till boställsskogars indelning till regelbunden hushållning; men uppå derom gjord framställning, förklarade Kongl. Maj:t i bref den 10 juni 1870 att jemväl ifrågavarande medel borde till riksgäldskontoret öfverlemnas, med tillägg att såsom förskott för år 1870 finge af ofvannämnda reservationsanslag användas för det med omförmälda fond afsedda ändamål 9,000 kronor, under vilkor att utgifna belopp till samma anslag återgäldades i den ordning, som § 32 af kongl. förordningen den 29 juni 1866 angående hushållningen med de allmänna skogarna i riket stadgade.

Sedermera öfverlemnades de trenne kassorna, skogsplanteringskassan, ekplanteringsfonden och Kristianstads läns flygsandsplanteringsfond till riksgäldskontoret, dervid den sammanlagda behållningen uppgick till nära 800,000 kronor [1]).

Äfven för jagtväsendet har statsverket under innevarande århundrade fått vidkännas betydande uppoffringar. Länge hade det varit till befolkningen i de olika landsorterna öfverlåtit att bereda medel till bestridande af utgifter för rofdjurens utrotande. Först 1808 års jagtstadga innehöll bestämmelse om bildande af särskilda jagtkassor, för hvilket ändamål landshöfdingarne borde höra invånarne i hvarje härad, huruvida de mot befrielse från skyldigheten att bygga och underhålla varggårdar och varggropar, ville till fond för jagtkassor för hvarje helt mantal utan afseende på jordens natur erlägga 2 sk. b:ko. Till följd af gjorda uppmaningar bildades i de flesta orter dylika kassor, men då det snart visade sig, att dessa ej medgåfvo en väl behöflig tillökning i skottpremierne för de större rofdjuren, anbefalldes landshöfdingarne i cirkulärbref den 19 juni 1830 att söka förmå invånarne i länen till ytterligare sammanskott för nämnde vigtiga ändamål af 8 sk. b:ko årligen per mantal, så att i skottpremier för björn, varg och lo kunde betalas 1 r:dr b:ko för hvart skott, hvarigenom premier för en utom allmän skallgång dödad björn, som räknades för 12 skott, komme att utgöra 12 r:dr samt för en varg, som i enlighet med den i kungörelse den 19 juni 1830 bestämda förändring i skotttaxan motsvarade 9 skott, 9 r:dr och för en lo efter 6 skott 6 r:dr b:ko. Ville de ej härpå ingå, skulle de distriktvis genom sammanskott af hvarje matlag, som hade kreatur, erlägga premier till sagde belopp för inom distriktet dödade rofdjur; dock skulle de orter inom länet, der genom särskilda till efterlefnad fastställda öfverenskommelser premier för dödade rofdjur redan af invånarne erlades, derifrån undantagas för den tid, samma öfverenskommelser vore gällande, såvida invånarne derstädes icke förklarade sig benägna att deltaga uti den ofvannämnde anstalten.

Vid de sammanträden, som med anledning af omförmälda cirkulärbref höllos, förklarade sig befolkningen flerstädes beredvillig att ingå på det första alternativet, med undantag likväl i Norrbottens samt vissa delar af Vesterbottens och Jemtlands län, hvarest befolkningen lät förstå, att rofdjuren äfven utan skottpremier nog ifrigt förföljdes för det värde skinnen egde, samt inom Gotlands, Kristianstads och Malmöhus län, der de ifrågavarande rofdjuren icke, eller åtminstone högst sällan, förekommo.

Men icke heller de sålunda för de större rofdjuren höjda premierna visade sig tillräckliga, och då jemväl de enligt 1808 års jagtstadga utfästade belöningarne för öfriga rofdjur voro allt för obetydliga, anslogos inom ett flertal län särskilda premier [1]) för att uppmuntra till ett mera nitiskt förföljande af skadedjuren. Premiebeloppet för hvarje rofdjursslag liksom äfven sättet för medlens uttaxerande var imellertid mycket skiljaktigt inom olika trakter, äfven inom samma län. Vanligen förenade sig flera härad eller äfven endast socknar om lika premier, hvilka då utgingo antingen i mån af behof, för det mesta efter oförmedladt hemmantal inom socknen, men äfven efter det antal kreatur, som hvar och en egde, eller ock med ett för hvarje hemman eller kreatur bestämdt belopp, som inbetaltes i föreningens särskilda jagtkassa.

Premiemedlen uppburos inom vissa län af kronofogdarne i samband med kronouppbörden, men i andra af sexmännen, ordföranden i sockennämnden eller för ändamålet af socken eller häradet vald person. Der jagtkassor blifvit bildade, voro de ställda under särskilda kassaförvaltare eller ock handhades de, såsom å Gotland, af länets skytteförbund.

Med utfärdande af 1864 års jagtstadga inträffade en större förändring i premieringsväsendet. De premiegilla djurens antal inskränktes och belöningarna höjdes ej obetydligt, hvarjemte för rofdjurens och roffoglarnes ungar utlofvades lika mycket som för fullväxta djur och foglar. Skottpremierna, som skulle utgå af allmänna medel, fastställdes för björn till 50 r:dr, för varg och lo till 25 r:dr, för jerf till 10 r:dr, för räf, örn och berguf till 3 r:dr samt för duf- eller hönshök till 2 r:dr.

Verkningarne af dessa bestämmelser visade sig omedelbart, så att då exempelvis under de närmast föregående fyra åren antalet af fällda räfvar uppgafs till i medeltal 13,295 per år och af roffoglar till omkring 5,000, antalet af de förra med år 1865 uppgick till 15,752 och af de senare till vid pass 14,000 st., under det att skottpremierne för samtliga fällda rofdjur höjde sig från ett årligt medium af 28,448 till omkring 80,000 r:dr, hvilket sistnämnde belopp utbetaltes under år 1865. Så fortgick det under de tre derpå följande åren, men redan i en den 29 januari 1869

[1]) Afkastningen af statens skogsegendom har under tiden efter det berörda kassor upphörde betydligt tilltagit. Statsverkets skogsmedel hafva sålunda efter afdrag af omkostnader vid försäljning af virke utgjort år 1870: kr. 339,266,86, år 1871: kr. 613,706,63, år 1872: kr. 747,768,51, år 1873: kr. 1,356,769,92, år 1874: kr. 820,064,5, år 1875: kr. 1,022,535,85, år 1876: kr. 1,093,479 och år 1877: kr. 1,072,325,58. Värdet af statsverkets under skogsstyrelsens förvaltning befintliga skogsegendom har enligt gjord beräkning uppskattats vid 1877 års slut till 33,039,000 kronor.

[1]) Skogsstyrelsens embetsberättelse för år 1862.

utfärdad kongl. kungörelse föreskrefs af förekommen anledning den ändring, att belöning endast skulle utgå för björn, varg och jerf till de i 1864 års jagtstadga fastställda belopp, hvaremot utödandet af räfvar och roffoglar öfverlemnades till den enskilda företagsamheten.

De särskilda, här ofvan anmärkta sätt, hvarpå i olika landsorter medel erhöllos till utbetalning af premier för fällda rofdjur, omöjliggöra en öfverblick af de penningeuppoffringar, som för ifrågavarande ändamål förekommo. Beträffande de s. k. jagtkassemedlen innehåller emellertid rikshufvudboken åtskilliga upplysningar; och skulle enligt denna de allmänna jagtkassornas inkomster och utgifter under perioden 1821—1858 [1]) gestalta sig på följande sätt:

Inkomster.

	1821—30.	1831—40.	1841—50.	1851—58.	Summa.
Hemmansafgift	22,958 —	16,497 13	16,346 08	12,577 69	68,378 90
Sammanskottsmedel, premiemedel och jagttygsreparationsmedel	3,065 52	33,681 42	62,732 84	72,651 97	172,131 75
Bötesmedel	3,158 02	8,673 61	7,057 28	10,222 48	29,111 34
Andra inkomster	3,222 20	13,802 46	15,448 03	13,111 96	45,584 65
Summa kr.	**32,403** 74	**72,654** 62	**101,584** 23	**108,564** 05	**315,206** 64

Utgifter.

	1821—30.	1831—40.	1841—50.	1851—58.	Summa.
Premier	9,544 59	47,391 26	77,296 09	87,300 93	221,532 87
Andra utgifter	11,673 19	4,288 27	9,398 39	8,051 32	33,411 17
Summa kr.	**21,217** 78	**51,679** 53	**86,694** 48	**95,352** 25	**254,944** 04

Kassornas behållning den 31 december 1858 utgjorde 45,646 r:dr 70 öre.

Utbetalda premier fördela sig på nedanstående sätt inom de olika länen.

	1821—35.	1836—50.	1851—58.	Summa.
Vesterbottens län	— —	2 25	— —	2 25
Jemtlands d:o	650 59	75 —	— —	725 59
Gefleborgs d:o	— —	— —	98 25	98 25
Kopparbergs d:o	— —	138 39	352 35	490 74
Vermlands d:o	28 13	149 63	114 37	292 13
Örebro d:o	2,058 33	694 76	56 41	2,809 50
Vestmanlands d:o	4,420 68	18,994 25	— —	23,414 93
Upsala d:o	— —	101 45	— —	101 45
Stockholms d:o	585 74	13,318 12	9,961 —	23,864 86
Transport	7,743 47	33,473 85	10,582 38	51,799 70
Södermanlands d:o	620 45	5,879 69	635 78	7,135 92
Östergötlands d:o	7,250 83	11,091 92	4,559 78	22,902 53
Skaraborgs d:o	885 56	42,635 04	37,034 02	80,554 62
Elfsborgs d:o	2,183 77	33 38	— —	2,217 15
Göteborgs och Bohus d:o	359 25	2,264 00	1,124 —	3,747 25
Kalmar d:o	134 72	8,056 31	27,279 75	35,470 78
Jönköpings d:o	2,406 42	2,559 04	4,065 13	9,030 59
Kronobergs d:o	150 75	84 37	441 37	676 49
Hallands d:o	229 24	353 63	264 57	847 44
Blekinge d:o	— —	30 —	— —	30 —
Kristianstads d:o	2,118 09	3,415 65	1,165 40	6,699 14
Malmöhus d:o	106 59	165 92	148 75	421 26
Summa kr.	**24,189** 14	**110,042** 80	**87,300** 93	**221,532** 87

Under den härefter följande tiden, intill dess jagtkassorna på grund af kongl. brefvet den 21 oktober 1864 öfverlemnades till landstingen, utgjorde:

år 1859 inkomsterna r:dr 23,163: 78 och utgifterna 16,132: 57
» 1860 » » 29,750: 64 » » 21,520: —
» 1861 » » 28,335: 85 » » 15,033: 41
» 1862 » » 30,411: 90 » » 13,657: 28
» 1863 » » 22,304: 62 » » 11,284: 98
» 1864 » » 20,971: 98 » » 11,571: 10
» 1865 » » 7,227: 31 » » 3,546: 50

hvarefter fortfarande under två år förekomma i länsräkenskaperna smärre belopp såsom hörande till jagtkassorna, men redan år 1865 levererades den hufvudsakliga delen till landstingen.

Åren 1865—1869 fanns i riksstaten ett årligt förslagsanslag å 50,000 r:dr att användas till belöningar för rofdjurs dödande. Detta anslag har dock betydligt öfverskridits.

Under perioden 1865—1869 har utbetalats sammanlagdt 552,480 r:dr 63 öre. Deraf belöpa sig å Kristianstads län 47,342 r:dr 30 öre, Elfsborgs län 37,782 r:dr, Jönköpings län 36,595 r:dr, Kalmar län 36,015 r:dr, Östergötlands län 33,245 r:dr, Vermlands län 32,209 r:dr, Kronobergs län 30,844 r:dr, Jemtlands län 25,875 r:dr, Kopparbergs län 24,500 r:dr, Norrbottens län 23,934 r:dr, Stockholms län 21,233 r:dr, Skaraborgs län 20,344 r:dr, Vesterbottens län 20,035 r:dr, Gefleborgs län 18,895 r:dr 50 öre, Göteborgs och Bohus län 18,482 r:dr 83 öre, Malmöhus län 16,802 r:dr, Södermanlands län 16,619 r:dr, Örebro län 15,827 r:dr, Hallands län 15,204 r:dr, Vesternorrlands län 14,913 r:dr, Blekinge län 14,288 r:dr, Vestmanlands län 13,442 r:dr, Upsala län 11,248 r:dr och Gotlands län 6,736 r:dr.

Att inom de sydligare länen utbetalats de högsta beloppen, visar, hurusom en ganska betydlig, ja kanske den största delen af ifrågavarande medel användts för utrotande af sådana djur, som endast i mindre grad kunna anses såsom skadliga, hvilken omständighet äfven ledde derhän, att, såsom ofvan anfördes, premier af statsmedel efter år 1869 endast utgått för vissa skadgare djur, hvadan det derför anvisade anslaget utgjort blott 12,000 r:dr.

[1]) Efter år 1858 är den i rikshufvudboken ingående redogörelsen öfver jagtkassemedlen summarisk, hvad inkomster och utgifter beträffar, så att af densamma ej framgår af hvad slag inkomsterna äro eller för hvad ändamål utbetalningarna verkställts.

BILAGOR.

Bil. I.

Städers och Köpingars skogar.

Namn.	Utmark.												Anteckningar, angående beskaffenhet, grunden för besittningen m. m.
	För gemensam räkning begagnad.				Till enskilda för viss tid upplåten, eller på stadstomter fördelad.		Duglig mark.		Impedimenter.		Summa.		
	Till ordnad hushållning indelad.		Ej indelad.										
	Qv.ref.	st.	Qv.ref.	st.	Qv.ref	st.	Qv.ref	st.	Qv.ref	st.	Qv.ref.	st.	
Norrbottens län.													
Haparanda	—	—	14,412	—	—	—	14,412	—	1,394	—	15,806	—	Tvenne hemman (sammanlagda $1^1/_4$ mtl), af kronan donerade till staden.
»	—	—	482	75	—	—	482	75	—	—	482	75	Ett hemman, $^1/_3$ mtl, inköpt af staden.
Luleå	—	—	448	—	19,682	80	20,130	80	3,292	80	23,423	60	Största delen inköpt af staden. Vid stadens anläggning 1621 donerades af konung Gustaf II Adolf 4,653,60 qv.ref och vid samma tillfälle af prestbolet 896,00 qv.ref.
Piteå	—	—	39,032	—	—	—	39,032	—	173	—	39,205	—	
Vesterbottens län.													
Skellefteå	—	—	1,420	16	—	—	1,420	16	459	02	1,879	18	$^{53}/_{64}$ mtl inköpt år 1844 till Skellefteå stad.
»	—	—	—	—	458	71	458	71	59	06	517	77	Hörer till $^1/_4$ mtl krono, afsöndradt från Skellefteå pastorsboställe och inköpt af staden 1826; f. n. utarrenderadt.
Umeå	—	—	6,156	86	—	—	6,156	86	354	90	6,511	76	Donerad af kronan. Dessutom har staden inköpt andel för $^3/_4$ mtl i byarna Vesterhiske och Grubbe inom Umeå landsförsamling; f. n. under laga skifte.
Jemtlands län.													
Östersund	—	—	693	35	—	—	693	35	—	—	693	35	Donerad af kronan; en stor del deraf odlad till äng eller utlagd till trädgård.
»	—	—	1,407	51	—	—	1,407	51	—	—	1,407	51	Inköpt af staden.
Vesternorrlands län.													
Örnsköldsvik (köping)	—	—	688	—	—	—	688	—	—	—	688	—	
Hernösand	—	—	59,920	—	—	—	59,920	—	29,680	—	89,600	—	Bland impedimenterna ingår äfven inrösningsjorden, hvars lotter (vretar) innehafvas af stadens invånare dels under full eganderätt, dels på arrende. Utmarken belägen å Hernön.
Sundsvall	—	—	8,650	10	—	—	8,650	10	624	—	9,274	10	Donerad af kronan åren 1624, 1652 och 1675. Dessutom äro 7,770,10 qv.ref med evärdlig besittningsrätt öfverlåten åt enskilda.
Gefleborgs län.													
Hudiksvall	—	—	2,582	52	—	—	2,582	52	175	57	2,758	09	Hufvudsakligen betesmark.
Söderhamn	—	—	36,680	43	—	—	36,680	43	—	—	36,680	43	Donerad af kronan 1620. Häraf utgöras 29,615,83 qv.ref af fastland och 7,064,60 qv.ref af öar.
Gefle	—	—	27,518	70	—	—	27,518	70	4,652	50	32,171	20	Donerad af kronan. Dessutom eger staden 1,920,35 qv.ref beteshagar.
Kopparbergs län.													
Falun			?				?				?		Stadens eganderätt till viss utmark är ej till fullo utredd.
Hedemora	—	—	514	78	—	—	514	78	—	—	514	78	
Säter	—	—	952	—	5,488	—	6,440	—	—	—	6,440	—	Donerad af kronan. Den till enskilda upplåtna utmarken är fördelad i små lotter på stadens tomtegare, som anse sig innehafva dem med full eganderätt.
Vermlands län.													
Karlstad	—	—	1,262	63	16,469	07	17,731	70	—	—	17,731	70	Den till enskilda upplåtna utmarken fördelades 1767 mellan stadens 299 tomter, så att hvarje tomt fick både hemskog och utskog. Imped. ingå i summan.
Filipstad	—	—	—	—	1,760	14	1,760	14	—	—	1,760	14	Anslagen till sju tjenstemän inom staden. Dessutom äro 15,356,42 qv.ref duglig mark fördelade i 60 lotter under enskild eganderätt.
Örebro län.													
Örebro (södra skogen)	—	—	357	93	5,473	15	5,831	08	15	32	5,846	40	Donerad genom k. br. $^3/_9$ 1636, $^7/_2$ 1645 o. $^{27}/_{10}$ 1650. Delvis skiftad på sjettedelsegare i staden.
» (norra »)	—	—	—	—	—	—	2,517	90	—	—	2,517	90	Impedimenterna ingå i summan.
Nora	—	—	—	—	—	—	1,207	60	10	59	1,218	19	Besittningsrätten enligt kongl. resolutionen den 29 Mars 1647.
Linde	—	—	3,721	37	—	—	3,721	37	—	—	3,721	37	Häraf äro endast 280 qv.ref donerad mark. Återstoden är inköpt af staden. Impediment ingå i summan.
Askersund	4,714	33	89	90	157	67	4,961	90	694	40	5,656	30	Den till enskild för viss tid upplåtna mark är anslagen till lön åt stadens borgmästare. Skogarna äro af staden inköpta.
Vestmanlands län.													
Köping	—	—	2,471	—	—	—	2,471	—	60	—	2,531	—	Den till staden donerade Slyta allmänning inberäknad. Dessutom har staden till enskild person sålt 476 qv.ref.
Arboga	—	—	700	—	11,010	—	11,710	—	801	—	12,511	—	De 11,811 qv.ref, hvaraf 801 qv.ref impedimenter, äro fördelade på de olika gårdsnumren inom staden.

Namn.	Utmark.												Anteckningar angående beskaffenhet, grunden för besittningen m. m.
	För gemensam räkning begagnad.				Till enskilda för viss tid upplåten, eller på stadstomter fördelad.		Duglig mark.		Impedimenter.		Summa.		
	Till ordnad hushållning indelad.		Ej indelad.										
	Qv.ref.	st.	Qv.ref.	st.	Qv.ref.	st.	Qv.ref.	st.	Qv.ref.	st.	Qv.ref.	st.	
Vestmanlands län. (forts.)													
Vesterås	—	—	472	—	3,211	60	3,683	60	2,351	30	6,034	90	Största delen af utmarken delades mellan 231 stadstomter år 1804. Tvist angående lagligheten af denna delning har uppstått.
»	—	—	634	40	—	—	634	40	548	30	1,182	70	Donerad till staden. Den såsom impedimenter upptagna marken är till största delen uppodlad.
Enköping	—	—	3,462	62	—	—	3,462	62	151	20	3,613	82	Besittningsrätten uppkommen genom kongl. privilegier och donationer.
Uppsala län.													
Uppsala	—	—	1,167	37	—	—	1,167	37	107	29	1,274	66	Häri inberäknas den s. k. Carlshagen med en areal af 120,17 qv.ref impedimentsfri mark.
Stockholms län.													
Öregrund	—	—	2,544	54	25	90	2,570	44	770	53	3,340	97	
Norrtelge	—	—	1,436	09	—	—	1,436	09	30	19	1,466	28	
Sigtuna	2,551	55	—	—	—	—	2,551	55	701	30	3,252	85	Staden eger ingen officiel handling på full eganderätt till skogen, hvilken dock sedan århundraden ansetts tillhöra staden.
Södertelge	4,483	25	—	—	—	—	4,483	25	1,246	53	5,729	78	
Gotlands län.													
Visby	—	—	400	—	817	68	1,217	68	331	94	1,549	62	Den för gemensam räkning begagnade utmarken är skoglös och n. impedimentartad. Den öfriga skogsmarken beväxt med medelålders och ung barrskog.
Södermanlands län.													
Mariefred	—	—	—	—	11,774	92	11,774	92	—	—	11,774	92	Tvenne skogar, den södra och den norra, donerade 1590 och 1605 af Carl IX. Den förra, innehållande 8,962,80 qv.ref, skiftad emellan tomtegarna 1785; den senare med 2,812,12 qv.ref skogsmark fördelad mellan gårdsegarna 1820—23. Kongl. Maj:ts resolution $^{13}/_{6}$ 1789, med anledning af väckt process, hade dock föreskrifvit, att 1605 års donationsbref skulle iakttagas. Impedimenterna ingå i summan.
Strengnäs	11,401	30	—	—	—	—	7,302	05	4,099	25	11,401	30	Eldsundslöt eller Sidön donerad af konung Magnus 1336. Dessutom donerade drottning Christina $^{28}/_{2}$ 1645 till staden 6 mtl Gorsingeby, hvars skogsareal dock ej är angifven, liksom ej heller för en skogssträcka, som förlänades staden $^{30}/_{4}$ 1584 af hertig Carl.
Nyköping	—	—	5,170	30	—	—	5,170	30	—	—	5,170	30	Häraf äro 3,377,45 qv.ref belägna å de s. k. holmarna. Besittningsrätten till skogen, äfvensom impedimenternas ytvidd, ej känd. Imped. ingå i summan.
Trosa	—	—	2,241	75	—	—	2,241	75	—	—	2,241	75	Upplysning har ej kunnat vinnas om grunden för besittningen. Impedimenterna ingå i summan.
Torshälla	717	64	—	—	—	—	717	64	43	80	761	44	Tilldelad staden genom K. Br. $^{28}/_{7}$ 1851 i ersättning för rätt till virkesutsyning å Råbyheds kronopark.
Eskilstuna	—	—	800	—	—	—	800	—	40	—	840	—	Hemmanet Flackersta donerades till staden 1771. Arealen kan ej exact uppgifvas, enär karta saknas.
Östergötlands län.													
Skeninge	—	—	—	—	690	—	690	—	—	—	690	—	Häraf äro 375 qv.ref donationsjord; 215 qv.ref innehafvas på lön af borgmästaren och 100 qv.ref af pastor. Grunden till dessa tjenstemäns besittningsrätt är okänd.
Vadstena	—	—	—	—	166	—	166	—	—	—	166	—	Kal betesmark.
Linköping	—	—	—	—	599	69	599	69	—	—	599	69	Enligt t. f. stadsingeniörens uppgift utgöres förutnämnda areal af afrösningsjord och är af krononatur.
Söderköping	997	84	—	—	482	40	1,480	24	252	97	1,733	21	Utgörande ett sammanhängande skogsblock.
Skaraborgs län.													
Hjo	—	—	117	—	—	—	117	—	—	—	117	—	
Falköping	—	—	—	—	270	20	270	20	—	—	270	20	Donerad mark, belägen å Mösseberg, skiftad och delvis uppodlad. Åkerns ytvidd ingår i summan.
Skara	—	—	4,000	—	—	—	4,000	—	—	—	4,000	—	Approximativ siffra.
Lidköping	7,569	81	—	—	—	—	7,569	81	2,076	65	9,646	46	Den s. k. »gamla stadens» skog.
»	1,806	32	—	—	—	—	1,806	32	552	60	2,358	92	Den s. k. »nya stadens» skog.
Elfsborgs län.													
Åmål	—	—	—	—	7,500	60	7,500	60	58	—	7,558	60	Enligt laga skifteskartan $^{4}/_{6}$ 1863. Dessutom disponeras af staden flera öar i Venern, till hvilka besittningsrätten dock är oafgjord.
Venersborg	5,929	58	—	—	—	—	5,929	58	1,980	—	7,909	58	Impedimenternas summa endast approximativ.
Alingsås	—	—	—	—	2,632	21	2,632	21	183	15	2,815	36	Skogen fördelad mellan stadens tomtegare, hvilka sköta den efter eget godtfinnande.

Forts. af Bil. I.

Namn.	Utmark. För gemensam räkning begagnad. Till ordnad hushållning indelad. Qv.ref.	st.	Ej indelad. Qv.ref.	st.	Till enskilda för viss tid upplåten, eller på stadstomter fördelad. Qv.ref.	st.	Duglig mark. Qv.ref.	st.	Impedimenter. Qv.ref.	st.	Summa. Qv.ref.	st.	Anteckningar angående beskaffenhet, grunden för besittningen m. m.
Elfsborgs län. (forts.)													
Borås	—	—	6,734	56	—	—	6,734	56	500	—	7,234	56	Skogen fördelad mellan stadens tomtegare i 44 skogslotter utan någon gemensam skötsel. Arealen å impedimenterna har endast approximativt kunnat angifvas.
Ulricehamn	—	—	407	54	—	—	407	54	—	—	407	54	Häri inberäknas 200,86 qv.ref, som äro anslagna till pastors och borgmästares löner.
Göteborgs och Bohus län.													
Strömstad	—	—	—	—	—	—	300	—	1,340	—	1,640	—	
Uddevalla	—	—	—	—	—	—	10,800	—	6,000	—	16,800	—	
Marstrand	—	—	—	—	—	—	400	—	1,280	—	1,680	—	
Kongelf	—	—	2,400	—	—	—	2,400	—	400	—	2,800	—	
Göteborg	—	—	—	—	—	—	3,296	—	1,644	—	4,940	—	
Kalmar län.													
Vimmerby	4,738	05	—	—	—	—	4,738	05	450	56	5,188	61	Donerad af kronan.
Vestervik	—	—	11,278	40	677	60	11,956	—	—	—	11,956	—	Imped. ingå i summan. Uråldrig donation. Till enskilda upplåten mark utgöres af löningsjord.
Kalmar	—	—	256	20	1,964	38	2,220	58	16,240	93	18,461	51	Impedimenterna utgöras till största delen af vatten.
Nybro (köping)	120	83	—	—	—	—	120	83	—	—	120	83	För köpingens utvidgning afsöndrad från $^1/_8$ mtl Golgemåla.
Mörbylånga »	20	74	45	88	48	72	115	34	—	86	116	20	
Borgholm	—	—	465	67	—	—	465	67	—	—	465	67	Besittningsrätten på grund dels af Kongl. donation, dels af köp.
Jönköpings län.													
Eksjö	6,025	46	1,506	10	—	—	5,734	20	1,797	36	7,531	56	Donerad af kronan.
Grenna	—	—	400	—	—	—	300	—	100	—	400	—	» » » Arealen endast approximativt angifven, enär karta saknas.
Jönköping	—	—	—	—	—	—	1,524	09	112	—	1,636	09	Enligt 1818—19 års karta. Dessutom den s. k. »bymarken eller vestra betesmarken» om 558 tld 17 $^1/_4$ kpld, nu uppodlad.
Vernamo (köping)	—	—	—	—	—	—	7,647	44	—	—	7,647	44	Enligt åren 1858—61 upprättade karthandlingar. Impedimenterna ingå i summan.
Kronobergs län.													
Vexiö	—	—	1,247	75	—	—	1,247	75	377	47	1,625	22	»Norra marken» har af ålder tillhört staden.
»	—	—	2,800	—	—	—	2,800	—	280	—	3,080	—	»Bäckaslöf» tillföll staden genom Kongl. donation $^{25}/_5$ 1639 och drottning Christinas ratifikation deraf $^{27}/_{10}$ 1648.
Hallands län.													
Kungsbacka	—	—	361	90	—	—	361	90	53	09	414	99	
Varberg	—	—	507	18	93	77	600	95	257	84	858	79	Donerad af kronan vid stadens anläggning.
Falkenberg	—	—	—	—	431	86	431	86	380	03	811	89	De 431,86 qv.ref äro utarrenderade till $^1/_{10}$ 1880. Impedimenterna utgöras af torfmosse.
Halmstad	—	—	3,063	50	499	80	3,563	30			3,563	30	Imped. och inegor ingå i summan.
Laholm	—	—	—	—	224	—	—	—	224	—	224	—	Aflöningsjord till magistraten; till största delen odlad.
Blekinge län.													
Karlskrona	—	—	2,250	—	—	—	2,250	—	750	—	3,000	—	
Karlshamn	5,500	—	—	—	—	—	5,500	—	933	80	6,433	80	
Sölvesborg	4,965	85	—	—	—	—	4,965	85	249	45	5,215	30	
Ronneby (köping)	—	—	6,000	—	—	—	6,000	—	3,000	—	9,000	—	
Kristianstads län.													
Kristianstad	526	23	—	—	4,566	88	5,093	11	270	31	5,363	42	
Cimbrishamn	—	—	393	60	642	40	1,036	—	—	—	1,036	—	Tillbytt $^2/_{12}$ 1806 mot urgammal mulbetesrätt å Gladsax bys utegor. Imped. och odlingar ingå i summan.
Engelholm	—	—	—	—	1,464	40	—	—	1,464	40	1,464	40	Donerad 1516 af Kristian II. All utmarken uppodlad.
Båstad (köping)	—	—	145	60	—	—	145	60	—	—	145	60	Afsöndrad af jordegarne för att hämma flygsanden.
Malmöhus län.													
Helsingborg	683	13	413	55	2,637	97	3,734	65	44	09	3,778	74	Af de 683,13 qv.ref utgöras 410,13 qv.ref af hospitals- och fattigvårdens jordar och 273 qv.ref af löningsjordar. Af de 413,55 qv.ref äro 370,82 utlagda till ny stadsdel.
Malmö	—	—	—	—	898	76	—	—	898	76	898	76	Bortarrenderad på 10 år.
Skanör och Falsterbo	309	40	10,265	11	83	65	10,658	16	33	60	10,691	76	Ljungmark, af urminnes häfd städernas tillhörighet.
Ystad	3,712	05	1,476	79	36	—	5,224	84	310	98	5,535	82	Genom skogsplantering bunden flygsand.
Summa	66,773	56	285,027	39	102,940	93	473,850	94	97,364	69	571,215	63	

Bil. II. *a.*

Jemförelse mellan Markegångspris å vissa skogseffekter och andra varor.

Vester-Norrlands län.

	En tunna råg.	En tunna ärter.	En tunna hafre.	En tunna tjära.	En tolft halfbotten bräder.	En sågstock.
	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)
1777	2: 40	2: 40	1: —	2: 32	— 32	— 4
1778	2: 32	2: 4	1: —	2: 16	— 32	— 4
1779	2: 32	2: 24	1: 8	2: —	— 32	— 4
1780	2: 44	2: 36	1: 12	2: —	— 32	— 4
1781	3: 8	3: 8	1: 16	2: —	— 26⅔	— 3⅔
1782	3: —	3: —	1: 12	2: —	— 26⅔	— 3⅔
1783	3: 16	3: 16	1: 20	1: 24	— 28	— 4
1784	3: 16	3: 16	1: 20	1: 16	— 28	— 4
1785	3: 8	3: 8	1: 16	1: 16	— 32	— 4
1786	3: 16	3: 16	1: 16	1: 16	— 32	— 4
1787	3: 16	3: 16	1: 16	1: 16	— 32	— 4
1788	3: 20	3: 20	1: 16	1: 16	— 32	— 4
1789	3: 24	3: 24	1: 16	1: 16	— 32	— 4
1790	3: 24	3: 24	1: 16	1: 32	— 32	— 4
1791	3: 24	3: 24	1: 16	1: 32	— 32	— 4
1792	3: 24	3: 24	1: 16	1: 32	— 32	— 4
1793	3: 32	3: 32	1: 16	2: —	— 40	— 4
1794 [1]	4: 16	4: 16	1: 32	2: 32	1: —	— 4
1795	4: 40	4: 40	2: —	2: 32	1:	— 4
1796	4: 12	4: 12	1: 40	2: 40	1: —	— 6
1797	4: 28	4: 28	2: —	2: 40	1: 8	— 6
1798	4: 32	4: 32	2: 24	3: —	1: 8	— 6
1799	6: 16	6: 16	2: 40	3: 16	1: 16	— 6
1800	8: 16	8: 16	3: 24	3: 18	1: 24	— 6
1801	9: —	9: —	3: 32	3: 16	1: 16	— 6
1802	9: —	9: —	3: 24	3: —	1: 16	— 6
1803	4: 32	4: 32	2: —	2: —	1: —	— 4
1804	5: —	5: —	2: —	2: —	1: 8	— 4
1805	5: —	5: —	2: —	2: 16	1: 16	— 4
1806	6: 8	6: 8	2: 8	2: 20	1: 20½	— 6½
1807 [2]	6: 24	6: 24	2: 16	2: 32	1: 24	— 6½
1808	7: 36	7: 36	3: 8	2: 40	1: 36	— 7
1809	7: 36	7: 36	3: 8	3: —	1: 36	— 9
1810	6: 16	6: 16	2: 32	3: —	1; 16	— 9
1811	7: 16	7: 16	3: —	3: —	1: —	— 8
1812	9: —	9: —	4: —	3: —	1: —	— 8
1813	9: —	9: —	4: 6	3: —	1: 8	— 8
1814	8: —	8: —	3: 24	3: 36	1: 16	— 8
1815	8: —	8: —	3: 24	4: 16	1: 36	— 8
1816	9: 24	9: 24	4: —	4: 36	2: —	— 9
1817	10: 16	10: 16	4: 32	4: 36	2: 4	— 9
1818	12: —	12: —	5: 16	4: 36	2: 32	— 10
1819	9: 32	9: 32	4: —	4: 36	2: 32	— 10
1820	10: —	10: —	4: —	5: 8	2: 16	— 10
1821	8: —	8: —	3: 16	5: 32	2: 16	— 10
1822	8. —	8: —	4: —	5: 32	2: 16	— 10
1823	7: 24	7: 24	3: 16	5: 16	2: 16	— 12

	En tunna råg.	En tunna ärter.	En tunna hafre.	En tunna tjära.	En tolft halfbotten bräder.	En sågstock.
	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)
1824	7: 8	7: 8	3: 8	5: —	2: 24	— 12
1825	7: 16	7: 16	3: 12	5: —	3: —	— 12
1826	9: 16	9: 16	4: 40	5: 12	2: 40	— 12
1827	8: 16	8: 16	4: 16	5: —	2: 32	— 15
1828	7: 16	7: 16	3: 16	4: 44	2: 32	— 15
1829	8: —	8: —	4: —	5: —	2: 32	— 15
1830	8: 16	4: 28	4: 8	5: —	2: 40	— 13
	Rdr banko: sk.	Rdr banko: sk.	Rdr banko: sk.	Rdr banko: sk.	Rdr banko: sk.	Rdr banko: sk.
1831	12: —	12: —	5: 16	4: 36	3: —	— 16
1832	9: 36	9: 36	4: 42	4: 24	3: —	— 16
1833	8: 24	8: 24	4: 12	4: 24	3: —	— 16
1834	8: 24	8: 24	4: 12	4: 24	3: —	— 16
1835	8: 32	8: 32	4: —	4: 24	3: —	— 16
1836	8: 40	8: 40	4: 20	4: 24	3: —	— 18
1837	9: 8	9: 8	4: 28	4: 24	3: —	— 18
1838	10: —	10: —	4: 32	4: 24	2: 24	— 16
1839	8: 40	8: 40	4: 16	4: 24	2: 16	— 16
1840	8: 8	8: 8	4: 4	4: 42	2: 16	— 46
1841	10: 32	10: 32	3: 16	5: —	2: 32	— 16
1842	10: 16	8: 16	3: —	5: —	3: 16	— 24
1843	10: 24	8: 16	3: 16	5: —	6: —	— 36
1844	10: —	8: —	3: 10	5: —	4: 32	— 30
1845	10: 20	8: 24	3: 16	5: —	4: 40	— 32
1846	10: 32	9: —	4: —	5: 16	5: —	— 32
1847	11: —	10: —	4: 40	5; 28	5: —	— 32
1848	9: —	8: 32	4: 8	5: 32	3: 32	— 28
1849	8: 32	8: 32	4: 8	5: 36	3: 32	— 28
1850	9: 16	9: 16	4: 8	5: 40	3: 32	— 28
1851	10: 24	10: 24	5: 12	6: —	3: 24	— 28
1852	9: 24	9: 16	4: —	5: 28	3: 32	— 30
1853	11: —	9: 16	4: 24	5: 40	6. —	— 40
1854	10: 32	9: —	4: 24	8: 16	6: —	— 40
1855	13: —	12: —	6: 32	8: —	7: —	— 40
1856	14: —	13: 16	7: 16	6: 4	5: 46	— 40
1857	12: —	11: 16	6: 16	6: 4	5: —	— 40
	Rdr öre	Rdr öre	Rdr öre	Rdr öre	Rdr öre	Rdr öre
1858	14,17	13,23	9,45	9,60	7,50	1,25
1859	15,12	15,12	8,82	10,08	7,50	1,25
1860	15,12	15,12	8,82	10,80	7,50	1,25
1861	17,01	17,01	8,82	16,08	7,50	1,25
1862	17,01	17,01	8,82	17,76	6,30	1,12
1863	17,01	17,01	8,82	16,12	7,10	1,12
1864	16,06	17,13	9,13	13,44	7,30	1,20
1865	16,38	17,38	9,13	12,—	7,30	1,10
1866	16,38	17,22	9,13	10,90	6,60	1,—
1867	23,62	23,62	10,33	9,84	6,60	1,—
1868	20,16	20,16	9,76	10,08	7,—	1,10
1869	16,38	16,38	9,45	10,32	7,75	1,20

[1] I de följande uppgifterna inbegripes ej vidare Jemtland utan blott Medelpad och Ångermanland.
[2] Prisen afse härefter de löpande bankosedlarne och ej det klingande myntet.

Bil. II *b*.

Gestrikland.

Prisen enligt markegångstaxa.

	En tunna råg.	En tunna korn.	En tunna hafre.	En bjelke.	En sågstock.	Ett lass ved af tall.
	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)
1777	2: 24	2: 8	1: 16	— 44	— 14	— 8
1778						
1779	2: 32	2: 16	1: 16	— 40	— 8	— 8
1780	2: 32	2: 16	1: 24	— 40	— 12	— 9
1781	3: 16	2: 40	1: 32	— 36	— 9	— 8
1782	2: 40	2: 24	1: 20	— 36	— 10½	— 9
1783	3: 16	3: 8	1: 32	— 36	— 114	— 9⅓
1784	2: 40	2: 24	1: 18	— 36	— 12	— 10⅔
1785	3: 32	3: 8	2: —	— 36	— 12	— 10⅔
1786	3: 32	3: 8	2: —	— 36	— 12	— 10⅔
1787	3: 32	3: —	1: 32	— 36	— 12	— 10⅔
1788	3: 32	3: —	1: 32	— 32	— 12	— 9⅓
1789	4: 4	3: 16	2: —	— 32	— 12	— 10⅔
1790	4: —	3: 16	2: —	— 32	— 12	— 10⅔
1791	3: 26	2: 38	1: 40	— 40	— 12	— 16
1792	3: 32	3: —	1: 40	— 40	— 12	— 16
1793	4: 8	3: 24	2: 8	— 40	— 12	— 16
1794	4: 20	3: 32	2: 16	— 42⅔	— 12	— 16
1795	4: 32	4: —	2: 16	— 42⅔	— 12	— 16
1796	4: 8	3: 16	2: 16	— 42⅔	— 12	— 16
1797	4: 4	3: 16	2: 24	— 42⅔	— 12	— 16
1798	4: 24	4: 24	2: 40	— 36	— 12	— 16
1799	7: —	5: 12	3: 20	— 40	— 12,6	— 18
1800	8: 32	7: 16	4: —	1: —	— 16	— 22
1801	8: 16	7: —	3: 24	1: —	— 16	— 22
1802	8: —	6: 16	3: —	1: 6	— 16	— 22
1803	4: 32	3: 36	1: 40	— 38	— 12	— 14¼
1804	5: —	3: 26	2: —	— 38	— 12	— 14⅓
1805	4: 40	3: 24	2: 8	— 38	— 12	— 14¼
1806	6: —	4: 32	2: 24	1: 16	— 12⅔	— 21⅓
1807 [1]	6: 24	4: 40	2: 32	1: 16	— 12⅔	— 24
1808	8: —	6: 16	4: —	1: 16	— 21,4	— 24
1809	7: —	5: 16	3: 16	2: —	— 24	— 36
1810	6: —	4: 16	2: 24	1: 16	— 20	— 24
1811	8: 16	6: 16	4: 8	1: 16	— 20	— 24
1812	10: —	8: —	6: —	1: 16	— 22	— 16
1813	9: —	7: 24	5: —	1: 16	— 23	— 18
1814	8: 24	6: 32	4: 12	1: 16	— 23	— 20
1815	8: 16	6: —	3: 24	1: 20	— 24	— 24
1816	9: 16	6: 32	5: —	1: 20	— 20	— 24
1817	11: —	8: —	5: —	1: 20	— 20	— 28
1818	11: 24	8: 24	5: 12	1: 16	— 18	— 28
1819	10: 16	8: 24	5: 8	1: 8	— 17	— 26⅔
1820	9: 24	6: —	4: 8	1: 16	— 18	— 28
1821	6: 32	5: 16	3: —	1: 16	— 18	— 28
1822	6: 32	6: 8	3: 24	1: 16	— 18	— 28
1823	6: 24	4: 40	3: 20	2: —	— 18	— 28

	En tunna råg.	En tunna korn.	En tunna hafre.	En bjelke.	En sågstock.	Ett lass ved af tall.
	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)
1824	6: —	4: 16	2: 32	2: 16	— 19	— 28
1825	6: 32	4: 32	3: —	2: 16	— 19	— 28
1826	9: 28	8: 32	5: 28	2: 16	— 18	— 28
1827	8: —	6: 24	4: —	2: 16	— 18	— 30
1828	6: 32	6: —	3: 24	2: 20	— 22	— 31
1829	7: 32	6: —	3: 24	2: 20	1: —	— 31
1830	8: 32	6: 16	3: 24	2: 20	— 44	— 31
	Rdr banko: sk.	Rdr banko: sk.	Rdr banko: sk.	Rdr banko: sk.	Rdr banko: sk.	Rdr banko: sk.
1831	11: 8	8: 40	4: 24	2: 20	— 44	— 30
1832	8: 32	7: 4	4: 4	2: 20	— 44	— 30
1833	7: 16	5: 16	3: 24	2: 16	— 44	— 30
1834	8: —	5: 24	3: 16	2: 8	— 39	— 30
1835	8: 16	6: 32	4: 8	2: 8	— 39	— 30
1836	8: —	6: 32	4: 8	2: 8	— 39	— 30
1837	8: 16	7: 16	4: 28	2: 8	— 39	— 32
1838	10: —	7: 40	4: 40	2: 4	— 39	— 31
1839	8: 32	6: 32	4: —	2: 16	— 40	— 32
1840	8: 32	6: —	4: —	2: —	— 36	— 26
1841	11: 32	6: 6	3: 16	1: 40	— 36	— 30
1842	10: —	6: 24	3: 8	1: 40	— 40	— 30
1843	9: 24	6: 16	3: 8	1: 40	— 40	— 30
1844	7: 16	5: 12	3: 16	1: 40	— 40	— 34
1845	12: 12	8: 8	4: 16	1: 40	— 40	— 34
1846	10: —	9: —	4: 24	1: 40	— 42	— 32
1847	10: —	8: 8	4: 20	2: —	— 42	— 32
1848	7: 40	6: —	3: 16	2: —	— 42	— 32
1849	8: —	6: —	4: —	2: —	— 42	— 32
1850	9: 16	6: 8	4: —	2: 16	— 41	— 32
1851	9: 36	7: 16	5: 16	2: 16	— 41	— 32
1852	10: 16	7: 32	4: 32	2: 16	— 42	— 32
1853	12: 16	9: 16	5: —	2: 24	— 44	1: —
1854	11: 16	8: 24	5: 8	2: 24	— 44	1: —
1855	14: 32	10: —	6: —	2: 24	— 44	1: 16
1856	13: 32	11: —	6: 32	2: 24	— 44	1: 16
1857	10: 32	9: 16	5: 16	2: 24	— 44	1: 16
	Rdr öre	Rdr öre	Rdr öre	Rdr öre	Rdr öre	Rdr öre
1858	13,—	11,—	7,—	2,50	1,20	1,30
1859	13,—	11,50	6,75	2,50	1,20	1,50
1860	15,25	13,25	7,50	2,75	1,20	2,—
1861	18,50	14,50	8,—	2,90	1,25	2,—
1862	17,75	13,—	7,—	3,—	1,25	1,75
1863	15,75	13,54	7,56	3,—	1,50	1,75
1864	12,60	11,34	7,56	3,50	1,50	1,75
1865	12,60	10,45	6,67	3,50	1,50	1,75
1866	12,60	12,60	6,93	3,50	1,50	1,75
1867	20,79	18,27	8,19	3,50	1,50	1,75
1868	21,73	18,90	9,13	3,50	1,50	1,75
1869	17,32	13,86	7,59	3,50	1,50	1,75

[1]) Se not 2 sid. IV.

Stockholms län.

Prisen enligt markegångstaxa.

	En tunna hvete.	En tunna råg.	En tunna korn.	Ett drängedagsverke.	Ett stafrum ved.	En stock.	Ett bräde.
	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)
1777...	3: 8	2: 28	2: —	— 8	1: 24	— 18	— 5
1778...	3: 32	2: 32	2: 8	— 9	1: 24	— 22	— 5
1779...	3: 16	2: 24	2: —	— 9	1: 32	— 24	— 6
1780...	3: 24	2: 32	2: 16	— 9	1: 32	— 24	— 6
1781...	4: —	3: 16	2: 40	— 9	1: 30	— 24	— 6
1782...	3: 16	2: 30	2: 6	— 9	2: —	— 24	— 6
1783...	4: 16	3: 8	3: 24	— 9	2: —	— 24	— 6
1784...	4: 16	2: 40	2: 8	— 9	2: —	— 24	— 6
1785...	5: 16	3: 24	2: 32	— 8	1: 32	— 16	— 4
1786...	4: 32	3: 32	2: 36	— 8	1: 22	— 18	— 4
1787...	4: —	3: 8	2: 16	— 8	1: 20	— 20	— 4
1788...	4: —	3: 16	3: —	— 8	1: 28	— 16	— 4
1789...	6: —	3: 40	3: 20	— 8	1: 18	— 16	— 4
1790...	4: 44	3: 44	2: 40	— 8	1: 36	— 18	— 5
1791...	3: 40	3: —	2: 8	— 8	1: 32	— 17	— 5
1792...	5: —	3: 40	2: 40	— 8	1: 40	— 18	— 5
1793...	5: —	3: 40	3: 12	— 8	1: 40	— 20	— 5
1794...	5: 8	4: —	3: 16	— 9	1: 36	— 20	— 5
1795...	5: 8	4: —	3: 16	— 10	2: 4	— 20	— 5
1796...	5: 8	3: 36	3: 8	— 10	1: 24	— 20	— 5
1797...	5: 16	3: 40	3: 4	— 10⅔	1: 24	— 20	— 5
1798...	6: —	4: 28	4: 40	— 11⅔	1: 16	— 20	— 5
1799...	9: —	5: 36	4: 12	— 12	1: 16	— 24	— 6
1800...	11: —	7: 32	6: —	— 12	1: 16	— 24	— 6
1801...	10: —	7: 16	5: 32	— 12	1: 16	— 24	— 6
1802...	8: 32	7: —	4: 20	— 12	1: 16	— 24	— 6
1803...	5: 36	4: 12	3: 16	— 8	1: 5⅓	— 18⅔	— 5⅓
1804...	6: 32	4: 28	3: 8	— 9	1: 5⅓	— 18⅔	— 5⅓
1805...	6: 32	4: 32	3: 24	— 9½	1: 5⅓	— 18⅔	— 5⅓
1806...	8: —	5: 44	4: 8	— 11	1: 8	— 20	— 6
1807 [1])	8: —	6: —	4: 12	— 11	1: 8	— 20	— 6
1808...	9: 16	7: 24	5: 40	— 13	2: 8	— 24	— 7
1809...	8: 32	6: 32	4: 32	— 12	3: 16	— 32	— 8
1810...	10: —	5: 16	4: —	— 12	3: —	— 26⅔	— 6⅔
1811...	12: —	7: 32	6: —	— 16	3: —	— 26⅔	— 6⅔
1812...	14: 16	10: —	8: —	— 20	3: —	— 26⅔	— 6⅔
1813...	13: 16	9: 16	7: 16	— 21	3: —	— 32	— 8
1814...	11: —	8: —	6: —	— 20	3: —	— 32	— 8
1815...	10: 24	7: 36	5: 16	— 24	3: —	— 40	— 10
1816...	12: 38⅔	9: 24	7: 24	— 24	3: 16	1: —	— 10
1817...	14: —	10: —	7: 24	— 26	2: 45	1: —	— 10
1818...	16: —	11: —	9: 16	— 20	2: 45	1: —	— 10
1819...	12: —	9: 32	9: —	— 20	2: 40	— 40	— 10
1820...	9: 24	7: 40	5: 24	— 18	2: 24	— 40	— 10
1821...	10: —	6: —	6: —	— 18	3: 16	— 40	— 10
1822...	9: 13	6: 16	6: 16	— 20	3: 16	— 40	— 10
1823...	8: 12	6: 16	4: 24	— 29	3: —	— 40	— 10

	En tunna hvete.	En tunna råg.	En tunna korn.	Ett drängedagsverke.	Ett stafrum ved.	En stock.	Ett bräde.
	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)
1824...	8: —	6: —	4: 16	— 22	2: 40	— 40	— 10
1825...	8: —	6: 32	5: —	— 30	3: 26	1: —	— 12
1826...	13: 16	10: 24	9: 24	— 24	3: 32	1: —	— 12
1827...	13: 16	7: 32	7: —	— 24	3: 32	1: —	— 12
1828...	8: —	6: 16	5: 32	— 24	3: 32	1: —	— 12
1829...	11: 32	7: 16	6: 32	— 24	5: 16	1: 16	— 16
1830...	12: —	8: 16	6: —	— 24	4: —	1: 8	— 12
	Rdr banko: sk.	Rdr banko: sk.	Rdr banko: sk.	Rdr banko: sk.	Rdr banko: sk.	Rdr banko: sk.	Rdr banko: sk.
1831...	13: 16	10: 16	9: —	— 24	3: 24	1: 8	— 12
1832...	10: 32	8: —	6: 32	— 26	3: —	1: 8	— 12
1833...	9: 12	6: 32	5: 16	— 26	3: —	1: 8	— 12
1834...	11: —	7: 24	5: 36	— 26⅔	3: 16	1: 8	— 12
1835...	10: —	8: —	6: 32	— 26⅔	3: 16	1: 8	— 12
1836...	9: 16	7: 24	6: 24	— 26⅔	3: —	1: 8	— 12
1837...	9: 32	8: 32	6: 32	— 26⅔	3: —	1: 18	— 12
1838...	16: 32	10: —	8: —	— 26⅔	3: —	1: 8	— 12
1839...	13: —	8: 16	6: 32	— 26⅔	2: 32	1: 8	— 12
1840...	13: 8	9: —	5: 32	— 26⅔	2: 32	1: 8	— 12
1841...	17: —	12: —	7: —	— 26⅔	3: —	1: 16	— 12
1842...	12: —	9: 16	6: 24	— 28	3: —	1: 16	— 12
1843...	9: 40	8: 16	6: 8	— 28	2: 32	1: 16	— 13⅓
1844...	10: 32	7: —	5: 16	— 26	2: 16	1: 16	— 12
1845...	14: 16	12: —	8: —	— 24	2: 16	1: 16	— 12
1846...	13: 16	12: 42⅔	9: —	— 24	2: 16	1: 16	— 12
1847...	13: 16	12: 10	8: —	— 24	2: 16	1: 16	— 12
1848...	10: 32	7: —	6: 16	— 24	2: 16	1: 16	— 12
1849...	12: —	7: 16	6: 16	— 26⅔	2: 24	1: 24	— 16
1850...	12: —	9: 8	6: 24	— 26⅔	2: 24	1: 24	— 16
1851...	12: 32	10: —	7: 32	— 21⅓	2: 24	1: 24	— 16
1852...	12: —	10: —	7: 24	— 26⅔	2: 24	1: 24	— 16
1853...	18: 32	12: —	9: —	— 26⅔	3: —	1: 28	— 18
1854...	14: —	10: 32	9: —	— 32	4: 36	1: 32	— 20
1855...	21: —	14: 32	10: 32	— 40	5: —	2: —	— 24
1856...	22: —	12: 8	11: 16	— 40	5: —	2: —	— 24
1857 ..	17: 16	9: 40	9: 16	1: —	6: —	2: 32	— 32
	Rdr öre	Rdr öre	Rdr öre	Rdr öre	Rdr öre	Rdr öre	Rdr öre
1858...	19,—	12,25	11,75	1,25	7,50	3,—	— 75
1859...	18,—	12,—	12,—	1,25	7,50	3,—	— 75
1860...	24,—	14,75	14,—	1,50	8,25	3,—	— 75
1861...	24,—	19,—	14,50	1,50	9,—	3,—	— 60
1862...	22,—	15,50	12,50	1,25	7,—	3,—	— 50
1863...	17,19	14,28	12,47	1,25	9,—	3,—	— 50
1864...	14,80	11,02	9,45	1,25	7,50	3,—	— 50
1865...	19,97	12,60	10,52	1,20	6,75	3,—	— 50
1866...	19,97	13,73	11,46	1,10	7,—	3,—	— 50
1867...	29,98	23,90	16,—	1,—	6,60	3,—	— 50
1868...	25,20	19,97	17,95	— 90	6,—	3.—	— 50
1869...	17,13	12,78	10,52	— 90	4,92	3,—	— 50

[1]) Se not 2 sid. IV.

Bil. II *d.*

Göteborgs och Bohus län.

Prisen enligt markegångstaxa.

	En tunna råg.	En tunna hafre.	Ett lispund smör.	En famn ved af furu eller al.	En timmerstock af furu eller gran, minst 14 alnar lång och 7 à 8 tum bred i lilländan.	En tolft sågbräder, 6 alnars längd, 12 tums bredd och 1½ tums tjocklek.
	Rdr specie: kr. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)
1777	2: 16	— 40	1: 42	2: —	— 10	
1778						
1779	2: 16	1: —	1: 32	2: —	— 10	
1780	2: 24	1: —	1: 42	2: 8	— 10	
1781	3: —	1: 32	1: 42	2: 16	— 10	
1782	3: 8	1: 16	2: 4	2: 32	— 10	
1783	3: 4	1: 24	2: 4	2: 16	— 10	
1784 [1]	2: 32	1: 16	1: 32	2: 24	— 10	
1785	3: 24	1: 32	1: 42	2: 32	— 12	
1786	4: —	1: 36	2: 4	2: 24	— 12	
1787	3: 16	1: 16	1: 44	2: 16	— 16	
1788	3: 28	1: 32	2: —	2: 16	— 16	
1789	3: 32	1: 16	1: 36	2: 8	— 14	
1790	3: 36	1: 16	1: 32	2: 16	— 12	
1791	3: 24	1: 16	1: 40	2: 32	— 14	
1792	3: 32	1: 16	1: 44	2: 40	— 14	
1793	4: 16	1: 24	2: 16	3: —	— 16	
1794	5: 16	2: 16	2: 32	3: 32	— 16	
1795	5: 32	2: 16	2: 44	3: 22	— 24	
1796	4: 16	1: 32	3: —	4: 16	— 26	
1797	4: 16	1: 32	2: 44	4: 32	— 24	
1798	5: 12	2: 24	3: 4	4: 16	— 22	
1799 [1]	7: —	3: 24	4: 8	4: 76	— 16	
1800 [1]	10: —	4: —	4: 8	3: 16	— 12	
1801						
1802	8: —	2: 16	4: 8	4: —	— 24	
1803	5: 8	2: 28	2: 8	2: 30	— 14	
1804	5: 12	1: 40	2: 16	2: 36	— 16	
1805	5: 8	1: 40	2: 28	2: 37⅓	— 18	1: —
1806	6: 36	2: 16	3: —	2: 44	— 20	1: 16
1807 [2]	6: 36	3: —	3: 8	2: 44	— 20	1: 16
1808	9: —	4: 32	4: —	3: 8	— 24	1: 16
1809	7: 16	2: 40	4: —	5: 16	— 28	1: 18
1810	6: 12	2: 16	5: —	5: 16	— 32	2: —
1811	8: —	3: 16	5: —	8: —	— 32	2: —
1812	12: 32	7: —	6: —	9: —	— 40	2: 32
1813	12: 12	5: —	6: 22	9: 24	— 44	2: 40
1814	10: 4	4: 12	6: 12	9: 24	1: —	3: 16
1815	8: —	3: —	5: 26	6: 16	— 40	2: 32
1816	10: —	3: 16	5: 32	5: —	— 36	2: 16
1817	10: —	3: 8	4: 32	4: 16	— 32	2: —
1818	11: 32	4: —	5: —	4: —	— 40	2: —
1819	10: 24	4: 8	5: —	4: 12	— 32	1, 32
1820	7: 24	3: —	4: 32	4: 20	— 28	1: 32
1821	6: 12	2: 14	5: —	5: —	— 30	1: 40
1822	6: 18	3: —	5: 12	4: 32	— 33	1: 36
1823	6: 16	2: 5½	5: 26⅔	5: —	— 33	1: 36

	En tunna råg.	En tunna hafre.	Ett lispund smör.	En famn ved af furu eller al.	En Timmerstock af furu eller gran, minst 14 alnar lång och 7 à 8 tum bred i lilländan.	En tolft sågbräder, 6 alnars längd, 12 tums bredd och 1½ tums tjocklek.
	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)	Rdr specie: sk. (banko)
1824	6: 16	2: 5	5: 26	6: 16	— 36	1: 40
1825	6: 16	2: 32	5: —	6: 16	— 36	2: —
1826	10: 20	6: 16	5: 12	5: 28	— 36	2: —
1827	7: 16	2: 32	5: —	5: —	— 36	2: —
1828	6: 32	2: 32	5: —	5: 16	— 36	2: —
1829	8: 32	2: 40	5: 8	7: —	— 40	2: 8
1830	10: —	3: 16	5: 8	6: —	— 40	2: 8
	Rdr banko: sk.	Rdr banko: sk.	Rdr banko: sk.	Rdr banko: sk.	Rdr banko: sk.	Rdr banko: sk.
1831	11: 16	3: 16	5: —	5: —	— 40	2: 24
1832	8: —	2: 8	6: 32	5: —	— 40	2: 24
1833	7: 32	2: 8	5: 26	6: —	— 44	2: 32
1834	7: 32	2: 32	5: 16	8: —	1: —	3: —
1835	7: 24	2: 32	5: 16	7: —	1: —	3: 24
1836	8: —	4: —	6: 16	7: 16	1: 4	4: —
1837	9: —	4: 32	6: 20	7: 24	1: 4	4: 2
1838	9: 16	4: —	6: —	7: 24	1: 4	4: 2
1839	8: —	3: 32	6: —	7: —	1: 4	4: —
1840	8: 32	3: —	6: —	6: 40	1: 4	4: —
1841	10: 32	2: 32	6: —	7: —	1: 4	4: —
1842	11: —	3: 16	6, 24	7: —	1: 4	4: 4
1843	8: 16	3: 24	6: 32	6: 32	1: —	4: 4
1844	6: 32	2: 32	5: 16	6: 32	1: 16	7: —
1845	10: 32	4: —	5: 36	6: 32	1: 16	7: —
1846	12: —	6: 16	6: 16	6: 32	1: 16	7: —
1847	9: 32	4: —	6: 32	6: 32	1: 16	7: —
1848	8: —	3: 16	6: 32	6: 32	1: 16	7: —
1849	8: —	3: 16	6: 32	6: 32	1: 16	7: —
1850	8: 32	3: 24	6: 32	6: 32	1: 16	7: —
1851	11: —	4: —	6: 32	6: 32	1: 16	7: —
1852	10: —	3: 32	6: 32	6: 32	1: 16	7: —
1853	13: 16	5: —	7: —	6: 32	1: 18	7: —
1854	12: —	6: —	7: 16	7: 32	1: 24	7: —
1855	15: —	7: —	8: —	9: 16	2: —	7: 16
1856	14: 32	7: —	10: —	12: 32	2: 8	8: —
1857	11: 24	6: —	10: 32	12: —	2: 12	8: —
	Rdr öre	Rdr öre	Rdr öre	Rdr öre	Rdr öre	Rdr öre
1858	13,90	8,—	12,—	11,—	2,70	9,60
1859	14,—	8,—	15,—	12,—	2,70	9,—
1860	16,—	8,50	12,50	12,—	2,70	9,—
1861	18,—	13,50	12,—	15,—	2,70	9,—
1862	16,—	8,—	12,—	15,—	2,50	8,50
1863	14,80	6,61	11,—	12,50	2,55	8,50
1864	12,91	5,98	12,—	12,50	2,50	7,50
1865	13,23	7,24	12,—	12,50	2,20	7,50
1866	14,80	7,24	12,—	13,—	2,30	7,50
1867	23,62	10,08	12,—	13,—	2,20	7,50
1868	20,79	10,71	13,40	12,—	2,40	7,60
1869	15,75	7,87	12,50	10,60	2,20	7,60

[1]) Prisen afse markegångsättningen för Göteborgs stad.
[2]) Se not 2 sid. IV.

Bil. III *a*.

Sveriges trävaruexport åren 1738—1809.

År.	Enkla bräder (under 1½″).	Halfbotten bräder (1½″—2″).	Helbotten bräder eller plankor (2″—3″).	Bjelkar, sparrar, timmer, master, spiror.	Läkter, rafter.	Tunn- och bottenstäfver.	Axel-, åre- och stegeträn.	Brännved.	Arbetadt trävirke.	Allehanda trävaror.	Trävaruexportens värde.	Rikets hela exportvärde.
	Tolfter.	Tolfter.	Tolfter.	Stycken.	Stycken.	Stycken.	Stycken.	Famnar.	D:er Smt.	D:er Smt.	D:er Smt.	D:er Smt.
1738	112,163	27,441	9,781	81,508	242,305	307,995	24,696	1,747	7,892: 14			
1739	116,650	19,526	9,251	53,302	82,617	686,759	26,820	1,530	2,368: 31	5,993: 22	358,497: —	6,625,588: 3
1740	94,198	19,946	11,059	59,086	29,896	586,594	28,180	848	4,465: 22	7,814: 19	314,343: —	6,120,007: —
1741	111,585	19,674	8,727	60,689	57,879	1,224,255	22,522	1,088	4,380: 27	13,447: 17		
1742	87,594	17,938	9,776	96,887	116,184	1,165,625	5,443	904	3,907: 24	4,395: 28		
1743	74,270	20,474	10,333	92,378	42,981	914,128	10,071	1,264	2,940: 9	5,336: 10		
1744	79,224	14,058	6,097	105,897	112,637	1,329,907	15,317	929	1,701: 23	6,555: 23		
1745	77,966	13,217	9,175	52,484	80,234	880,254	58,834	825	4,305: 2	1,172: 29		
1746	79,157	21,310	9,603	56,204	107,707	1,328,656	57,388	834	2,934: 20	1,905: 25		
1747	78,134	24,080	1,012	53,468	82,583	792,130	49,704	891	3,174: 10	2,327: 8		
1748	64,818	26,839	1,368	44,985	68,906	322,080	64,368	757	4,216: 25	2,865: 25		
1749	83,133	31,881	1,455	45,990	59,940	365,660	79,643	839	4,914: 24	2,597: 5		
1750	69,730	31,825	909	23,915	66,328	529,980	82,111	693	2,916: 28	2,213: 8		
1751	40,939	18,262	476	25,882	52,362	329,200	15,808	736	12.845: 1	2,430: 29		
1752	75,366	41,121	774	27,201	14,887	357,680	47,403	1,012	3,201: 30	2,016: 3		
1753	87,138	16,501	581	38,204	19,237	72,000	101,162	1,056	2,705: 26	1.124: 28		
1754	97,215	28,096	1,892	65,504	19,644	81,600	85,320	735	1,419: 28	4,660: 18		
1755	92,833	28,125	1,069	54,896	11,559	36,325	63,205	701	3,932: 18	1,226: 4		
1756	82,254	44,708	734	23,457	13,973	5,020	33,285	544	4,842: 21	2,244: 24	536,098: 29	10,852,441: 27
1757	23,695	25,030	950	59,114	16,538	—	70,111	596	21,340: 18	1,084. 18	513,558: 14	13,338,447: 15
1758	90,738	28,903	1,680	60,259	17,020	—	42,311	2,819	10,069: 27	2,082: 8	605,592: 25	15,379:058: 23
1759	74,415	33,714	462	35,392	9,642	—	27,282	3,288	4,060: 15	6,168: 29	584,083: 15	13,636,088: 3
1760	98,653	34,928	782	63,889	13,050	2,700	5,929	2,393	4.978: 14	5,243: 26		
1761	95,072	25,276	2,038	70,576	12,992	2,050	1,854	1,355	1,596: 29	3,533: 27		
1762	83,229	42,060	1,530	41,841	3,905	—	1,454	755	2,514: 12	1,333: 23		
1763	99,929	38,217	3,332	52,981	7,896	—	35,406	747	1,132: 24	5,221: 1	755,954: —	22,589,881: —
1764	102,812	32,051	2,234	36,316	3,951	—	3,488	626	8,156: —	1,748: 3		

Bil. III *a.*

Sveriges trävaruexport åren 1738—1809. (Forts.)

År.	Enkla bräder (under 1½″).	Halfbotten bräder (1½″—2″).	Helbotten bräder eller plankor (2″—3″).	Bjelkar, sparrar, timmer, master, spiror.	Läkter, rafter.	Tunn- och botten-stäfver.	Axel-, åre- och stege-trän.	Brännved.	Arbetadt trävirke.	Allehanda trävaror.	Trävaru-exportens värde.	Rikets hela exportvärde.
	Tolfter.	Tolfter.	Tolfter.	Stycken.	Stycken.	Stycken.	Stycken.	Famnar.	D:er Smt.	D:er Smt.	D:er Smt.	D:er Smt.
1765	102,235	51,730	1,773	36,502	5,945	—	781	513	4,345: 30	2,473: 6		
1766	100,899	42,580	1,788	39,542	71,143	—	355	709	2,777: 28	2,337: 21		
1767	100,288	24,752	3,663	33,456	279,733	—	1,081	561	6,063: 3	697: 5		
1768	91,787	35,803	2,137	30,139	109,540	—	—	341	5,722: 6	1,827: 26		
1769	125,997	33,409	2,433	44,687	90,756	—	35,737	503	7,831: 29	3,766: 19	1,238,322: 8	20,224:384: 32
1770	102,335	30,101	2,120	54,267	249,995	—	4,054	482	9,203: 15	20: —	1,043,834: 8	18,874,333: 24
1771	91,278	31,736	2,740	29,887	257,632	—	1,817	308	8,145: 22	28: —	1,005,614: 20	20,112,558: 2
1772	99,700	29,603	3,764	36,576	194,485	—	6,733	267	6,313: 29	21: 11		
1773	113,124	46,007	4,222	49,473	162,036	—	6,458	304	6,575: —	190: 4		
1774	114,372	40,471	5,342	25,048	233,922	—	7,782	339	6,949: 13	1,113: 17	1,353,488: 16	23,619,291: 4
1775	98,324	40,417	5,867	69,099	204,978	—	5,498	359	5,476: —	1,195: 16	1,205,955: 20	23,342,430: 8
1776	113,344	39,740	9,375	65,579	251,052	588,512	10,737	346	8,305: 8	2,328: 10	1,726,033: 16	24,461,254: 16
									Rdr Specie.	Rdr Specie.	Rdr Specie.	Rdr Specie.
1777	117,200	39,770	6,729	42,240	238,204	212,386	12,949	364	1,333: 14	741: 42	262,356: 34	4,351,316: 12
1778	128,818	32,131	7,162	63,357	303,273	14,500	9.130	316	946: 34	460: 36	393,011: 33	4,302,759: 24
1779	140,267	29,740	7,659	45,443	340,315	51,000	28,567	419	1,182: 41	114: 9	318,384: 19	4,243,410: 39
1780	134,927	26,679	10,776	60,126	349,168	496,450	12,312	363	946: 11	570: 8	372,801: 42	4,336,512: 30
1781	116,338	21,908	10,994	41,256	45,664	21,800	12,266	374	621: 4	308: 44	238,489: 18	4,915,396: 23
1782	121,140	26,503	15,454	41,144	234,679	93,752	15,178	381	826: 36	243: 7	349,469: 40	5,306,250: 16
1783	137,402	59,920	17,064	40,910	51,390	42,188	4,179	802	300: 1	15: 24		
1784	116,278	84,178	20,384	33,808	58,672	17,000	2,266	1,056	1,462: 16	6: 27		
1785	122,211	50,075	14,578	47,089	80,114	6,735	10,725	1,594	470: 43	15: —		
1786	132,619	58,458	12,626	40,540	76,006	2,000	11,701	1,496	531: 22	27: 16		
1787	128,250	61,894	24,219	38,707	89,941	70,000	4,533	1,583	—	10,683: 30	338,190: 38	5,516,456: 20
1788	74,887	29,524	19,107	24,797	94,722	4,000	1,233	775	—	717: 17	203,275: 11	4,976,969: 18
1789	83,320	63,522	12,729	28,115	11,866	—	3,192	1,394	358: 33	237: 20		
1790	85,445	51,889	21,595	24,891	32,740	1,700	454	1,760	453: 28	173: 25	252,360: 4	5,411,580: 26
1791	92,967	56,832	27,285	39,162	70,613	—	526	750	—	1,423: 6	328,722: 8	6,359,421: —
1792	87,278	49,955	26,801	34,376	181,738	—	6,267	281	—	10,706: 23	335,882: 47	6,147,294: 45

Sveriges trävaruexport åren 1738—1809. (Forts.)

År.	Enkla bräder (under 1½″).	Halfbotten bräder (1½″—2″).	Helbotten bräder eller plankor (2″—3″).	Bjelkar, sparrar, timmer, master, spiror.	Läkter, rafter.	Tunn- och bottenstäfver.	Axel-, åre- och stegeträn.	Brännved.	Arbetadt trävirke.	Allehanda trävaror.	Trävaruexportens värde.	Rikets hela exportvärde.
	Tolfter.	Tolfter.	Tolfter.	Stycken.	Stycken.	Stycken.	Stycken.	Famnar.	Rdr Specie.	Rdr Specie.	Rdr Specie.	Rdr Specie.
1793	104,055	47,527	18,809	38,229	84,237	—	6,158	228	—	1,065: 9	337,043: 25	5,695,103: 7
1794	110,307	29,303	20,831	37,597	76,634	—	7,555	149	—	873: 34	265,907: 44	6,487,698: 47
1795	92,432	30,799	20,837	35,585	60,720	—	7,824	167	—	1,917: 2	258,898: 32	5,528,895: 20
1796	101,531	49,891	18,982	56,728	125,785	—	10,128	248	—	1,424: 42	328,269: 24	6,500,033: 15
1797	102,022	46,544	20,591	52,631	251,161	—	23,830	234	—	767: 24	340,042: 24	6,136,425: 37
1798	127,769	48,513	21,903	51,343	191,679	—	12,556	261	—	1,575: 15	379,016: 6	7,090,832: 26
1799	100,730	32,820	26,128	49,853	93,509	—	21,679	349	—	6,131: 25	326,463: 43	6,617,808: 46
1800	123,559	46,935	30,652	56,928	160,390	—	19,379	365	—	15,314: 14	418,237: 44	5,780,409: 43
1801	106,932	27,026	29,213	46,352	216,798	6,189	13,380	349	—	17,682: 11	482,679: 32	7,225,584: 38
1802	136,464	58,118	44,845	70,656	171,534	—	12,664	498	—	22,832: 21	720,901: 7	8,224,007: —
1803	132,173	60,291	68,933	80,565	321,435	—	17,878	487	—	28,452: 34	880,609: 21	6,898,449: 10
1804	112,459	48,268	56,530	95,556	380,165	—	18,279	768	—	32,515: 6	754,734: 22	6,155,668: 1
1805	102,656	38,971	63,890	102,745	466,688	—	20,344	1,411	—	20,739: 16	743,865: 36	6,118,397: 8
1806	99,659	53,437	88,739	81,833	425,503	—	8,149	2,388	—	24,584: 7	933,849: 34	6,639,708: 43
1807	77,274	48,590	81,969	73,821	215,032	—	11,437	2,571	—	27,543: 8	869,485: 10	7,422,516: 12
1808	27,084	18,259	109,574	52,097	856	—	5,019	399	—	19,334: 1	666,552: 47	6,079,524: 10
1809	22,794	16,250	184,604	163,685	1,416	—	32,600	444	—	39,100: 24	1,372,291: 14	9,404,918: 34

Anm. Finska trävaror ingå här: bräder med 10 à 15 %; bjelkar, sparrar, spiror med 15 à 20 %; brännved med cirka 25 %.

Sveriges trävaru-

År.	Plankor och bräder.	Bjelkar, sparrar.	Timmer, master, spiror.	Bandstakar.	Jernvägssyllar (sleepers)..	Brädstump (splitwood).
	Tolfter.	Stycken.	Stycken.	Stycken.	Stycken.	——
1810	149,757	91,427	6,070	——	——	——
1811	132,734	50,747	1,056	——	——	——
1812	213,511	51,895	1,241	——	——	——
1813	198,480	81,524	3,739	——	——	——
1814	?	?	?	——	——	——
1815	195,019	93,225	4,934	1,000	——	——
1816	76,356	54,901	5,445	——	——	——
1817	183,134	48,553	7,081	——	——	——
1818	204,845	88,775	6,076	——	——	——
1819	193,238	119,142	7,378	——	——	——
1820	215,959	85,290	15,855	2,880	——	——
1821	203,808	89,484	8,144	1,600	——	——
1822	154,007	74,824	7,245	——	——	——
1823	81,792	68,812	8,513	——	——	——
1824	225,679	107,392	13,931	7,840	——	——
1825	240,647	106,631	7,974	9,325	——	——
1826	248,894	122,713	6,577	6,500	——	——
1827	259,755	139,187	6,803	12,917	——	——
1828	270,989	109,248	6,355	9,414	——	——
1829	228,480	112,567	5,753	7,076	——	——
1830	246,807	115,315	4,453	6,142	——	——
1831	238,240	107,855	5,351	3,092	——	——
1832	271,378	113,080	——	3,122	——	——
1833	310,592	109,154	4,488	3,325	——	——
1834	331,606	125,587	3,448	8,525	——	——
1835	355,566	146,535	5,679	7,166	——	——
1836	359,995	124,234	7,021	15,438	——	——
1837	377,437	114,476	6,524	9,255	——	Rdr Bko 1,779
1838	408,621	115,435	7,957	6,639	——	» 6,738
1839	480,867	145,898	11,061	11,287	——	» 7,317
1840	526,176	183,240	12,674	15,288	——	» 13,892
1841	529,255	201,640	11,157	10,886	——	» 10,362
1842	463,387	214,143	8,787	14,403	——	» 70
1843	498,051	183,312	6,541	11,210	——	» 332
1844	545,613	216,366	7,036	19,426	——	Tft. 47,213
1845	725,593	285,888	9,589	21,957	——	» 81,143
1846	769,769	494,387	11,885	27,612	——	» 56,110
1847	682,426	474,888	14,464	37,438	129,949	» 66,662
1848	501,185	336,685	12,857	10,533	64,530	» 127,403
1849	609,146	257,441	12,045	19,243	32,607	» 111,553
1850	715,034	314,402	10,194	27,620	10,588	» 126,736
1851	865,533	429,600	14,042	22,257	2,753	» 145,383
1852	950,644	520,237	13,814	21,898	1,935	» 144,040
1853	915,171	576,431	10,471	25,365	2,074	» 173,552
1854	1,075,389	675,203	10,102	19,829	8,958	» 121,590
1855	1,753,306	545,404	9,611	21,574	——	» ——
1856	1,816,541	625,485	14,852	21,580	Rdr Rmt 4,077	» 82,590
1857	1,129,385	685,891	17,201	18,607	» 1,015	» 133,560
1858	978,345	600,260	15,459	Rdr Rmt 1,261	» 29,539	» 44,098
1859	1,353,813	637,396	15,693	» 83	» 1,671	Rdr Rmt 209,678
1860	1,390,172	620,406	21,463	St. 8,256	St. 3,672	» 139,503
1861	1,478,393	780,133	21,867	Rdr Rmt 336	» 6,768	» 389,570
1862	1,603,869	874,466	16,254	St. 13,188	» 35,052	» 440,862
1863	1,747,950	866,350	17,047	» 18,612	» 294,816	Tft. 332,371
1864	Kbft 46,043,190	Kbft 10,964,171 el. St. 268,058	91,734	» 13,667	» 86,885	Rdr Rmt 115,561
1865	» 58,173,227	Kbft 13,342,388 el. St. 467,229	137,084	» 19,776	» 79,929	» 119,536
1866	» 56,208,694	Kbft 12,255,527 el. St. 633,385	247,939	» 36,136	» 28,035	» 120,869
1867	» 63,708,329	Kbft 10,097,382 el. St. 637,597	253,456	» 38,512	» 159,306	» 155,456
1868	» 71,157,836 el. Tft. 3,104,686	St. 1,407,249	488,813	» 35,100	» 130,374	Kbft 3,040,045
1869	Kbft 71,942,219 el. Tft. 3,143,039	» 1,390,912	458,355	» 30,475	» 151,536	» 2,315,884

export åren 1810—1869.

Lister, läkter, ribbor.	Tunn- och bottenstäfver.	Axel- och årträn.	Grufstolpar (pitprops).	Brännved.	Arbetadt trävirke.	Allehanda ej specificerade trävaror.	Trävaruexportens värde.	Rikets hela exportvärde.	År.
Tolfter.	Stycken.	Stycken.	Stycken.	Famnar.	Rdr Specie.	Rdr Specie.	Rdr Specie.	Rdr Specie.	
982	—	11,762	—	351	—	39,321: 8	725,502: 8	11,367,680: 6	1810
2,508	—	13,085	—	241	—	16,423: 21	631,789: 5	6,357,036: 44	1811
3,100	—	4,626	—	366	—	27,556: 19	1,138,523: 7	9,126,194: 35	1812
2,275	—	8,078	—	470	—	62,714: 20	1,192,820: 28	17,562,625: 43	1813
?	—	?	—	?	—	?	?	?	1814
					Rdr Bko	Rdr Bko	Rdr Bko	Rdr Bko	
1,332	423,210	4,053	—	355	—	—			1815
1,289	421,671	1,530	—	448	—	—			1816
534	342,371	4,492	—	380	—	—			1817
215	321,439	9,750	—	468	—	—			1818
970	241,060 Rdr Bko 10,460	7,244	—	443	—	—	1,298,900: —	12,806,501: 19	1819
441	St. 2,350,331	5,624	—	461	—	—			1820
554	Rdr 29,310	9,154	—	—	—	2,608: 8			1821
—	» 34,822	4,584	—	—	—	4,564: 18			1822
—	St. 3,476,824	8,250	—	—	—	11,557: 44			1823
—	» 3,857,814	8,459	—	—	—	4,011: —			1824
190	» 4,680,569	6,624	—	303	—	474: 44	1,340,448: 24	12,228,382: 6	1825
1,223	» 4,624,755	1,449	—	206	17,799: 40	3,551: 12			1826
1,121	» 8,358,719	5,627	—	308	22,055: 16	5,177: 17			1827
528	» 6,087,189	1,087	—	290	16,947: 16	729: 29			1828
326	» 8,046,621	2,508	—	200	29,047: 40	871: 36	1,177,305: 38	12,883,390: —	1829
280	» 4,746,377	963	—	330	31,379: 8	988: 12			1830
237	» 5,856,981	658	—	2,589	47,891: —	1,071: —			1831
606	» 6,337,907	1,402	—	218	49,147: —	1,878: —			1832
499	» 7,465,141	1,316	—	267	79,218: —	7,009: —			1833
483	» 6,082,367	1,408	—	223	66,365: —	7,934: —			1834
551	» 8,666,304	2,778	—	394	56,037: —	10,098: —			1835
1,369	» 6,445,245	4,668	—	389	—	95,876: —			1836
117	» 7,863,346	2,774	—	288	—	124,442: —			1837
447	» 8,359,995	4,896	—	323	—	88,525: —			1838
370	» 4,617,260	7,280	—	408	—	115,530: —	2,241,876: 35	20,984,570: —	1839
945	» 6,291,038	5,824	—	364	—	147,437: 30			1840
1,704	» 5,870,375	7,536	—	420	—	185,994: —			1841
3,448	» 7,070,805	9,382	—	579	—	132,565: —			1842
337	» 7,008,877	4,116	—	562	—	79,169: —			1843
799	» 8,293,223	4,178	—	2,089	—	120,384: —			1844
691	» 5,801,931	8,050	—	4,025	—	101,405: —			1845
1,326	» 7,565,712	6,960	—	3,480	—	189,231: —			1846
1,943	» 7,830,280	6,390	—	3,195	—	150,940: —			1847
2,439	» 5,346,651	5,702	—	2,851	—	106,072: —			1848
2,174	» 5,348,128	8,310	—	4,155	—	158,910: —	2,745,884: —	26,346,000: —	1849
1,197	» 7,177,014	11,392	—	5,696	—	133,629: —			1850
					Rdr Rmt	Rdr Rmt	Rdr Rmt	Rdr Rmt	
1,231	» 7,442,000	17,822	—	2,504	272,621	10,725			1851
1,245	» 6,135,000	17,762	—	2,527	233,722	7,729			1852
1,784	» 6,414,000	16,780	—	850	264,592	7,055			1853
24,349	» 7,539,000	18,956	—	2,188	228,453	6,240	7,764,238: —	79,215,000: —	1854
67,045	» 6,710,000	10,846	—	3,371	206,503	17,168			1855
25,621	» 6,703,000	11,948	—	3,478	222,480	43,080			1856
8,651	» 6,264,000	26,066	—	3,110	170,395	14,769			1857
3,354	» 4,872,000	18,450	—	1,819	142,011	6,812			1858
6,059	» 6,048,000	26,882	—	2,237	248,823	5,387	8,542,404: —	78,667,000: —	1859
10,078	» 6,888,000	25,614	—	2,465	410,653	29,461			1860
13,603	» 8,042,000	32,360	—	4,059	344,505	28,933			1861
19,559	» 8,698,000	36,468	—	7,387	380,049	319,176			1862
37,742	» 10,452,000	39,598	—	7,833	367,673	242,130			1863
11,528	Rdr Rmt 219,805	22,957	1,948,570	13,355	162,789	468,752	33,204,574: —	94,003,000: —	1864
34,940	» 850,340	28,071	2,915,729	13,398	235,187	673,484			1865
20,334	» 260,996	30,182	4,963,510	10,967	295,022	722,265			1866
34,491	» 309,960	26,663	5,580,199	16,560	430,119	687,614			1867
33,662	St. 13,098,625	34,117	6,086,042	24,754	628,164	Spjälved Kbft 1,315,352 Rdr 8,370			1868
53,645	» 13,934,202	50,253	4,533,999	22,740	866,040	Spjälved Kbft 1,459,088 Rdr 73,341	52,572,866: —	125,883,000: —	1869

Sågar och sågverk samt deras

	1816.		1817.		1818.		1819.		1820.		1821.	
	Antal sågar.	Tillverkning i tolfter plank och bräder.	Antal sågar.	Tillverkning i tolfter plank och bräder.	Antal sågar.	Tillverkning i tolfter plank och bräder.	Antal sågar.	Tillverkning i tolfter plank och bräder.	Antal sågar.	Tillverkning i tolfter plank och bräder.	Antal sågar.	Tillverkning i tolfter plank och bräder.
Norrbottens län	—	—	13	18,500	13	18,300	15	19,100	15	16,500	16	20,000
Vesterbottens »	83	22,000	85	24,500	84	27,500	85	27,500	85	32,500	85	26,600
Vester-Norrlands »	281	17,219	301	8,269	296	15,731	301	14,018	308	13,950	308	14,000
Jemtlands »	67 76	3,450 —	77 76	3,545 —	—	5,107	187?	—	188	3,242	196	—
Gefleborgs »	214	7,614	208 113	3,230 —	319	8,260	329	8,350	325	9,224	334	7,571
Kopparbergs »	—	—	36 49	1,335 —	89	1,400	92	1,410	79	1,540	79	493
Vermlands »	—	—	121 67	9,174 —	194	9,754	196	9,662	200	9,547	200	9,555
Örebro »	—	—	59	3,800	81	3,650	59	4,750	102	6,775	101	5,640
Vestmanlands »	75	4,762	86 11	6,185 —	96	6,512	102	26,256	103	27,047	103	7,763
Upsala »	63	5,708	52	4,697	65	2,210	65	2,589	64	2,132	69	3,170
Stockholms »	72	5,060	64 7	5,300 —	72	5,100	93	5,250	93	5,250	87	5,050
Södermanlands »	97	4,640	104	4,906	98	4,344	105	4,389	104	4,723	104	2,822
Östergötlands »	158	8,662	182 11	10,534 —	203	9,693	219	8,995	224	9,659	200	10,487
Gotlands »	—	—	216	13,338	216	10,625	216	10,551	216	12,844	222	69,532
Skaraborgs »	91	5,298	81 10	4,054 —	80	5,002	94	5,823	97	5,574	106	5,705
Elfsborgs »	143	34,831	165 60	35,054 —	141	12,999	163	29,739	226	29,586	229	25,784
Göteborgs och Bohus »	59	14,072	43	12,762	45	14,513	87	10,696	58	9,587	74	8,692
Hallands »	29	1,167	31	1,468	31	1,445	34	1,380	34	1,527	34	1,425
Kalmar »	—	—	442	18,577	442	16,336	441	18,666	441	18,037	414	15,558
Jönköpings »	144	7,429	145	9,435	248	11,407	236	11,947	222	11,262	242	7,945
Kronobergs »	111?	6,661	103 84	4,847 —	188	6,086	188	6,951	105?	5,165	191	7,404
Blekinge »	64	6,259	64	1,264	64	806	48	5,031	48	3,031	48	2,831
Kristianstads »	183	12,090	183	18,853	183	10,320	190	9,987	190	9,910	191	9,772
Malmöhus »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	—	—	—	—	—	—	—	—	**3,527**	**248,612**	**3,633**	**267,799**

Anm. Uppgifterna för åren 1816—28 äro hemtade från i Kommers-Kollegii arkiv befintliga s. k. näringstabeller för nämnde år, och de för år 1861 från Skogsstyrelsens arkiv.

tillverkning åren 1816—28 och 1861.

1822.		1823.		1824.		1825.		1826.		1827.		1828.		1861.		
Antal sågar.	Tillverkning i tolfter plank och bräder.	Antal sågar.	Tillverkning i tolfter plank och bräder.	Antal sågar.	Tillverkning i tolfter plank och bräder.	Antal sågar.	Tillverkning i tolfter plank och bräder.	Antal sågar.	Tillverkning i tolfter plank och bräder.	Antal sågar.	Tillverkning i tolfter plank och bräder.	Antal sågar.	Tillverkning i tolfter plank och bräder.	Antal ångsågar.	Antal vatten- ell. vindsågar.	Antal ramar.
16	20,500	16	23,000	16	23,000	16	24,000	23	27,342	23	23,700	23	21,137	3	35	79
85	27,430	85	27,430	85	27,430	88	28,315	90	29,430	88	30,668	90	57,594	2	148	195
308	14,370	306	10,813	306	48,822	308	16,379	306	11,474	315	18.004	315	17,426	14	484	666
196	1,795	197	3,171	221	1,795	221	——	223	4,565	223	3,620	223	1,730	—	503	—
328	8,429	328	8,448	333	8,638	335	8,858	337	8,048	371	10,103	219?	8,601	6	238	—
67	710	71	899	75	1,099	85	1,837	92	2,416	87	2,118	94	2,418	3	377	401
201	9,665	205	10,352	205	8,861	217	10,608	190	11,514	207	10,976	236	12,769	2	211	—
103	6,120	104	6,920	104	7,160	104	6,385	104	7,215	102	7,330	97	7,490	—	111	112
102	26,178	104	26,592	104	27,555	104	27,307	107	8,693	56	5,939	109	9,206	3	145	149
69	32,665	66	23,810	65	2,985	64	2,449	64	4,983	55	8,073	55	13,565	2	66	81
84	6,650	80	5,700	80	5,750	104	5,075	79	4,999	79	19,215	76	19,290	114 sågar		
89	6,118	110	7,389	114	7,885	145	8,192	113	9,470	106	9,560	105	9,495	1	118	121
216	8,881	217	8,611	218	10,047	224	7,745	229	8,833	234	10,359	238	11,846	4	225	256
207	9,049	222	12,154	220	10,287	211	9,973	225	9,710	225	10,348	225	9,551	3	218	—
107	6,411	114	7,466	124	7,119	132	6,503	134	7,111	134	6,920	137	8,618	3	176	—
234	28,338	271	39,042	276	37,199	284	41,929	285	39,296	270	39,472	273	35,024	—	214	215
78	6,691	78	11,484	86	10,878	87	9,494	84	8,552	76	8,001	66	7,711	5	64	139
34	1,680	33	1,602	33	1,615	33	1,812	33	1,825	33	1,936	33	1,973	—	79	82
418	18,084	408	14,434	419	19,592	419	19,608	419	70,198	467	81,841	469	79,308	1	551	570
248	15,120	249	8,163	249	8,440	250	7,910	253	18,250	249	11,760	242	10,930	4	278	—
192	6,973	198	7,968	196	8,062	192	4,936	191	10,459	179	11,535	203	10,426	2	304	313
63	3,781	64	3,031	64	3,500	42	2,130	41	2,440	40	2,290	40	2,720	1	70	80
191	9,885	191	2,603	193	8,941	193	8,978	200	10,074	200	11,374	206	10,934	—	204	208
—	——	—	——	—	——	—	——	—	——	—	——	—	——	—	—	—
3,636	**275,524**	**3,717**	**271,082**	**3,786**	**296,660**	**3,858**	**260,423**	**3.822**	**316,897**	**3,819**	**345,142**	**3,774**	**369,762**	**59**	**4,933**	—

Dödade

Län.	1827.	1828.	1829.	1830.	1831.	1832.	1833.	1834.	1835.	1836.	1837.	1838.	1839.	1842.	1843.	1844.	1845.	1846.
Norrbottens	3	14	15	17	25	23	14	17	19	18	10	15	20	—	—	26	35	32
Vesterbottens	4	55	53	44	42	42	31	40	45	17	10	6	2	—	—	9	17	12
Jemtlands	26	12	16	15	23	33	28	35	23	24	19	28	39	—	—	44	54	14
Vester-Norrlands	9	7	6	14	11	19	13	—	10	14	13	6	5	—	—	8	12	15
Gefleborgs	15	10	8	13	10	21	25	17	15	17	20	23	27	—	—	17	21	30
Kopparbergs	19	21	17	20	20	22	16	20	13	19	22	21	27	—	—	16	33	26
Vermlands	17	16	9	9	3	5	3	9	14	11	19	15	5	—	—	7	9	—
Örebro	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Uppsala	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Östergötlands	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Elfsborgs	—	—	—	2	1	1	10	1	4	9	3	2	3	1	1	2	4	1
Göteborgs och Bohus	3	3	1	1	2	—	—	—	1	—	—	2	1	1	—	—	—	—
Kronobergs	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	—	—
Summa	**96**	**138**	**125**	**136**	**137**	**166**	**140**	**140**	**144**	**129**	**116**	**118**	**129**	**2**	**1**	**139**	**185**	**130**

Dödade

Län.	1827.	1828.	1829.	1830.	1831.	1832.	1833.	1834.	1835.	1836.	1837.	1838.	1839.	1842.	1843.	1844.	1845.	1846.
Norrbottens	5	5	5	17	45	62	148	62	19	23	29	16	21	—	—	15	57	35
Vesterbottens	10	46	43	65	76	100	77	90	76	78	2	10	4	—	—	6	37	19
Jemtlands	9	9	13	20	26	20	31	28	28	30	41	24	34	—	—	36	8	9
Vester-Norrlands	9	19	9	6	20	18	14	—	16	19	—	17	14	—	—	2	3	2
Gefleborgs	30	18	18	25	34	34	18	14	27	25	21	22	17	—	—	8	7	10
Kopparbergs	28	23	22	12	14	29	16	25	14	56	25	18	15	—	—	19	18	8
Vermlands	35	32	42	42	37	41	48	54	54	65	65	70	88	—	—	78	52	—
Örebro	15	23	7	16	23	22	28	1	12	5	31	1	4	—	—	—	—	—
Vestmanlands	22	42	27	29	12	12	13	29	18	24	20	13	18	—	—	8	4	40
Uppsala	20	22	25	19	19	29	45	36	16	13	29	31	18	—	—	5	—	21
Stockholms	15	11	18	—	18	15	52	24	15	14	33	20	36	—	—	21	17	—
Södermanlands	16	15	24	15	17	16	34	18	18	21	3	11	7	—	—	—	—	—
Östergötlands	22	46	40	46	22	20	17	28	37	37	41	21	35	—	—	—	18	21
Skaraborgs	53	138	—	61	61	137	—	46	30	16	44	14	58	—	—	—	—	—
Elfsborgs	32	11	30	16	24	33	28	14	29	5	21	12	71	76	44	42	36	37
Göteborgs och Bohus	9	4	14	2	13	5	6	—	6	3	2	4	15	15	7	20	7	11
Kalmar	21	23	21	13	6	14	10	8	39	14	11	3	5	—	—	1	9	5
Jönköpings	40	35	18	33	27	18	40	12	18	19	7	21	36	—	—	12	17	15
Kronobergs	35	22	25	47	35	31	37	38	68	52	30	—	30	—	—	16	35	21
Hallands	—	—	—	4	6	6	6	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Blekinge	4	—	5	4	—	5	6	2	12	1	2	8	9	—	—	—	1	—
Kristianstads	3	1	9	6	10	4	7	13	18	3	8	—	—	—	—	16	8	3
Summa	**433**	**545**	**415**	**498**	**545**	**671**	**681**	**542**	**571**	**523**	**465**	**336**	**535**	**91**	**51**	**305**	**334**	**257**

rofdjur.

björnar.

1847.	1848.	1849.	1850.	1851.	1852.	1853.	1854.	1855.	1856.	1857.	1858.	1859.	1860.	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.	1866.	1867.	1868.	1869.
—	—	36	34	23	40	32	23	44	51	30	28	22	26	14	20	21	26	20	29	33	25	14
—	—	14	20	14	20	14	8	18	13	10	11	9	16	3	2	15	11	10	9	14	4	5
—	—	28	30	43	20	13	22	42	34	17	26	15	43	45	34	15	23	31	27	41	42	38
—	—	6	3	8	7	1	2	2	11	8	8	5	7	9	6	7	15	26	4	5	3	1
—	—	29	15	51	12	4	9	12	7	3	14	9	17	9	10	12	10	17	9	3	7	6
—	—	42	29	32	27	21	15	23	39	17	22	35	35	33	15	6	25	36	16	29	11	42
—	—	—	—	—	—	—	—	—	tillsammans 44 stycken				—	—	—	—	—	6	7	1	2	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	tillsammans 3 stycken				—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	1	3	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	**2**	**158**	**131**	**173**	**126**	**85**	**79**	**142**	**155**	**85**	**109**	**95**	**144**	**113**	**87**	**76**	**110**	**146**	**101**	**126**	**94**	**108**

vargar.

1847.	1848.	1849.	1850.	1851.	1852.	1853.	1854.	1855.	1856.	1857.	1858.	1859.	1860.	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.	1866.	1867.	1868.	1869.
—	—	36	40	29	42	31	29	99	29	44	34	57	38	38	47	45	64	38	12	22	9	9
—	—	11	10	10	14	9	6	30	16	16	23	6	6	6	3	12	13	2	3	11	7	3
—	—	24	15	10	11	11	15	21	22	10	29	16	18	3	14	9	13	1	7	17	8	—
—	—	5	2	2	2	—	1	1	—	—	1	1	—	1	1	—	1	—	—	2	5	2
—	—	11	4	8	7	3	9	9	1	1	2	—	—	7	2	3	5	5	2	5	2	—
—	—	11	8	41	2	7	7	5	12	19	15	30	19	16	15	19	21	17	14	6	1	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	tillsammans 52 stycken					—	—	—	—	5	11	3	4	2
—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	1	—	—
—	—	9	8	3	8	5	10	7	11	3	5	2	3	3	6	4	3	3	—	2	—	2
—	—	—	—	11	6	9	7	20	5	9	12	13	7	6	—	2	3	1	—	6	3	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	21	21	12	10	14	1	11	6	3	5	13	10	—	—	1	1	—	—	—	—	—
—	—	—	—	i medeltal 15					tillsammans 37 stycken					4	6	1	1	—	—	—	—	—
24	10	32	27	39	27	5	4	13	12	14	8	7	8	19	5	14	12	—	1	6	—	2
14	10	26	12	13	7	9	5	1	8	1	6	4	10	4	3	1	3	—	—	—	—	—
—	—	25	6	9	—	—	—	—	19	4	13	8	6	7	—	—	—	—	—	2	—	—
—	—	1	—	—	16	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—
—	—	32	28	17	16	35	22	18	13	16	15	—	21	—	—	—	1	—	—	—	—	—
—	—	4	1	—	—	1	1	1	—	—	—	1	3	2	—	—	4	—	1	6	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	7	2	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—
38	**20**	**258**	**184**	**204**	**168**	**139**	**117**	**237**	**157**	**142**	**170**	**159**	**151**	**116**	**108**	**111**	**147**	**74**	**51**	**89**	**39**	**25**

Forts. af

Dödade

Län.	1827.	1828.	1829.	1830.	1831.	1832.	1833.	1834.	1835.	1836.	1837.	1838.	1839.	1842.	1843.	1844.	1845.	1846.
Norrbottens	—	—	2	—	—	1	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	2
Vesterbottens	7	8	10	20	20	29	25	46	49	1	5	7	11	—	—	7	8	7
Jemtlands	4	8	4	3	4	3	1	3	1	2	3	6	6	—	—	—	8	6
Vester-Norrlands	8	9	4	5	2	6	7	—	8	5	7	2	6	—	—	17	18	3
Gefleborgs	49	31	—	32	37	34	28	24	29	33	27	39	23	—	—	27	48	35
Kopparbergs	36	19	19	8	16	15	25	14	28	26	27	11	33	—	—	46	37	31
Vermlands	39	27	42	37	21	32	25	38	47	37	46	51	55	—	—	52	50	—
Örebro	15	11	15	23	21	17	12	4	2	—	2	1	4	—	—	—	—	2
Vestmanlands	6	10	11	17	5	14	38	27	35	37	36	22	17	—	—	24	28	30
Uppsala	12	7	14	7	7	3	7	17	13	16	21	19	12	—	—	36	22	22
Stockholms	15	3	2	—	8	8	28	17	4	5	30	29	25	—	—	25	21	—
Södermanlands	15	2	13	8	13	10	22	17	16	18	13	8	24	—	—	—	—	—
Östergötlands	11	20	25	19	22	18	23	11	22	15	16	12	5	—	—	—	5	7
Skaraborgs	2	20	—	9	16	9	—	6	8	3	—	—	5	—	—	—	—	—
Elfsborgs	9	2	1	3	8	7	13	8	17	—	6	4	21	14	19	7	10	7
Göteborgs och Bohus	4	1	4	—	2	—	1	—	—	2	1	2	6	10	—	6	3	2
Kalmar	8	3	2	—	1	6	4	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Jönköpings	18	19	24	14	13	8	8	7	7	10	9	8	6	—	—	—	7	2
Kronobergs	10	13	20	11	10	6	9	3	13	7	24	11	2	—	—	3	6	5
Hallands	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Blekinge	—	—	4	3	—	1	—	5	9	2	14	9	7	—	—	—	1	—
Kristianstads	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Summa	**268**	**213**	**216**	**219**	**227**	**229**	**277**	**250**	**308**	**219**	**289**	**241**	**268**	**24**	**19**	**250**	**273**	**163**

Dödade

Län.	1827.	1828.	1829.	1830.	1831.	1832.	1833.	1834.	1835.	1836.	1837.	1838.	1839.	1844.
Norrbottens	—	14	24	18	29	26	18	35	27	23	24	35	58	49
Vesterbottens	2	26	29	35	22	14	7	23	32	33	30	19	12	43
Jemtlands	2	5	7	—	—	3	6	4	1	1	—	—	—	2
Vester-Norrlands	—	—	—	—	—	28	1	—	1	—	—	—	—	—
Gefleborgs	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—
Kopparbergs	2	3	2	2	1	1	—	1	—	—	1	—	1	2
Vermlands	3	2	1	2	3	2	1	3	3	3	3	2	2	1
Göteborgs och Bohus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kronobergs	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Blekinge	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kristianstads	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	**11**	**50**	**63**	**58**	**55**	**74**	**39**	**66**	**64**	**60**	**58**	**56**	**73**	**97**

lodjur.

1847.	1848.	1849.	1850.	1851.	1852.	1853.	1854.	1855.	1856.	1857.	1858.	1859.	1860.	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.	1866.	1867.	1868.	1869.
—	—	—	—	2	3	1	2	—	1	5	3	2	3	1	1	3	1	—	—	—	—	1
—	—	10	3	3	3	6	4	5	6	5	7	8	3	—	—	11	13	1	7	5	—	2
—	—	9	8	8	8	11	10	15	28	22	8	14	3	1	8	8	18	18	30	15	26	19
—	—	13	5	15	12	22	18	16	36	20	10	21	24	18	17	29	41	25	29	14	9	13
—	—	28	28	23	23	26	33	40	32	32	31	22	29	19	30	38	34	51	23	21	21	12
—	—	32	29	34	26	36	37	40	41	39	31	33	23	25	24	18	23	23	26	26	22	17
—	—	—	—	—	—	—	—	—	tillsammans 114 stycken					—	—	—	—	4	6	20	16	12
—	—	5	—	—	—	—	—	—	tillsammans 11 stycken					—	—	—	—	2	—	3	6	7
—	—	23	26	17	16	8	15	10	12	12	8	2	11	3	4	7	6	1	5	2	6	7
—	—	—	—	20	9	5	11	8	8	8	11	8	8	8	6	3	6	5	6	1	1	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	5	19	2	10	15	4	2	4	3	1	4	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3	—	—	—	—
—	—	8	6	5	5	1	4	9	1	1	—	2	—	5	5	4	6	3	4	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12	4	6	16	13	16	4	3	2	4	2	6	6	12	6	6	5	7	—	—	1	2	5
3	4	4	—	8	2	4	2	1	1	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
—	—	17	4	9	—	—	—	—	1	2	8	8	8	9	10	1	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	6	—	4	—	1	3	3	1	—	—	—
—	—	2	2	1	2	2	3	1	—	—	1	1	2	3	1	—	1	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3	—	1	2	1	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15	**8**	**157**	**127**	**159**	**125**	**126**	**142**	**147**	**177**	**154**	**145**	**136**	**136**	**119**	**122**	**130**	**164**	**144**	**139**	**112**	**110**	**99**

jerfvar.

1845.	1846.	1849.	1850.	1851.	1852.	1853.	1854.	1855.	1856.	1857.	1858	1859.	1860.	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.	1866.	1867.	1868.	1869.
54	100	69	59	70	68	50	50	76	68	76	61	86	94	78	73	89	96	66	138	138	98	65
47	58	34	30	43	49	34	38	42	40	41	48	35	41	22	12	29	20	11	45	23	14	17
1	—	—	1	3	2	1	2	—	4	2	1	7	2	3	1	4	5	7	8	11	15	6
—	1	—	—	—	—	1	2	2	2	—	—	—	3	2	1	2	5	9	7	13	3	1
—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	3	3	2	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
104	**159**	**104**	**91**	**116**	**120**	**86**	**92**	**120**	**114**	**119**	**110**	**128**	**140**	**108**	**89**	**127**	**129**	**95**	**198**	**185**	**131**	**89**

Forts. af

Dödade

Län.	1827.	1828.	1829.	1830.	1831.	1832.	1833.	1834.	1835.	1836.	1837.	1838.	1839.	1842.	1843.	1844.	1845.	1846.
Norrbottens	52	111	329	277	335	427	343	367	363	356	196	243	434	—	—	583	415	405
Vesterbottens	40	714	734	803	948	1,020	1,101	949	1,011	730	777	532	376	—	—	713	647	577
Jemtlands	120	192	136	45	105	100	221	170	66	55	74	87	104	—	—	174	253	158
Vester-Norrlands	103	749	409	149	135	124	166	—	154	361	293	231	162	—	—	369	317	248
Gefleborgs	207	295	244	284	273	217	276	287	245	269	236	281	204	—	—	167	196	212
Kopparbergs	124	121	142	170	210	221	201	217	200	222	193	152	256	—	—	202	259	214
Vermlands	525	533	573	594	599	589	623	615	676	674	709	695	584	—	—	621	555	—
Örebro	240	278	232	266	269	349	308	59	48	76	36	42	47	—	—	48	45	51
Vestmanlands	86	159	180	173	134	150	219	333	258	382	296	226	230	—	—	316	351	340
Uppsala	116	129	73	111	27	118	227	259	241	265	338	348	257	—	—	283	275	250
Stockholms	42	64	74	—	14	40	195	44	19	13	122	78	73	—	—	—	—	—
Södermanlands	73	60	78	116	103	101	117	97	119	68	66	81	126	—	—	—	—	—
Östergötlands	622	650	671	609	470	363	498	518	585	720	641	515	318	—	—	—	618	544
Gotlands	172	174	129	149	87	122	114	125	276	316	369	211	151	—	—	225	238	194
Skaraborgs	771	831	—	1,034	906	724	—	357	147	140	469	18	700	—	—	—	—	—
Elfsborgs	162	142	357	352	416	277	428	150	254	106	172	90	656	565	731	622	817	790
Göteborgs och Bohus	118	67	277	27	115	120	55	16	94	50	25	92	209	304	260	336	335	384
Kalmar	650	659	753	530	831	603	556	1,035	740	713	326	489	333	—	—	180	172	154
Jönköpings	789	854	801	811	790	708	714	822	737	696	322	286	304	—	—	259	371	220
Kronobergs	477	434	449	529	523	298	532	534	541	761	478	415	445	—	—	355	438	437
Hallands	160	156	291	211	133	92	181	167	118	105	119	59	7	—	—	193	—	—
Blekinge	243	243	408	514	341	223	240	328	276	297	250	188	213	—	—	211	213	242
Kristianstads	268	309	354	295	329	319	368	360	819	511	282	312	411	—	—	340	370	266
Malmöhus	74	198	134	119	65	179	545	632	144	75	148	238	398	—	—	30	71	100
Summa	**6,235**	**8,122**	**7,878**	**8,168**	**8,158**	**7,484**	**8,228**	**8,441**	**8,131**	**7,961**	**6,937**	**5,909**	**7,079**	**869**	**991**	**6,227**	**6,956**	**5,786**

Dödade mårdar,

Län.	1827.	1828.	1829.	1830.	1831.	1832.	1833.	1834.	1835.	1836.	1837.	1838.	1839.	1842.	1843.	1844.	1845.	1846.
Norrbottens	7	19	11	9	179	216	199	190	151	371	284	265	385	—	—	454	659	781
Vesterbottens	8	333	552	602	652	566	643	580	533	363	303	244	124	—	—	880	858	1,058
Jemtlands	31	31	71	19	17	21	25	17	14	13	38	15	36	—	—	59	71	31
Vester-Norrlands	—	30	13	18	12	25	34	—	—	18	16	33	18	—	—	38	29	35
Gefleborgs	48	38	36	32	51	192	61	46	44	64	52	83	68	—	—	60	88	60
Kopparbergs	—	—	—	—	37	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	18	8
Vermlands	25	20	28	30	—	35	45	30	35	45	40	36	40	—	—	50	45	—
Örebro	34	21	23	27	—	15	9	—	—	2	—	—	—	—	—	2	1	1
Vestmanlands	5	2	1	3	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Uppsala	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Stockholms	13	5	—	—	—	8	4	4	3	2	5	—	4	—	—	—	—	—
Södermanlands	37	32	25	22	28	35	22	22	22	15	14	1	—	—	—	—	—	—
Östergötlands	20	28	27	37	12	13	30	27	40	44	37	20	24	—	—	—	32	28
Skaraborgs	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Elfsborgs	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	4	28	27	36	11
Göteborgs och Bohus	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	17	4	11	9	28	8
Kalmar	22	16	—	25	40	36	9	55	43	44	22	27	26	—	—	6	7	4
Jönköpings	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	11	8	—	—	10	19	9
Kronobergs	56	46	46	60	44	31	47	23	44	39	39	58	54	—	—	—	20	60
Hallands	4	2	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Blekinge	—	—	24	39	3	11	15	75	47	71	82	58	65	—	—	86	39	75
Kristianstads	—	14	—	—	1	—	1	7	3	3	1	—	—	—	—	1	—	—
Malmöhus	2	—	2	4	8	—	—	6	2	1	6	—	2	—	—	3	3	2
Summa	**314**	**637**	**859**	**931**	**1,084**	**1,220**	**1,145**	**1,082**	**982**	**1,099**	**942**	**852**	**888**	**8**	**39**	**1,704**	**1,953**	**2,171**

räfvar.

1847.	1848.	1849.	1850.	1851.	1852.	1853.	1854.	1855.	1856.	1857.	1858.	1859.	1860.	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.	1866.	1867.	1868.	1869.
—	—	563	488	550	553	540	424	555	618	531	624	597	593	528	472	537	612	698	1,696	1,523	699	671
—	—	561	526	551	594	536	485	494	482	478	567	522	600	513	373	401	345	372	887	508	463	443
—	—	204	160	219	123	128	197	209	240	180	221	202	244	132	160	189	263	156	330	382	385	446
—	—	209	200	185	196	221	256	283	297	191	212	274	388	334	344	349	574	465	543	459	400	382
—	—	168	125	187	180	155	783	206	166	142	166	175	198	305	302	325	434	642	836	664	414	303
—	—	174	197	195	186	280	196	209	101	178	192	319	506	344	431	399	468	555	673	541	419	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	tillsammans 3,307 stycken					—	—	—	—	914	1,259	1,180	1,165	691
—	—	54	—	—	—	—	—	—	tillsammans 166 stycken					30	74	102	58	431	807	698	505	439
—	—	333	407	393	465	392	544	565	514	558	543	650	754	805	819	759	722	370	484	423	435	225
—	—	—	—	410	438	424	380	460	458	482	468	472	614	679	738	731	805	980	415	545	387	405
—	—	—	—	—	—	—	—	—	249	176	490	259	1,159	1,002	945	1,083	727	771	563	589	728	491
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	360	383	381	488	530	355	374	373	288
—	—	553	528	522	527	432	401	407	307	333	227	727	551	753	787	727	853	923	694	798	737	530
—	—	229	431	173	132	135	144	131	225	227	228	185	172	286	197	242	170	168	138	216	253	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	745	844	724	893	1,036	1,194	1,084	961	882	468	749	1,052	942	733
736	367	698	942	610	825	686	615	768	714	849	959	308	1,031	1,218	1,230	1,160	1,036	—	827	1,123	1,012	786
433	364	320	402	435	516	421	430	404	412	544	581	683	660	649	662	703	613	—	384	296	259	206
—	—	698	936	762	—	—	—	—	1,088	1,292	1,033	1,398	934	1,240	1,435	1,562	892	1,923	1,650	1,592	1,479	970
—	—	134	201	66	131	—	148	185	—	411	836	1,251	1,508	1,247	1,038	1,157	1,243	1,168	1,165	1,164	935	753
—	—	418	395	364	375	—	443	470	528	491	464	415	472	384	346	465	505	1,678	600	690	493	447
—	—	93	225	302	246	210	264	231	345	295	333	235	475	452	419	359	426	492	514	532	429	278
—	—	—	—	—	—	—	—	—	194	215	291	360	484	360	411	276	400	425	576	499	407	207
—	—	211	231	—	—	—	—	—	150	172	175	174	187	488	491	421	523	1,212	—	1,807	914	536
—	—	102	94	—	—	—	—	—	73	67	67	69	78	264	276	265	270	411	299	368	322	265
1,169	**734**	**5,722**	**6,488**	**5,924**	**5,487**	**4,560**	**5,110**	**5,637**	**7,996**	**8,651**	**9,391**	**10,172**	**12,644**	**13,567**	**13,417**	**13,554**	**13,309**	**15,752**	**16,444**	**18,023**	**14,555**	**10,595**

illrar och lekatter.

1847.	1848.	1849.	1850.	1851.	1852.	1853.	1854.	1855.	1856.	1857.	1858.	1859.	1860.	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.	1866.	1867.	1868.	1869.
—	—	568	688	635	593	578	585	611	556	419	466	588	488	—	—	—	—	—	275	158	128	73
—	—	678	784	800	847	811	707	659	748	621	877	578	579	485	280	193	276	81	90	69	77	108
—	—	8	31	54	33	18	54	60	44	30	43	64	49	44	37	40	39	—	—	—	—	—
—	—	29	16	16	17	22	22	25	32	20	29	30	21	tillsammans 606 stycken					—	—	—	—
—	—	54	73	68	57	49	70	58	56	42	34	53	64	37	71	53	50	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	4	31	43	—	—	—	—	—	—	46	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	tillsammans 199 stycken					—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	24	—	—	—	—	—	—	6 stycken dödade af jägeribetjeningen					—	1	—	1	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	20	24	33	13	11	6	6	7	1	5	14	14	9	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13	55	16	46	27	12	20	36	12	2	5	10	10	24	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14	50	26	33	30	31	19	31	26	19	13	24	26	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	8	9	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	4	10	1	3	—	2	2	tillsammans 51 stycken					16	32	13	26	2	—	—	—	—
—	—	41	22	22	30	27	47	31	23	39	16	31	46	6	2	1	3	5	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	4	7	2	3	—	—	1	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	3	4	4	4	—	2	—	2	—	—	—	—	—
—	—	4	1	—	—	—	—	—	5	3	8	2	6	—	—	2	1	—	—	—	—	—
27	**100**	**1,480**	**1,737**	**1,695**	**1,636**	**1,555**	**1,570**	**1,490**	**1,503**	**1,200**	**1,527**	**1,433**	**1,376**	**597**	**425**	**303**	**398**	**88**	**365**	**273**	**205**	**181**

Forts. af

Dödade

Län.	1827.	1828.	1829.	1830.	1831.	1832.	1833.	1834.	1835.	1836.	1837.	1838.	1839.	1842.	1843.	1844.	1845.	1846.
Norrbottens	—	6	8	11	19	14	10	10	18	25	19	13	13	—	—	39	42	104
Vesterbottens	—	103	79	90	91	68	50	78	55	48	65	54	25	—	—	62	40	65
Jemtlands	15	26	10	6	10	6	6	8	6	6	13	10	14	—	—	22	16	5
Vester-Norrlands	—	13	16	2	2	9	6	—	3	5	4	14	4	—	—	1	—	—
Gefleborgs	33	61	51	50	33	40	45	54	31	54	39	56	53	—	—	16	23	14
Kopparbergs	—	—	—	—	1	34	2	2	—	—	—	—	—	—	—	4	—	4
Vermlands	55	60	45	34	40	—	45	30	40	44	48	50	48	—	—	56	—	—
Örebro	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vestmanlands	—	—	1	3	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Uppsala	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Stockholms	3	10	—	—	—	4	6	3	1	—	9	—	3	—	—	—	—	—
Södermanlands	—	1	—	8	10	6	22	14	13	10	2	2	—	—	—	—	—	—
Östergötlands	12	26	11	—	23	25	10	18	17	25	32	24	22	—	—	—	11	9
Elfsborgs	1	5	—	—	—	—	—	—	15	12	2	—	20	25	23	26	30	16
Göteborgs och Bohus	—	4	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	35	28	16	27	—	37
Kalmar	24	26	—	29	45	35	49	63	56	30	21	39	31	—	—	7	8	5
Jönköpings	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	6	3	—	—	7	1	2
Kronobergs	8	15	28	12	33	15	22	25	32	37	29	53	22	—	—	14	9	55
Hallands	—	1	9	2	—	1	—	7	9	2	—	—	—	—	—	—	—	—
Blekinge	—	—	13	19	—	7	12	65	55	34	52	54	63	—	—	33	37	32
Kristianstads	16	9	10	15	12	2	14	—	18	13	10	5	5	—	—	14	16	18
Malmöhus	—	—	—	9	4	—	10	21	1	4	6	5	3	—	—	2	1	5
Summa	187	366	281	290	323	268	309	398	374	349	354	385	364	53	39	330	234	371

Dödade

Län.	1827.	1828.	1829.	1830.	1831.	1832.	1833.	1834.	1835.	1836.	1837.	1838.	1839.	1842.	1843.	1844.	1845.	1846.
Norrbottens	—	—	—	125	275	427	510	471	256	262	334	271	653	—	—	994	839	1,018
Vesterbottens	360	608	639	708	800	903	872	672	608	290	785	750	1,000	—	—	1,019	901	1,117
Vester-Norrlands	—	12	28	38	20	10	63	—	48	64	26	32	33	—	—	—	57	30
Gefleborgs	111	79	71	86	144	167	184	182	148	130	138	154	138	—	—	118	143	99
Östergötlands	—	—	—	—	—	—	—	—	50	—	80	81	49	—	—	—	—	—
Gotlands	—	—	—	—	—	—	71	56	40	29	58	109	61	—	—	291	311	186
Göteborgs och Bohus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26	38	64	79	86	91
Kalmar	—	40	—	—	122	150	70	136	90	151	143	28	29	—	—	4	36	2
Hallands	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Blekinge	—	—	9	13	—	15	29	23	21	34	26	19	31	—	—	29	43	40
Kristianstads	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	11	5
Summa	471	739	747	970	1,361	1,672	1,799	1,540	1,261	960	1,590	1,444	2,020	38	64	2,538	2,427	2,588

uttrar.

1847.	1848.	1849.	1850.	1851.	1852.	1853.	1854.	1855.	1856.	1857.	1858.	1859.	1860.	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.	1866.	1867.	1868.	1869.
—	—	63	40	43	71	51	43	52	52	61	75	66	63	—	—	—	—	—	63	54	22	26
—	—	38	43	44	59	52	48	55	55	65	76	39	39	29	31	19	29	30	14	26	13	24
—	—	2	2	15	10	3	14	8	18	4	15	16	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	4	3	1	7	10	2	4	5	2	14	6	6	tillsammans 117 stycken					—	—	—	—
—	—	17	18	20	15	11	18	5	6	10	10	12	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	9	—	—	—	—	—	—	15	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	tillsammans 152 stycken					—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	15	18	15	13	3	3	4	4	—	—	5	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—
39	46	17	30	18	28	15	36	39	13	9	15	18	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—
62	46	53	34	53	36	52	41	37	40	58	39	67	60	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	7	9	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	31	24	15	24	27	27	37	32	29	28	32	9	5	3	2	7	6	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	1	6	5	3	11	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	6	9	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	2	—	—	—	—	—	—	2	4	2	2	2	3	—	5	14	1	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
101	**92**	**253**	**221**	**231**	**263**	**224**	**232**	**242**	**238**	**249**	**283**	**289**	**261**	**37**	**34**	**26**	**50**	**37**	**78**	**95**	**35**	**50**

sälar.

1847.	1848.	1849.	1850.	1851.	1852.	1853.	1854.	1855.	1856.	1857.	1858.	1859.	1860.	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.	1866.	1867.	1868.	1869.
—	—	1,073	963	900	1,010	727	991	826	885	1,006	1,095	934	1,043	—	—	—	—	—	720	326	288	547
—	—	909	1,249	1,062	1,270	1,150	1,208	1,062	1,084	999	1,163	1,470	1,498	1,180	1,039	1,094	1,178	739	836	1,739	1,686	1,839
—	—	104	30	49	26	47	50	58	43	86	86	79	115	tillsammans 982 stycken					—	—	—	—
—	—	79	67	87	67	92	73	104	103	41	105	166	234	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	20	8	18	1	—	—	13	20	23	11	37	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	62	69	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
102	66	110	51	69	81	105	119	98	148	107	78	81	78	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	2	1	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
102	**66**	**2,339**	**2,450**	**2,195**	**2,472**	**2,122**	**2,441**	**2,148**	**2,277**	**2,259**	**2,550**	**2,743**	**3,023**	**1,180**	**1,039**	**1,094**	**1,178**	**739**	**1,556**	**2,065**	**1,974**	**2,386**

Forts. af

Dödade

Län.	1827.	1828.	1829.	1830.	1831.	1832.	1833.	1834.	1835.	1836.	1837.	1838.	1839.	1842.	1843.	1844.	1845.	1846.
Norrbottens	—	1	5	—	147	174	105	159	357	318	250	257	422	—	—	557	555	260
Vesterbottens	—	81	150	153	153	151	192	151	201	328	295	258	252	—	—	781	828	831
Jemtlands	7	—	29	—	23	15	24	10	25	12	28	18	23	—	—	—	10	4
Vester-Norrlands [1]	—	2	2	3	—	1	8	—	6	9	10	14	9	—	—	23	26	6
Gefleborgs	23	144	98	89	77	85	87	108	120	108	109	189	93	—	—	82	73	103
Kopparbergs	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	7	1	—	—	—	9	15	13
Vermlands	94	84	99	75	64	85	93	88	94	105	158	12	158	—	—	167	153	—
Örebro	125	312	210	259	224	238	484	324	222	314	213	253	383	—	—	289	251	206
Vestmanlands	14	26	19	44	4	51	101	194	129	293	192	159	181	—	—	107	234	352
Uppsala	—	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Stockholms	75	90	36	—	—	16	38	12	15	14	18	—	—	—	—	—	—	—
Södermanlands	67	72	120	71	67	78	84	95	82	52	38	92	54	—	—	—	—	—
Östergötlands	—	208	177	125	101	131	185	178	227	252	230	286	72	—	—	—	321	307
Gotlands	1	11	17	10	15	17	29	36	82	189	180	191	308	—	—	375	391	282
Skaraborgs	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—
Elfsborgs	—	28	25	18	9	3	4	12	19	18	30	24	68	104	176	133	308	211
Göteborgs och Bohus	14	11	—	7	2	4	14	—	9	17	16	31	64	115	72	111	150	218
Kalmar	210	483	75	99	226	230	116	253	135	41	71	93	124	—	—	58	68	67
Jönköpings	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	1	—	—	4	—	—
Kronobergs	69	52	131	91	95	74	130	85	174	157	177	181	169	—	—	219	243	220
Hallands	16	67	51	21	12	30	19	26	33	50	17	5	1	—	—	31	—	—
Blekinge	95	116	207	201	303	137	128	215	279	198	216	207	277	—	—	152	201	152
Kristianstads	39	30	37	35	46	33	83	39	155	103	22	82	151	—	—	108	91	53
Malmöhus	48	107	72	143	140	28	95	151	104	62	117	83	195	—	—	60	117	113
Summa	897	1,943	1,560	1,444	1,710	1,581	2,026	2,138	2,468	2,640	2,380	2,443	3,005	219	248	3.266	4,035	3,397

[1]) Under åren 1861—1865 dödades utom det uppgifna antalet roffoglar 286 uglor, falkar och glador.

Sammandrag öfver antalet dödade rofdjur

Län.	Björnar.			Vargar.			Loar.			Jerfvar.		
	1856—1860.	1861—1865.	1866—1869.	1856—1860.	1861—1865.	1866—1869.	1856—1860.	1861—1865.	1866—1869.	1856—1860.	1861—1865.	1866—1869.
Norrbottens	157	101	101	202	232	52	14	6	1	385	402	439
Vesterbottens	59	41	32	67	36	24	29	25	14	205	94	99
Jemtlands	135	148	148	95	40	32	75	53	90	16	20	40
Vester-Norrlands	39	63	13	2	3	9	111	130	65	5	19	24
Gefleborgs [3])	50	58	25	4	22	9	146	172	77	—	11	—
Kopparbergs	148	115	98	95	88	21	167	113	91	—	—	1
Vermlands	44	6	12	52	5	20	114	4	54	—	—	—
Örebro	3	—	—	—	2	1	11	2	16	—	—	—
Vestmanlands	—	—	—	24	19	4	45	21	20	—	—	—
Uppsala	—	—	—	46	12	12	43	28	11	—	—	—
Stockholms	—	—	—	3	—	2	41	28	5	—	—	—
Södermanlands [6])	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—
Östergötlands	—	—	—	37	2	—	4	23	4	—	—	—
Gotlands	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Skaraborgs	—	—	—	37	12	—	—	—	—	—	—	—
Elfsborgs [7])	—	—	—	49	50	9	30	24	8	—	—	—
Göteborgs och Bohus [8])	—	—	—	29	11	—	4	—	2	—	2	—
Kalmar	—	—	—	50	7	2	27	20	—	—	—	—
Jönköpings	—	—	—	1	2	—	7	11	1	—	—	—
Kronobergs	—	—	—	65	1	—	4	5	—	—	—	—
Hallands	—	—	—	4	6	7	—	8	1	—	—	—
Blekinge	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—
Kristianstads	—	—	—	3	6	—	1	—	—	—	—	—
Malmöhus [9])	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	635	532	429	868	556	204	873	679	460	611	548	603

[1]) Skottpenningarne endast för år 1865. [2]) Skottpenningarne hafva så när som på 16 Kr. utgått endast för år 1865. [3]) Uppgifter för 1861—1864 från Södra Hel-
[7]) Uppgifter för 1865 saknas. [8]) Uppgifterna för 1866—1869 endast från 2 af länets 5 fögderier. [9]) För åren 1856—1860 finnes uppgift endast från *ett* härad och för

Anm. Vidstående uppgifter om dödade rofdjur äro hufvudsakligen hemtade dels ur länsstyrelsernas femårsberättelser, dels ur ett sammandrag i Statistiska central-

roffoglar.

1847.	1848.	1849.	1850.	1851.	1852.	1853.	1854.	1855.	1856.	1857.	1858.	1859.	1860.	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.	1866.	1867.	1868.	1869.
—	—	483	478	461	419	425	559	539	428	405	399	403	452	205	222	202	175	304	546	492	507	298
—	—	681	655	821	827	711	643	649	699	673	932	627	768	582	504	451	469	625	517	593	717	548
—	—	5	2	7	1	3	14	20	29	8	41	51	20	16	25	27	32	63	343	405	1,620	112
—	—	3	—	23	28	18	9	56	46	26	64	27	60	42	102	109	163	251	456	245	403	176
—	—	96	100	106	96	82	107	94	80	86	72	103	90	49	174	177	152	545	890	572	616	134
—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	6	—	31	62	21	48	60	80	714	674	503	645	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,104	1,422	1,356	1,097	108
—	—	111	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	29	52	62	33	728	984	766	721	180
—	—	224	315	325	314	305	429	317	454	312	317	481	377	309	421	486	462	538	975	924	749	119
—	—	—	—	7	—	—	—	26	6	4	10	11	15	16	9	33	40	311	651	670	631	353
—	—	—	—	—	—	—	—	—	63	106	276	195	275	526	808	1,406	965	1,398	1,862	1,362	1,296	651
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	198	522	778	996	1,083	268	383	339	68
—	—	304	286	287	280	237	155	175	211	179	186	565	326	325	323	357	299	619	746	1,071	954	236
—	—	332	426	304	225	289	195	209	220	209	225	193	285	178	148	206	153	264	583	378	1,120	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	491	1,008	1,048	1,079	197
117	253	114	178	232	210	129	116	131	140	138	131	83	152	143	139	219	248	—	812	1,535	1,344	543
267	230	266	252	232	192	220	231	224	239	227	207	294	292	151	219	196	271	—	377	295	219	166
—	—	35	37	39	—	—	—	—	—	—	—	—	—	tillsammans 855 stycken					1,671	2,145	1,587	2
—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	532	556	661	735	1,236	2,503	3,292	3,098	400
—	—	369	251	227	257	279	331	262	248	342	422	378	265	73	90	125	143	1,241	620	843	1,432	167
—	—	51	7	33	74	36	36	77	145	100	96	96	117	103	124	167	151	478	676	899	661	251
—	—	—	—	—	—	—	—	—	83	36	100	111	159	100	149	137	120	584	900	1,275	808	205
—	—	16	27	—	—	—	—	—	110	98	83	76	97	1	12	13	51	1,089	—	3,517	5,485	1,356
—	—	198	145	—	—	—	—	—	62	63	70	65	63	179	215	229	279	351	443	554	506	269
384	**483**	**3,288**	**3,159**	**3,104**	**2,923**	**2,734**	**2,826**	**2,780**	**3,263**	**3,018**	**3,041**	**3,780**	**3,875**	**3,778**	**4,862**	**6,101**	**6,017**	**13,817**	**19,727**	**25,123**	**27,634**	**6,539**

från och med år 1856 till och med år 1869.

Räfvar.			Mårdar, illrar och lekatter.			Uttrar.			Sälar.			Roffoglar.			Utbetald belöning i Kronor.		
1856—1860.	1861—1865.	1866—1869.	1856—1860.	1861—1865.	1866—1869.	1856—1860.	1861—1865.	1866—1869.	1856—1860.	1861—1865.	1866—1869.	1856—1860.	1861—1865.	1866—1869.	1856—1860.	1861—1865.	1866—1869.
2,963	2,847	4,589	2,517	—	634	317	—	165	4,963	—	1,881	2,087	1,108	1,843	287	[1]) 2,275	21,659
2,649	2,004	2,301	3,403	1,315	344	274	138	77	6,214	5,230	6,100	3,699	2,631	2,375	—	[2]) 2,521	15,089
1,087	900	1,543	230	160	—	72	—	—	—	—	—	149	163	2,480	1,204	5,080	23,160
1,362	2,066	1,784	132	606	—	33	117	—	409	982	—	223	953	1,280	—	1,483	13,450
847	2,008	2,217	249	211	—	54	—	—	649	—	—	99	923	1,822	2,143	4,789	20,172
1,380	2,197	1,633	78	—	46	15	—	15	—	—	—	431	1,097	2,212	11,780	5,076	14,706
3,307	914	4,295	199	—	—	152	—	—	—	—	—	—	1,104	3,983	45	5,596	23,675
166	695	2,449	6	2	—	—	—	—	—	—	—	—	904	2,451	—	[3]) 2,872	12,741
3,019	3,475	1,567	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,941	2,216	2,767	—	14,445	11,130
2,494	3,933	1,752	—	—	—	—	—	—	—	—	—	46	409	2,305	11,409	15,613	10,298
2,128	4,528	2,471	—	—	—	—	—	—	—	—	—	915	5,103	5,171	9,985	21,612	18,776
—	2,142	1,390	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3,577	1,058	2,281	8,437	14,091
2,145	4,043	2,759	41	9	—	10	—	1	104	—	—	1,467	1,923	3,007	2,051	7,024	9,182
1,037	1,063	607	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,132	949	2,081	3,528	4,002	7,644
4,242	4,589	3,476	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	491	3,334	22,920	23,936	17,119
3,861	4,644	3,748	51	—	—	71	—	—	—	—	—	644	749	4,232	6,320	—	20,503
2,880	2,627	1,145	107	—	—	264	—	—	492	—	—	1,259	837	1,057	806	3,093	8,819
5,745	7,052	5,691	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	855	5,405	19,140	23,456	28,639
4,006	5,853	4,017	51	89	—	4	—	—	—	—	—	—	3,720	9,293	12,324	21,438	31,297
2,370	3,378	2,230	155	17	—	130	23	—	—	—	—	1,655	1,672	3,062	1,425	9,806	12,990
1,683	2,148	1,753	10	—	—	43	—	—	18	—	—	554	1,023	2,487	—	2,239	12,546
1,544	1,872	1,689	23	1	—	21	—	—	—	—	—	489	890	3,188	1,350	4,790	11,598
858	3,135	3,257	19	4	—	12	23	—	3	—	—	464	1,166	10,358	695	6,605	41,414
354	1,486	1,254	24	3	—	—	—	—	—	—	—	323	1,253	1,772	—	1,566	6,779
52,327	**69,599**	**59,617**	**7,295**	**2,417**	**1,024**	**1,472**	**301**	**258**	**12,852**	**6,212**	**7,981**	**17,577**	**35,710**	**79,023**	**109,693**	**197,754**	**40,747**

singlands fögderi saknas. [4]) Uppgifter saknas för 1861—1864. [5]) Uppgiften afser endast år 1865. [6]) Uppgifterna för 1866—1869 endast från 2 af länets 4 fögderier. åren 1861—1865 saknas uppgifter från 3 fögderier.
byråns statistiska tidskrift, men kunna ej anses annat än som approximativa.

Bil. VI.

Af rofdjur dödade husdjur.

Län,	Åren 1856—1860.								Åren 1861—1865.							
	Hästar.	Nötkreatur.	Får.	Getter.	Svin.	Fjäderfä.	Renar.	Beräknad skada i Kronor.	Hästar.	Nötkreatur.	Får.	Getter.	Svin.	Fjäderfä.	Renar.	Beräknad skada i Kronor.
Norrbottens [1]	20	69	1,309	2	—	69	1,748	19,525: —	16	97	945	10	—	91	—	10,789: —
Vesterbottens	—	—	—	—	—	—	—	—	3	27	1,009	67	—	308	392	12,412: 75
Jemtlands	49	150	1,457	557	—	—	58	—	34	235	5.080	687	—	320	—	42,095: 25
Vester-Norrlands	—	100	2,000		—	—	100	—	11	228	4,274	174	—	2,359	—	38.199: —
Gefleborgs	2	20	266	86	—	135	—	2,715: —	5	48	233	78	—	443	—	4,577: —
Kopparbergs	27	102	1,144	715	14	105	—	—	19	198	2.063	1,312	9	466	—	36,433: —
Örebro	1	6	99	—	5	1,917	—	4,602: —	—	—	—	—	—	—	—	—
Vestmanlands	—	—	—	—	—	—	—	—	3	32	725	17	3	4,687	—	10,662: 37
Stockholms	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36	—	—	4,278	—	—
Södermanlands	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	470	—	—	9,250	—	—
Östergötlands [2]	—	37	405	82	6	1,016	—	5,738: 08	—	11	836	95	10	4,733	—	8,148: —
Elfsborgs [3]	37	165	4,135	260	9	1,862	—	47,915: —	5	223	5,563	208	12	3.317	—	40,412: —
Göteborgs och Bohus	36	145	1,848	23	13	6,164	—	25,785: —	20	118	1.850	15	6	8,347	—	19,777: —
Hallands	—	18	630	13	6	734	—	—	11	204	2,555	39	24	6,328	—	—
Blekinge	—	24	756	—	19	1,284	—	3,365: —	—	—	—	—	—	—	—	—
Malmöhus [4]	—	—	100	—	—	1,302	—	1,827: —	—	1	525	—	11	4.129	—	6,631: —
Summa	172	836	15,887		72	14,588	1,906	111,472: 08	127	1,422	26,164	2,702	75	49,056	392	234,209: 87

[1]) För åren 1861—1865 saknas uppgifter från tre fögderier. [2]) Knappt $^2/_3$ af det verkliga antalet. [3]) Uppgifter för 1865 saknas. [4]) Ett fögderi.

Särskilda anslaget till Jägeristaten.

År.	Tillgång.		Disposition.		Summa.	År.	Tillgång.		Disposition.		Summa.
	Anslag af penningar, indelta räntor och tionde.	Återdebiterade medel.	Utgifter.	Besparingar.			Anslag af penningar, indelta räntor och tionde.	Återdebiterade medel.	Utgifter.	Besparingar.	
1821	13,047 92	— —	13,024 21	23 71	13,047 92	1846	17,588 40	— —	16,597 43	990 97	17,588 40
1822	13,848 68	— —	13,663 35	185 33	13,848 68	1847	17,221 96	— —	16,950 15	271 81	17,221 96
1823	13,151 11	— —	12,907 10	244 01	13,151 11	1848	15,611 07	— —	15,450 39	160 68	15,611 07
1824	13,480 90	— —	13,409 20	71 70	13,480 90	1849	16,155 80	— —	16,155 80	— —	16,155 80
1825	14,320 27	— —	14,171 59	148 68	14,320 27	1850	16,672 94	— —	16,610 78	62 16	16,672 94
1826	17,728 10	— —	17,657 57	70 53	17,728 10	1851	17,773 58	— —	17,715 23	58 35	17,773 58
1827	14,298 20	— —	14,193 84	104 36	14,298 20	1852	6,814 81	— —	5,264 69	1,550 12	6,814 81
1828	13,418 32	— —	13,321 50	96 82	13,418 32	1853	6,273 95	— —	4,526 80	1,747 15	6,273 95
1829	14,733 43	— —	14,620 36	113 07	14,733 43	1854	6,247 59	— —	4,672 87	1,574 72	6,247 59
1830	15,229 20	— —	15,072 03	157 17	15,229 20	1855	3,069 38	— —	2,994 93	74 45	3,069 38
1831	16,853 22	— —	16,738 47	114 75	16,853 22	1856	3,057 82	— —	2,957 83	99 99	3,057 82
1832	14,777 01	— —	14,645 24	131 77	14,777 01	1857	3,166 76	— —	3,041 59	125 17	3,166 76
1833	14,134 06	— —	14,002 30	131 76	14,134 06	1858	3,124 85	25 —	2,915 81	234 04	3,149 85
1834	15,055 72	— —	14,867 97	187 75	15,055 72	1859	3,136 22	— —	2,925 82	210 40	3,136 22
1835	15,025 03	— —	14,851 —	174 03	15,025 03	1860	3,162 62	— —	2,970 86	191 76	3,162 62
1836	15,459 77	— —	15,246 93	212 84	15,459 77	1861	3,142 03	21 88	2,922 57	241 34	3,163 91
1837	16,399 91	— —	16,294 30	105 61	16,399 91	1862	3,132 94	— —	2,921 89	211 05	3,132 94
1838	16,652 12	— —	16,155 33	496 79	16,652 12	1863	3,113 08	— —	2,896 21	216 87	3,113 08
1839	16,102 56	— —	15,488 43	614 13	16,102 56	1864	3,081 34	— —	2,862 91	218 43	3,081 34
1840	16,083 11	— —	15,519 29	563 82	16,083 11	1865	2,740 22	7 77	2,129 09	618 90	2,747 99
1841	17,089 24	— —	16,525 08	564 16	17,089 24	1866	2,739 46	— —	1,458 99	1,280 47	2,739 46
1842	16,859 27	— —	16,214 77	644 50	16,859 27	1867	1,411 73	46 20	1,237 46	220 47	1,457 93
1843	16,552 03	— —	15,881 28	670 75	16,552 03	1868	1,385 44	— —	1,110 55	274 89	1,385 44
1844	14,095 62	— —	13,747 19	348 43	14,095 62	1869	1,372 90	— —	1,358 25	14 65	1,372 90
1845	17,262 21	— —	16,294 35	967 86	17,262 21						

	1821.		1822.		1823.		1824.		1825.		1826.		1827.		1828.		1829.		1830.		1831.		1832.	
Debet.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.
Ingående balans, tillgångar	26,395	09	27,976	89	17,305	79	11,269	63	13,744	03	26,447	83	28,674	32	34,907	54	35,001	76	31,933	40	20,198	80	40,695	17
Inkomster:																								
Skogsförsäljningsmedel	806	31	192	56	192	56	130	52	1,968	04	3,609	21	3,691	47	738	17	1,166	44	689	30	5,164	85	5,336	75
Betesmedel [1]	—	—	—	—	—	—	—	—	8,805	49	270	63	178	75	359	12	372	87	477	25	479	75	476	25
Böter och ersättning för frångångna bötesandelar	2,285	65	2,878	72	6,313	89	5,349	34	3,341	43	1,725	11	4,119	71	5,706	90	2,143	47	3,744	62	5,461	83	6,881	92
Hemmansräntor och arrenden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Statsanslag i ersättning för d:o d:o [2]	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Till kassan indelt ordinarie ränta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Besparingar å f. d. jägeristatens kontanta löner	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Intressemedel [3]	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Skatteköpeskillingar för försålda kronoparker och kronoallmänningar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	541	85	4,566	38	11.192	09
Diverse inkomster	—	—	524	82	799	71	548	91	145	61	209	46	2,394	10	837	01	813	18	1,423	08	345	19	320	61
Ersatte och återlevererade medel	—	—	10	—	—	—	300	—	1,137	44	1,237	44	367	77	—	—	752	71	—	—	10,500	—	—	—
Säger inkomster	3,091	96	3,606	10	7,306	16	6,328	77	15,398	01	7,051	85	10,751	80	7,640	90	5,248	67	6.876	40	26,518	—	24,207	62
Utgående balans, skulder	10	33	5	17	5	17	5	17	—	—	240	15	76	32	1,463	03	2,584	16	758	46	2,423	60	3.050	65
Summa	**29,497**	38	**31,588**	16	**24,617**	12	**17,603**	57	**29,142**	04	**33,739**	83	**39,502**	44	**44,011**	47	**42,834**	59	**39,568**	26	**49,140**	40	**67,953**	44
Kredit.																								
Ingående balans, skulder	5	—	10	33	5	17	5	17	5	17	—	—	240	15	76	32	1,463	03	2,584	16	758	46	2,423	60
Afkortning	556	42	1,466	83	1,629	49	1,506	36	1,532	25	1,432	74	1,892	96	4,414	76	704	40	1,268	96	1,007	05	2,903	34
Utgifter:																								
Kronoparkers och kronoallmänningars vård och förvaltning	259	07	600	84	701	25	—	—	109	67	—	—	—	—	330	—	—	—	1,276	23	406	72	12,000	21
För flygsandens hämmande	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Belöningar	—	—	—	—	15	—	105	—	412	09	435	—	266	75	450	—	300	—	80	—	—	—	—	—
Reseunderstöd och befrämjande af skogsliteratur	—	—	900	—	—	—	1,500	—	—	—	750	—	—	—	—	—	—	—	5,330	25	—	—	—	—
Köpeskillingar för hemman och lägenheter	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Löner och arfvoden m. m.	450	—	609	73	426	25	715	56	450	—	1,123	50	813	84	2,623	37	672	50	3,256	72	822	50	5,001	54
Aflöning och underhållskostnad m. m. vid skogsinstitutet och skogsskolorna	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	200	—	7,600	16	5,074	83	5,250	—	5,250	—
Provision och remisslage	—	—	2	51	3	22	7	08	93	88	51	58	15	68	—	78	17	04	17	64	11	50	35	72
Rese- och traktamentspenningar	—	—	—	—	27	33	—	—	—	—	626	17	228	72	801	87	103	81	—	—	—	—	—	—
Byggnader och andra omkostnader å boställen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Restitutioner	—	—	—	—	—	50	—	—	31	88	368	95	1,136	80	15	91	36	25	97	91	—	—	—	—
Till befrämjande af silkesodling	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Syne- och skifteskostnader	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Diverse utgifter	250	—	10,692	13	10,539	28	20	37	59	27	277	57	—	—	96	70	4	—	382	76	189	—	30	—
Säger utgifter	959	07	12,805	21	11,712	83	2,348	01	1,156	79	3,632	77	2,461	79	4,518	63	8,733	76	15,516	34	6,679	72	22,317	47
Utgående balans, tillgångar	27,976	89	17,305	79	11,269	63	13,744	03	26,447	83	28,674	32	34,907	54	35,001	76	31,933	40	20.198	80	40.695	17	40.309	03
Summa	**29,497**	38	**31,588**	16	**24,617**	12	**17,603**	57	**29,142**	04	**33,739**	83	**39,502**	44	**44,011**	47	**42,834**	59	**39,568**	26	**49,140**	40	**67,953**	44

[1]) Den höga posten för år 1825 förklaras deraf, att Ombergs djurgårds medel, som förut särskildt förvaltats, då ingått till kassan;
[2]) Se k. br. den 17 september 1851; [3]) Se härom k. br. den 4 december 1845.

ringskassan.

1833.		1834.		1835.		1836.		1837.		1838.		1839.		1840.		1841.		1842.		1843.		1844.		1845.		1846.	
Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.
40,309	03	52,693	86	72,362	47	77,681	58	110,270	24	138,811	02	176,378	14	201,482	27	231,621	88	247,552	81	267,496	33	264,628	51	255,684	86	245,535	77
6,353	45	3,421	80	9,171	19	21,093	62	12,104	04	20,158	42	12,501	85	14,042	80	16,289	82	19,891	63	16,632	73	16,446	56	14,980	51	20,159	68
418	50	376	—	386	—	2,700	87	2,866	98	2,732	95	1,733	01	1,797	39	2,536	79	2,178	79	1,173	90	2,181	60	1,798	27	2,498	22
2,888	66	6,133	29	3,697	89	1,051	72	479	13	668	22	391	53	484	61	726	48	778	03	527	31	208	50	277	41	421	84
—	—	—	—	—	—	414	35	1,018	28	5,946	26	8,845	36	12,927	03	15,246	53	19,212	81	16,335	38	12,028	86	19,133	31	19,904	94
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2,221	83
14,548	25	17,747	48	23,006	26	20,192	92	27,928	28	28,577	72	33,636	33	32,316	02	18,630	78	17,953	12	8,345	04	—	—	—	—	—	—
2,200	87	685	91	935	22	1,141	69	1,947	54	565	13	1,762	28	328	41	1,098	48	502	90	29	92	32	33	148	29	470	44
—	—	214	17	—	—	—	—	306	25	—	—	—	22	575	86	—	—	—	—	—	—	1,663	46	—	—	188	25
26,409	73	28,578	65	37,196	56	46,595	17	46,650	50	58,648	70	58,870	58	62,472	12	54,528	88	60,517	28	43,044	28	32,561	31	36,337	79	45,865	20
2,080	37	969	13	40	62	—	—	29	21	980	13	1,105	32	1,998	42	2,036	73	771	33	615	73	376	66	1,102	40	5,007	61
68,799	**13**	**82,241**	**64**	**109,599**	**65**	**124,276**	**75**	**156,949**	**95**	**198,439**	**85**	**236,354**	**04**	**265,952**	**81**	**288,187**	**49**	**308,841**	**42**	**311,156**	**34**	**297,566**	**48**	**293,125**	**05**	**296,408**	**58**
3,050	65	2,080	37	969	13	40	62	—	—	29	21	980	13	1,105	32	1,998	42	2,036	73	771	33	615	73	376	66	1,102	40
1,437	40	1,704	75	6,520	26	2,343	58	1,325	70	993	83	1,716	56	1,575	76	2,161	31	1,080	44	1,497	68	1,271	43	1,542	34	1,632	41
3,698	80	162	22	7,047	08	2,811	82	2,061	20	3,427	89	2,802	84	1,553	95	6,880	46	3,093	94	11,451	71	2,415	90	6,239	75	3,300	63
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	900	—	1,950	—	786	22	1,350	—	900	—	900	—	600	—	900	—	971	77
—	—	—	—	600	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
300	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	1,833	33	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1,196	82	810	75	8,549	34	2,352	83	6,741	91	10,219	57	19,367	40	18,686	19	21,654	32	26,806	15	25,038	38	27,656	31	29,473	38	27,365	45
5,880	—	3,937	50	5,250	—	5,250	—	5,250	—	5,250	—	5,250	—	5,250	—	5,250	—	5,250	—	5,899	75	5,250	—	5,250	—	6,513	12
30	38	46	28	35	95	74	77	57	23	77	12	98	25	81	48	100	08	105	70	71	87	252	79	357	62	451	61
—	—	290	41	—	—	—	—	—	—	74	69	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	135	—	582	59	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
507	66	506	08	34	11	170	57	213	80	322	55	118	06	—	—	—	—	—	—	392	85	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	180	—	399	75	180	—	180	—	180	—	180	—
—	—	—	—	—	—	647	77	504	24	285	28	1,830	90	103	86	162	89	147	80	—	—	297	82	292	50	—	—
3	56	205	81	2,329	61	314	55	151	52	481	57	757	63	5,188	15	897	20	1,524	58	324	26	3,341	64	2,977	03	1,099	24
11,617	22	6,094	05	24,428	68	11,622	31	16,813	23	21,038	67	32,175	08	31,649	85	36,474	95	38,227	92	44,258	82	39,994	46	45,670	28	39,881	82
52,693	86	72,362	47	77,681	58	110,270	24	138,811	02	176,378	14	201,482	27	231,621	88	247,552	81	267,496	33	264,628	51	255,684	86	245,535	77	253,791	95
68,799	**13**	**82,241**	**64**	**109,599**	**65**	**124,276**	**75**	**156,949**	**95**	**198,439**	**85**	**236,354**	**04**	**265,952**	**81**	**288,187**	**49**	**308,841**	**42**	**311,156**	**34**	**297,566**	**48**	**293,125**	**05**	**296,408**	**58**

	1847.		1848.		1849.		1850.		1851.		1852.		1853.		1854.		1855.		1856.	
Debet.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.
Ingående balans, tillgångar	253,791	95	266,226	71	273,875	65	289,263	72	307,535	32	330,274	74	331,154	99	354,050	42	394,227	18	431,748	65
Inkomster:																				
Skogsförsäljningsmedel	32,204	99	28,728	15	31,042	61	31,745	61	47,312	23	36,984	46	42,186	92	46,095	56	56,449	46	76,203	22
Betesmedel	960	37	2,066	57	2,538	94	2,315	06	1,098	45	831	25	1,139	61	8,266	77	7,150	57	533	50
Böter och ersättning för frångångna bötesandelar	785	83	828	61	629	64	575	66	2,023	21	2,426	—	3,532	95	6,388	86	6,878	36	6,606	98
Hemmansräntor och arrenden	19,744	68	16,262	02	18,050	15	18,377	05	21,161	06	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Statsanslag i ersättning för d:o d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18,292	96	18,814	34	19,877	85	21,941	66	21,983	88
Till kassan indelt ordinarie ränta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	406	08	959	62	962	94
Besparingar å f. d. jägeristatens kontanta löner	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	268	92	3,527	89	5,064	16	2,271	63	99	99
Intressemedel	8,593	88	7,746	15	9,004	87	8,764	94	10,451	25	10,272	67	10,587	63	11,497	50	9,330	34	11,271	69
Skatteköpeskillingar för försålda kronoparker och kronoallmänningar	—	—	—	—	—	—	—	—	142	24	142	24	142	24	145	61	142	24	284	47
Diverse inkomster	49	57	289	81	772	65	2,019	91	461	51	491	29	125	13	917	41	1,688	53	1,165	61
Ersatte och återlevererade medel	—	—	250	—	1,075	65	—	—	977	54	428	12	3,155	20	285	10	900	—	—	—
Säger inkomster	62,339	32	56,171	31	63,114	51	63,798	23	83,627	49	70,137	91	83,211	91	98,944	90	107,712	41	119,112	28
Utgående balans, skulder	2.767	24	2,162	61	3,149	78	4.660	65	4,421	03	3,451	32	21,072	43	37.511	90	44,829	60	44,453	30
Summa	**318,898**	51	**324,560**	63	**340,139**	94	**357,722**	60	**395,583**	84	**403,863**	97	**435,439**	33	**490,507**	22	**546,769**	19	**595,314**	23
Kredit.																				
Ingående balans, skulder	5,007	61	2,767	24	2,162	61	3,149	78	4,660	65	4,421	03	3,451	32	21,072	43	37,511	90	44,829	60
Afkortning	1,512	64	1,148	37	1,716	23	1,696	19	837	78	851	10	1,251	86	4,107	57	4,335	91	2,043	07
Utgifter:																				
Kronoparkers och kronoallmänningars vård och förvaltning	5,585	05	6,117	78	9,300	25	4,850	94	10,144	63	9,764	08	18,940	12	15,341	40	9,104	69	13,090	71
För flygsandens hämmande	300	—	1,200	—	300	—	1,133	21	4,986	26	4,560	—	8,764	27	6,426	74	5,040	—	675	—
Belöningar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	300	—
Reseunderstöd och befrämjande af skogslitteratur	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Köpeskillingar för hemman och lägenheter	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6,083	33	1,091	67	—	—	—	—	—	—
Löner och arfvoden m. m.	32,351	30	30,600	63	30,275	21	30,478	09	31,996	82	34,015	79	34,299	60	34,974	23	47,157	33	43,965	42
Aflöning och underhållskostnad m. m. vid skogsinstitutet och skogsskolorna	5,850	—	5,850	—	5,850	—	5,850	—	5,850	—	5,850	—	5,850	—	5,850	—	5,250	—	28,275	—
Provision och remisslage	700	49	765	63	806	11	639	39	722	05	583	81	803	86	1,420	02	1,830	09	2,424	34
Rese- och traktamentspenningar	188	33	—	—	—	—	651	89	—	—	687	35	436	24	—	—	—	—	131	47
Byggnader och andra omkostnader å boställen	—	—	—	—	—	—	—	—	931	50	4,117	50	2,751	37	4,716	90	544	88	3,386	62
Restitutioner	—	—	—	—	—	—	—	—	11	25	90	50	717	59	1,264	61	3,822	61	2,261	—
Till befrämjande af silkesodling	180	—	180	—	180	—	180	—	180	—	180	—	180	—	180	—	180	—	180	—
Syne- och skifteskostnader	393	50	—	—	—	—	22	42	577	43	209	37	581	—	—	—	6	75	194	15
Diverse utgifter	602	88	2.055	33	285	81	1,535	37	4,410	73	1,295	12	2,270	01	926	14	236	38	3.887	48
Säger utgifter	46,151	55	46,769	37	46,997	38	45,341	31	59,810	67	67,436	85	76,685	73	71,100	04	73.172	73	98,771	19
Utgående balans, tillgångar	266,226	71	273,875	65	289,263	72	307.535	32	330.274	74	331,154	99	354.050	42	394,227	18	431,748	65	449.670	37
Summa	**318,898**	51	**324,560**	63	**340,139**	94	**357,722**	60	**395,583**	84	**403,863**	97	**435,439**	33	**490,507**	22	**546,769**	19	**595,314**	23

ringskassan.

1857.		1858.		1859.		1860.		1861.		1862.		1863.		1864.		1865.		1866.		1867.		1868.		1869.	
Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.
449,670	37	423,179	10	555,605	21	540,166	19	532,228	13	551,231	08	502,245	29	533,808	08	531,452	21	476,695	42	421,388	40	425,960	61	336,868	01
79,295	31	158,116	37	93,607	48	56,864	66	133,498	61	104,336	72	139,475	32	93,161	05	123,883	60	112,068	34	181,325	73	227,544	23	360,117	04
1,156	12	468	56	922	21	828	35	515	25	2,466	75	2,372	08	1,875	09	1,926	85	2,180	50	1,687	75	2,897	04	4,999	95
7,964	52	5,842	15	3,081	86	4,712	64	4,162	95	3,115	96	3,812	40	3,415	17	34,315	53	3,852	64	3,383	21	4,628	87	4,402	48
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
23,104	71	22,434	88	22,418	25	22,418	25	22,706	91	22,831	29	22,942	37	25,911	79	23,815	60	26,501	76	26,313	82	26,326	90	26,925	42
991	27	1,113	32	1,152	28	1,104	—	1,153	55	1,193	84	1,195	69	1,092	57	1,084	—	1,046	33	986	27	1,016	87	1,961	29
125	17	438	54	210	40	191	76	241	34	216	87	1,265	—	443	41	345	50	456	34	145	10	240	66	14	65
12,584	29	15,795	20	19,558	89	19,703	75	19,173	05	16,232	92	16,907	06	17,905	50	16,683	56	12,477	14	9,689	70	8,843	17	5,770	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	550	—	550	—	740	38	550	—	550	—	—	—
337	02	209	22	1,544	80	82	75	1,390	23	851	81	2,147	74	648	98	1,324	87	788	24	2,934	69	579	59	4,618	44
—	—	509	31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	-	818	45	—	—	957	36	—	—
125,558	41	204,927	55	142,496	17	105,906	16	182,841	89	151,246	16	190,117	66	145,003	56	203,929	51	160,930	12	227,016	27	273,584	69	408,809	27
65,322	55	99,628	21	103,249	89	117,305	33	103,934	56	120,523	56	128,990	43	198,599	89	135,835	18	159,921	39	114,550	50	127,645	47	253,727	65
640,551	**33**	**727,734**	**86**	**801,351**	**27**	**763,377**	**68**	**819,004**	**58**	**823,000**	**80**	**821,353**	**38**	**877,411**	**53**	**871,216**	**90**	**797,546**	**93**	**762,955**	**17**	**827,190**	**77**	**999,404**	**93**
44,453	30	65,322	55	99,628	21	103,249	89	117,305	33	103,934	56	120,523	56	128,990	43	198,599	89	135,835	18	159,921	39	114,550	50	127,645	47
3,974	40	2,364	03	2,109	11	2,480	33	1,700	89	1,307	80	970	98	1,795	02	1,717	70	851	59	957	05	1,312	80	6,240	27
48,064	01	19,985	88	24,496	03	21,099	76	20,053	16	27,230	29	35,258	15	43,816	62	38,586	43	61,597	07	64,591	14	42,212	15	143,258	50
3,004	87	300	—	300	—	300	—	2,312	40	216	50	244	33	1,640	60	2,741	14	3,695	32	1,390	99	1,118	44	18,274	89
9,307	50	1,905	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
300	—	1,000	—	1,000	—	1,200	—	3,000	—	900	—	800	—	—	—	2,000	—	—	—	—	—	900	—	—	—
8,650	—	3,000	—	28,838	84	3,932	78	12,725	—	56,583	33	1,500	—	38,015	66	37,367	75	67,296	19	—	—	13,857	98	9,642	14
56,031	53	54,156	77	69,174	29	77,617	70	85,668	42	98,560	69	97,205	20	93,847	29	93,440	48	86,727	50	71,936	54	178,025	75	182,087	13
30,196	66	19,437	83	18,450	—	13,386	50	12,750	—	12,450	—	12,450	—	18,370	73	775	68	—	—	11,776	44	20,963	96	60,540	31
1,698	44	1,410	55	1,109	49	1,511	26	2,463	05	3,813	62	2,566	67	1,526	08	2,566	21	2,642	54	2,338	30	3,715	77	3,786	51
—	—	2,061	73	2,188	34	3,134	10	3,966	30	4,694	63	3,740	80	10,108	28	10,156	06	9,829	55	20,815	81	23,219	30	26,825	34
1,863	62	47	45	3,342	70	—	—	1,819	43	8,175	04	10,309	26	2,136	21	5,000	—	6,276	98	879	40	17,410	16	17,372	02
—	—	—	—	5,817	41	498	44	1,894	96	—	—	38	—	—	—	—	—	272	75	1,872	05	212	29	—	—
180	—	180	—	180	—	180	—	180	—	180	—	180	—	180	—	180	—	180	—	180	—	180	—	180	—
13	19	26	59	160	95	725	65	475	06	608	30	—	—	1,437	98	598	94	—	—	—	—	21,473	14	3,750	58
9,634	71	931	27	4,389	71	1,833	14	1,459	50	2,100	75	1,758	35	4,094	42	791	20	953	86	335	45	51,170	52	3,459	55
168,944	53	104,443	07	159,447	76	125,419	33	148,767	28	215,513	15	166,050	76	215,173	87	194,203	89	239,471	76	176,116	12	374,459	46	469,176	97
423,179	10	555,605	21	540,166	19	532,228	13	551,231	08	502,245	29	533,808	08	531,452	21	476,695	42	421,388	40	425,960	61	336,868	01	396,342	22
640,551	**33**	**727,734**	**86**	**801,351**	**27**	**763,377**	**68**	**819,004**	**58**	**823,000**	**80**	**821,353**	**38**	**877,411**	**53**	**871,216**	**90**	**797,546**	**93**	**762,955**	**17**	**827,190**	**77**	**999,404**	**93**

Skogsförsälj-

	1821.		1822.		1823.		1824.		1825.		1826.		1827.		1828.		1829.		1830.		1831.		1832.	
	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.
Norrbottens ..... län	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vesterbottens..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Jemtlands ..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vesternorrlands ..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gefleborgs ..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kopparbergs..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vermlands..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Örebro..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	164	23	—	—	—	—	—	—	197	25	433	33	—	—
Vestmanlands ..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Upsala..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,837	52	354	16	23	—	72	78	883	29	1,846	01
Södermanlands ..... »	—	—	—	—	—	—	31	15	13	27	1,706	96	407	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Östergötlands ..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	1,846	02	225	—	225	—	225	—	1,048	68	225	—	1,679	03	1,679	34
Gotlands..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Skaraborgs..... »	806	31	192	56	192	56	99	37	—	—	1,087	84	—	—	101	90	—	—	—	—	1,706	05	1,811	40
Elfsborgs..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19	57	—	—	57	11	—	—	—	—	1	99	—	—
Göteborgs och Bohus.... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kalmar ..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	108	75	405	61	1,221	70	—	—	94	79	—	—	215	16	—	—
Jönköpings ..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	194	27	246	—	—	—
Kronobergs..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hallands ..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kristianstads..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	806	31	192	56	192	56	130	52	1,968	04	3,609	21	3,691	47	738	17	1,166	44	689	30	5,164	85	5,336	75

	1846.		1847.		1848.		1849.		1850.		1851.		1852.		1853.		1854.		1855.		1856.	
	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.
Norrbottens ..... län	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12,502	55	5,912	04	4,807	22	488	30	4,106	33	2,094	18
Vesterbottens..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Jemtlands ..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vesternorrlands ..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gefleborgs ..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kopparbergs..... »	—	—	—	—	—	—	32	63	—	—	32	62	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vermlands..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	50	—	—	—	—
Örebro..... »	869	90	825	50	995	66	728	66	486	78	402	84	299	62	940	98	522	55	440	78	996	50
Vestmanlands ..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	9	38	—	—	—	—	—	—	—	—
Upsala..... »	1,637	82	1,833	44	2,275	12	1,737	72	2,015	97	1,044	02	2,438	79	2,577	27	3,685	41	2,191	74	3,432	36
Södermanlands ..... »	616	14	868	97	991	38	1,460	93	816	42	1,342	64	1,148	12	1,103	41	1.084	91	1,121	67	2,032	83
Östergötlands ..... »	789	37	1,115	78	2,028	47	1,187	19	3,179	75	4,162	42	750	49	1,636	66	4,554	82	3,302	75	5,416	68
Gotlands..... »	—	—	—	—	—	—	1	62	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Skaraborgs..... »	8,283	75	12,662	84	12,767	72	12,805	35	11,894	25	12,505	83	13,270	46	14,266	58	26,258	83	34,039	11	43,360	19
Elfsborgs..... »	5,639	68	9,405	22	6,572	34	9,644	67	7,382	49	11,327	28	8,226	97	12,182	59	2,957	66	2,743	73	9,289	08
Göteborgs och Bohus ... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	54	53	—	—	—	—	1	50
Kalmar ..... »	2,305	49	5,368	24	3,097	46	3,337	84	5,965	39	3,987	03	4,928	59	4,617	68	4,865	74	8,273	88	9,579	90
Jönköpings ..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kronobergs..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hallands ..... »	—	—	60	—	—	—	106	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kristianstads ..... »	17	53	65	—	—	—	—	—	4	56	—	—	—	—	—	—	1,669	84	229	47	—	—
Summa	20,159	68	32,204	99	28,728	15	31,042	61	31,745	61	47,312	23	36,984	46	42,186	92	46,095	56	56,449	46	76,203	22

[1]) Skogsförsäljningsmedel förekomma ej i Stockholms, Blekinge och Malmöhus län.

ningsmedel.[1])

1833.		1834.		1835.		1836.		1837.		1838.		1839.		1840.		1841.		1842.		1843.		1844.		1845.	
Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	50	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	365	84	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,498	14	—	19	—	—	—	—
2,365	81	—	—	—	—	9,415	24	4,736	47	5,709	04	259	62	387	38	243	95	271	50	680	25	359	88	124	25
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1,464	98	1,603	11	1,223	36	1,583	02	44	41	2,263	56	889	66	1,160	72	1,106	11	2,238	75	1,823	53	1,543	17	829	09
—	—	—	—	699	55	1,114	06	1,353	57	1,120	84	—	—	724	17	693	36	—	—	—	—	867	42	792	82
56	28	—	—	159	28	89	70	18	35	5	69	23	51	36	67	191	15	67	58	1,319	33	2,161	79	1,065	69
—	—	—	—	2	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	25	52	83	52	83	—	—
2,457	31	1,788	54	2,183	83	3,116	23	2,183	83	6,704	56	6,549	36	3,310	31	4,553	03	5,061	42	5,315	70	5,434	03	7,325	70
—	—	7	25	4,902	98	5,635	18	3,667	41	2,973	35	1,968	18	7,473	52	3,848	52	9,087	94	6,280	34	4,286	12	2,635	71
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	22	90	—	—	140	19	100	—	1,381	38	1,961	87	584	19	5,653	70	1,663	05	1,160	56	1,728	82	1,543	56
9	07	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	849	65	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	582	80
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	80	89
6,353	45	**3,421**	80	**9,171**	19	**21,093**	62	**12,104**	04	**20,158**	42	**12,501**	85	**14,042**	80	**16,289**	82	**19,891**	63	**16,632**	73	**16,446**	56	**14,980**	51

1857.		1858.		1859.		1860.		1861.		1862.		1863.		1864.		1865.		1866.		1867.		1868.		1869.	
Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.
6,415	20	3,747	94	4,922	41	2,003	82	4,962	16	9,559	72	3,612	91	5,359	72	8,059	16	3,213	10	17,409	82	43,090	34	76,077	92
—	—	97,407	90	43,638	66	3,292	91	17,942	50	471	28	22,515	53	218	89	2,656	78	20,346	98	56,767	94	53,184	93	85,073	09
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,692	17	—	—	—	—	43	60	2,268	82	9,067	28
—	—	—	—	—	—	3,836	36	393	64	113	96	1,211	89	6,245	05	1,865	42	1,866	22	2,005	23	12,911	38	33,355	21
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	309	17	—	—	27	75	6	50	2,963	45	7,820	85	9,707	28
—	—	—	—	—	—	174	25	29,812	46	7,609	54	15,763	20	11,828	55	8,723	97	5,801	89	9,280	—	8,060	—	30,076	80
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30,000	—
1,235	69	684	95	482	04	1,408	66	573	50	1,519	78	1,594	81	729	35	942	20	1,112	10	680	50	5,675	43	1,127	19
—	—	75	—	84	82	—	—	100	—	228	75	596	21	132	75	258	40	100	—	137	50	1,894	50	812	76
3,224	06	2,743	03	2,626	07	4,318	10	4,135	33	5,731	98	5,800	99	—	—	8,518	40	5,181	34	3,756	88	3,086	49	3,210	85
1,664	21	1,448	92	1,524	59	2,055	87	1,571	74	2,301	65	2,614	29	1,928	26	2,212	74	1,959	34	3,714	41	2,737	66	4,454	34
8,909	76	7,031	17	5,558	94	4,930	30	8,796	64	11,723	48	18.149	50	15,608	60	18,945	45	9,856	38	14,308	26	11,946	93	7,457	28
—	—	—	—	2	60	2	62	—	—	—	50	—	26	3	25	—	—	—	18	—	—	—	—	213	34
35,445	14	27,940	29	22,927	94	23,914	96	42,718	19	34,673	80	46,035	83	22,667	78	31,215	50	27,723	57	28,350	13	20,375	13	23,867	85
21.351	25	14,086	87	10,247	91	6,587	14	10,807	60	15,049	48	14,224	67	17,101	—	28,600	83	21,586	19	38,245	44	45,187	72	41,379	47
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	29	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1,050	—	2,950	30	1,581	10	4,339	67	11,684	85	15,344	30	7,046	06	9,616	18	11,857	—	13,314	55	3,527	34	9,304	05	3,926	98
—	—	—	—	10	40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	135	23	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	309	40
79,295	31	**158,116**	37	**93,607**	53	**56,864**	66	**133,498**	61	**104,336**	72	**139,475**	32	**93,161**	05	**123,883**	60	**112,068**	34	**181,325**	73	**227,544**	23	**360,117**	04

Bil. X.

Ekplanteringsfonden.

	Inkomster. Lösen för ekskog, storverks- och mastträd.	Inkomster. Intressemedel.	Utgifter.	Omföring till riksgäldsverkets fond.	Tillgångar vid årets slut.
År 1831	23,034 26				23,034 26
» 1832	106,631 76				129,666 02
» 1833	61,451 50				191,117 52
» 1834	27,018 44				218,135 96
» 1835	16,470 30				234,606 26
» 1836	14,925 61				249,531 87
» 1837	12,427 48				261,959 35
» 1838	7,592 03				269,551 38
» 1839	11,034 45		4,883 34		275,702 49
» 1840	6,179 73		6,995 67		274,886 55
» 1841	2,877 09		4,557 98		273,205 66
» 1842	3,727 92		6,000 —		270,933 58
» 1843	2,345 28		1,500 —		271,778 86
» 1844	1,662 75		1,800 —		271,641 61
» 1845	973 03		3,000 —		269,614 64
» 1846	2,730 99	10,784 59	4,200 —		278,930 22
» 1847	1,875 28	10,893 83	5,000 —		286,699 33
» 1848	2,112 35	10,968 84	1,500 —		298,280 52
» 1849	2,158 12	11,053 33	1,500 —		309,991 97
» 1850	2,220 18	11,139 65	— —		323,351 80

	Inkomster. Lösen för ekskog, storverks- och mastträd.	Inkomster. Intressemedel.	Utgifter.	Omföring till riksgäldsverkets fond.	Tillgångar vid årets slut.
År 1851	2,553 03	11,228 46	— —		337,133 29
» 1852	1,992 33	11,330 58	3,000 —		397,456 20
» 1853	1,695 64	611 31 11,410 28	6,000 —		355,173 43
» 1854	1,392 86	11,478 10	2,333 39		365,711 —
» 1855	2,144 33	11,544 03	3,297 45		376,101 91
» 1856	2,551 62	11,599 36	3 86		390,249 03
» 1857	1,858 23	11,690 77	61 66		403,736 37
» 1858	2,569 80	11,791 31	170 77		417,926 71
» 1859	2,005 16	11,840 78	24 42		431,748 23
» 1860	1,205 20	11,941 43	8 86		444,886 —
» 1861	1,040 55	12,021 80	2 —		457,946 35
» 1862	1,467 73	12,055 39	1 39		471,468 08
» 1863	1,085 06	12,110 51	8,047 91		476,615 74
» 1864	1,066 41	12,145 86	4,001 39		485,826 62
» 1865	702 52	12,200 46	— 97		498,728 63
» 1866	863 51	12,238 48	9,455 31		502,375 31
» 1867	754 68	12,274 12	1 56		515,402 55
» 1868	1,504 54	12,302 82	921 04		528,288 87
» 1869	606 03	— —	12,400 62	516,275 86	218 42

Bil. XI.

Penningeräkningen i äldre tider, jemförd med nuvarande mynt.

Till ledning med afseende å de i det föregående omförmälda olika myntslag torde följande få anföras.

1 mark delades i 8 öre
1 öre » » 3 örtugar
1 örtug » » 8 penningar

De svenska och de götiska myntstyckena — intill Gustaf I:s tid blott penningar och örtugar — skattades emellertid ej lika högt, utan innehöll örtugen i Götalandskapen 16 penningar eller, såsom Östgötalagen förklarade, en »svensk penning» var lika med »tvæggia sma pænninga».

En mark i penningar motsvarade ursprungligen en vägd mark, beräknad dock blott till 16 lod; men redan vid tiden för landskapslagarnes tillkomst gällde, efter hvad det vill synas i götalandskapen en vägd mark silfver dubbelt så mycket som det gångbara myntet och i Upland var antagligen förhållandet dem emellan såsom 2 till 3.

Sammanställes myntet med spanmålsvärdet, förekommer det, med ledning af vissa uppgifter i Östgötalagen, sannolikt, att 12 tunnor spanmål svarade i värde emot en mark; och vid jemförelse med senare myntslag befinnes åter, att efter götalagarne en »mark pænninga» var lika med 4 riksdaler silfver specie eller 16 kronor, under det att enligt Uplandslagen en »köpgild mark» motsvarade $5^1/_3$ riksdaler silfver specie eller 21 kronor 33 öre. Silfvervärdet var emellertid under medeltiden vida högre än för närvarande[1]).

Förändringar i myntvärdena åvägabragtes den ena gången efter den andra Enligt myntordningen 1449 skulle af 10 lod fint silfver utmyntas 120 örtugsstycken, hvadan, med beräkning af 24 sådana å marken, den sistnämnda kom att innehålla 2 lod fint silfver.

Sedermera uppstod dalerräkningen; och antogs en daler vara lika med 4 mark à 8 öre. Dertill kom enligt myntregleringen den 7 januari 1605 riksdalern, som skulle hålla två lod fint silfver.

Daler och riksdaler voro vid nämnda tid lika. En skilnad uppkom sedan, så att år 1664 gällde 1 riksdaler $6^1/_2$ mark och $1^5/_8$ daler s:mt. År 1681 var 1 riksdaler = 8 mark = 2 daler s:mt = 64 öre s:mt = 24 mark kopparmynt = 6 daler kopparmynt.

Under början af derpå följande sekel var 1 riksdaler = 36 mark kopparmynt = 9 daler kopparmynt. Silfvermynt förekom föga vid denna tid. Värdeminskningen fortgick sedan, så att år 1776 var 1 riksdaler = 72 mark kopparmynt.

Med realisationen sistberörda år uppställdes såsom myntenhet riksdaler silfver specie motsvarande 6 daler s:mt (utom vid böter). Det nya myntet utmyntades med 48 skilling å riksdalern. En högt uppdrifven emission af de utaf riksgäldskontoret utgifna riksgäldssedlarne åvägabragte derefter skilnad emellan dem och bankosedlarne. Sålunda motsvarade år 1800 72 skilling i riksgäldssedlar blott 48 skilling i bankosedlar[1]).

Enligt den nya realisationen 1830 skulle 128 skilling banko motsvara 1 r:dr silfver specie eller $2^2/_3$ riksdaler banko och 4 riksdaler riksgäld. Silfverutvexlingen började dock först år 1834. Derefter tillkom i stället för riksdaler banko och riksgäld år 1855 riksdaler riksmynt, delad i 100 öre, och motsvarande 1 riksdaler riksgäld, hvarefter detta mynt år 1873 ersattes af kronor.

[1]) Den franske nationalekonomen Michel Chevalier antager i sin afhandling »Om myntet» att efter tillflödet af ädel metall från de amerikanska grufvorna i början af 1500-talet metallens sjunkning eller varornas höjning intill närvarande tid egt rum i förhållande till 1: 6, hvad silfret och 1: 4, hvad guldet beträffar. Med hänsyn till förhållandena här i norden har värdefallet varit vida större, och antages sålunda, att silfver för närvarande har endast $^1/_{10}$ af dess köpevärde å 1300-talet och till och med blott $^1/_{12}$ af det, som förekom i slutet af 1400-talet.

[1]) Efter det rikets ständers bank, som till 1807 inlöste sina sedlar, under den derpå följande tiden dels fästat vissa begränsningar vid inlösen dels aldeles dermed upphört, föll kursen alltmera å bankosedlar i förhållande till riksdaler silfver specie. Densamma noterades sålunda i Hamburg år 1808 till 55 skilling, år 1809 till $61^1/_2$ skilling, år 1810 till 79 skilling, år 1816 till 114 skilling, år 1819 till 123 skilling och år 1827 till 136 skilling bankosedlar.

Aperçu de l'économie et de la législation forestière de la Suède.

Législation. Les lois ou coutumes provinciales suédoises, des années 1203—1347, contiennent déjà, sur l'économie des forêts et sur celle de la chasse, un nombre assez considérable de dispositions, qui furent reproduites avec des modifications plus ou moins grandes par la loi du roi Christophe (*Kristoffers landslag*) promulguée en 1448.

Les anciennes notions de droit germanique que l'on y rencontre, subirent peu à peu l'influence des principes légaux, qui s'étaient développés en Allemagne et dans d'autres pays voisins. Cela se montra surtout dans les dispositions sur la chasse, dont le droit cessa d'être attaché à la possession de la terre non privilégiée, et devint à certains égards un privilége du pouvoir royal et de la noblesse. Ainsi, il fut apporté entre autres des restrictions essentielles à la libre disposition des arbres désignés sous le nom de »bärande träd», *arbres portants* ou *à fruits*, tels que chênes, sorbiers, alisiers, etc., que l'on considérait fournir plus spécialement l'alimentation nécessaire au grand gibier et à certains animaux domestiques.

Les craintes que la disparition successive des forêts fit naître dès le commencement du 17^{me} siècle, amenèrent la promulgation du décret du 22 mars 1647, réglant l'économie forestière du pays. Ce décret était accompagné de deux ordonnances spéciales, l'une concernant les »arbres portants» et leur plantation, l'autre, la chasse.

Le remaniement de ces diverses lois fut mis en question peu de temps après, mais les projets à cet égard n'aboutirent qu'à leur renouvellement le 29 août 1664. On trouve cependant quelques modifications insignifiantes dans la loi sur la chasse.

Depuis lors, il ne parut plus de nouveau règlement forestier commun à tout le pays jusqu'à celui de 1734. Ce dernier resta longtemps en vigueur, en connexion avec l'interprétation qui en fut donnée en 1739.

En 1793 parut un nouveau règlement forestier, remplacé par l'ordonnance du 1er août 1805, qui, sans être abrogée dans sa totalité, a toutefois subi des modifications essentielles par les ordonnances du 21 décembre 1865, concernant les forêts de l'État des six gouvernements du Nord, ainsi que du 29 juin 1866, sur l'aménagement des autres forêts publiques.

Dans la période inaugurée par la nouvelle constitution de 1809, la législation forestière a principalement eu pour objet le règlement des forêts du domaine et de leur économie, ainsi que l'abrogation des restrictions attachées jadis à l'économie forestière des particuliers. A plusieurs reprises, il a été question, à une époque très récente, d'apporter de nouveau des restrictions au droit privé; les propositions faites dans ce but n'ont cependant pas obtenu jusqu'ici l'approbation du pouvoir législatif, sauf pour ce qui concerne l'île de Gotland, à l'égard de laquelle une ordonnance spéciale permet à l'autorité publique d'empêcher au besoin le propriétaire d'une forêt d'y faire des coupes pour la vente. Une loi de 1874 a en outre limité à de certaines dimensions la coupe, pour exportation ou pour sciage, de bois dans le gouvernement de Norrbothnie.

Administration. Depuis une époque très ancienne, il a existé des chasseurs et des veneurs au service de la couronne ou du roi. Ces employés, dont le nombre augmenta successivement, exerçaient, sous les noms de veneurs et de gardes, outre les fonctions précitées, celles d'accusateurs publics contre les délits et les contraventions forestières et de chasse.

La loi administrative de 1634 mentionne la charge de grand-veneur parmi les hautes charges de la couronne, et une instruction fut promulguée en 1638 pour le titulaire de cette charge.

Le corps de la vénerie reçut en 1682 une nouvelle organisation abolissant la charge de grand-veneur de la couronne, et prévoyant la création de 4 »fiscaux de chasse» (*jägerifiskaler*), avec mission de poursuivre les délits et les contraventions forestières et de chasse.

Ce dernier emploi disparut bientôt, mais l'organisation du corps de la vénerie se conserva assez longtemps sans de bien grandes modifications. A deux reprises, cependant, on décida, dans le courant du 18^{me} siècle, de supprimer tout ce personnel. Mais, le gaspillage effréné auquel se livraient les populations des campagnes dans leurs propres forêts comme dans celles de l'État, força à chaque fois de rapporter cette décision.

Cependant, lorsqu'il fut question, dans le siècle actuel, de céder aux particuliers la majeure partie des forêts publiques, on examina en connexion la convenance qu'il y aurait à réduire le corps de la vénerie.

Une réduction eut effectivement lieu à la réorganisation de ce corps en 1836. On le jugea par exemple inutile dans les gouvernements norrlandais; mais, vers le milieu du siècle, on établit dans ces mêmes gouvernements des agents forestiers, comme partout où il n'y en avait pas eu jusqu'alors, et en 1859 fut créée l'administration centrale des forêts. A l'heure présente, abstraction faite de cette administration, qui a son siége à Stockholm, comme aussi du corps enseignant attaché aux écoles de sylviculture, le personnel du service forestier se compose de 12 inspecteurs forestiers (chefs de district), de 85 sous-inspecteurs et de 496 agents subalternes, outre un assez grand nombre de surnuméraires.

Origine des forêts publiques. Les forêts qui n'appartenaient pas à des associations ou groupes villageois ou à des particuliers, constituaient jadis les plus anciens communaux, dont la signification n'était cependant pas la même partout. Tandis que ce terme était appliqué d'un côté aux immenses solitudes du Norrland, il désignait, de l'autre, dans les régions à population plus dense, une propriété commune, appartenant en fait et en droit aux habitants à domicile fixe d'un district ou d'une province.

Le droit illimité de disposition des communaux cessa relativement de bonne heure. Ainsi, pour la Gothie, le roi s'attribua le tiers de tous les terrains publics, si même ces dispositions ne furent pas inscrites dans les lois ou coutumes provinciales. La loi de Christophe fut la première qui le sanctionna dans la forme que le tiers des cens pour les terres accensées sur les communaux, droits revenant jadis intégralement aux populations, appartiendrait au roi.

Au milieu du 16^{me} siècle, Gustave 1er déclara que les communaux étaient une propriété de la couronne; par suite, il ne pouvait plus être question pour les populations de partager avec l'État les cens des domaines et des terres qui s'y formeraient.

Les communaux subirent cependant des diminutions successives par des défrichements et par les empiètements des propriétaires voisins; sur une foule de points il s'y forma en outre des parcs royaux; enfin, les cessions de forêts faites aux usines métallurgiques pendant le 16^{me}

siècle et plus tard, contribuèrent de leur côté à amener des modifications assez considérables dans l'ancien état de choses. Après que toutes ces innovations eurent eu le temps de se régler et de prendre une forme définitive, on eut donc: d'un côté, les anciens communaux, répartis en communaux ou ségrairies de province, de district et de paroisse, dont la jouissance continuait à être reconnue aux habitants; de l'autre, des parcs royaux et des lots ou parts de forêts constituant la propriété illimitée de la couronne, et où chaque droit de prise de bois était regardé comme une preuve de la grâce royale; puis, les forêts concessionnées à des établissements industriels, principalement à des usines métallurgiques et à des scieries, mais considérées toutefois comme la propriété du domaine public; enfin, les grandes terres publiques incultes du Norrland, qui n'étaient pas encore entièrement séparées des terres des particuliers.

Forêts communales.

Tandis que les anciennes lois provinciales ne mentionnent que des communaux ou ségrairies de province (landskap) ou de district (härad), on voit apparaître, au commencement du 17^me^ siècle, des communaux de paroisse, dus à la cause toute naturelle qu'avec l'accroissement de la population, la paroisse devint dans les campagnes la principale unité communale. Le résultat en fut que les terrains publics situés dans le district d'une certaine paroisse, et qui n'étaient pas à l'usage commun des habitants d'une plus grande division territoriale, furent considérés comme formant la propriété commune de la paroisse.

La loi forestière de 1647 contenait diverses dispositions sur l'usage des forêts communales. Des règlements spéciaux prescrivirent, vers la fin du même siècle, que, pour l'obtention de bois des communaux tant de district que de province placés sous l'administration du gouverneur de la province, le requérant devait fournir la preuve du besoin qu'il avait de ce bois. La prestation de cette preuve est également exigée par la loi forestière de 1734 comme condition de l'obtention du bois en question dans les communaux de l'espèce. A l'effet d'empêcher une concurrence nuisible, la loi forestière de 1793 prévit, outre la fixation, dans certains cas, du montant quantitatif de la coupe, une répartition par classes de priorité entre les requérants. Des dispositions identiques furent édictées au même effet dans la loi de 1805.

A une époque antérieure, la question avait été soulevée de diviser les terrains communaux entre les manses, et l'interprétation annexée en 1739 à la loi forestière de 1734 autorisait les habitants des paroisses à se répartir les communaux de ces dernières. Le partage des autres catégories de communaux pouvait également avoir lieu, mais seulement après une autorisation spéciale, qui ne fut toutefois accordée que très rarement dans le courant du 18^me^ siècle.

Au commencement du siècle actuel, des plaintes incessantes sur la dilapidation des forêts communales, firent penser que le meilleur remède serait une concession de pleine propriété aux particuliers. Un partage entre les propriétaires du ressort communal fut décidé en 1824, mais le décret exigeait pour chaque cas l'examen de la question par le gouvernement, d'où il suivit qu'une grande partie des communaux furent conservés intacts.

Il fut réparti de la sorte des communaux pour une superficie d'environ 80,000 hectares.

Parcs et réserves des chasse.

Le terme de parc royal (konungs park), où, d'après la loi de Christophe, toute chasse indue était passible de peines excessivement sévères, désignait vraisemblablement un terrain boisé, entouré de clôtures, sur les terres ou fermes royales, destiné à servir de refuge au gibier noble.

Les parcs du domaine ne conservèrent toutefois pas dans la suite cette signification d'enclos ou de réserves de chasse. Dès la fin du 16^me^ siècle, la dénomination de parcs est évidement donnée à des forêts non entourées d'enclos, et l'on distingua de vastes territoires déclarés francs au profit de la chasse royale, des réserves fermées ou parcs proprement dits (*djurgårdar*), dont une quantité furent créés, à la fin du siècle en question et au commencement du siècle suivant, dans des parties diverses du pays, surtout au voisinage des fermes royales.

Dans le principe, le soin même de la forêt ne comportait qu'une très faible partie de l'économie des parcs royaux. L'intérêt à cet égard, qui d'abord ne se manifesta que pour les »arbres portants», augmenta cependant peu à peu, et dès la dernière moitié du 17^me^ siècle, toute appropriation de bois sans autorisation spéciale sur les terrains en question fut sévèrement interdite.

Relativement à l'ordre dans lequel les personnes autorisées, à teneur de résolutions spéciales, à la prise du bois devaient entrer en jouissance de ce droit, il fut promulgué, dès la fin du 17^me^ siècle, diverses prescriptions en vertu desquelles, aussi bien que des dispositions contenues dans les lois forestières publiées aux siècles suivants, l'obtention d'effets de bois des parcs du domaine était soumise à une foule de restrictions. Malgré cela, à en juger par les plaintes sans cesse renaissantes sur la dilapidation des forêts, l'état de ces dernières resta tout aussi peu satisfaisant. Cette circonstance fut pour beaucoup dans la mesure décrétée en 1824, de vendre par lots ou parcelles les forêts qui n'étaient pas rigoureusement nécessaires à l'État. Les opinions s'étant toutefois modifiées assez promptement à cet égard, le décret en question ne reçut qu'une exécution partielle, et une grande partie des anciens parcs du domaine restèrent la propriété de l'État.

L'étendue des parcs royaux, ou, en d'autres termes, des forêts exploitées et aménagées pour le compte de l'État, a reçu une augmentation notable par la réserve de vastes districts en faveur de ce dernier dans la délimitation, non encore achevée, des terres du domaine d'avec celles des particuliers dans les gouvernements du Norrland. Le même résultat a été obtenu par l'achat de forêts privées dans d'autres parties du pays, comme aussi par la séparation, au profit du domaine, des forêts réunies aux terres ou résidences des employés civils ou militaires.

Forêts attachées aux résidences de fonctionnaires et employés civils et militaires.

L'État possède, dans toutes les provinces du royaume, une foule de domaines grands et petits, dont la destination est ou a été de servir de résidence à certains fonctionnaires, employés et agents civils, militaires et ecclésiastiques. Les forêts attachées à ces résidences généralement affermées à l'heure présente, sont, comme celles des manses de la couronne (kronohemman), placées dans la règle à la disposition du détenteur, à la condition que le bois n'en soit pas exploité pour la vente. Actuellement, des dispositions spéciales ont été prises pour y introduire une économie mieux réglée, à mesure que toutes les résidences militaires et une grande partie des résidences civiles ont été reprises par l'État et assimilées de la sorte aux autres terres affermées du domaine.

Forêts appartenant aux villes ou à certaines institutions publiques.

Plusieurs villes de la Suède possèdent depuis longtemps des propriétés foncières d'une étendue plus ou moins considérable, provenant en général de donations royales, mais parfois aussi acquises par achat des propriétaires voisins. L'objet de ces forêts a été de fournir aux habitants le moyen de se livrer, à côté de leur activité industrielle, à la culture des céréales et à l'élevage du bétail, et de leur assurer en outre le bois de travail et de chauffage nécessaire à leurs besoins.

Dans le but de favoriser certaines grandes entreprises d'utilité publique, l'État leur a parfois accordé la jouissance de vastes étendues de forêts. Il suffira de signaler à cet égard le canal de Gothie, dont la compagnie propriétaire a obtenu, par une lettre royale du 14 mars 1815, la possession, à des conditions déterminées, de diverses forêts publiques dans les gouvernements d'Ostrogothie et de Skaraborg.

Forêts allouées aux usines métallurgiques.

Depuis une époque déjà lointaine, les rois de Suède ont toujours eu à coeur de fournir aux propriétaires de forges et d'usines métallurgiques les ressources en bois nécessaires à leur industrie, et

l'on voit, dès le 17me siècle, s'établir l'usage d'assurer aux usines des lots spéciaux, dans le principe sans indemnité au profit du fisc. A la fin du même siècle, le gouvernement décréta toutefois le versement dans ses caisses d'un droit ou finance dite »de reconnaissance» (*rekognitionsafgift*). Cette finance, dont étaient affranchies les forêts affectées aux mines, de même que celles allouées aux exploitations des métaux nobles (or, argent et cuivre), fut notablement augmentée au milieu du 18me siècle. Dans la première partie du siècle actuel (décisions de 1811 et de 1824), les forêts allouées aux usines leur furent vendues en toute propriété et transformées de la sorte en censives ordinaires de l'État. La mesure en question ne fut pas appliquée aux forêts allouées aux mines, et ces forêts servent encore, comme jadis, à soutenir l'industrie des hauts-fourneaux.

Forêts allouées aux scieries.

Dans le milieu du 18me siècle, à l'époque où l'industrie des scieries norrlandaises commençait à attirer une certaine attention, la mise en censive des scieries fondées sur les terrains publics, eut pour résultat la fixation rigoureuse du nombre de bois que chaque scierie avait le droit d'exploiter, d'où il suivit que les scieries sans forêts propres eurent le droit de se fournir dans les forêts de l'État. Dans la suite, il fut accordé à cet effet divers privilèges, moyennant l'obligation, pour le privilégié, de payer une finance dite »de souche» (*stubböre*), dont le montant varia, tout en restant toujours très bas. Un décret de 1820 a complètement supprimé les concessions de cette nature, et un réglement qui suivit, accorda, à titre de compensation, aux détenteurs des priviléges précités, soit des terrains forestiers répartis en manses, soit aussi le droit de coupe dans des districts forestiers spécialement réservés pour leur compte.

Plantations dans les sables mouvants.

Diverses mesures furent prises, dès le 17me siècle, dans les provinces de Scanie et de Halland, à l'effet d'y arrêter les progrès des sables mouvants et les dommages causés par eux. Des enclos très épais opposant un obstacle au sable, le forcèrent à former peu à peu une muraille pour la protection des terres situées en dedans de l'enclos. Cependant, cette mesure se trouva insuffisante, et l'on fit, vers le milieu du 18me siècle, des sacrifices assez considérables pour la plantation de diverses espèces de graminées dans les localités endommagées par le sable. Ce procédé a généralement été remplacé par des plantations d'arbres, infiniment plus appropriées au but, et qui ont contribué avec succès, dans le siècle actuel, à arrêter les dégâts des sables mouvants.

C'était déjà l'État qui, dans plusieurs localités, du moins, exécutait ces travaux au siècle dernier, et l'on a toujours mieux compris l'importance qu'il y a à faire passer les principales étendues de sable mouvant aux mains de l'État, lequel possède actuellement le droit d'exproprier les terrains de cette nature.

Chênaies.

Il existait au 18me siècle diverses prescriptions concernant la création, dans les forêts publiques, de chênaies, dont le bénéfice fut à peu près nul pour l'État par suite de leur mauvais entretien.

Cette mesure était du reste assez inutile, aussi longtemps que l'État conserva pour ses besoins la propriété exclusive de tous les chênes croissant sur les censives. Il renonça à ce droit au commencement du siècle présent, et, afin d'être à même de pourvoir aux besoins visés, décréta l'établissement de vastes chênaies sur l'île de Visingsö dans le Vetter, où, commencées en 1831, elles se sont poursuivies jusqu'à ce jour et occupent actuellement une surface de 375 hectares.

»Arbres portants».

Les arbres portant des fruits, tels que le chêne, le hêtre et le pommier sauvage, jouissaient dans les lois d'une protection spéciale et relativement très grande, due à l'importance que ces arbres étaient censés avoir pour la chasse, et en réalité avaient jadis pour l'économie rurale. Il existait même des peines très sévères contre les personnes qui les abattaient sans l'autorisation des coïntéressés.

Dans le 16me siècle et plus tard, survinrent divers décrets concernant le soin des »arbres portants», dénomination sous laquelle on comprenait en outre alors le mérisier à grappes, l'alisier et le sorbier. La plantation de ces arbres fut ordonnée à plusieurs reprises, et il était interdit de les abattre sans autorisation sur les terres du domaine et sur les censives. Peu à peu, l'intérêt que l'État attachait à la conservation des arbres susnommés, amena l'établissement d'un droit de propriété en sa faveur.

Avec le développement de l'agriculture, qui diminua l'importance économique des »arbres portants», les restrictions apportées à leur libre disposition devinrent des liens onéreux, que les détenteurs des terres de la couronne, comme les propriétaires des censives, travaillèrent vivement à faire disparaître, ce qui toutefois ne se réalisa que lentement. Le sorbier, mis en 1558 au nombre des »arbres portants», a disparu du décret de 1647; il n'est plus fait mention du mérisier à grappes dans la loi de 1734, qui permet la coupe, sans autorisation spéciale, des pommiers sauvages et des alisiers gênants pour l'agriculture. En 1793, la libre disposition du hêtre fut accordée, et en 1830, les propriétaires de censives furent admis à racheter les chênes croissant sur leurs terres. En 1875, l'État leur céda gratuitement la disposition absolue de leurs chênes.

Parcs de l'État dans les provinces du Norrland.

Pendant longtemps, il fut très facile de s'approprier en Norrland différentes espèces de bois sur les vastes terrains de l'État qui n'avaient pas encore été affectés à des manses ou à des fermes de colons.

Il survint cependant enfin un changement à cet état de choses, par l'établissement, en faveur des scieries, de priviléges d'exploitation, moyennant une indemnisation fixe à payer à l'État. Ce fut toutefois seulement dans ce siècle-ci que l'on vit naître à cet égard des dispositions légales portant sur l'exploitation du bois, dans le principe exclusivement pour la fabrication du brai et de la potasse, puis pour celle du charbon de bois, et enfin pour l'industrie des scieries et le commerce des bois. Ces dispositions, à teneur desquelles le droit d'exploiter dans les buts précités du bois sur les terrains de l'État resta longtemps réservé aux propriétaires de manses et aux colons, furent totalement abrogées en 1865, et remplacées par la prescription générale que les bois provenant des coupes faites dans les forêts de l'État en Norrland seraient vendus au plus offrant.

Délimitation terres du domaine d'avec celles des particuliers (Afvittring).

Si même on rencontre déjà, dans les lois ou coutumes provinciales, des dispositions ordonnant que les terrains publics seraient séparés des propriétés privées par des bornes plantées ou des amas de pierre (*rå och rör*), le manque assez général de ces bornes amena des différends continuels sur l'extension des premiers. La loi forestière de 1647 prescrivit une délimitation rigoureuse, pour l'accélération de laquelle il fut, vers le milieu du 17me siècle, institué dans plusieurs provinces des commissions forestières armées de pouvoirs très étendus.

A l'égard des manses et des fermes de colons (*nybyggen*) dans le Norrland, les opérations précitées ne commencèrent à proprement parler que dans la dernière moitié du 18me siècle.

Les grandes difficultés attachées à ces opérations, d'autant que les détenteurs ne voulaient rien céder de leurs vastes possessions, forcèrent, vu le défaut de limites, à attribuer à chaque manse la quantité de forêt jugée indispensable pour que la manse pût donner au propriétaire une subsistance honnête et lui permettre de payer régulièrement ses impôts. En accordant en outre le droit d'option avec jouissance d'années de franchise pour l'établissement de manses de colon sur les terrains excédants de la couronne, on fournit aux propriétaires évincés le moyen de rester dans la possession de leurs anciennes terres.

La délimitation, continuée dans le siècle actuel, n'est pas encore entièrement achevée pour les manses et pour les fermes de colons de la Laponie.

Fermes de colons (Nybyggen).

Dès le 14^{me} siècle, le désir de voir augmenter la colonisation du pays sur une plus vaste échelle, amena l'autorité royale à promettre des franchises et libérations de cens pendant un certain temps à quiconque s'établirait dans certaines parties du Norrland actuel.

La prise de terrains vagues était permise à chacun dans une certaine limite prévue déjà par la loi de Helsingland (1320—1347), qui régissait le Norrland [1]).

Gustave I^{er} établit, pour la totalité des territoires incultes de la Suède, le principe de la liberté complète de défrichement, à la seule exception des forêts de chêne et de hêtre (chênaies et foutelaies) de l'État. Après trois années de franchise, les colons devaient payer un impôt au fisc.

Les années de franchise furent fixées plus tard à six, nombre qui se maintint jusqu'au milieu du 18^{me} siècle, où il fut considérablement étendu, comme aussi dans le siècle actuel, et s'éleva au maximum de 25 à 30 ans, porté parfois jusqu'à 50 ans.

Les richesses minérales découvertes dans les régions désertes mentionnées ci-dessus, ont joué un rôle important dans la culture et la civilisation de ces régions; et de même qu'à la fin du 16^{me} siècle la découverte de riches mines de fer provoqua l'établissement d'une population sédentaire plus nombreuse dans le Vermland oriental, de même aussi la découverte supposée de mines productives d'argent vers la fin du 17^{me} siècle dans l'intérieur de la Vestrobothnie, et les riches mines de fer de cette province, ont excercé une influence notable sur sa culture.

On voyait encore au commencement de ce siècle, dans l'établissement des fermes de colons, le meilleur moyen d'utiliser les terrains inoccupés du Norrland; mais l'augmentation de la valeur du bois amena bientôt une modification à cet égard. On cède toutefois encore à des colons les terrains boisés que l'État ne juge pas opportun d'affecter à la création de parcs. Il y a cependant lieu de signaler ici, que l'on a fixé, au bénéfice des Lapons, une certaine limite de culture (la frontière dite laponne) en dehors de laquelle le terrain est exclusivement réservé à l'usage de ce peuple nomade.

Économie forestière privée.

Dans les districts plus ou moins délimités appartenant aux manses ou aux villages, il existait une différence importante entre les terrains entourés de clôtures et couverts de champs, comme aussi les prairies et les pâturages, et la forêt non clôturée, qui prenait le nom de terre de village quand elle appartenait en commun à deux ou plusieurs propriétaires. Les lois ou coutumes provinciales connaissaient déjà la notion de délits forestiers. Ainsi, quiconque s'appropriait indûment du bois dans une forêt où il n'avait pas part, s'exposait à une pénalité à teneur des lois provinciales. On était moins sévère pour la pâture indue dans une forêt non close, et la loi statuait expressément l'absence de toute responsabilité pour les propriétaires dont les animaux étaient allés pâturer dans les forêts de cette catégorie.

Les copropriétaires d'une forêt avaient le droit d'y faire des enclos privés, mais seulement pour le terme de trois ans, afin qu'il n'en résultât aucune diminution de droit pour les autres intéressés.

Avec l'immense richesse forestière qui distinguait notre pays, et relativement à laquelle le défrichement des forêts était utile ou urgent à une foule d'égards, il devait naturellement se produire une économie forestière des plus prodigues.

Les craintes que le bois ne vînt à manquer, se formulèrent en diverses ordonnances qui parurent dans le milieu du 17^{me} siècle. Le procédé des »brûlées», si destructif pour les forêts tant par lui-même que par les incendies auxquels il donnait naissance, fut limité de différentes façons, et l'on prit diverses mesures pour prévenir la création de fermes de colons nuisibles sur les terrains communaux. Les choses restèrent néanmoins longtemps à peu près sur le même pied, ce qui amena des restrictions au droit d'usage des paysans censitaires ou de ceux de la couronne dans les forêts dont ils disposaient.

Le règlement de 1681 pour la »visite des maisons», prescrivait l'inspection périodique, non-seulement de l'état des édifices, mais aussi des soins donnés à la terre par les paysans de la couronne et les paysans censitaires; dans cette inspection entrait en outre, comme disposition expresse, le soin donné aux forêts. Toute exploitation inutile de bois fut interdite peu de temps après dans un règlement de milice promulgué en connexion avec l'établissement de l'*Indelningsverk* ou système de troupes cantonnées en permanence dans les provinces, et la rigueur avec laquelle on crut devoir surveiller l'économie des forêts, trouva son expression dans une déclaration promulguée vers la fin du siècle (1689), ladite déclaration portant que les employés et agents forestiers avaient seuls le droit de marquer le bois de construction nécessaire aux paysans censitaires et à ceux de la couronne.

La tentative d'appliquer à la terre non privilégiée des principes se rapprochant des droits régaliens forestiers, n'aboutit à aucun résultat. La loi de 1734, comme l'ordonnance forestière publiée simultanément, reconnaissait aux propriétaires de censives le droit d'exploitation dans les forêts qui leur appartenaient, sans que la marque préalable du bois fût nécessaire. A cette liberté était cependant attachée la condition que la forêt ne serait pas dévastée de façon à mettre en danger le payement futur de la rente foncière. Les dispositions à cet égard sont encore en vigueur à l'heure actuelle, mais elles ont perdu leur signification principale par suite de l'augmentation de la valeur de la terre.

La crainte d'un manque éventuel de bois joua un rôle essentiel dans les réglementations économiques des siècles derniers, et donna naissance aux dispositions ordonnant une enquête avant toute autorisation de fonder des usines ou des scieries, comme aussi la fixation des quantités que ces établissements auraient le droit de produire, de même qu'à une foule d'autres stipulations destinées à restreindre la consommation du bois. A l'effet d'augmenter les ressources forestières, furent édictées, dans le courant du 18^{me} siècle, un certain nombre de dispositions concernant les plantations d'arbres et l'exploitation des forêts communes d'après certaines règles facilitant le recrû.

Le sentiment des désavantages attachés au système des communaux, provoqua à diverses reprises des ordonnances sur la répartition des forêts, et des exhortations furent promulguées en vue de l'utilisation de la tourbe et de la houille comme succédanés du bois.

Une plus grande liberté à une foule d'égards s'est fait valoir dans le siècle actuel. Il est permis d'établir des usines et des scieries sans enquête préalable sur la quantité de bois disponible, et en général les propriétaires de forêts ont la disposition à peu près complète de ces dernières. Il leur est néanmoins encore interdit d'effectuer, sans autorisation spéciale, des »brûlées» sur les terrains sableux ou rocailleux. Il existe en outre, comme on l'a vu, des restrictions spéciales pour l'île de Gotland et pour le gouvernement de Norrbothnie.

Commerce des produits forestiers.

A l'époque où la chasse constituait une industrie principale, les pelleteries et les fourrures formaient un article recherché d'exportation.

[1]) Loi de Helsingland, section rurale (Wiperbobalken), chap. XV: »Quiconque voudra choisir dans un communal un point convenable pour y établir une ferme ou un village, prendra, à côté de celui ou de ceux qui s'y trouvent déjà, mais sans empiéter sur leurs terres, une quantité de forêt aussi grande que celle des prairies et des champs réunis. Il prendra de deux côtés (dans deux directions), aussi loin qu'un boiteux sera à même de marcher à l'aide de béquilles sans se reposer. Ce sera la longueur du terrain. Il sortira de chez lui avec cheval et voiture avant le lever du soleil à l'époque du solstice d'hiver, coupera une charge de piquets (petit arbres) et reviendra à l'heure de midi. Ce sera la prise en possession légale d'un terrain en friche. S'il veut prendre du terrain pour champs et prairies, il défrichera la quantité nécessaire pour y récolter 3 *trafvar* (charges?) de grain, plantera les 4 poteaux d'une maison, et fera, assisté de 2 témoins, le tour de sa terre, dont il jalonnera les limites.

Ce ne fut que plus tard que commença l'exportation proprement dite des bois suédois. Très considérable au milieu du 16^me^ siècle, cette exportation diminua notablement à mesure que les villes hanséatiques des rives méridionales de la Baltique perdirent leur importance. En compensation, l'article brai devint un grand objet de commerce.

Le roi Charles XI s'efforça de faciliter le commerce des bois, efforts qui furent renouvelés au 18^me^ siècle, et l'on envoya à cette dernière époque à l'étranger de grandes quantités de bois, surtout comme arrimage du fer, qui constituait alors le principal article d'exportation de la Suède.

Le commerce des bois aurait cependant acquis une importance encore plus considérable, s'il n'avait été gêné par des décrets promulgués au bénéfice de la navigation indigène et rendant presque impossible l'exportation sur des navires étrangers, ou encore par des défenses d'exportation de pièces de prix, telles que gros mâts, etc., et enfin par des droits d'exportation sur d'autres effets.

Les droits excessifs d'importation que faisait payer l'Angleterre dans la première partie de ce siècle aux bois de provenance européenne, exercèrent aussi une influence fâcheuse sur le commerce des bois de Suède.

Tous ces obstacles disparurent cependant l'un après l'autre. L'égalité de traitement entre les navires suédois et les navires étrangers fut décrétée dans la période décennale de 1820—1830. Les droits d'entrée anglais furent successivement abaissés pour disparaître enfin, et à partir du tarif douanier de 1863, les droits d'exportation sur les bois ont été totalement supprimés en Suède. Survint ensuite le rapide développement économique que l'on connaît dans les pays important les bois de Suède, et qui éleva notre exportation à une hauteur que l'on peut appeler inouie.

Chasse et économie cynégétique.

A une époque ancienne, la chasse et la prise des animaux se faisaient principalement au moyen de piéges, tels que filets de diverses espèces, rets, nœuds coulants, trappes et traquenards, épieux tant fixes qu'à jeu automatique, cordes, etc. Les progrès de l'agriculture amenèrent peu à peu des restrictions au droit de chasse. Ainsi, dès le moyen-âge, il était nécessaire d'avertir publiquement les voisins et la paroisse de l'établissement de piéges et de fosses, et la loi de Christophe interdit l'usage des épieux à détente automatique et autres pour la prise de l'élan.

Le droit de chasse qui, dans l'origine, appartenait à chacun, fut ensuite attaché à la possession de la terre, mais on voit apparaître peu à peu, à côté des dispositions de la loi, des ordonnances spéciales par lesquelles la chasse de la bête noble, telle que celle de l'élan, du cerf, du chevreuil, du cygne, et plus tard la chasse du petit gibier à l'exception des oiseaux de mer, devint un privilége du roi et de la noblesse. L'application de ce privilége était naturellement impossible dans les régions à peu près désertes du pays. Quant à l'obligation de participer en masse à la destruction des fauves, elle a continué à subsister jusqu'à une époque récente.

Personne, à l'exception des marguillers de paroisse et des femmes, n'était exempté du devoir de tenir des filets à loups et de prendre part aux battues périodiques qui se faisaient de cet animal.

Les choses restèrent sur le même pied jusqu'au milieu du 18^me^ siècle, époque à laquelle on réclama vivement, d'un côté, l'abolition des priviléges de chasse reconnus à la noblesse, de l'autre, des allégements dans la corvée des battues.

Un projet de nouvelle loi sur la chasse fut dressé sous l'influence des réclamations mentionnées, mais ce fut seulement en 1808 qu'une loi de cette portée remplaça la vieille loi de 1664. Il est cependant probable que longtemps avant cette époque, les propriétaires de terres non privilégiées chassaient déjà impunément sur leurs domaines.

A l'égard des bêtes de proie, on essaya, au 18^me^ siècle, de rendre les battues inutiles en encourageant les populations à placer dans les forêts des charognes empoisonnées, et en accordant des primes spéciales, non-seulement pour la destruction du loup et de l'ours, mais aussi pour celle de divers oiseaux de proie, tels que l'aigle, l'épervier, le grand-duc, etc. On alla même jusqu'à croire que les intérêts de l'agriculture exigeaient la destruction de certains petits oiseaux, tels que par exemple les moineaux et les hirondelles.

La loi de 1808 sur la chasse fit du droit de chasse un appendice complet du droit de propriété, avec le maintien de celui de chasser les fauves sur les terrains d'un tiers à la condition d'en avertir préalablement ce dernier. La loi actuelle de 1864, qui a conservé cette prescription, range, parmi les bêtes de proie, l'ours, le loup, le lynx, le glouton, le renard, la marte, la loutre, diverses espèces de phoques, l'aigle, le grand-duc, l'autour, l'épervier et le faucon.

La loi de Christophe contient déjà des prescriptions sur la limitation du temps de chasse, mais seulement pour l'élan, l'écureuil, la marte et l'hermine. Dans le courant du 17^me^ siècle, on prescrivit, à l'égard de certains oiseaux, des mesures protectrices conservées dans la loi actuelle. Ainsi, cette interdiction de la chasse a lieu chaque année pendant une époque déterminée pour l'élan, la perdrix, le lagopède écossais (*grouse*), le chevreuil, le canard sauvage, l'eidre, la bécasse simple et double, le cerf, le renne sauvage, le lièvre, le coq de bruyère et le coq des bois, la gélinotte, et enfin le lagopède alpin ou des neiges et le lagopède subalpin.

Développement de la science forestière.

Dès la dernière moitié du 17^me^ siècle, on paraît avoir suivi, dans les forêts affectées à la production du charbon et à d'autres besoins, un certain système de coupe d'après lequel le terrain mis à nu était ensuite soumis à la »brûlée». Ce procédé éminemment destructif fut interdit au commencement du 18^me^ siècle, et remplacé par le jardinage jusque vers le milieu du siècle actuel, époque à laquelle les coupes réglées adoptées sur une foule de points à l'étranger, commencèrent à modifier les opinions jusqu'alors en vigueur dans la science forestière. On peut citer comme preuves de ce fait, des discours prononcés à l'Académie des sciences, plusieurs mémoires et traités dans la matière, de même que certains règlements pour l'aménagement des forêts villageoises. Ainsi, l'on voit signaler dans ces derniers l'importance, à l'égard du recrû, de pratiquer sur certains points des coupes plus ou moins totales.

Il y a lieu de citer tout spécialement, parmi les écrits publiés, le mémoire du grand naturaliste LINNÉ sur la »plantation du bois», qui fraya la voie à des notions plus correctes sur les conditions de croissance des arbres forestiers.

La question de la convenance de la méthode des coupes réglées resta à l'ordre du jour pendant l'époque qui suivit immédiatement. Au commencement de ce siècle, le gouvernement envoya à l'étranger, pour l'étudier sur place, un naturaliste, qui, à son retour, se prononça décidément en faveur de ladite méthode, dont les avantages furent cependant mis en doute par plusieurs économistes partisans du système du jardinage.

Mais, la nécessité d'introduire un meilleur système dans l'aménagement des forêts de l'État, donna une nouvelle importance à la question, et les avantages de la méthode des coupes réglées devinrent l'objet d'une appréciation plus saine. A mesure que la systématisation même de l'économie sylvicole commença à provoquer une plus grande attention, apparurent d'excellents ouvrages dans la matière, tels que celui de J.-A. AF STRÖM sur l'économie sylvicole.

Comme auteur, et comme directeur de l'école supérieure de sylviculture, fondée en 1828, STRÖM a exercé une influence décisive sur l'économie forestière de la Suède.

Finances forestières et cynégétiques.

A une époque ancienne, la cueille des glands dans les forêts de l'État constituait un revenu avantageux pour celui-ci. A ce revenu vint s'ajouter, au temps de Gustave I^er^, les produits retirés par une vente, peu considérable, il est vrai, de bois de travail et de commerce. Jean III et ses successeurs immédiats essayèrent de se procurer un certain bénéfice par le monopole du commerce des pelleteries. Il y eut peut-être, pendant le siècle suivant, une vente plus ou moins considérable de bois de chêne, mais les revenus qu'elle fournissait n'étaient en général affectés qu'à l'achat d'engins de chasse, et, après 1739, à l'établissement de pépinières et de

plantations dans les domaines de l'État de quelques localités. Au trésor entraient les droits payés pour les concessions de forêts aux établissements métallurgiques. Il fut créé, au commencement du siècle actuel, une »caisse» dite »de plantation», commune à la totalité du royaume, et dans laquelle devaient être versées entre autres les sommes obtenues par la vente de bois des forêts de l'État. La même caisse servait aussi à payer les dépenses de l'aménagement des forêts.

Diverses *caisses de chasse,* fondées par gouvernement pour le service de primes affectées à la destruction des animaux de proie, se sont maintenues jusque dans le courant de ce siècle; elles étaient alimentées par les contributions des intéressés.